

TAKİYYUDDİN EN-NEBHANİ

İSLÂM

ŞAHSİYETİ

CİLT

2

HİZB-UT TAHRİR YAYINLARINDANDIR

1. Baskı

DÂR-ÜL ÜMMET YAYINEVİ

TAKİYYUDDİN EN-NEBHANİ

İSLÂM ŞAHSİYETİ

CİLT

2

1. Baskı

HİZB-UT TAHRİR YAYINLARINDANDIR

BASIM YAYIN VE DAĞITIM İÇİN

DÂR-ÜL ÜMMET

P.K 135190

BEYRUT-LÜBNAN

Türkçe kitaplar

Seri no: 1

H. 1428 – M. 2007

Dâr-ül Ümmet Yayınevi: 1
Türkçe Kitaplar
Seri no: 1

Yazarı: Takiyyuddün En-Nebhani
Tercüme: Ahmed Kılıçİslam
İkinci Baskı Türkçe İnceleme: Kenan Şahin
Mehmed Güney
Necati Erdem
Teknik Dizayn ve Kapak: Hüseyin Zeren
Birinci Baskı: 2007

Bu kitabın tercümesinde H.1424-M.2003 yılı Arapça 5. baskısı esas alınmıştır.

Yazar ve Yayınevi Belirtilmeden İktibas Edilemez.

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm kişilere yayınevi adına teşekkür ederiz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي
الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ
وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ
وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا⁽⁵⁹⁾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا
بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ
يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ
الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا⁽⁶⁰⁾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ
يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا⁽⁶¹⁾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ بِمَا
قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا
إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا⁽⁶²⁾ أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ وَعَظَّمَهُمْ وَقَالَ لَهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِيغًا⁽⁶³⁾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ
أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ
فَلَا وَرَبِّكَ لَا لَهُمُ الرَّسُولُ لَوْ جَدُوا بِاللَّهِ تَوَابًا رَحِيمًا
يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحْكَمَوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا⁽⁶⁵⁾

(النساء 59-65)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin Rasul'e ve sizden olan ulülemre de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanyorsanız- onu Allah'a ve Rasul'e götürün. Bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.

Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâgut'u inkâr etmeleri kendilerine emrolunduğu halde, Tâgut ile yönetilmek istiyorlar. Hâlbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor.

Onlara: Allah'n indirdiğine/Kitap'a ve Sünnet'e gelin denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket gelince hemen, biz yalnızca iyilik etmek ve arayış bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler!

Onlar Allah'ın, kalplerindeki bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.

Biz her Rasulü Allah'n izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Rasûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.”

(Nisa: 59-65)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

1- FIKİH ÖĞRENİMİ	08
Fıkıhtan örnekler.....	09
2- GENEL İLİŞKİLERLE ALAKALI ŞERİ HÜKÜMLER	
2-1 HİLÂFET	11
Halifenin Belirlenmesi İçin Müslümanlara Verilen Süre	18
Hilafet Sözleşmesinin Yapılması.....	19
Biat.....	23
Halife Adayında Aranılan Şartlar	25
Hilâfete Talip Olma	30
Hilafetin Tek Oluşu	30
Vekil Bırakmak Ya da Vasiyet Etmek.....	32
Halifeyi Nasbetmenin Yolu	33
Şer'iat, Hilâfet İçin Belirli Bir Şahıs Tayin Etmedi.....	43
Genel Sorumluluklar.....	78
İslâm Devleti Teokratik Bir Devlet Değildir	84
Halifenin Azli	101
2- 2 EMİRLİK	102
İtaat	106
Halifenin Şer'i Hükümler ve üsluplar Benimsemesi Yani Kanunlar Koyması.....	109
3- CİHAD	120
Halife ve Cihad	125
Halifenin Ordunun Komutasını Üstlenmesinin Manası	127
Şehid	134
Ribât.....	141
İslâmî Ordu	143
Savaşta Kâfirlere Yardım Almak.....	144
İslâm Ordusunun Donatımı.....	148
Sancak ve Bayraklar	149
Esirler.....	151
Harp Siyaseti.....	156
Harbte Yalan Söylemek	162
Casusluk.....	165
Ateşkes.....	170
Askerî İttifaklar.....	171
Caiz Anlaşmalar.....	173
Zorunlu Anlaşmalar	175
Anlaşmaların Bozulması.....	177
Harbî Kâfir.....	179
Emân İsteyenin Konumu	180

Zimmîlerle İlgili Hükümleri	182
İslâm'ın Kâfirler Üzerine Tatbik Edilmesi Farzdır.....	187
Cizye.....	188
4- ÖŞÜR, HARAÇ VE SULH ARAZİLERİ	191
5- DÂR'ÜL KÜFÜR VE DÂR'ÜL İSLÂM	200
6- MÜ'MİNLERİN KÂFİRLERİ VELİ EDİNMELELERİ.....	203
7- DÂRÜL KÜFÜRDEN DÂRÜL İSLÂM'A HİCRET	214
8- İSLÂM'IN KÖLELİK VE KÖLELEŞTİRMEYE	
KARŞI TUTUMU.....	218
Kölelik İle İlgili Çözüm.....	218
Köleleştirme İle İlgili Çözüm	223
9- FERTLER ARASI İLİŞKİLER.....	227
9-1 ALIŞ-VERİŞ	229
a-) Haram Kılınan Her Şeyin Alış-Verişi Haramdır	232
b-) Sana Ait Olmayan Şeyin Alış-Verişi Caiz Olmaz.....	233
c-) Selem Alış-Verişi	235
d-) Dalındayken Meyvenin Satılması	238
e-) Borç ve Taksitle Alış-Veriş.....	244
f-) Simsarlık.....	248
9-2 İCAR.....	252
a-) Ücretle Çalışan	252
b-) Ücret.....	253
c-) Ücretin Belirlenmesi.....	253
d-) Ücretin Miktarı.....	255
e-) Ücretin Ödenmesi.....	255
f-) Ücretle Çalışanların Çeşitleri.....	256
g-) İslâm'da İşçi Sorunu Olmaz.....	257
h-) Malların Kiraya Verilmesi	259
ı-) Evlerin Oturmak İçin Kiralanması	261
9-3 RÜŞVET.....	263
9-4 REHİN	267
Rehinle Borç Veren Rehinden Yararlanması.....	268
9-5 MÜFLİS	271
9-6 HAVALE	274
9-7 TASVİR.....	276

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- 1 -

FIKİH ÖĞRENİMİ

Hayatında gerekli olan Şer'î hükümleri bilmesi her Müslümana farzı ayındır. Çünkü Müslüman, amellerini Şer'iatın hükümlerine göre yapmakla emrolunmuştur. Zira Şari'nin/Şer'iat Koyucunun insanlara ve mü'minlere hitap ettiği "**Teklif hitabı**" / sorumluluk yükleme hitabı; hiçbir kişi için seçeneği olmayan kesin hitaptır. Bu hitap ister iman hakkında olsun ister ise insanın amelleri hakkında olsun fark etmez.

Allah' u Teâlâ'nın;

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ¹ "Allah'a ve Rasul'üne iman edin." آٰمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
"Allah alış-verişi helal, faizi haram kıldı." ² sözü de **teklif hitabıdır**.

Bu, bize hitap ettiği konu bakımından değil de **hitap** olması bakımından bir kesin hitaptır.

Bunun delili Allah' u Teâlâ'nın şu sözüdür:

إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ
"Allah ve Rasulü bir işte **hükmettiğinde o işlerinde onlara bir seçenek yoktur.**" ³

Ayrıca her amelden sorgulanılacağına dair şu ayetler de bu konuda delildirler:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ⁴ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ
يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحَضَّرًا وَمِمَّا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ
"Herkesin iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır olarak bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor." ⁵ وَتَوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ
"Herkes yaptığı için karşılığını eksiksiz ödenir." ⁶

İşte böyle teklif yükleme kesin bir şekilde gelmiştir. Müslüman herhangi bir iş yaparken Şer'iatın hükümlerine bağlı olmaktan kesin bir şekilde mükelleftir. Teklifin konusuna yani Allah'ın Müslüman'ı talep, terk ya da serbest bırakma şeklinde kendisiyle sorumlu kıldığı hususa gelince; o ya farz, ya mendub, ya mübah, ya haram veya mekruh olabilir. Ancak teklifi kesin bağlayıcıdır. Bu hususta serbestiyet ve seçenek yoktur. Tek bir hal vardır, o da ona bağlı kalmanın vacip oluşudur.

Bundan dolayı, dünya hayatında kendisine gerekli olan Şer'î hükümleri bilmesi her Müslüman'a farzdır. Hayatında kendisine gerekli olmayan Şer'î hükümleri bilmesi ise farzı ayın değil farzı kifâyedir.

¹ Nisa: 136

² Bakara: 275

³ Ahzab: 36

⁴ Zilzâl: 7-8

⁵ Ali İmran: 30

⁶ Nahl: 111

Müslümanların bir bölümü o hükümleri bilirlerse sorumluluk diğerlerinden düşer. Bunu Enes b. Malik'in şu rivayeti de teyid etmektedir:

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle demiştir: **طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ** “İlim talep etmek her Müslüman’a farzdır.”¹

Her ne kadar burada, Müslüman'ın hayatında gerekli olan her ilim kasdolunmuş olsa da buna **fıkıh** da dâhildir. Çünkü Müslüman'ın hayatında gerekli olan ibadetler, muamelat ve diğer Şer'î hükümler fıkıh oluşturur.

Bundan dolayıdır ki, **fıkıh öğrenimi** Müslümanlar için gerekli hususlardandır. Hatta ister farzı ayın şeklinde olsun ister ise farzı kifâye şeklinde olsun fıkıh öğrenimi Allah'ın Müslümanlara farz kıldığı hükümlerdendir.

Fıkıh öğrenimine teşvik eden hadisler de varid olmuştur. Nitekim Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} fıkıh öğrenmeye teşvik etmiştir.

Buhari, Muaviye b. Ebi Sufyan yoluyla Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ** “Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih yapar.”²

Aynı hadisi İbn Mâce de Ebu Hüreyre kanalı ile rivayet etmiştir.

Bu hadisler, fıkıhın önemini ve üstünlüğünü, fıkıhın öğrenimine teşviki açıkça ortaya koymaktadırlar.

Ömer b. Hattab ^{RadyAllah'u Anh} dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Geceleri ibadetle gündüzleri oruçla geçiren bin âbidin ölümü, Allah'ın helal ve haramını görebilen basiret ve idrak sahibi bir kişinin ölümünden daha önemsizdir.”³

Fıkıhdan Örnekler

Sahabeler ^{Rıdvnullahi Aleyhim}, Arap idiler. Arapça onların mizaçları idi. Arap lisanını çok dakik ve kapsamlı bir şekilde bilen alim kişilerdi. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’in yanından ayrılmıyorlardı. Kur'an, onlar Rasül'ün yanında iken inmekteydi. Rasül'ün haklarında Allah'ın hükümlerini açıkladığı hadiseler onların gözleri önünde cereyan ediyordu. Onlar, Şer'iatı da kapsamlı bir şekilde tam olarak bilen âlim kişilerdi. Onlar, kendilerine hakkında Allah'ın hükmünün açıklanması gereken bir vakıya sunulunca, onun hakkındaki Şer'î hükmü, nâstan ya da nâssın anlamından çıkartmış oldukları görüşlerini açıklayarak ortaya koymaktaydılar. Onlar genellikle delili açıklamaksızın hükmü gösteriyorlardı. Onun için sahabelerin vermiş oldukları hükümler onların görüşleri şeklinde nakledilmiştir. Bu durum bazı insanları, sahabelerin dava ya da sorunlar hakkında kendi görüşleri ile hüküm verdikleri şeklinde bir anlayışa sahip olmaya sevk etmiştir. Gerçekte ise; sahabeler, Şer'î nâslardan anlayışları ile çıkardıkları Şer'î hükmü ortaya

¹ İbn-i Mace, K. Mukaddime,220

² Buhari, K. İlm, 69

³ Ahmed b. Hanbel

koymaktaydılar. Fakat Onlar, Şer'î hükmü delili ile birlikte ortaya koymuyorlar ya da hükmün illetini ve illetin delilini açıklamıyorlardı. Bu da **bazılarını**; 'Bu hüküm sahabelerin görüşüdür, o halde Arapçayı bildiği ve akli da İslâm'la dolu olduğu sürece insanın bir dava hakkında **görüşü ile** hüküm vermesi caiz olur' şeklinde bir yanlış anlamaya sevk etmiştir.

Arapça lisanının bozulmaya başladığı asırlar gelince; **Arapça**, dili muhafaza etmek ve bozulana düzeltmek için esasları ile öğretilmeye başlandı.

Rivayetlere yalan sızmaya ve Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in söylemediği sözler Hadis diye rivayet edilmeye başlayınca **Hadis**, usul ile öğretilen bir "fen"/uzmanlık konusu ilim oldu.

Onun için Şer-î hükümleri istinbat etmek, Arapçayı ve Şer'î nâsları bilmeye gereksinim duyar, Şer'i hüküm delil ile birlikte ve hatta delilden hükmü çıkartma şekliyle birlikte ortaya konulur oldu. Böylece **fıkıh**, araştırmada yeni bir oluşum halinde şekillenmeye ve tasnifte özel bir tertiple düzenlenmeye başladı. Tasnif ve tertipte üslup farklılığı olmasına rağmen; hükmü açıklarken Şer'î hükmün delilini açıklamak ve hüküm ihtilafı olduğunda delilden çıkartılış şeklini açıklamak kaçınılmaz oldu.

Nitekim İslâmî kütüphaneler, fıkıh hakkında tasnif ve sunuş bakımından çeşitli üsluplarla yazılmış yüzbinlerce eserle dolmuştu. Ancak, kâfirler miladi 18. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanlara saldırılarında başarılı olduktan sonra, Müslümanları İslâmî ilimler hakkında yanıltmak için çalışmaya başladılar. Demagogun '**arı dışkısıdır**' diyerek **balı** insanlara çirkin göstermesi gibi kâfirler de fıkıh kitaplarını Müslümanlara çirkin göstererek onları fıkıh kitaplarından soğuttular. Müslümanların kendisinden yüz çevirmeleri için kâfirler İslâm fikhını siyah bir çerçeve içine koydular. Müslümanlar fıkıhtan yüz çevirince, İslâm'ın hükümlerini öğrenmekten yüz çevirmiş olup, Allah'ın dini hakkında cehalete düşme bilfiil gerçekleşmiş oldu.

Bundan dolayıdır ki; fıkıh öğrenimine yönelik bir şevk oluşturmak için İslâm fikhından kesitler sunarak Müslümanları fıkıh öğrenimine önem vermeye teşvik etmek kaçınılmaz oldu. İnsanlara; bugün siyasi hükümler ya da anayasal fıkıh dedikleri **genel ilişkilerle alakalı Şer'î hükümlerden** kesitler sunmak, bugün medeni kanun dedikleri **fertlerin birbirleriyle ilişkileri hakkında Şer'î hükümlerden** kesitler sunmak, **cezalarla alakalı Şer'i hükümlerden** kesitler sunmak, **beyyinât/ispat vasıtaları ile alakalı Şer'i hükümlerden** kesitler sunmak insanlar için faydalı olacaktır. Ta ki; fikhi resim açıkça ortaya çıksın. Umulur ki, fikhın muteber ana kitaplarından İslâm fikhını öğrenmeye şevk oluşsun.

يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله وأطيعوا الرسول وأولي الأمر منكم
"Ey iman edenler! Allah'ı itaat edin. Rasule itaat edin ve sizden olan ulu'l emre de."¹

Allah'ı Teâla, olmayan bir şeye itaatı emretmeyeceğine göre **veliyyu'l emrin** varlığı farziyet kazanır. Yani Allah'ı Teâla veliyyu'l emre itaatı emrederken aynı zamanda veliyyu'l emrin var olması gerekliliğini de emretmiş demektir. Zira ancak veliyyu'l emrin varlığı durumunda Şer'î hükümler uygulanabilecektir. Yokluğu ise Şer'î hükümlerin uygulanmaması anlamına gelir. Bu da veliyyu'l emrin varlığının farz oluşuna delalet eder. Veliyyu'l emrin yokluğu ve ikamesi için çalışılmaması Şer'î hükümlerin hayattan uzaklaşması gibi büyük bir haramın işlenmesine sebep olur.

Sünnetteki deliller:

Nafi'den rivayet edilmiştir. Rivayet şöyledir:

"Abdullah b. Ömer bana dedi ki: Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle derken işittim: مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَّ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً **"Kim itaatten elini çekerse, Kıyamet Gününe lehine hiç bir delil bulunmaksızın Allah'ı Teâla'nın karşısına çıkacaktır. Kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölür."**²

Bu rivayetle Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} her Müslüman'ın boynunda bir biatın bulunmasını farz kılmış, boynunda biat (sorumluluğu) olmadan ölenin ölümünü **"cahiliye ölümü"** ile vasıflandırmıştır. Biat bir başkasına değil, ancak devlet otoritesinin başı olan **Halife'**ye yapılır. Rasulullah bu sözü ile her Müslüman'ın boynunda bir halifeye biatın bulunmasını farz kılmıştır, yoksa her Müslüman'ın Halife'ye biat etmesini değil. İfadeyi biraz daha açacak olursak burada farz olan, Müslüman'ın boynunda biatın bulunmasını sağlayacak olan bir Halife'nin var olmasıdır. **Halife'nin bulunması** ister bilfiil biat etsin isterse etmesin her Müslüman'ın **boynunda biatın bulunduğu** anlamına gelir. Bu nedenle bu hadis bir Halife'nin nasbının farziyetine delildir, yoksa biatın farziyetine değil. Zira Rasulullah'ın yerdiği şey ölüncüye kadar bir Müslüman'ın boynunda biatın bulunmayışıdır. Dolayısı ile Rasulullah hadiste Müslümanların biat etmemesini değil, **boynunda biatın bulunmamasını** yermiştir.

Müslim'in rivayetine göre A'rac, Ebu Hüreyre'den şu hadisi rivayet eder: "Nebî ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيَتَّقَى بِهِ** **"İmam bir kalkandır. Onun arkasında savaşılar ve onunla korunulur."**³

Yine Müslim, Ebu Hazim'den şu hadisi rivayet eder:

"Hişam b. Urve ve Ebu Salih, Ebu Hüreyre'den o da Rasulullah'tan şunu rivayet etmiştir: "Ebu Hüreyre ile beş sene beraber buldum. Bana Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den şunu işittiğini söyledi: **كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْفُرُونَ بِمَا قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بَبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ**

¹ Nisa: 59

² Müslim, 3441

³ Buhari, 2737; Müslim, 3428; Nesei, 4125; Ahmed b. Hanbel, 10359

"İsrailoğulları nebîler tarafından siyaset edilirdi/yönetilirdi. Bir nebî öldüğünde onu bir diğeri takip ederdi. Benden sonra artık nebî yoktur. Ancak birçok halifeler olacaktır." Oradakiler dediler ki; "Bu durumda bize ne emredersin?" Dedi ki: "İlk biat edilene vefakar olun ve ona karşı olan görevlerinizi yerine getirin. Muhakkak ki Allah size karşı görevlerini yerine getirip getirmediklerini onlardan soracaktır." ¹

İbni Abbas Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'den şu hadisi rivayet eder: "مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَيْئًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً" **Emirinden hoşlanmadığı bir şeyi gören kimse sabretsin. Zira insanlardan, kim otoriteden bir karış ayrılırsa cahiliye ölümü üzere ölür.** ²

Bu hadislerde, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Müslümanların bir takım yöneticilerinin olacağını haber verdiği gibi **Halife'nin "kalkan"** yani ümmet için koruyucu vasfını da beyan etmiştir. Rasulullah'ın imamı "**kalkan**" olarak nitelenmesi, bir imamın bulunmasının faydalarına işaret eden bir taleptir. Zira Allah ve Rasul'ünün bir şeyi bildirişi yerme ifadesi içeriyorsa o şeyi terk etmeyi (nehyi) gerektiren bir talep demektir. Eğer bildirim bir övgü ifadesi taşıyorsa o fiilin yapılmasını gerektiren bir talep demektir. Eğer Allah ve Rasulü tarafından talep edilen fiilin yapılması Şer'î bir hükmün yerine getirilmesini gerektiriyorsa ya da söz konusu fiilin terki herhangi bir Şer'î hükmün uygulanmamasına sebep oluyorsa bu talep kesinlik ifade eder. Rasulullah'ın yukarıdaki hadislerinde; hem Müslümanları yönetecek kişilerin Halifeler olduğuna hem Müslümanların başında her zaman için bir halifenin bulunmasının farz olduğuna hem de Müslümanların yönetim otoritesinden, dışarı çıkmalarının haram olduğuna dair bir bildirim vardır. Bu da Müslümanların yönetilmeleri için bir otorite tesis etmelerinin farziyetine işaret eder.

Ayrıca Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem Müslümanlara, Halife'ye itaati ve Halife ile mücadele edenlerle savaşmayı da emretti. Bu talep, bir Halife seçmek ve onunla mücadele eden herkesle savaşıp Hilâfet müessesini korumakla ilgili bir emirdir.

Nitekim Müslim'in Rivayetine göre Nebî SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle buyurmuştur: "وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيَطْعُهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخِرُ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخِرِ" **Kim bir imama biat edip elini sıkarsa ve kalbinin meyvesini ona verirse (rıza gösterirse) gücü yettiğince itaatte bulunsun. Eğer (yönetimi ele geçirmek için) onunla savaşacak birisi ortaya çıkarsa o kişinin boynunu vurun.** ³

İmama itaatle ilgili emir, aynı zamanda bir Halife'nin seçilmesi ile de ilgili bir emirdir. İlaveten Halife ile çekişen kişi ile savaşmaya dair emir **tek bir Halife'nin** bulunması ilgili kesin bir emrin varlığına işaret eder.

Sahabelerin İcmana gelince:

Sahabeler Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in vefatından hemen sonra bir Halife seçilmesinin gerekliliği hususunda icma etmişlerdir.

¹ Buhari, 3196; Müslim, 3429; Ahmed b. Hanbel, 7619

² Buhari, 6531; Müslim, 3439

³ Müslim, 3431

Sahabelerin; Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali ^{RadıyAllah'u Anh}; -onlardan her birinin ölümünden sonra- Halife seçip onlara bizzat biat etmeleri ile de bu icma tekerrür etmiştir.

Sahabelerin bir Halife'nin seçimi ve ona biat noktasındaki icmalarını daha açık olarak ortaya koyan asıl olay şudur:

Sahabeler Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in vefatından sonra onun defn işini erteleyerek Halife seçilmesi işi ile ilgilenmiş olmalarıdır. Halbuki ölünün en kısa zamanda defnedilmesi farz olduğu gibi ölünün defnedilmesinin kendilerine farz olduğu kişilerin bir başka işle meşgul olmaları ve defni ertelemeleri de haramdır. Rasulullah'ın cenazesinin techizi ve defni üzerlerine farz olan bir kısım sahabenin Halife'nin seçimi ile uğraştığı sırada diğer sahabelerin itiraz hakları olduğu halde sükut ederek defnin iki gece ertelenmesine taraftar olmaları icmaya en açık delildir. Rasül'ün cenazesinin defni ile değil de, Halife'nin seçilmesi işi ile meşgul olmak üzerinde gerçekleşen bu icma, Halife seçiminin cenaze defninden (bu cenaze insanların en hayırlısına ait olsa da) daha önemli bir farz olduğunu göstermektedir.

Bu konudaki icma sahabelerin hayatları boyu süren bir icma olmuştur. Sahabeler yeri geldiğinde hangi şahsın Halife olacağı konusunda ihtilaf etmelerine rağmen hem Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in hem de Raşit Halifelerin vefatlarından sonra bir Halife'nin seçilmesi gerekliliğinde kesinlikle ihtilaf etmemişlerdir. Dolayısıyla sahabelerin halife nasbetmenin farziyeti meselesindeki icmaları, kuvvetli, açık ve net bir delildir.

Dinin hâkim kılınması, dünya ve ahiretle ilgili Şer'iat hükümlerinin tümünün uygulanması subutu ve delaleti kesin delille Müslümanlara farz kılınmıştır. Bu hedefin gerçekleşmesi de ancak sulta sahibi bir yönetici ile yani Halife'nin varlığı ile mümkündür. Bu konu ile alakalı Şer'i kaide şudur: **“Bir farzı yerine getirmek için gerekenler de farzdır.”** Bu kaide gereği dinin tüm hükümlerinin uygulanabilmesinin şartı olan Halife'nin belirlenmesi de farzdır.

Tüm bu deliller Müslümanların yönetilmeleri için bir yönetim ve otorite tesis etmelerinin farziyetine açık bir delildir. Aynı deliller otoritenin başında bulunacak ve İslâm'ın hükümlerini uygulayacak bir Halife'nin belirlenmesinin farziyetinin de delilleridir. Burada bahsi geçen sulta ya da yönetim soyut bir yönetim değil aksine Şer'iatı uygulamak için var olan bir sultadır.

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şu sözüne kulak verelim: **خَيْرُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَشَرَّ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تَبْغِضُونَهُمْ وَيَبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَابِذُهُمُ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ** **"Sizin hayırlı imamlarınız şunlardır: Siz onları seversiniz onlar da sizi severler, onlar sizin için dua ederler, siz de onlar için dua edersiniz. Şerli imamlarınızdan nefret edersiniz, onlar da sizden nefret ederler. Siz onlara lanet edersiniz onlar da size lanet ederler."** Denildi ki: “Ya Rasulullah onlara kılıçla karşı çıkmayalım mı?” Dedi ki: **“İçinizde namazı ikame ettikleri sürece hayır.”**¹

¹ Müslim, 3447, 3448; Daremi, 2677; Avf b. Malik yoluyla

Bu hadis hayırlı ve şerli imamların bulunacağını açıkça bildirmektedir. Hadis dini tam anlamı ile tatbik ettikleri sürece Halifelere kılıçla karşı çıkmanın haramlığına da açık bir delildir. Hadisteki "**namazı ikame etmek**" ifadesi bir kinayedir ve bu ifadeden kastedilen "**dini uygulamak ve onunla yönetmektir.**" Bu sebeple İslâm'ın hükümlerini uygulamak ve onun davetini yüklenmek için bir Halife'nin belirlenmesinin tüm Müslümanlar üzerindeki farziyeti, sahih Şer'i nâsrlarla açıktır.

- **Bu delillere ilaveten Halife nasbının bütün Müslümanlar üzerine farziyeti şu açıdan da açıklanabilir:** Allah'ı Teâla İslâm hükümlerini ve yönetimini kurmayı ve Müslümanların varlıklarını korumayı Müslümanlara farz kılmıştır. Bu farzın göstergesi olarak bir Halife'nin nasbedilmesi farz-ı kifaye olarak karşımıza çıkar. Yani bir kısım Müslümanlar bu farzı yerine getirirse farz diğerlerinden kalkar. Ancak bu farzla uğraşan kişiler farzı yerine getirmekte zorlanıyor ama yine de yerine getirmeye çalışıyorlarsa bu durumda farz diğer Müslümanlardan kalkmaz, Müslümanlar Halifesiz kaldıkları müddetçe bu farz hiç bir Müslüman'dan kalkmaz.

Müslümanların bir Halife nasbetmek için çalışmaması, bu hususta gayret göstermeyip geride oturması en büyük günahlardan birisidir. Zira bu farzdan geri kalmak, İslâm'ın gerçekten en önemli farzlarından geri kalmak anlamına gelir. Gerçekte dinin hükümlerinin uygulanabilmesi ancak bu farzın yerine gelmesi ile mümkündür. Hayatta İslâm'ın mevcudiyeti ancak bu farzın yerine getirilmesiyle mümkündür. Bu öneme binaen Müslümanların kendileri için bir Halife nasbetmekten geri kalmaları ve bu uğurda çalışmaması hepsini günahkâr kılar. Dünyanın hangi coğrafyasında yaşıyor olursa olsunlar bu farz için çalışmayıp geri kalmakta birleşirlerse Müslüman olan herkes fert fert günahkâr olur.

Eğer Müslümanların bir kısmı Halife'nin nasbı ve İslâm'ın hükümlerinin tatbiki için çalışır diğer kısmı çalışmazsa günah sadece çalışanlar üzerinden kalkar çalışmayanlardan düşmez. Bu farziyet Halife nasbedilinceye kadar herkes üzerinde kalır. Farzın yerine gelmesi için çalışmak sadece vaktinde uygulanmamasından ya da farzı işlememeden doğacak günahı kaldırır. Çünkü İslâm'ı hâkim kılmaya çalışanlar karşılarındaki kahredici ve engelleyici sebeplerden dolayı başaramamaktadırlar. Ancak diğerleri yardımcı olsaydı bu sebepler ortadan kalkabilecekti.

Farzı yerine getirmeye çalışmayanlar, Halife'nin ölüm veya bir başka nedenle gitmesinden üç gün sonrasında Halife'nin seçildiği güne kadar doğacak günahdan mesul olurlar. Zira Allah'ı Teâla kendilerine İslâm'ı hâkim kılmayı farz kıldığı halde onlar üzerlerine düşenleri yapmadılar. Bu sebeple bu kişiler Allah ^{Subhenehû} ve Tealar'ın azabına müstahak oldukları gibi dünya ve ahirette de rezil ve zelil olmaya müstahaktırlar. Bu günaha muhatap olmalarının sebebi bu farza karşı ilgisiz tutumları yüzündendir. Açıktır ki; Allah'ın kendine farz kıldığı bir farzı terketmek Müslüman'ı azaba muhatap kılar. Kaldı ki, bu farz (bir Halife'nin belirlenmesi) İslâm'ın en önemli farzlarından birisidir. Çünkü diğer birçok farzın uygulanabilmesinin temel şartı bu farzdır. Bu farz gerçekleştiğinde dinin hükümleri tam olarak uygulanır ve İslâm'ın şanı

yükselir. Bununla birlikte Allah'ın Kelimesi İslâm beldelerinde ve dünyanın sair bölgelerinde yücelir.

Tam tersine yeryüzü Hilâfet'ten mahrum olunca Allah'ın Müslümanlara farz kıldığı dinin hâkim kılınması ve bunun için bir Halife'nin seçilmesi doğrultusunda çalışmaktan geri durulmasının hiçbir özür ve mazereti olamaz. Yeryüzünde Allah'ın koyduğu sınırları korumak için cezaları uygulayan, dinin hükümlerini yerine getiren ya da "**Lâ ilahe illallah Muhammedun Rasulallah**" sancağı altında Müslümanları birleştiren bir otorite olmayınca, yeniden Hilâfet'i kurmak ve Halife'yi seçmek için çalışmaktan geri kalmalarının hiç bir mazereti olmaz. Bu farzın yerine getirilmemesi noktasında İslâm'ın ortaya koyduğu hiç bir ruhsat da yoktur.

İnziva veya insanlardan uzaklaşarak sadece şahsi, özel meseleleri ile ilgili dini hükümlere bağlanmak hakkındaki hadisler Halife'nin varlığı için çalışmamak veya geri kalmaktan doğacak günahı Müslümanlardan düşürmek için delil olarak gösterilemez. Çünkü söz konusu hadisler bir Halife'nin var olması için çalışmamaya cevaz vermez. Bu konulardaki hadisleri dikkatlice inceleyen kimse bunların Halife'nin belirlenmesi için çalışmamak ya da çalışmaktan geri kalmak için ruhsat vermediklerini, aksine dine sınımsız bağlanmakla ilgili emirler olduklarını görürler.

Bişr İbni Ubeydullah El Hadrami, Ebu İdris El Hulani'nin Huzeyfe İbn El Yeman'dan şu hadisi işittiğini rivayet etmişti: كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَيْرِ وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٌّ فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ نَعَمْ وَفِيهِ دَخْنٌ قُلْتُ وَمَا دَخْنُهُ قَالَ قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هُدًى تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَفْهُمْ لَنَا قَالَ هُمْ مِنْ جَلْدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ قَالَ تَلَزِمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ قَالَ فَاعْتَرِلْ تِلْكَ الْفَرَقَ كُلَّهَا وَلَوْ أَنْ تَعْضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَمْ تَقُلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَفْهُمْ لَنَا "İnsanlar Rasulullâh SallAllâhu 'aleyhi Vesellem'e hayır hakkında soruyorlardı. Fakat ben bana dokunmasından korkarak şer hakkında soruyordum. Dedim ki; "Ya Rasulallah biz cahiliye ve şer içindeydik Allah'u Teâla bize bu hayrı getirdi. Peki bu hayırdan sonra şer var mı?" Dedi ki; **Evet.** Dedim ki; "O şerden sonra hayır var mı?" Dedi ki; **Evet fakat içinde karışıklık var.**" Dedim ki; "O karışıklık nedir?" Dedi ki; **Bir takım insanlar benim gösterdiğim yolun dışında bir yol takip edecekler. Onları tanıyacaksın ve onları kabul etmeyeceksin.**" Dedim ki; Bu hayırdan sonra şer var mı?" Dedi ki; **Evet. Cehennem kapılarında davetçiler olacaktır. Kim onlara uyarırsa onu cehenneme atacaktır.**" Dedim ki; "Ya Rasulallah, bize onları tarif et? Dedi ki; **"Onlar bizim hemşerimiz insanlardır. Bizim dilimizle konuşurlar."** Dedim ki; "Bunların zamanı bana yetişirse bana ne emredersiniz?" Dedi ki; **"Müslümanların cemaatından ve imamından/halifesinden ayrılmazsın."** Dedim ki; "Eğer Müslümanların cemaatı ve imamı yoksa?" Dedi ki; **"O zaman bütün cehenneme davet edenlerden uzak dur. Vele ki bir ağacın köklerini ısırp kalsan da ölüm sana gelinceye kadar o durum üzere kal."**¹

¹ Buhari Fiten-12, Tecrid C. 9 S. 297 H. No: 1471

Bu hadis; Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in Müslümanların cemaatına ve imamına bağlanmayı Müslümanlara emrettiği gibi cehennem davetçilerinden de uzak kalmayı emrettiğini açık şekilde göstermektedir. Soru soran, Rasul'e Müslümanlar için bir Halife ya da cemaat olmazsa cehennem davetçilerine karşı ne yapılması gerektiğini sorduğunda; Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ona bu gruplardan uzak durmayı emretti, uzlete çekilip Müslümanlardan uzak durmayı ya da Halife'nin ikamesinden geri kalıp vazgeçmeyi değil.

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} soru sorana; **فَاعْتَرِلْ نَلْكَ الْفَرْقَ كُلَّهَا** "O grupların hepsinden uzak kal" diye açık ve net olarak emretti. Öyle ki o; bir ağacın köklerini dışları ile ısıtırıp kalsa dahi cehenneme çağıran o grupları terk edecek ve ölüm kendisine ulaşınca kadar o durumunu muhafaza edecektir. Hadis, böylesi bir ortamda yaşayan kimsenin dinine sınıksı sarılması ve cehenneme davet edenlerden uzak durması gerektiği anlamını vurgulamaktadır.

Bu hadiste, Hilâfet'in kurulması için çalışmayı terk etmeye dair hiçbir mazeret ve ruhsat yoktur. Hadis kişinin dininin selameti için ağacın köklerini yese dahi Cehenneme davet edenlerden uzak kalmasını emretmektedir. Kim ki bu hadisi delil gösterip, Hilâfet'in kurulması için çalışmazsa bu farzın günahı üzerinde kalır. Müslüman'a, Müslümanların cemaatından uzak kalması ya da dinin hükümlerini uygulamaktan ve Hilâfeti kurmaktan uzak durması emrolunmamıştır.

Yine Buhari Ebu Said El Hudri ^{RadıyAllah'u Anı} dan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالٍ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفِرُّ بَدِينَهُ مِنَ الْفِتَنِ** "Öyle bir zaman gelecek ki, Müslüman'ın en hayırlı malı, kendi dinini fitnelerden korumak için, dağ başlarında gezdirip (birikmiş) yağmur suyu başlarında güttüğü davarlar(dan ibaret) olacaktır."¹

Bu hadisten de çıkan anlam yeryüzü bir Halifeden yoksun olduğu zaman Müslümanların cemaatından uzak kalmak ya da dinin hükümlerinin hakim kılınması ve Hilâfet'in kurulmasından geri kalmak değildir. Hadis, **fitne günlerinde** Müslüman'ın malından hayırlı olanı ve **fitneden kaçmak için** ne yapacağını beyan etmektedir. Hadis, inziva ve insanlardan uzak durmayı teşvik amacını gütmeyen bir hadistir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; yeryüzü Hilâfet'ten yoksun iken Müslümanların dini hâkim kılmak ve Hilâfeti kurmaktan geri kalmasına hiçbir şekilde mazeret ve ruhsat yoktur. Yeryüzünde Allah'ın tayin ettiği sınırları korumak için hadleri uygulayan veya dinin hükümlerini yerine getirip, **"Lâ ilahe illallah Muhammedun Rasulullah"** sancağı altında Müslümanların cemaatını birleştiren bir devlet mevcut değilse bu durumda Hilâfeti kurup Halife'yi belirlemek maksadı ile bir çalışma yapmaktan geri kalmak için hiçbir mazeret ve ruhsat yoktur.

¹ Buhari K. Fitnen Bab 15 S. 94

Halifenin Belirlenmesi İçin Müslümanlara Verilen Süre

Halifeyi belirlemek için Müslümanlara tanınan süre “**geceleriyle birlikte üç gündüz**”dür. Herhangi bir Müslüman boynunda biat sorumluluğu bulunmaksızın **üç gece** geçirmesi **helal olmaz**. Bunun azami olarak **üç gece** ile sınırlandırılmasının sebebi, Halife belirlemenin bir önceki Halife'nin vefat etmesi veya azledilmesinden itibaren farz oluşudur. Ancak uğruna uğraşmakla birlikte Halife belirlemenin üç gece üç gündüz ertelenmesi caizdir. Eğer üç gece geçmekle birlikte Halife belirlenemeyecek olurlarsa, duruma bakılır. Şayet Müslümanlar Halife'yi belirleme işiyle uğraşmalarına rağmen önleme güçleri olmayan bir takım sebepler dolayısıyla üç gece içerisinde Halife seçimini gerçekleştiremeyecek olurlarsa günahattan kurtulurlar. Çünkü farzı yerine getirmekle meşguldürler ve önleme güçleri olmayan sebepler dolayısıyla böyle bir geciktirmeye zorlanmışlardır. Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle buyurmuştur: **"Hata, unutmak ve zorlandıkları şeylerin günahı ümmetinden kaldırılmıştır."**¹

Eğer bu işle uğraşmıyor iseler Halife nasbedilinceye kadar hep birlikte günahkardır. Ancak Halife belirledikleri vakit, bu farzın sorumluluğu üzerlerinden kalkar. Halife belirlemeyip oturmak suretiyle işledikleri günaha gelince, bu günah üzerlerinden düşmez ve boyunlarında kalır. Bir Müslüman'ın herhangi bir farzı yerine getirmemesi nedeniyle işlediği bir günahattan dolayı hesaba çekilmesi gibi Allah Subhenehû ve Teala bundan dolayı onları hesaba çeker.

Hilafet makamının boşalmasıyla birlikte hemen Halifeye biat işiyle meşgul olmanın farz oluşunun delili şudur:

Sahabeler, Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem vefat ettikten sonra aynı gün defninden önce hemen ona Halife belirleme hususunu araştırmak üzere Saidoğullarının sakifesinde toplandılar. Yine aynı gün Ebu Bekir'e inkad biatı/halifeyi belirleme biatı tamamlandı. İkinci gün Ebu Bekir'e itaat biatı etmek üzere halkı mescitte topladılar.

Halife belirleme farzını yerine getirmek üzere Müslümanlara tanınan sürenin **üç gece ve üç gündüz** oluşunun delili ise şudur:

Ömer, aldığı yaradan dolayı öleceği anlaşılınca şûra ehline Halife seçme görevini verdi ve onlar için **üç günlük** bir süre belirledi. Daha sonra da, üç günlük süre içerisinde Halife ittifakla belirlenmeyecek olur ise, üç günden sonra buyruğuna muhalefet edenlerin öldürülmesini emretti. Bunu uygulamak, yani muhalif olanı öldürmek için de Müslümanlardan elli kişiyi görevlendirdi. Seçilen kişilerin şûra ehlinden ve sahabelerin büyüklerinden olmasına rağmen böyle bir emir vermişti. Sahabelerin gözleri önünde böyle bir emri vermesine ve onlar tarafından da işitilmesine rağmen bu hususta Ömer'e muhalefette bulunan ve böyle bir şeyi reddeden bir kimsenin olduğuna dair bir nakil de yoktur. Bu nedenle Müslümanların **üç gece ve üç gündüzden** daha fazla bir süre halifesiz kalmalarının caiz olmadığı Sahabenin İcmaı ile sabittir. Sahabenin İcmaı ise Kitap ve Sünnet gibi Şer'i delildir.

¹ Taberânî El-Kebîr'de rivayet etmiştir

Buhari, El-Misver b. Muhrama yoluyla şunu aktardı: “Abdurrahman, gece yarısından sonra beni uyarısına kadar kapıma vurdu. Bana dedi ki; ‘Görüyorum ki uyuyorsun. Allah’a yemin olsun ki, bu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedir.’”¹ Yani üç gecedir. Sabah namazı kılındıktan sonra da Osman’a biat işlemi tamamlandı.

Hilâfet Sözleşmesinin Yapılması

Hilâfet, karşılıklı rıza ve tercih esasına dayalı bir akitir/sözleşmedir. Çünkü Hilâfet akdi, yönetim hususunda itaat edilme şartlarına sahip kişiye itaati sağlayan bir biattır. Hilâfet noktasında yönetim ve uygulamanın başında bulunacak kişinin bu işi yapma hususunda rızası gerektiği gibi yöneticiye itaat edecek kişilerin rızası da gereklidir. Bu nedenle eğer bir kimse Halifeliği reddeder ve istemezse onu kabule zorlamak caiz değildir. Rızası olmayandan vazgeçilip bir başkası aranır. Halife adayı zorlanamayacağı gibi insanlardan zorla biat alınması da caiz değildir. Zira zorlamadan dolayı akdin sahipliği bozulur. Hilâfet akdinin temelinde rızaya dayalı bir seçim vardır. Zorlama durumunda akit gerçekleşmez. Hilâfet akdi dışında kalan diğer akitler gibi bu akitte de zorlama ve baskının söz konusu olmaması gerekir.

Ancak biatları kabul gören kişilerce biat akdinin yapıldığı durumlarda kendisine biat edilen kişi **Halife** sayılır ve itaat farzdır. Bu andan sonra Halife’ye Hilâfet sözleşmesi için değil, **itaat için** biat söz konusudur. Bu aşamada Halife’nin diğer insanları kendine biat etmeye zorlaması caizdir. Çünkü bu zorlama insanların itaat etmeleri için yapılan bir zorlamadır. İnsanların kendisine itaat etmeleri ise Şer’iat’a göre farzdır. Bu zorlama, Hilâfet sözleşmesinin yapılabilmesi için zorla biat almak anlamına gelmediğinden dolayı Halife’nin insanları zorlamasının caiz olmadığı söylenemez. Biat başlangıçta, rıza ve isteyerek yapıldığı müddetçe sahih olmaz. Fakat Halifeyle Hilâfet sözleşmesi yapıldıktan sonra geri kalan insanların Halife’ye biatları ancak itaat biatıdır. Diğer bir ifade ile onun emirlerine bağlanmak için yapılan bir biattır. Dolayısıyla Allah ^{Subhenehû ve Tealâ}’nın emirlerini uygulamak için Halife’nin insanları zorlaması caiz olur.

Mademki, Hilâfet bir sözleşme türüdür o halde sözleşmeyi yapacak tarafların bulunması gerekir. Bir kimsenin yargıç ya da vali olabilmesi için kendini tayin edecek bir makamın olması gibi. **Emirlik** de böyledir. Herhangi bir yetkili makam onu **emirlik makamına** getirmedikçe kimse **emir** olamaz. Herhangi bir kimsenin Halife olabilmesi için de onu Halifelik makamına getirecek bir kimsenin bulunması gereklidir. Bu nedenle Müslümanlarca Halifelik için seçilip atanmadıkça ve in’ikad biatı gerçekleşmedikçe hiç bir kimse Hilâfet yetkisine sahip olamaz. Taraflardan biri Hilâfete talip olmadıkça ve ümmet kendisine rıza ve seçime dayalı bir yolla bu yetkiyi vermedikçe Hilâfet akdi gerçekleşmez. Öyleyse Halifelik akdi için Müslümanların biatı kaçınılmazdır.

1 Buhari

Buna binaen, kişi kuvvet ve zor kullanarak yönetimi ele geçirmişse Halifeliği kesinlikle geçerli değildir. Kendisini Halife ilan etse dahi geçerliliği yoktur. Kendisi ile ümmet arasında Hilâfet akdi bulunmayan bu kişinin Hilâfeti batıl olacağı gibi bu kişi zorla biat alsın ve halk da zor sebebi ile biat etse dahi Halifeliği geçersizdir. Zira Hilâfet rıza ve seçim esasına dayalı bir akittir. Rıza ve seçimi iptal eden bir zorlama Hilâfet sözleşmesini geçersiz kılar.

Ancak, yönetimi zorla ele geçiren kişi ümmetin çıkarlarının kedisine yapılacak biatta olduğuna ve Şer'i hükümlerin hâkim olabilmesi için kendisine biatın şart olduğuna ümmeti ikna edebilir, ümmet de buna kanaat getirip kendi rızası ve iradeleri ile ona biat ederlerse o andan itibaren o kişi Halife olur. Kişi başlangıçta sultayı zorla ele geçirmiş olsa da biatın gerçekleşme şartlarından olan rıza ve serbest irade ile seçim şartı gerçekleştiğinden Halifeliği de geçerli olur. Kendisine biat edilen kişinin yönetici olup olmaması fark etmez.

Biatlarıyla Hilafeti belirleme akdinin gerçekleştiği kişilere gelince:

Raşid halifelere yapılan biat sırasında gerçekleşen sahabe icmasının dikkatlice incelenmesi bize Hilâfet sözleşmesinin kimlerle yapıldığı konusunda bir fikir verecektir:

- Ebu Bekir ^{RadyAllah'u Anht} un biatında sadece Medine'de bulunan ehli hal ve akd ile/Müslümanların ileri gelenleri ile yetinildi. Mekke ve Arap yarımadasındaki Müslümanların görüşleri alınmadı.

- Ömer ^{RadyAllah'u Anht} un biatında da aynı durum söz konusu oldu.

- Ancak Osman ^{RadyAllah'u Anht} ya yapılan biatta Ömer'in Ebu Bekir tarafından aday gösterilmesinde olduğu gibi sadece hal ve akd ehline sorulmakla yetinilmedi. Abdurrahman b. Avf Medine'deki tüm Müslümanların görüşünü aldı.

- Ali ^{RadyAllah'u Anht} un Hilâfetinde ise Medine ve Kûfe ahalisinin çoğunluğunun biatı ile yetinildi. Yalnızca Ali'ye biat edildi. Öyle ki; bu biat Ali'ye karşı çıkıp onunla savaşıncılarınca da kabul edildi. Ondan başkasına biat etmedikleri gibi ona yapılan biata dahi itiraz etmemişlerdir. Onlar sadece Osman'ın kanını istemişlerdir. Bunlar, Halife'ye herhangi bir nedenden dolayı karşı çıkan bâğîler/isyankarlar hükmündedirler. Halife'nin öncelikle onları mesele hakkında aydınlatması eğer gerekirse itaat altına girmeleri için onlarla savaşması gerekir. Onlar ayrı bir Hilâfet de oluşturmadılar.

Tüm bu biat hâdiseleri yani diğer bölgeler arasında yalnızca başkent halkının çoğunluğunun Halife'ye biat etmesi sahabenin gözleri önünde gerçekleştiği halde onlardan hiçbirinin muhalefeti bize ulaşmamıştır. Sahabelerin Halife'nin şahsı ve uygulamalarına çeşitli itirazları olmakla birlikte Halife'nin sadece Medine ahalisinin çoğunluğunun biatı ile seçilmesi sahabe tepki ile karşılanmadı. Bu olay, yönetim hususunda Müslümanların görüşlerini temsil eden kişilerce Halife'nin seçilmesinin caiz olacağına dair sahabe icmasını göstermektedir. O dönemde seçimler sırasında biat eden hal ve akd ehli ve Medine ahalisinin çoğunluğu, İslâm Devleti'nin dört bir köşesindeki İslâm ümmetinin siyasi temsilcileri konumunda idiler.

Bu anlatılanlara dayanarak, Raşid Halifeler döneminde olduğu gibi bir önceki Halife'nin itaatı altındaki İslâm ümmetinin temsilcilerinin

çoğunluğunca biat gerçekleştiği takdirde Halifelik akdi de gerçekleşmiş olur. Ümmetin temsilcilerince yapılan Hilâfet biatından sonra ümmetin diğer fertlerince yapılacak biat ise ancak itaat biatı derecesindedir. Geride kalanların biatı in'ikad biatı yani Hilâfet sözleşmesini geçerli kılan biat değildir.

Buraya kadar anlattıklarımız Halife'nin vefatı yahut azlı durumunda yerine yeni bir Halife'nin seçilmesi ile ilgilidir. Ancak İslâm beldelerinin hiç birinde Halife'nin bulunmadığı bir durumda Şer'iat hükümlerini yürürlüğe koyması ve dünyaya İslâm Davetini ulaştırması için bir Halife'nin seçilmesi tüm Müslümanlara farz olur. İstanbul'da H.1343-M.1924 yılında İslâmî Hilâfet'in kaldırılmasından günümüze kadar olan fiili durum gibi. Bu durumda olan İslâm dünyasının her bölgesinin halkları bir Halife'ye biat etmeye ehildirler. Bu bölgelerden herhangi birinin biatı ile Hilâfet kurulabilir. Müslüman bir beldenin halkı bir Halife'ye biat edip Hilâfet sözleşmesini gerçekleştirdiğinde bütün Müslümanların bu Halife'ye itaat biatı vermeleri farz olur. Halife'ye biat edilen bölge ister Mısır, Türkiye ve Endonezya gibi büyük bir ülke olsun isterse Ürdün, Tunus veya Lübnan gibi küçük olsun, kendisinde şu dört husus bulunduğu sürece fark etmez:

1- Hilâfet ilan edilen bölgenin **otoritesi** ve yönetimi sadece Müslümanlara ait olmalıdır. Bir kâfir devlete ya da kâfir nüfuzuna dayanmamalıdır.

2- Bölgedeki Müslümanların **emanı/güvenliği**; İslam'a ait eman olmalıdır, küfre ait eman değil. Yani o bölgenin içerde ve dışarda koruması; İslâmî bir kuvvet olması bakımından Müslümanların gücünden kaynaklanan İslam'ın koruması olmalıdır. Kısaca ülkenin iç ve dış güvenliği sadece Müslümanlara dayanmalıdır.

3- Bölgede İslâm hemen ve bilfiil kapsamlı bir dinkılâpla ve İslâm'a uygun olarak, her şey kökten değiştirilerek uygulanmaya konulmalı ve İslâm Davetini yüklenme işine teşebbüs edilmelidir.

4- Biat edilen Halife efdaliyet/tercih şartlarına sahip olmasa bile in'ikad şartlarına kesinlikle sahip olmalıdır. Zira öncelikli şartlar in'ikad şartlarıdır.

Bu dört hususa sahip olan bölgenin biatı ile Hilâfet sözleşmesi tamamlanmış olur. Bölge halkı, İslâm ümmetinin çoğunluğuna ait hal ve akd ehlinin çoğunluğunu temsil etmese bile Hilâfet geçerlidir. Zira Hilâfeti kurmak farz-ı kifayedir. Kim bu farzı ikame ederse farz yerine gelmiş olur. Hal ve akd ehlinin çoğunluğunun biatını alma şartı Halife'nin mevcudiyetini takiben Halife'nin ölmesi veya azledilmesi durumunda söz konusudur. Ancak Hilâfet'in mevcut olmadığı bir dünyada Hilâfet kuruluyorsa, Hilâfet sözleşmesinin şartlarına sahip olan birisi Şer'iata uygun olarak Halifeliğini ilan ettiğinde biat edenlerin sayısına bakılmaksızın Hilâfeti geçerli olur. Çünkü bu durumda mesele, Müslümanların üç günden fazla yerine getirmeyi ihmal ettikleri bir farzı yerine getirme meselesidir. Diğer Müslümanlar, bu farza karşı gösterdikleri ihmal ve kusur sebebi ile istedikleri şahsı seçme hakkını kaybederler. Bu nedenle kim bu farzı yerine getirirse Hilâfet akdi yapmak onun hakkıdır. Hilâfeti ikame farzını yerine getirip bu uğurdaki çalışması ile Hilâfet kurulup bir Halife'ye biat edildiğinde bu Halife'nin sancağı altına girip biat etmek tüm Müslümanlara farz olur. Aksi takdirde

günahkâr olurlar. Halife'ye düşen ise, tüm Müslümanları kendisine biat etmeye çağırmaktır. Bu çağrı kabul edilmediğinde çağrıya icabet etmeyenlerin hükmü bâğîlerin hükmüdür ki Halife onları hükmü altına alasıya kadar savaşır.

Eğer anılan dört şart yerine getirilip bir Halife'ye biat edildikten sonra aynı ülkede ya da bir başkasında ikinci bir Halife'ye biat edilirse ikincisinin biatı geçerli olmaz. Müslümanlar, İkinci Halife bu işten vazgeçip ilk Halife'ye biat edinceye kadar onunla savaşmalıdırlar.

Bu söylediğimizin delili Abdullah b. Amr b. el-As'tan rivayet edilen şu hadistir: Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرَ يُنَازِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخِرِ** "Kim bir imamın elini sıkıp ona biat ederse ve kalbiyle bağlanırsa gücü yettiği kadar ona itaat etsin. Eğer bir başkası çıkar da imamla yönetimi ele geçirmek için çekişmek isterse onun boynunu vurun."¹

Zira Müslümanları İslâm sancağı altında ancak Halife birleştirebilir. Halifeleri varsa Müslümanların bir cemaatından söz edilebilir. Böyle bir durumda bu cemaata katılmak Müslümanlara farz olduğu gibi ondan ayrı durmaları da günahdır.

Bu hususla ilgili olarak İbn Abbas ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ شَيْئًا فَمَاتَ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً** "Her kim emirinde hoşuna gitmeyen bir şey görürse buna sabretsin. Çünkü cemaattan bir karış ayrılıp da bu halde ölen kimse ancak cahiliye ölümü ile ölmüş olur."²

İbn Abbas ^{RadyAllah'u Anhdan} başka bir rivayette Nebî ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle demiştir: **مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَيْئًا فَمَاتَ عَلَيْهِ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً** "Her kim ki emirinden hoşlanmayacak bir şey görürse sabretsin. Çünkü insanlar arasında sultanın itaatı dışına çıkıp da ölen bir kimse ancak cahiliye ölümüyle ölür."³

Bu iki hadisten, cemaattan ayrılmamak ve imamın itaatının dışına çıkmamak gerektiği anlaşılmaktadır.

Gayri müslimlerin Halife'ye biat hakkı olmadığı gibi bu hak onlara farz değildir. Zira biat İslâm, Allah'ın Kitabı ve Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in Sünneti üzerine olur. Bu ise İslâm'a, Kitab'a ve Sünnet'e iman etmeyi gerektirir. Gayri müslimlerin yönetimde söz sahibi olması caiz olmadığı gibi yöneticiyi seçmesi de caiz değildir. Zira kâfirler için Müslümanlar üzerinde herhangi bir yol ve otorite hakkı yoktur. Dolayısı ile biat hakları da söz konusu değildir.

¹ Müslim, 3431; Nesei, 4120; Ebu Davud, 3707; Ahmed b. Hanbel, 6212, 6214

² Buhari, 6531

³ Müslim, 3439

Biat

Biat; tüm Müslümanlara farzdır. Erkek olsun kadın olsun her Müslüman'ın hakkıdır. Biat konusundaki birçok hadis bu farziyete delalet etmektedir.

Şu hadis bunlardan biridir: **وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً** **'Kim boynunda biat olmadan ölürse, cahiliye ölümü ile ölmüş olur'** ¹

Biatın içeriğine bakıldığında onun tüm Müslümanlara ait bir **hak** olduğu görülür. Zira Halife Müslümanlara değil, Müslümanlar Halife'ye biat etmek durumundadırlar. Nitekim sahih hadislerle Müslümanların Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Veselleme biat ettikleri sabit olmuştur. Ubade b. es-Samit'ten gelen bir rivayette şöyle denilmektedir:

"Biz Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Veselleme zorda ve kolayda işitmek ve itaat etmek üzere emir sahipleri ile çekişmeyeceğimize, her nerede bulunursak bulunalım muhakkak hakkı yerine getireceğimize ve Allah yolunda hiç kimsenin kınamasından ve zemminden korkmayacağımıza dair biat ettik." ²

Yine Buhari'nin Eyyüb'dan, onun da Hafsa'dan yaptığı rivayette Ümmü Atiyye şöyle demektedir:

"Biz Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Veselleme biat ettik ve o bana **"Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmasınlar"** ayetini okudu. Bizi ölünün arkasından bağırıp çağırmaktan nehyettiğinde bizden bir kadın elini geri çekti ve dedi ki; Falanca kadının bana iyiliği dokunmuştu ben ona yas tutarak onu ödüllendirmek istiyorum. Rasulullah bir şey demedi. Kadın gitti ve sonra geri döndü." ³

Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir başka hadiste Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle buyurmuştur: **ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فَضْلٍ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ يَمْنَعُ مِنْهُ ابْنَ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَاعَ إِمَامًا لَا يَبِيعُهُ إِلَّا لِدُنْيَاهُ إِنْ أَعْطَاهُ مَا يُرِيدُ وَفِي لَهُ وَإِلَّا لَمْ يَفِ لَهُ وَرَجُلٌ يَبِيعُ رَجُلًا بِسَلْعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ بِاللَّهِ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا كَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ فَأَخَذَهَا وَلَمْ يُعْطِ بِهَا** **"Üç kişi vardır ki Kıyamet Gününde Allah onlarla konuşmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. Onlar için elim bir azap vardır.**

Bunlardan birincisi; yol kenarında yeterli suyu bulup ta o sudan yolcuları faydalandırmayan kimse.

İkincisi; sırf dünya çıkarı için bir imama biat edip eğer imam kendisine istediklerini verirse biatına vefa gösterip istediğini elde edemezse biatından dönen kimse.

Üçüncüsü ise; ikindi namazından sonra birisine bir mal satıp da Allah adına yemin ederek -kendisine o fiyat verilmediği halde- mala şu kadar fiyat verildiğini söyleyip Allah adına yemin eden ve karşısındakini kandıran kimse." ⁴

¹ Müslim, 3441

² Buhari

³ Buhari

⁴ Buhari, 6672

Abdullah b. Ömer ^{RadıyAllah'u Anhr} dan: "Biz Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e işitmek ve itaat etmek üzere biat ettiğimizde; 'gücünüz yettiği kadar' kaydını ilave buyurdular."¹

Cerir b. Abdullah'tan: "Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e işitmek ve itaat etmek üzere biat ettim ve bana 'Gücün yettiği kadar' demeyi ve her Müslüman'a karşı samimi olmayı öğretti."²

Cünade b. Ebi Ümeyye'den rivayetle dedi ki: "Ubade b. es-Samit hastalanınca yanına gittik ve ona dedik ki; Allah sana afiyet versin. Bize; Nebî ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} 'den işittiğin ve Allah'ın sana faydalı kıldığı bir hadisi anlat. O da dedi ki; "Nebî ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} (Akabe gecesi) bizi (Ensarı) biat için davet etmişti. Biz de biat ettik. Bizden biat alırken söylediği sözler arasında şunlar vardı: Hoşumuza giden ve gitmeyen hususlarda, zor ve kolay günlerimizde ve başkalarının bize tercih edilmesi halinde bile dinleyip itaat etmek, Allah'tan kesin bir delilin bulunduğu apaçık bir küfür hali görmedikçe emir sahipleri ile çekişmemek üzere biat ettik."³

Tüm bu delillerde de görüldüğü üzere biat Halife'ye Müslümanlarca yapılır ve Müslümanların doğal bir hakkıdır. Zira Müslümanların biatı ile Halife için Hilâfet akdi gerçekleşmiş olur.

Biat elle tokalaşarak olabileceği gibi yazıyla da olabilir. Nitekim Abdullah b. Dinar şöyle söylemiştir: "İnsanlar Abdulmelik'in Halife olmasına razı olduklarında İbn Ömer'in mektubunda şöyle yazdığını gördüm: Ben, Mü'minlerin Emiri Abdullah Abdulmelik'e Allah'ın ve Rasulullah'ın Sünneti üzere gücüm yettiğince sözünü dinleyip itaat etmeyi kabul ediyorum."⁴

Biatın herhangi bir yolla yapılması sahihtir. Ancak biatın şartlarından birisi de biat edenin bâliğ/ergenlik çağına ermiş olmasıdır. Çocuğun biatı sahih değildir. Nitekim "Ebu Ukayl Zühre b. Ma'bed, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} zamanında henüz bir çocuk olan dedesi Abdullah b. Hişam'dan şu olayı aktarır: Abdullah b. Hişam, Annesi, Zeyneb bint Humeyr ile Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e gider ve şöyle der: "Ey Allah'ın Rasulü onun (Abdullah b. Hişam'ın) biatını al.". Bunun üzerine Allah'ın Rasulü: **هُوَ صَغِيرٌ فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَدَعَا لَهُ "O küçüktür"** dedi. Başını okşadı ve ona dua etti..."⁵

Biat esnasında kullanılacak sözlere gelince:

Biatın belirli sözlerle yapılacağı yolunda bir sınırlama yoktur.

- Halife açısından fiillerinin Allah'ın Kitabı ve Rasulullah'ın Sünneti üzerine olacağını,

- Biat verenler açısından ise zorda ve kolayda, neşeli ve sıkıntılı zamanlarda itaatte olacağını içermelidir. Hilâfet akdi gerçekleştikten sonra biat Müslümanların boynunda bir emanet olur. Biat gerçekleştikten

¹ Buhari, Müslim

² Buhari

³ Buhari, Müslim

⁴ Buhari, Kitabul Ahkâm C.8; S.122 Bab;43

⁵ Buhari, 2320, 6670; Ahmed b. Hanbel, 17354

sonra Hilâfet akdi tamamlandığından biat edenlerin biatlarından vazgeçmeleri helal olmaz.

Hilâfet sözleşmesinin yapılması açısından; **biat** verilinceye kadar, biat edecek olan kişi için bir haktır. Biat ettiğinde biatında sebat etmesi gerekli olur ve biatından dönmesi caiz olmaz. Zira Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen bir Hadis-i Şer'ifte; bedevinin biri Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}e verdiği biatından vazgeçmek istediğinde Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ondan yüzünü çevirip isteğini kabul etmedi. Adam sonra tekrar geldi ve; "Benim biatımı iade et dedi." Ancak Allah'ın Rasülü yine kabul etmedi. Adam da çıkıp gitti.

Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **الْمَدِينَةُ كَالْكَبْرِ تَنْفِي حَبْثِهَا وَيَنْصَعُ طَيْبِهَا "Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar, temiz ve iyileri daha da parıldar."**¹

Nafi'den rivayet edildiğine göre; "Ömer bana dedi ki; Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}i şunu derken işittim: **مَنْ خَلَعَ يَدًا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَّ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ "Kim Allah'a itaattan elini çekerse, Kıyamet Gününde kendi lehine bir hüccet bulunmadığı halde Allah'ın huzuruna çıkar."**²

Halife'ye verilen biatı bozmak Allah'a itaattan el çekmek anlamına gelir. Edilen biat ister in'ikad biatı olsun isterse itaat biatı olsun fark etmez. Ancak bir Halife'ye başlangıçta biat edilir de in'ikad biatı gerçekleşmezse, bu durumda Müslümanların topluca da olsa biat edilen bu kişiyi kabul etmediklerine itibar edilerek, biat etmiş olanların biatlarından kurtulmaları söz konusu olabilir. Zira yukarıda geçen hadiste in'ikad biatı yapılmış olan Halife'ye biattan geri dönmek yasaklanmaktadır. Hilâfet için in'ikad biatı henüz tamamlanmamış bir kişiye yapılan biat kastedilmemektedir.

Halife Adayında Aranılan Şartlar

Hilâfete ehil olabilmesi için ve kendisine Hilâfet sözleşmesi biatının yapılabilmesi için Halife adayında şu yedi şartın var olması gerekir. Bu yedi şart in'ikat şartıdır. Bunlardan birisi olmadığında Hilâfet sözleşmesi oluşmaz. Bunlar şunlardır:

1- Müslüman olması: Bir kâfirin Halife olması kesinlikle caiz değildir. Böyle birine itaat da vacip değildir.

Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا "Allah kâfirlere müminler üzerinde asla bir yol kılmaz."³

Yönetim, yöneticinin yönetilenler üzerindeki en kuvvetli yoludur. Bir kâfirin Müslümanlar üzerinde; ister Hilâfette isterse daha alt bir yöneticilikte hak sahibi olması ayette geçen ve "asla" anlamını taşıyan **لن** "len" tabiri ile kesinlikle nehyedilmiştir.

2- Erkek olması: Halife'nin kadın olması caiz değildir. Yani erkek olması zorunludur. Buna delil ise Buhari'nin Ebu Bekre'den rivayet

¹ Buhari, 6669, 6671, 6676, 6777; Malik, 1377

² Müslim, 3441

³ Nisa: 141

ettiği şu hadistir: “Allah’u Teâla Rasulallah SallAllah’u Aleyhi Vesellem¹den duyduğum bir söz ile beni Cemel Vakıası günlerinde faydalandırdı. Bu sözü duymamış olsaydım, ben de nerede ise Cemel ashabına katılacak ve onlarla beraber savaşıyordum.

Rasulallah SallAllah’u Aleyhi Vesellem¹e Fars halkının kendilerine Kısra’nın kızını kraliçe yaptıkları haberini duyunca şöyle dedi: **لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ "İşlerini kadına teslim eden bir toplum kesinlikle felah bulmaz.”**¹

Rasulallah SallAllah’u Aleyhi Vesellem¹in yönetimlerini kadınlara teslim edenlerin felah bulmayacaklarına dair bu haberi kadının yöneticiliğini yasaklamaktadır. Zira bu **haber** talep kiplerindedir. Bu haberin yönetimlerini bir kadına teslim edenlerin felah bulmayacaklarını belirterek onlardan zemmetme/yeri ile haber vermesi bunun kesin olarak yasaklandığının karinesidir. Kadının yöneticiliğine dair yasaklama, bu fiilin terkinin gerektiren talebin kesinlik ifade eden bir talep olduğuna delalet eden karineden kaynaklanır. Buna göre kadının yönetime getirilmesi haramdır. Kadının yönetici olması ile kastedilen Hilâfet ve ondan daha aşağı seviyelerdeki yönetimle ilgili diğer görevlerdir. Zira bu hadisin **konusu** Kısra’nın kızının Kraliçe yapılıp, hükümdarlığa getirilmesidir. Hadis sadece Kısra’nın kızının hükümdarlığı olayına has olmayıp yönetime ait genel bir kaide koymaktadır. Ancak hadis kadınlara ait her alanı kapsayacak kadar da genel bir ifade taşımaz. Bu hadis **yönetim konusu** dışında kalan hususları herhangi bir şekilde kapsamaz.

3- Bâliğ olması: Halife olacak şahsın çocuk olması caiz değildir.

Ebu Davud'un Ali b. Ebu Talib RadyAllah’u Anhı²dan rivayet ettiği bir hadiste Rasulallah SallAllah’u Aleyhi Vesellem¹ şöyle demiştir: **رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الْمَمْنُونِ حَتَّى يَبْرَأَ "Uyanıncaya kadar uyuyandan, bâliğ oluncaya kadar çocuktan, aklı başına gelene kadar aklı gidenden kalem kaldırılmıştır.”**²

Kendisi üzerinden kalemin kaldırılmasından dolayı çocuğun yönetimde tasarruf sahibi olması doğru değildir. Şer’iatla mükellef olmayan çocuğun Halife ya da daha alt bir seviyede yöneticiliği caiz değildir. Zira tasarruf yetkisi yoktur.

Çocuğun Halife olmayacağına dair bir delil de Rasulallah SallAllah’u Aleyhi Vesellem¹in bir çocuğun kendisine biat etmesini kabul etmemesidir. Zira onun bir çocuk olduğunu illetlendirerek Abdullah b. Hişam'ın biatını kabul etmedi. Allah'ın Rasulü; **هُوَ صَغِيرٌ "O küçüktür.”** dedi.³

Küçük çocuğun biatı sahih olmadığına göre başkasına Halife olmak üzere biat alması yani halife olması hiçbir surette caiz olmaz.

4- Akıllı olması: Halife'nin deli olması caiz değildir. Çünkü Rasulallah SallAllah’u Aleyhi Vesellem¹: **رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ "Kalem (sorumluluk) üç kişiden kaldırıldı.”** demiş ve bunlar arasında da; **الْمَجْنُونِ الْمَغْلُوبِ عَلَى عَقْلِهِ حَتَّى**

¹ Buhari,4072, 6570; Tirmizi, 2188; Nesei, 5293

² Ebu Davud, 3824

³ Buhari, 2320, 6670; Ahmed b. Hanbel, 17354

يَفِيَقُ "Akli başına gelinceye kadar deliden."¹ diyerek **deli** olan kimseyi de saymıştır.

Kendisinden kalemin kaldırıldığı kimse ise mükellef değildir. Zira akıl, teklifin muhatap aldığı temel unsurdur ve tasarrufların sahih olmasının şartıdır. Halife'nin görevi yönetim işlerini ve Şer'i sorumlulukları yerine getirmektir. Bu nedenle Halife'nin deli olması doğru değildir. Kendi işlerinde tasarrufta bulunması doğru olmayan bir kişinin, insanların işleri hususunda tasarrufta bulunması ise hiç doğru değildir.

5- Adalet vasfına sahip olması: Halife'nin **fâsık** olması da doğru değildir. **Adalet** şartı, Hilâfet sözleşmesi ve devamı için en önemli şartlardan birisidir. Çünkü Allah'ı Teâla şahidin adil olmasını, fasık olmamasını şart koşmuştur.

Allah'ı Teâla şöyle buyurmuştur:

وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ "İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun."²

Hilâfet konumu itibarı ile şahitlikten daha üst bir makam olduğundan Halife'nin adil olması öncelikle söz konusudur. Zira adaletli olmak şahitlikte şart olduğuna göre Halife olmak için adalet şartının aranması öncelikle söz konusudur.

6- Hür olması: Köle efendisinin mülküdür. Kendi şahsı adına tasarruf hakkına sahip değildir. Doğal olarak kendi üzerinde bile tasarruf yetkisi olmayan birisinden başka birileri adına tasarrufta bulunup onları yönetmesi beklenemez.

7- Kâdir olması: Halife olacak şahsın, Hilâfet sorumluluğunu taşıyacak güce sahip olması gerekir. Bu şart biatın da şartlarından. Zira aciz olan bir kimse Kitap ve Sünnete uygun olarak, yönettiği tebaasının işlerini yerine getiremez.

Buraya kadar saydığımız yedi şart "Hilâfet sözleşmesinin" geçerli olabilmesi için Halife adayında aranan şartlardı. Bu yedi şart dışında sözleşmenin geçerliliği için herhangi bir şart yoktur. Kitap ve Sünnetce belirlenmiş diğer şartlar ise ancak efdaliyet şartlarıdır. Herhangi bir şartın Halife'de mutlaka bulunması gereken bir şart olabilmesi için kesin talep ifade eden bir karine taşıması gerekir. Eğer delil kesin bir talep ifade etmiyorsa in'ikad şartı değil, ancak efdaliyet şartı olabilir.

Bu yedi şart dışında açık ve kesin bir talep içeren bir delile rastlanmamıştır. Ancak kesin talep içermeyen dolayısı ile efdaliyet şartı olan sahih deliller de vardır.

Mesela; **müctehid olması** şart koşulmaz. Zira bu hususta bir nâsi yoktur. Görevi Şer'i hükümleri uygulamak olan Halife'nin içtihad etmesi gerekmez. Bir meselenin hükmünü bir başka müctehide sorabilir. Bir müctehidi taklid edebilir. Ve bu taklide dayanarak hükümleri benimseyebilir. Bu nedenle Halife'nin müctehid olması şart değildir. Bununla birlikte müctehid olması elbette ki daha iyidir. Müctehid olmasa bile Hilâfet akdi sahihtir.

¹ Ebu Davud, 3823

² Talak: 65

Halife'nin, **yiğit ve cesur olması** ya da siyasi olaylar ve uygulamalar noktasında **fikir ve tedbir sahibi olması** hakkında sahih bir hadis bulunmadığından dolayı Halifelik sözleşmesinin yapılması için şart değildir. Ancak Halife tüm bu sayılan özellikleri taşırsa tabii ki tercihe şayan olacaktır.

Halife'nin **Kureyş'ten olması** meselesi de in'ikad şartlarından değildir. Muaviye'den rivayet edilen hadise gelince dedi ki: Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem¹ den şunu söylerken işittim: **إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَيْبَةُ اللَّهِ عَلَىٰ وَجْهِهِ مَا أَقَامُوا الدِّينَ "Bu iş (devlet başkanlığı) Kureyş'de olacaktır. Onlar İslâm'ı dosdoğru uyguladıkça bu konuda onlara kim düşmanlık ederse Allah onu yüz üstü süründürür."**¹

İbn Ömer'den gelen bir diğer rivayette Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem² şöyle buyurmaktadır: **لَا يَزَالُ هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمْ اثْنَانِ "Onlardan iki kişi kaldığı sürece bu iş onlar arasındadır."**²

Yönetim işini Kureyş'lilere veren ve Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem³ e isnadı sahih olan bu ve benzeri hadisler işlerin yönetiminin Kureyş'e ait olduğunu haber sigası ile bildiriyorlar. Bu hadislerden hiç biri emir kipi ile gelmemiştir. Haber kipi her ne kadar talep ifade etse de onu pekiştirecek bir karine ile birleşmedikçe o delile kesin ve bağlayıcı bir talep olarak itibar edilmez. İmamların Kureyş'ten olması konusunda da talebi kesinleştiren hiç bir karine herhangi bir sahih rivayette geçmemiştir. O halde bu tür hadisler farza değil, menduba delalet ederler. Dolayısı ile Kureyş'ten olma şartı da in'ikad şartı değil efdaliyet şartıdır.

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem⁴ den Muaviye kanalı ile rivayet edilen hadiste geçen; **لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَيْبَةُ اللَّهِ "Kim onlara düşmanlık ederse Allah onu yüzüstü süründürür."** ibaresinin anlamı ise; imama düşmanlık etmeyi yasaklamaktadır. Yoksa **"Bu iş Kureyşliler arasındadır."** ifadesini destekleyen bir anlamın karinesi değildir. Bu hadis yönetim işinin onlar arasında olacağını açıklayan ve onlara düşmanlık yapmayı nehyeden bir hadistir. Hadisteki "Kureyş" kelimesi bir sıfat değil isimdir. Usul ilmindeki terminolojide bu tür kullanımlar "lakap" olarak adlandırılır. İsimin yani "lakabın" mefhumu ile asla amel edilmez. Çünkü ismin yani lakabın belli bir mefhumu yoktur. Bu sebeple "Kureyş" ifadesinin nâs ile belirtilmesi bu işin Kureyş'ten başkasına verilmeyeceği anlamına gelmez. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem⁵ in **"قُرَيْشٌ إِنْ هَذَا الْأَمْرُ فِي "Bu iş Kureyş'tedir."**, **لَا يَزَالُ هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ "Bu iş Kureyş'te devam eder."** gibi sözleri yöneticiliğin Kureyş'in dışında olamayacağı ya da olması doğru olmaz anlamlarına gelmez. Netice itibarı ile bu tür ibareler yönetimin Kureyş'in dışında olmasına engel değildir. Aksine bu işin başkalarında da olması sahihtir anlamını ifade eder. O halde bu şart, inikad şartı değil efdaliyet şartıdır.

Diğer taraftan Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem⁶ Abdullah b. Revaha, Zeyd b. Harise ve Üsâme b. Zeyd'i emir olarak tayin etmiştir. Bunların hiçbiri Kureyşli değildir. Öyleyse Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem⁷ Kureyş'li olmayanları da emir olarak görevlendirmiştir. Hadiste

¹ Buhari, 3239; Daremi, 2409

² Buhari, 3240, 6607

geçen الأمر هَذَا "Bu iş..." kelimesi; ولاية الأمر "vilayet-ül emr" yani **yönetim** yetkisi anlamına gelir. Yoksa bu kelime yalnızca Halifelik anlamında kullanılan bir nâs değıldir. Ayrıca Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}ın Kureyşli olmayanları yönetimin başına getirmesi bu işin Kureyşlilere münhasır ve Kureyşlilerin dışındakilerinin Halifeliğini yasaklayıcı olmadığıdır.

Ayrıca Buhari Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: اسمعوا و اطيعوا وإن استعملوا عليكم عبد حبشي كان رأسه زبيبة "Başı kuru üzüm tanesi gibi olan bir Habeşli köle dahi üzerinize yönetici tayin edilse dinleyin ve itaat edin."¹

Muslim de Ebu Zer'den şöyle dediğini rivayet etti: أوصاني خليلي صلى الله عليه و سلم أن اسمع و اطيع وإن عبدا مجذع الأطراف "Dostum ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} bana şöyle tavsiye etti: Karşılığında ne verildiğine bakılmaksızın satılan bir köle de olsa dinle ve itaat et."²

Başka bir rivayette ise; إن أمر عليكم عبد مجذع أسود يقودكم بكتاب الله فاسمعوا له و اطيعوا "Herhangi bir siyah köle de olsa, üzerinize yönetici olup sizi Allah'ın kitabı ile yönetirse onu dinleyin ve itaat edin."

Bu hadisler, Müslümanların yönetim işini bir siyah kölenin üstlenmesinin caiz olduğu hususunda gayet açıktırlar. Bu ise, Hilafetin ya da yönetimin Kureyş'ten hatta Araplardan başka insanlar tarafından üstlenilmesinin caiz olduğunu açıkça göstermektedir.

Buna göre hadis-i Şer'ifler; Kureyşlilerden bir kısmının Halifelğe ehil olduklarını belirtmekle, Halifeliğin yalnızca onlara ait olduğunu ve onların dışında olanlarla Hilâfet sözleşmesinin yapılamayacağını belirtmek maksadıyla değil daha faziletli olduklarını vurgulamak için söylenmiştir.

Aynı şekilde Halife'nin **Haşimoğullarından yahut Alioğullarından olması** da Halifelik şartlarından değildir. Zira bu aileler dışındaki kişileri de Nebî ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} yönetici olarak tayin etmiştir. Tebük'e giderken Muhammed b. Mesleme'yi Medine'ye vali olarak tayin etmiştir. Muhammed b. Mesleme ise ne Haşimi'dir ne de Ali oğullarındandır. Yemen'e Muaz b. Cebel'i ve Amr b. As'ı vali yaptı. Bunların her ikisi de Haşim oğullarından veya Ali oğullarından değildi.

Müslümanların ve Ali ^{RadyAllah'u Anh}un Haşimoğullarından olmayan Ebu Bekir, Ömer ve Osman'a biatları da kesin delillerle sabittir. Tüm sahabe bu biatlar karşısında sükût ettiği gibi, içlerinden biri dahi çıkıp Haşim ya da Alioğullarından olmadıklarından dolayı bu biatlara itiraz etmemiş, bize de böyle bir rivayet ulaşmamıştır. Bu sükût; içlerinde Ali, İbn Abbas ve diğer Haşimoğullarının bulunduğu sahabeler tarafından Haşimoğulları ve Alioğulları dışında olanların da Halife olabileceğine dair sahabelerin bir icmasıdır. Ancak Ali Efendimiz ^{RadyAllah'u Anh} ve Ehli Beytin faziletini beyan eden hadisler ise onların faziletine delalet etmektedirler. Halifelik akdi için Halife'nin onlardan olmasının şart olduğuna delalet etmemektedirler.

¹ Buhari

² Muslim

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz. Yukarıda işaret edilen yedi şartın dışında Halife'nin belirlenmesinde etken olacak herhangi başka bir şartın bulunduğu dair bir delile rastlanmamıştır. Şer'an Müslümanlardan istenen Halife adayının Halife olabilmek için bu yedi şartı taşımasıdır. Bu aşamadan sonra Halife adaylarından en efdal olanın seçilmesi istenir. Seçilen kişinin Halifeliği ise ancak kendisinde in'ikad (sözleşme) şartları var ise kesinleşir. Seçilen kişide sözleşme şartları dışında efdaliyet şartlarının da bulunması tercih sebebidir. Ancak efdaliyet şartlarının eksikliği Halifeliği düşürmez.

Hilâfete Talip Olmak

Halife olmayı isteyip, bu uğurda mücadele etmek tüm Müslümanlara caizdir. Hilâfet için yarışmayı yasaklayan herhangi bir nâsla karşılaşmadık. Ayrıca bu konu mekruhlardan da değildir. Nitekim sahabelerin Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in cenazesi yatağında beklerken Saideoğulları sakifesinde Hilâfet için mücadele ettikleri sabittir. Yine Ömer ^{RadyAllah'u Anh} un vefatından önce tespit ettiği, hepsi de Ashab-ı Kiramdan ^{Rıdvanullahi Aleyhim} olan altı kişilik şûra heyetinin tüm sahabelerin gözü önünde Halifelik için birbirleriyle çekiştikleri ve sahabelerin bu uygulamayı kerih görmeyip sükût ettikleri de sabittir. Bu deliller Hilâfet'e talip olmanın, ona ulaşmak için çaba sarfetmenin, fikir ve delil göstererek tartışmanın caiz olduğuna dair sahabelerin icmasına işaret etmektedir.

Hadislerle bize ulaşan yöneticiliğe talip olmanın nehyedilişi meselesine gelince:

Bu rivayetle, Ebu Zer gibi emir olması doğru olmayan zaaf sahibi kişilerin emir olma isteklerini yasaklamaktadır. Ancak yönetici olması uygun kişilerin emirliğe talip olması caizdir. Nitekim Amr b. As, yöneticiliğe talip olduğunda Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onu vali yaptı. Yöneticilik vasıflarına sahip kişiler Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e yönetici olmak için başvurduklarında bu fiili kötü görmemiş hatta onları yönetici yapmıştır. O halde hadislerde nehyedilen husus yöneticiliğe ehil olmayan kişilere has bir durumdur. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in bir yandan yöneticiliğe talip olanları yönetici yaparken bir yandan da yöneticiliğe talip olmayı yasaklaması, bu yasağın yöneticiliğe ehil olmayanlara has bir yasak olup mutlak bir nehiy olmadığını gösterir.

Hilafetin Tek Oluşu

Yeryüzünde aynı anda birden fazla Halife bulunması caiz değildir. Nitekim Müslim, Abdullah b.Amr b.El As'ın Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den işittiği şu hadisi rivayet eder: **وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفَقَةً** **الْآخِرَ يَدُهُ وَتَمَرَةً قَلْبُهُ فَلْيَطْعُهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرَ يُنَازِعُهُ فَاصْرَبُوا عَنْقُ** **"Kim ki bir imama biat eder, eliyle musafaha ederek kalbinin sevgisini verirse gücü yettiği kadar itaat etsin. Eğer başka birisi gelip o imamla (yönetimi ele geçirmek için) mücadele ederse sonra çıkanın boynunu vurun."**¹

¹ Müslim K. İmara Bab 10 H. No: 1844

Ebu Said el Hudri'den rivayetle Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} buyurmuştur ki; إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا "Eğer iki Halife'ye (aynı dönemde) **biat edilirse kendisine sonradan biat edileni öldürün.**"¹

Arfece rivayetinde demiştir ki; Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den şunu işittim: مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يُرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ أَوْ يَفْرُقَ جَمَاعَتَكُمْ فَأَقْتُلُوهُ "İşiniz (yönetimle ilgili işleriniz) **bir adam (Halife) üzerinde karar kılınmışken birisi gelip sizin asanızı kırmak/birliğinizi parçalamak ve cemaatınızı bölmek isterse onu öldürün.**"²

Ebu Hazım rivayetinde demiştir ki: "Ebu Hüreyre ile beş yıl beraber bulundum ondan Rasullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den şu rivayeti yaptığını işittim: Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ تَكْثُرُ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بِيَعَةَ الْأَوَّلِ فَلَاوَلَّ وَأَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ "İsrailoğullarını nebi siyase ediyordu/yönetiyordu. **Bir nebi öldüğünde onu bir başka nebi takip ederdi. Benden sonra nebi yoktur. Fakat benden sonra birçok Halifeler gelecektir.**" (Orada bulunanlar) Dediler ki; "Bize ne emredersiniz?" Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; "İlk biat edilene vefalı olun. Onların haklarını verin. Muhakkak ki Allah onlara yaptıklarından soracaktır."³

Eğer aynı zamanda iki ayrı ülkede iki ayrı Halife'ye biat edilirse gerçek anlamda bir biat gerçekleşmemiş olacağından bu biatlar geçerli olmaz. Çünkü aynı anda Müslümanlar için iki Halifenin olması caiz değildir.

Bu iki halifeden önce seçilene biat edilir de denilemez. Çünkü mesele, Hilâfet'te öncelik değil Hilâfet'in kurulması meselesidir. Halife'yi belirleme ve Hilâfeti kurmak işi tek yanlı olarak Halife'yi ilgilendiren bir iş değil, aksine karşılıklı olarak Müslümanların tümünü ilgilendiren bir haktır. Bu nedenle eğer iki Halife ortaya çıkarsa Müslümanların tekrar bir Halife seçmeleri üzerlerine farz olur.

İki Halife'nin olması durumunda ikisi arasında kura çekerek de bu mesele halledilemez. Çünkü Hilâfet bir akiddir. Kura ise bir sözleşme yöntemi değildir.

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} , "İlk önce biat alana vefalı olun." diyor da denilemez. Çünkü bir Halife'nin varlığı ile beraber başka Halifelere de biat edildiğinde bu biatlar geçerli olmayacak ancak önce biat edilenin biatı geçerli olacaktır. Sonra gelenlerle Hilâfet sözleşmesi yapılamaz.

Hal ve akd ehlinin çoğunluğunun biatı ile aynı anda iki Halife ile Hilâfet akdi yapılırsa -her ne kadar her ikisine de Şer'iata göre biat yapılmış olsa da- her iki akit de iptal edilir. Tekrar Müslümanlara gidilip seçim yapılır. Eğer Müslümanlar iki Halifeden sadece birine ya da bunların dışında başka bir kişiye biat ederlerse ilk durumu pekiştirmek amacıyla değil yeniden biat aldığı için biat alanla yeni sözleşme yapılır.

¹ Müslim Kitabı' İmara Bab 15 C. 2 S. 1480 H. No 1853

² Müslim Kitabı' İmara Bab 14 C. 2 S. 1480 H. No 1852/60

³ Müslim; K. İmara Bab 10 H. No: 1842

Dolayısıyla, mesele önce biat alma meselesi değil, işin bütün Müslümanlara ait olması meselesidir. İki Halife'ye biat olunduğunda eğer hal ve akd ehlinin çoğunluğu yönetim işinde ve Hilâfet konusunda bir Halifeden yana, azınlığı ise diğerinden yana ise o takdirde Halifelik hal ve akd ehlinin çoğunlukta olduğu kişinin hakkı olur. Hal ve akd ehlinin çoğunluğunun biat ettiği kişinin birinci, ikinci veya üçüncü sırada biat alması önemli değildir. Şer'an Halifeliği muteber olan da odur. Çünkü hal ve akd ehlinin çoğunluğunun biatını almıştır.

İki Halifeden birisine Müslümanların biatı gerçekleştiğinde diğerinin de Hilâfet'in birliği için seçilen Halife'ye biat etmesi gerekir. Aksi halde Müslümanlar onunla savaşır. Hilâfet akdi Müslümanların çoğunluğu ile gerçekleştiğinden Müslümanlar bir kişi ile Hilâfet akdi yapmışsa ona itaatları farz, bir başkasına biatları ise haram olur.

Hal ve Akd ehli ümmetin yönetim işlerinde kendilerine yol gösterici ve temsilci olarak benimsediği ve saydığı kişilerdir. Bu kişiler devletin yönetim işlerinin yürütüldüğü başkentte bulunurlar. Bu nedenle başkentte yaşayan hal ve akd ehli bir kişiye biat ederse o kimse Halife olur. Hal ve akd ehli dışında bir başka bölgede ya da bölgelerde bir başkasına biat edildiğinde -hatta bu biat başkentteki biattan önce de olsa- bu biata itibar edilmez. Ancak hal ve akd ehlinin çoğunluğu kimin Halifeliğini isterse o kimsenin Halifeliği gerçekleşir. Her halükarda hal ve akd ehlinin biatı öncelik taşıdığından onların biat ettiği kişi tercih sebebi olur. Her ne olursa olsun aynı anda birden fazla Halife'nin bulunması caiz değildir. Hatta ve hatta hal ve akd ehlinin itibar ve biat etmediği kişiler ile savaşmayı gerektirse dahi iki Halife'nin varlığı kabul edilmez.

Vekil Bırakmak Ya da Vasiyet Etmek

Hilâfet sözleşmesi; **birini yerine vekil bırakarak** ya da **vasiyet ederek** gerçekleşmez. Zira Hilâfet Müslümanlar ile Halife arasında bir akittir. Halife'nin belirlenebilmesi için; Müslümanların biatının yanında biat edilen şahsın bu biatı kabul etmesi şartı da vardır.

Vekil tayin etmek ve vasiyetle yerine birini bırakmak yoluyla biat şartları gerçekleşmediğinden bu yolla Hilâfet akdi de gerçekleşemez. Halife'nin kendisinden sonra Hilâfet'e vekil bırakması ya da bunu vasiyet yolu ile yapması Hilâfet akdini gerçekleştirmez. Zira Halife'nin vekil bırakmak ya da vasiyet yolu ile Halife belirleme hakkı yoktur. Halife'yi belirlemek Halife'nin değil doğrudan doğruya Müslümanların hakkıdır. Bu yüzden Müslümanlar diledikleri kişi ile Hilâfet akdini yaparlar. Halife'nin birini kendinden sonra Hilâfet'e vekil bırakması ya da vasiyet etmesi doğru değildir. Zira Halife bu durumda sahip olmadığı, Şer'iata göre de sahip olması mümkün olmayan bir hakkı başkasına vermiş olmaktadır. Evet, Halife'nin bir başkasını, ister oğlunu veya akrabasını, isterse yakını olmayan birisini Hilâfet için vekil bırakması ya da vasiyet etmesi caiz değildir. Böyle birisi için mutlak surette Hilâfet akdi yapılamaz. Zira akdi yapmaya yetkisi olmayan birisinin yaptığı akit ne sahih ne de caizdir. Sadece boş bir akittir.

Ebu Bekir ^{RadıyAllah'u Anh}, **Ömer** ^{RadıyAllah'u Anh}, **Ömer** ^{RadıyAllah'u Anh}
Anhı'nun da altı kişilik şûra heyetini tavsiye etmesi ve bu durum karşısında ashabın sükût etmelerine ve icmanın olmasına gelince:

Bu olay Halife'nin vekâlet ya da veraset yoluyla belirlenebilmesinin caizliğine işaret etmez. Zira Ebu Bekir ^{RadıyAllah'u Anh} kendinden sonra Halife olması için birini vekil bırakmamıştır. O, Müslümanlarla birlikte kendinden sonra kimin Halife olabileceğini istişare ederek onlara Ali ^{RadıyAllah'u Anh} ve Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} u aday olarak göstermiştir. Bunu müteakiben Müslümanlar Ebu Bekir ^{RadıyAllah'u Anh} un vefatından üç ay önce Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} u çoğunlukla seçtiler ve Ebu Bekir'in vefatını takiben gelip Ömer'e biat ettiler. Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} bu İn'ikad biatı ile Halifelik sıfatını kazandı. Ancak in'ikad biatı gerçekleşmeden önce Ömer'in böyle bir vasfı yoktu. Ömer'in Halife olması ne Ebu Bekir'in onu aday olarak göstermesi ne de Müslümanların onu tercihi ile oldu. Ömer'in Hilâfet'ini belirleyen, Ebu Bekir ^{RadıyAllah'u Anh} un vefatından sonra Müslümanların ona yaptıkları biattır.

Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} **un altı kişiyi aday göstermesine gelince:** Müslümanların Ömer'den kendileri için kendisinden sonra kimin Halife olacağı konusunda tavsiyede bulunmasını istemeleri üzerine Ömer ^{RadıyAllah'u Anh}, altı kişiyi aday olarak gösterdi. Sonrasında Abdurrahman b. Avf Müslümanlarla altı adaydan kimin Halife olması gerektiği konusunda istişarelerde bulundu. Müslümanların çoğunluğu Ebu Bekir ve Ömer'in icthadları üzerinde yöneteceği sözünü vermesi şartı ile Ali ^{RadıyAllah'u Anh} u seçtiklerini bu şart olmazsa Osman ^{RadıyAllah'u Anh} u seçtiklerini söylediler. Ali ^{RadıyAllah'u Anh} bu şartı reddedince Abdurrahman b. Avf ve Müslümanlar Osman ^{RadıyAllah'u Anh} a biat ettiler. Osman ^{RadıyAllah'u Anh} ne Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} un onu aday göstermesi ile ne de insanların tercihi ile Halife oldu. O sadece Müslümanların Hilâfet için ona biatı ile Halife oldu. Eğer Müslümanlar ona biat edip Hilâfet'ini kabul etmeselerdi Osman ^{RadıyAllah'u Anh} Halife olamazdı.

Bu nedenle bir kişinin Halife olabilmesi için Müslümanların biatı şarttır. Halife'nin vekâleti ve vasiyeti bir akit türü olmadığından bu yollarla Halife'nin tespiti caiz değildir. Hilâfet yönetim noktasında bir sözleşme olduğundan tüm sözleşmeler gibi gerekli şartları içermelidir.

Halifeyi Nasbetmenin Yolu

Şer'iat İslâm ümmetine bir Halife belirlemeyi farz kılınca Halife'nin belirlenmesinin yolunu da belirlemiştir. Bu yol Kitap, Sünnet ve sahabelerin icması ile sabittir. Halife'yi belirlemenin yolu biattır. Müslümanların Allah'ın Kitabı ve Rasulullah'ın Sünneti üzerine yürüyecek bir Halife adayına biat etmeleriyle Halife belirlenmiş olur. Halife'yi belirlemenin yolunun biat olduğu sahabelerin Rasulullah'a biatları ve Rasulullah'ın da bize bir imama biat etmemizi emretmesi ile sabittir. Sahabenin Rasulullah'a biatları incelendiğinde onların biatlarının nübüvvet için değil yönetim için olduğunu görürüz. Bu biat risaletin tasdiki için yapılan bir biat değil yönetim için yapılan biattır. Bu biat ile Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in devlet başkanı olarak kabulü

gerçekleşmiştir. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in nübüvvvetini ve risaletini kabul etmek, biat değil doğrudan doğruya imandır. O halde geriye ona yapılan biatın ancak devlet başkanı sıfatı ile yapılmış olması kalıyor. Kur'an ve hadislerde "**biat**" geçmektedir.

Allah'u Teâla buyurdu ki:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ
أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بَهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْتَصِبَنَّ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعَهُنَّ
"**Ey Nebi, mü'min kadınlar hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine, hiçbir marufta sana isyan etmeyeceklerine dair biat etmek için geldikleri zaman onların biatını al.**"¹ **"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmişlerdir.. Allah'ın eli onların elleri üzerindedir."**²

Buhari, kaydettiği bir rivayette şöyle demektedir: “Bize İsmail anlattı. Bana Malik b. Yahya b. Saîd'den naklederek dedi ki: Bana Ubade b. el-Velid Haber verdi. Bana babam Ubade b. es-Samit'ten haber vererek şöyle demiştir: "Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e zor ve kolay günlerimizde işitip itaat edeceğimize, yöneticilerle (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmeyeceğimize, halkın kinamasından korkmayıp sadece Allah'tan korkacağımıza, nerede olursak olalım hakkı söyleyeceğimize dair biat ettik.”³

Bize Ali b. Abdullah anlattı. Bize Abdullah b. Yezid anlattı. Bize Ebu Eyyub'un oğlu Saîd anlattı. Bize Ebu Akîl Zühre b. Ma'bed Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e yetişen dedesi Hişam b. Abdullah'tan anlattı. Abdullah b. Hişam, Annesi, Zeyneb bint Humeyr ile Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e gider ve şöyle der: “Ey Allah'ın Rasulü onun (Abdullah b. Hişam'ın) biatını al. Bunun üzerine Allah'ın Rasulü şöyle dedi: **"O küçüktür."** Başını okşadı ve ona dua etti...”⁴

Bize; Abdan'ın Ebu Hamza'dan onun A'meş'ten onun Ebu Salih'ten onun da Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle demiştir: ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ عَلَى فِضْلِ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ يَمْنَعُ مِنْهُ ابْنَ السَّبِيلِ وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يُبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَاهُ إِنْ أَعْطَاهُ مَا يُرِيدُ وَفَى لَهُ وَإِلَّا لَمْ يَفِ لَهُ وَرَجُلٌ يُبَايِعُ رَجُلًا بَسَلْعَةً بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ بِاللَّهِ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا كَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ
"**Üç kişi vardır ki Kıyamet Gününde Allah onlarla konuşmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. Onlar için elim bir azap vardır.**

Bunlardan birincisi; yol kenarında yeterli suyu bulup ta o sudan yolcuları faydalandırmayan kimse.

İkincisi; sırf dünya çıkarı için bir İmama biat edip eğer İmam kendisine istediklerini verirse biatına vefa gösterip istediğini elde edemezse biatından dönen kimse.

Üçüncüsü ise; ikindi namazından sonra birisine bir mal satıp da Allah adına yemin ederek -kendisine o fiyat verilmediği halde-

¹ Mümtahine: 12

² Feth: 10

³ Buhari

⁴ Buhari, 2320, 6670; Ahmed b. Hanbel, 17354

mala şu kadar fiyat verildiğini söyleyip Allah adına yemin eden ve karşısındakini kandıran kimse.”¹

Bu üç hadiste Halife’yi nasbetmenin yolunun **biat** olduğu açıkça görülmektedir. Ubade'den rivayet edilen hadiste, işitmek ve itaat etmek üzere Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’e devlet başkanlığı noktasında biat edildiği zikredilmektedir. Abdullah b. Hişam hadisinde; bülüğa ermediğinden biat yükümlülüğü olmayan çocuğun biatının kabul edilmemesi biatın yönetim için olduğuna delalet etmektedir. Ebu Hüreyre hadisi ise imama biat hususunda gayet açıktır. Hadiste geçen **"İmam"** kelimesi belirsiz isim olarak yani herhangi bir imam anlamında kullanılmıştır. İmam'a biatın kesin olarak zikredildiği başka hadisler de vardır.

Müslim’in, Abdullah b. Amr b. el-As'dan yaptığı rivayet şöyledir: وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمْرَةً قَلْبِهِ فَلْيَطْعُهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرُ يُنَازِعُهُ فَأَضْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرِ **"Kim bir imamın elini sıkıp ona biat ederse ve kalbiyle bağlanırsa gücü yettiği kadar ona itaat etsin. Eğer bir başkası çıkar da imamla (yönetimi ele geçirmek için) çekişmek isterse onun boynunu vurun.”²**

Ebu Said el-Hudri'den rivayetle, Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} buyurdu ki; إِذَا بُوِيعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَأَقْبِلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا **"(Aynı anda) iki Halife’ye biat edilirse onlardan sonra geleni öldürün.”³**

Yine Müslim, Ebu Hazim'den şu hadisi rivayet eder: "Ebu Hüreyre ile beş sene beraber bulundum. Bana Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’den şunu işittiğini söyledi: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُمُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بَيْعَةَ الْأَوَّلِ فَلَا أَوَّلَ أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ **"İsrailoğulları nebiler tarafından siyaset edilirdi. Bir nebî öldüğünde onu bir diğeri takip ederdi. Benden sonra artık nebî yoktur. Ancak birçok Halifeler olacaktır.”** Oradakiler dediler ki; Bu durumda bize ne emredersin? Dedi ki; **"İlk biat edilene vefakâr olun ve ona karşı olan görevlerinizi yerine getirin. Muhakkak ki Allah size karşı görevlerini yerine getirip getirmediğini onlardan soracaktır.”⁴**

Halife’yi nasbetme yolunun **biat** olduğuna dair Kitap ve Sünnetin nâsları gayet açıktır. Sahabelerin hepsinin bu husustaki anlayışı ve uygulaması da aynı olmuştur. Nitekim Ebu Bekir ^{RadyAllah’u Anh}’ya Sakife’de biat edildikten sonra mescidde genel bir biat yapıldı. Biatlarına itibar edilen Ali b. Ebu Talib ^{RadyAllah’u Anh} gibi kişilerden mescidde biat etmeyenler ise daha sonra biat ettiler. Ömer, Osman, Ali ^{RadyAllah’u Anh} da aynı yolla yani biat yolu ile Halife oldular.

Biatın gerçekleşmesinin pratiğine gelince; Biatın gerçekleşmesinde izlenecek yol, Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in vefatından hemen sonraki dört Halife’nin; Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali ^{RadyAllah’u Anh}’un nasbında açıkça görülmektedir. Tüm sahabeler bu belirlemeye sükût ederek tasdiklerini gösterdiler. Eğer söz konusu biat şekilleri Şer’iata muhalif olsaydı kabul etmezlerdi. Çünkü bu,

¹ Buhari, 6672

² Müslim, 3431; Nesei, 4120; Ebu Davud, 3707; Ahmed b. Hanbel, 6212, 6214

³ Müslim, 3444

⁴ Buhari, 3196; Müslim, 3429

Müslümanların birliğinin ve İslâmi yönetimin bekasının kendisine bağlı olduğu en önemli şey ile alakalı bir iştir.

Dört Halife'nin belirlenmesinde meydana gelen olaylar incelendiğinde Müslümanların bir kısmı Beni Saide sakifesinde Halife adayları Sa'd b. Ubade, Ebu Ubeyde, Ömer ve Ebu Bekir'in Halifeligi için tartıştıkları görülür. Bu tartışmanın sonucunda Ebu Bekir'e biat edildi. Ertesi gün Müslümanlar mescide çağrıldılar ve onlar da Ebu Bekir'e biat ettiler ve Ebu Bekir Müslümanların Halife'si oldu. Sakife'deki biat olayı Ebu Bekir'i Müslümanların Halife'si yapan "**in'ikad**" biatıdır. İkinci gün mescitte yapılan biat ise "**itaat**" biatıdır.

Ebu Bekir ^{RadıyAllah'u Anh} yakalandığı hastalıktan kurtulamayacağını ve ölümünün yaklaştığını hissedince Müslümanları toplayıp onlara kendisinden sonra kimin Halife olacağı konusunda istişarede bulundu. Bu istişareler sonucu hâkim olan görüş Ali ve Ömer üzerinde yoğunlaşıyordu. Bu istişareler üç ay boyunca sürdü. Ebu Bekir istişarelerini tamamlayınca Müslümanların çoğunluğunun görüşünü almış oldu ve Müslümanlara, Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} un kendinden sonra Halife olabileceğini söyledi. Ebu Bekir ^{RadıyAllah'u Anh} un vefatından hemen sonra Müslümanlar mescitte toplanarak Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} ya Hilâfet için biat ettiler. Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} bu biatla Müslümanların Halife'si oldu. Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} , Ebu Bekir'in ^{RadıyAllah'u Anh} istişareleri ya da kendisinden sonra Ömer'in Halife olabileceğini söylemesiyle değil, Müslümanların genelinin biatı ile Halife oldu.

Ömer, zehirli hançerle zehirlendiğinde Müslümanlar ondan yerine gelecek kişiyi tavsiye etmesini istediler. O kabul etmedi. Fakat Müslümanlar çok ısrar edince o da altı kişiyi aday gösterdi. Ömer ^{RadıyAllah'u Anh} vefat edince adaylar içlerinden birisini Müslümanların görüşünü öğrenmesi için temsilci seçtiler. O kişi Abdurrahman b. Avf idi. O da Müslümanların görüşlerine başvurdu ve onlarla istişarede bulundu. Sonra da Osman'a biatı ilan etti. Müslümanlar da gelip Osman'a biat ettiler. Böylece Osman ^{RadıyAllah'u Anh} , Ömer'in tavsiyesi ya da Abdurrahman b. Avf'in ilan etmesi ile değil de Müslümanların biatı ile halife oldu.

Sonra Osman ^{RadıyAllah'u Anh} öldürüldü. Bunun üzerine Medine ve Küfe'deki Müslümanların çoğunluğu Ali b. Ebu Talib'e biat ettiler. Böylece o da Müslümanların biatı ile halife oldu.

Bundan açığa çıkıyor ki; Hilâfet için biatın gerçekleşmesinin pratik uygulaması;

- Hilâfet için kimin uygun olduğu hususunda Müslümanların tartışmalarıdır.

- Hilâfete uygun görülen kişiler hakkında görüş birliği sağlandıktan sonra, bu kişiler Müslümanlara sunulurlar.

- Müslümanlar o kişilerden kimi seçerlerse, onlardan o kişiye biat etmeleri istenir, aynı şekilde diğer adaylardan da ona biat etmeleri istenir.

Zira Beni Saide sakifesinde Saad, Ebu Ubeyde, Ömer ve Ebu Bekir hakkında tartışma oldu. Sonra Ebu Bekir'e biat edildi. Bu biat, "**in'ikad**" biatı idi. Sonra Müslümanların genelinden ona "**itaat**" biatı yapıldı.

Ebu Bekir, Ali hakkında Müslümanlar ile görüşmeler yaptı. Sonra Ömer'in ismini ilan etti. Sonra da Ömer'e biat edildi.

Ömer bu işi altı kişiye havale etti. Abdurrahman, Müslümanlara başvurup görüşlerini aldıktan sonra Osman'ın ismini ilan etti. Sonra ona biat edildi.

Ali'ye doğrudan hemen biat edildi. Zira ortam fitne ortamı idi. Biliniyordu ki; Osman öldürüldüğünde Müslümanlar nezdinde Hilâfete aday olmak için ondan daha nitelikli bir kişi yoktu. Böylelikle biat işi;

- Hilâfete kimin uygun olduğu hususunda tartışmalardan sonra,
- Adayların sınırlandırılması sonra,
- Onlardan birisinin halife seçilmesi sonra da,
- İnsanlardan onun için biat alınması şeklinde gerçekleşmektedir.

Bu her ne kadar Ebu Bekir'in istişarelerinde açık olsa da, Osman'ın biatında daha açık görülmektedir.

Buhari'nin Zühri'den rivayet ettiğine göre; Ömer'in tayin ettiği grup toplanıp istişare ettiler. Abdurrahman onlara dedi ki; "Ben bu işte sizinle yarışmayacağım. Fakat isterseniz sizden birini seçerim." Onlar da bu yetkiyi Abdurrahman'a verdiler. Abdurrahman bu işi üstlenince, insanlar Abdurrahman'a yöneldiler. Öyle ki; Abdurrahman o gruba tâbi olanlardan hemen herkes ile görüştü. Bu görüşmeler üç gece sürdü. Son gecenin sabahında Osman'a biat edildi. Misver b. Mahrame dedi ki; "Gece yarısı Abdurrahman bana gelip beni uyandırması kadar kapıya vurdu. Sonra dedi ki; 'Seni uyuyor görüyorum. Vallahi bu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedi. Haydi, hemen acele bana Zübeyr ve Sa'ad'ı çağır.'" Bunun üzerine ben o ikisini onun için çağırdım. O, onlarla istişare ettikten sonra beni çağırdı ve dedi ki; "Bana Ali'yi çağır." Ben onu çağırdım. Onunla gece sonuna yakın vakte kadar konuştu. Sonra Ali hırslı bir şekilde onun yanından kalkıp gitti. Abdurrahman, Ali'den bir şey yapar diye korkuyordu. Sonra; "Bana Osman'ı çağır" dedi. Onu çağırdım. Onunla sabah ezanına kadar konuştu. Abdurrahman b. Avf, insanlarla istişaresinden sonra onların çoğunluğunun Ebu Bekir ve Ömer'in üzerinde gittikleri yola bağlı kalırsa Ali'yi istediklerini aksi halde Osman'ı istediklerini anladı. Sabah namazı kılındıktan sonra Ömer'in tayin ettiği o grup minberin yanında toplandılar. Muhacirler ve Ensar'dan şehirde olanlara, ordu komutanlarına haber yollandı. Onlar toplandıklarında Abdurrahman, kelime-i şehadetle söze başladıktan sonra durumu Ali'ye anlattı. O, Ebu Bekir ve Ömer'in üzerinde gittikleri yola bağlı kalmayı kabul etmedi. Bunun üzerine Abdurrahman Osman'ın elini tutup şöyle dedi: "Allah'ın Rasul'ünün ve ondan sonraki iki halifenin sünneti üzerine sana biat ediyorum." Abdurrahman'ın, biatından sonra Osman'a Muhacirler, Ensar, ordu komutanları ve diğer Müslümanlar biat ettiler."

Böylece, Hilâfet için adaylar, Müslümanların kendisinden istemelerinden sonra Ömer'in isimlerini zikrettiği o grup içinde sınırlandırıldılar. Hilâfete aday olmaktan kendisini çıkarttıktan sonra Abdurrahman b. Avf, kimin halife olacağı hususunda Müslümanların görüşlerini aldı. İnsanlarla istişare ettikten sonra Müslümanların istediği kişinin ismi ilan edildikten sonra ona biat yapıldı. Bu biatla o kişi halife oldu.

Tüm anlatılanlar ışığında Halife'nin belirlenmesi hakkında Şer'i hüküm şudur:

- Müslümanların çoğunluğunu temsil edenler tarafından Hilâfet'e aday olanlar belirlenir. Sonra belirlenen Halife adaylarının isimleri Müslümanlara açıklanır ve onlardan adaylardan birisini kendilerine halife olması için seçmeleri istenir. Sonra Müslümanların çoğunluğunun Halife olmasını istediği kişi tespit edilir. Ardından da seçilen kişiyi ister seçmiş olsun isterse seçmemiş olsun Müslümanların tamamından bu kişiye biat alınır.

Bu söylediklerimizin delili ise Sahabelerin bu konudaki icmadır. Çünkü Ömer ^{RadıyAllah'u Anhr}un Hilâfet için altı aday belirlemesi, Abdurrahman'ın bir Halife belirleme noktasında Müslümanların tamamının olurunun alması, "Muhakkak ki ben Müslümanların görüşünü aldım. Osman'dan yüz çeviren onu istemeyen kimseye rastlamadım." sözü ile Müslümanların çoğunluğunun seçtiği kişiyi Halife olarak ilan edip, biat etmesi karşısında Sahabelerin tamamı sukût ederek icma ve ittifak etmişlerdir. Bu açıklamalara göre Halife'nin nasbedilmesindeki Şer'i hüküm açıkça ortaya konulmuştur. Fakat burada karşımıza iki önemli sorun çıkmaktadır:

Birincisi: Halife'yi belirleyen Müslümanlar kimlerdir? Onlar hal ve akd ehli midir? Müslümanların belirli bir kısmı mıdır? Yoksa Müslümanların tamamı mıdır?

İkincisi ise; günümüzde seçimlerde kullanılmakta olan gizli oy, seçim sandığı, oy sayımı gibi üsluplar İslâm'ın emrettiği şeylerden midir? Yoksa değil midir?

Birinci sorunu açıklarsak; Şer'iat Koyucu, sultayı ümmete vermiştir. Halife'nin belirlenmesini de sadece bir gruba ya da cemaate vermeyip Müslümanların tümüne vermiştir. Zira aşağıdaki hadis-i Şer'ifte de belirtildiği gibi **biat** Müslümanların tümüne farzdır: **مَنْ مَاتَ وَكَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً** "Kim ki boynunda biat olmaksızın ölürse cāhilliyeye ölümü ile ölmüş olur"¹

Hadisin delaleti geneldir ve tüm Müslümanları kapsar. Bu nedenle diğer Müslümanların katılımı olmadan sadece hal ve akd ehlinin ya da belirli bir zümrenin Halife'yi belirleme hakkı yoktur. Belirleme hakkı istisnasız tüm Müslümanlarındır. Çünkü konu ile ilgili nâslar tüm Müslümanları kapsamaktadır. Henüz buluğa ermemiş bir çocuğun biatının reddi dışında biatı belli bir gruba has kılan bir nâsa rastlanmamıştır. O halde Halife'yi belirleme hakkı Müslümanların tamamına aittir. Hatta ve hatta fasık ve günahkâr (Müslüman)ların bile akil baliğ oldukları müddetçe bu hakları vardır.

Ancak Müslümanların tümünün istisnasız Halife'yi belirleme işine bizzat katılmaları şart değildir. Çünkü belirleme işi bir haktır. Her ne kadar biat etmek üzerlerine farz olsa da biat farzı farz-ı ayn değil farz-ı kifaye olduğundan Müslümanların bir kısmının yerine getirmesi ile diğerlerinden kalkar. Ancak Müslümanlar ister kullansınlar ister kullanmasınlar tamamının Halife'nin belirlenmesine katılabilme haklarının bulunması farzdır. Olay, Müslümanların Allah'ın üzerlerine farz kıldığı bir işin yerine getirilmesine katılabilmeleridir. Burada önemli

¹ Müsliim K. İmara H. No: 1851

olan Müslümanların tümünün bu farzı yerine getirebilmesi değil kendi rızaları ile içlerinden birini Halife olarak belirleme farzîyetinin yerine gelmesidir.

Birinci sorunun çözümü esnasında da iki sorun ortaya çıkmaktadır:

Bunlardan birincisi; Halife'nin belirlenmesinde Müslümanların tümünün rıza ve tasvibinin gerçekleştirilmesindeki sorun,

İkinci ise; Müslümanların Halife'nin belirlenmesine katılabilme hakkı gerçekleştirilebildiği halde Halife'nin belirlenmesinde Müslümanların tümünün rızasını gerçekleştirememesi sorunudur.

Bu sorunlardan birincisini ele alalım: Halife'yi belirleyecek olan kişilerin sayısı hakkında bir şart koşulmamıştır. Ancak belli sayıdaki bir grup Hilâfet için bir kişiye biat ederlerse, bu biat karşısında Müslümanların sükûtu ya da itaat biatı vermeleri ya da tasvibi gösteren herhangi bir hareketleri sonucu biat gerçekleşmiş olur. Sonuçta Müslümanların tamamı için bir Halife seçilmiş olur ve seçilen kişi Şer'iat'a göre Halife olur.

Eğer Müslümanların tamamı tarafından belli kişilere Halife'yi belirleme hakkı verilmişse, Müslümanlar rahatlıkla fikir ve görüşlerini açıklayabildikleri bir belirleme atmosferinde sükûtları ile ya da itaat biatı ile bu belirlemeyi tasvip etmişlerse, Halife üç kişi tarafından belirlenmiş olsa da bu belirleme geçerli bir belirleme olur. Ancak Müslümanların çoğunluğunun belirleme üzerinde rızası gerçekleşmemişse Halife belirlenmiş sayılmaz. Fakat Müslümanlardan bir grup Halife'yi belirlemeye kalkışsalar, bunların çoğunluğunun rızası ile de Halife belirlenirse, belirleyen grubun sayısı ne olursa olsun belirleme gerçekleşmiş sayılır. Bu nedenle bu konuda fakihler şöyle demişlerdir: Halife'nin belirlenmesi hal ve akd ehlinin Hilâfet için bir Müslüman'a biat etmeleri ile gerçekleşir. (Fakihler; hal ve akd ehlini kendisinde Halifelik şartları bulunan bir kişiye biatlarında Müslümanların tasvibini alıp Müslümanların isteklerini yerine getiren bir grup Müslümanlar olarak kabul ediyorlardı.)

Sonuçta hal ve akd ehlinin biatı tek başına Halife'nin belirlenmesini gerçekleştiren bir biat değildir. Halife'nin Şer'iat'a göre belirlenmiş olabilmesi için hal ve akd ehlinin biatları da şart değildir. Ancak hal ve akd ehlinin biatı Müslümanların isteklerinin yerine geldiğine, belirlemeyi tasvip ettiklerine karşılık gelen işaretlerden birisidir. Çünkü hal ve akd ehli Müslümanların temsilcileri mertebesindedirler. Şu halde Halife'ye biatta Müslümanların isteklerinin gerçekleştiğine delalet eden her usulle Halife seçilir ve bu Şer'î bir belirleme olur.

Zaten bu konudaki Şer'î hüküm de; Halife'nin belirlenmesinde bu işle ilgili Müslümanların rıza ve tasvibini ifade eden herhangi bir şekil ve usulle gerçekleşeceği yönündedir. Biat edenlerin hal ve akd ehlinden olması, Müslümanların temsilcilerinin çoğunluğundan meydana gelmesi, biatlarında Müslümanların sukutunun gerçekleşmesi, bu biata binaen itaatlerinin gerçekleşmesi veya başka herhangi bir yolla Müslümanların görüş ve rızalarını gerçekleştirebilecekleri şartlar varsa belirleme ve biat geçerli olur. Halife'yi belirleyenlerin hal ve akd ehlinden olmaları,

sayılarının 4 kişi ya da 400 kişiden az, ya da çok olması veya başkentte yaşıyor olması şart değildir. Gereken Şer'î şart belirlemenin Müslümanların hemen hepsinin fikirlerini açıkça ve rahatlıkla açıklayabilecekleri imkanlara sahip oldukları bir ortamda, çoğunluğun rıza ve tasvibini alan bir biat ile gerçekleşmesidir.

Kullandığımız "Müslümanların hepsi" ifadesinden kastımız; şayet Hilâfet mevcutsa, İslâm Devletine bağlı bölgelerde yaşayan Halife'nin yönetimdekiler, ya da devlet yeni kuruluyorsa İslâm Devletini kurup Halife'yi belirleyerek İslâmi hayatın yeniden başlamasına vesile olan topluluktur. Bunların dışında kalan Müslümanlara gelince; onların rıza ve tasvipleri şart değildir. Çünkü onlar ya İslâmi yönetimin dışında yaşıyorlardır ya da Darü'l İslâm'a bağlanma imkânlarının bulunmadığı bir Darü'l Küfürde yaşıyorlardır. Her iki taifenin de Halife'nin belirlenmesindeki sözleşme biatında hakları yoktur. Ancak itaat biatında bulunmaları gerekir. İslâm yönetiminin dışında yaşadıkları için kendileri bâği hükmündedirler.

Darü'l Küfürde yaşayanlara gelince; orada yaşadıkları ve Darü'l İslâm yönetimine bizzat girmedikleri müddetçe İslâmi yönetimin hâkimiyeti onların eli ile gerçekleşmez. Bu nedenle Hilâfet akdini belirleyici biat hakkına sahip olanlar ve Halife'nin belirlenmesinde rızalarının bulunması şart olan Müslümanlar İslâmi yönetimi bizzat hâkim kılan Müslümanlardır.

"Bu söylenenler akli çıkarımdır. Burada bir Şer'î delil yoktur" da denilemez. Çünkü burada yapılan, hükmün **menatını** kavramak için yapılan bir incelemedir, hükmün aslı hakkında değil. O nedenle bu konuda Şer'î delil getirilemez ancak durumun izahı yapılır. Mesela; "ölü eti yemek haramdır." Bu Şer'î bir hükümdür." Ölü etinin ne olduğunu araştırıp incelemek ise hükmün menatını yani hükümle alakalı konuyu araştırmaktır. Aynı şekilde Müslümanların Halife'yi belirlemelerinin farz oluşu da Şer'î bir hüküm olduğu gibi bu belirlemenin Müslümanların rıza ve tasvibi ile olması da Şer'î bir hükümdür. Ve söz konusu hükümler için Şer'î delil gereklidir. Ancak "Halife'nin seçiminde doğrudan rol alan Müslümanlar kimdir, Müslümanların tasvibi ne zaman gerçekleşmiş olur? Konusu yukarıdaki Şer'î hükümlerin **menatı** cinsindedir. Yani Şer'î hüküm tarafından çözülecek konu veya vakiadır. Şer'î hüküm, menatın üzerine de intibak edince bu Şer'î hüküm onun için de geçerli olur. Buna binaen hakikatının beyanı ile ilgili olarak Şer'î hükmün kendisi için geldiği şey incelenir.

Aynı şekilde, bu konuda; "Hükmün menatı hükmün illetidir. Bu nedenle onun hakkında kesin olarak Şer'î delil bulunmalıdır" da denilemez. Çünkü **hükmün menatı** hükmün **illet**inden farklı bir şeydir. İlet ile menat arasında büyük fark vardır. **İlet** hükmün gönderiliş gerekçesidir ve Şer'iat koyucunun amacını içerir. Bunun içindir ki illetten Şer'iat Koyucunun amacının net olarak anlaşılabilmesi için Şer'î delil bulunmalıdır.

Hükmün menatına gelince; o hükmün hakkında geldiği konudur, yani hükmün üzerine uygulandığı delili ve illeti olmayan meseledir. Bir şeyin hükme menat olması demek hükmün ona

bağlanması ya da ona ait olması demektir. Yani hükmün çözümü maksadıyla kendisi için geldiği husus olması demektir. Hükmün kendisinden dolayı geldiği husus değildir.

Dolayısıyla hükmün menatı Şer'i hükümde nakli olmayan yöndür. Menatın incelenmesi illetin incelenmesinden başkadır. Zira bir hükmün illetinin anlaşılması ancak illetli olarak gelen nâssın anlaşılması ile mümkündür. Bu ise nakledilenlerin anlaşılmasıdır, menatın anlaşılması değil. Hatta menat nakledilenlerin dışındadır. Ondaki kast olunan; Şer'i hükmün kendisine uygulandığı vakıdır. Mesela; "Şarap haramdır" sözü şarabın haramlığına ilişkin bir Şer'î hükümdür. Şer'î hükmün hakkında inip inmediğini yani bir içeceğin haram olup olmadığını ya da şarap tanımına girip girmediğini incelemek ise menatı incelemektir. Onun için hem o içeceğin hem de şarabın hakikati incelenir.

Bir başka örnek; kendisi ile abdest alınabilecek su; kendisine herhangi bir pisliğin karışmadığı temiz sudur. Bu konudaki Şer'î hüküm ise temiz sudan abdest almanın caizliğidir. Kendisi ile abdest alınıp alınamayacağına dair hüküm verebilmek için herhangi bir suyun niteliğini incelemek ise menatın araştırılmasıdır. Yani bir anlamda suyun temizliğinin araştırılmasıdır.

Yine; "abdesti bozulmuş kişinin namaz için tekrar abdest alması gerekir" dendiği zaman kişinin abdestinin bozulup bozulmadığını araştırmak menatın incelenmesidir.

Şatibi, Muvafakat adlı kitabında der ki: "Bu ve benzeri konular menatın belirlenmesini gerekli kılar. Şuna şüphe yoktur ki her olayla ilgili o olaya uygun delilin bulunması zaruridir."

Yine şöyle demektedir: "Bazen ichtihad menatın tespiti ile yapılabilir. Şari'inin konu hakkındaki maksadını bilmeğe gerek yoktur. Arapçayı bilmeğe gerek olmadığı gibi. Çünkü buradaki içtihattan kasıt Şer'î hükmün kastettiği konuyu bilmektir. Buna bağlı olarak denebilir ki; müçtehit incelediği konuya Şer'î hükmü bağlayabilmek için hakkında hüküm gereken konuyu inceleyip kavrayarak içtihadını yapmalıdır."

Kısaca, menatın incelenmesi Şer'î hükmün konusu ile ilgili şeylerin incelenmesidir. Bu nedenle Şer'î hükmün konusunu inceleyen kişinin Müslüman ya da müçtehit olması şart değildir. Sadece hükmün konusunu iyi tanıyan uzman bir kişi olması yeterlidir.

İşte bu anlatılanlar ışığında; biatları Müslümanların tamamı ya da çoğunluğun rızasına işaret eden Müslümanların kimler olduğunun incelenmesi hükmün **menatının** incelenmesidir.

İlletin incelenmesi; illetli olarak gelen nâssın anlaşılmasına bağlıdır. Bu ise; nakledilenlerin anlaşılmasıdır, menat değildir. Hâlbuki menat; nakledilenlerden başkadır. Menattan kastedilen; Şer'î hükmün kendisine tatbik edildiği vakıdır.

Günümüzde seçimlerde kullanılan gizli oy, seçim sandığı, oy sayımı gibi uygulamalar İslâm'ın tasvip ettiği şeyler midir, meselesine gelince: Gizli oy, sandık, sayım gibi **üslupların** hepsi rızaya dayalı seçim üsluplarıdır. Onun için Şer'î hükümden sayılmazlar.

Hükümün kendisini çözmek için geldiği konu olan Şer'î hükümün menatından da sayılmazlar. Çünkü bu üsluplar, Şer'î hükümün kendilerine uygulanmasına delalet eden bir delilin olmasının kaçınılmaz olduğu kulların fiillerinden değildirler. Bunlar ancak, hakkında Şer'î hüküm geldiği -yani Şer'iat Koyucunun hitabının kendisiyle alakalı olarak geldiği- kulun fiiline ait üsluplardır.

Burada Şer'î hüküm ise; Müslümanların genelinin görüş ortaya koyabilme imkânının olduğu bir durumda rıza ile halifeyi belirlemektir. Dolayısıyla Müslümanların bu üslupları ya da başka üslupları seçmek hakları vardır. Dolayısıyla Müslümanların rıza ve istekleri doğrultusunda Halifelerini seçme farzını gerçekleştirmelerini sağlayacak, hakkında haram kılındığına ilişkin delil bulunmayan her üslubu kullanmaları caizdir.

“Seçim üslupları kulun fiilidir, Şer'î hükme uygun olmalıdır. Bu nedenle üsluplar hakkında hükme delalet eden bir Şer'î delilin bulunması gerekir” de denilemez. Çünkü gerçekleştirilebilmesi için o konuyla ilgili mutlaka bir delil teşkil edecek hükümün bulunması gereken fiiller; ya fiilin aslıdır ya da asıl fiile bağlı ayrıntı konumundaki fiillerdir.

Kendisi ile ilgili genel bir delil değil, özel delilin geldiği fiil asıl olarak alınır. Misal; namazda olduğu gibi. Zira Namazın kılınması ile ilgili delil hastır/özeldir ve kendisi ile ilgili her fiili kapsamaz. Fakat herhangi bir fiilin ayrıntısı olan fiil, aslının yapılması için genel bir delilin geldiği fiildir. Neticede genel delilin kendisi ile ilgili olduğu bütün ikinci dereceden fiillere tatbik edilir. İkinci dereceden yani asıl fiile göre ayrıntı olan bir fiilin haram kılınması için onu haram kılan bir delilin bulunması gerekir ki, bir hüküm asıl fiilin hükmünden çıkan yeni bir hüküm olarak alınabilsin. Tüm üsluplar bu şekilde değerlendirilmelidir.

Bu seçimler meselesinde asıl olan fiil Halife'nin rıza ve isteğe dayalı olarak belirlenmesidir. Belirleme olayının aslından çıkan seçim, oy sayımı, seçim sandığı kullanmak vb. asıl fiile bağlı ayrıntılardır ve asıl hükme bağlanırlar. Bu nedenle haklarında ayrı bir delilin bulunmasına gerek yoktur. Bunların asıl hükümün dışında değerlendirilebilmesi yani haram kılınması delili gerektiren bir konudur. Kula ait, fiillere ait bütün üslupların durumu da budur.

Vesileler ise; oy sandığı gibi araçlardır. Onlar için fiilin değil eşyanın hükmü alınır ve onlara şu Şer'î esas uygulanır: *الاصول في الاشياء الاباحية: ما لم يرد دليل التحريم* "Eşyada asıl olan hakkında haram kılan delil olmadıkça mübahlıktır."

Metod ile **üslup** arasındaki farka gelince;

Metod; asıl sayılan ve hakkında özel delilin geldiği fiillerdir.

Üslup ise; hakkında genel delilin bulunduğu asla bağlı ikinci dereceden fiillerdir.

Bu nedenle **metot** mutlaka Şer'î bir delile dayanmalıdır. Çünkü o Şer'î bir hükümdür. Bu nedenle bir Müslüman herhangi bir metodu, mübah olduğuna dair bir Şer'î delil bulunmaksızın uygulamakta serbest değildir. O metoda ilişkin Şer'î delili bilmek zorundadır.

Diğer yandan **üslup** Şer'î bir delile dayanmaz. Ancak ona, aslının hükmü uygulanır. Bu nedenle -ola ki Rasulullah ^{SallAllahu Aleyhi Vesellem}

uygulamış dahi olsa- belirli bir üsluba bağlanmak farz değildir. Bilakis Müslüman, asıl fiilin uygulanmasına götürdüğü müddetçe her üslubu kullanabilir. Böylece üslup fiil için detay olur. Bu nedenle; ‘üslubu belirleyen fiilin çeşididir.’ denilir.

Şer’iat, Hilâfet İçin Belirli Bir Şahıs Tayin Etmedi

Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem, in, belirli bir kişiyi kendisinden sonra halife olması için tayin ettiğini söylemek, Şer’î nâslarla çelişmektedir. Rasul SallAllahu Aleyhi Vesellem, in kendisinden sonra Kıyamet Gününe kadar halife olacak şahısları tayin ettiğini söylemek ise İslâm’ın nâsları ile daha çok çelişmektedir.

Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem, in kendisinden sonra Hilafet için belirli bir şahıs tayin ettiğine dair iddianın geçersizliği şu açılardan açığa çıkmaktadır:

1- Bu iddia, biat hükmü ile çelişmektedir. Çünkü bir kişinin tayin edilmesi, Müslümanlara kimin halife olacağını belirtmek demektir. Böylelikle halife bilinmiş olup biat hükmünü koymaya gerek kalmazdı. Çünkü biat halifeyi nasbetmenin yöntemidir. Kendisinden önceki kimse tayin edince bilfiil belirlenmiş olduğu için, belirlenmesinin yöntemini açıklamaya gerek kalmazdı.

‘Biat, bir halifeye itaati beyan etmektedir’ denilmez. Çünkü Şer’iat, halifeye ve ululemire itaati, biat nâslarından başka birçok ayrı nâs ile belirlemiştir. **İtaat**, Müslümanlardan açık olarak talep edilmiştir. **Biat** ise; Müslümanlardan itaat olması itibari ile değil başka bir talep olarak talep edilmiştir. Biat, her ne kadar itaat manasını içerse de Hilafet için bir akid olması itibariyle talep edilmiştir. Biatın geçtiği hadislerin tümündeki manası; biat edilen kimseye devlet başkanlığını vermek ve bu başkanlığa boyun eğmeye hazır olmaktır. Biatın manası, itaat değildir.

Halifenin belirlenmesi için biatın şart koşulması, Rasul’ün kendisinden sonra halife olsun diye belirli bir kişiyi tayin etmesi ile çelişir. Hâlbuki sahih hadislerde geçen “**biat**” lafızları bir takım şahıslara tahsis olmaksızın genel olarak, herhangi bir sınırlama olmaksızın mutlak olarak geçmektedir. Bu lafızlar, belirlenmiş bir şahsa biatı kastetselerdi genel ve mutlak olmazlardı.

Şu hadislerde olduğu gibi: **“Boynunda biat olmaksızın ölen kimse...”**¹ **“Bir imama biat eden kimse...”**² **“... ve bir imama biat eden adam.”**³

“Kendisinden sonra halife olacak kimseyi Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem belirlemiştir” sözü, biatın genelliğini ve mutlaklığını geçersiz kılmaktadır.

Şöyle denilmez: “Her ne kadar halifeyi nasbetmek, biattan başka olsa da biat, halifeyi nasbetmenin kendisi demektir. Zira öncelikle halife nasbedilmeli, sonra da biat edilmelidir.” Böyle denilmez. Çünkü biatın

¹ Müslim, K. İmârat, 3441

² Müslim, K. İmârat, 3431

³ Buhari, K. Ahkâm, 6672

halifeyi nasbetmek için bir yöntem olması, onu nasbetmenin kendisi demek değildir.

Şöyle de denilmez: “Öncelikle halife nasbedilmeli ve nasbedildiği duyurulmalıdır, sonra da biat edilmelidir.” Çünkü bu; halifeyi nasbetmek için bir başka yöntem olduğu, biatın ise sadece itaat beyan etmek olduğu anlamına gelir. Hâlbuki hadislerinin tamamı biatın, halifeyi nasbetmenin yöntemi olduğuna, başka bir yöntemin olmadığına delâlet etmektedirler.

Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem’in şu sözüne bakalım: **وَمَنْ مَاتَ وَكَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ** “Boynunda biat olmaksızın ölen kimse...”¹

Bu açıkça ‘Bir biatla kendisi için imam nasbedilmeden ölen kimse’ demektir. Bu kesinlikle, ‘Bir imama itaat etmeden ölen kimse’ demek değildir. Bu, delâlet ediyor ki; bu hadiste geçen **biat**, halifeyi nasbetmenin yöntemi demektir, sadece itaat demek değildir.

Rasul SallAllahu Aleyhi Vesellem’in şu sözüne bakalım: **إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا** “İki halifeye biat edildiğinde onlardan sonra geleni öldürün.”²

Bu, iki halifeye biat edildiğinde onlardan sonra gelenin öldürülmesinin emredilmesi hususunda gayet açıktır.

İşte böyle, biat hadislerinin tamamı, biatın halifeyi nasbetmenin yöntemi olduğu hususunda gayet açıktır. Biat hadisleri, biatın yalnızca itaat olmadığına, mutlak olarak da itaat olmadığına, sadece biatın, halifeyi nasbetmenin yöntemi manası ile birlikte, halife olarak nasbedilen kimseye boyun eğmek demek olduğuna delâlet etmektedirler. Bunun ötesinde Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem’den, halifenin nasbı için biattan başka bir yöntem açıklayan herhangi bir hadisin varlığı rivayet ve dirayet bakımından kesinlikle doğrulanmamıştır.

2- Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem’den, **insanlar arasında Hilafet hakkında bir çekişme ve rekabet olacağına delâlet eden hadisler varid olmuştur.** Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem’den Hilafet için belirlenmiş bir kişi hakkında bir nâs olsaydı, o nâsın varlığına rağmen bir çekişme olmazdı ya da Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem o kişi ile çekişecek olan insanları belirlerdi. Fakat nâslar, çekişmenin insanlar arasında birbirleriyle olacağını bildirerek ve Hilafet konusundaki bu çekişmeyi bitirme yolunu beyan ederek gelmiştir. Nitekim Müslim Sahihinde şunu rivayet etmiştir:

“Veheb b. Bakıyyetil Vâsıtî bana, Halid b. Abdullah Cerîri de ikimize Ebu Nazrati’den o da Ebu Said EL-Hudari’den Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini anlattı: **إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا** “İki halifeye biat edildiğinde onlardan sonra geleni öldürün.”³

Müslim, sahihinde şunu rivayet etti: “Bize Züheyr b. Harb ve İshak b. İbrahim – “İshak: “Bize bildirdi”, Züheyr ise; “Bize anlattı” diyerek- Cerir’in Zeyd b. Veheb’ten onun da Abdurrahman b. Abdurrah el-Kâ’be’den şöyle dediğini anlattı: Mescide girdiğimde gördüm ki; Abdullah b. Amru b. As, Kâ’be’nin gölgesinde oturmuş insanlar da onun etrafında toplanmışlar. Onların yanına gidip oturdum. Şunu dedi: Biz Rasulullah SallAllahu Aleyhi Vesellem ile beraber bir seferde iken bir yere

¹ Müslim, K. İmârat, 3441

² Müslim, K. İmârat, 3444

³ Müslim, K. İmârat, 3444

vardık... Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in çağrıcısı namaza topluca idi. Bunun üzerine Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in yanına toplandık. Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرٍ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَيُنذِرَهُمْ شَرًّا مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ فَإِنْ جَاءَ آخِرُ يُنَارِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخِرِ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمْرَةً قَلْبِهِ فَلْيَطْعُهُ إِنْ اسْتَطَاعَ** “Muhakkak ki, benden önce gelen hiçbir Nebi yoktur ki, ölüm kendisine geldiğinde ümmetine daha önce bildirmediği bir hayrı göstermesin ve daha önce bildirmediği bir şerden onları sakındırmasın.” Daha sonra şöyle dedi: “Bir imama biat edip ona avucunun içini, kalbinin semeresini veren kimse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Bir başkası gelip o imamla çekişirse, sonradan gelenin boynunu vurun.”¹

Müslim sahihinde şunu rivayet etti: Bize Muhammed b. Beşar, Muhammed b. Cafer, Şu'be, Furât el-Kazâz'dan o da Ebu Hazm'dan şöyle dediğini anlattı: Ebu Hureyre ile beş yıl oturdum. Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, nin şöyle dediğini anlatırken işittim: **كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمْ الْإِنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ تَكْتُرُ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فَوَا بَيْعَةَ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ** “İsrailoğullarını nebiler yönetiyorlardı. Bir Nebi öldüğünde onun yerine başka bir nebi geliyordu. Benden sonra nebi yoktur, halifeler olacak ve çok olacaklar. ‘Bize ne yapmamızı emredersiniz?’ diye sorduklarında dedi ki; **Her ilk biat edilenin biatına vefalı olun.**”²

Müslim sahihinde şunu rivayet etti: Osman b. Ebu Şeybe bana, Yunus b. Ebu Ya'fur bize babasından, o da Arafacca'dan Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, i şöyle derken işittiğini anlattı: **مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يَرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ أَوْ يَفْرَقَ جَمَاعَتَكُمْ فَاقْتُلُوهُ** “(Yönetim) işiniz bir adam üzerinde birleşmiş iken, kim size gelip asanızı parçalamak/birliğinizi dağıtmak ve cemaatınızı bölmek isterse, onu öldürün.”³

Bunun manası şudur: Hilafet, bütün Müslümanların hakkıdır. Herkesin Hilafet için mücadele etme hakkı vardır. Bu ise, Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in kendisinden sonra halife olması için belli bir kişiyi tayin etmiş olması iddiası ile çelişmektedir.

3- İçerisinde “**halife**” manasıyla “**imam**” kelimesinin geçtiği hadislerde bu kelime nekre/belirsiz isim olarak geçmiştir. Marife/belirli isim olarak geçtiğinde ya cinsi ifade eden **ال-el** takısıyla marife olarak ya da topluluk lafzına izafeyle marife olarak gelmiştir. **ال-el** takısıyla marife olarak geçen yerlerde, **ال-el** takısı cins isim içindir. Bu cümlelerin siyakından/akışından anlaşılır.

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle demiştir: **“Bir imama biat eden kimse...”**⁴ **“Zalim bir imama karşı çıkan...”**⁵ **“Benden sonra birtakım imamlar olacak...”**⁵ Bu hadislerde “imam” kelimesi nekra olarak geçmiştir.

Şu hadislerde ise marife olarak geçmektedir: **فَالِإِمَامُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ ...رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ**

¹ Müslim, K. İmârat, 3431

² Müslim, K. İmârat, 3429

³ Müslim, K. İmârat, 3443

⁴ Müslim, K. İmârat, 3431

⁵ Müslim, K. İmârat, 3435

5- Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem kendisine birisini halife bırakmadığına yani, kendisinden sonra **halife olacak belirli bir kişi tayin etmediğine dair gayet açık nâslar gelmiştir.**

Nitekim Buhari, Abdullah b. Amru RadıyAllah'u Anh, dan şunu rivayet etmiştir: “Ömer’e denildi ki; ‘Yerine birisini bırakmıyor musun?’ Ömer dedi ki; ‘Eğer yerime birini bıraksam, benden daha hayırlı olan Ebu Bekir, kendi yerine birisini bırakmıştır. Eğer kimseyi bırakmasam benden daha hayırlı olan Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem hiç kimseyi yerine bırakmamıştır.’”

Müslim, İbn Ömer’den, Ömer b. Hattab RadıyAllah'u Anh, un şöyle dediğini rivayet etti: “Allah Azze ve Celle dinini korur. Ben yerime birisini bırakmamış olsam, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem kendi yerine birisini bırakmadı. Eğer yerime birisini bırakmış olsam, Ebu Bekir, kendi yerine birisini bıraktı.”

Bu, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in kendisinden sonra halife olması için birisini tayin etmediğine dair bir nâstır. “Bu Ömer’in görüşüdür.” denilmez. Zira sahabe; “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle yaptı”, “şöyle yapmadı”, “Biz onun zamanında iken şöyle oldu” ya da “onun zamanında şöyle idi” dediklerinde, bu kendisi ile delil getirilen bir “hadis” olur, “sahabe sözü” olmaz. Ayrıca Ömer, bunu sahabelerin gözleri önünde, işittikleri, Ali RadıyAllah'u Anh, un da olduğu bir ortamda söyledi. Bu söz Ali RadıyAllah'u Anha, ya ulaştığında, Ömer’i inkâr etmedi. Bu da, Ömer’in rivayet ettiği hususa sahabelerin muvafakatine delâlet etmektedir.

Buraya kadar olan izahat, Hilafet için belirli bir kişinin tayin edildiğine dair belirli bir nâssın geçmediğini ortaya koymak bakımındandı.

Hilafet için belirli bir şahıs tayin eden nâssın olduğunu söyleyenlerin ileri sürdüğü nâslar bakımından izaha gelince: Bu nâsların bir kısmı, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in kendisinden sonra halife olması için Ebu Bekir’i yerine bıraktığına delâlet ettiğini ileri sürdükleri nâslardır. Bu nâsların, ileri sürülüşlerini ve içerdiklerini açıklamak kaçınılmazdır.

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Ebu Bekir’i kendisinden sonra halife tayin ettiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri nâslar iki kısımdır:

Birincisi; içerisinde Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Ebu Bekir’i övmüş olduğu nâslardır. Bunlarda, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in onu halife tayin ettiğine delâlet eden herhangi bir şey yoktur.

İkinci kısım nâslar ise; bazılarının, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Ebu Bekir’i halife tayin ettiğini kendilerinden istinbat etmiş oldukları nâslardır. Bazıları da, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Ebu Bekir’i Hilafet için aday gösterdiğini istinbat etmişlerdir.

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Ebu Bekir’i övdüğü nâslara gelince; bunlardan bazılarını zikrederek birkaç örnek vereceğiz. Bunların hepsi de övmek anlamı dışına çıkmamaktadır:

Buhari, Ebu Said El-Hudri’den Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in şöyle dediğini rivayet etti: **إِنَّ مِنْ أَمَنِ النَّاسِ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبَا بَكْرٍ وَكَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَأَتَّخِذْتُ أَبَا بَكْرٍ وَكَوْنُ أَخُوهُ الْإِسْلَامِ وَمَوَدَّتُهُ لَا يَبْفَيْنُ فِي الْمَسْجِدِ بَابَ إِلَّا سُدَّ إِلَّا بَابَ أَبِي بَكْرٍ** “İnsanlardan, sohbetinde ve malında bana en çok ihsanda bulunan kimse, Ebu Bekir’dir. Rabbim’den başkasını

halil/dost edinseydim, Ebu Bekir'i dost edinirdim. Fakat İslâm kardeşliği ve sevgisi, Ebu Bekir'in kapısından başka ihtiyacı en iyi şekilde karşılama kapısını mescidde bırakmadı.”¹

Bu hadisi, Müslim de bu lafızlardan başka fakat onlara yakın lafızlarla rivayet etmiştir. Bu hadiste kişiye; ‘bu Ebu Bekir’in halife tayin edilmesidir’ denecek hiçbir şey yoktur. Bu hadiste olan husus, Ebu Bekir’in Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem tarafından methedilmesidir. Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem sahabelerden birçoğunu isimleriyle birlikte methetmiştir. Nitekim Ömer, Osman, Ali, Said b. Ebu Vakkâs, Talha, Zübeyr, Ebu Ubeyde b. El-Cerrah, Hasan, Hüseyin, Zeyd b. Harise, Esâme b. Zeyd, Abdullah b. Ca’fer, Hatice, Aişe, Fâtıma b. Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem Ümmü Seleme, Bilâl ve diğerleri. Şu halde sadece methetmek, halife tayin etmeye hiçbir şekilde delâlet etmez.

Bazılarının, kendilerinden Ebu Bekir’in Hilafetini istinbat ettikleri hadislere gelince; bunlar dört hadistir. Bunları ileri sürüp içinde geçen hususu açıklıyoruz:

1 - Buhari, Kâsım b. Muhammed’den, o da Aişe RadyAllah’u Anha’dan rivayet ettiğine göre Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem hasta yatağındaiken şöyle dedi: **لقد هممت أو أردت أن أرسل إلى أبي بكر وابنه فأعهد أن يقول القائلون أو يتمنى المتمنون “Aklıma takıldı ve istedim ki; Ebu Bekir ve oğlunu haber gönderip de çağırayım. Zira söyleyenlerin söylemesinden, temenni edenlerin temenni etmesinden endişeliyim.”²**

Müslim, bu hadisi Aişe RadyAllah’u Anha’dan şu lafızla rivayet etti: “Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem hasta iken bana şöyle dedi: **ادعي لي أبا بكر أباك وأخاك حتى أكتب كتابا فإني أخاف أن يتمنى متمن ويقول قائل أنا أولى وأبى الله وأبى المؤمنين إلا أبا بكر “Bana baban Ebu Bekir’i ve kardeşini çağır ki bir yazı yazayım. Zira ben istekli birisinin istemesinden ve birilerinin, ‘Ben evlayım demesinden korkuyorum. Hâlbuki Allah ve mü’minler Ebu Bekir’den başkasını kabul etmezler.”³**

2- Buhari, Muhammed SallAllah’u Aleyhi Vesellem b. Cebir b. Mutam’dan o da babasından, şöyle dediğini rivayet etti: “Bir kadın, Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e gelip onunla bir şey hakkında konuştu. Sonra Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem ona kendisine geri gelmesini emretti. Bunun üzerine kadın şöyle dedi: ‘Ya Rasulullah, geldiğimde seni bulamazsam -sanki ölümü kastederek- ne yapayım?’ Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem ona şöyle dedi: **إن لم تجدني فإني أبا بكر “Beni bulamazsan, Ebu Bekir’e git.”⁴**

Müslim, bu hadisi, Muhammed SallAllah’u Aleyhi Vesellem b. Cebir b. Mut’am’dan o da babasından şu lafızla rivayet etmiştir: “Bir kadın Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e bir şey sordu. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem ona, kendisine geri gelmesini emretti. Bunun üzerine kadın: ‘geldiğimde seni bulamazsam -babam dedi ki, sanki kadın ölümü kastediyordu- ne yapayım, ya Rasulullah?’ diye sordu. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **فإن لم تجدني فإني أبا بكر “Beni bulamazsan, Ebu Bekir’e git.”⁵**

¹ Buhari, K. Menâkıb, 3381

² Buhari

³ Müslim

⁴ Buhari, K. Menâkıb, 3382

⁵ Müslim

3- Buhari, mü'minlerin annesi Aişe'den şunu rivayet etti: "Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} hasta iken dedi ki; **مروا أبا بكر يصلي بالناس** hasta iken dedi ki; **"Gidin Ebu Bekir'e söyleyin, insanlara namazı kıldırın."** Aişe dedi ki; "Ebu Bekir, senin yerinde durunca ağlamaktan insanlar işitemez. Söyle de Ömer kıldırın, dedim." Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; **مروا أبا بكر فليصل بالناس** dedi ki; **"Ebu Bekir'e söyleyin insanlara namazı kıldırın."** Aişe dedi ki; "Hafsa'ya, dedim ki; Rasulullah'a "Ebu Bekir senin yerinde durunca insanlar işitemez" de. O da bunu dedi. Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; **إنك صواحب يوسف** dedi ki; **مروا أبا بكر فليصل بالناس** dedi ki; **"Siz Yusuf'un arkadaşları gibisiniz!. Ebu Bekir'e söyleyin, insanlara namazı kıldırın."**¹

4- Müslim, İbn Ebu Melkiye'den şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} yerine halife tayin etseydi kimi halife tayin ederdi diye sorulduğunda Aişe'nin; "Ebu Bekir" dediğini işittim. Sonra ona; "Ebu Bekir'den sonra kim?" diye soruldu. O da; "Ömer" dedi. Sonra ona; "Ömer'den sonra kim?" diye soruldu, o da; "Ebu Ubeyde b. El-Cerrâh" dedi. Bundan sonra bir şey demedi."

Bu hadislerin tamamı, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in Ebu Bekir'i halife tayin ettiğine dair bir delil olmaya uygun değildir.

Birinci hadise gelince; iki sebepten dolayı red olunur.

a- Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} diyor ki; **"aklıma takıldı"** **"istedim"** fakat yapmadı. O halde delil olmaz. Çünkü delil, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in sözü, fiili ve sükûttur. Bunun dışında kalan hususlar Şer'iata göre delil sayılmazlar.

b- Aişe, Ebu Bekir'in kızıdır. Bu hadis var olsaydı, Ebu Bekir onu bilirdi, içlerinden birisine halife olarak biat etmek için, Sakifede toplanan Ensar'ın yanına gidip onlarla tartışırken o hadisi delil olarak ileri sürerdi. Buna binaen bu hadis, red olunur. Ebu Bekir'in, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} tarafından halife tayin edilmesine delil olmaya uygun olmaz.

İkinci hadise gelince; Ebu Bekir'in halife tayin edilmesine delâlet etmemektedir. Çünkü kadın; "seni bulamazsam" dedi. Gerçekten de kadın, O'nu, bir gazvede oluşundan ya da herhangi bir işten dolayı orada bulamayabilirdi. Bu hadiste, kadının; "seni bulamazsam" sözüyle "ölmüş olabilirsin" demek istediğini gösteren hiçbir şey yoktur. Hadiste olan husus; "sanki kadın ölümü kastediyordu" sözüdür. Bu Cebir'in sözü ve anlayışıdır. Zira Rasul'ün o kadına, geldiğinde kendisini bulamazsa Ebu Bekir'e gitmesini emretmesinde, Rasulden sonra Hilafete Ebu Bekir'i atadığına dair bir delâlet yoktur. Ayrıca kadın o sözüyle ölümü kastetmiş olsa bile, bu sözden dolayı Ebu Bekir Rasulden sonra halife olması için tayin edilmiş demek değildir.

Üçüncü hadise gelince; bu namazı kıldırması için kendi yerine birisini tayin etmektir, başka değil. Namazda birisini kendi yerine imam olarak tayin etmek, yönetimde birisini halife olarak tayin etmeye delâlet etmez. Bu hadisi delil getirenlerin 'Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in dinimizin bir hususu için razı olduğunu biz dünyamızın bir hususu için razı olmayalım mı?' şeklindeki sözlere gelince; bu onların anlayışıdır ve yanlış bir anlayıştır. Çünkü namaz ile yönetim arasında büyük farklılık

¹ Buhari

vardır. Zira namazda imam olması uygun olan herkesin yönetiminde imam olması uygun olmaz. Ayrıca, bu nâs namaza hastır, başkasını kapsamaz. Nâsın hususiliğinden dolayı namazdan başka hususa atfedilmesi doğru olmaz.

Dördüncü hadise gelince; bu hadis sayılmaz. Çünkü bu, Rasule bir şey isnad etmemektedir. Bu ancak Aişe'nin görüşüdür. Sahabenin görüşü ile -Şer'iata göre delil sayılmadığı için- delil getirilmez. Onun için red olunur. Çünkü bu bir hadis değildir ve Şer'î hükümlerde bir değeri yoktur.

Bu izahat, Ebu Bekir'in halife tayin edildiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadisler bakımından idi.

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **in Ali'yi halife tayin ettiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadislere gelince;** onlar üç kısımdırlar:

Birinci kısım, **Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **in Ali** ^{RadyAllah'u Anh} **'yu methettiği hadisler.**

İkinci kısım, kendilerinden bazılarının **Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **in Ali'yi halife tayin ettiğini istinbat ettikleri hadisler.**

Üçüncü kısım ise, delil getirenlerin nezdinde **Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **in Ali'yi halife tayin ettiğini açıkça ortaya koyan bir nâs olduğu söylenen hadisler.**

Birinci kısım hadisler:

Bunlarda **Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **Ali'yi övmektedir.** Bazı hadisleri zikrederek bir örnek sunuyoruz. Diğerleri methetmek manası dışına çıkmamaktadır.

Buhari, Sehl b. Sa'ad ^{RadyAllah'u Anh} **dan şunu rivayet etti:** **“Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **şöyle dedi: لَاعْطِينَ الرَّأْيَةَ رَجُلًا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ “Yarın sancağı, eliyle Allah'ın bana zafer vereceği bir adama vereceğim.”** Dedi ki; İnsanlar sancağı onlardan kime verecek diye düşünerek gecelediler. Sabah olunca insanlar hemen **Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **e koştular. Herkes sancağı kendisine vermesini umuyordu. Rasul** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **“Ali b. Ebu Talib nerede?” dedi. Onlar; “Gözlerinden rahatsız, ya Rasulullah” dediler. Rasul** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **“Adam gönderin, onu bana getirsinler.” dedi. Ali geldiğinde, Rasul** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **onun gözlerine tükürdü ve ona dua etti. Bunun üzerine Ali, sanki hiç rahatsız olmamış gibi iyileşti. Rasul de ona sancağı verdi.”¹**

Müslim, bu hadisi Ebu Hureyre'den şu lafızla rivayet etti: **“Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **Hayber günü şöyle dedi: لَاعْطِينَ هَذِهِ الرَّأْيَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ “Şüphesiz ki bu sancağı, Allah ve Rasul'ünün sevdiği, Allah'ın eliyle fetih vereceği bir adama vereceğim.”** Ömer b. Hattab dedi ki; “Sadece o gün emirliği istedim. Onun için için çağrılmamı umarak o sancak için heyecanlandım.” Dedi ki; Nihayet **Rasulullah** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **Ali b. Ebu Talib'i çağırıp sancağı ona verdi.”²**

Buhari, **“Ali** ^{RadyAllah'u Anh} **un menkıbeleri”** babında, **Nebi** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **in Ali'ye şöyle dediğini rivayet etti: أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ “Sen bendensin, ben de sendenim.”³**

¹ Buhari, K. Cihad ve's Seyr, 2724

² Müslim, K. Fedâi's Sahâbe, 4422

³ Buhari, K. Sulh, 2501

Müslim, Amr b. Sa'ad İbn Ebu Vakkâs'tan o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: "Muaviye b. Ebu Süfyan, Sa'ad'ı emir yaptı. Sonra da; "Ebu Turâb'a sövmene mani olan nedir?" dedi. Bunun üzerine o da dedi ki; Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem in söylemiş olduğu şu üç hususu hatırladığım sürece ona asla sövmem. Çünkü o üçünden birisi bana kırmızı develerden daha sevimlidir."

Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Ali'yi bazı gazvelerinde evde bıraktı. Bunun üzerine Ali ona; "Ya Rasulallah beni kadınlar ve çocuklarla birlikte bıraktın." dedi. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem ona şöyle dedi: **"Benim yanımda, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nübüvvet yoktur."**¹

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem i, Hayber günün şöyle derken işittim: **"Sancağı, Allah ve Rasul'ünü seven, Allah'ın ve Rasul'ünün de onu sevdiği bir adama vereceğim."** Bunun üzerine biz, sancak için rekabete girdik. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, **"Bana Ali'yi çağırın!"** dedi. Onu Ermed getirdi. Onun gözüne tükürdü ve sancığı ona verdi. Allah da ona fetih verdi."

Şu ayet indiğinde; **"فَلْتَعَالُوا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ"** **De ki: Haydi, çocuklarımızı ve çocuklarınızı çağıralım.**"^(Ali İmran 61) Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Ali'yi, Fatma'yı, Hasan ve Hüseyin'i çağırıp şöyle dedi: **"اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلِي"** **Allah'ım, işte bunlar benim ehlimdir."**²

Müslim, Sehl b. Sa'ad'ın şöyle dediğini rivayet etti: "Mervan ailesinden bir adam Medine'ye vali tayin edildi. Dedi ki; O kişi Sehl b. Sa'ad'ı çağırdı ve ona Ali'ye küfretmesini istedi. Sehl, bunu reddetti. Bunun üzerine o kişi Sehl'e, madem onu reddettin, o halde, 'Allah Ebu Turâb'a lanet etsin' de dedi. Sehl dedi ki; 'Ali için Ebu Turâb isminden daha sevimli bir isim yoktu, zira bu isimle çağırıldığında mutlu olurdu'. O kişi; 'O halde, onun niçin Ebu Turâb diye isimlendirildiği kıssayı bize anlat.' dedi. Sehl de şöyle dedi: Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Fatıma'nın evine geldi, Ali evde yoktu. Bunun üzerine; **"Amcamın oğlu nerede?"** diye sordu. Fatıma da; 'onunla benim aramda bir şey oldu, bana kızdı ve dışarı çıktı, yanımda bir şey söylemedi. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem bir kişiye; **"O, nerede bak"** dedi. Daha sonra o kişi geldi ve şöyle dedi: "O, mescidde uyuyor ya Rasulallah", o yan yatıp elbisesi yana düşmüş toprak bulaşmış vaziyetteyken Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem onun yanına gitti, eliyle dokunarak ona: **قم يا أبا تراب قم يا أبا تراب** **"Kalk ey Ebu Turab, kalk Ebu Turab."** dedi."³

Müslim, Adiy b. Sâbit'ten o da Ebu Zer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ali dedi ki: "Tohumu yarana ve kokuyu giderene yemin olsun ki, Ümmi Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem bana bildirdi ki, beni ancak mü'min sever, bana ancak münafık buğz eder."

Bu hadislerde, kişiye, 'Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem Ali'yi kendisinden sonra halife olması için tayin etti' derirtecek bir şey yoktur. Zira;

- Hayber hadisinde Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem Ali'yi methetmiştir. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem in **"أنت مني وأنا منك"** **"Sen"**

¹ Müslim, K. Fedâi's Sahâbe, 4419

² Müslim, K. Fedâi's Sahâbe, 4420

³ Müslim

bindensin, ben sendenim.” sözü, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den Ali'ye bir övgüdür.

- Sa'ad hadisinde: **أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى خَيْرٌ** “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanımdaki konumunda olmandan razı değil misiz?”¹ Sözü vardır. Bunun açıklamasını bu konudaki hadislerin ikinci bölümünde yapacağız.

- Hayber hadisinde olan da övgüdür.

- Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin’in ehli olduğuna dair hadiste de övgü vardır.

- Sehl b. Sa'ad hadisi övgüdür.

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, efendimiz Ali'yi övdüğü gibi ondan başka sahabeleri de övmüştür. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} bir kişiyi övmesi, hiçbir şekilde onu halife tayin ettiğine delâlet etmez.

Bazılarının, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in Ali'yi kendisinden sonra halife olarak belirlediğini istinbat ettikleri hadislerden ikinci bölümüne gelince, bunlar dört nâsta özetlenmektedir:

1- Buhari, Mus'ab b. Sa'ad'dan o da babasından şunu rivayet etti: “Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Ali'yi yerine bırakarak Tebuk'e sefere çıktı. Bunun üzerine Ali şöyle dedi: “Beni çocukların ve kadınların yanında geride mi bırakıyorsun?” Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ise şöyle dedi: **أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى خَيْرٌ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي** “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanımdaki konumunda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.”²

Müslim, Âmir b. Sa'ad b. Ebu Vakkâs'tan o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Ali'ye şöyle dedi: **أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي** “Senin benim yanımdaki konumun, Harun’un Musa’nın yanımdaki konumu gibidir. Ancak benden sonra nebi yoktur.”³

Müslim, İbrahim b. Sa'ad'dan o da Sa'ad'dan Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in Ali'ye şöyle dediğini rivayet etti: **أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى** “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanımdaki konumunda olmandan razı değil misin?”⁴

Buhari, İbrahim b. Sa'ad'dan o da babasından Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in Ali'ye şöyle dediğini rivayet etti: **أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى** “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanımdaki konumunda olmandan razı değil misin?”⁵

İbn İshâk şunu rivayet etti: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Ali b. Ebu Talib ^{RadyAllah'u Anh} u ehlinin yanında bıraktı ve ona onların yanında kalmasını emretti. Bunun üzerine münafıklar Ali ^{RadyAllah'u Anh} hakkında asılsız haberler yaydılar. Dediler ki: ‘Onu ancak sıkıcı bulduğu ve önemsemediğinden geride bıraktı.’ Münafıklar bunu söylediklerinde, Ali b. Ebu Talib ^{RadyAllah'u Anh} silahını alıp hemen yola çıktı ve Cüf denilen yerde konaklamış olan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e ulaşış şöyle dedi: “Ey Allah’ın Nebisi, münafıklar beni sıkıcı bulduğun ve önemsemediğin için geride bıraktığını iddia ediyorlar.” Bunun üzerine

¹ Müslim, K. Fedâi's Sahâbe, 4419

² Müslim, K. Fedâi's Sahâbe, 4419

³ Müslim, K. Fedâi's Sahâbe, 4418

⁴ Müslim, K. Fedâi's Sahâbe, 4419

⁵ Buhari

Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **كذبوا ولكنني خلفتك لما تركت ورائي فارجع فاخلفني في أهلي و أهلك أفلا ترضى يا علي أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي** “Onlar yalan söylüyorlar. Ben seni arkamda bıraktıklarım için geride bıraktım. Şimdi geri dön, ehlim ve ehlinde benim yerimi al. Ey Ali, benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı olmaz mısın? Ancak benden sonra nebi yoktur.” Bunun üzerine Ali, Medine’ye geri döndü. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem de seferine devam etti.”

Seyyid Abdülhüseyn Şerafeddin El-Müsevî, “Müracat” isimli kitabında şunu zikretmektedir: “Câbir b. Abdullah hadisinde Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediği geçmektedir: **يا علي إنه يحل لك في المسجد ما يحل لي وإنك مني بمنزلة هرون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي** Ey Ali, mescidde bana helal olan sana da helaldir. Muhakkak ki senin benim yanımdaki konumun, Harun’un Musa yanındaki konumudur. Ancak benden sonra nebi yoktur.”

2- Müslim, Yezid b. Hayyân’dan şöyle dediğini rivayet etti: “Ben, Husayn b. Sebreti, Amr b. Müslim birlikte Zeyd b. Erkâm’a gittik. Onun yanına oturduğumuzda Husayn ona dedi ki; ‘Ey Zeyd, sen çok hayırla karşılaştın. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’i gördün, onun hadisini işittin, onunla beraber gazveye çıktın, arkasında namaz kıldın. Ey Zeyd, sen gerçekten çok hayır gördün. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’den işittiğin bir hususu bize anlat ey Zeyd’. Bunun üzerine Zeyd dedi ki; ‘Ey kardeşimin oğlu, Allah’a yemin olsun ki artık yaşlandım. Benim dönemimden çok zaman geçti, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’den ezberlediğim hususların bazılarını unuttum. Size anlattığımı kabul edin, olmayanı da benden beklemeyin.’ Daha sonra şöyle dedi: ‘Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Mekke ile Medine arasında, “Hamm” da denilen “Mâ” isimli yerde bize hitap etmek için ayağa kalktı. Allah’a hamd ve senâ ettikten, nasihat ve hatırlatmada bulunduktan sonra şöyle dedi: **أَمَّا بَعْدُ أَلَا أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوْشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأَجِيبَ وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ تَقْلِبِينَ أَوْلَهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَىٰ وَالنُّورُ فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ فَحَتَّىٰ عَلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ وَرَعْبَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ وَأَهْلُ بَيْتِي أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي أَذْكُرْكُمْ اللَّهُ فِي أَهْلِ بَيْتِي** Ey insanlar! Muhakkak ki ben bir beşerim, Rabbimin elçisinin gelmesi yakındır. O zaman size iki değer bırakarak Rabbime icabet ederim. Onlardan birincisi; içinde hidayet ve nur olan Allah’ın Kitabıdır. Allah’ın Kitabını alın ve ona sımsıkı tutunun.” Allah’ın Kitabına teşvik ve sevk ettikten sonra şöyle dedi: “Ehli beytim, ehli beytim hakkında size Allah’ı hatırlatırım, ehli beytim hakkında size Allah’ı hatırlatırım, ehli beytim hakkında size Allah’ı hatırlatırım.” Husayn ona; “Ehli beyti kimdir ya Zeyd? Onun hanımları ehli beytinden değil mi?” dedi. Zeyd de; “Hanımları ehli beytindedir. Fakat onun ehli beyti, kendisinden sonra sadakadan mahrum bırakılanlardır.” dedi. “Onlar kim?” dedi. Zeyd de; “Onlar Ali’nin ailesi, Akil’in ailesi, Cafer’in ailesi ve Abbas’ın ailesi” dedi. O da; “Bütün bunlar, sadakadan mahrum mu bırakıldılar?” dedi. Zeyd de; “Evet” dedi.”¹

Seyyid Abdülhüseyn Şerafeddin kitabı “Mürâcât” da bu hadisi, Taberânî’nin sıhhati üzerine birleşilen bir senedle tahriç etti şu rivayetle

¹ Müslim, K. Fadâil es’Sahâbe, 4425

zikretti: “Zeyd bin Erkam dedi ki: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Veselle}m
 Gadir Hum’da ağaçların altında şöyle hitap etti: يا ايها الناس يوشك أن أدعى
 “Ey insanlar! فأجيب واني مسؤول وانكم مسؤولون فماذا أنتم قائلون ؟
Çağırılmam yakındır. Ben sorumlu, siz de sorumlu olduğunuz halde ben o davete icab ederim. O halde siz ne dersiniz? Onlar; ‘Sen tebliğ
 ettin, cihad ettin, nasihat ettin, Allah seni hayırla mükâfatlandırsın.’
 Bunun üzerine o dedi ki: أليس تشهدون أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله
 وأن جنته حق وأن ناره حق وأن الموت حق وأن البعث حق بعد الموت وأن الساعة آتية لا
 ريب فيها و أن الله يبعث من في القبور “Allah’tan başka ilah olmadığına,
 Muhammed’in O’nun kulu ve Rasülü olduğuna, Allah’ın cennetinin
 hak olduğuna, cehenneminin hak olduğuna, ölümün hak olduğuna,
 ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, hakkında şüphe olmayan
 Kıyamet vaktinin geleceğine ve Allah’ın kabirlerde olanları
 dirilteceğine şahitlik etmiyor musunuz?” Onlar; ‘Elbette, ona şahitlik
 ediyoruz.’ dediler. O da; اللهم أشهد “Allah’ım şahid ol” dedikten sonra
 şöyle dedi: يا ايها الناس إن الله مولاي وأنا مولى المؤمنين وأنا أولى بهم من أنفسهم من
 كنت مولاه فهذا مولاه – يعني عليا – اللهم وال من والاه و عاد من عاداه ثم قال : يا ايها
 الناس إنني فرطكم وإنكم واردون علي الحوض الحوض أعرض ما بين بصرى إلى صنعاء فيه
 عدد النجوم قدام من الفضة واني سائلكم حين تردون علي عن الثقلين كيف تخلفوني فيهما
 النقل الأكبر كتاب الله عز وجل سبب طرفه بيد الله تعالى وطرفه بأيديكم فاستمسكوا به لا
 تزلوا ولا تبدلوا وعترتي أهل بيتي فإنه قد نبأني اللطيف الخبير أنهما لن يتفصيا حتى يردا
 علي الحوض “Ey insanlar! Allah benim mevlamdır, ben de
 mü’minlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha
 öncelikliyim. Ben kimin mevlasıysam, bu -yani Ali- da onun
 mevlasıdır. Allah’ım, ona veli/dost ve yardımcı olana dost ve yardımcı
 ol, ona düşmanca davranana, düşmanca davran.” Sonra şöyle dedi:
 “Ey insanlar! Ben sizi terk edeceğim, siz bana Havz’ın başında
 geleceksiniz. O Havz ki Busra ile Sina arasında olan mesafeden daha
 geniştir. Onun içinde gümüşten yıldız gibi parlayan kadehler vardır.
 Bana geldiğinizde o zaman size sakaleyn/iki değer hakkında, onlarla
 ilgili olarak benim yerimi nasıl doldurduğunuzu soracağım. En
 büyük değer Allah Azze ve Celle’nin Kitabıdır. Bir vasıta, bir ucu
 Allah’u Teâlâ’nın elindedir bir ucu da sizin elinizdedir. Ona sınıksız
 tutunun, sapıtmayın, değiştirmeyin. (İkinci değer ise) neslim, ehli
 beytim. Muhakkak ki, El-Latif, El- Habir bana bildirdi ki, bu
 iki değer Havz’da bana geleşiye kadar bitmeyeceklerdir.”

Seyyid Abdülhüseyn Şerâfeddin’in zikrettiği husus burada son
 buluyor. Şeyh Abdülhüseyn Ahmed El-Emini El-Necefi, “El-Gadir”
 kitabında şunu söylüyor: “O – Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} – haccını
 tamamladıktan sonra Medine’ye dönmek için yola çıktı. Yanında mezkûr
 birçok kişi vardı. Medinelilerin, Mısırlıların ve Iraklıların yollarının
 ayrıldığı El-Cuhfe denilen yere yakın Gadir Hum’a, Zilhicce ayının on
 sekizinde Perşembe günü vardı. O gün Cibril El-Emin ona, Allah’u
 Teâlâ’dan şu sözünü indirdi: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
 “Ey Rasul, Rabbinden indirilene tebliğ et...”¹ Allah, ona Ali’yi insanlara
 tanıtmasını ve vilayetle/yönetimle, herkes üzerindeki itaat farzıyla ilgili
 olarak onun hakkında Allah’ın indirdiğini onlara tebliğ etmesini emretti.
 Topluluğun başı El-Cuhfe’ye yaklaşmıştı. Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi}

¹ Maide: 67

Vesellem onlardan gelenlerin getirilmesini emretti. Onlardan o yere gelmekte gecikenleri hapsetti. Onlara büyük dalları bol ardarda sıralanmış beş ağacın meyvelerini, o ağaçların altına gelmelerini yasakladı. Topluluk yerlerini aldı. Ağaçların altında olanı süpürdüler. Öğle namazı için ezan okunduğunda Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} o ağaçların altına gitti ve insanlara namaz kıldırdı. O gün çok sıcak bir gündü. Kişi örtüsünün bir kısmını başına, bir kısmını da toprağın sıcaklığının şiddetinden dolayı ayağının altına koymaktaydı. Rasulallah için, güneşten korunması maksadı ile ağaçların üzerine elbiseler konularak gölgelik yapıldı. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} namazını kıldıktan sonra topluluğun ortasında devenin hörgücünde herkesin işiteceği bir şekilde sesini yükselterek bir hitapta bulundu. Şöyle dedi: **“Elhamdulillah, O’ndan yardım dileriz, O’na iman ederiz, O’na tevekkül ederiz, nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüğünden sapıtığına hidayet verici olmayan, hidayet verdiği de saptırıcı olmayan Allah’a sığınırız. Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in de Allah’ın kulu ve Rasulü olduğuna şahidlik ederim... Ey insanlar! El-Latif, El-Cabbar bana, bir nebinin kendisinden önceki nebinin ömrünün yarısı kadar yaşadığını haber verdi. Muhakkak ki çağırılmam yakındır. Ben o davete icap ederim. Ben sorumluyum, siz de sorumlusunuz. O halde siz ne dersiniz?”** Onlar; ‘Sen tebliğ ettin, cihad ettin, nasihat ettin, Allah seni hayırla mükâfatlandırsın.’ Bunun üzerine Rasulallah dedi ki; **‘Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Rasulü olduğuna, Allah’ın cennetinin hak olduğuna, ölümün hak olduğuna, ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, hakkında şüphe olmayan kıyamet vaktinin geleceğine ve Allah’ın kabirlerde olanları dirilteceğine şahidlik etmiyor musunuz?’** Onlar: ‘Elbette, ona şahitlik ediyoruz’ dediler. O da: **‘Allah’ım şahit ol’** dedikten sonra şöyle dedi: **‘Ey insanlar, işitmiyor musunuz?’** Onlar; “Evet” dediler. O şöyle dedi: **‘Ben Havz’ın başında beklerim. Siz bana Havz’ın başındayken geleceksiniz. Onun genişliği Sina ve Busra arasında olan mesafe kadardır. Onun içinde gümüşten yıldız gibi parlayan kadehler vardır. Sakaleyn/iki değerde benim yerimi nasıl doldurduğunuza bakın.’** Bir kişi; ‘Sakaleyn nedir ya Rasulallah?’ diye bağırdı. Bunun üzerine o şöyle dedi: **“En büyük değer Allah’ın Kitabıdır. Bir ucu Allah Azze ve Celle’nin elindedir, bir ucu da sizin elinizdedir. Ona sınıksız tutunun, sapıtmayın. Daha küçük olan diğeri ise benim neslimdir. El-Latif El-Habir bana haber verdi ki o ikisi Havz’ın başında bana gelesiye kadar dağılmayacaklardır. Rabbim’den o ikisi için bunu istedim, onların önüne geçmeyin, helak olursunuz; onları terk etmeyin, helak olursunuz.’** Sonra Ali’nin elini tutup koltuk altları görülesiye kadar yukarı kaldırdı. Oradaki topluluğun hepsine onu tanıttı ve şöyle dedi: **‘Ey insanlar, insanlardan mü’minler için nefislerinden daha evla olan kimdir?’** Onlar; ‘Allah ve Rasulü en iyi bilir.’ dediler. O da şöyle dedi: **‘Allah benim mevlamdır ben de mü’minlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha evlayım. Ben kimin mevlasıysam, Ali onun mevlasıdır.’** Bunun üç defa söyledi. Hanbelîlerin imamı Ahmed’in lafzında dört defa söyledi. Sonra şöyle dedi: **‘Allah’ım, ona veli olana veli ol, ona düşmanca davranana**

لا وليكم بعدي “Bunu Ali için söylemeyin. Muhakkak ki o, benden sonra velinizdir.”

e- Kenz ÜI-Ummâl'da, İbn Abbas'tan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediği geçmektedir: من سره أن يحيا حياتي ويموت مماتي ويسكن جنة عدن غرسها ربي فيلوال عليا بعدي وليوال وليه “Benim gibi yaşayıp, benim gibi ölmesi ve Allah'ın dikmiş olduğu Adn cennetinde oturması, kendisini mutlu eden kimse benden sonra Ali'ye veli olsun, onun velisine veli olsun.”

f- Kenz'in seçilmiş hadislerinde Ziyad b. Mutref'den şöyle dediği geçmektedir: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle derken işittim: أحب أن يحيا حياتي ويموت ميتتي ويدخل الجنة التي وعدني ربي وهي جنة الخلد فليتول عليا وذريته من بعدي فإنهم لن يخرجوكم من باب هدى ولن يدخلوكم باب ضلالة “Kime benim gibi yaşayıp benim gibi ölmek ve Allah'ın bana vaad ettiği sonsuzluk cennetine girmek daha sevimli geliyorsa, benden sonra Ali'yi ve zürriyetini veli edinsin. Zira onlar sizi asla hidayet kapısından dışarı çıkarmazlar ve dalâlet kapısından içeri sokmazlar.”

g- Kenz ÜI-Ummâl'da, Ammâr b. Yasir'den şöyle dediği geçmektedir: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: أوصي من آمن بي وصدقني بولاية علي بن أبي طالب فمن تولاه فقد تولاني فقد تولى الله ومن أحبه فقد أحبني “Bana inanıp beni tasdik eden kimseye, Ali b. Ebu Talib'in velâyetini tavsiye ederim. Kim onu veli edinirse beni veli edinmiş olur. Kim de beni veli edinirse Allah'ı veli edinmiş olur. Kim onu severse beni sevmiş olur. Kim de beni severse Allah'ı sevmiş olur. Kim ona buğz ederse bana buğz etmiş olur. Kim de bana buğz ederse Allah'a buğz etmiş olur.”

h- Yine Kenz'de Ammâr'dan merfuan şöyle geçmektedir: اللهم من آمن بي وصدقني فليتول علي بن أبي طالب فإن ولايته ولايتي وولايتي ولاية الله تعالى “Allah'ım, bana iman edip beni tasdik eden kimse, Ali b. Ebu Talib'i veli edinsin. Zira onun velâyeti benim velâyetimdir, benim velâyetim ise Allah'ın Teâlâ'nın velâyetidir.”

4- “Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} hilâfetin Ali'ye ait olduğunu belirlemiştir” diyenlerin rivayet ettikleri hadisler de vardır. Bu hadisleri güvenilir hiçbir kimse rivayet etmemiştir. Çoğu uydurma hadislerdendir. Onları biz burada rivayetleri açısından ileri sürmüyoruz ki, onların rivayet edenler nezdinde sahih oldukları iddia edilmesin. Onları ancak, rivayetlerinde geçtiği şekliyle metinlerini incelemek için ileri sürüyoruz. Bu hadisler, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in Ali'yi kardeş edinmesi ve kendisinden sonra varis edinmesi hususlarını içermektedir. Onlardan bir kısmını buraya alıyoruz. Diğerleri aynı manada hatta aynı lafızdadırlar:

a- Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} hicretten önce Muhacirleri birbirleriyle kardeş yaptı ve kendisine Ali'yi seçti. İlk kardeşlik hadisinde şu geçmektedir: “Ali dedi ki; ‘Ya Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, benden başka ahabına yaptığını görünce, ruhum gitti, belim kırıldı. Bu benim canımı sıkırsa da yine saygınlık ve kusursuzluk sana aittir. Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: “Beni hakla gönderen Zat'a yemin olsun ki; seni ancak kendim için ayırdım. Sen, benim yanımda Harun'un Musa'nın yanındaki konumdasın. Ancak

benden sonra nebi yoktur. Sen benim kardeşim ve varisimsin.” Ali; ‘Senden ne mirası alacağım?’ dedi. O da; ‘Benden önceki nebiler ne miras alıyorlar idiyse onu miras alacaksın. Rablerinin Kitabı ve Nebilerinin Sünneti.’ dedi.”

b- Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} hicretten beş ay sonra Muhacirleri ve Ensâm birbirleriyle kardeş yaptı. Ali’yi ensardan birisi ile kardeş yapmadı, kendisini de ensardan birisi ile kardeş yapmadı. Onu ancak kendisine seçti. İkinci kardeşlik hadisinde şu geçmektedir: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Ali’ye şöyle dedi: **“Ben, Muhacirler ve Ensarı birbirleriyle kardeş yaparken seni onlardan birisi ile kardeş yapmadığında bana kızdın mı? Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nebi yoktur.”**

c- Rivayet edilir ki: “Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} bir gün ashabının karşısına çıkıp doğuya yöneldi. Abdurrahman b. Avf ona sordu. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **“Müjde kardeşim! Amcamın oğlu ve kızım hakkında Rabbimden bana, Allah’ın Ali’yi Fatıma ile evlendirdiği haberi geldi.”** Kadınların hanımefendisi, ailenin efendisine gelin gidince Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **“Ey Ümmü Eymen, bana kardeşimi çağır.”** O da; ‘O, senin kardeşin olduğu halde onu kızınla mı nikâhlıyorsun?’ dedi. Nebi de; **“Evet, ya Ümmü Eymen.”** dedi. Bunun üzerine Ümmü Eymen Ali’yi çağırdı o da geldi.”

Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Ali ile kardeşi Cafer ve Zeyd b. Hârise arasında olan bir mesele hakkında Ali’ye şöyle hitap etti: **“Sen ise ya Ali, benim kardeşimsin, çocuğumun babasisin, bendensin, şimdi ise...”**

d- Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} bir gün Ali’yi bir hususla görevlendirdi ve şöyle dedi: **“Sen kardeşimsin, borcumu ödeyen, vaadimi yerine getiren, gönlümü ferahlatan vezirimsin.”**

e- Kenz Ül-Ummâl’da, Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in şöyle dediği geçmektedir: **“Cennetin kapısında ‘Lailahe illallah Muhammedun Rasulullah, Ali Rasulullah’ın kardeşidir’ yazmaktadır.”**

Bu dört nâs;

- Ali’ye Rasulullah’ın yanında, Harun’un Musa’nın yanındaki konumu veren,

- Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in Allah’ın Kitabını ve ailesini Müslümanlara terk ettiğine dair nâs,

- Velâyet nâssı,

- Kardeş yapma nâssıdır.

Bunlar, bazı Müslümanların, Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in kendisinden sonra yerine Ali’yi bıraktığını yani vefatından sonra Ali’yi halife yaptığını istinbat ettikleri nâslardır. Biz bunları teker teker inceliyoruz:

Birinci nâssa gelince:

Bu nâs, Ali’ye Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in yanında, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunu veren nâstır. Bu nâssın manası, içinde söylendiği durumun ve lafzının incelenmesinden anlaşılır. Duruma gelince; Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} bu hadisi Tebuk Gazvesi günü söylemiştir. Şöyle ki: Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Medine’de yerine, Müslümanların işlerini gözetmeyi ve yönetim işlerinin idaresini üstlenmesi için Muhammed b. Mesleme’yi bıraktı. Efendimiz Ali

RadyAllah'u Anh da, ehline bıraktı ve ona aralarında kalmasını emretti. Bunun üzerine münafıklar, yalan haber uydurup ‘onu ancak sıkıcı bulduğu ve önemsemediği için geride bıraktımıştır’ dediler. Münafıklar bunu söyleyince, Ali b. Ebu Talib ^{RadyAllah'u Anh} silahını alıp yola çıktı ve El-Cürf denilen yerde konaklamış olan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e yetiştı ve ona; ‘Ya Nebiyullah! Münafıklar, senin beni sıkıcı bulduğun ve önemsemediğin için geride bıraktığını ileri sürüyorlar.’ Bunun üzerine Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **كذبوا ولكنني خلفتك لما تركت ورائي فارجع فاخلقني في أهلي و أهلك أفلا ترضى يا علي أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي** “Onlar yalan söylüyorlar. Muhakkak ki ben seni arkamda bıraktığım kişiler için terk ettim. Şimdi geri dön, ehlimde ve ehlinde benim yerimi doldur. Ya Ali, benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nebi yoktur.” Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} seferine devam etti.

Böylece Rasulullah’ın yanında Ali’ye, Harun’un Musa’nın yanındaki konumun verilmesi hakkında geçen hadis, Ali’yi ehlinde yerine bırakması ile ilgili olarak geçmiştir. Bunun delili Ali’nin şu kendi sözüdür: **تخلفني في الصين والنساء** “Beni çocuklar ve kadınlar içinde geride mi bırakıyorsun?” Böylece hadisin vakıası, Ali’yi ehlinde yerinde bırakması olmaktadır. O halde bundan, onu Hilafette yerine bıraktığı neticesi çıkmaz. Özellikle de Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın Muhammed b. Mesleme’yi yönetimde yerine bırakıp Ali’yi ehli için yerine bıraktığını ona; **أهلي وأهلك** “ehlim ve ehlin” diyerek tahsis etmesi bilince bu netice çıkmaz.

Ayrıca Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın gazve için sefere çıktığında yönetimde yerine ashabından birisini bırakması, o kişinin Rasul’ün yerine halife olduğuna delâlet etmez. Bunun delili, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın gazvelerde birçok kişiyi yerine bırakmasıdır. Zira Uşeyra Gazvesinde Medine’ye yönetici olarak Ebu Seleme b. Abduled’i atadı. Safrân Gazvesinde, Zeyd b. Hârise’yi Medine’ye yönetici olarak atadı. Benü Lahyân Gazvesinde İbn Ümmü Mektûm’u Medine’ye yönetici olarak atadı v.b. Şu halde Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın gazvesinden dönesiye kadar Medine’de yönetimde yerine bir şahsı ataması onu Hilafete atadığı anlamına geldiğine delâlet etmemektedir. O halde, gazveden dönesiye kadar yönetime başkasını atarken sadece ehline bakması için bırakılan bir kişi nasıl hilâfete atanmış olabilir?

Bu izahat, yerine adam atama bakımından idi. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın şu sözüne gelince: **أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى غير** “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?”¹ Bu sözün lafzının manası şudur: ‘Senin benim halefim olduğun husus, Harun’un Musa’nın halefi olduğu husus gibidir.’ Bu Ali’yi Harun’a benzetmektir. Benzeşmenin yönü ise, halefi yapmak/yerine bırakmaktır. Yani, benim seni halef yapmam, Musa’nın Harun’u halef yapması gibidir. Hadisin lafızlarının manası işte budur. Hadisin lafızlarının bundan başka manası yoktur. Bu manayı belirleyen ve bunu tek başına kast olunan mana kılan ise, Ali’nin Rasul’e şu sözüdür: **تخلفني في الصين والنساء** “Beni çocukların ve kadınların içinde geride mi bırakıyorsun?” Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın şu; **أما ترضى أن**

¹ Müslim, K. Fedâi’s Sahâbe, 4419

تَكُونُ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى غَيْرِ “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?”¹ Sözü, Ali’nin yukarıda geçen sorusu üzerine ona cevap olarak gelmiştir.

Bu hadiste kast olunanın bilinmesi için, Musa’nın Harun’u kendisine halef kılması konusunu görmek maksadı ile Kur’an’a başvurulur.

Kur’an’ı Kerime’ başvurmakla Kur’an’ın o kıssayı şu şekilde zikrettiğini görürüz:

وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَثَمْنَاهَا بِعَشْرِ فِتْمٍ مِيقَاتٍ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ “Bir de Musa’ya otuz geceye vaad ettik ve ona bir on gece daha ekledik. Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit tam kırk gece oldu. Musa, kardeşi Harun’a şöyle dedi: kavmim içinde benim halefim ol/ yerime geç ve ıslaha çalış da bozguncuların yoluna gitme!”²

Böylece hadisin manası; “Harun’un kavmi içinde Musa’nın halefi olması gibi, ehlim içinde benim halefim oluyorsun, bundan razı değil misin?” şeklinde olmaktadır. Hadisin kastı; geride yerine bırakılmadan razı olmayarak geldiği için Efendimiz Ali’yi rahatlatmak, yatıştırmak ve aynı zamanda, Musa bulunmadığında kavmi içinde yerini Harun’un alması gibi Rasulullah kendisi olmadığında ehli içinde yerini alan kimse olacağını Ali’ye anlatmak olmaktadır.

Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem in, **“Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.”**³ Sözüne gelince; bu, nübüvveti benzerinden nefyetmektedir. Çünkü Harun nebi idi. Bir nebinin bulunmadığında halefi olan bir nebidir. Böylece Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem bu hususta, kendisini nübüvvet konumunda olduğu vehmine kapılabileceği ihtimalini kaldırmak için, nübüvveti istisna kılmıştır. **“Benden sonra nebi yoktur.”** Sözü; ‘vefatımdan sonra’ demektir, denilemez. Çünkü söz konusu olan, hayatında halef bırakmak hakkındadır. Zira Harun, Musa’nın vefatından sonra değil, bulunmadığı esnada Musa ile beraber bir nebi idi. O, Musa hayattayken bulunmadığı sırada kavmi üzerinde Musa’nın halifesi idi, ölümünden sonra değil! Böylece Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem **“Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.”**⁴ Sözüne ancak; Harun, Musa hayatta iken bulunmadığı esnada bir nebi olduğundan dolayı söylemiştir. Nübüvveti Ali’den nefyetmek için bu sözü söyledi. Ayrıca şu rivayet edildi: “Daha sonra Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem Hâkim’in rivayet ettiği sahih bir hadiste bize bildirmiştir ki; Harun, Musa hayatta iken vefat etmiştir.” Şu halde, ölümden sonra halef bırakma konusu burada geçmemektedir. Çünkü bu konu, kendisine benzetilen Harun-Musa ikilisinde yoktur. O halde benzetilen Nebi-Ali ikilisinde de olmaz.

Hadisin manası işte budur. Bunda Hilafet için kişi tayin etmeye herhangi bir işaret yoktur. Bundan kesinlikle, Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem in bu hadisle, vefatından sonra Müslümanlar üzerine Ali’nin halife yapılmasını belirlemeyi kast ettiği anlaşılmaz. Zira hadis, Rasul

¹ Müslim, K. Fedâi’s Sahâbe, 4419

² A’raf: 142

³ Müslim, K. Fedâi’s Sahâbe, 4419

⁴ Müslim, K. Fedâi’s Sahâbe, 4419

SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Tebük Gazvesinden dolayı yokluğu süresince, Ali'yi ehli içinde yerine getirmesi hususunda geçmiştir.

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in; **أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى غَيْرَ** **“Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?”**¹ Sözü olan bu hadis hakkında geçen diğer rivayetlerin bir kısmı, Buhari ve Müslim’in Amir, İbrahim ve Saad’dan rivayet ettikleri hadislerindeki rivayetleri gibi sahih rivayettirler, bir kısmı da sahih değildirler. Fakat bunların hepsi de aynı nâssı getirmektedirler. Bu da demektir ki; hadis Tebük’de ve Tebük’den başka yerde söylenmiştir denilebilir. Buna cevap şudur: Sahih rivayetler, kıssanın bir cüzünün rivayetidir. Yani kıssadan kopuk olarak sadece Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in sözüdür. Bu demek değildir ki; onlar, Tebük hadisesinden hadiselerdir. Zira raviler ve hadisçiler çoğunlukla bir hadisten bir cüzü ya da bir kıssadan bir cüzü rivayet ederler. Şahidin mahallinin/konumunun rivayeti ile yetinirler. Ayrıca, hadisin sadece Tebük olayında değil de hem Tebük de hem de Tebük’ten başka yerlerde söylenmiş olduğunu varsaysak bile, bu demektir ki; Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Efendimiz Ali RadıyAllah'u Anh Tebük’te ve Tebük’ten başka yerlerde sefere çıktığında daima ehli içinde kendi yerine bıraktı. Bu, Ali’yi, Rasul’un vefatından sonra Hilafete atandığına delâlet etmez. Hadisin, lafızlarının şerhinde ve manasının şerhinde delâlet ettiği bütün husus şudur: “Seni; Harun’un Musa’nın yokluğu esnada yerine halefi olması gibi, yokluğumda ve her yokluğumda ehlim içinde yerime bırakıyor olmamdan razı değil misin? Ancak Harun bir nebi idi, sen ise nebi değilsin. Çünkü benim nübüvvetimden sonra nebi yoktur.”

Zira Müslim’in Âmir b. Saad’dan o da babasından rivayetinde şu geçmektedir: **أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى غَيْرَ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي** **“Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.”**² Yani, nübüvvetimden sonra demektir. Bu, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in, Ali’nin kendisine göre konumunu, Harun’un Musa’ya göre konumuna teşbih/benzetme yapmasıdır. Yani yerine halef bırakmakta benzetmedir, başka değil. Rasulullah’ın yokluğu sürecinde halef bırakmaktır, başka değil. Hadisin tamamının belirttiği gibi Rasul’un ehli içinde yerine halef bırakmasıdır. Bir tek hadisin geçtiği rivayet yerleri çoğalsa da onu manası dışına çıkarmaz, onun dışındakinin başka bir manasını ona ait kılmaz. Zira Tebük’te Rasul’un, yerine adam bırakması ancak ehli içindir, başkası değil. Bu hakkında şüphe olmayan bir tespittir. Hadisin Tebük’ten başka yerlerde geçtiğine dair rivayetlerin hepsi de Tebük’te söylenen nâssın lafzı ve manası ile aynısını nakletmektedir, Tebük hadisesi esnasında zikredilen “ehli” dışında “halef bırakma” hususunda bir başka kayd zikredilmemektedir. Bilakis kesinlikle herhangi bir kayd zikredilmemektedir. Onun için mana, Tebük rivayetinde geçene hamledilir/atfedilir. Zira Tebük rivayeti “ehli” ile kayıtlıdır, diğer rivayetler ise “yerine adam bırakma” hususunda herhangi bir kayıt olmaksızın mutlaktır. Şu halde mutlak mukayyede hamledilir.

“Diğer rivayetler geneldir” denilmez. Zira hadisin lafızları genellik lafızları değildir. Çünkü ister **أَمَّا تَرْضَى “...razı değil misin?”** diye

¹ Müslim, K. Fedâi’s Sahâbe, 4419

² Müslim, K. Fedâi’s Sahâbe, 4419

başlayan rivayet olsun, ister أنت “sen...” diye başlayan rivayet olsun v.b. rivayetlerin hepsinin nâssı Harun’un Musa’nın yanındaki konumuyla ilgilidir. Şu halde bu söz, belirli bir konuma hastır ki, o da Harun’un Musa’nın yanındaki konumdur, genel bir konum değildir. Ancak Harun’un Musa yanındaki konumu, bazı rivayetlerde mutlak olarak geçmiştir, bir kayıtla kayıtlanmamıştır. Bu konum, rivayetlerin birisinde geçen “ehli” kaydı ile kayıtlanır. Zira mutlak mukayyede hamledilir. Buna göre o rivayetlerin tümü “ehli” ile kayıtlanır.

Musa’nın şu sözünde Allah ^{Subhenehû ve Teala}’tan talep ettiği diğer hususlara gelince:

وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ⁽²⁹⁾ هَارُونَ أَخِي ⁽³⁰⁾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ⁽³¹⁾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي
“Bana ailemden bir yardımcı ver. Kardeşim Harun’u. Onunla sırtımı pekiştir, onu işimde/görevimde ortak et.”¹

Bu ayette, Harun’un Musa yanındaki konumu ve yerine adam bırakma hususuna yer yoktur. Zira bu ayet, Musa’nın Allah’tan kardeşini kendisine yardımcı kılmasını, ona da nübüvvet vermesini dilediği duadır. Çünkü Musa’nın Allah ^{Subhenehû ve Teala}’dan Harun’un kendisine ortak kılmasını talep ettiği işi, nübüvvet ve risalettir. Harun’un ortak olması ancak bu işte olur yönetimde değil. Zira Musa bir yönetici olmadı, o sadece bir nebi idi. Ayrıca Musa’nın talebi, kendisine bir yardımcı ve işinde kendisinde bir ortak verilmesidir, kendisi için bir halef/yerini alacak bir kimse atanması değildir. Üstelik bu hususlar, Harun’un Musa yanındaki konumunu açıklayıcı değildir, hâlbuki Harun’un Musa’nın yanındaki konumunu açıklayan, Musa’nın yokluğu esnasında kavmi içinde yerini alması için Harun’u ataması hususudur. Buna göre, Harun’un Musa’nın yanındaki konumu, yokluğunda kavmi içinde yerini almasıdır. Buna binaen Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in; بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى “Harun’un Musa’nın yanındaki konumu...”² sözünde nübüvvete iştirak ve yardımcı hususu geçmemektedir. Bilakis bu sözün manası, kavim içinde yerine adam bırakma hususu ile sınırlıdır, nâslar bunun dışında başka bir mana taşımamaktadırlar.

Şöyle denilebilir: “Musa bir yönetici idi. Çünkü ona, kendisi ile hükmetmesi için içinde çözümler ve cezalar olan bir Şer’iat indirilmiştir. O Beyt-ülmakdis’i/Kudüs’ü ele geçirmek isteyen bir ordunun komutanıydı. Nitekim kavmi ona; ‘sen ve Rabbin gidin savaşın’ demişlerdi. Buna göre onun Harun’u kavmi içinde yerine bırakması, hem nübüvvette hem de yönetimde yerine bırakmaktır.”

Buna cevap şöyledir: Musa, yönetici olmadı. Kur’an’da ve başka bir yerde, Musa’nın İsrailoğullarına güç ve otorite ile hükümler uyguladığına veya onlar üzerinde yönetici olduğuna dair bir rivayet geçmemiştir. İsrailoğullarını, Musa’nın Şer’iatı ile yönetenler, Musa’nın kendisi değil ve hayatta iken başkası da değildir. Onlar, ancak kendisinden sonra gelen Davud ve Süleyman gibi nebiler ve onların dışında krallardır. Musa’nın ordulara komutanlık etmesi de hiç hâsıl olmamıştır. Maide suresinin 19. ile 26. ayetleri arasındaki ayetlerde Musa’nın orduya komuta ettiğine delâlet eden herhangi bir şey yoktur. Onlarda olan sadece Musa’nın kavminden mukaddes yere gitmelerini talep etmesi, onların bunu reddedip ona ‘orada zorba bir topluluk

¹ Tâhâ: 29-32

² Müslim, K. Fedâi’s Sahâbe, 4419

olduğunu, o zorbalardan oradan çıkmadıkça oraya asla girmeyeceklerini söylemeleri, onun ve Rab'bisinin gidip savaşmalarını talep etmeleri vardır. Musa ise gitmemiştir. Bunun üzerine onlar o bölgede kırk sene şaşkın şaşkın dolaştılar.

Musa'ya, içerisinde çözümler ve cezaların olduğu bir Şer'iatın indirilmesi hususuna gelince; bu Musa'nın onunla yönettiği anlamına gelmez. Hâlbuki vakia şudur: Musa ^{Aleyhisselam} Şer'iatını getirdi ve İsrailoğullarına tebliğ etti, onları Beyt-ül-Makdis'e yerleştirmeye çalıştı. Fakat onlar Sina'da yollarını şaşırıp şaşkın şaşkın dolaştılar. Musa ^{Aleyhisselam} zamanında onlar için istikrar hâsıl olmadı. Şaşkın dolaşmakla cezalandırılmalarının süresi bittikten sonra oradan sevk edildiler, onları Musa'nın Şer'iatı ile krallar ve onlardan nebiler yönetti. Kur'an ayetleri bunu birçok surede açıkça ifade etmektedirler.

Ayrıca, içerisinde Harun'un halef olmasının geçtiği ayetler açıkça ortaya koymaktadırlar ki, onun halefliği, Musa Allah ^{Subhenehü ve Teala} ile görüşmeye gittiğinde Musa'ya nübüvvetle halef olmasıdır.

Bunlar A'raf suresindeki 141–155 arası ayetlerdir:

وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأْتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فِتْمٍ مِيقَاتٍ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ⁽¹⁴²⁾ ... وَأَخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا “Bir de Musa'ya otuz geceye vaad ettik ve ona bir on gece daha ekledik ve böylece Rabbinin tayin ettiği vakit tam kırk gece oldu. Musa kardeşi Harun'a şöyle dedi: ‘Kavmim içinde benim yerime geç ve ıslaha çalış da bozguncuların yoluna gitme’”... “Bir de Musa, tayin ettiği vakitte huzurumuzda bulunmak üzere kavminden yetmiş adam seçmişti...”¹

Bütün bu ayetler; nübüvvetle nübüvvetle yerine halef bırakma, Levhaların alınması, İsrailoğullarının buzağıyı put edinmesi, v.b. hususlarla ilgilidir. Bu ayetlerde yönetim ve otorite ile ilgili en ufak bir alaka yoktur. Kimse bu ayetlerin yönetim ve otorite ile alakalı olduğu şüphesine kapılmaz. Buna binaen, Musa'nın yönetici olmadığı ve kardeşi Harun'u da kesinlikle yönetimde yerine bırakmadığı hususunda bir şüphe yoktur.

İşte, ister Tebuk hadisesi sebebiyle olsun ister ise mutlak olarak gelsin konu ile ilgili hadislerin tamamının manası budur. Zira bu hadisler, Musa'nın Harun'u hayattayken yokluğu esnasında kavmi içinde yerine bıraktığı gibi, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in de hayattayken yokluğu esnasında Ali'yi ehli içinde yerine geçmesi için bıraktığına delâlet etmektedirler. Bu işle yani Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in Ali'yi yerine bırakması ile Ali'nin Rasul'un yanındaki konumu, Harun'un Musa yanındaki konumu gibi olmaktadır. Buna göre, bu hadislerde, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in, kendi vefatından sonra Ali'nin Müslümanlar üzerine yönetimde halife olmasını belirlediğine dair herhangi bir delâlet yoktur.

İkinci nâsa, Gadir Humm hadisine gelince;

Müslim'in rivayeti olan sahih rivayette, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Müslümanlara Allah ^{Subhenehü ve Teala} nın Kitabına sınımsız sarılmalarını, onlara ikram etmeleri, saygı göstermeleri, eziyet etmemeleri için ehli beytini tavsiye etmektedir. Bu hadiste Rasul

¹ A'raf: 142, 155

SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in ehli beytini Hilafet için yerine bıraktığına dair herhangi bir delâlet yoktur.

Zira hadis şöyledir: **“...Ehli beytim hususunda size Allah'ı hatırlatıyorum.”**¹

Bu hadiste, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in ehli beytini, kendi vefatından sonra insanlar üzerinde yönetimde halifeler yaptığına delâlet eden bir husus yoktur. Lafız gayet açıktır. Lafzın mantuku ve mefhumundan, Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, ehli beytini ya da onlardan birisini kendisinden sonra Müslümanların yönetiminde Hilafete atadığı asla anlaşılmaz.

İkinci, üçüncü v.b. bütün rivayetlere gelince: onlar içinde geçen hususun dışına çıkmazlar. Zira bu rivayetlerde şu iki husus vardır:

Birincisi; şu sözüyle Ali'yi mü'minlere mevla yapıyor: **“Allah, benim mevlamdır. Ben de mü'minlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha evlayım. Ben kimin mevlası isem, bu -yani Ali-onun mevlasıdır. Allah'ım onu veli edinene veli ol, ona düşmanlık edene düşman ol.”**

İkinci husus ise; ailesine iyi davranılmasını tavsiye ediyor, şöyle diyor: **“...Ve ehli beytim olan ailemdir. Muhakkak ki, El-Latif El-Habir bana bildirdi ki, bu iki değer, Havz'da bana gelesiye kadar bitmeyeceklerdir.”**

Bu hadislerin tamamında –sayıların çok olmasına ve rivayetlerin farklı olmasına rağmen– bu iki husustan başkası yoktur.

Birinci husus, “veli edinmektir”. Bu konuda bu nâstan hemen sonra velâyet hadislerinde bahsedeceğiz ve inceleyeceğiz.

İkinci hususa gelince; bu, Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Müslümanlara; onlara ikram etmeleri, saygı göstermeleri, eziyet etmemeleri için ehli beyti olan ailesine iyi davranmalarını tavsiye etmiş olmasından ve onlara ehli beyti hakkında soracağımı, ehli beytinin ve Allah Subhenehü ve Teala'nın Kitabının Kıyamete kadar birlikte kalacağını bildirmesinden dışarı çıkmıyor.

Böylece bu hadislerde –Gadir Humm hadislerinde– Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in ailesine iyi davranmalarını Müslümanlara tavsiyesinden fazla bir şey yoktur. Bu hadislerde, Ali'nin veya ehli beytinin Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in vefatından sonra Hilafete atandıklarına delâlet eden herhangi bir şey yoktur. Şu halde, Gadir Humm hadisinin rivayet edildiği yukarıda geçen rivayetlerin tamamına göre Rasul'un şu sözlerinin neresinde halife ataması vardır?: **“Muhakkak ki size sakaleyn/iki değer bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve ailem.” “İki değer hususunda beni nasıl takip ettiğinize bakın!” “O iki değer önüne geçmeyin helâk olursunuz, onları ihmal etmeyin helâk olursunuz.”**

Bu nâslarda; Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in, ailesi hakkında Müslümanların dikkatini çekmesi ve onlara iyi davranmalarını tavsiye etmesinden fazla olarak ne vardır? Bundan; ‘bu, onların Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in vefatından sonra Müslümanların üzerinde halife oldukları anlamına gelir’ diye anlam çıkaran bir kimse olur mu? Öyle bir

¹ Müslim, K. Fedâil es-Sahâbe, 4425

anlam çıkararak varsa, bu anlamı nerden çıkartıyor? Sözün mantukundan mı yoksa mefhumundan mı?

Buna binaen, yukarıda zikredilen rivayetlerde geçen Humm hadisinde Ali'nin ve ehli beytin Hilafete atandığına delâlet eden herhangi bir delil yoktur. Böylece bununla delil getirmek düşmektedir.

Üçüncü nâsa gelince; onlar velâyet hadisleridir.

Bu hadisleri bu lafızlarıyla Buhari ve Müslim tahrîc etmemişlerdir. Ancak bu hadisler, Ali'nin halife olarak atanmasına delil olarak getirenlerin nezdinde sahih olsalar bile, ileri sürdükleri metinlerden halife atanması hususunun çıkartılması mümkün değildir. Çünkü bu hadislerin lafızlarının tamamı şunlardan dışarı çıkmıyor: **ولي كل مؤمن بعدي** “Benden sonra her mü'minin velisidir...”, **وليكم بعدي** “Benden sonra velinizdir...”, **فإنه وليكم بعدي** “Muhakkak ki o, benden sonra velinizdir...”, **فليوال عليا بعدي** “Benden sonra Ali'yi veli edinsin...”, **فليتول عليا وذريته من بعدي** “Benden sonra Ali'yi ve zürriyetini veli edinsin...”, **أنت ولي كل مؤمن بعدي** “Sen, benden sonra her mü'minin velisisin...”, **ولي المؤمنين من بعدي** “Benden sonra mü'minlerin velisidir...”, **فمن تولاه فقد تولاني** “Kim onu veli edinirse, beni veli edinmiş olur...”, **فإن ولايته ولايتي** “Muhakkak ki onun velâyeti, benim velâyetimdir...”, **وال من والاه** “Onu veli edinenin velisi ol...”

Bu hadisler ve diğer rivayetlerdeki benzerleri, **الولي** “veli”, **المولي** “mevlâ”, **الموالاة** “velilik, veli edinme” lafızlarının dışına çıkmıyorlar. Onun için bu hadisler, ‘velâyet hadisleri’ olarak isimlendirilmiştir. Bunların tamamını, Gadir Humm hadisinde rivayet ettikleri şu söz tefsir etmektedir: **اللَّهُمَّ وَال مَنْ وَالَاهُ وَعَادَ مَنْ عَادَاهُ** “Allah'ım onu veli edinenin velisi ol, ona düşmanlık edenin düşmanı ol.”¹ Bu hadislerden kast olunan, onlara yardım etmeleri, onlarla beraber olmaları, onlara dostluk ve sevgi göstermeleridir.

Nitekim Kur'an'da da **الولي** “veli”, **والي** “veli edinme”, **تولي** “velisi olma” kelimeleri geçmiştir.

Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى الْحَقِّ بِالنَّبِيِّينَ وَالصَّالِحِينَ “O salihleri veli edinir.”² **وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ** “Kim Allah'ı, Rasul'ünü ve iman edenleri veli edinirse, şüphe yok ki hizbullah galip olacakların ta kendileridir.”³

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْهُ “Sizin (asıl) veliniz; Allah'tır, O'nun Rasulüdür, ..., iman edenlerdir.”⁴ **اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا** “Onun sultanı ancak kendisini veli edinenler üzerinedir.”⁵ **وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ** “Allah mü'minlerin velisidir.”⁶ **لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ** “Onlara Allah'tan başka bir veli yoktur.”⁷ **وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا** “Kim şeytanı veli edinirse...”⁸

¹ Ahmed b. Henbel, Kufiyân, 17749

² A'raf: 196

³ Maide: 56

⁴ Maide: 55

⁵ Nahl: 100

⁶ Bakara: 257

⁷ Ali İmran: 68

⁸ En'am: 51

⁹ Nisa: 119

لا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ...Biz velinize bir sulta vermişizdir...”¹ فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا “Benim velim Allah’tır.”³ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَىٰ الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ “Bu böyledir; çünkü Allah iman edenlerin mevlasıdır, kâfirlerin ise mevlası yoktur.”⁴

Lügatte; “veli”, “düşman”ın zıttıdır. “Mevla”; yardım eden, efendi, demektir. “Velilik”, düşmanlığın zıttıdır. “Veli”; baba, dede gibi çocuğun işlerini üstlenendir. Veliyu-l nikâh, veliyu-l mal, veliyu-l yetim gibi kişiler velisi olduğu kişinin işini kefâletiyle/korumasıyla üstlenen ve yerine getiren kimsedir. Lisan ül-Arab sözlüğünde şöyle geçmektedir: “Veli, Allah’u Teâlâ’nın isimlerindedir. O, nâssır/yardım edendir. Denilir ki O, âlemin işlerini üstlenen ve yarattıkları ayakta tutandır.” “Veli; sevne bağlı olarak dost ve yardımcı demektir.”

Ebu Abbâs, Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in şu; “Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır.” sözü hakkında şöyle diyor: “yani kim beni severse ve veli edinirse, onu da veli edinsin, demektir”.

Bütün bunlar, yönetim ve sulta manası dışındadırlar. Hatta bu hadisin Ali’nin hilâfetini belirlediğini söyleyenlerden bu hadisi şerh edenler; “mevla” kelimesinin lügat manasının “yönetim ve sulta” olduğuna dair lügattan açık herhangi bir mana gösteremediler. Meselâ; Şeyh Abdulhüseyn Ahmed El-Emini El-Necefi, “El-Gadir” isimli kitabında, El-Gadir hadisinin şerhinde şöyle diyor:

“Buraya kadar araştırmacı için “mevla”nın “bir şeyin evlası” manası ile gelmesinden dolayı kızgınlıktan vazgeçmek kalıyor. Biz feragatta bulunursak onun manalarından birisini alırız ve o da lafzı müşterektendir.”

“Mevla” kelimesi için yirmi yedi mana ileri sürdükten sonra bunların içinde “yönetim” ve “sulta”yı zikretmemiştir. Zira şöyle demiştir: “Mevla” kelimesinin manası yirmi yedi manaya ulaşmıştır. Hadiste kast olunanın, şu manalardan mutabık düşen ikisinin olması ancak mümkündür: 1- Rab, 2- Amca, 3- Amcaoğlu, 4- Oğul, 5- Kız kardeş oğlu, 6- Azad olunmuş köle, 7- Köle azad eden, 8- Köle, 9- Mülk sahibi, 10- Tâbi, 11- Kendisine nimet verilen, 12- Ortak, 13- Müttefik, 14- Sahip, 15- Komşu, 16- Konuk, 17- Damat, 18- Akraba, 19- Nimet veren, 20- Kayıp, 21- Veli, 22- Bir şeyin evlası, 23- Malik ve azad eden olmayan efendi, 24- Sevilen, 25- Yardım eden, 26- İşte tasarruf hakkına sahip olan, 27- İşte yetkili olan.”

Onun ileri sürdüğü manalar işte budur. Görüldüğü gibi “mevla” kelimesi için “yönetim ve sulta” manasını veren herhangi bir açık mana ortaya koymamıştır. Onun hadis için bu manaları açıklarken, onlardan seçtiği şu manaya ulaşıyor ve şöyle diyor: “Lügat, Arab edebiyatı eserlerinde yapılan kapsamlı araştırmadan sonra makamın özelliği hususunda, “mevla” kelimesinin manalarının hakikati “şeyin evlası” manasından başkası olmadığı görüşüne ulaştık. Bu mana, o manalardan hepsini kapsayan, onların hepsinden özenle alınmış bir manadır.”

Bundan da anlaşılıyor ki; “veli” kelimesi, “yönetici” manasında, “veli edinme” kelimesi de yönetim manasında, hem Kur’an’da, hem hadiste hem de lügatte geçmemiştir. Lafızlar ya lügat manası ile ya da Şer’i manasıyla tefsir edilirler. O halde, “veli” ve “veli edinmek”

¹ Maide: 51

² İsra: 33

³ A’raf: 196

⁴ Muhammed: 11

kelimelerine bakarak bu hadislerin, manaları Hilafeti Ali'ye ve ehlibeytine verilmesidir şeklinde tefsir edilmesi nereden geliyor?!. Muhakkak ki biz, bu hadisleri delil getirenlerle beraber “**veli**” kelimesinin manalarına ve “**veli edinmek**” kelimesinin manalarına bakarsak bunlara hiçbir nâsta; “yönetimi üstlenmek” manasının kesinlikle verilmediğini görürüz.

Evet, ولي “**veli**” kelimesini الأمر “**emr**” kelimesi ile yan yana getirdiğimizde o zaman bu kelimenin manası “**yönetici**” olur. Zira o zaman; ولي الأمر “**veliyül emr**” denir. “Velayet hadisleri” diye isimlendirdikleri hadislerde, hem onların rivayetlerinde hem de başkaların rivayetlerinde الأمر “**emr**” kelimesi ولي “**veli**” kelimesi ile birlikte geçmemiştir. O zaman, bu hadislerde, Rasulullah'tan sonra hilâfeti üstlenmek anlamı yoktur.

Evet, sadece ولاية “**velayet**” kelimesi; - مولي “**mevla**” kelimesi, ولي “**veli**” kelimesi, موالاة “**mevala**” kelimesi olmaksızın – birkaç manası olan bir müşterek lafızdır. Bu manalardan birisi nusret etmektir, birisi de sulta yani yönetimdir. Onların rivayet ettikleri hadislerin içinde Kenzül-Ummâl'dan zikrettiği bir hadis vardır. Bu hadiste ولاية “**velayet**” kelimesi geçmektedir. Bunun üzerine bu kelime, lügatin belirlediğine göre “yönetim” anlamına gelir denilebilir.

Buna cevap şudur: Bu kelime o hadiste تولى “**veli edinmek**” manasında geçmiştir. Hadisin nâssı/metni buna delâlet etmektedir. Onu delil getirenlerin rivayet ettiklerine göre hadisin metni şudur: “**Allah'ım, bana iman eden ve tasdik eden kimse, Ali b. Ebu Talib'i veli edinsin. Zira onun velayeti benim velayetimdir. Benim velayetim ise Allah'ın Teâlâ'nın velayetidir.**”

Bu metin, “**velayet**” kelimesinden kast olunanın nusret etmek olduğunu belirlemektedir. Zira Rasul kendisine iman eden kimsenin Ali b. Ebu Talib'i veli edinmesi için dua ediyor. Çünkü onu veli edinen Rasulü veli edinmiş olacağını, Rasulü veli edinenin Allah'ı veli edinmiş olacağını bildiriyor. İşte bu hadiste geçen “**velayet**” kelimesinin manası budur. Onun için **velayet** kelimesinin bulunduğu cümle ف “**fe**” tabiri ile başlamıştır. ‘Onun sultayı alması benim almamdır’ şeklinde anlaşılması mümkün değildir. Bilakis ondan sadece; ‘Onun nusreti benim nusretimdir’ manası anlaşılır.

Böylelikle, Ali ^{RadyAllah'u Anh} un Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in vefatından sonra mü'minlerin velisi ve mevlası olduğunun, mü'minlerin de onu veli ve mevla edinmeleri gerektiği ortaya çıkar. Çünkü onun velayetinin Rasul için velayet olduğunun içinde geçtiği bu hadislerin tamamında, lügat ve Kur'an nâsları bakımından, hem kelime manası bakımından hem de bu kelimenin zikredilen hadislerde geçen cümlelerdeki konumu bakımından “yönetimi üstlenmek” manasının verilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Şu halde bu hadisler, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in Ali ^{RadyAllah'u Anh} yu vefatından sonra hilâfete atadığına dair delil olmaları uygun olmamaktadır. O zaman onlarla delil getirmek de düşmüş olur.

Burada iki meseleye dikkat çekmemiz gerekiyor:

Bunlardan birisi şudur: Kelimenin belirli bir maddeden türemiş olması bu maddeden türemiş, bütün kelimelerin bir manada birleşir ve onlardan birisine başka bir mana verilir, anlamına gelmez. Bilakis lügat

birden çok kelimeyi bir manaya verebilir. Bazen de kelime, onun için koyduğu ancak bir tek mana verip, bu manayı başka kelimelere vermez. Bunların tamamı, Arapların kullanımına göre olmaktadır. Şu halde kelimelerin türemede birleşmeleri manada birleşmeleri anlamına gelmez. Bilâkis kelime manasını türediği maddeye bakılmaksızın, Arapların kendisi için koyduğu manadan alır. Zira جاء kelimesi ve أ جاء kelimesi ikisi de aynı maddeden türemişlerdir. Buna rağmen, جاء kelimesinin manası أتى “gelmeştir”. أ جاء kelimesinin manası ise الجاء “sığındırmak, korumaktır”. النضو kelimesinin ن “nun”u esireli olursa “zayıf, arık” manasında olmakta, النضو şeklinde yani ن “nun”u üstünlü olursa “eski, yıpranmış elbise” anlamına gelmektedir. مولى “mevla” kelimesinin manalarında; “işte tasarruf yetkisi olan”, “iş üstlenen”, “insanların evlâsı” anlamlarının olması; ولي الأمر “veliyül emr” kelimesi “yönetim ve otorite” demek olduğundan ve ikisi (مولى “mevla” ve ولي “veli”) kelimeleri aynı maddeden türedikleri için, مولى “mevla” kelimesinin “yönetim ve otorite” anlamında olması demek değildir. Zira مولى “mevla” mana bakımından ولي الأمر “veliyül emr”den başkadır.

“İşte tasarruf yetkisine sahip olmak” ve “iş üstlenmek” de mana bakımından ولي الأمر “veliyül emr”den başkadır. Zira ولي الأمر “veliyül emr” yöneticiye havistir. مولى “mevla” kelimesinin bir çok manası vardır, bunların içinde “yönetim” yoktur. “İşte tasarruf yetkisine sahip olan” her işte tasarrufta bulunan olması özelliğinden dolayı “yönetici” demek değildir. مولى “mevla” kelimesinden, onun “yönetim” anlamına geldiği anlaşılmaz. Çünkü lügat ona bu manayı vermemiştir.

Mesele kelimeyi manalandırırken, kişinin kelimelerin toplamından ya da çeşitli delâletlerden anladığına göre değil de Arapların o kelimeye verdiği manada durulması meselesidir. Buna binaen, Araplar مولى “mevla” kelimesine açıkça “yönetim ve otorite” manası vermediklerine göre bu kelime kesinlikle öyle tefsir edilmez.

İkinci meseleye gelince, o da şudur: Ne olursa olsun cümledeki karineler, kelimeye Arapların sözlerinin açıklığında o kelimeye verdikleri manadan başka bir mana vermezler. Zira karineler, kelimenin ortak ya da zıt manalardan birisini tayin ederler ve o manayı diğerlerinden ayırırlar. **Bu karineler, kelimeye Arapların onun için koymadığı yeni bir mana vermezler.**

مولى “mevla” kelimesi, müşterek bir lafızdır. Bu kelimenin içinde geçtiği cümleler ona bu manalardan bir manayı tayin ederler, fakat ona yeni bir mana vermezler. مولى “mevla” kelimesinin; kendisine sakaleyn/iki değer hadisi yada El-Gadir hadisi denilen hadiste geçmiş olması ve Müslümanları Rasul’e itibarlarına binaen Ali’ye itibar etmeye teşvik eden cümlelerden bazı karinelerin geçmiş olması, ona yeni bir mana yani Ali’nin Rasul’dan sonra yönetici olması manasını lügat ona vermediği sürece verilmez.

Buradan açığa çıkıyor ki; El-Gadir hadisinden ve içinde مولى “mevla”, ولي “veli” kelimesinin geçtiği diğer hadislerden, Ali’nin halife olduğu hükmü çıkartılmaz. Araplar bu kelimelere bu manayı açıkça vermemiş olduklarından dolayı bu olmaz...

Dördüncü nâsa gelince;

Bu, kardeşleştirme hadisleridir. Cümleleri ve lafızlarının sadece gözden geçirilip okunması, onlarla bu hususta delil getirmeyi düşürür.

Zira onlarda geçen nâslar şunlardır: أنت أخي ووارثي “Sen benim kardeşim ve varisimsin.”, أخي وابن عمي “Kardeşim ve amcamın oğlu...” ومني والي “Kardeşim ve çocuğumun babası...”, أخي وأبو ولدي “Benden ve bana dönen...”, أخي ووزيري تقضي ديني وتتجز مواعيدي تبرىء ذمتي “Sen kardeşimsin, borcumu ödeyen, vaadimi yerine getiren, gönlümü ferahlatan vezirimsin.”, علي أخو رسول الله “Ali, Rasulullah’ın kardeşidir.”

Bu lafızların ve cümlelerin hiç birinden, uzaktan yakından Hilafete atama hususunu çıkartmak mümkün değildir. Çünkü bunlar, iki kişi arasındaki özel hususları ifade etmekten öteye gitmezler. Onlardan birisi diğerine, kardeşi olduğunu vurgulayarak yakınlığının şiddetini ifade ediyor. Zira Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Ali’nin kendisine yakınlığının şiddetini; onun kendisinin **kardeşi, yardımcısı ve borçlarını ödeyen** olduğunu vurgulayarak ifade ediyor. Bunda ise, herhangi bir genel husus, Hilafet ve yönetimle ilgili bir alaka yoktur. Ali’yi Rasul’ün gerçekten kardeşi ya da oğlu olduğunu varsaysak bile, bu; onun Rasul’dan sonra halife olacağı anlamına delâlet etmez. Zira Rasul’ün Ali’ye; **sen benim kardeşimsin, oğlumsun, vezirimsin** ya da v.b. sözlerinin yönetimle bir alakası yoktur. Bu sözlerde Hilafete atamaya dair uzaktan yakından, hem lügate göre hem Şer’iata göre herhangi bir şekilde bir delâlet yoktur. Şu halde bu hadisler, Rasul’ün Ali’yi kendisinden sonra Hilafete atadığına dair bir hüccet olmaya uygun değildir. Buna göre bu hususta bunlarla delil getirmek de düşer.

Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in kendisinden sonra Ali’yi halife bıraktığına dair açık bir nâssın geçmiş olduğu üçüncü kısma gelince; bu iki hadistir.

- **Onlardan birisi;** El-Gadir hadisi rivayetlerinden bir rivayettir.
- **İkincisi ise;** El-Dâr hadisi olarak isimlendirilen hadistir.

El-Gadir kitabının sahibi, ilk başlangıcında ona ait bir rivayet zikretti. O rivayette **benim vasim ve halifem** “وصيي وخليفتي” kelimesini zikretmedi. Taberi’ye isnad ettiği bir başka rivayet zikretti. Onda **وصيي وخلفتي** “vasim ve halifem” lafzı açıkça geçmektedir. Nitekim o –yani Şeyh Abdulhuseyn Ahmed El-Emini El-Necefi, “El-Gadir fi kitâb-il Aziz’de El-Gadir olayı” başlıklı kitabının sahibi, kitabında şunu demektedir: “Hafız Ebu Cafer Muhammed b. Cerirî Taberî, ölüm yılı hicri 310, ‘El-Velâyetü fi turuki hadisi El-Gadir’ isimli kitapta kendi isnadıyla Zeyd b. Erkam’dan şöyle dediğini tahric ediyor:

“Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} veda haccı dönüşünde Gadir Humm denilen yere vardı. Vakit kuşluk vakti idi ve şiddetli bir sıcak vardı. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, oradaki çok dallı ağaçların olduğu yere gidilmesini emretti. Orası süpürülüp temizlendi. Namaz çağırıcısı cemaatin toplanmasını duyurdu. Bunun üzerine biz bir araya toplandık. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} kapsamlı anlaşılır bir hutbe okudu. Sonra şöyle dedi: “Allah bana şu ayeti indirdi: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ: ... ‘Ey Rasul, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan risaletini tebliğ etmiş sayılmazsın. Allah seni insanlardan korur.’¹ Cibril, Rab’bimden bana; bu toplantı yerinde kalkıp siyahı

¹ Maide: 67

beyazı herkese, Ali b. Ebu Talib'in kardeşim, vasım, halifem ve benden sonra imam olduğunu bildirmemi emretti."

Bu, Gadir Humm hadisi rivayetlerinden birisidir. Bu rivayet, dirayet bakımından red olunur. Onun nâssında vasiyet, halife bırakma ve Rasulden sonra imam olma hususunda geçenler birkaç açıdan batıldır ve aslı yoktur:

- Bu ayet, Veda Haccında inmedi. Hudeybiye Antlaşmasının yapıldığı sene, Fetih suresinden sonra nazil oldu. Zira bu ayet Maide suresindedir. Maide suresi, Fetih suresinden sonra indirildi. Fetih suresi ise, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in Hudeybiye Antlaşmasından dönerken indirildi. Mushaf'a bir bakışla kişi basitçe ve açıkça ayetin iniş vaktinin Fetih'ten sonra olduğunu görür. Buna göre ayet, Veda Haccından dört sene önce indirilmiş olur ki bu durumda, bütün rivayetlerine rağmen Gadir Humm hadisi ile alakası yoktur. Çünkü Gadir Humm hadisinin bütün rivayetleri bu hadisin Veda Haccında hâsıl olduğunu söylerler. Bu tek başına hadisin red edilmesine ve onda vasilik ve halife tayin etmek hususunda iddia edenlerin batıllığının kesinliğine yeterlidir.

- Ayetin manası, mantuku ve mefhumu bakımından gayet açıktır. O da; Rasul'ün Rabbisinden kendisine indirileni tebliğ etmekle emrolunmasıdır. Ona Rab'bisinden indirilen ise İslâm risaletidir. Bunu belirleyen ve kastedilen tek mana kılan, aynı ayetin şu bölümüdür: **"Eğer onu yapmazsan, O'nun risaletini tebliğ etmiş olmazsın."** Yani, 'sana indirileni tebliğ etmezsen, O'nun risaletini tebliğ etmiş olmazsın' demektir. Bu Allah'u Teâlâ'nın şu; **ما أنزل إليك "sana indirilen"** sözü ile kast olunanın, başka bir şey değil Allah'ın risaleti olduğunu belirleyen bir nâstır. Ayrıca, **بلغ "tebliğ et"** kelimesi Kur'an'da nerede geçerse, ondan kast olunan ancak Allah'ın risaletinin tebliğidir. Kur'an'da bu manadan başkası kesinlikle geçmemiştir.

Zira Allah'u Teâlâ şöyle demiştir:

أَبْلَغُكُمْ رَسُولَاتِ رَبِّي¹ "Allah'ın risaletlerini tebliğ ederler."¹ وَأَبْلَغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ² "Size Rabbimin risaletlerini tebliğ ediyorum."² لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ³ "Size kendisi ile gönderdiğim hususu tebliğ ediyorum."³ أَبْلَغُوا رَسُولَاتِ رَبِّهِمْ⁴ "Ta ki o, rablerinin risaletlerini tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın."⁴ أَبْلَغْتُكُمْ رَسُولَةَ رَبِّي⁵ "Ben size Rabbimin risaletini tebliğ ettim."⁵ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ⁶ "Ben size benimle gönderileni tebliğ ettim."⁶

Aynı şekilde **ما أنزل إليك "sana indirilen"** kelimesinden Kur'an'da geçtiği her yerde kastedilen Şer'iattır. Bu kelime de Kur'an'da bu mananın dışında kesinlikle geçmemiştir.

Allah'u Teâlâ, şöyle dedi:

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ⁷ "Sana indirilene ve sende önce indirilene iman edenler."⁷ نُؤْمِنُ بِمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا⁸ "Bize indirilene iman ediyoruz."⁸ أَمَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ⁸ "Biz, bize ve

¹ Ahzâb: 39

² A'raf: 62

³ El-Ahkâf: 23

⁴ Cin: 28

⁵ A'raf: 79

⁶ Hûd: 57

⁷ Bakara: 4

⁸ Bakara: 91

meydana gelmiş bir şeyin tebliği hakkında olduğu gayet açıktır. Bundan dolayı o hadis bu ayet için nüzul sebebi olmaya uygun değildir.

- **“sana indirilen”** sözündeki **“mâ”** kelimesi ismi mevsüldür ya da maksadı belirsiz isimdir. Bu kelime, **“ona indirilenin”** bir tek emir ve bir tek hüküm olduğunu belirtmeye uygun düştüğü gibi, çeşitli emirler ve birçok hüküm olduğunu belirtmeye de uygun düşmektedir. Yani ayetin manasının; ‘sana indirilen hükmü tebliğ et’ şeklinde olmasına uygun olduğu gibi ‘emir ve hükümlerden sana indirilenlerin hepsini tebliğ et’ şeklinde olması da uygun düşmektedir. Bunlardan birisini belirleyen ise karinedir. Ayetin, dakik inceleme yapmaksızın mücerred okunmasından açığa çıkıyor ki; **فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ** **“risaletini tebliğ etmiş olmazsın”** sözündeki **“risaleti”** kelimesi ma **“mâ”** kelimesinin manasının, ‘sana indirilenlerin hepsi’ yani Allah’ın **risaleti** demek olduğunu belirlemektedir. Bu, ayette geçen **“mâ”** kelimesinin manasının ‘sana indirilen hüküm’ olmasını kesin olarak nefyetmektedir. Ayrıca, **رِسَالَتَهُ** **“risaleti”** kelimesinin olması, **مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ** **“sana indirilen”** kelimesinin manasının ‘Allah’ın risaleti’ olduğunu açıklamaktadır.

- Ayetin sonunda Allah’u Teâlâ’nın şu; **إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ** **“Allah seni insanlardan korur. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”**¹ Sözü, Allah’tan Resüle bir sakinleştirme ve risaletini tebliğ esnasında kendisine isabet edecek eziyetten bir güvencedir. Bu sakinleştirme, belirli bir hükmü tebliğden dolayı kendisine isabet edecek bir eziyetten dolayı olmaz. O ancak, risaletin tamamını kâfirlere tebliğinden dolayı, -özellikle risaletin tebliği yanında savaş da olduğunda- kendisine isabet edecek eziyetten dolayı sakinleştirmektedir. Böylece ayetin sonunun manası, ‘cihad vasıtası ile bu risaleti tebliğde seni insanların eziyetinden Allah korur’ olmaktadır. Çünkü bu ayet indirildiği sıralarda risaletin tebliğ yolu cihad/kılıçla savaş idi. Kast edilenin; ‘seni Hilafeti kendisine verdiği için Ali’ye hased edenlerden korur, yani onların sözlerine göre Ali’yi Ebu Bekir’den, Ömer’den, Osman’dan v.b.’den korur’ şeklinde olması mümkün değildir. Çünkü ayetteki **“korumak”** insanlardan korumadır. Mü’minlerden koruma değil. **“İnsanlardan”** lafzıyla burada kast olunanın kâfirler olduğunu ayetin sonundaki Allah’ın şu sözü belirtmektedir: **إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ** **“Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”**²

Buna binaen; Allah’ın Rasule kendisine indirileni tebliğde kâfirlerin ezasından koruması hususundaki vaadi, ayetteki tebliğden kast olunanın İslâm risaletini tebliğ olduğunu belirlemektedir.

Şöyle denilebilir: ‘Rasul, bu ayet indirilemeden önce, risaleti daha önceden tebliğ etti. Şu halde; **بَلَّغْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ** **“sana indirileni tebliğ et”** sözünün manası, o tebliğde kaim iken, risaleti tebliğ et, şeklinde olmaz.’

Buna cevap şöyledir: Tebliğ ile ilgili bu emir şu iki husustan birisi dışına çıkmaz:

- Ya Rasul, tebliğ etmeyerek risaleti ketmeder/gizler,
- Ya da risaletin henüz kendilerine tebliğ edilmediği birtakım insanlar vardır. Onlara tebliğ edilmemesi, risaletin âleme tebliğ edilmemesi sayılır.

¹ Maide: 67

² Maide: 67

1. Bu hususun yani kendisine indirilen belirli bir hükmü tebliğ etmeyerek ketmetmesi mümkün değildir. Risaletin ancak kendisi ile tamamlandığı bir hükmün tebliğ edilmemesi de mümkün değildir. Çünkü bir tek hükmün gizlenmesi Rasul'ün nübüvvetini ve risaletini risaletinin tamamını gizlemesi gibi yaralar, lekeler. O halde belirli bir hükmün gizlenmesi imkânsızdır. Çünkü ayette deniliyor ki; **فَمَا بَلَعَتْ رِسَالَتَهُ** “**risaletini tebliğ etmiş olmaksızın.**” Ayet tebliği nefyetmekte/yok saymaktadır. Bu ise, belirli bir hükmü değil risaleti tebliğ etmedi demektir. Ayrıca, bir tek hükmün tebliği risalet için tebliğ sayılmaktadır. Rasul, ilk günden itibaren, hükümleri inişine göre kaynak olarak tebliğ ediyordu. Her hükmü tebliğ etmesini, tebliğ sayıyordu. Bunun için mananın; “belirli bir hükmü tebliğ etmedi” şeklinde olması mümkün değildir. Bilakis, cümleye verilen mana; “risaleti tebliğ etmemek” olmaktadır.

2. Rasul'ün tebliğ etmemesi mümkün olmadığına göre ve bu ayetin indirilişinden önce tebliğ ediyor olması sabit olduğuna göre, ayetin indirilişinin manası, risaletin henüz kendilerine tebliğ edilmemiş olduğu birtakım insanların varlığı olmaktadır. Onlara tebliğin yapılmaması, risaletin âleme tebliğ edilmemesi sayılmaktadır. Risalet tebliğ, âleme tebliğ olmadıkça, tebliğ sayılmamaktadır. Onun için Allah Rasule, tebliğ sayılması için, risaleti kendilerine tebliğ edilmemiş insanlara tebliğ etmeyi yani âleme tebliğ etmeyi ve bu tebliğin cihad yoluyla olmasını emretmiştir. Ayetin Rasule Hudeybiye Antlaşmasından sonra inmiş olması bunu teyit etmektedir. Bu tarihe kadar, davetin neşri için kendisi ile savaştığı baş düşman Kureyş idi. Onların anlaşması ile cihadda tebliğin konumu belki anlaşılır. Zira Allah Rasule tebliğinin, bu evrensel risaletin tebliği sayılması için, risaletin âleme tebliği olasıya kadar, kendilerine tebliğ edilmeyen Arap, Rum, Kıbtî ve diğer insanlara cihad yoluyla tebliğde devam etmesini emretmiştir. Bu ise bilfiil hâsıl olan husustur. Zira bu ayetin indirilmesinden sonra, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Hayber'de yahudilerle savaştı, Mute savaşına hazırlandı. Rum ile savaşmak için büyük bir ordu içinde Tebuk'e gitti. Mekke'yi fethetti. Fars, Kıbti, Rum ve diğer krallara; **بَلِّغْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ** “**Sana indirileni tebliğ et.**”, **وَاللَّهُ يَعْصَمُكَ مِنْ** “**Risaletini tebliğ etmiş olmazsın.**”, **إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ** “**Allah seni insanlardan korur.**”, **النَّاسِ الْكَافِرِينَ** “**Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.**” sözlerinin manasını açığa çıkaran mektuplar yazdı.

Kenzül-Ummâl'in rivayet ettiği ve Nehçül-Belâga'nın şerh ettiği El-Dâr hadisine gelince: Onda geçen husus şöyle özetlenir: **وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ** ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} “**Yakın akrabamı uyar.**”¹ Ayeti indirilince, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Ali'yi çağırdı ve onu yemek hazırlayıp Abdulmuttalip oğullarını davet etmekle sorumlu kıldı. Ali emredilen hususları yerine getirdi. Topluluk yeyip içtikten sonra Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onların önünde durup onlara şöyle hitap etti: “**Ey Abdulmuttalipoğulları, Vallahi ben, Araplar içinde kavmine benim getirdiğimden daha faziletli bir şey getiren bir gencin var olduğunu bilmiyorum. Muhakkak ki ben, dünya ve ahiretin hayrını getirdim. Allah bana, sizi kendisine davet etmemi emretti. Hanginiz, içinizde benim kardeşim, vasim ve halifem**

¹ Şuara: 214

olması karşılığında bu işte bana yardımcı olur?” Ali hariç topluluk bu davetten çekindi. Ali yaş bakımından onların en genç erkeği idi. O şöyle cevap verdi: ‘Ben, ey Allah’ın Rasulü, sana yardımcı olurum.’ Fakat Nebi, sözünü tekrarlardı, topluluk halen çekingen davranıyordu. Ali ise, yardım etmeyi kabul ettiğini ilan ediyordu. O zaman Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Ali’nin boynundan tutup orada hazır olanlara şöyle dedi: **“Bu, içinizde benim kardeşim, vâsim ve halifemdir. Onu dinleyin ve itaat edin.”** Topluluk, Nebi ve daveti ile alay ediyorlardı. Nitekim Nebi’nin evinden çıkarken Ebu Talib’e şöyle diyorlardı: ‘O, sana oğlunu dinleyip itaat etmeni emretti.’ Kendisiyle delil getirenlerin rivayet ettiklerine göre El-Dâr hadisinin özeti işte budur.

“Yakın akrabaları uyar.”¹ Ayetinin indirildiği günkü olayı Buhari, yemek hazırlanmasını rivayet etmeksizin, Rasul Safâ’ya çıktı şeklinde rivayet etmiştir. Ahmed b. Hanbel Müsned’inde iki hadis rivayet etmiştir. Hadisin birisi, bu ayetin indirildiği gün olduğu zikredilmeksizin yemek verilmesi hakkındadır. Diğeri ise, ayetin indirildiği gün yemek verildiğinin zikredildiği hadistir. Önce bu nâsları ortaya koyup sonra onlarda geçen hususu açıklayacağız:

Buhari, İbn Abbâs ^{RadıyAllah’u Anh’dan} şöyle dediğini rivayet etti: **“Yakın akrabaları uyar.”**² Ayeti indirilince, Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Safâ tepesine çıktı. Şöyle çağırmaya başladı: **“Kureys’in ana kabileleri oldukları için toplanasıya kadar, Ey Fahroğulları, Ey Adyoğulları...”** diye çağırmaya başladı. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} onlardan bazılarını dışarı çıkaramadığında ne olduğuna bakması için bir elçi gönderiyordu. Ebu Leheb ve Kureys gelince, onlara şöyle dedi: **أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَخْبَرْتُمْ أَنَّ خَيْلًا بِالْوَادِي تُرِيدُ أَنْ تُغِيرَ عَلَيْكُمْ أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِي قَالُوا نَعَمْ مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ إِلَّا صِدْقًا قَالَ فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ** **“Size, şu vadide saldırmak isteyen bir atlı olduğunu haber versem ne yaparsınız? Beni tasdik eder misiniz?”** Onlar; ‘Evet, senden ancak doğruluk gördük.’ dediler. O da şöyle dedi: **فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد** **“Muhakkak ben, sizi şiddetli bir azaba karşı uyarıyorum.”** Bunun üzerine Ebu Leheb; ‘Günün arta kalanında kahrolasın! Bunun için mi bizi topladın?’ dedi. Bunu üzerine şu ayetler indirildi: **مَا تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَكْنُتُمْ مُصَدِّقِي قَالُوا نَعَمْ مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ إِلَّا صِدْقًا قَالَ فَإِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ** **“Ebu Leheb’in elleri kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları onu kurtaramadı.”**³

Bu, yemek verme olayının; **“Yakın akrabaları uyar.”**⁴ Ayetinin indiği günde olmadığına delâlet etmektedir. Çünkü o olay, hadisin metninde geçen hususla örtüşmemektedir.

Ahmed b. Hanbel, Müsned’inde şunu rivayet etti: “Bize Affân anlattı. Ona da Ebu Avâne, Osman b. Muğire’den o da Ebu Sâdık’tan, o da Rebia b. Nâciz’den, o da Ali’den rivayetle Ali’nin şöyle dediğini anlattı: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Abdulmuttalipoğullarını bir araya topladı ya da davet etti. Onların içinde, tıka basa yiyen ve boğulasıya içen bir genç topluluk vardı. Dedi ki; Onlara bir yemek verdi. Onlar doyasıya kadar yediler. Dedi ki; Yemek, sanki kendisine hiç dokunulmamış gibi kaldı. Sonra içecek getirtirdi. Onlar ondan da

¹ Şuara: 214

² Şuara: 214

³ Tebbet: 1-2, Buhari, K. Tefsîru’l Kur’ân, 4397

⁴ Şuara: 214

kanasıya kadar içtiler. İçecek, sanki hiç içilmemiş ve hiç dokunulmamış gibi kaldı daha sonra Rasul ^{SallAllahu Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنِّي بُعِثْتُ لَكُمْ خَاصَّةً وَإِلَى النَّاسِ بَعَامَةً وَقَدْ رَأَيْتُمْ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ مَا رَأَيْتُمْ فَأَيْكُمْ بِيَابِعُنِي عَلَى أَنْ يَكُونَ أَخِي وَصَاحِبِي قَالَ فَلَمْ يَفْعَمْ إِلَيْهِ أَحَدٌ قَالَ فَفَعَمْتُ إِلَيْهِ وَكُنْتُ أَصْغَرَ الْقَوْمِ قَالَ فَقَالَ اجْلِسْ قَالَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ أَقَوْمٌ إِلَيْهِ فَيَقُولُ لِي اجْلِسْ حَتَّى كَانِ فِي الثَّلَاثَةِ ضَرْبٌ بِيَدِهِ عَلَى يَدِي** “Ey Abulmuttalipoğulları! Muhakkak ki ben, özel olarak size, genel olarak insanlara gönderildim. Bu ayetten (mucizeden) göreceğinizi gördünüz. Benim kardeşim ve arkadaşım olması karşılığında hanginiz bana biat ediyor?” Ali dedi ki; Kimse ona yönelerek bakmadı. Topluluğun en küçüğü olduğum halde ben ayağa kalktum. O bana; “**Otur!**” dedi. O üç defa sorusunu tekrarlardı. Her seferinde ben ayağa kalkıyordum. O bana; “**Otur!**” diyordu. Üçüncüsünde ise elini elimin üstüne koydu.”¹ Metin burada bitiyor.

Bundan anlaşılıyor ki; bu hadis, **“Yakın akrabaları uyar.”**² Ayetinin nüzul olayını zikretmiyor. Rasul onlara İslâm’ı anlatmıştır. Müslüman olan da Rasul’ün kardeşi ve arkadaşı olmaktadır. Ali’ye bir şey söylemiyor.

İkinci rivayete gelince; Ahmed b. Hanbel, Müsned’inde şunu rivayet etti: “Bize Eesved b. Amir, Şer’ik, El-A’meş’ten o da El-Menhâl’dan, o da Ibâd b. Abdullah El-Esedî’den, o da Ali’den şöyle dediğini anlattılar: **لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) قَالَ جَمَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ فَاجْتَمَعَ ثَلَاثُونَ فَأَكَلُوا وَشَرَبُوا قَالَ فَقَالَ لَهُمْ مَنْ يَضْمَنُ عَنِّي دِينِي وَمَوَاعِيدِي وَيَكُونُ مَعِي فِي الْجَنَّةِ وَيَكُونُ خَلِيفَتِي فِي أَهْلِي فَقَالَ رَجُلٌ لَمْ يُسَمِّهِ شَرِيكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَ كُنْتَ بَحْرًا مِنْ يَفْؤُومٍ بِهِذَا قَالَ ثُمَّ قَالَ الْآخَرُ قَالَ فَعَرَضَ ذَلِكَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ فَقَالَ عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَنَا**”³ Ayeti indirilince, Nebi ^{SallAllahu Aleyhi Vesellem} ehli beytinden olan kimseleri bir araya topladı. Otuz kişi toplandı. Yiyip içtiler. Sonra Nebi ^{SallAllahu Aleyhi Vesellem} onlara şöyle dedi:

“**Cennette benimle olması ve ehlimde de halifem olması karşılığında kim benim borçlarıma ve vaatlerime kefil olur?**” Bunun üzerine –Şer’ik’in ismini söylemediği– bir adam şöyle dedi: “Ey Allah’ın Rasulü, sen bir denizsin, kim yapar bunu?” Dedi ki; Daha sonra başkası da aynı şeyi dedi. Bunun üzerine Rasul, bunu ehli beytine teklif etti. Bunun üzerine Ali ^{RadiyAllahu Anhu}; “Ben.” dedi.”⁴ Metin burada bitiyor.

Bundan anlaşılıyor ki; Rasul ehlinden bir kişiye, borçlarına ve vaatlerine kefil olmasını talep ediyor. Bunun karşılığının ise; **“cennette onunla beraber olmak”** ve **“ehlinde halifesi olmak”** olduğunu bildiriyor. Bunun üzerine Ali; “Ben.” diyor.

Bu iki metinde **“Vâsim”** ve mutlak olarak **“halifem”** kelimesi yok. Ancak **“halifem”** kelimesi ehil ile sınırlandırılmış olarak geçmektedir. Ehilde/ailede halife olmak; yönetim ve imamet makamında halife olmaktan başkadır, onunla alakası yoktur.

Sahih kitaplarda geçen nâslar işte bunlardır. Bu nâslar, birbirine yakın lafızlarla, tek bir mana olarak çeşitli rivayetlerle geçmiştir. Bunların hepsinde de; **“vâsim”** ve **“halifem”** kelimesi mutlak olarak geçmemektedir. Bütün sahih sahiplerinden bir kişi,

¹ Ahmed b. Hanbel, M. Aşaratü’l Mübeşşirin, 1300

² Şuara: 214

³ Şuara: 214

⁴ Ahmed b. Hanbel, M. Aşaratü’l Mübeşşirin, 841

güvenilir yollardan bir yolla وصيي “vâsim” ve خليفتي “halifem” kelimelerinin Ali’ye veya başkasına nispetle geçtiği bir tek hadis rivayet etmemiştir. Böylece, sahihlerde hakkında delil olmamasından dolayı bu hususta delil geçersiz olmaktadır.

Ali’nin halife tayin edildiğine delil getirenlerin rivayet ettikleri ve kendisine “El-Dâr hadisi” ismini verdikleri metine gelince:

Bu rivayetle bu metin, dirayet açısından ret olunur. Bir hadis, mana bakımından dirayetten, senet bakımından da rivayetten ret olunur. Rivayetten ya da dirayetten ret olununca itibarı düşer ve onunla delil getirmek geçersiz olur. Söz konusu olan hadisin dirayetten ret olunması şu birkaç husustan dolayıdır:

1- Bu hadiste görülmektedir ki; Rasul Abdumuttalib oğullarından, kendisinden sonra yönetimini onlara ait olmasını şart koşarak kendisine yardımcı olmalarını talep etmiştir. Bu iki yönden batıldır:

Birincisi: Bir kabilenin, Müslüman olduklarında kendisinden sonra yönetimin kendilerine ait olması talebini ret etmesi olayında Rasul’un ortaya koyduğu kavli ve fiili ile çelişiyor olmasıdır. Zira Rasul o olayda şöyle demişti: **الأمر لله يضعه حيث يشاء “Yönetim, Allah’a aittir. Onu dilediğine verir.”**

Nitekim İbn Hişâm, “Siret-ün-Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} kitabında şunu rivayet etmiştir: İbnü İshak dedi ki; Zühri bana anlattı ki, ‘Âmir b. Sa’sa’a geldi. Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} onları Allah Azze ve Celle’ye davet etti. Onlara kendisini takdim etti. Onlardan, kendisine Bîcretü b. Ferâs denilen bir adam şöyle dedi: ‘Vallahi, eğer bu genci Kureyş’ten alırsam onunla Arapları bitiririm.’ Sonra da Rasule şöyle dedi: “Eğer biz emrinde/davanda sana tâbi olursak, sonra Allah sana muhalif olanlara karşı seni üstün kılar, senden sonra yönetim bize ait olacak mı, ne dersin?” Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **الأمر لله يضعه حيث يشاء “Yönetim Allah’a aittir. Dilediğine verir.”** O adam buna cevaben dedi ki; “Biz senin için Araplara karşı boyunlarımızı ortaya koyacağız. Allah seni üstün kılınca yönetim bizden başkasının olacak, öyle mi? Senin emrine bizim ihtiyacımız yoktur.” Böylece Rasul’un teklifini ret etmiş oldular.”

Şu halde, Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} **الأمر لله يضعه حيث يشاء “Emr (yönetim işi) Allah’a aittir, dilediğine verir.”** –yani kendisinden sonra Hilafet ve yönetim işini kastediyor– derken, Abdumuttaliboğullarına nasıl; **“O halde, hanginiz içinizde benim kardeşim, vâsim ve halifem olması karşılığında bu işte bana yardımcı olur?”** der. Bu açıkça bir çelişki değil midir? Şu halde bu iki sözden birisi kesinlikle reddedilmesi gerekmektedir. El-Dâr hadisinin **“Yakın akrabalarını uyar”** ayeti indirildiğinde -yani Rasule risaletin gönderilmeye başlayışının üçüncü yılında- meydana geldiği söylendiğine göre; **“Emr Allah’a aittir, dilediğine verir.”** Hadisi ise Rasul’un kendisini kabilelere takdim etmesinde yani risaletin gönderilmeye başlayışının onuncu yılında, yani El-Dâr hadisinden sonra meydana geldiği göre El-Dâr hadisi ret olunur.

İkincisi: Bu hadiste Rasul, Müslüman olmaları için kâfirlere bir şey veriyor. Hatta onlara, İslâm’a girmelerine bedel olarak, kendisinden sonra bütün Müslümanlar üzerinde halife olmaları gibi en büyük bir işi veriyor. Bu ise, Rasul’un davetindeki işiyle çelişmektedir. Şer’iatın

hükümleriyle de çelişmektedir. Zira Rasul, insanları İslâm'a hak din olduğu için davet ediyordu. İslâm'a girmesine karşılık kâfire az veya çok bir şey verdiğine dair Rasul'den zayıf da olsa bir hadis rivayet edilmemiştir.

Müellefetülkulûbe (kalpleri ısındırılanlara) gelince; onlar, kendileriyle devletin güçlenmesi için, kendilerine zekâtta verilen Müslümanlardır. Onlar, İslâm'a girmeleri için kendilerine mal verilen kâfirler değildirler. İslâm'a girmelerine karşılık kâfirlere bir şey verilmesi caiz değildir.

2- Hadis; Rasul'ün, İslâm'a davet etmek maksadı ile kâfirler için yemek hazırlatarak bir yemek verdiğini ve İslâm'a girmelerine davet için onları yemekte bir araya getirdiğini zikrediyor. Yemek Müslüman olan Ali için hazırlanmadı. Onlar İslâm'ı ret ettiklerinde, Müslüman olmaları karşılığında Rasulden sonra yönetimin kendilerine ait olmasını ret etmiş oldular. Bu husus Ali ile ilgili değildir ki, cevap vermek için girişimde bulunsun. Çünkü o İslâm'a çağrılan değildi. Zira O, Müslüman idi. Hitap ona yönelik değildi. Bu toplantı onunla ilgili değildir ki Rasul ona; **“Bu, benim kardeşim, vâsim ve aranızda halifemdir. Onu dinleyin ve itaat edin.”** desin. Zira o, hitabın ve görüşmenin mahalli değildir.

3- Hadis; topluluğun İslâm'ı ret ettiğini, Rasulü'n teklifini onlara tekrar etmesine rağmen küfürlerinde ve İslâm'a girmelerine karşılık Rasulden sonra yönetimin kendilerine ait olmasını ret etmelerinde ısrar ettiklerini, kâfir olarak kaldıklarını zikretmektedirler. O halde Rasul, onların İslâm'ı ret etmiş kâfirler olduklarını bildiği halde onlara hitaben; **“Bu, aranızda benim halifemdir.”** der, onlara onu dinleyip itaat etmelerini emreder mi? Onlar kâfir oldukları halde, aralarında nasıl bir halife olur?

4- Onların rivayet ettikleri rivayette deniliyor ki; **“Bu, benim kardeşim, vasım ve aranızda halifemdir. Onu dinleyin, itaat edin.”** Bu, Abdulmuttalipoğullarına bir hitaptır. Zira kelam, “Ey Abdulmuttalipoğulları” diye başlamıştır. O halde bu, onlara hastır. Zira Ali'yi onlar arasında bir halife yapmıştır, Müslümanlar için halife değil. Çünkü **خليفة فيكم** “aranızda benim halifemdir” diyor. O halde, metinden açıkça görüldüğü gibi O, Müslümanlar için bir halife olmaz. Burada, “İtibar lafzın genelliğindedir, sebebin özelliğine değil” denilmez. Çünkü bu vakıanın bizzat kendisidir, sebep değildir. Üstelik lafız da özeldir, genel değil. Zira lafız; **يا بني عبدالمطلب** “Ey Abdulmuttalipoğulları!” **خليفة فيكم** “aranızda benim halifemdir” tabirleri lafzın hususiliğini ortaya koymaktadır. Böylece, olayın sebep değil, vakıanın bizzat kendisi olmasından dolayı ve lafzın genel olmayışından dolayı, hitabın hususi olması zorunlu olmaktadır.

Bu dört husustan birisi dahi, bu hadisin yalanını, çelişkisini ve ret edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaya yeterlidir. Bu izahla açığa çıkıyor ki; Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Ali'yi kendisinden sonra halife olarak atamamıştır.

Bütün bunlardan açığa çıkıyor ki; Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in kendisinden sonra Hilafet için bir kişi atadığına delil getirenlerin rivayet ettikleri hadisler, merdud/ret olunan hadislerdir, delil getirmeye uygun değildirler, dolayısıyla geçersizdirler. Şu halde; Rasul'ün kendisinden sonra Hilafeti üstlenecek bir kişi tayin ettiğine dair herhangi bir delil

kalmamaktadır. Bilakis, bunun tersine delil getirilir. Yani Rasul'ün, yönetim işini, istediklerini seçmeleri bakımından Müslümanlara terk ettiğine, fakat onlara halifeyi belirleme yolu tayin ettiğine dair delil getirilir.

Rasulü'n, kendisinden sonra halife olmaları için belirli kişiler tayin ettiğine dair söylenen sözün yanlışlığına gelince; bu, Ali'nin tayin edildiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadislerde buna dair delâletin olmayışından açığa çıkmaktadır. Hilafet onlara aittir diyenler, bunu ancak onlar Ali'nin oğulları oldukları için diyorlar. Onların delilleri, Ali bakımından geçersiz olunca, doğal olarak onun çocukları bakımından da düşer. Ayrıca, Allah ve Rasul'ünden nâsla Ali'nin çocuklarının halife olmalarına dair delil olarak itibar edip rivayet ettikleri hadisler Ali Beyt'le ilgili hadislerdir. Hepsisi de methi içermektedir, bundan fazlasını değil. Sakaleyn/iki değer hadisi yani Gadir Hum hadisi bu hadislerle bir örnek sayılırlar. Bu hadis ile delil getirmenin geçersizliği gayet açık bir şekilde ortaya konmuştur. Diğer hadisler buna tâbi olurlar.

Genel Sorumluluklar

Şer'iat Koyucu, yönetici üzerindeki vacip olan **genel sorumlulukları**, belirsizliğe ve karışıklığa yer bırakmaksızın gayet açık bir şekilde belirledi. Zira yöneticinin sorumluluğunu; yönetici olması vasfıyla kendisine has olması gereken hususlar bakımından açıkladığı gibi, onun tebası ile ilişkisi bakımından da açıklamıştır.

Yönetici vasfıyla ona ait olması gereken husus bakımından yöneticinin sorumluluğuna gelince; Bu, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in yöneticiye ait bazı sıfatları açıkladığı hadislerde açıkça görülmektedir. Bunların en belirgin olanları: **1- Güç, 2- Takva, 3- Rıfk/tebaya güzel davranma, 4- Nefret ettirici olmama.**

1- Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} yöneticinin **güçlü** olması gerektiğini, zayıfın yönetici olmaya uygun olmadığını gösterdi.

Müslim, Ebu Zer'den Rasulullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: يَا أَبَا ذَرٍّ إِنِّي أَرَاكَ ضَعِيفًا وَإِنِّي أَحِبُّ لَكَ مَا أَحِبُّ لِنَفْسِي لَا تَأْمُرَنَّ عَلَيَّ إِثْنِينَ وَلَا تَوَلِّينَ مَالَ يَتِيمٍ “Ey Ebu Zer, görüyorum ki sen zayıfsın. Ben sana, nefsimi önerdiğimi öneriyorum: İki kişi üzerine emir olma, yetim malını üstlenme.”¹

Müslim, yine Ebu Zer'den şöyle dediğini rivayet etti: “Dedim ki ya Rasulullah, beni amil tayin etmeyecek misin (bana bir yerin sorumluluğunu vermeyecek misin)? Bunun üzerine elini omzuma koyup şöyle dedi: يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا “Ey Ebu Zer, görüyorum ki sen zayıfsın. O (yönetim sorumluluğu) ise, bir emanettir. O; onu hakkıyla alan ve o hususta üzerinde olanı yerine getiren kimse dışında, Kıyamet Günü utançtır, pişmanlıktır.”²

Burada **güçten** kasıt, şahsiyet gücüdür. Yani akliyet gücü ve nefsiyet gücüdür. Zira yöneticinin akliyeti/zihniyeti, mutlaka işleri ve

¹ Müslim, K. İmârat, 3405

² Müslim, K. İmârat, 3404

ilişkileri kendisi ile idrak ettiği “yönetim akliyeti” olmalıdır. Nefsiyeti de, kendisinin emir olduğunu idrak eden ve meyillerini/eğilimlerini de emir yönlendirmesi ile yönlendiren bir “yönetici nefsiyeti” olmalıdır.

2- İçerisinde, despotluk olabirliğini taşıyan şahsiyet gücü olunca, yönetici için, kendisini despotluk şerrinden koruyan bir sıfatın olması kaçınılmazdır. Buna göre yöneticinin; kendi özelliğinde ve ümmeti yönetmesinde **takva** ile vasıflanmış olması kaçınılmazdır.

Müslim ve Ahmed b. Hanbel, Süleyman b. Büreyde’den o da babasından şöyle dediğini rivayet ettiler:

“Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} bir kişiyi orduya ya da bir seriyyeye emir tayin ettiğinde ona kendi özelliğinde **takvayı** ve Müslümanlardan yanında olanlara da iyi davranmasını tavsiye ederdi.”¹

Yönetici; Allah ^{Subhenehü ve Teala’}ya karşı **takvalı** olup O’ndan korkunca, gizlide ve açıkta O’nu gözetince, bu onu tebaasına despotluk yapmaktan alıkoyar. Fakat **takva**, onu sert ve şiddetli olmaktan alıkoymaz. Çünkü o, Allah’ı gözeterek O’nun emir ve nehiyelerine bağlı olmak zorundadır.

3- O yönetici olduğu sürece, işinin tabiatından dolayı sert ve şiddetli olur. Bundan dolayı Şer’iat Koyucu ona **refik/nazik** olmasını, tebaasını sıkılamasını emretmiştir.

Müslim, Aişe ^{RadıyAllah’u Anh}’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’i bu evimde şöyle derken işittim: **اللَّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشَقُّ عَلَيْهِ وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِي شَيْئًا فَفَرَّقَ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ** “Allah’ım, kim ümmetimin işinden bir şey üstlenir, sonra da onlara sıkıntı verirse, ona sıkıntı ver. Kim de ümmetimin işinden bir şey üstlenir, sonra da onlara refik olursa ve iyi davranırsa, ona iyi davran.”²

4- Aynı şekilde Şer’iat Koyucu yöneticiye, **nefret ettirici değil**, müjdeleyici olmasını emretmiştir.

Müslim, Ebu Musa’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} ashabından birini bazı işleri için gönderirken şöyle derdi: **بَشِّرُوا وَلَا تُنْفَرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا** “Müjdeleyin, nefret ettirmeyin. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın.”³

Bunlar, yöneticinin özel konumu bakımından üzerinde bulunması gereken husus açısından izahıdır.

Tebâ ile alakası bakımından gereken hususa gelince:

- Şer’iat Koyucu tebayı nasihatla ihata etmesini/samimiyetle gözetmesini emretti.

- Onu **kamu mallarına bir şekilde dokunmaktan nehyetti**.

- Onu, onları -yanından bir şey olmaksızın- sadece **İslâm ile yönetmekle zorunlu kıldı**.

1- Nitekim Allah Subhanehu, tebâsını **samimiyetle gözetmeyen** veya onu bir şekilde kandıran yöneticiye Cenneti haram kılmıştır.

Buhari, Ma’kel b. Yesâr’dan şöyle dediğini rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’i şöyle derken işittim: **مَا مِنْ وَالٍ يَلِي رَعِيَّةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ فِيمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ** “Müslümanlardan bir tebayı

¹ Müslim, Ahmed b. Hanbel

² Müslim, K. İmârat, 3407

³ Müslim, K. Cihâd ve’s Seyr, 3262

yöneten bir vali, onları kandırmış olduğu halde ölürse, Allah ona cenneti haram kılar.”¹

Müslim, Ma’kel’den şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’i şöyle derken işittim: مَا مِنْ أَمِيرٍ يَلِي أَمْرَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ لَا يَجْهَدُ لَهُمْ وَيُنصَحُ إِلَّا لَمْ يَدْخُلْ مَعَهُمُ الْجَنَّةَ “Müslümanların (yönetim) işini üstlenen bir emir, onlar için samimi olarak çalışmazsa, onlarla birlikte cennete girmez.”²

Müslim, Ebu Said’den Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti: لِكُلِّ غَايِرٍ لَوْاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِغَدْرِهِ أَوْ لَا غَايِرَ أَكْبَرُ “Kıyamet Günü her gâdir/aldatacı için bir bayrak vardır. Yaptığı her aldatma ile o bayrak onun için kaldırılır. Dikkat edin! Genel bir emirin aldatmasından daha büyük bir aldatma ve aldatacı yoktur.”³

Böylece teba uğruna büyük gayret sarfetmek ve onu gözetmek hususuna büyük vurgu yaptığı gayet açıktır. Bundan bu husustaki sorumluluğun büyüklüğü ve önemi açığa çıkmaktadır.

2- Kamu mallarına dokunma hususuna gelince; ondan sakındırma ve bu sakındırmaya da vurgu yapmıştır. Valilerden bir vali ona çalım sattığında, Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem onu azarlamıştır ve onun durumu hakkında insanlara hitap etmiştir.

Buhari, Ebu Hamid Es-Sa’idi’den şunu rivayet etmiştir: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, İbn El-Letibe’yi Selim Oğullarının zekâtları üzerine vali tayin etti. O, Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e geldiğinde, Rasul onu hesaba çekti. O da; ‘bu size aittir, bu da bana hediye verilir.’ dedi. Bunun üzerine Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: فَهَلَا جَلَسْتَ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَبَيْتِ أُمَّكَ حَتَّى تَأْتِيكَ هَدِيَّتُكَ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَطَبَ النَّاسَ وَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَا بَعْدُ فَإِنِّي أَسْتَعْمِلُ رِجَالًا مِنْكُمْ عَلَى أُمُورٍ مِمَّا وَلَا يَلِي اللَّهُ فَيَأْتِي أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذِهِ هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ لِي فَهَلَا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَبَيْتِ أُمِّهِ حَتَّى تَأْتِيَهُ هَدِيَّتُهُ وَاللَّهِ لَا يَأْخُذُ أَحَدَكُمْ مِنْكُمْ شَيْئًا بَغَيْرِ حَقِّهِ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ يَحْمِلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ “Doğruysan söyle! Sen babanın ve annenin evinde otursaydın o hediyen gelir miydi ? Sonra Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem ayağa kalkıp Allah’a hamd ve senadan sonra insanlara hitap etti. Şöyle dedi: **Ben sizden bir adama, Allah’ın bana yüklediği bazı işlerin üzerine görevli tayin ediyorum. Sonra biriniz bana gelip, bu sizin için, bu da bana verilen hediyedir, diyor. Doğruysa söyleyin, o babası ve annesi evinde otursaydı, ona hediyesi gelir miydi? Allah’a yemin olsun ki; sizden birisi hakkı olmaksızın ondan bir şey alırsa, Kıyamet Günü Allah’a onun sorumluluğunu taşıyarak gelir.”**⁴

Bu, o kişiyi Allah Subhenehü ve Teala’nın hesaba çekeceği ve amelinden dolayı cezalandıracağı anlamına gelmektedir. Bu, yöneticiyi kamu mallarına, herhangi bir şekilde, fetva ve yorum altında olmaksızın, dokunmaktan şiddetli bir şekilde sakındırmaktadır.

3-Yöneticinin kendisi ile hükmetmesinin vacip olduğu hükümler bakımından izaha gelince; Şer’iat Koyucu, bu hükümleri yönetici için belirledi, sonra da onu Allah’ın Kitabı ve Rasulü’nün Sünneti ile yönetmekle zorunlu kıldı. Ona Kitap ve Sünnette içtihad

¹ Buhari, K. Ahkâm, 6618

² Müslim, K. İmân, 205

³ Müslim, K. Cihâd ve’s Seyr, 3272

⁴ Buhari, K. Hayl, 6464

yapma hakkı verdi. Ona, İslâm'dan başkasına bakmasını ya da İslâm'dan başkasından bir şey almasını kesinlikle nehyetti. Yöneticinin Kitap ve Sünnetle sınırlandırılması, Kur'an ayetlerinde gayet açıkça ortadadır.

Zira Allah'ı Teâlâ şöyle demiştir:

“Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, zalimlerdir, fasıklardır, kâfirlerdir.”¹

Bu, yönetimin Allah ^{Subhenehû} ve ^{Teala'}'nın indirdiği ile sınırlandırılması demektir. Allah'ın, Rasulü Efendimiz Muhammed SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e indirdiği ise, lafız ve mana olarak Kur'an'ı Kerim'dir, lafız değil de mana olarak ise Sünnettir. Böylece yönetici, yönetiminde Kitap ve Sünnetin sınırları ile sınırlı olmuş olur. Şer'iat Koyucu, yöneticiye Kitap ve Sünnette içtihad yapmasını yani Kitap ve Sünneti anlamakta ve onlardan hükümler çıkartmakta gayret sarfetmesini caiz kılmıştır.

Nitekim Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Muaz'ı Yemen'e gönderirken ona şöyle demiştir: “Ne ile hükmedeceksin?” dedi. O; ‘Allah'ın Kitabı ile’ dedi. Rasul; “Onda bulmazsan?” dedi. O; ‘Resulullah'ın Sünneti ile’ dedi. Rasul; “Onda bulmazsan?” dedi. O; ‘İçtihat edeceğim.’ dedi. Bunu üzerine Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: “Allah'ın Rasulü'nü, Allah ve Rasulü'nün sevdiği hususa muvaffak kılan Allah'a hamd olsun.”

İçtihatta hata yaptığında yöneticiye bir ecir vermiştir. Böylelikle yöneticiyi içtihad yapmaya cesaretlendirmektedir ve onu nâsların zahirinde donup kalmaktan uzaklaştırmaktadır.

Nitekim Buhari, Amru b. El-Âs'dan Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle derken işittiğini rivayet etti: **“Bir yönetici hükmettiğinde içtihad edip isabet ederse ona iki ecir vardır. Hükmettiğinde içtihad edip hata ederse ona bir ecir vardır.”**²

Şer'iat, yöneticinin kendileriyle hükmettiği hükümleri –başkası değil İslâm olmaları bakımından- sınırlandırmakta çok aşırı özen göstermiştir. Hata etse de, yöneticiye içtihad hakkı vermiş olmasına rağmen Şer'iat, yönetimi İslâm ile sınırlandırmakta çok tavizsiz olmuştur. İslâm'dan başkası ile yönetmekten hatta İslâm'dan başkasından bir hüküm dahi sormaktan ya da İslâm'dan olmayan bir şeyi İslâm'a ortak kılmaktan nehyetmiştir.

Allah'ı Teâlâ, Rasule hitaben şöyle dedi:

وَأَنْ أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتَنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ **“Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et.”**³ **فَأَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ** **عَنْ مَا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ** **وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ** **“Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma.”**⁴

Rasule hitap, ümmeti için de hitaptır. O halde bu, her yönetici için bir hitaptır.

¹ Maide: 45, 46, 44

² Buhari, K. Sünneh, 6805

³ Maide: 49

⁴ Maide: 48

Müslim, Aişe ^{RadyAllah'u Anha}, dan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediğini rivayet etti: **مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ** “**Kim hakkında emrimiz olmayan bir iş yaparsa o red olunur.**”¹
Aişe ^{RadyAllah'u Anha}, dan başka bir rivayette ise Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle demiştir: **وَمَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ** “**Kim bizim emrimizde (dinimizde) olmayan bir şeyi sonradan ortaya koyarsa o red olunur.**”

Buhari, Ubeydullah b. Abdullah'dan İbn Abbâs ^{RadyAllah'u Anha}, un şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah'a indirilen Kitabınız taptaze dururken, kitap ehline bir şey hakkında nasıl soru sorarsınız? O Kitabınızı lekesiz tertemiz olduğu halde okuyorsunuz. O size; kitap ehlinin, Allah'ın Kitabını değiştirdiklerini, başkalaştırdıklarını, eliyle yazıp, ‘Az para karşılığı satmak için bu Allah katındandır’ dediklerini anlatmaktadır. İlimden size gelen, onlara soru sormaktan nehy etmiyor mu?”²

Böylelikle, kendisi ile hükmedilmesi gerekenin belirlenmesi açığa çıkmaktadır. Yöneticinin, yönetimle ilgili hükümlerde sorumluluğu **Allah'ın indirdiği** ile sınırlandırılmıştır.

Yöneticiye vacip olan bu sorumluluklar, Şer'iat Koyucunun genel sorumlulukları gayet açık bir şekilde belirlediğini göstermektedir. Yönetici üzerindeki bu sorumluluklar onun; bir halife ya da onun muavini ya da âmil –ki bunların hepsi de yöneticidir ve bu sorumluluklarla kayıtlıdır– olmasına bakmaksızın bir yönetici olması bakımındandır. Şöyle ki; bunlar valilerin, emirlerin ve diğer yöneticilerin sorumlulukları olduklarında aynı zamanda halifenin sorumlulukları olmaktadır. Çünkü bunlara emir vacip olunca, genel sorumluluğu üstlenen kimseye evlâ babından vacip olur. Ayrıca, ister halife olsun ister vali olsun, Müslümanların işlerinden bir iş üstlenen herkesi kapsayan genellikte gelmiş bazı hadisler vardır. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şu sözleri gibi: “**Allah'ın, kendisini bir tebâdan sorumlu kıldığı kul.**”, “**Ümmetimin (yönetim) işinden bir şey üstlenen kimse.**”, “**Genel bir emirin aldatmasından daha büyük bir aldatma.**” Ve Allah'u Teâlâ'nın şu sözü; “**Kim... hükmetmezse.**” Bütün bu sözler, valiyi de halifeyi de kapsayan genel bir lafızla gelmişlerdir. Rasul'ün hitabı, vali olsun halife olsun her yöneticiye hitaptır.

Ayrıca Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} halifenin tebasından sorumluluğunu nâs olarak, içerisinde genel sorumluluğun mücmel bir şekilde açıklandığı şu hadiste beyan etmiştir.

Buhari, Abdullah b. Ömer'den Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediğini rivayet etti: **أَلَا كَلُّكُمْ رَاعٍ وَكَلُّكُمْ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَإِلِمَامُ الَّذِي عَلَى النَّاسِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْنُونٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى أَهْلِ بَيْتِ زَوْجِهَا وَوَلَدِهِ وَهِيَ مَسْنُونَةٌ عَنْهُمْ** “**Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz. İnsanlar üzerinde olan imam çobandır, tebaasından sorumludur. Erkek, evinin halkına çobandır, güttüğünden sorumludur. Kadın, evinin ev halkı ve çocuklarına çobandır, onlardan sorumludur. Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz.**”³

¹ Müslim, K. Akdiyye, 3243

² Buhari

³ Buhari, K. Ahkâm, 6605

Dolayısıyla halife, tebasından genel bir sorumlulukla sorumlu kılınmıştır. Böylelikle yönetici üzerindeki genel sorumluluk, emir üzerinde olduğu gibi halife üzerine de olmaktadır.

Şer'iat Koyucu, yöneticinin bu genel sorumlulukların yükünü taşımasını yönlendirme ve yasama ile tamamen garanti altına almıştır.

Yönlendirmeye gelince; yöneticiyi, bu sorumlulukları ihmal ettiğinde, yükünü taşımadığında Allah ^{Subhenehû ve Teala}'nın azabından sakındırmıştır. Bu sorumluluklar hakkında üzerinde bulunduğu hususu yerine getirmeyen zayıf birisi, onları aldığı anda bu sorumlulukların Kıyamet Günü “**utanç**” ve “**pişmanlık**” olduğunu açıklamıştır. Rasul, Allah'tan İslâm ümmetine sıkıntı verene sıkıntı vermesini dilemiştir. Allah ^{Subhenehû ve Teala} ümmeti nasihatla ihata etmeyen kimseye Cenneti haram kılmıştır. Ve benzeri, yöneticiye sorumluluklarını yerine getirmemesinin akıbetinin Allah'ın azabı olduğunu açıklayan sakındırmalar vardır.

Fakat Şer'iat bununla yetinmedi. Yöneticinin sorumluluklarını yerine getirmesi hususunda ümmeti denetleyici kıldı. Ümmeti, sorumluluklarını ihmal ettiğinde ya da tasarruflarında kötü davrandığında, yöneticiyi eleştirmekle zorunlu kıldı. Onda küfür apaçık ortaya çıktığında ve İslâm dışı hükümlerle yönetmeye başladığında yöneticiyle kılıçla savaşmasını ümmete emretti. Yöneticiye karşı çıkıp eleştirme yolunda öldürüleni, şehitlerin efendisi saydı.

Nitekim Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **سيد الشهداء حمزة بن عبد المطلب ورجل قام إلى إمام جائر فأمره ونهاه فقتله** “**Şehitlerin efendisi, Hamza b. Abdulmuttalıptır ve zalim bir imama karşı çıkıp ona (marufu) emreden, (münkerden) nehyeden sonra da o imam tarafından öldürülen adamdır.**”¹

Şer'iat, yöneticinin ihmalkârlığından razı olup onun peşinden giden kimseyi, Allah ^{Subhenehû ve Teala}'nın huzurunda sorumlu kılıyor ve onun Allah'ın yaptırımından kurtulmayacağını bildiriyor.

Müslim, Ümmü Seleme'den Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in şöyle dediğini rivayet etti: **سَتَكُونُ أَمْرَاءَ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ عَرَفَ بَرِيٍّ وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ قَالُوا أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا** “**İleride birtakım emirler olacak. Onları tanırırsınız ve inkâr edersiniz. Kim tanırrsa beri olur. Kim inkâr ederse emin olur. Fakat kim razı olur ve peşinden giderse ...**” Dediler ki; ‘Onlarla savaşmayalım mı?’ Dedi ki; “**Hayır, namazı kıldırtdıkları sürece!**”²

Başka bir rivayette ise şöyledir: **فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِيٍّ وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ** “**Kim kerih görürse beridir/ayrı tutulur. Kim inkâr ederse emin olur. Fakat kim razı olur ve peşinden giderse...**”³

Bu ikinci rivayet birinci rivayeti tefsir etmektedir. Zira; **فَمَنْ عَرَفَ بَرِيٍّ** “**kim tanırrsa beri olur**” sözü hakkında bu hadisi şerh ederken Nebevî şöyle diyor: “Allah en iyi bilendir. Kim, hakkında şüpheye düşmeksizin münkeri tanırssa, onun günahı ve yaptırımından kurtulmaya götüren yol onun için belli olur. O yol ise, o münkeri eliyle veya lisanı ile değiştirmesidir. Aciz olunca da onu kalbiyle kerih görmesidir.”

¹ Hakim

² Müslim, K. İmârat, 3445

³ Müslim, K. İmârat, 3446

Hadiste geçen; **ومن أنكر سلم** “kim inkâr ederse emin olur” sözü; o münkeri eli ve dili ile değiştirmeye gücü yetmeyen kimse, onu kalbi ile inkâr eder. Onu kerih görmesi onu günaha girmekte onlara ortak olmaktan emin kılar. Fakat kim razı olup peşinden giderse yani onların fiillerine kalbi ile razı olup amelde onların peşinden giderse, beri olmaz ve emin olmaz.

Bu hadiste, Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem yöneticiyi eleştirmeyi emrediyor. Bu eleştirmenin de **kılıç olmamak yani savaş olmamak koşuluyla**, eli ile mümkün olan her vesile ile olmasını, lisan ile kayıtsız olarak yani herhangi bir sözle olmasını, ya da el ve dil ile inkârdan/eleştirmekten aciz olunca kalp ile olmasını vacip kılmıştır. İnkâr etmeyi, gûnahta yöneticiyle ortak saymıştır. Zira kim yöneticilerin yaptıklarına razı olup o hususta peşlerinden giderse gûnahtan kurtulmuş ve ayrı tutulmuş olmaz demiştir.

Ancak bu inkâr, ancak yöneticilerin, İslâm ile hükmederken kötü davrandıklarında olur. İslâm’ın tatbikinden dışarı çıkıp küfür hükümlerini tatbik ettiklerinde Şer’iat; el, dil ve kalp ile inkâr etmekle yetinmeyip onlara karşı değişim yolunun ya da onları değiştirme yolunun kılıç ve savaş olduğunu göstermiştir.

Zira Müslim’in rivayet ettiği Ümmü Seleme hadisinde şöyle geçmektedir: **قَالُوا أَفَلَا تُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا** “Dediler ki; ‘Onlara savaş açmayalım mı?’ Dedi ki; **“Hayır, namaz kıldırtdıkları sürece!”**¹

Bir başka rivayette ise şöyledir: **يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا** “Onlarla savaşmayalım mı ya Rasulullah? dediler. O da; **“Hayır, namaz kıldırtdıkları sürece!”** dedi.”²

Müslim’in rivayet ettiği Avf b. Mâlik hadisinde ise şöyle geçmektedir: **قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَابِذُهُمْ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ** “Denildi ki; Ya Rasulullah, onlara kılıçla karşı savaşmayalım mı? O da dedi ki; **“Hayır, aranızda namazı ikame ettikleri sürece.”**³

Bir başka rivayette şöyle dediler: **قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَابِذُهُمْ عِنْدَ ذَلِكَ قَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ** “Dedik ki; Ya Rasulullah, o durumda onlara (kılıçla) karşı savaşmayalım mı? O da dedi ki; **“Hayır, aranızda namazı ikame ettikleri sürece.”**⁴

Buhari’nin Ubâde b. Es-Sâmit’den yaptığı rivayette ise şöyle geçmektedir: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem bizi çağırdı. Ona biat ettik. Bizden aldığı (söz, ahit) arasında şu vardı: Ona, hoşumuza giden ve gitmeyen, bize kolay, sevimli zor gelen hususlarda dinleyip itaat edeceğimize dair biat etmemiz, yönetim ehli ile çekişmemiz. Dedi ki; **لَا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ** **“Ancak, yanınızda Allah katında geçerli ilgili bir burhan ile açık bir küfür görmeniz müstesnadır.”**⁵

Bu hadislerin mefhumu şudur: Açık bir küfür gördüğümüzde ehli ile çekişiriz, aramızda namaz kılmadıklarında onlara kılıçla karşı çıkar ve savaşırız. **“Onların namazı ikame etmeleri”** tabiri yönetici için İslâm ile yönetime bir kinayedir. Yani yöneticiler İslâm ile yönettikleri sürece savaş, çatışma, çekişme yok, demektir. İslâm’dan başkası ile

¹ Müslim, K. İmârat, 3445

² Müslim, K. İmârat, 3446

³ Müslim, K. İmârat, 3447

⁴ Müslim, İmârat, 3448

⁵ Buhari, K. Fitne, 6532

yönettiklerinde, işte o zaman onlarla savaşmak, çekişmek, çatışmak vacip olur. İslâm'ın, genel sorumlukların yerine getirilmesini tam bir güvence altına almış olması böyle olmaktadır.

İslam Devleti Teokratik Bir Devlet Değildir

İslâm Devleti Hilâfettir. Çünkü **Hilâfet**, yönetim yetkisi, otorite ve Şer'î hükümlerden benimseme yolu ile kanun haline getirme yetkilerini elinde bulunduran kişinin bulunduğu makamdır. **Hilâfet**; İslâm'ın getirmiş olduğu fikirler ve koymuş olduğu hükümlerle İslâm Şer'iatının hükümlerini uygulamak, insanlara İslâm'ı öğretmek, onları İslâm'a davet etmek ile ve Allah ^{Subhenehû ve Teala} yolunda cihadla İslâm davetini dünyaya taşımak için yeryüzündeki tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Bu makama; "**imamet**" ve "**müminlerin emirliği**" adları da verilir.

Hilâfet/Halifelik, beşeri bir makamdır, ilahi bir makam değildir. Varlık sebebi, İslâm dinini insanlara uygulamak ve insanlar arasında yaymaktır. Hilafet, nübüvvetten kesinlikle ayrı ve farklıdır. Çünkü nübüvvet ve risalet, nebiler veya Rasulülerin, Allah'ın Şer'iatını insanlara tebliğ etmek üzere vahiy yoluyla aldığı makamın adıdır. Bu konuda nebinin vahiy yoluyla aldığı Şer'iatı uygulamasına bakılmaksızın tebliği öne çıkmaktadır.

Nitekim yüce Allah ^{Subhenehû ve Teala} şöyle buyurmaktadır:

"وما على الرسول إلا البلاغ المبين" **Rasule düşen ancak apaçık tebliğdir.**¹

"ما على الرسول إلا البلاغ" **Rasule düşen, tebliğden başkası değildir.**² **"Sana düşen ancak tebliğdir."**³

Nübüvvet, **Hilâfetten** farklı bir şeydir. **Hilâfet**, yüce Allah'ın Şer'iatını insanlara uygulamaktır. Nebinin ve Rasul'ün, Rasul olabilmesi için Allah'ın kendisine bildirdiği vahiyleri uygulaması şart değildir. Nebi ve rasul olması için Allah'ın kendisine Şer'iat vahyetmiş olması ve bu Şer'iatı tebliğ etmekle emrolunması şarttır. Buna göre Musa, İsa, İbrahim (hepsine selam olsun) efendilerimiz nebi ve Rasul idiler. Fakat bizzat kendileri, getirdikleri Şer'iatı uygulama alanına geçiremediler ve bunlar yönetici değillerdi.

Buna göre nübüvvet ve risalet makamı Hilâfet makamından farklıdır. Nübüvvet ilahi bir makamdır. Allah ^{Subhenehû ve Teala} bu makamı dilediğine verir. **Hilâfet** ise beşeri bir makamdır. Müslümanlar bu makama getirmek için diledikleri kimselere biat ederler. Müslümanlar aralarında diledikleri kimseleri başlarına halife yaparlar. Efendimiz Muhammed ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} getirmiş olduğu Şer'iatı uygulayan bir hâkim/yönetici idi. Hem nübüvvet ve risalet ile görevliydi hem de İslâm hükümlerini uygulamak hususunda Müslümanların başkanlık makamını yürütüyordu. Allah ona risaleti emrettiği gibi yönetimi de emretmişti.

¹ Nur: 54

² Ali İmran: 20

³ Maide: 99

Yüce Allah ona şöyle buyurmaktadır:

"Ve onlar arasında Allah'ın indirdikleri ile hükmet."¹ "İنا أنزلنا إليك الكتاب بالحق لتحكم بين الناس بما أراك الله" **"Şüphesiz biz sana kitabı insanlar arasında Allah'ın sana gösterdikleri ile hükmedesin diye hak ile indirdik."**²

Böyle buyurduğu gibi şöyle de buyurmaktadır:

"Ey rasul Rabbinden sana indirileni tebliğ et."³ "أوحى إلي هذا القرآن لأنذركم به ومن بلغ" **"Bu Kur'an bana, onunla sizleri ve kendilerine ulaştığı kimseleri uyarayım diye vahyolundu."**⁴

"Ey bürünüp sarıman kalk ve uyar."⁵ "يا أيها المدثر (1) قم فأندر"

Ancak Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} risaleti; Yüce Allah'ın şu; وأحل و الله البيع وحرم الربا **"Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır."**⁶ Ayetinde olduğu gibi sözlü olarak tebliğ etti. Aynı şekilde Hudeybiye antlaşmasında olduğu gibi ameli olarak da tebliğ etti. Tebliğe kesin olarak bağlı kalıyor, bu işin yerine getirilmesi için kesin ve tartışılmaz emirler veriyor, herhangi bir şekilde danışma yoluna gitmiyordu. Aksine vahyin dışında ortaya atılan görüşleri reddediyordu. Hakkında henüz vahyin nazil olmadığı bir hüküm hakkında kendisine soru sorulduğunda ise vahiy nazil oluncaya kadar susup cevap vermiyordu. Fakat iş yapmakla karşı karşıya kaldığında insanlarla istişarelerde bulunur, kendi görüşüne ters düşse bile bazen uzmanların bazen çoğunluğun görüşüne göre hareket ederdi. İnsanlar arasında yargılama yaptığında, verdiği hükmün olaya tıpatıp uygun olduğunu kesin olarak söylemez, aksine verdiği hükmün konu ile ilgili delillere uygun olduğunu söylerdi.

- Tevbe suresi nazil olunca; Ebu Bekir ^{RadyAllah'u Anh} yetişmek üzere Ali b. Ebi Talib ^{RadyAllah'u Anh}'u arkasından gönderdi. Hac mevsiminde bütün insanlara tebliğ etmek üzere Tevbe Suresini herkesin önünde açıkça ilan etmesini emir buyurdu. Ali de onlara Arafe'de bu sureyi okudu ve onu tebliğ etmek amacıyla onları ayrı ayrı dolaştı.

- Hudeybiye Anlaşmasını yaptığında da ashab-ı kiramin tümünün görüşlerini reddetti ve uygun gördüğünü kabul etmeye onları zorladı. Çünkü bu Allah'tan gelmiş bir vahiydi.

- Cabir; "Malımı ne yapayım?" diye sorunca vahiy nazil oluncaya kadar ona cevap vermedi. Buhari'nin Muhammed b.el-Münkedir'den rivayetine göre o şöyle demiştir: "Cabir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledim: Hastalandım, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ile Ebu Bekir yürüyerek beni ziyarete geldiler. Yanıma geldiklerinde baygın düşmüştüm. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} abdest aldı. Sonra abdest suyundan üzerime döktü, kendime geldim. Ey Allah'ın Rasulü! Malım hakkında nasıl bir hükme varayım, malım hakkında ne yapayım? dedim. Miras ayeti ininceye kadar bana cevap vermedi."⁷

¹ Maide: 49

² Nisa: 105

³ Maide: 67

⁴ En'am: 19

⁵ Müddesir: 1-2

⁶ Bakara: 275

⁷ Buhari

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem risalet ve insanlara tebliğ yükümlülüklerini yerine getirirken böyle davranırdı.

Yönetim görevlerini omuzlarken ise başka bir yol izliyordu. Nitekim Uhud savaşından önce Müslümanları mescitte topladı ve Medine'de mi savaşalım, yoksa dışarıya mı çıkalım diye onlarla danıştı. Çoğunluk Medine dışına çıkma görüşünü belirtiyordu. Kendisi ise çıkmama görüşündeydi. Fakat çoğunluğun görüşüyle amel ederek Medine'nin dışına çıktı ve Medine dışında savaştı.

Aynı şekilde insanlar arasında yargı hükmü verirken başkalarının haklarına tecavüz etmemeleri hususunda onları uyarırdı.

Buhari'nin Ümmü Seleme'den rivayetine göre Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem odasının kapısında, hasımların davalıştığını işitti. Yanlarına çıkıp şöyle dedi: **إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْتِينِي الْخَصْمُ فَلَمَّا لَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْبَعُ مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ فَأَقْضِي لَهُ بِذَلِكَ فَمَنْ قَضَيْتَ لَهُ مِنْ حَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَأْخُذْهَا أَوْ لِيَتْرُكْهَا** "Ben ancak bir beşerim. Hasım bana gelir ve olur ki sizden biriniz diğerinden daha belîğ konuşabilir. Ben de onun doğru sözlü olduğunu sanırım da buna göre onun lehine hüküm veririm. Her kime bir Müslüman'ın hakkını verecek olursam aldığı şey ancak ateşten bir parçadır. Bunu ister alsın isterse bıraksın." ¹

Yine, Enes'den rivayet edildiğine göre Rasül SallAllah'u Aleyhi Vesellem ashabına şöyle buyurmuştur: **وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَا يَطْلُبَنِي أَحَدٌ بِمَظْلَمَةٍ ظَلَمْتُهَا إِيَّاهُ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ** "Şüphesiz ben, kanı veya malı hususlarında herhangi bir kimseye yaptığım bir zulümden dolayı hakkını benden istemeksizin Aziz ve Celil olan Allah'ın huzuruna çıkacağımı ümit ederim." ²

İşte bütün bunlar, Rasul'ün iki makamı şahsında birleştirdiğini göstermektedir. Nübüvvet ve risalet makamı ile Allah'ın kendisine vahiy yoluyla bildirmiş olduğu Şer'iatını uygulamak için dünyada Müslümanların başkanlığı makamıdır. O, her iki makamın yükümlülüklerini, o makamın gerektirdiği şekilde kullanıyor ve tasarrufta bulunuyordu. Her bir makama uygun olarak yaptığı tasarrufu ötekinden farklıydı.

İnsanlardan yönetim hususunda biat aldığı gibi bu biatı kadınlardan da erkeklerden de almıştı. Fakat henüz ergenlik yaşına ulaşmamış küçüklerden böyle bir biat almamıştı. İşte, bu husus onun aldığı biatın nübüvvet üzere bir biat değil de yönetim kastiyle alınan biat olduğunu pekiştirmektedir. Bundan dolayıdır ki, yüce Allah ^{Subhenehû ve Tealat} nın risaleti tebliğ ve yükümlülüklerini ifa hususunda herhangi bir sebep dolayısıyla ona sitem etmediğini görüyoruz. Aksine çağrısına, insanların icabet etmemeleri dolayısıyla rahatsız olmamasını istediğini görüyoruz. Çünkü risaletin görevlerini yerine getirmek yalnızca tebliğden ibarettir. Sana düşen tebliğden başkası değildir anlamında yüce Allah ona şöyle hitap ediyordu:

فلا تذهب نفسك عليهم حسرات "O halde nefsin onlar hakkında birtakım üzüntülere dalmamın." ³ **ولا تحزن عليهم ولا تكن في ضيق مما يمكرون** "Onlar için

¹ Buhari, 2278, 6645

² Ahmed b. Hanbel, 12132

³ Fatr: 8

üzülme ve kurmuş oldukları tuzaklardan dolayı kendini sıkıntıya koyma."¹ **إن عليك إلا البلاغ "Sana düşen ancak tebliğdir."**²

Fakat daha önce indirilmiş ve tebliğ etmiş bulunduğu hükümleri uygulamak kastıyla, yönetimin sorumluluklarını yerine getirirken yapmış olduğu bir takım fiillerden dolayı yüce Allah ona sitemde bulunmuştur. Daha önceden inmiş bulunan hükümleri uygularken evla olanın tersine hareket ettiği için Rasul'üne sitem etmiş ve şöyle demiştir:

"Hiçbir nebiye yeryüzünde ağır basıp zaferler elde edinceye (düşmanı iyice ezinceye) kadar esirler alması olacak bir şey değildir."³ **عفا الله عنك لم أذنت لهم "Allah seni affetti. Onlara niçin izin verdin?"**⁴

İşte, bütün bunlardan yönetim hususundaki başkanlık makamının nübüvvet makamından farklı olduğu, halifelik makamının ilahî bir makam olmayıp beşeri bir makam olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Yine bu açıklamaların tümü, halifeliğin dünyada bütün Müslümanların genel başkanlığı olan beşeri bir makam olduğunu göstermektedir. İlahî bir makam değildir. Çünkü bu makam Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in de üstlenmiş olduğu yönetim makamıdır. Bu makamı vefatı ile bırakmış ve bu hususta kendisine Müslümanlardan birisinin halef olmasını farz kılmıştır. O halde halifelik, yönetim hususunda Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e halife olmak üzere onun yerine geçmektir. **Hilâfet**, nübüvvet hususunda Rasul'ün yerine geçmek değildir. **Hilâfet**, Allah'tan vahiy ve Şer'iat almak hususunda değil, İslâm hükümlerini uygulamak, İslâm davetini taşımak için Müslümanların başkanlığı alanında Allah Rasulü'nün yerine geçmektir.

Rasulullah'ın masumiyetine gelince:

Onun masumiyeti nebî oluşu bakımından söz konusudur. Yönetici olması açısından masum değildir. Çünkü masumiyet, kendi şer'iatlarıyla insanları yönetip yönetmediklerine, şer'iatlarını uygulayıp uygulamadıklarına bakılmaksızın tüm nebilerin ve Rasulülerin taşıması gereken sıfatlardandır. Musa, İsa ve İbrahim (hepsine selam olsun) masum Rasulülerdir. Aynı şekilde Efendimiz Muhammed SallAllah'u Aleyhi Vesellem'de masumdur. Bu masumiyet yönetici olması dolayısıyla değil, nübüvveti ve risaleti dolayısıyladır.

Ancak Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in yönetim yükümlülüklerini yerine getirirken haram bir fiil işlememesi ve farz bir fiili yerine getirmeyi terk etmemesine gelince: Bu, onun nübüvvet ve risalet bakımından masum oluşundan dolayıdır. Yönetici oluşundan kaynaklanan bir sonuç değildir. Buna göre yönetim işlerini yapması, ismet sıfatına sahip olmasını gerektirmez. Fakat Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem' fiili konum olarak, nebî ve Rasul oluşundan dolayı masumdu. İşte bu sebepten dolayı beşer sıfatıyla yönetim işlerini üstleniyor ve beşer olarak hüküm veriyordu. Kur'an-ı Kerim onun bir beşer olduğuna dair açık ifadeler içermektedir.

¹ Nahl: 127

² Şura: 48

³ Enfal: 67

⁴ Tevbe: 43

Yüce Allah ^{Subhenehû ve Teala} şöyle buyurmaktadır:

قل إنما أنا بشر مثلكم **"De ki; ben, ancak sizin gibi bir beşerim."**¹

Daha sonra yüce Allah'ın şu buyruğu onun diğer beşerden farklı oluş yönünü şöylece açıklamaktadır:

يوحى إلي **"Bana vahyediliyor."**²

Onun ayırt edici özeliği kendisine vahiy gelmesidir. Yani Rasul oluşudur. Bunun dışında ise o, diğer insanlar gibi bir beşerdir. O halde yönetim hususunda da diğer insanlar gibidir, beşerdir. Buna göre ona halife olacak olanın da elbette diğer insanlar gibi beşer olacağından şüphe yoktur. Çünkü halife, nübüvvet ve risalette değil ancak yönetim hususunda onun halifesidir. Bundan dolayı halifelikte ismet sıfatı şart değildir. Zira yönetimin gerektirdiği bir nitelik değildir. Bu nitelik ancak nübüvvetin gereklerindedir. Halife ise yöneticiden başka bir şey değildir. O halde halifelik görevine gelecek olanlara ismeti şart koşmanın gereği de yoktur. Hatta bu göreve gelecek olanlarda ismet şartının aranması caiz bile değildir. Çünkü ismet, nebîlere, Rasullere hasır. Nebîlerden başkası hakkında ismetin söz konusu olması caiz olmaz. Zira nebide ve Rasulde bu sıfatın varlığını tebliğ gerekli kılmaktadır. Bu da tebliğ ettiklerinde masum olmaları demektir. Haramları işlememe hususunda masum olması ise, tebliğde ismete bağlı bir konudur. Çünkü tebliğde ismet, haramları işlemekten yana korunmuşluk olmadıkça tamam olmaz. O halde ismeti gerekli kılan risaletin tebliğ edilmesidir. İnsanların tasdik etmeleri veya etmeyişleri değildir. Bu sıfatı gerektiren amellerde hata etmek ya da etmemek de değildir. Bu sıfat, risaleti tebliğ etmek için gereklidir. Zira Rasul, Allah tarafından korunmuş (masum/ismet sıfatına sahip) olmasaydı, risaleti gizlemesi yahut ona bir şeyler ilave etmesi ya da ondan bir şeyler eksiltmesi ya da Allah'a karşı söylemediği bir şeyi yalan söyleyip uydurması veya tebliğ etmekle emredildiğinden başkasını tebliğ ederek hata etmesi mümkün olurdu.

Bütün bunlar, Allah tarafından nebî olarak gönderilmeye aykırıdır; onun tasdik edilmesi farz olan nebî oluşuna uymamaktadır. O bakımdan nebînin risaletinin tebliğ hususunda masum olmak sıfatına sahip olması kaçınılmazdır. Buna bağlı olarak onun haramları işlemekten yana masum olması da söz konusudur. İşte, bundan dolayı ilim adamları haramları işlemekten yana nebîlerin korunmuşluğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Kimisi nebîler yalnızca büyük günahları işlemekten yana korunmuşlardır, küçük günahları işleme caizdir derken kimisi de nebîler, büyük-küçük her türlü günahı işlemekten yana korunmuştur derler. Onlar bu görüşleri, 'fiiller tebliğın tamamlayıcı unsuru mudur değil midir' açısından ele alarak söylemişlerdir. Eğer fiiller tebliğın tamamlayıcı unsuru ise tebliğde ismet bunları da kapsar ve nebî bunlardan yana da korunmuş olur. Zira tebliğ bu fiillerden korunmuş olmadıkça tamam olamaz. Eğer fiiller tebliğın tamamlayıcı unsuru değil ise tebliğde ismet bunları kapsamaz. Çünkü bunlar olmadan da tebliğ tamamlanabilmektedir. Bundan dolayı, evla olana aykırı fiilleri işlemekten yana nebîlerin masum olmadıkları hususunda bütün

¹ Kehf: 110

² Kehf: 110

Müslümanlar arasında ihtilaf yoktur. Çünkü tebliğin tamam olması bunlara bağlı değildir. Buna göre, ismet tebliğe hastır. O bakımdan, ismet ancak Nebiler ve Rasuller hakkında söz konusudur. Onların dışında mutlak olarak herhangi bir kimse hakkında varlığı caiz değildir.

Allah’u Teâlâ’nın şu sözüne gelince:

“Ey Ehli Beyt, Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister.”¹

Bu ayetin manası; ‘Sizden şüphe ve töhmeti gidermek ister’ demektir. Bu ayet şu üç ayetin bir cüzüdür:

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا (32) وَقُرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (33) وَأَذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ بَابِ الْمَكْتَبِ وَالْحِجَابِ وَإِنَّهُنَّ عَلَىٰ خَيْرٍ مِمَّا يَحْتَسِبُونَ “Ey Nebî hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz, edalı ve yumuşak söylemeyin. O takdirde kalbinde hastalık bulunan kimseler umutlanır. Siz hep uygun söz söyleyin. Evlerinizde oturun, ilk cahiliyyede olduğu gibi açılıp saçılarak salınıp yürümeyin. Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah ve Rasul’üne itaat edin. Ey Ehli Beyt, Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister. Evlerinizde okunan, Allah’ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah, her şeyin inceliklerini bilir, her şeyden haberdardır.”²

Bu ayetin, ismet/günahattan korunmuşluk ile uzaktan yakından bir alakası yoktur. **ليذهب عنكم الرجس** “sizden kiri gidermek...” sözünün ‘sizi masum kılar’ şeklinde anlaşılması mümkün değildir. Hâlbuki ‘kirin giderilmesi’ pisliğin giderilmesidir. Burada kast olunan ise manevi kirliliktir. O da bu cümleden önceki iki ayetin cümlelerinde açıkça görüldüğü gibi, şüphe ve töhmettir. Burada “**taharet/temizlik**” şüphe ve töhmetten arınmış olmaktır. Çünkü **الرجس-rics** “**kirlilik**” kelimesinin manası maddi pislik ve manevi pisliktir. Bir manası da azaptır.

Bu kelime, Kur'an’da bu manalarla şöyle geçmektedir:

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ “Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun.”³ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ “Allah, iman etmeyenlerin üzerine işte böyle kirlilik/pislik çökertir.”⁴

Bu iki ayette, **الرجس-rics** “kirlilik” kelimesi **manevi pislik** olarak geçmektedir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

“... Domuz eti – ki o pisliktir...”⁵

Burada **الرجس-rics** “kirlilik” kelimesi **maddi pislik** anlamında geçmektedir. Böylece ayette geçen; **ليذهب عنكم الرجس** “Allah sizden kiri

¹ Ahzâb: 33

² Ahzâb: 32-34

³ Hacc: 30

⁴ En’am: 125

⁵ En’am: 145

gidermek ister.” sözü, töhmet olan manevi pisliği giderir demektir. **تطهيراً** ve **يطهرکم تطهيراً** “Sizi tam anlamı ile temizler.” sözündeki **يطهرکم** ve **تطهيراً** kelimelerinde kesinlikle “ismet” manası, hem lügatte, hem Kur'an'da, hem de Hadiste geçmemektedir. Zira lügatte; **طهر الشيء** “o şeyden necâsetin/pisliğin giderilmesi” demektir. ‘Kadının, hayızdan, necâsetten ve kusurdan temizlendi’ derken de aynı kelime kullanılır. **الطهارة** “taharet” Şer’iatta ‘pisliği gidermektedir.’

Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **لا يقبلُ اللهُ صلاةً بغيرِ طهورٍ** “Allah, temizliğin olmadığı bir namazı kabul etmez.”¹

طهر “taha” kelimesi Kur'an'da da bu mana ile geçmiştir.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir:

مَاءٌ لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ “... onunla sizi temizlemek için su (indirdi).”³ **وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ** “Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın.”⁴

Bu ayetlerde kast olunan, necasetten ve hayızdan temizlenmektir.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir:

اصْطَفَاكَ وَطَهَّرَكَ “(Allah) seni seçti ve seni arındırdı.”⁵

Yani kusurlardan temizledi demektir.

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا “Eğer cünüp iseniz, temizleniniz.”⁶

Yani hadesten/pislikten temizleniniz demektir.

تطهير -temizlemek kelimesi Kur'an'da mü'minler için de geçmiştir.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir:

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُنِيمَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ “Allah size herhangi bir güçlük çıkarmaz, fakat sizi tertemiz kılmak size nimetini tamamlamak ister.”⁷

Bu nâsların hepsi de o Ehli Beyt ile ilgili ayette kast olunanın; Allah’ın onları şüphe ve töhmetten arıtması olduğunu belirlemektedir. Ayette kast olunanın; Allah ^{Subhenehû ve Teala}’nın onlara ismet sıfatı vermesi olduğunu nefyetmektedir. Böylece o ayet ismete delâlet etmemektedir.

Buna binaen, insanlardan birisi için ismetin varlığına dair bir nakli delil yoktur. Buna dair sadece akli delil vardır.

İsmet sıfatının delili ise nakli değil aklidir. Çünkü Şer’i nâslar arasında ne Kur'an'da ne de Hadis-i Şer’iflerde nebiler hakkında da, Rasuller hakkında da, başkaları hakkında da herhangi bir kimsenin masum olduğuna dair bir nâs yoktur. Nebinin ve Rasul’ün tebliğde ismet sıfatına sahip olması aklen gerekli bir özelliktir. Çünkü nebi ve Rasul olmaları masum olmalarını gerektirmektedir. Aksi takdirde nebi de olamaz, Rasul de olamaz. Allah ^{Subhenehû ve Tealat}’dan aldığı risaleti tebliğ etmekle mükellef olmayan bir kimsenin masum olmaması aklın gereğidir. Çünkü böyle bir kimse insandır ve yüce Allah ^{Subhenehû ve Tealat}’nın onu yaratmış olduğu fitratı gereği hata da edebilir, unutulabilir de. Allah’tan aldığı risaleti tebliğ ile mükellef olmadığı için de masum olmasını gerektirecek bir özellik söz konusu değildir. Kendisinin masum

¹ Nesei, K. Tahârat, 139

² Müdessir: 4

³ Enfâl: 11

⁴ Bakara: 222

⁵ Ali İmran: 42

⁶ Maide: 6

⁷ Maide: 6

olduğunu iddia etmesi Allah'tan aldığı bir risaleti tebliğ etmekle mükellef olması demektir. Bu da caiz değildir. Çünkü Allah ^{Subhenehû ve Teala}'nın Rasulü Muhammed ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}den sonra kesinlikle nebi gelmeyecektir.

Yüce Allah ^{Subhenehû ve Teala} şöyle buyurmaktadır:

ولكن رسول الله وخاتم النبيين "Fakat o Allah'ın Rasulü ve nebilerin sonuncusudur."¹

O halde masumiyet iddiasında bulunmak, risalet iddiasında bulunmayı gerektirir. Rasul, Allah'tan aldıklarını tebliğ eden olduğuna ve insan olması itibarıyla de tebliğinde hata ve sapma ihtimali bulunduğuna göre, Allah'ın risaletini tebliğde değişiklikten ve değiştirmeden korunmasının zorunluluğu, Rasul'ün hata ve yanılmadan da masum olmasını gerektirmektedir. İşte, yalnızca bu sebep dolayısıyla ismet nebilerin sıfatlarından bir sıfattır. İsmeti gerektiren de yalnızca budur. Nebiden başkasının bu sığata sahip olduğu iddia edilecek olursa -değınildiği gibi bu sıfatın varlığını gerektiren ancak Allah'tan alınan risaleti tebliğdir- o takdirde böyle bir iddia sahibi, Rasul'ün dışında olan bu kimsenin masumiyetini ve masumiyetin gereğini de iddia etmiş olur ki, bu da risaletin tebliğ edilmesidir. Buna bağlı olarak böyle bir kimsenin Allah'tan aldığı risaleti tebliğle mükellef olduğunu iddia ediyor demektir.

Buna göre halifede masumiyet şartını aramak caiz değildir. Zira böyle bir şartı öngörmenin anlamı, onun Allah ^{Subhenehû ve Teala}'dan aldığı risaleti tebliğ etmekle mükellef olması demektir. Bundan dolayı da onun masum olması gerektiği kabul edilmektedir ki, böyle bir şey caiz olamaz.

Bütün bunlardan açıkça anlaşılan şudur: Halife bir beşerdir. Hata ve isabet etmesi mümkündür. Herhangi bir beşerde görülmesi mümkün olan yanılma, unutma, yalan, hainlik, masiyet ve bunun dışındaki diğer hususların onda da görülmesi mümkündür. Çünkü o beşerdir, ne nebidir ne Rasuldür. Nitekim Allah Rasulü ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, bizlere imamın hata etmesinin mümkün olduğunu haber vermiştir. Aynı şekilde insanların kendisine buğz etmelerine sebep teşkil edecek şeyleri yapması, zulüm, masiyet ve bunun dışında kalan herhangi bir sebep dolayısıyla ona lanet okumalarının da mümkün olduğunu bildirmiştir. Hatta Nebî ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, halifenin bazen açıktan açığa küfre sapabileceğini de haber vermiştir.

Ebu Hureyre Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: **إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيَتَّقَى بِهِ فَإِنْ أَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَدَلَ كَانَ لَهُ بِذَلِكَ أَجْرٌ وَإِنْ يَأْمُرُ بَعَيْرِهِ كَانَ عَلَيْهِ مِنْهُ** **"Şüphesiz ki imam bir kalkanıdır. Onun arkasında savaşılr ve onunla korunulur. Eğer Aziz ve Celil olan Allah'tan korkmayı/takvayı emreder, adalet yaparsa bundan dolayı onun için bir ecir söz konusudur. Eğer başkasıyla emredek olursa bundan dolayı da onun aleyhine (günah kazanmak) söz konusudur."**²

Bu hadis, imamın masum olmadığını ve Allah ^{Subhenehû ve Teala}'ya karşı takvalı olmaya uygun düşmeyen emirler vermesinin mümkün olduğunu göstermektedir.

¹ Ahzab: 40

² Müslim, 3428

Müslim Abdullah'dan şu hadisi rivayet eder: "Rasulullah ^{SallAllah'u}
Aleyhi Vesellem buyurdu ki; **إِنَّهَا سَتَكُونُ بَعْدِي أُمَّةٌ وَأُمُورٌ تُنْكَرُ وَنَهَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَأْمُرُ** "Benden sonra başkalarının size tercih edildiği ve uygun görmeyeceğiniz işler olacaktır." Ashap; Ey Allah'ın Rasulü, böylelerine bizden kavuşanlara ne emredersiniz? Şöyle buyurdu: "Üzerinizdeki hakkı tastamam yerine getirirsiniz ve kendi lehinize olanları da Allah'tan istersiniz." ¹

Avf b. Malik'ten gelen rivayet ise şöyledir: "Rasulullah ^{SallAllah'u}
Aleyhi Vesellem'i şöyle buyururken dinledim: **خِيَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَشَرَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَابِذُهُمْ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ وَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْ أُمَّتِكُمْ شَيْئًا تَكْرَهُوهُ فَكْرَهُوا عَمَلَهُ وَلَا تَنْزَعُوا يَدًا مِنْ طَاعَةٍ** "Sizin imamlarınızın en hayırlıları sizin kendilerini sevdiğiniz ve onlar tarafından sevildiğiniz, kendilerine dua edip dualarını aldığınız imamlarınızdır. En kötü imamlarınız (yöneticileriniz, devlet başkanlarınız) ise kendilerine buğz ettiğiniz ve kendileri tarafından size buğz edilen, kendilerine lanet ettiğiniz ve size lanet eden yöneticilerdir." Dedik ki; "Ey Allah'ın Rasulü, böyle bir durumda biz, onlarla çekişmeyelim mi?" Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}.
"Aranızda namazı ikame ettikleri sürece hayır. Şunu bilin ki, her kim, başına bir yönetici gelir de onun Allah'a isyanı gerektiren bir işi yaptığını görürse yaptığı bu masiyeti hoş görmesin. Herhangi bir şekilde itaatten de el çekmesin." ²

Buhari Cünalde b. Ebi Ümeyye'den şu hadisi rivayet eder: "Dedi ki: Übade b. es-Samit'in yanına hasta olduğu halde girdik ve dedik ki; "Allah sana afiyet versin. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den dinlediğin ve Allah'ın kendisiyle sana fayda vereceği bir hadisi bize naklet." Dedi ki; "Resul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} bizi çağırdı. Biz de ona biat ettik. Bizden aldığı biat arasında hoşumuza giden ve gitmeyen hallerde, zorluk ve kolaylık zamanlarımızda ve başkaları bize tercih edilmesine rağmen dinleyip itaat etmek, emir sahipleri ile anlaşmazlık çıkarmamak üzere biat ettik. Ancak elimizde o hususta Allah'tan bir burhanın bulunduğu apaçık bir küfür görmemiz hali müstesna." ³

Aişe'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasulullah ^{SallAllah'u}
Aleyhi Vesellem buyurdu ki; **ادْرَعُوا الْحُدُودَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ مَا اسْتَطَعْتُمْ فَإِنْ كَانَ لَهُ مَخْرَجٌ فَخَلُّوا سَبِيلَهُ فَإِنَّ الْإِمَامَ أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعَفْوِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يُخْطِئَ فِي الْعُقُوبَةِ** "Gücünüz yettiğinde Müslümanlardan hadleri uzaklaştırmaya çalışınız. Eğer onun için bir çıkar yol varsa, onu serbest bırakınız. Çünkü imamın affetmek hususunda hata etmesi, cezalandırmakta hata yapmasından daha hayırlıdır." ⁴

İşte bu Hadis-i Şer'ifler imamın hata etmesinin, yanılmasının, isyan etmesinin mümkün olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bununla birlikte Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, İslâm ile hükmetmeye devam ettiği, kendisinden açık bir küfür sadır olmadığı, masiyetin işlenmesini emretmediği sürece ona itaate bağlı kalmayı emretmektedir. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}in, kendisinden sonra gelecek halifeler arasında

¹ Müslim, 3430

² Müslim, 3447, 3448; Daremi, 2677

³ Buhari

⁴ Tirmizi, 1344

Müslümanların münker gördüğü işleri yapanların bulunacağını, bu durumda bile onlara itaat edilmesi gerektiğini emretmesine rağmen, halifenin masum olması gerektiği ve insanlar hakkında caiz olan şeylerin halife hakkında caiz olmadığı nasıl söylenebilir? Bu nedenle Hilâfet Devleti ilahi bir devlet değil beşeri bir devlettir.

Bu, hilâfetin vakıası bakımından ve ismet şartının olması hatta onu şart koşmanın caiz olmaması bakımından bir izahat idi. Ancak, halife hakkında, masum olması şartının koşulduğunu söyleyenler, bu sözlerine dair bir takım deliller ileri sürmüşlerdir. Onları ortaya koyup, o delillerde olanı açıklamak mutlaka gereklidir. Şöyle ki :

1- İmam; Şer'iatın korunması, tebliğ edilmesi, öğretilmesi, tebanın işlerini üstlenmesi, aralarında adaletin yerine getirilmesi, mazluma hakkının verilmesi, hadlerin ve tâzir cezalarının uygulanması, İslâm'ın tamamının Şer'î yönde tatbik edilmesi hususlarında Nebi'nin yerini tutmaktadır. O halde; onun hayatının başından sonuna kadar, meydana gelişleri ister kasten olsun ister dalgınlıkla olsun, büyük küçük bütün günah ve hatalardan masum, korunmuş olması kaçınılmazdır.

2- İmamın suç işlemesi mümkün olsaydı. Onu o suçu işlemekten ve hataya düşmekten alıkoyacak bir masum imama kesinlikle ihtiyaç duyulurdu. İkincisinin de hata yapması ve masiyet işlemesi mümkün olsaydı, onu da bundan alıkoyacak bir masum imama ihtiyaç duyulurdu. İşte böylece silsile, hata ve masiyet işlemesi mümkün olmayan bir masum imam varlığı ile son bulur. Onun için imamın masum olması kaçınılmazdır.

3- İmâmet; kendisine yönelmesi ve amel edilmesi gayesi ile konulan, bir ilahi kanunun korunması için var olan ilahi bir makamdır. İnsanların emirliklerinden bir emirlik değildir. Şer'iat da; içerisinde oynamak ve hile yapmak mümkün olsun diye hükümetler tarafından konulmuş bir yasa ve anayasa değildir. Zira, kulların Yüce Rabbi, Şer'iatının üzerine masum olmayan bir kimseyi veli/hâkim, koruyucu, yönetici yapmaz. Ta ki insanların ona güven duymaları sağlansın, ondan hükümleri gerçekten Allah'ın hükümleridir diye alsınlar, o hükümler hakkında kendileriyle amel etmekten ve kendilerine yönelmekten alıkoyan herhangi bir şüphe sızmasın. Bu ise, Şer'iatın korunmasına tayin edilen velinin ancak hatadan korunması ile mümkün olur. Zira masum olmayanın, hataya düşmesi ve masiyet işlemesi mutlaka mümkündür. Kendisine güven oluşmaz, insanlara sunduğu hususun Allah'ın hükmü olduğu insanlar nezdinde kesinlik kazanmaz. Onun koruyucu kılınmasından kasıt; hükümlerin sadece bir kısmı için değil, bilâkis Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem³'in getirdiği her husus için koruyucu kılınmasıdır. Dolayısıyla, bütün hükümleri biliyor olması ve dünyada kaldıkça kendileriyle amel edilmesi için onların hepsini hıfz ediyor olması kaçınılmazdır. Bazı hükümleri bilen ya da masiyet işlemesi ve hataya düşmesi kendisi için mümkün olan bir kimse nasbedilirse, onun nasbedilişi teklifin gayesi ile çelişen bir nasb olur. Teklifin gayesi ise; Şer'iatın getirdiği hususların hepsi ile amel etmek ve kayıtlı olmaktır. Şer'iatın getirdiklerinin Kıyamet Gününe kadar bâki oldukları da bilinen bir husustur. Gayeye ters düşmek El-Hakim/Hikmet Sahibi için muhaldir/imkânsızdır. O halde masum olmayanı ya da bazı hükümleri bileni nasb etmek de muhaldir.

4- Nâslar, halifenin masum olmasının vacip olduğuna delâlet ederek gelmişlerdir. Zira Kur'an'dan bazı ayetler bunu ilân ederek gelmişlerdir. Bu, şu üç ayette gayet açıktır:

a- Allah'ı Teâlâ şöyle buyuruyor:

“**Ahdim zalimlere erişmez.**”¹ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Allah'ın bu sözü, Şer'iat için koruyucu imamın hatadan korunmuşluğunun vacip oluşunun delilidir. Zira bu ayet Bakara suresindedir ve tamamı şöyledir:

قَالَ لَا يَنَالُ وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي عَهْدِي الظَّالِمِينَ “**Hani Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah) ‘Ben seni insanlara imam yapacağım’ demişti. O, ‘zürriyetimden de’ demişti. Allah; ‘ahdim zalimlere erişmez’ demişti.**”²

Bu ayetten sonra geçen ayetlerin ifade ettiklerine göre, onu imam yapan “kelimeler”dir. İbrahim Allah'ı Teâlâ'nın şu; **إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا** “**Ben seni insanlara imam yapacağım.**” sözünü işitince, bu şerefli makamın büyüklüğünü görüp, bu makamdan zürriyeti için de bir pay olmasını rica etti. Bunun üzerine Allah'ı Teâlâ şöyle dedi: **عَهْدِي الظَّالِمِينَ** “**Ahdim zalimlere erişmez.**” Bunun içeriği şudur: Bu makam, zulümle kirlenmiş ya da kirlenen kimselerden birisine, hayatının kısa bir vaktinde de olsa, kendisine ve başkalarına zalim olan kimselere genel olarak verilmez. Bilâkis bu makam, hayatında herhangi bir zulüm yapmayan kimseye verilir.

b- Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

“**Acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe, kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?**”³ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ مَنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ

Bu da, imamın ismetinin vacip oluşuna dair bir delildir. Çünkü o, hakka iletedir. Hata yapması mümkün olan kimse, hakka isabet etmesi tesadüf etse de, hakka iletmez.

c- Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

“**Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasule ve sizden olan yöneticilere itaat edin.**”⁴ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Bu ayet, emir sahiplerinin yani imamın ismetine dair bir delildir. Çünkü, Allah'ı Teâlâ ululemire itaati özel bir zaman ve yerle tahsis etmeksizin mutlak olarak emretmiştir. Bu da, itaat edilenin masum olmasını gerekli kılar. Çünkü başkası, masiyetle emredebilir ve hata yapabilir. Ona itaat vacip olsaydı –ki bu haram olmasına rağmen bir durumdur– o zaman Şanı Yüce Mevlâ'nın iki zıt veya çelişkili olanın birleştirilmesini emretmiş olmasını gerekli kılardı ki bu da imkânsızdır. O halde, itaat edilenin masum olması kaçınılmazdır. Ayrıca, Allah'ı Teâlâ ululemire itaati, itaat edilmesini kendisine itaatle birleştirdiği Rasule itaat ile birleştirmiştir. Bu tazimi/yüceltmeyi gerektirir. Ululemirden kast olunan ise, masum imamlardır.

İmamın masum olmasının şart koşulduğunu söyleyenlerin delilleri işte bunlardır. Bunların hepsine cevap şöyle özetlenir:

¹ Bakara: 124

² Bakara: 124

³ Yunus: 35

⁴ Nisa: 59

1- Halife, Rasul'ün yerini, yönetimde Şer'iatı tatbik ederek doldurmaktadır, Şer'iatı Allah'tan alıp tebliğ etmekte değil. O, Rasul'ün yönetimdeki halifesidir. Allah'tan geleni tebliğde değil. Bu halifenin masum olmasını gerektirmez. Çünkü yönetim vazifesi, hem akla hem de Şer'iata göre, masum olmayı gerektirmez.

Evet, halifede bazı sıfatların olması şart koşulmuştur. Onlar da şunlardır: Müslüman olması, erkek olması, hür olması, buluğ olması, akıl sahibi olması, adalet sahibi olması, kudretli/yeterli olması. Bu sıfatların her birisi, hakkında geçen bir Şer'i delile binaen şart koşulmuştur. Fakat bu sıfatların halife olacak kişide olmasının şart koşulmasının manası; onun bu sıfatlara ters düşmekten masum olması değildir. Bilâkis, insanlardan bu makâmı üstlenecek kimsenin, üstlenmesi esnasında bu sıfatların kendisinde olmasının vacip olması demektir, bu sıfatların dışına çıkmamaktan kasıt masum olması demek değildir. Bilakis onun bu sıfatlardan dışarı çıkması mümkündür. Bu durumda ise ya azledilmeyi hak etmiş olur ya da Hilafetten dışarı çıkmış olur.

Bu sıfatların halifede şart koşulması, şahitliğinin kabul edilmesi için şahitte adalet vasfının şart koşulması gibidir. Onda bu vasfın şart koşulması, onun buna ters düşmekten korunmuş olması demek değildir.

Buna binaen, halifenin yönetimde Nebi'nin yerini doldurması, onun masum olmasının gerekliliğine dair bir delil olmaz.

Şer'iatın Müslümanlar tarafından tebliğ edilmesine gelince; o, Şer'iatı Allah ^{Subhenehû ve Teala} dan alıp tebliğ etmek demek değildir. O ancak, davetin insanlara taşınmasında, İslâm'ın fikirleri ve hükümlerinin öğretilmesinde Allah ^{Subhenehû ve Teala} nın Müslümanlara vacip kıldığı hususu yerine getirmek demektir, kesinlikle bunun dışında bir şey demek değildir. Zira o Allah'tan tebliğ değildir. Bilakis o, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in getirdiği tekliflerden bir tekliftir. Bu, Rasul'ün Allah'tan tebliğinden başkadır. Onun için hatadan korunmuşluğu gerektirmez, bu hususta ismet sıfatına da gerek yoktur. Tebliği yerine getirmek diğer Şer'î teklifleri yerine getirmek gibidir. Tebliğ halife vasfından dolayı halifeye vacip değildir. Bilakis, Şer'iatı bilen her Müslüman'a vaciptir. Halife, Müslüman vasfından dolayı Şer'iatı tebliğ etmekle emrolunmuştur. Eğer öyle ise bu, onun âlim sayılmasından dolayıdır. Çünkü Şer'iatı bilen Müslüman'a bildiği hususta tebliğ yapması farzdır. Burada ise ismet şart koşulmaz. Bilakis ismetin şart koşulmasına gerekte yoktur.

2- Halife isyan ettiğinde, onu masiyet işlemekten alıkoyan bir imama gereksinim duyulmaz, sadece onu muhasebe edip onu değiştirmek için harekete geçen, ya da onu değiştiren ümmete ihtiyaç duyulur. Nitekim Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onu ümmetin muhasebe ettiğini açıklamış ve ümmetten onu kınamasını, eleştirmesini talep etmiştir. Halife masiyet işlediğinde, ondan razı olan ve onun peşinden giden kimseyi Allah ^{Subhenehû ve Teala} nın önünde sorumlu kılmıştır.

Müslim, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **سَتَكُونُ أَمْرَاءَ فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءٌ وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابِعَ قَالُوا أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا** “İleride birtakım emirler olacak. Onları tanırınız/bilirsiniz ve inkâr edersiniz. Kim tanırsa beri olur/ayrı tutulur. Kim inkâr ederse emin olur. Fakat kim razı olur ve

peşinden giderse ...” Dediler ki; ‘Onlarla savaşmayalım mı?’ Dedi ki; **“Hayır, namazı kıldırdıkları sürece!”¹**

Bununla, Şer’iat, halifenin masiyet işlemekten alıkonulduğu yolu açıklamıştır. Bu yol, halifeyi alıkoyan bir imamın varlığı değil ümmettir. ‘Halife, kendisini masiyet işlemekten alıkoyan bir halifeye ihtiyaç duyar’ diyen kimse yönetimin ne olduğunu idrak etmiyor ve tasavvur etmiyor. Çünkü halife, bir başka halifeyi masiyetten alıkoymaz. Sadece yönetim için onunla savaşır veya ona tâbi olup (bir halife değil) vali olur. Böylece, başkaldırmasından dolayı o kişi ile savaşılır. Şu halde, bir halifeyi masiyet işlemesinden dolayı başka bir halifenin engellemesi nasıl tasavvur edilir?

3- İmamet, ilahi bir makam değil, beşeri bir makamdır. O, ilahi bir kanunu korumak için var değildir. O ancak, Allah’ın Efendimiz Muhammed ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’e indirmiş olduğu Şer’iati tatbik etmek için vardır. Şer’iatın korunmasına gelince; Allah, Kur’an’ın korunmasını üstlenirken onun korunmasını da üstlenmiştir.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir:
إِنَّا نَحْنُ نُزَلِّلْنَا الذُّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ “Zikri kesinlikle Biz indirdik. Elbette onu yine Biz koruyacağız.”²

Halifenin belirlenmesinden maksat; onu, Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in gösterdiği her husus için bir koruyucu olarak belirlemek değildir. Ki, “halife hükümlerin hepsini bilen ve koruyan olmalıdır” denilsin. Onun belirlenmesinden maksat sadece; Kitap ve Sünnetin hükümlerini ikâme etmek, yani İslâm’ı tatbik etmek ve İslâm Davetini âleme taşımaktır. Bu, onun bütün hükümleri biliyor ve koruyor olmasını gerektirmez. Onun için halifenin masum olması gerekmez. Bu sebeple onun nasbının/belirlenmesinin, uğruna nasb edildiği gayeye ters düşmesi gerekli olmaz.

Kendileriyle amel etmekten ve kayıtlı olmaktan alıkoyan bir şüphe sızmaksızın gerçekten Allah ^{Subhenehû ve Teala}’nın hükümleridir, diye hükümleri kendisinden alabilmeleri için insanların halifeye güven duymalarına gelince; bu, halifenin masum olup olmaması ile oluşmaz. Bu ancak hükmün kendisinin delili ile oluşur. Zira eğer bir Şer’î delil var ve ondan Şer’î bir şekilde istinbat edilmiş ise, insanlar bu hükmün bir Şer’î hüküm olduğuna güven duyarlar. Bu durumda halifenin kim olduğuna bakmaksızın, hatta bu hüküm kendi istinbatlarına ters düşse de, onunla amel etmekten ve kayıtlı olmaktan alıkoyan herhangi bir şüphe onlara sızmaz. Çünkü müçtehitler arasındaki istinbat farklılığı, hükmü bir müçtehit yanında Şer’î, diğeri yanında Şer’î olmayan yapmaz. Bilakis, hükmü istinbat eden kimsenin yanında Şer’î delillerden bir delil şüphe de olsa var olduğu sürece, o hüküm bütün Müslümanların nezdinde Şer’î bir hükümdür. Şer’iat ve lügatla ilgili bilgilere göre bu istinbatın benzerini istinbat etmek mümkün olur.

Masum olmayanın masiyet işlemesi ve hataya düşmesinin mümkün olup kendisine güvenilmesine ve edâ ettiği Allah ^{Subhenehû ve Teala}’nın hükmü olduğuna dair kesinlik kazanmamasına gelince; bu hususta mesele, sadece hüküm ve yönetici meselesidir. Hüküm, kendisi ile hükmedilir, yönetilir ve yerine getirilir. Yönetici, hükmeder ve yerine

¹ Müslim, K. İmârat, 3445

² Hicr: 9

getirir. İstenilen güven ise; sadece Allah'ın hükmü olup olmaması bakımından hükümle ilgilidir, Allah ^{Subhenehü ve Teala}'nın hükmünü yerine getiriyor ve kendisiyle hükmediyor olup olmaması bakımından yönetici ile değildir. Dikkate alınan hususlar sadece kendisi ile hükmedilen ve İslâmî bir hüküm ya da İslâmî olmayan bir hüküm olarak alınan hüküm hakkındadır, masum olup olmaması bakımından hüküm veren şahıs hakkında değildir. Kendisi ile amel etmekten, kayıtlı olmaktan alıkoyan şüphenin sızmasına mâni olan güveni hüküm hakkında insanlarda oluşturan şey sadece onların, o hükmün kendisine Şer'i olup olmaması bakımından itibar etmeleridir, hükmü kendisinden almakta oldukları halifenin masum olup olmaması değildir.

Ayrıca, hilâfet makamına ne Âlemlerin Rabbi Rasülü'ne bir halife tayin ediyor, ne de Rasul kendisine bir halife tayin ediyor. Sadece Müslümanlar Hilafet makamına kendileri için bir halife tayin edip ona Allah'ın Kitabı ve Rasülü'nün Sünneti üzere biat ederler. Buna delil biat hadisleridir. Bu hadislerin genel nâslarla gelmeleri, belirli bir imama değil de mutlak olarak bir imama isnat etmeleridir. Yine buna delil, ümmet ile alakasında halife üzerindeki genel sorumluluktur. Buna binaen, Hilafet makamı, hiçbir şekilde hata ve günahattan korunmuşluğu gerektirmemektedir.

4- İsmetin şart koşulduğuna dair delil olarak ileri sürülen nâslara gelince; bunların içinde ismete delâlet eden bir tek nâs yoktur.

Birinci nâs, şu ayettir:

“**Ahdim zalimlere erişmez.**”¹ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Bu ayette geçen **İmam** “**imâm**” kelimesi Hilafet demek değildir, yönetim de demek değildir. **İmam** “**imâm**” kelimesi Kur'an'ı Kerim'de bir çok ayette geçmiştir.

Allah'u Teâlâ şöyle demiştir:

“**Ondan önce de bir rahmet ve imam olarak Musa'nın kitabı vardır.**”² وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا “**Ve onlar ki: ‘Rabbımız! Bize gözümüzü aydınlatan eşler ve zürriyet bağışla ve bizi takva sahiplerine imam kıl!’ derler.**”³

Bu iki ayetteki **İmam** “**imam**” kelimesinin manası; uyulacak örnek, model, rehberdir. İmam Buhari, Allah'u Teâlâ'nın şu; **واجعلنا للمتقين إماما** “**Bizi muttakilere imam kıl.**” sözü hakkında şöyle dedi: “İmamlar; Bizden önceki kimseye uyarız, bizden sonraki kimse de bize uyar.”

Allah'u Teâlâ'nın şu sözündeki **İmam** “**imam**” kelimesine gelince: **وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ** “**Hani Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah) ‘Ben seni insanlara imam yapacağım’ demişti. O, ‘zürriyetimden de’ demişti. Allah; ‘ahdim zalimlere erişmez’ demişti.**”⁴

Bu ayette geçen **İmam** “**imam**” kelimesinden kast edilen; nübüvvet ve örnekliktir. Çünkü bu ayetten sonra gelen ayetler, Kâbe'den ve İsmail'in kavminden, ayrıca İbrahim'e nübüvvetin verilmesinden

¹ Bakara: 124

² Ahkaf: 12

³ Furkan: 74

⁴ Bakara: 124

bahsetmektedirler. Böylece ayetin manası şöyle olmaktadır: ‘Seni, insanların sana uydukları bir imam ve tâbi oldukları bir nebi yaptım.’ Bu ayette, burada “**imam**” kelimesinin hilâfet ya da yönetim anlamında olması mümkün değildir. Özellikle İbrahim, yönetimi üstlenmedi, bir yönetici olmadı. O sadece bir nebi ve Rasul idi.

O, kendisine verileni zürriyetine de verilmesini Allah ^{Subhenehû ve Teala}’dan talep edince Allah’u Teâlâ ona, önderlik ve nübüvvet olan bu makamın zalimler için olmadığını söyledi.

Buna göre bu ayette, halifenin ismetine dair bir delâlet yoktur. Ayrıca, “**zalimler**” kelimesinin mefhumu muhalefeti “âdiller” olur, “masumlar” değil. Zira zalim olmayanlar masumlardır demek değildir, sadece zulmün yokluğu ile yani adaletle vasıflanmışlar demektir.

İkinci nâsa gelince; o şu ayettir:
أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يَهْدَىٰ “Acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe, kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?”¹

Allah en iyi bilendir, bu ayetten kast edilen şudur: Kendisi hidayet için uyulan olan mı uyulmaya daha layıktır -yani Rasul mü daha layıktır- yoksa başkası kendisine hidayeti göstermedikçe kendisi hidayeti bulamaz halde şaşkın olan mı? Konu tamamen hidayet ve hidayeti gösterene tâbi olmak hakkındadır, yönetim ve Hilafetle bir alakası yoktur. İmam, insanları yönetir, işi yönetmektir, hidayet değil. O, sapık ve şaşkınları, isyankârları cezalandırır, kâfirlerle savaşır. Burada “hâdi/hidâyeti gösteren” kelimesi ancak “Rasule” hamledilir, bağlanır. Zira bu mana “halife”ye uygun düşmez. Bu ayet ve halifenin ismeti arasında bir ilişki yoktur. Yönetim, hidayet midir yoksa Şer’iatın uygulanması mıdır?!

Üçüncü nâsa gelince; o şu ayettir:
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasule ve sizden olan yöneticilere itaat edin.”²

Bu ayet, ululemire itaati emretmektedir. Bu itaatin, Allah’a itaat ve Rasule itaat ile bir araya getirilmiş olması; sadece, bu itaatin hükmünün, Allah ^{Subhenehû ve Teala}’ya itaat ve Rasule itaatin hükmü gibi olduğuna delâlet içindir, başka bir şey için değil! Bu itaat, aynı ayette bilfiil tahsis etmeksizin genel olarak geçmektedir. Fakat bu itaat, başka ayetler ve çeşitli hadislerle tahsis edilmiştir. Zira o ayetler ve hadisler itaati masiyet ve küfür olmayan hususla tahsis etmişlerdir. Masiyette itaat etmemeyi emretmişlerdir. Bununla da yetinmeyip imama karşı çıkmayı ve onu eleştirmeyi de emretmişlerdir. Küfürde itaat etmemeyi emretmiş, bununla yetinmeyip imama karşı savaşmayı da emretmişlerdir. Bu husustaki tahsis edici ayet ve hadisler gayet açıktırlar.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:
وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا “Kalbini zikrimizden gafil kıldığımız, hevasına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye itaat etme!”³ فلا تُطِعْ الْكَافِرِينَ “Kâfirlere itaat etme.”⁴

¹ Yunus: 35

² Nisa: 59

³ Kehf: 28

⁴ Furkân: 52

“Alabildiğine” وَلَا تُطِيعُ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ¹ “Yalanlayıcılara itaat etme.”¹ “Onlardan hiçbir yemin edene ... itaat etme.”² وَلَا تُطِيعُ مِنْهُمْ آيْمًا أَوْ كَفُورًا³ “Onlardan hiçbir günahkara yahut hiçbir nanköre itaat etme.”³

Rasule hitap, onun özelliklerinden olduğuna ve ona has kılındığına dair bir delil gelmedikçe ümmetine de hitaptır. Burada bu hitabın Rasule has kılındığına dair bir delil gelmemiştir. Böylece bu hitap, ümmete ait bir hitap olur.

Buhari, Nâfi'den o da Abdullah ^{RadıyAllah'u Anh}, dan Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediğini rivayet etti: السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ “Masiyetle emrolunmadığı sürece, Müslüman kişiye, hoşlandığı ve hoşlanmadığı hususlarda dinleyip itaat etmesi vaciptir. Masiyetle emrolunduğunda ise dinlemek ve itaat etmek yoktur.”⁴

Müslim, İbn Ömer'den, Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediğini rivayet etti: عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلَّا أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنْ أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ “Müslüman kişiye, masiyetle emredilmedikçe hoşuna giden ve gitmeyen hususta dinlemek ve itaat etmek vaciptir. Eğer masiyetle emrolunursa, dinlemek ve itaat etmek yoktur.”⁵

Müslim'in rivayet ettiği hususta, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} halifelere ve emirlere itaat konusunda: قَالُوا أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ قَالَ لَا مَا صَلَّوْا “Dediler ki; ‘Onlara savaş açmayalım mı?’ Dedi ki; “Hayır, namaz kıldırtdıkları sürece!”⁶

Bir başka rivayette de şöyledir: قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُنَادِيهِمْ بِالسَّيْفِ فَقَالَ لَا مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ “Denildi ki; Ya Rasulallah, onlara kılıçla karşı savaşmayalım mı? O da dedi ki; “Hayır, aranızda namazı kıldıkları sürece.”⁷

Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği bir başka rivayette: إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا “Açık bir küfür görmedikçe...”⁸

Müslim'in rivayetinde: فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرَّئَ وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ “Kim kerih görürse beridir/ayrı tutulur. Kim inkâr ederse emin olur. Fakat kim razı olur ve peşinden giderse...”⁹

Bu ayet ve hadisler, halifeye itaati masiyet ve küfür olmayan hususlara tahsis etmektedirler. Şu halde; “masum olmayan masiyetle emredebilir, hataya düşebilir. Ona itaat vacip olursa; Allah ^{Subhenehû ve Teala}’nın; masiyeti haram kılarken halifeye itaati emretmesi ile iki zıttın birleştirilmesini emretmiş olması gerekir” sözü uygun düşmez. Çünkü iki zıttın birleşmesi yoktur. Zira Allah ^{Subhenehû ve Teala} masiyet ve küfür olmayan hususlarda itaati emrediyor, masiyet ve küfür olan hususlarda ise itaat etmemeyi emrediyor, masiyetin yasaklanmasını emrediyor. Bu konuda Allah’ın emirleri arasında bir tezat/zıtlık ve tenakuz/çelişki yoktur.

¹ Kalem: 8

² Kalem:10

³ İnsan: 24

⁴ Buhari, K. Ahkâm, 6611

⁵ Müslim, K. İmârat, 3423

⁶ Müslim, K. İmârat, 3445

⁷ Müslim, K. İmârat, 3447

⁸ Buhari

⁹ Müslim, K. İmârat, 3446

Böylelikle, bu ayet halife için ismetin şart koşulmasına dair delil olmaya uygun olmamaktadır. O halde onunla bu hususta delil getirmek düşer.

Halife için ismet sıfatı olması hakkında konuşanların delilleri işte bunlardır. Bunların hepsi de istidlâl/delil getirme konumundan düşmektedirler, delil olmaya uygun değildirler. Bütün bunlardan açığa çıkıyor ki; halife için masum olması şart koşulmaz, hatta onun şart koşulması caiz olmaz. Hilafet, beşeri bir makamdır, ilâhi bir makam değildir. Bundan dolayı **İslâm devleti, ilâhi/teokratik bir devlet değil, beşeri bir devlet olmaktadır.**

Halifenin Azli

Halife'nin durumunda onu **Hilâfet'ten düşürecek** açık bir değişiklik olursa Halife **hemen azledilir**/görevinden alınır. Onu Hilâfet'ten dışarı çıkartmayan fakat o hali ile Hilafette kalmasının Şer'iata göre caiz olmadığı bir değişikliğin gerçekleşmesi durumunda ise Halife'nin **azli gerekli** olur.

Halife'yi **Hilâfet'ten dışarı çıkartan durum** ile Halife'nin **azlini gerektiren durum** arasındaki fark ise şudur:

Birinci durum: Yani Halife'yi Hilâfet'ten çıkartan durumdur. Bu durum halifede görüldüğünde kendisine itaat gerekmez.

İkinci durum: Halife'nin azlini gerektiren durumdur. Bu durumda ise azl işlemi bilfiil gerçekleşene kadar Halife'ye itaat farz olarak kalır.

Halife'nin durumunu değiştirip onu Hilâfet'ten çıkaran şeyler üç tanedir. Bunlar:

1. Halife eğer İslâm'dan çıkar (mürted olur) ve bunda ısrar ederse,
2. İyileşme ümidi olmayan sürekli deliliğe tutulursa,
3. Halife kendini yenen düşmanın eline esir düşer ve kurtulma imkân ve umudu bulunmazsa.

Halife bu üç durumda Hilâfet'ten düşer yani Hilâfet yetkisini kaybeder. Bu durumlarda Halife'nin azline hükmedilmiş olmasa bile o azl olmuş sayılır. Halifede bu üç sıfattan birinin varlığı ile ona itaat farziyeti kalkar ve bu durumda iken verdiği emirler uygulanmaz. Ancak Halifede bu durumların var olduğunun ispatlanması gerekir. Bu ispatın ise **mezalim mahkemesi** önünde olması gerekir. Mezalim Mahkemesi Halife'nin Hilâfet'ten çıktığına ve azline hükmedince, Müslümanlar hemen başka bir Halife ile Hilâfet akdi yaparlar ve yeni Halife'yi belirlerler.

Halife'yi Hilâfet akdinin dışına hemen çıkarmayan fakat yine de Hilâfet'te kalmasının caiz olmadığı değişiklikler ise şu beş husustan ibarettir:

1. Halife'nin fısıki sebebi ile adaletin zedelenmesi,

2. Halife'nin, kadinsılaşması ya da cinsiyetinin belirsiz bir hal alması,

3. Sürekli olmayan bir deliliğe tutulması yani bazen iyi iken bazen deli gibi davranması,

Bu durum söz konusu olduğunda Halife'nin işlerini yapacak sürekli bir vekil tayin etmek caiz değildir. Çünkü Hilâfet akdi, Halife'nin şahsında yapılan bir akittir ve başkasını yani vekili kapsamaz.

4. Her hangi bir sebepten dolayı Halifelik yükünü taşımaktan aciz duruma düşmesi,

Bu sebepler Halife'nin görevini yapmasına engel olan bir organ eksikliği ya da iyileşme ümidinin bulunmadığı bir hastalığa yakalanmasıdır. Halife'nin bu durumlardan birine düşmüş olması uygulamak üzere seçildiği dinin emirlerinin uygulanmaması ya da Müslümanların çıkarlarının gözetlenmemesi gibi yönetimde bir boşluğın doğması demektir. Bu ise açık bir münkerdir. Bu münkerin kaldırılması ise bir farzdır. Bu farz da ancak Halife'nin azli ve yerine başka birinin seçilmesi ile yerine getirilebilir.

5. Halife üzerinde; Müslümanların idaresi ve çıkarlarının gözetilmesinde Şer'iata uygun bir şekilde kendi görüşü ile yönetmekten alıkoyan bir baskı ve tesirin bulunması.

Eğer Halife'ye yönelik bu baskı, Halife'yi ümmetin işlerini Şer'î hükümlere bağlı olarak sadece kendi reyini/görüşü ile yönetmesinden alıkoyuyorsa o takdirde Halife'nin Hilâfet yükünü taşımaktan hükmen aciz olduğuna itibar edilir ve azli farz olur. Bu durum iki şekilde açığa çıkar:

a- Halife'nin çevresindeki bir yahut birkaç kişinin etkisi altına girmiş olmasıdır. Bu durum Halife'nin işlerin idaresinde kendilerine karşı çıkamadığı bu kişilerin görüşleri doğrultusunda hareket etmesine sebep olan bir baskı altında olmaları durumudur. Bu durumda bakılır; eğer bu baskıdan Halife'nin kısa bir süre içinde kurtulması imkânı varsa, Halife'nin bu kişilerden kurtulması için kısa bir süre verilir. Bu sürede bu baskı ortadan kaldırılmazsa Halife'nin azledilmesi farz olur.

b- Halife'nin durumunun esirlik ya da esirliğe benzer bir hal olmasıdır. Halife'nin düşman eline veya nüfuzu altına düşüp ümmetin işlerinin idaresinde iradesini yitirmesinin, düşmanın istediği şekilde davranmasının söz konusu olmasıdır. Bu durumda bakılır; eğer Halife'nin düşman sultanından kısa bir sürede kurtulma ümidi varsa beklenir. Eğer bu sürede Halife kurtulursa Halife'nin acziyetine sebep olan engeller ortadan kalkmış olur. Yoksa Halife'nin azli farz olur.

Söz konusu bu beş durumdan herhangi birinin bulunması durumunda Halife'nin azledilmesi farz olur. Ancak bu durumların gerçekliğinin mezalim mahkemesi önünde ispatı gerekir. Sonuçta mezalim mahkemesi Halife'nin Hilâfet akdini fesheder ve azline hükmeder ve Halife azledilir. Ardından üç gün içinde başka bir kişi ile Hilâfet akdi yapılır.

أَحَدَهُمْ “Üç kişi bir yolculukta (beraber) olduklarında aralarından birisini emir tayin etsinler.”¹

Ebu Dâvud, Ebu Said El-Hudri'den şu Hadisi rivayet etti: إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ "Üç kişi yolculuğa çıktıkları taktirde, başlarına aralarından birisini emir tayin etsinler."²

Bu Hadisler, sayıları en az üç olan her gruba, aralarından birisini üzerlerine emir tayin etmelerini zorunlu kılmakta gayet açıktırlar. Ancak Hadislerdeki Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in şu; **“Bir açık alanda”**, **“bir yolculukta”** sözleri; onların, **aralarında ortak bir iş üzere** açık alanda bir araya gelmiş olduklarına ya da **beraber** bir yolculuk yaptıklarına ya da buna benzer **ortak işlerden bir iş üzere olduklarına** delâlet etmektedirler. Buna parti veya cemiyet, seriyye, ordu, mahalle, şehir, bölge ve diğerleri de girer. Bu, açık bir alanda olan ya da yolculuk yapan üç kişi için zorunlu kılınmış ise, bu zorunluluk daha büyük sayılar ve işler için daha evla ve daha uygun olur. Zira Hadisler, **“açık alanda olmak”**, **“yolculukta olmak”** ve onlardan da büyük ve önemli başka hususlar hakkında geneldirler. Çünkü **muvafakat**/uygun düşme **mefhumu** buna delâlet eder. Usul kaidesine göre; hitabın anlamı amel edilendir. Zira bir şey emredildiğinde veya nehyedildiğinde, emredilen ve nehyedilenden anlaşılana, emredilen veya nehyedilen husus hakkındaki **mantuka**/metinden anlaşılana dâhil edilir. Çünkü emir ve nehy, emredilenden daha çok ve daha büyük olanını öncelikten dolayı kapsar. Buna örnek;

- Anne ve babaya sövmek ve vurmanın haram oluşu Allah’u Teâlâ’nın şu sözünün delâletinden dolayıdır:

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ **“O ikisine (anne ve babaya) öf bile deme.”**³

- Yetimlerin mallarını telef etmenin haram kılması Allah’ın şu sözünün delâletinden dolayıdır:

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا **“Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler...”**⁴

- Kantardan daha fazlasını ödeyip, dinardan fazlasını ödememek Allah’u Teâlâ’nın şu sözünden dolayıdır:

وَمَنْ أَهْلَ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِطْرٍ يُؤَدُّهُ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِيَدِينَارٍ لَا يُؤَدُّهُ إِلَيْكَ **“Ehli kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bırakırsan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bırakırsan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez.”**⁵

Aynı şekilde Rasul, yolculuk ve açık alanda birlikte olmak durumunda bir emir tayin edilmesini emrediyor. Bu emir, yolculuktan daha tehlikeli ve açık alanda bulunmaktan daha önemli hususlara uygulanır ve onları evlâ babından kapsar. Zira hitabın anlamının delâlet ettiği her husus emire dâhil olur. Yukarıda geçen Hadislerdeki açıklanan bu muvafakat mefhumunu Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in fiili de teyit

¹ Ebu Davud, K. Cihâd, 2242

² Ebu Davud, 2241

³ İsrâ: 23

⁴ Nisa: 10

⁵ Ali İmran: 75

etmektedir. Zira o, yolculuktan daha tehlikeli ve önemli hususlarda emir tayin etmiştir. Nitekim haccda, gazvede, vilayette emir tayin etmiştir.

Bu izahat, bir mekân veya aralarında ortak bir işte her cemaate bir emir belirlemenin vacip oluşu yönüyle bir izahattır.

İslâm tek bir konudaki liderin, başkanın ve emirin **bir kişi** olmasını öngörmekte, birden fazla olmasını caiz kabul etmemektedir. İslâm, "kolektif liderlik" yahut "kolektif başkanlık" gibi bir şeyi tanımaz. İslâm'da liderlik yalnız ve yalnız ferdidir. Bu nedenle lider, başkan ve emirin **tek kişi** olması gerekir. Birden fazla olması caiz değildir. Bunun delili ise, yukarıda geçen hadislerin metinlerinde ve Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in fiillerinde açıktır.

İşte, bütün bu Hadis-i Şer'ifler emirin **tek kişi** olmasını açıkça ifade etmektedir. Zira Hadislerin hepsi diyor ki; **أحدكم- أحدكم** Bu ifadelerde yer alan **أحد** "ehad" kelimesi "**bir/tek**" kelimesiyle aynı şeydir. **Bir** sayısından daha fazlasına delalet etmez. Kelimenin Mefhumu muhalefetinden de bu anlaşılmaktadır. Sayıda, sıfatta, gayede ve şartta nâs olmadan da Mefhumu muhalefetle amel edilir.

Mefhumu muhalefet, kendisini ortadan kaldırmayı gerektirecek bir başka nâs geçmedikçe yürürlükten kalkmaz.

Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi:

"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterse onları zinaya zorlamayın."¹ **ولا تکرهوا فتياتکم علی البغاء إن أردن تحصنًا**

Bu ayetin mefhumu muhalifi onlar, iffetlerini korumak istemezlerse zinaya zorlanabileceklerini ortaya koymaktadır. Ancak buradaki Mefhumu muhalefet, yüce Allah'ın şu ayeti ile geçersizdir:

"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o hayâsızlıktır ve kötü bir yoldur."² **ولا تقرّبوا الزنا إنه کان فاحشة وساء سبیلًا**

Mefhumu muhalefeti ortadan kaldıran bir nâs geçmediği zaman Mefhumu muhalefet ile amel edilir. Aşağıdaki ayette olduğu gibi:

"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birisine yüz sopa vurun."³ **الزانية والزانی فاجلدوا کل واحد منهما مائة جلدًا**

Ayeti kerimede geçen "**celde**"/"**sopa**" kelimesi **yüz** olarak bilinen özel bir sayıyla kayıtlandırılmıştır. Bu özel sayı ile kayıtlandırılmış olması, yüz sopadan fazlasını vurmanın caiz olmadığını göstermektedir.

Buna göre Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'den rivayet edilen şu Hadis-i Şer'iflerdeki; **فلیؤمروا أحدہم** "**İçlerinden birini emir tayin etsinler.**" **إلا أمروا علیہم أحدہم** "**Aralarından birisini emir yapsınlar.**" "**İçinizden birini emir tayin edin.**" buyruklarındaki Mefhumu muhalefet, **birden** fazla kişiyi emir tayin etmelerinin caiz olmadığını göstermektedir. İşte bundan dolayı emirlik, liderlik ve başkanlık yalnızca **bir kişi** için söz konusudur. Hadis-i Şer'iflerin hem mantığı hem de mefhumu gereği **birden** fazlasının böyle bir makama getirilmesi mutlak olarak caiz değildir.

¹ Nur: 33

² İsrâ: 32

³ Nur: 2

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem in uygulaması da bunu göstermektedir. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem bütün olaylarda yalnızca bir kişiyi emir tayin ediyordu. Bir yerde **birden** fazla kimseyi kesinlikle emir tayin etmiş değildir.

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem in Muaz'ı ve Ebu Musa'yı Yemen'e gönderdiğine dair rivayetlere ve onlara söylediği şu Hadisine gelince: **يَسْرًا وَلَا تُعَسِّرًا وَيَبَشِّرًا وَلَا تُثَقِّرًا وَتَطَوُّعًا** "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz ve birbirinize gönüllü olarak muamele ediniz."¹

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem bunların her birini Yemen'in ayrı bir yöresine göndermiştir. İkisini aynı yere göndermiş değildir. Hadis-i Şer'ifi Buhari iki ayrı metin halinde rivayet etmiştir. Bunlardan bir rivayette ikisini iki ayrı yere gönderdiğini açıkça ifade etmektedir. Şöyle demektedir:

"Bize Musa anlattı, Ebu Avane anlattı. Bize Abdulmelik Ebu Bürde'den anlattı ve dedi ki; Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Ebu Musa ile Muaz'ı Yemen'e gönderdi. Onların her birisini ayrı bir mihlafa/bölgeye gönderdi. Yemen iki bölgedir. Sonra onlara şöyle dedi: **يَسْرًا وَلَا تُعَسِّرًا وَيَبَشِّرًا وَلَا تُثَقِّرًا** "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin." Daha sonra onların her birisi kendi işine gitmek üzere yola koyuldu."²

Bu rivayet, Yemen'e iki kişi gönderdiğine dair başka bir rivayeti tefsir etmektedir. Onlardan her birisini Yemen'in bir yönüne emir kılmıştır. İki bir tek mekânda emir olmamışlardır. Onlardan her birisi, diğerinin emir olduğu mekândan başka bir mekânda emir idiler. Buna göre aynı işin iki tane başkanının olması, aynı yerin iki tane başkanının olması caiz değildir. Aksine başkan, kumandan ve emirin yalnız tek olması gerekiyor. Birden fazla olması haramdır.

Ayrıca şu bilinmelidir ki; İslâm'da başkanlık, emirlik ve komutanlık **liderlik** değildir. Çünkü **liderlik**, lidere tâbi olmayı gerektirir. İslâm'da **başkanlık** ise; başkana, sadece işleri gütme ve başkanlığının kendisine ait olduğu işte sulta, hakkında başkan olarak belirlendiği iş bakımından Şer'iatın ona verdiği husus çerçevesinde hakkında emir kılındığı yetkilere göre başkanlığı altına giren her hususu uygulama hakkı vermektedir.

Müslüman ülkelerde yaygın bir şekilde görülen parlamento, konsey, yönetici kadrolar v.b isimler altında faaliyet gösteren kolektif başkanlık uygulamaları ve bu adı taşıyan kurumların başkanlık yetkilerine sahip olması Şer'iata muhalif uygulamalardır. Çünkü başkanlığın böyle bir heyete meclise veya kurula verilmesi Hadislerin nâssı ile haramdır. Şayet heyet, meclis veya grup ümmetin sorunlarını çözmeyi üstlenmek, tartışmak, şûra görevini yerine getirmek gibi maksatlarla kurulursa caizdir ve böyle bir uygulama İslâm'dandır. Çünkü Müslümanların övülen özelliklerinden biri de işlerinin kendi aralarında şûra ile görülmesidir. O takdirde böyle bir heyet veya kurulun görüşü değer itibari ile işleri yerine getirmek ile alakalı hususlarda çoğunluk kararı halinde ise bağlayıcı olur.

¹ Buhari, 2811, 3998, 5659, 6637; Müslim, 3263; Ahmed b. Hanbel, 18908

² Buhari, 2811, 3998, 5659, 6637; Müslim, 3263; Ahmed b. Hanbel, 18908

Belli bir görüşe götüren teknik görüşler veya tanımlamalar ile ilgili hükümlerle alakalı hususlarda ise sadece şûra/danışma olur.

Başkan karar verdiğinde, işlerin yapılmasından başkası ile alakalı olandan uygun gördüğünü uygular.

Liderliğin cemai/grupsal/kollektif ya da ferdi olması hususunda komünist düşüncülerin ihtilaf etmelerine gelince, bunun incelenmesine İslâm'da yer yoktur. Çünkü İslâm, nâs ile ve amel ile liderliğin/komutanlığın ferdî olduğunu tayin etmiştir. Bunun üzerinde Sahabelerin İcmai da hâsıl olmuştur. Ümmet, bütün asırlarda buna bağlı kalmıştır.

İtaat

İtaat; devlette disiplinin olması için temel bir husustur. O, ümmette ve devlette genel disiplini gösteren en önemli görüntülerdendir.

Bundan dolayı, vahiy, mucizeler, risâlet, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in şahsiyetinin varlığına ve bütün bunların itaatin oluşması için yeterli olmasına rağmen, Kur'an birçok ayette itaate teşvik ederek gelmiştir. Kur'an'ın getirdiği itaat, devlet ve ümmet varlığının, esasî üzerine kurulduğu itaattir. O, aynı zamanda itaat ahlâkî için bir beyandır. Nitekim itaatin olması vacip olduğunda, ayetler ona bağlanmayı zorunlu kılan ve onu Müslüman'ın seciyelerinden bir seciye yapan emirlerle gelmişlerdir. İtaatin olmasının caiz olmadığına ise ayetler onun yapılmamasını zorunlu kılan, onu Müslüman'ın kendisini yerine getirmekten uzak tuttuğu hususlardan sayan nehiylerle gelmiştir.

Kur'an'ı, itaat seciyesini oluştururken şöyle dediğini görürüz:

“Allah'a itaat edin, Rasul'e de itaat edin.”¹ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ
وَأَسْمِعُوا “O halde bana uyun ve emrime itaat edin.”² فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي
وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
“Dinleyin, itaat edin.”³ وَأَطِيعُوا
“Kim Allah'a ve Resul'üne itaat ederse, onu orada ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokar.”⁴ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ
فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ “Rasule itaat edenler, Allah'a itaat etmiş olur.”⁵ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ
وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
“Kim Allah'a ve Rasule itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği ... kimselerle beraberdirler.”⁶

Bu ayetlerde Allah ^{Subhenehû ve Teala}, itaati mutlak olarak emretmektedir. Böylece itaat sınırlandırılmamış olarak gelmiştir.

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in de, masiyetle emredilmiş olmadıkça herhangi bir halde yönetici ve valilere itaati emrettiğini görürüz:

İbn Abbas'tan Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ
شَبْرًا فَمَاتَ عَلَيْهِ إِلَّا مَاتَ مِثَّةَ جَاهِلِيَّةٍ “Kim emirinde hoşlanmadığı bir şey görürse, ona sabretsin. Zira insanlardan, yönetimden bir karış da olsa

¹ Nur: 54

² Tâha: 90

³ Teğâbün: 16

⁴ Nisa: 13

⁵ Nisa: 80

⁶ Nisa: 69

dışarı çıkan bir kişi yoktur ki, onun o hal üzere ölümü cahiliyye ölümü olmasın.”¹

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, emire itaatsizliği 'cemaattan ayrılma' saydı.

Müslim, Ebu Rica El-Atârdî'den şunu anlattığını rivayet etti: “İbn Abbas RadıyAllah'u Anh, dan Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in şöyle dediğini rivayet ederken işittim: مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مِنْ فَارِقِ الْجَمَاعَةِ “Kim emirinde hoşlanmadığı bir şey görürse, sabretsin. Zira kim cemaattan bir karış da olsa ayrılıp ölürse, onun ölümü, cahiliyye ölümü olur.”²

Müslümanların Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e biat ettikleri hususlardan birisi de itaattir.

Buhari, Cunâde b. Ebi Umeyye'den şöyle dediğini rivayet etti: “Ubâde b. Sâmit hasta iken yanına gittik. ‘Allah seni iyileştirsin. Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, den işitip Allah’ın seni kendisi ile faydalandığı bir Hadis anlat’ dedik. Dedi ki; ‘Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem bizi çağırdı ve biz ona biat ettik.’ Sonra dedi ki; ‘Bizden aldığı ahid arasında şu vardı: Hoşumuza giden gitmeyen, bize sevimli, kolay, zor gelen hususlarda dinleyip itaat edeceğimize dair biat etmemiz, yönetim hususunda ehli ile/yöneticiler ile çekişmememiz.’ Dedi ki; إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللَّهِ فِيهِ بُرْهَانٌ “Ancak yanınızda Allah katında geçerli ilgili bir burhan/kesin delil ile açık bir küfür görmeniz müstesnadır.”³

İşte, böyle ayet ve Hadisler itaati emrederek gelmişlerdir. Ancak bu itaat İslâm çerçevesi ile sınırlıdır. Çünkü başka Hadisler, Allah Subhenehü ve Teala'ya isyan etme durumunda itaati yasaklayarak gelmişlerdir.

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir Hadiste Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, şöyle demiştir: لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ “Yaratıcıya isyan etme durumunda yaratılmışı itaat yoktur.”⁴

Buhari'nin rivayet ettiği Nâfi Hadisine göre, Abdullah RadıyAllah'u Anh, dan Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in şöyle dediğini rivayet etmiştir: السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أَمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ “Masiyetle emrolunmadığı sürece, Müslüman kişiye, hoşlandığı ve hoşlanmadığı hususlarda dinleyip itaat etmesi vaciptir. Masiyetle emrolunduğunda ise dinlemek ve itaat etmek yoktur.”⁵

Ayrıca, itaat, genel disiplin için olduğunda Allah onu emretmiştir. İtaat, İslâm'ın zıddına, karşıtı olduğunda, ya da Allah'ın yolundan başka bir yol için olduğunda, İslâm ondan nehyederek gelmiştir. Bundan dolayı, Allah'u Teâlâ bizi bazı itaatlerden açıkça nehyetmiştir.

Şöyle buyurmaktadır:

“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ “Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba itaat ederseniz, imanınızdan sonra sizi çevirip kâfirler haline getirirler.”⁶

¹ Müslim, K. İmârat, 3439

² Müslim, K. İmârat, 3438

³ Buhari, K. Fitne, 6532

⁴ Ahmed b. Hanbel, Aşaratü'l Mübeşşirîn bi'l Cennet, 1041

⁵ Buhari, K. Ahkâm, 6611

⁶ Ali İmran: 100

“Kalbini zikrimizden gâfil kıldığımız, hevasına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye itaat etme.”¹ “Yeryüzünde bulunanların çoğuna itaat edersen, seni Allah’ın yolundan saptırırlar.”² “Kâfirlere itaat etme.”³ “Onlardan hiçbir günahkara, yahut hiçbir nanköre itaat etme.”⁴ “Alabildiğine yemin edene.... itaat etme.”⁶

Bu ayetlerden hepsi, sıfatları ile belirlenmiş bazı şahıslara itaati nehyetmektedirler. Bunların incelenmesinden; nehyedilen o itaatin, İslâm’ın karşıtına ve İslâm yolundan başka bir yol için olan itaat olduğu açığa çıkıyor. Allah ^{Subhenehû ve Teala} bunu bize açıklamıştır. Ta ki; nefislerimizde itaatin oluşması genel disiplini var etmeye yöneltici bir şekilde oluşsun. Ta ki bu disiplini, itaat var olduğunda siyasi varlığa karşı zararlı hale geldiği noktalardan uzak tutalım. Onun için Müslüman’ın, Allah’ın itaat emrine uyarken, Allah ^{Subhenehû ve Teala}’nın kendilerine itaati nehyettiği kimselere itaat etmeyi de terk etmesi gerekmektedir.

Halifenin Şer’i Hükümler ve Üsluplar Benimsemesi Yani Kanunlar Koyması

“**Kanun**” kelimesinin Arapçadaki manası; “**asıl**” demektir. Bu, Arapçalaştırılmış bir yabancı lafızdır. Yabancı ıstılahta “**kanunun**” manası; İnsanların, gereğince hareket etmeleri için sultanın/otorite sahibinin çıkarttığı emirdir.

“**Kanun**” şöyle tarif edilmiştir: “Sultanın, insanları ilişkilerinde kendilerine uymaya zorunlu kıldığı kaideler topluluğudur.” Kanun iki kısımdır:

Birinci kısım: İlişkileri asıl olarak tanzim eden hükümler. Bu da iki çeşittir: **1-** Kanuni esastır yani anayasadır. **2-** Anayasadan başka diğer kanunlardır.

İkinci kısım: Asıllarına ait genel bir hüküm olan ferî/detay fiilleri tanzim eden kanunlardır. Onlara has hüküm yoktur, onlar vesileleri tanzim ederler. Yani onlar kendileriyle haklarında genel hüküm olan aslî fiillere gidilen üsluplardır. Onların ferîlerine ait özel bir hüküm yoktur. Onlar idari teşkilatları tanzim ederler. Onlara “idari kanunlar” veya “idari nizamlar”, “yönetmelikler” v.b. denilir.

Mademki, kulların fiilleri ile alakalı olarak Şâri’in/Şer’iat Koyucunun hitabı kendisine bağlanma zorunluluğu ile gelmiştir. Onun için o fiillerin tanzim edilmeleri Allah ^{Subhenehû ve Teala}’dan gelmektedir. İslâm Şer’iatı insanların bütün fiilleri ve bütün ilişkiler ile alakalı olarak gelmiştir. İster bu ilişkiler; Allah ^{Subhenehû ve Teala} ile ilişkileri olsun, ister kendi

¹ Kehf: 28

² En’am: 116

³ Furkân: 52

⁴ Kalem: 8

⁵ İnsan: 24

⁶ Kalem: 10

nefisleriyle ilişkileri olsun, ister insanların birbirleri ile ilişkileri olsun fark etmez. İslâm Şer'iatı bunların hepsiyle alakalı olarak gelmiştir. Onun için ilişkilerini tanzim etmek için insanlar tarafından kanunların konulmasına İslâm'da yer yoktur. Zira insanlar Şer'i hükümler ile mukayyetirler.

Allah'ü Teâlâ şöyle dedi:

“Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimleridir.”¹ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ “Rasul size ne verdi ise, sizi neden nehyettiye ondan sakının.”² وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا “Mü'min bir erkek ve kadın için Allah ve Rasulü bir işte hükmettiğinde o işlerden dolayı bir seçenek yoktur.”³

Müslim, Aişe'den Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediğini rivayet etti: “Kim hakkında emrimiz olmayan bir iş yaparsa o red olunur.”⁴

Dolayısıyla insanlar için hükümler koyan Allah Subhenehü ve Teala'dır, sultan değil. O, insanları ve sultanı ilişkilerinde o hükümlere tâbi olmaya zorunlu kılandır, onları o hükümlerle sınırlı kılandır, o hükümlerden başkasına tâbi olmaktan onları men edendir. Bunun için, insanların ilişkilerini tanzim etmek için birtakım hükümler koymakta beşere bir yer yoktur. İlişkilerini tanzim etmek hakkında beşerin koyduğu hükümler ve kurallara tâbi olmaya insanları zorlamak ya da serbest bırakmak hususunda sultana bir yer yoktur.

Ancak Şer'i hükümler, Şer'iat Koyucunun kulların fiilleri ile alakalı olarak Kur'an ve Sünnette gelen hitabıdır. Şer'iatın konuluğu bakımından ve Arap dili bakımından onlarda birkaç mana taşıyanları vardır. Dolayısıyla insanların onları anlamakta ihtilafa düşmeleri ve anlamadaki bu ihtilafın kast edilen manadan farklı ve başka olması boyutuna ulaşması doğal ve kaçınılmazdır. Bundan dolayı, farklı ve çeşitli anlayışların olması kaçınılmazdır. Onun için bir tek hüküm hakkında birtakım farklı çeşitli görüşler olabilir.

- Nitekim Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Ahzâb Gazvesinde şöyle demişti: “Kimse Kureyzaoğullarının mahalline varmadan ikindi namazını kılmasın.”⁵ لَا يُصَلِّينَ أَحَدًا الظُّهْرَ إِلَّا فِي بَيْتِ قُرَيْظَةَ

Birtakım kişiler Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in bu sözünden, acele etmenin kast edildiğini anlayıp yolda ikindi namazını kıldılar. Birtakım kimseler de cümlelerin manasının kast edildiğini anlayarak ikindi namazını kılmadılar, Kureyzaoğullarının mahalline varasıya kadar tehir ettiler ve oraya varınca kıldılar. Bu durum Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e iletilince o her iki gurubu da anlayışlarında tasvip etti.

- Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: “Kitabın fatıhası ile olmadıkça namaz yoktur.”⁶ لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

Bir kısım insanlar bu sözden, sahih namazın olmadığına kastedildiğini anlayıp; ‘Fatihanın okunması, namazın rükünlerinden bir

¹ Bakara: 229

² Haşr: 7

³ Ahzab: 36

⁴ Müslim, K. Akdiyye, 3243

⁵ Müslim, K. Cihâd ve's Seyr, 3317

⁶ Dâremi, K. Salât

rükündür, onu okumayanın namazı bâtil olur.’ dediler. İnsanların bir kısmı da, bu sözden kâmil namazın olmadığını kastedildiğini anlayıp; ‘Fatihanın okunması namazın rükünlerinden bir rükün değil, bilakis Kur'an'ın okunması bir rükündür. Onun için Kur'an'dan herhangi bir ayet okunup Fatiha okunmadığında namaz sahih olur.’ dediler.

- Aynı şekilde Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şu sözüne de ihtilaf ettiler: **لا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ** “Bir mü'min bir kâfirden dolayı öldürülmez. Ahidinde duran ahit sahibi de öldürülmez.”¹

Bir topluluk bunu şöyle anladılar: ‘Müslüman bir kâfiri öldürdüğünde, ondan dolayı öldürülmez. Meselâ; hapsetmek gibi tâzir cezası verilir. Çünkü Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in; **لا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ** “Bir mü'min bir kâfirden dolayı öldürülmez.” sözü, mü'minin öldürülmemesi hususunda açıktır.’ Bir başka topluluk da şöyle anladılar: ‘Harbi kâfir ile zimmî kâfir birbirinden ayırt edilir. Zira bir Müslüman zimmî kâfir öldürdüğünde, ondan dolayı öldürülür. Anlaşmalı kâfir, emân verilen kâfir de aynı konumdadır. Harbi kâfir ise, onu öldürdüğünde Müslüman ondan dolayı öldürülmez. Çünkü Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in aynı Hadisteki şu sözü buna delâlet etmektedir: **وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ** “Ahidinde duran ahid sahibi de öldürülmez.” Bunun manası, bir Müslüman bir kâfirden dolayı öldürülmez. Ahid sahibi olan da bir kâfirden dolayı öldürülmez. “Ahid sahibi kâfir” ifadesindeki, “kâfir” kelimesinin “harbi” manasında olması kaçınılmaz olur. Yani ahid sahibi kâfir, harbi kâfirden dolayı öldürülmez. Böylece Hadisin manası şöyle olmaktadır: Müslüman harbi kâfirden dolayı öldürülmez. Bunun mefhumu şudur: Müslüman harbi olmayan kâfirden dolayı öldürülür. Ahid sahibi de harbi olmayan kâfirden dolayı öldürülür. Ahid sahibinin, bir kâfirden dolayı öldürülmemesi bakımından Müslüman gibi olması, Hadiste geçen “kâfir” kelimesinden kast olunanın, **zimmî** değil **harbi** kâfir olduğuna delâlet etmektedir. Bunu Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, den rivayet edilen şu olay teyit etmektedir: Bir yahudiyi öldüren bir Müslüman Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, e getirildi. O da onu öldürttü.

İşte, böyle anlayıştaki farklılık, bir tek hükümde görüş farklılığını oluşturmaktadır. Ayet ve Hadisler hakkında böyle farklı anlayış çokça mevcuttur. Bir tek hükümde görüşlerin farklılaşması, Müslüman'a onlardan bir görüşü almasını da kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü onların hepsi de Şer'î hükümdürler. Bir tek şahıs hakkında Allah'ın hükmü birden fazla olmaz. Ondandır dolayı benimsemek için onlardan bir tek hükmün belirlenmesi kaçınılmazdır. Bundandır dolayı Müslüman'ın bir amel yapmaya başladığında bir Şer'i hüküm benimsemesi, zorunlu bir husustur. İster farz, ister mendub, ister haram, ister mekruh ister ise mübah olsun, sadece bir tek hükümle amel etmenin vacip olması, belirli bir hükmün benimsenmesinin vacip olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun için her Müslüman'a, ister müçtehit olsun ister mukallit olsun, ister halife olsun ister halife olmasın, amel yapmak için Şer'î hükümleri alırken belirli bir Şer'î hüküm benimsemesi vacip olmaktadır. Belirli bir hüküm benimsediğinde, bu Şer'î hüküm onun hakkında Allah'ın hükmü olur. Sadece onun gereğine göre amel etmesi, onu insanlara öğretmesi, İslâm'a ona göre davet etmesi zorunlu olur. Çünkü Müslüman'ın hükmü

¹ İbni Mâce, K. Diyât, 2650

benimsemesinin manası; onunla amel etmesi, başkasına onu öğretmesi, İslâm'ın hükümlerine ve fikirlerine davet ederken ona davet etmesi demektir.

Müslüman belirli bir hüküm benimsediğinde, bu hükmün bizzat kendisi o Müslüman'ın hakkında Allah ^{Subhenehû ve Teala}'nın hükmüdür. Şu dört durum dışında onu terk etmesi o Müslüman'a caiz olmaz:

Birincisi: O hükmün delilinden daha kuvvetli bir delilin ortaya çıkmasıyla, o hükmün delilinin zayıf oluşunun Müslüman'a belli olması. Bu durumda, Allah'ın hükmü kuvvetli delilin delâlet ettiği hüküm olur. İşte, o zaman benimsemiş olduğu o hükmü terk etmesi ve yeni görüşü benimsemesi o Müslüman'a vacip olur. Çünkü kendi hakkında Allah ^{Subhenehû ve Teala}'nın hükmü o yeni görüştür.

İkincisi: Yeni görüşü istinbat eden kimsenin istinbat ilminde kendisinden daha âlim olduğu, delil getirmede daha titiz olduğu veya Şer'iatı da çok kavradığına dair kendisinde bir zannı galibin oluşmasıdır. İşte o zaman benimsemiş olduğu hükmü, görüşü terk etmesi ve o şahısın benimsediği hükmü benimsemesi kendisine caiz olur. Çünkü Sahabelerin büyüklerinin kendi görüşlerini terk edip başkalarının görüşlerini aldıkları sabit olmuştur. Nitekim Ebu Bekir, kendi görüşünü terk ederek Ali'nin görüşünü almıştır. Ömer de kendi görüşünü terk ederek Ali'nin görüşünü almıştır.

Üçüncüsü: Müslümanların sözlerinin bir tek görüşte birleştirilmesinin kast edilmiş olmasıdır. Bu durumda Müslüman'a, benimsemiş olduğu görüşü terk edip Müslümanların sözlerinin üzerinde birleştirilmesi uygun görülen görüşü benimsemesi caiz olur. Zira Osman, insanların kendisine, Allah'ın Kitabı, Rasulü'nün Sünneti, Ebu Bekir ve Ömer'in görüşleri üzere hükmetmesi şartıyla biat etmelerini kabul etti. Sahabeler. Bu hususta onu tasvip ettiler. Bu ise, benimsediğini terk etmesi ve daha önce Ebu Bekir ve Ömer'in benimsediklerini benimsemesi demektir.

Dördüncüsü: Halifenin benimsediği hükmün, Müslüman'ın içtihadı ile elde ettiği hükme muhalif olmasıdır. Bu durumda Müslüman'a, içtihadı ile elde ettiği hüküm ile amel etmeyi terk etmesi ve imamın/halifenin benimsediği hükümle amel etmesi farz olur. Çünkü; **“İmanın emri ihtilafı kaldırır”, “İmanın emri bütün Müslümanlara uygulanır”** kaideleri hakkında sahabelerin icmaı oluşmuştur.

Bu dört durumda Müslüman benimsediği hükmü terk edip başka hükmü benimser. Bu dört durumun dışında Müslüman'a, benimsediği hükmü terk etmesi kesinlikle caiz olmaz. Çünkü bir fert, Şer'iatla muhataptır. Her Müslüman'ın içtihat ile veya taklit ile kendisine ulaştığı hükmü benimseme hakkı vardır. Benimsediğinde, Şer'î delille istisna edilmiş hallerin dışında, benimsediğine bağlı kalır.

Bu izahat, her ferдин ilişkilerini kendi başına tanzim etmesi ile alakalı idi. Ümmetin işlerinin halife tarafından gözetilip güdülmesi, sultan olma yükünü taşıması, Allah ^{Subhenehû ve Teala}'nın hükümlerini insanlara hakim kılması bakımından ise şöyledir:

Halifenin, insanların işlerini gereğince gütmeye başladığında belirli hükümler benimsemesinin kaçınılmaz olduğunda bir şüphe yoktur.

Yönetim ve otorite sahibi olma işlerinde Müslümanların tamamı için genel olan hususlarda; zekât, vergiler, haraç gibi ve dış ilişkiler gibi, devletin birliği ve yönetimin birliği ile alakalı her hususta belirli hükümler benimsemesi kaçınılmazdır.

Bu hallerde halife tarafından benimseme yapılması caiz değil, **vaciptir**. Çünkü yapmaya başladığı amel bakımından bütün amellerini kendi hakkında Allah ^{Subhenehû ve Teala'}'nın hükmü olan belirli bir hükme göre yürütmek zorunda olan bir Müslüman sayılması, bu hususta özel amellerle genel ameller arasında bir farkın olmaması açısından bu vaciptir.

Yönetim ve sulta ile ilgili işlerden olması bakımından da vaciptir. Zira bu, işlerin güdülmesinden olan aslı amellere dâhildir. O amellerin belirli bir tek hükme göre yürütmesi zorunludur.

Halifenin belirli bir hüküm benimsemesi, devletin vahdeti/birliği bakımından da vaciptir. Zira onun da belirli bir tek hükme göre yürütmesi vaciptir. Çünkü devletin vahdeti farzdır. Ona götüren her amel de farzdır. Onun için, devletin vahdaniyeti ile alakalı her husus için bir tek hüküm benimsemek caiz değil, farzdır.

Bunların dışında, halifeye, insanları kendileri ile amel etmeye zorunlu kıldığı belirli hükümler benimsemesi caiz olur, benimsememesi de caiz olur. Bu hususta; Müslümanların menfaati için en yararlı, İslâm'ın yayılması ve hükümlerinin öğretilmesi için en kuvvetli, yönetimin adaleti ve otoritenin kuvveti için en uygun gördüğü ile amel eder.

Nitekim Ebu Bekir, birtakım Şer'î hükümler benimseyip, insanları onlara uymaya zorunlu kılmıştır. Ondan sonra Ömer, Osman ve Ali de hükümler benimseyip insanları onlarla amel etmeye zorunlu kılmışlardır. Sahabeler bütün dönemleri boyunca buna sükût etmişlerdir. Hükümlerin benimsenip insanları onlarla zorunlu kılması, benimsedikleri hükümlerle amel etmeyi terk etmeye zorunlu kılınması hakkında Sahabelerden herhangi bir inkârda bulunan bir kişinin çıktığı duyulmamıştır. Hâlbuki bu husus yani kendi haklarında Allah ^{Subhenehû ve Teala'}'nın hükümleri olduğu halde insanları benimsedikleri hükümleri terk etmeye zorlamak, eleştirilen hususlardandır. Bunun için, Sahabelerin bu tutumu; halifenin belirli hükümler benimsemesi ve insanları o hükümlerle amel etmeye zorlaması hakkının olduğuna dair bir İcmaadır.

Bunun için halife, ister benimsemenin kendisine vacip olduğu husustan, ister ise caiz olduğu husustan olsun belirli hükümler benimsediğinde, tebaasından her Müslüman'a, o hükümle amel etmesi, daha önce benimsemiş olduğu hükümle amel etmeyi terk etmesi vacip olur. Çünkü halifenin benimsediği hüküm, amel etmesi bakımından onun hakkında Allah'ın hükmü olur. Onun aksi ile amel etmesi Müslüman'a helal olmaz. Bilakis halifenin benimsediği hüküm, kendisinin uygun gördüğüne ters de olsa, kendi nazarında delili zayıf olsa da, Müslüman'ın sadece o hükümle amel etmesi vacip olur. Çünkü bu, Sahabenin bu husustaki icmandan dolaydır. Zira imamın belirli hükümler benimseyip onlarla amel etmeyi emretmesi hakkının olduğu, Müslümanların da içtihatlarına ters düşse de o hükümlere itaat etmeleri gerektiği hususunda Sahabeler icmaa etmişlerdir.

Bu hususta meşhur Şer’î kaideler şunlardır: “**Sultanın yeni çıkan sorunlar miktarınca yeni hükümler koyması hakkı vardır**”, “**İmamın emri, ihtilafı ortadan kaldırır**”, “**İmamın emri, açıkta ve gizlide uygulanandır.**” Yani kişinin kendisi ile insanlar arasındaki hususlarda olsun, kişinin Allah ^{Subhenehû ve Teala} ile arasındaki hususlarda olsun, devlete itaat vardır. Çünkü imamın benimsediği husus, amel etmek bakımından onun hakkında Allah’ın hükmü olur.

Ancak insanların imamın emrine boyun bükmeleri, hükümlerden benimsediğine göre amel etmelerinin gerekliliği, kendi görüşleri ile ve benimsedikleri hususla amel etmeyi terk etmek zorunluluğu, imamın benimsediğini benimsemek sayılmaz. O sadece, imamın emrine boyun bükme, amel etmek yönünden imamın benimsediğini uygulamaktır, benimsediğini benimsemek değil.

Onun için herhangi bir Müslüman’ın, halifenin benimsediğine aykırı olsa da, hükümlerden kendi benimsediğini öğretmesi, İslâm için davet ederken onlara davet etmesi caizdir. Çünkü Sahabelerin İcmâsı, halifenin benimsediğine göre amel etmenin gerekliliği hakkındadır, onu öğretmek ve ona davet etmek gerekliliği hakkında değil. Zira o, amel hastır. Onun için şunu görmekteyiz: Ebu Bekir, kişilerin İslâm’a girmedeki önceliğine ve başka bir şeye bakmaksızın Müslümanlar arasında malı eşit şekilde dağıtıyordu. Ömer ise, öyle görmüyordu. Zira o, kişi ve İslâm’daki kıdemi, kişi ve kahramanlığına bakıyordu. Nitekim Ömer, o hususta Ebu Bekir ile tartıştı. Fakat Ebu Bekir’in benimsediğine boyun eğdi. Hilafet görevini üstlendiğinde, Ebu Bekir’in görüşü ile amel etmeyi ilga etti/geçersiz kıldı ve kendi görüşü ile amel etti.

Bunun için Müslüman’ın görüş benimsemesi ile halifenin benimsediğine boyun bükme arasında bir fark vardır. Dolayısıyla **halifenin benimsediğine boyun bükme, sadece onunla amel etmek zorunluluğudur, ona davet etmek ve onu öğretmek zorunluluğu değil.**

Görüş benimsemek ise; onu öğretmek, ona davet etmek ve onunla amel etmektir. Onun için, halifenin benimsediğine aykırı görüşler benimseyen siyasi kitlelerin varlığına, yani siyasi partilerin varlığına izin verilir. Fakat bunların hepsi de diğer Müslümanlar gibi, sadece amel etmek yönünden, başkasına değil halifenin benimsediğine göre amel etmeye zorlanırlar.

Ayrıca halife Şer’î hükümleri benimserken onu sadece Şer’î içtihat ile istinbat edilmiş Şer’î bir hüküm vasfı ile belirli bir görüş olarak seçmektedir. Halife, kendi katından bir hüküm koymamaktadır. Zira hüküm koyucu olan sadece Allah’tır. Bunun için halife, Şer’iatla ve Şer’î hükümlerle mukayyedir. Çünkü ona biatın şartı, onun Kitap ve Sünnet ile amel etmek üzere olmasıdır. Çünkü o, halife olsa da, Müslüman vasfı ile Allah’ın emirleri ve nehiyleri ile mukayyedir, Şer’î hükümlerin sınırında durmak zorundadır. Onun onları aşması, hiçbir şekilde caiz olmaz. Bir tek hüküm de olsa İslâm Şer’iatından başkasından bir hüküm ileri sürmesi ona helâl olmaz.

Zira Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in sözü sarıhtir: مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ “Kim hakkında emrimiz olmayan bir iş yaparsa o red olunur.”¹

Bunun için imama, bir helâlî haram kılması, bir haramı helal kılması, bir hükmü geçersiz kılması ya da bir hükümle amel etmeyi durdurması helal olmaz. Çünkü bu, her Müslüman'a haram olduğu gibi halifeye de haramdır.

Şöyle denilmez: ‘Müslümanların maslahatı, filan şeyi haram kılmayı, falan şeyi mübah kılmayı gerektirdi.’ Böyle denilmez. Çünkü Allah, Müslümanların maslahatını belirli hükümler ile belirlemiştir. Halife gelip bu hükümlerden başkasında bir maslahat gördüğünde, o hükümleri nesh etmiş olur ki bu da kesinlikle caiz değildir.

Onun için şöyle de denilmez: ‘Müslümanların işlerinin gözetilmesi, ona o işleri kendi içtihadıyla uygun gördüğüne göre yürütmesi hakkını vermiştir.’ Böyle denilmez. Çünkü Allah ^{Subhenehü ve Teala} ona Müslümanların işlerini Kitap ve Sünnete göre yani Şer’î hükümlerle gözetmesi hakkını vermiştir ve ona bu çerçevede içtihat hakkı tanımıştır. Böylece o, kendileri hakkında bir nâs gelmeyip de asılları hakkında nâsın genel olarak geldiği ferî ameller hakkında içtihat eder. O, en yararlı ve en uygun gördüğü hususların seçiminde içtihat eder. Hakkında Allah ^{Subhenehü ve Teala} nın hükmünün geldiği hususlarda ise halifenin içtihadına yer yoktur. Zira o, herhangi bir değiştirme ve tahrif olmaksızın Şer’î hükmü olduğu gibi uygulamakla zorunludur.

Evet, halife Şer’iatın haram kıldığı bir harama kesinlikle götüren bir mübah ameli görebilir. Meselâ; kesin olarak insanların dinlerinde fitneye düşmesine yol açan ya da insanlar arasında fıkın yayılmasına yol açan belirli bir kitabın piyasalarda dolaştığını görebilir. Bu durumda onun yasaklanmasını emreder. Şer’iatın ortadan kaldırılmasını vacip kıldığı bir eziyete/sıkıntıya kesinlikle götüren bir mübah amel görebilir. Meselâ; yoldan geçmeyi engelleyecek ya da yoldan geçenlere sıkıntı verecek şekilde deponun önüne malın konulmasını görebilir. İşte o zaman o mübah yasaklanır ve bunu yapan herkes cezalandırılır.

Ancak bu, helâlî haram kılmak değildir. Bilakis o, istinbat ettiği bir Şer’î hükmü uygulamaktadır. O Şer’î hüküm ise şu kaidelerden çıkartılmıştır: “**Harama vesile olan şey haramdır**”, “**Mübah bir ferde zarar verdiğinde ya da zarara yol açtığında o ferde, haram olur, o husus ise mübah olarak kalır.**” Ya da o hükmü, başka bir delilden istinbat etmiş, benimsemiş ve uygulamıştır. Bu durumda ona bunu yapması vaciptir. Çünkü o, uygulanması vacip olan bir Şer’î hükümdür. Haram yasaklanmış olur, mübah değil.

Aynı şekilde de, asıllarının delilinin genel olarak geldiği, kendilerine has özel bir delillerinin olmadığı birçok ferî amel ile yapılabilen bir hüküm yada husus var olduğunda, bu durumda o hüküm ve hususun vasıtaları ile yapılabildiği bütün ameller mübahlardan olur. Meselâ insanların halife hakkındaki görüşlerini, ya da şura meclisinde kendilerine vekil olacaklar hakkındaki görüşlerini öğrenebilmek için bugün “seçim kanunu” dedikleri bir husus gibidir. Bütün bu ferî ameller

¹ Müslim, K. Akdiyye, 3243

mübahtır. Halifeye onlardan birisini emretmesi caizdir. Emrettiği zaman da ona itaat edilmesi vacip olur. Bu durumda da bir mübahı vacip kılıp bir başka mübahı yasaklamış olmaz. Bilakis bir hükmü benimsemek ve o hükmü yapmaya ulaştırın vesileyi benimsemek olur. O zaman onun hükmünden benimsediği ve o hükmü ulaştırın amellerden benimsediği hususta halifeye itaat etmek vacip olur. Çünkü o ameller ve vesileler hükmü tâbidirler. Tâbi olan ise, tâbi olunanın hükmünü alır.

Bütün idari kanunlar ve nizamlar bu cinstendir. Zira onlar, bir mübahı zorunlu kılmaktır. Çünkü o, halifenin benimsediği bir hükmü tâbi olanları zorunlu kılmaktadır. Onu zorunlu kılmak, onun dışındakini terk etmeyi yani yasaklanmayı gerektirmektedir. O, fark etmeksizin halifenin hükümler benimsemesi gibidir. Bu hususta Şer'î hükümlerin dışına çıkmış olmaz. Bir mübahı vacip kılmış, başka bir mübahı haram kılmış olmaz. Bilakis bu, Şer'iatın kendisine verdiği, hükümler ve hükümleri yapmaya ulaştırın hususları benimseme hakkını kullanmaktır. Yani;

- Harama ulaştırın hususu yasaklaması,
- Sıkıntıya ulaştırın hususu yasaklaması,
- Çeşitli üsluplardan belirli bir üslubu zorunlu kılması

durumlarında halife Şer'î hükümlerden dışarı çıkmış olmaz. Bunlardan her birisinin Şer'î delili vardır.

Buna binaen, halifeye maslahat bahanesi ile herhangi bir Şer'î hükmü değiştirmeyi caiz kılan herhangi bir haklı neden yoktur. Bilakis halifenin her hususta bütün Şer'î hükümlerle tamamen kayıtlı olması vaciptir.

Şöyle denilmez; 'Rasul, Müslümanların işlerini gütmek babından birtakım mübahları yasaklayarak haram kılmıştır.' Böyle denilmez. Zira bunda, imamın da Müslümanların işlerini gütmek babından aynıısını yapma hakkının caiz olmasına dair bir delil yoktur. Çünkü Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Şer'iat koyucudur. Dolayısıyla o, bir mübah hükmü haram kıldığında veya haram hükmü mübah kıldığında, o hükmü nesh etmiş olur. Neshetmek ise, Kitap ve Sünnete yani Kur'an ve Hadise hastır. Rasul olmayanın kesinlikle nesh etme hakkı yoktur. Rasul'un mübah olan belirli şeylerden yasakladığı husus, ya Allah'ın haram kılmış olduğu herhangi bir eziyete ulaştırın olur, ya da Allah'ın haram kıldığı belirli bir harama ulaştırın olur. Bu ise bizim için bir teşriidir/Şer'iat koymadır, işlerin güdülmesi cinsinden değildir. Dolayısıyla bu, imama; işlerin güdülmesi ya da maslahat bahanesi ile hükümleri değiştirme yetkisi vermeye dair delil olarak alınmaz. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in bazı fiilleri incelediğinde bu gayet açık bir şekilde ortaya çıkar. Bunlardan birkaç örnek:

1- Tebük Gazvesi hakkında şu rivayet edildi: "Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Hicr denilen yere geldiğinde orada konakladı, insanlar oradaki bir kuyudan su aldılar. Yerlerine vardıklarında Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **عَجِينُ مَا شَرِبُوا مِنْ مَانِهَا شَيْنًا وَلَا تَتَوَضَّأُوا مِنْهُ لِلصَّلَاةِ وَمَا كَانَ مِنْ عَجِينٍ** "O kuyunun suyundan hiç içmeyin. Ondan namaz için abdest almayın. O su ile yoğurduğunuz hamurları develere yem olarak verin, ondan hiç

yemeyin. Bu gece hiç kimse yanında birisi olmaksızın dışarı çıkmasın.”¹

Bu örnekten, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in mübah bir şeyi kullanmayı nehyettiği, dolayısıyla bir mübahın haram kılınmış olduğu görüntüsü ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki olayın vakıası öyle değildir. Bilakis olayın vakıası şudur: Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in mübah olan belirli bir şeyi nehyetmesi, ne mübah hükmünü nehyedir, ne de mübah şeyi nehyedir. Bu belirli şey, içine düşülmenin haram kılınışı nâsla gelen bir zarara kesin olarak götürmektedir. Zira bu kuyunun suyundan içilmesinin, kesin bir zarara götüreceğini Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} öğrenmiştir. Dolayısıyla Rasul'un yaptığı bir mübahı haram kılmak değildir. Bilâkis, Şer'iatın haram kıldığı bir zarara götüreni haram kılmaktır. O zarar ise, o durumda orduda sıkıntının doğmasıdır. Aynı şekilde Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in, yanında birisi olmaksızın bir kişinin dışarı çıkmasını yasaklaması, mübah fiilden belirli bir fiili yasaklamaktır. Bu belirli fiil, Şer'iatın haram kıldığı bir zarara kesin olarak götürmektedir. Buna delil, iki kişinin dışında Rasulullah'ın emrettiği insanların kendilerine emredileni yapmalarıdır. Saide oğullarından iki kişiden birisi ihtiyaç gidermek için çıktı diğeri de kendisine ait deveyi aramak için çıktı. İhtiyaç gidermek için çıkan gidiş yolunda cinnet geçirdi. Deveyi aramaya çıkan kişiyi ise, rüzgâr ıssız bir tepeye kadar sürükleyip attı. Bu durum Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, e bildirildiğinde şöyle dedi: **“ألم أنهكم أن يخرج منكم أحد إلا ومعه آحبه** **“Ben sizi içinizden birisinin yanında birisi olmadan dışarı çıkmaktan nehyetmedim mi?”** Sonra Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} gidiş yolunda hastalanan kişiye dua etti ve o iyileşti. İssız bir tepeye düşen diğeri kişiyi ise, Rasul Medine'ye geldiğinde bir tay onu Rasulullah'a götürdü.

Buna bir delil de şudur: Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Hicr denilen yerden geçerken örtüsünü yüzüne örttü. Binek devesinin yürüyüşünü hızlandırıp şöyle dedi: **لا تدخلوا بيوت الذين ظلموا إلا وأنتم باكون خوفا** **“Zulmedenlerin evlerine girmeyin. Aksi halde onlara isabet edenin size isabet etmesinden korkarak ağlarsınız.”**

Burada şu göz önünde bulundurulmalıdır ki: mübah bir fiilden belirli bir fiilin haram kılınması ile mübah fiilin haram kılınması arasında, ya da mübah bir şeyden belirli bir şeyin haram kılınması ile mübah şeyin haram kılınması arasında fark vardır. Zira mübah bir fiilin haram kılınması şudur: Fiili Şer'iat mübah kılmış olur. Yönetici gelip onda eziyet vardır bahanesi ile haram kılıyorsa. Meselâ; Şer'iat dışarıdan mal ithal etmeyi mübah kılmıştır, yönetici ithalatın mübah oluşunun üreticilere sıkıntıya sebep olduğunu görüp haram kılırsa, bu mübah fiili haram kılmaktır. Bu yöneticiye kesinlikle caiz olmaz. Çünkü Şer'iat onu mübah kılarken onun zarar veren ya da fayda veren olduğunu bilir. Ona mübah hükmünü vermiştir, dolayısıyla haram kılınması doğru olmaz. Çünkü o, Şer'iatın hükmünü nesh etmek olur. Bu ise, kesin olarak batıldır. Mübah fiilden belirli bir fiili haram kılmak ise şöyledir: Bu mübahın hususlarından bir hususta Şer'iatın haram kılmış olduğu bir zarara götürdüğü aniden ortaya çıkmış olur. Yönetici de zararı ortadan kaldırmak için bu hususu haram kılmayı uygun görür. Meselâ; yönetici ülkede şeker fabrikalarının kapanmasına, iflas etmesine ve şeker ithalatında kâfirlere muhtaç

1- Taberânî – Tarihinde

kılacağına yol açtığını gördüğünde, işte o zaman yöneticinin ümmetin toplamından, zaruri ihtiyaçlarından olan ve kendisinde çok olmayan hususta kâfirlere muhtaç olma sıkıntısını gidermek için şeker ithalatını yasaklaması caiz olur. Bu durumda bu mübah hususu yasaklaması caiz olur. Ve bu ise, bir mübahı haram kılmak olmaz. Bilakis **mübah** –ki o **ithalattır** – olduğu gibi mübah olarak kalır. Fakat **mübaha ait bir hususun** haram kılınmasıdır ki o **şeker ithal** etmektir. Bu, içersinde zarar veren olduğunu bildiği belirli bir kuyudan Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın su içmeyi haram kılması gibidir. Zira Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} o haram kılması ile mübahı haram kılmadı. Yani suyu haram kılmadı. O sadece mübahtan belirli bir hususu yani o kuyudan su içmeyi haram kıldı. Onun için mübah fiilden belirli bir fiili haram kılmak caizdir, fakat mübah fiili haram kılmak kesinlikle caiz olmaz.

2- Rivayet edildi ki; Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Tebuk’ten geri dönerken, kendisinden önce yoldaki bir suya varanların ondan içmelerini yasakladı. Münafıklardan bir topluluk oraya önceden varıp o sudan içtiler. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} geldiğinde önceden oraya varanların suyu içmiş olduklarını görüp, oraya önce vararak o sudan içenlere lanet etti. Bu da mübah bir şeyden belirli bir şeyi yasaklamaktır. Fakat bu şey bir zarara götüren şeydir. Bu şey ise, çölde kendisine şiddetli ihtiyaç olmasına rağmen suyun bir kısmının askerlerin bekâsı için ayrılmasıdır. Onun için bu, işlerin güdülmesi bahanesi ile belirli bir şeyi haram kılmak olmaz.

3- Müslim, Amru b. Şer’id yoluyla babasından şöyle dediğini rivayet etti: “Sakif heyetinde Cüz zamlı bir adam vardı. Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ona şu haberi gönderdi: **إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ فَارْجِعْ** “Biz senin biatını aldık. O halde geri dön.”¹

Onun insanlara karışmasını yasakladı. Dolayısıyla bu, bir mübahı haram kılmak değildir, sadece sıkıntıya götüren bir fiili haram kılmaktır. Bunun için başka bir Hadiste şöyle geçti: **فَرَّ مِنَ الْمَجْدُومِ فِرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ** “Cüz zamlıdan aslandan kaçır gibi kaç.”²

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın Hadisinden bu hususta kendisi ile delil getirilen hususların incelenmesinden açığa çıkıyor ki; onlarda mübah bir şeyi haram kılmak yoktur. Sadece mübah bir şeyden belirli bir şeyin haram kılınması vardır. Bu belirli şey, Şer’iatın haram kıldığı bir zarara götüren bir şeydir. Bunun için bu, Şer’iatın yasaklamış olduğu bir zarara yol açtığında mübah fiillerden belirli fiilleri ve mübah şeylerden belirli şeyleri imamın yasaklaması hakkının olduğuna dair bir delil ve teşriidir.

Sahabelerden rivayet edilen olaylara gelince; onların hepsi, incelendiğinde açıkça ortaya çıkıyor ki onlar, ya harama götüren ya da Şer’iatın yasaklamış olduğu bir zarara götüren bir mübahı haram kılmaktır. Onların bir kısmı; Şer’î bir hükmü ya da Şer’iatın emrettiği bir hususu uygulamak için bir fiili, üsluplarda benimseme yapmak cinsinden olmak üzere zorunlu kılıp başkasını yasaklamanın imama caiz olduğu hususlardandır. Ömer tarafından divanların oluşturulması, Osman tarafından bir tek mushafı zorunlu kılıp diğer bütün mushafın imha ettirilmesi gibi hususlardandır. Ömer’in Kur’an’la ilgilenmemelerinden

¹ Müslim, K. Selâm, 4138

² Ahmed b. Hanbel, B. Mûs. Mükessirîn, 9345

dolayı Sahabeleri Hadisle fazla ilgilenmemeye zorlaması, insanların kendilerine olduğundan fazla tazimde bulunup fitneye düşmemeleri için, kendilerinin de dünya hakkında fitneye düşmemeleri için Sahabelerin büyüklerinin fethedilen bölgelere gitmek kastıyla Medine dışına çıkmalarını yasaklaması da bu cinstendir. Aynı şekilde, halifelerin, valilerin, yöneticilerin hamur yoğuranlara terlerinin hamura akmaması için alın bağı takmalarını, burunlarından hamura bir şey akmaması için burunlarına bir kumaş parçası koymalarını zorunlu kılmaları, koltuk altlarından hamura bir şey düşmemesi için koltuk altı kıllarını tıraş etmeye zorunlu kılmaları v.b. fıkıh kitaplarında geçen hususların hepsi **“harama vesile haramdır”** ve **“kesin olarak zarara yol açan belirli her şey haramdır”** kaideleri kapsamına girer. Bunlarda, halifenin maslahat bahanesi ile ya da işleri gözetip gütme bahanesi ile bir mübahı haram kılması ve haramı mübah kılmasının caiz olduğuna delâlet eden bir şey yoktur.

Buna binaen, otorite sahibinin mutlak emri olması bakımından yabancıların mefhumu ile kanunlara itaat vacip değildir. Ancak halifenin Şer’î bir hükmü benimsemek ve hükme bağlanmak hususunda bir emri olduğunda itaat vacip olur. Dolayısıyla kanunlar halifenin Şer’î hükümlerden benimsediği hususlardır. Ancak halifenin, Şer’î hükümleri ya da Şer’iata göre gerekli amelleri ve hususları uygulamak için bir takım kurallardan uygun gördüğünü emretmesi hakkı vardır. Bunlar idari kanunlar ve idari sistemler gibi hususlardır. Bu, üslupları benimsemek sayılır. Bu da hükümleri benimsemeye tabidir. Bu kanunlara itaat da vacip olur. Çünkü bunları halife benimsemiştir ve bu Allah’u Teâlâ’nın şu sözünün kapsamındadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ **“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasule ve sizden olan yöneticilere itaat edin.”**¹

Çünkü itaat, genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla Şer’iatın yasaklamadığı her şeyi kapsamaktadır.

¹ Nisa: 59

CİHAD

Cihad; doğrudan ya da mal, görüş veya kalabalıkları çoğaltmak ile yardım ederek Allah ^{Subhenehü ve Teala} yolunda savaşta azami gayret sarf etmektir. Zira Allah'ın Kelimesinin/dininin yüceltilmesi için savaşmak cihaddır.

Allah yolunda **görüş** ile cihada gelince; eğer o **görüş** Allah yolunda savaş ile doğrudan alakalı ise, o cihaddır. Doğrudan alakalı değilse, onda meşakkat olsa da, Allah'ın Kelimesinin yüceltilmesi için bir takım yararlar olsa da o, Şer'iata göre cihad değildir. Çünkü cihad, Şer'iata göre kıtala/savaşa hastır ve savaş ile doğrudan alakalı her şey cihada dâhil olur. Mesela; savaşa başlaması için orduya tahrik edici, coşturucu hitapta bulunmak, düşmanlarla savaşa teşvik edici makale yazmak gibi doğrudan savaşla alakalı ise yazılı ve sözlü görüş cihaddır, aksi halde cihad değildir. Buna binaen, siyasi mücadeleye, zalim Müslüman yöneticilerle çatışmaya, her ne kadar büyük sevabı olsa da ve Müslümanlara çok büyük yararları olsa da, cihad ismi verilmez. Zira mesele meşakkat ve fayda meselesi değildir. Mesele sadece bu kelimenin içinde geçtiği Şer'î manadır. Şer'î mana ise kıtaldır ve onunla alakalı görüş, konuşma, yazma, tuzak ve hile planlama v.b. her husustur.

Cihadın sebebi cizye değildir. Her ne kadar biz cizye kabul edildiğinde cihadı durdursak da sebep cizye değildir. **Cihadın sebebi sadece, kendileri ile savaştığımız kimselerin davetin kabulünü reddeden kâfirler olmasıdır.**

Zira Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ **“Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret Gününe inanmayan, Allah ve Rasulü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek güçlerinin yettiğince cizye verinceye kadar savaşın.”**¹

Dolayısıyla onlarla savaşmanın emredilmesi **küfür vafından** dolaydır. Yani Allah'a ve Ahiret Gününe inanmadıkları, Allah'ın haram kıldığını haram saymadıkları ve hak dini din edinmedikleri için onlarla savaşın demektir. O zaman bu sebep olmaktadır. Dolayısıyla savaşın sebebi, **küfür** olmaktadır.

Başka bir ayette ise şöyle geçmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ **“Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar sizde sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir.”**²

Bu ayette de onlarla **küfür** vafından dolayı savaşmayı emretti. Bunun gibi birçok ayet vardır. Bunlardan bazıları;

¹ Tevbe: 29

² Tevbe: 123

فَقَاتِلُوا أُمَّةَ الْكُفْرِ¹ “O halde şeytanın dostları ile savaşın.”
فَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً² “Küfrün önderlerine karşı savaşın.”
“Müşrikler nasıl sizinle topyekun savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekun savaşın.”³

Bu ayetlerin hepsinde de Allah ^{Subhenehû ve Teala} belirli bir vasıftan dolayı savaşı emretti. O vasıf ise savaşın sebebi olan küfür vasfıdır.

Cizye verilmesine gelince; Kur’an onu, “küçülmüşler olmak” vasfıyla birlikte savaşın durmasının sebebi kıldı, savaşın sebebi değil. Buradan açığa çıkıyor ki, cihadın sebebi küfürdür. Dolayısıyla kendileriyle savaştığımız kimseler, daveti kabul ettiklerinde Müslümanlar olurlar. İslâm’ı benimsemeyi reddedip cizye vermeyi ve İslâm ile yönetilmelerini kabul ettiklerinde, bu onlardan kabul edilir ve onlarla savaşmaktan geri durulur. Çünkü onların İslâm’ı benimsemeye zorlanmaları caiz olmaz. Mademki İslâm ile yönetimi ve cizye vermeyi kabul ediyorlar, İslâm’ı benimsemeseler de davete boyun bükmüşlerdir. Onun için İslâm ile yönetimi ve cizye vermeyi kabul etmelerinden sonra onlarla savaşmak caiz olmaz.

Onlar cizye vermeyi kabul edip İslâm ile yönetilmelerini kabul etmezlerse, bunu onlardan kabul etmesi halifeye caiz olmaz. Çünkü savaşın sebebi olan, onların daveti kabul etmeyi reddeden kâfirler oluşları halen devam etmektedir. Dolayısıyla onlarla savaşmak farz olarak kalmakta, onun farziyeti Müslümanlardan düşmemektedir.

İç ve dış durumların kendisi için elverişli olmayışından dolayı, halifenin içlerinde kâfirlerden cizyeyi kabul edip küfür nizamı ile yönetilmelerine bir şey demediği zorunlu anlaşmalara gelince; bu zaruret hallerinde Şer’iatın kendisine ruhsat verdiği zorunluluk halidir. Dolayısıyla bu anlaşmalara kıyas yapılmaz.

Buna binaen, **cihadın sebebi;** kendileriyle savaştığımız kimselerin daveti reddeden kâfirler oluşlarıdır. Cihad için bundan başka herhangi bir sebep yoktur.

Ayrıca, “küçülmüşler olmakla” birlikte cizyenin savaşın durdurulması için sebep olması sadece Arap müşriklerden olmayanlar ile ilgilidir. Arap müşriklerden ise sadece İslâm’a girmeleri kabul edilir ya da öldürülürler.

Bu da Allah’u Teâlâ’nın şu sözünden dolayıdır:

ثَقَاتِلُوا نَهُمْ أَوْ يُسَلِّمُونَ⁴ “Onlarla savaşacaksınız yada Müslüman olacaklar.”⁴

Cihad Kur’an ve Hadis nâssı ile farz kılındı.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ⁵ “Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın.”⁵
بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ⁶ “Kendilerine Kitap verilenlerden Allah’a ve Ahiret Gününe inanmayan, Allah ve Rasulü’nün haram kıldığını

¹ Nisa: 76

² Tevbe: 12

³ Tevbe: 36

⁴ Feth: 16

⁵ Enfal: 39

haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, güçlerinin yettiğince küçülerek cizye verinceye kadar savaşın.”¹ كَتَبَ إِلَّا تَتَفَرُّوا “Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı.”² عَلَيْنَا الْقِتَالُ “Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, Allah sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır.”³ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ “Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar sizde sertlik bulsunlar.”⁴

- Enes'ten Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediği rivayet edildi: جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ “Müşriklerle mallarınızla, ellerinizle ve dillerinizle savaşın.”⁵

- Yine Enes'ten Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediği rivayet edildi: لَعْدُوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا “Şüphesiz ki Allah yolunda gidiş ve geliş dünya ve içindekilerden hayırlıdır.”⁶

- Yine rivayet edildi ki, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: أَمَرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ “Lâ ilahe illallah diyesiye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.”⁷

- İmam Ahmed ve Ebu Davud, Enes'ten Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediğini rivayet ettiler: اللَّهُ إِلَى أَنْ يُقَاتَلَ آخِرُ أُمَّتِي الدَّجَالُ لَا يُبْطَلُهُ حَوْزٌ “...Cihad, Allah beni gönderdiği günden, ümmetimin sonuncusu deccal ile savaşıya kadar yürürlüktedir. Zalimin zulmü ve âdilin adaleti bunu geçersiz kılmaz.”⁸

- Zeyd b. Halid'den Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediği rivayet edildi: مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا وَمَنْ خَلَفَهُ فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا “Kim Allah yolunda bir gaziyi/askerî sefere çıkamı donatırsa, sefere çıkmış olur. Kim de o gazinin ehline iyilikle bakarsa, sefere çıkmış olur.”⁹

- Atâ b. Yezid el-Leysi'den Ebu Said el-Hudri RadıyAllah'u Anh'un şöyle dediği rivayet edildi: “Rasulullah'a hangi insan daha fazla faziletlidir, diye sorulduğunda Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi:

مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ “Allah yolunda canı ve malı ile cihad eden mü'min.”¹⁰

- Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يَحَدِّثْ نَفْسَهُ “Kim Allah yolunda savaş için sefere çıkmaz ve içinden Allah yolunda sefere çıkmayı istemez olduğu halde ölürse, nifaktan bir bölüm üzerine ölmüş olur.”¹¹

¹ Tevbe: 29

² Bakara: 216

³ Tevbe: 39

⁴ Tevbe: 123

⁵ Nesei, K. Cihâd, 3045

⁶ Buhari, K. Cihâd ve's Seyr, 2583

⁷ Nesei, K. Cihâd, 3042

⁸ Ebu Davud, k. Cihâd, 2170

⁹ Ebu Davud, K. Cihâd, 2148

¹⁰ Buhari, Cihâd ve's Seyr, 2578

¹¹ Buhari, K. Cihâd, 2141

- İbn Ebu Ufâ'dan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediği rivayet edildi: **“Biliniz ki, Cennet kılıçların gölgesi altındadır.”**¹

- Ebu Hureyre'den şöyle dediği rivayet edildi: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in ashabından bir adam, içinde bir tatlı su pınarı olan bir dağ yolundan giderken, onun lezzeti hoşuna gitti ve kendi kendisine şöyle dedi: “İnsanları terk edip buraya yerleşsem?! Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den izin almadan bunu asla yapamayacağım.” Sonra bunu Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e zikretti. Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **“Yapma! Zira birinizin Allah yolundaki makamı, evinde yetmiş yıl namaz kılmasından daha hayırlıdır.”**²

Cihad; başlatmak bakımından farzı kifayedir. Düşmanın kendilerine saldırdığı kimselere farzı ayındır, başkalarına farzı kifayedir. Düşman saldırdığı yerden atılasıya ve İslâm toprağı onun pisliğinden temizlenesiye kadar farz düşmez.

Cihadın **başlatmak bakımından** farzı kifaye oluşunun anlamı, düşman başlamasa da bizim düşmanla savaşa ilk başlayan olmamızdır. Herhangi bir zamanda Müslümanlardan ilk başlayan olarak savaşan kimse olmazsa, onun terk edilmesinden dolayı bütün Müslümanlar günahkâr olur. Mesela; ilk başlayan şeklinde savaşı Mısır halkı yaparsa Endonezya halkından farz düşer. Zira harbî/harb halindeki kâfirlere karşı Müslümanlardan savaş fiilen var olmuştur, dolayısıyla cihad farzı hâsıl olmuştur. Fakat tek başına Mısır halkının kâfirlerle savaşmaya yeterliliği oluşmadan Müslümanlarla kâfirler arasında savaş çıktığında, Hindistan ve Endonezya halkı üzerinden, Mısır ve Irak halkının savaşması ile farz düşmez. Bilakis yeterlilik olasıya kadar düşmana yakınlık nispetine göre her bölgeye savaşmak farz olur. Bütün Müslümanlar katılmadıkça yeterlilik oluşmadığında cihad, düşman kahrolasıya kadar bütün Müslümanlara farz olur.

Cihadın farzı kifaye oluşu, halife cihada çağırmadığı zaman söz konusudur. Halifenin cihada çağırıldığı kişiye cihad farz olur.

Çünkü Allah'ü Teâlâ şöyle demiştir: **“Ey iman edenler! Size ne oldu ki; Allah yolunda savaşa çıkın, denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz.”**³

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} de şöyle dedi: **“Allah yolunda savaşa çağırıldığınız zaman, savaşa çıkın.”**⁴

İslâm Devleti'nde **cihada yeterli olmanın** manası, savaşlarında yeterli olan bir topluluğun cihada kalkışmasıdır. Bu topluluk ya bu uğurda divanları olan bir ordu olur, Ömer zamanında olduğu gibi. Ya da kendilerini gönüllü olarak cihada hazırlamış olurlar, Ebu Bekir zamanındaki halde olduğu gibi. İster onlar, ister şunlar, ister hepsi olsun,

¹ Buhari, Ki Cihâd ve's Seyr, 2607

² Tirmizi, K. Fedâil, 1574

³ Tevbe: 38

⁴ Buhari, K. Cihâd ve's Seyr, 2575

düşman kendilerine yöneldiğinde kendilerinde dayanma gücü hasıl olduğunda, savaş onlara farzı kifaye olur. Onlarda direnç hasıl olmazsa, halife onlardan başkalarını cihada hazırlar.

Cihadın **ilk başlayan** olmasının manası, hemen doğrudan düşmana savaşı başlatmamız demek değildir. Bilakis düşmanı önce İslâm'a davet etmek zorunludur. Müslümanlara, İslâm davetinin kendilerine tebliğ edilmediği kimseler ile savaşmaları helal olmaz. Bilakis kâfirlerin İslâm'a davet edilmeleri kaçınılmazdır. Eğer reddederlerse cizye ödemeleri istenir. Onu reddederlerse onlarla savaşılır.

Nitekim Müslim, Süleyman b. Büreyre'den o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} bir ordu ya da seriyeye bir komutan tayin ettiğinde ona özelliği hakkında Allah'a karşı

takvalı olmasını ve Müslümanlardan beraberinde olanlarla hayırla muamele etmesini tavsiye edip şöyle dedi:

اغزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدُرُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ أَوْ خِلَالَ فَأَيَّتِهِنَّ مَا أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحْوِيلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ هُمْ أَبَوًا فَسَلِّهُمُ الْجَزِيَّةَ فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِنَ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ

“Allah yolunda, Allah'ın ismi ile savaş için sefere çık. Allah'ı inkâr edenle savaşın, savaş için sefere çıkın, aşırıya kaçmayın, hainlik yapmayın, cezalandırmada aşırıya kaçmayın, çocukları öldürmeyin. Müşriklerden düşmanla karşılaştığında onları üç haslete ‘ya da talebe’ davet et. Onlardan hangisine icabet ederse, onu onlardan kabul edip elini onlardan çek. Onları İslâm'a davet et, buna icabet ederlerse, onlardan kabul et ve elini onlardan çek. Sonra onları ülkelerinden muhacirlerin ülkesine göç etmelerine davet et. Onlara bildir ki; eğer onlar bunu yaparlarsa, muhacirlerin hak ve sorumlulukları onlara da olacaktır. Ülkelerinden göç etmeyi kabul etmezlerse onlara bildir ki, onlar Müslüman bedevi gibi olurlar, mü'minler üzerinde uygulanan Allah'ın hükmü onlara uygulanmaz. Müslümanlar ile birlikte savaşmadıkları sürece ganimet ve feyden onlara bir şey verilmez. Eğer onlar Müslüman olmayı kabul etmezlerse onlardan cizye talep et. Buna icabet ederlerse, onlardan onu kabul et ve onlardan ellerini çek. Eğer onlar bunu kabul etmezlerse onlara karşı Allah'tan yardım dileyip onlarla savaş.”¹

- İbni Abbas'tan şöyle dediği rivayet edildi: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} İslâm'a davet etmedikçe hiçbir topluluk ile asla savaşmazdı.”²

- Ferve b. Müseyk'ten şöyle dediği rivayet edildi: “Rasulullah'a gelip dedim ki; ‘Ya Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} kavmimden kabul edenlerle birlikte sırt dönenlerle savaşayım mı?’” Onlarla savaşmama izin verdi ve beni emir yaptı. Onun yanından ayrıldığımda ‘Gutayfi'li ne yaptı’ diye beni sormuş. Kendisine benim yola çıktığımı bildirilmiş.

¹ Müslim, K. Cihâd ve's Seyr, 3261

² Ahmed b. Hanbel

Hemen benim ardından birisini gönderip beni geri döndürdü. Ona vardığımda o, ashabından bir gurubun içinde idi. Dedi ki; ادع القوم فمن أسلم “O kavmi (İslam’a) davet et. Onlardan İslam’ı kabul edenin Müslümanlığını kabul et...”¹

Halife ve Cihad

Cihad, mutlak olarak farzdır. Bir şeyle kayıtlı ve bir şeyle şartlı değildir.

Zira cihad hakkındaki şu ayet mutlak olarak gelmiştir:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ “Kıtal üzerinize yazıldı/farz kılındı.”²

Dolayısıyla cihadın farz oluşunda halifenin varlığının bir ilgisi yoktur. Bilakis cihad, Müslümanlar için bir halife olsa da olmasa da farzdır. Ancak Şer’iata göre Hilafeti belirlenmiş ve Hilafetten çıkış sebeplerinden biri ile dışarı çıkmamış Müslümanlar için bir halife olduğunda cihad işi, halife olarak kaldığı sürece halifeye ve onun içtihadına devredilmiş olur, facir de olsa. Hilafet merkezinde kaldığı sürece, tebaanın halifenin ondan uygun gördüğü hususa itaat etmesi gerekir. Onlardan birisine facir bir emir/komutan ile cihad için sefere çıkmasını emretse de ona itaat etmesi gerekir.

Çünkü Ebu Davud’dan Ebu Hureyre’ye dayanarak yapmış olduğu rivayette Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle demektedir: الْجِهَادُ وَاجِبٌ

عَلَيْكُمْ مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ “İster dindar olsun, ister facir olsun, her emir ile birlikte cihad etmek üzerinize vaciptir.”³

Müslümanların halifesine, her dönemde bizzat kendisinin cihada çıkmak hususunda azami çaba sarf etmesi ya da Müslümanlardan ordular ve seriyeler/küçük askerî birlikler göndermesi sonra da Allah’ın nusreti/yardımlarını hakkındaki şu sözüyle yapmış olduğu güzel vaadine güvenmesi vaciptir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ “Ey iman edenler! Eğer Allah’a (dinine) yardım ederseniz Allah da size yardım eder.”⁴

Halifenin ülkenin her tarafında kâfirlere karşı yeterli dirence sahip ordu hazırlamaya başlaması gerekir. Halifeye, ülkenin mevzilerinden herhangi bir mevzisini düşmanla savaşılmaya yeterliliği olan Müslümanlardan bir gruptan yoksun bırakması caiz olmaz. Bilakis bütün mevzilerin daima İslâmî ordu ile dolu olması kaçınılmazdır. Müslümanları ve ülkelerini düşmanın zararından koruyacak kaleler, hendekler ve her ne gerekli ise onu yapması vaciptir. İslâm Devletini ve İslâm ülkesini kâfirlere ve hilelerinden koruyacak her çeşit kuvveti gücü nispetinde hazırlaması vaciptir.

Halifenin, ordunun siyaseti ve idaresinde ordunun komutanlığını fiilen bizzat kendisinin üstlenmesi vaciptir. O, ordunun başına askeri uzmanlığı olan bir komutan tayin ederken onu sadece kendisine vekil olarak tayin eder. Çünkü halife ordunun onursal komutanı değil, fakat

¹ Tirmizi

² Bakara: 216

³ Ebu Davud, K. Cihâd, 2171

⁴ Muhammed: 7

fiili komutanıdır. Nitekim Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem ordunun komutanlığını bizzat kendisi üstlenmiştir. O SallAllah'u Aleyhi Vesellem seriyeler gönderirken ordunun komutanı olması itibarı ile onları gönderiyordu. Ömer, Şam ve Fars'taki ordu komutanlarına tafsili talimatlar gönderiyordu. Bu da halifenin ordunun fiili komutanı olduğuna delâlet eder. Tebanın her ferdinin halifeye itaat etmesi farz olduğu gibi, ister er olsun ister komutan olsun ordunun her ferdinin halifeye itaat etmesi farzdır.

Nitekim Müslim, Ebu Hureyre yoluyla Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediğini rivayet etti: مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ يَعُصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ “Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur. Kim emire itaat ederse bana itaat etmiş olur.”¹

Müslim yine Ebu Hureyre yoluyla Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediğini rivayet etti: إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُتَّقَى بِهِ “İmam kalkandır. Onun ardında savaşılar ve onunla korunulur.”²

İmamın “kalkan” olmasının manası; “koruyucu örtü” olması demektir. Çünkü O, düşmanın Müslümanlara eziyet vermesine engel olur.

Ancak halife, sadece insanların gücünün yettiği hususta tereddütsüz kesin emir vermelidir. Dolayısıyla insanların güçlerinin yetmediğini bildiğinde onlara zorlayıcı emir vermemelidir. Aynı şekilde Müslümanları helak edici hususlara sürüklememelidir. Onlara, onları vefasızlığa sevk etmesinden korkulan hususları emretmemelidir.

Bu izahat, halifenin var olduğu durumla ilgilidir. Halifenin olmadığı zamanda da cihad hiçbir şekilde tehir edilmez, engellenmez. Çünkü cihadın tehir edilmesiyle, onun maslahatı elden kaçır. Halife, başına bir komutan tayin edip bir ordu gönderdiğinde, komutan öldürülür ya da ölürse, ordunun içlerinden birisini emir tayin etmesi hakkı vardır. Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in ashabının Mute ordusunda yaptığı gibi. Bunu da Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem tasvip etmiştir. Ordunun bir emiri olduğunda, ordudan kimsenin emirin izni olmaksızın herhangi bir gaye ile savaş alanından dışarı çıkma hakkı yoktur. O emir bir şeyin yapılmasını ya da terk edilmesini emrettiğinde ona itaat vacip olur, muhalif olmak ise haram olur.

Çünkü Allah'u Teâlâ şöyle dedi: إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ “Mü'minler ancak Allah'a ve Rasulü'ne inanmış kimselerdir. Onlar onunla ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler.”³

Bu ayette Nebiye uygun düşen halifeye de uygun düşer. Emir halifeye kıyas edilir. Bunun delili de Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şu sözüdür: مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ يَعُصِنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ وَمَنْ يُطِيعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعُصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي “Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim

¹ Müslim, K. İmârat, 3417

² Müslim, K. İmârat, 3428

³ Nur: 62

bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur. Kim emire itaat ederse bana itaat etmiş olur.”¹

Halifenin Ordunun Komutasını Üstlenmesinin Manası

Hilâfet, İslâm Şer'iatının hükümlerinin uygulanması ve İslâm Davetinin tüm dünyaya taşınması için bütün Müslümanlara ait genel başkanlıktır. Şer'iatın hükümlerinin uygulanması ve tüm dünyaya davetin taşınması, Hilâfet makamının uğruna var olduğu iki husustur. Bu iki husus Hilâfet makamının amelidir. Halifeden başka birisinin bu iki hususu üstlenmesi doğru olmaz.

Halifeye, bu iki hususu kendi yerine üstlenecek bir kimse tayin etmesi caiz olmaz. Çünkü bu iki husus üzerine biat edilmiştir, biat sözleşmesi bu iki husus hakkında kendi şahsına yapılmıştır. Dolayısıyla halifeye bu iki husus hakkında kendisine vekil tayin etmesi caiz olmaz. Çünkü her sözleşme, sözleşme yapan şahıs üzerine yapılır, ücretli, vekil, ortak gibi. Sözleşme yapan şahsa, hakkında sözleşmenin yapıldığı işin uygulanması hususunda başkasını vekil tayin etmesi caiz olmaz. Hilâfet sözleşmesi de belirli bir şahıs üzerine yapıldığına göre; bu şahsın, Hilâfet sözleşmesinin kendi şahsı hakkında yapıldığı hususta yerine başkasını vekil tayin etmesi caiz olmaz. Hilâfet sözleşmesinin hakkında yapıldığı husus ise; Şer'iatın hükümlerinin uygulanması ve davetin taşınması için Müslümanlara ait genel başkanlıktır.

Bundan anlaşılıyor ki; davetin taşınması, Hilafetin uğruna kurulduğu hususlardandır. Yani Hilafetin uygulanması uğruna var olduğu hususlardandır. Dolayısıyla bu işi, Müslümanlardan her şahsın yapması sahih olsa da, halifeden başkasının üstlenmesi caiz olmaz. Buna binaen davetin taşınması, her ne kadar bütün Müslümanlara farz olsa da Müslümanlardan her ferdin onu yapma hakkı olsa da, halifeden başka birisinin onu üstlenmesi caiz olmaz.

Halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinin belirli bir yolu vardır, o da cihaddır. Cihad da ancak mücahitlerle, savaş için hazır kuvvetle ve savaşın kendisi ile var olur. Onun için ordunun var olması, donatımı ve yaptığı işi, davetin tüm dünyaya taşınması için metoddur. Bundan dolayı halife, ordunun komutasını üstlenir. Çünkü davetin taşınmasını üstlenen odur. Böylece cihadı üstlenen odur. Dolayısıyla ordunun komutasını başkası değil, O üstlenir.

Ordunun komutasını üstlenmek; ordunun idaresini yürütmek, eğitimini yaptırmak, ondaki teknik işleri yapmak değildir. Zira bunların hepsi de üsluplar ve vesilelerdir. Halife her ne kadar bu hususları genel olarak üstlenmiş olsa da, onları bizzat yürütmez. Ancak ordunun yönetiminin üstlenmesi demek; onun oluşturulmasının, donatımının ve işinin yürütülmesi hususunun üstlenilmesi demektir. Şöyle ki; Cihada yoğunlaşmış asker mücahiddir. Düşmanı korkutmak ve yıldırma için ve savaş için kuvvet hazırlamak cihad işlerinden sayılır. Onun için Allah, cihadı emrederken bunları da emretti. Savaş ise kendisi cihaddır. Bundan dolayı mücahitlerin yönetimini, onların hazırlanmaları ve savaş yapmalarını sağlama hususunu üstlenmek, sadece halifenin hakkıdır, başkasının değil.

¹ Müslim, K. İmârat, 3417

Böylece halifenin ordunun komutasını üstlenmesinin manası; başkasının değil bizzat onun;

- Ordunun oluşturulması ile alakalı siyasetin,
- Ordunun donatımı ve hazırlanması ile alakalı siyasetin,
- Ordunun işini, yani savaş yapmasını sağlamakla alakalı siyasetin, belirlenmesini üstlenmesi demektir. Bu siyasetin uygulanmasının doğrudan denetimini başkasının değil, onun üstlenmesi demektir. Onun için halife, dâhili ve harici askeri siyasetin tamamının belirlenmesini üstlenendir. Bunları halifeden başka birisinin mutlak olarak üstlenmesi doğru olmaz. Halifeye bu siyasetin belirlenmesinde ve uygulanmasının denetiminde, istediği kimseden yardım almasının caiz olduğu doğrudur. Fakat bu işleri, mutlak olarak üstlenmesi için başkasına terk etmesi caiz olmaz.

Halifenin ordunun komutasını üstlenmesinin manası işte budur. Bundan dolayı, bu komutayı halifeden başkasını üstlenmesi hiçbir şekilde caiz olmaz.

Ortada ordunun konumundan kaynaklanan iki mesele vardır: **Birincisi;** ordunun halifenin daveti taşımaya üstlenmesinin tek yolu olması vasfı ile cihadı yapan kuvvet olması bakımından oluşan mesele. **İkincisi ise;** ordunun, otoriteyi yani halifeyi - devlete ait otoriteyi içerde ve dışarıda koruyan- kuvvet olması bakımından oluşan mesele.

Birinci mesele: Ordunun, halifenin daveti taşımaya üstlenmesinin yolu olması vasfı ile cihadı yapan kuvvet olması bakımından kaynaklanan bu mesele; devletin dış siyaseti ile alakalı bir meseledir. Ordunun ve askeri yaklaşımların burada bir yeri yoktur. Zira İslâm devletinin dış siyaseti sadece tüm dünyaya **davetin taşınması** üzerine kuruludur. Halifenin daveti taşımaya üstlenmesinin yolu da sadece **cihad** olduğuna göre, İslâm devleti daima cihad halinde olur. Buna binaen İslâm ümmetinin tamamı, kendisi ile diğer devletler arasında her an harbin muhtemel olduğuna, devletin siyasetinin cihad için sürekli hazırlanma esası üzerine olması gerektiğine inanır.

Düşmanla savaş, fiili savaş olduğuna göre, **İslâm daveti** dikkat çekici bir şekilde **önce tebliğ edilmeden** savaşa başlamak da caiz olmaz. Onun için İslâm devletinin siyaseti, kendisi ile diğer devletlerarasında, kendisi ile diğer halklara ve ümmetlere İslâm'ın tebliğinin dikkat çekici bir şekilde götürüldüğü bir halin oluşturulmasını hedefler ve davetin taşınması gerektiğinde her an savaşa korkusuzca dalmaya hazırlıklı olma esası üzerine kurulur.

Kendisi ile birlikte İslâm'ın fikirleri ve hükümlerinin dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilebildiği halin oluşturulması kaçınılmaz bir husustur. Çünkü bu, cihad hükümlerinden bir hükümdür ve fiili olarak savaşa başlamanın temel şartıdır. Onun için bu hali oluşturmak halifeye zorunludur. Halifeye, bu halin oluşturulması yolunda gücü yettiğince azami gayret sarf etmesi ve gerektiği kadar para harcaması vaciptir. Fetih uğruna, ya da İslâm topraklarını savunma uğruna, ya da Müslümanların şerefini, mukaddesatını koruma uğruna tehlikelere korkusuzca dalması gerektiği gibi tamamen o halin oluşması uğruna da bazı tehlikelere korkusuzca dalması da vacip olur. Onun için askeri hazırlık ile askeri kuvvet ve direncin çoğaltılması, askeri başarı durumlarının iyi kavranması, bu halin oluşturulması ve korunması hususunda cevheri bir

cüzdür. Çünkü askeri kuvvet, küfür kuvvetlerine ve küfür devletlerine karşı tek zırhtır.

Bu, halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinde orduyu ve askeri kuvvetleri etki sahibi yapar. Bu demektir ki, dayanağı olduğundan dolayı ordunun ve silahlı kuvvetlerin dış siyasette etkisi olur. Buradan dış siyaset üzerinde tehlike oluşur. Onun için halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinde ordunun etkisi bakımından yani devletin dış siyasetindeki tehlike olması bakımından bu meselenin gerçeğinin idrak edilmesi kaçınılmazdır. Bu mesele gereği üzere idrak edilmediğinde, bundan ya davetin tüm dünyaya taşınmasının durdurulması neticesi çıkar, ya da dış siyasette güçlükler ve kargaşa neticesi ortaya çıkar.

İslâm devleti için bir askeri kuvvetin oluşturulması sadece savunma donanımı değildir. O sadece Müslümanların hakkında kendisine biat ettikleri hususun yapılması için halifenin elinde bulunması kaçınılmaz olandır. Yani Allah ^{Subhenehû ve Teala}'ın kendisine farz kıldığı daveti taşımak hususunu yerine getirmesi için devletin elinde bulunması, başka bir tabirle Allah'ın farz kıldığı şekilde dış siyasetini yürütmesi, bu siyaset üzerinde sahih ve üretken olarak yürüyüşünün devamını muhafaza etmek için devletin elinde bulunması kaçınılmaz husustur. Onun için, harbi kâfirlerin terörüne ve saldırı ihtimaline karşı ümmetin sahip olduğu tek zırh oluşunun ötesinde askeri kuvveti oluşturmak, devletin dış siyasetini İslâmî siyaset yapmanın tek yoludur.

Ancak, İslâm Devletinin kuvveti askeri donanım ile askeri bir kuvveti oluşturmasının kaçınılmaz olmasının manası askeri yaklaşımlarının devletin dış siyasetine hakim olması, askeri organın dış siyasette az ya da çok etkisinin olması demek değildir.

Zira askeri görüş belirli bir mesleğe ait, meslek icra edenlerin görüşüdür. Devlet ile diğer devletlerarasında savaş çıktığında askeri üstünlükleri devlete temin etmek vazifelerinden dolayı onlardan çıkan görüştür. Onların görüşünün bütün tedbirleri kapsamının beklenmesi doğaldır. Fakat o görüşe sadece bir nasihat olmasından öte itibar edilmesi doğru olmaz. Onun için belirli bir mesleği icra eden meslek sahibi insanların meslekleri hakkındaki görüşün nasihat olmayı aşması caiz olmaz. Onların bu konudaki düşüncelerinin bu belirli yönü aşması caiz olmaz. Onun için bu nasihate büyük küçük her hususta tabi olmak doğru olmaz. Bu nasihatın dış siyaset için genel araştırmada işgal ettiği yerden başka incelenmesi doğru olmaz. Dolayısıyla sadece alanlarındaki teknik hususlarda o nasihat dikkate alınır. Zira bu bir nasihattir, şûra değil. Yani halifenin dış siyaseti incelerken talep ettiği nasihattir. Kendisine söylendiğinde halifenin onu sadece dinlemesi caizdir. Ancak bu, onun dış siyasette uyanık olduğu durumda ve bu nasihatın dış siyaset planlamalarındaki yeri hakkında uyanık olduğu durumda geçerlidir. O nasihate bundan fazla yer vermesi doğru olmaz. Çünkü böyle yapmayı o nasihate bir nasihat olmasından daha büyük bir değer verdiğinde, şüphe yok ki dış siyasette tehlike meydana gelecektir. O tehlike, ya dış siyasette ya da davetin taşınmasının durdurulması şeklinde ortaya çıkar. Hatta belki bundan daha büyük tehlike meydana gelir. Zira devlette kargaşa meydana gelebilir, devletin otoritesini üzerinde yaydığı alan birden yok olur. Onun için askeri görüşe sadece bir nasihat olmasından fazla değer vermesi caiz değildir.

Askerler, işlerini “asker” sıfatı ile yaparken ihtisas sahibi kimseler gibi yaparlar. Onların yaklaşımları uluslararası genel düşünceye dâhil edilmez. Onlar İslâm’a davetin dikkat çekici bir tarza ulaşip ulaşmadığını ve düşmanla karşılaşıldığında onun etkisini düşünmezler. Onlar ruhi kuvvet ve manevi kuvvetteki ürkütücü şiddetli potansiyeli hesaplarına katmaya çalışmazlar. Onlar düşman ülkesinde yaşayan ya da davet için oraya giden davet taşıyıcılarının çalışmalarını anlamaya önem vermezler. Onlar diplomasi araçlarını ve siyasi çalışmalardaki çok büyük etki derecesini idrak etmezler. Bundan dolayı askerlerin düşünmeleri konu ile ilgili düşünme olur, kapsamlı siyasi düşünme olmaz. Onların nasihatleri, **konusunda değerli** bir nasihat olarak alınır. Fakat onlara her çeşit görüşlerinin bağlayıcı olduğu için çalışma ve rapor hazırlama yetkisi verildiğinde bu, şüphe yok ki, siyasi kararlarda ve siyasi seyirde zarara sebep olur.

Bundan dolayı, askeri teşkilatın dış siyasette etki sahibi olmasına izin verilmesi doğru olmaz. Askerlerin görüşlerinin, başka değil sadece teknik nasihat olmalarını aşan bir yer işgal etmesi doğru olmaz.

Ancak askerlerin görüşlerinin sadece teknik bir nasihat olmaları konumuna hasredilmesi, askeri değerlendirmelerin ihmal edilmesi demek değildir. Fakat bunun manası; sadece halifenin askeri değerlendirmelere kendi değerlendirmesini hakim kılmasının gerekliliği ve nihai planları belirleyen halifenin bazı zamanlar yalın askeri değerlendirmeleri görmezlikten gelmenin sorumluluğunu üstlenmeye hazır olmasının gerekliliği demektir. Halifenin muavinler, valiler, hal ve akd ehli, düşünürler gibi askerlerin dışında kendisinden başkalarının değerlendirmelerine askerlerin değerlendirmelerinden daha fazla yer vermesi gerekir. Fakat halifenin, ister ülkeyi savunma bakımından olsun, ister kâfirlerle cihada başlama bakımından olsun, askerlerin devletteki yüksek konumlarını takdir etmesi gerekir. Onun için halifeye ve ümmetin tamamına askeri kuvveti, kişinin göz bebeğini koruduğu gibi korumaları vaciptir.

Fakat askerlerin değil, **siyasilerin** dış siyaseti belirlemede egemen olmaları, harb tehlikelerine karşı hazırlık keyfiyetini, harbe ne zaman girileceğini, o olduğunda hangi süratle ne zaman olacağını kararlaştıran olmaları gerekmektedir. Halifenin askeri kuvvetten sürekli siyasete tabi olan bir idare oluşturması, askeri teşkilata ve ondan herhangi bir ferde siyasete tabi olma rolünü aşmasına ve siyaseti belirleme rolüne soyunmasına asla izin vermemesi gerekir.

Bu, askeri teşkilatın rolü ve görüşleri bakımından bir izah idi. Halifenin askeri değerlendirmelere itibar etmesine gelince; onları başka değil sadece teknik bir nasihat olarak alması yeterlidir. Aksi halde askeri değerlendirmeler dış siyaset kararlarında etkili olur. Bundan dolayı askeri değerlendirmelerin sadece bir nasihat olarak alınması kaçınılmazdır ve onlarla dış siyasette herhangi bir etkiye sahip olmaları arasına engel konulması kaçınılmazdır. Yani halifenin dış siyaseti o askeri değerlendirmelere dayalı olarak benimsemesi ya da onların dış siyasette etkili faktör olmaları caiz değildir. Zira askeri değerlendirmelerin dış siyasete egemen olması tehlikedendir. Bilakis askeri değerlendirmeler, devletin dış siyasetinin geri hattında kalmalıdır. Onlar, dış siyaseti

belirlerken, halifeye etki etmekten uzak durmaları bakımından sadece askeri değerlendirmeler olarak kalmalıdır.

Askeri hususlar, erişilebilir ayrıntılı bir şekil almaktadır. Zira; topları, savaş gemilerini, nükleer bombaları, füzeleri, uçakları ve askeri üsleri görebilirsin. Onların zaferdeki etkileri ya da fetihteki hezimet ya da hüsrani, ilerleme ya da bozguna uğramadaki etkileri hakkında kolaylıkla bir kanaat edinebilirsin. Onlar, ölçümleri yapılması mümkün olan maddi şeylerdir. Onların neticeleri, algılanılabilen maddi etkiler.

Ruhi kuvvetler, manevi kuvvetler, siyasi manevralar böyle değildir. Uluslararası genel görüş veya bölgesel genel görüş de böyle değildir. Zira bunlar maddi hususlar değildir. Onların etkilerini idrak etmek ve neticelerini algılamak kolay değildir. Çünkü onlar dış siyasette hatta harb ve fetihle çok büyük enerji olmaları ve çok önemli olmalarına rağmen hissedilmeyen, görülmeyen, dokunulmayan şeylerdir. Onun için askeri değerlendirmeler dış siyasetin geri hattında kalmalıdır ve ikinci derecede olmalıdır. Ruhi kuvvetlerse birinci derecede kalmalıdır. Sonra da baskın olan manevi kuvvetler gelmelidir. Siyasi manevralar ve siyasi dehanın itibar bakımından ayrıcalıklı bir yeri olmalıdır. Bu, halifenin tek başına üstlendiği, bölünme kabul etmeyen, bir tek siyasi kuvvette birleşme olmalıdır.

Buradan, halifenin tek başına ordunun komutasını fiili olarak üstlenmesinin manasını, ordunun komutasını ona şekli olarak vermenin ya da bazı tedbirler sınırında onursal komutanlık vermenin de tehlikesini idrak edebiliriz.

Nitekim, Abbasiler döneminin ikinci asrında ve Osmanlılar döneminin sonlarındaki bazı halifeler zamanında dış siyasette askeri değerlendirmelerin baskın olmasının, Davetin tüm dünyaya taşınmasının durdurulmasına yol açan iğrenç etkileri olmuştur. Zira Abbasilerin ikinci asrında İslâmi fetihler, Rum diyarında Şam diyarı yönünden Türkiye sınırında, Batı Avrupa diyarında Fransa'nın gerisinde kalıp İspanya sınırında durmuştur. Hâlbuki ruhi kuvvet hâlâ güçlü idi, İslâmî fikirler köklü ve sağlam yerleşme devrindeydi. Ne zaman ki askerler, kendi kuvvetleri ve düşmanın kuvveti hakkında görüşlerini ortaya koymaya başladı, bu görüşler harbe girip girmeme hususunda birinci derecede itibar edilir oldu. Böylece; cihadın Şer'i hükümlere göre pratikte var olması için karar, yaz-kış saldırılarıyla sınırlı kaldı. Siyasi çalışmalara veya siyasi değerlendirmelere taşmadı. Osmanlılar zamanında İslâm orduları, Avrupa'da Yunanistan'ı, Bulgaristan'ı, Romanya'yı, Arnavutluğu, Yugoslavya'yı fethettikten sonra Avusturya'nın Viyana surlarına ulaştı. İslâm'ın otoritesi bu bölgenin tamamına yayıldı. Hatta Avrupa'da İslâm ordusunun yenilmez olduğuna dair kamuoyu oluşmuştu. M. 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan sanayi devriminin etkisi üzerine askeri değerlendirmeler dış siyasete hakim olunca İslâmî yükseliş durdu ve İslâm'ın otoritesinin tamamen yıkılmasına yol açan gerileme başladı. Bu, ordunun cihadı yapan kuvvet olması bakımından izahatır..

İkinci mesele: Ordunun içeride ve dışarıda otoriteyi koruyan kuvvet olması bakımından izaha gelince; bu otorite sahibinin yani yönetimin hayatı olması bakımından maddi kuvvet ile alakalıdır. Zira yönetimi koruyan odur. Yönetimi geçici bir şekilde de olsa kurma, devirme imkânına sahip olan odur. Onun için ordunun ve silahlı

kuvvetlerin otoritede, otorite olması bakımından çok büyük yeri ve konumu vardır. Bu da ordunun otoritede çok büyük etkisi olduğuna işaret eder. Fakat gerçek şudur ki; eğer askeri değerlendirmelerin nasihat olmak bakımından dış siyasette bir varlığı olması caiz olsa dahi, hiçbir durumda askeri teşkilatın ve ondaki herhangi bir ferdin asker olması bakımından otoritede herhangi bir varlığının olması caiz olmazdı. Çünkü otorite her ne kadar askeri teşkilat ile korunsun da onda askeriye'nin varlığı yoktur.

Zira sulta hissedilir maddi bir kuvvet değildir, maddi kuvvetten alınmış da değildir. Otorite sadece toplumda ilişkilerin tanziminin uygulanmasıdır. O, ümmetten ya da halktan alınmıştır. Çünkü o, gerçekte halkta ya da ondan daha kuvvetli toplulukta saklıdır, onda askeri yerin ve askeri teşkilatın bir alakası yoktur. Evet, uygulama ancak askerlerle yapılır, maddi kuvvet yani askerler olmaksızın uygulamanın var olması imkânsızdır. Fakat askerlerin uygulamadaki rolü sadece araç olmaktır, başka değil. Askerlerin uygulamadaki rolünün, askerin elinde ve kendisinden düşmana ateş edilen, fakat ateş etmede bir iradesi ve görüşü olmayan tüfek olma rolünü aşması caiz olmaz. Otoritede yani yönetimde herhangi bir durumda askerlere ait herhangi bir varlığın olması yönetim üzerinde tehlike teşkil eden hususlardandır. Zira yönetimde onlara ait az da olsa herhangi bir rolün varlığı, hapsedilenler için gardiyan yönetimi gibi yönetimi polis yönetimi yapar, ilişkilerin tanzimin yürüten otorite olmaktan dışarı çıkarır.

Şüphesiz ki, otoritede ne kadar az olursa olsun askerlerin herhangi bir rolünün olması, yönetim üzerinde, yönetici üzerinde ve ülkenin varlığı üzerinde bir tehlike oluşturur. Zira yönetimde hak aramak vardır, Şer'iatı uygulamak vardır, adaleti gerçekleştirmek vardır. Yönetimde hem yöneticiye göre, hem de yönetilenlere göre maddi kuvvete herhangi bir değer verilmez. Yönetimin kuvveti, insanların işlerine ve o işlerin güdülmesine karşı duyarlılıkta saklıdır, sahip olduğu uygulama araçlarında değil. Zira yönetimde maddi kuvvet esas alındığında yönetim bozulup sadece hâkim olma ve tahakküme dönüşür. Ve o zaman onda yönetimin ve otoritenin gerçeği kaybolup gider. Onun için yönetimde askerlere ve askeri teşkilata ait herhangi bir varlığın olması doğru olmaz. Bilakis onlar yöneticinin elinde, yönetim hakkında kesinlikle bir iradesi ve görüşü olmayan araç olarak, hatta kendisine sunulan görüş, irade v.b. şeylere kulak vermeyen sadece bir araç olarak kalmaları gerekir.

Bu, askeri değerlendirmelerin yönetimin kendisi üzerindeki tehlikeleri bakımından izahat idi. **Onların yönetici üzerindeki tehlikelerine gelince;** askeri teşkilat ve askerler beşerdirler. Dolayısıyla onlarda beka içgüdüleri vardır. Bunun en önemli tezahürü ise hükmetmedir. Dolayısıyla yönetimde varlık sahibi olmaları onlara terk edildiğinde, onlar kendilerinin yöneticiyi devirmeye güçlerinin yeterli olduğunu otoriteyi ve yöneticiyi kendilerinin koruduğunu görüp, kendilerinin otoritenin kaynağı olduğu, yöneticinin otoritesini kendilerinden aldığı vehmine kapılırlar. Sonra içlerinde egemenlik duyguları harekete geçerek üzerine çullanıp o yöneticiden yönetimi gaspedirler. Bunun için askeri teşkilata ve askerlere otoritede herhangi bir varlık vermesi, yönetici üzerinde çok ciddi bir tehlike teşkil eder. Nitekim bu, Abbasiler döneminde ve Osmanlılar döneminde İslâm

Devletinde meydana geldi. Zira bazı halifeler askerler önünde zafiyet gösterdiler. Öyle ki; bazıları askerlerin elinde bir oyuncak ya da alet durumuna düştüler. Böyle olunca da o halifeler döneminde İslâm Devletinde yönetimde meydana gelen gerileme oluştu.

Yönetimde askere ait herhangi bir rolün var olmasının, ümmetin varlığı ve devletin varlığına tehlike teşkil etmesine gelince;

İslâm Devleti taşıdığı fikrin tabiatı gereği düşmanlarla çevrili olur. Devletin ve ümmetin kendisine bağlanmaları vacip olan Şer'î hüküm şudur: Dünyanın tamamı **Dâr'ül İslâm**/İslâm ülkesi ve **Dâr'ül harb**/harb ülkesi diye ikiye ayrılır. İslâm ile yönetilen ve İslâm bayrağı altında kalan ülke, Dâr'ül İslâm'dır. Dünyadaki diğer bütün ülkeler Dâr'ül küfürdür yani Dâr'ül harptir. Onun için İslâm Devleti bütün asırlarda, başına kötü şeylerin gelmesini bekleyen düşmanlar ile çevrili olur. Roller ne kadar az olursa olsun askerler yönetimde bir varlık sahibi olmalarına izin verilince, onların düşmanlar tarafından ayartılmaları ve yönlendirilmeleri siyasileri ayartıp yönlendirmekten daha kolay olur. Çünkü onların işlerinde asıl olan, o işin maddi, askeri iş olmasıdır. Onların geniş-kapsamlı manevraları, gizli-siyasi ayrıntıları idrak etmeleri zordur. Onun için kendi anlayışlarına göre, ülkenin yararı uğruna, ya da kendi kişisel çıkarları uğruna yönetimi ele geçirmek ya da yöneticiyi değiştirmek hususunda yönlendirilebilirler. Burada sadece yönetici şahıslara, sadece yönetimin kendisine değil bilakis ümmetin varlığına ve devletin varlığına bir tehlike oluşur. Çünkü ümmetin varlığı; mefhumların, ölçülerin ve kanaatlerin toplamıyla birlikte yönetim yetkisine sahip insanların toplamıdır. Dış yönlendirme ya da ayartma ile askerler yönetimi ele geçirdiklerinde, onlara -yani askerlere- devlette olmayan kanaatler, ölçüler, mefhumlar nüfuz eder. Böylelikle devletin varlığına sonra da ümmetin varlığına kargaşa ve zafiyet sızmış olur. Hatta bundan da öte belki de küfür devletlerinin nüfuzu sızar. Buradan da yavaş yavaş çöküş ve yok oluş hâsıl olur. Bundan dolayı askeri teşkilata ya da askerlere otorite, yani yönetimde herhangi bir varlık sahibi olmalarına izin verilmesi korkunç ve iğrenç bir tehlikedir.

İslâm ümmeti, otoritede askerlerin bir rolünün/varlığının olması tehlikesinden, devletin ve ümmetin varlığına zafiyet ve kargaşa sızmasından sonra da İslâm devletinin varlığının ortadan kalkmasından çok çekmiştir.

Zira Osmanlıların son zamanlarında İstanbul'daki kâfir devletlerin elçileri, askerlere etki etmeye başladılar. Öyle ki; devlet teşkilatına İslâm dışı mefhumlar, ölçüler ve kanaatler sızmaya başladı. Mithat Paşa ve onunla birlikte olan subayların dönemi bu mefhumların, kanaatlerin ve ölçülerin oluşturulmasında en bariz dönemdirler. Özellikle Abdulhamid'in yönetime halife olarak geldiği inkılapta ve Abdulhamid'in Hilafetten uzaklaştırılıp Sultan Reşad'ın halife olarak getirildiği inkılapta bu etkiyi görmek mümkündür. Bunlardan önce Mısır'da Büyük Mehmet Ali Paşa dönemi vardır. Bu dönemde de o, kendisini İstanbul'daki İslâmî Hilafete vurmak için Fransa'ya uşak yapmıştı. Daha sonra da M. Kemal dönemi geldi. Bu dönem Birinci dünya savaşında Osmanlı Devletinin hezimete uğramasından hemen sonra, müttefik kuvvetlerin İstanbul'dan çekilmesi ve kendisine Barış Konferansında yardım etmeleri karşılığında Hilâfeti yıkmak hususunda

İngilizlerle birlikte entrikalar yaptığı dönemdir. İşte bu dönemlerde askerler belirleyici faktör idiler. Bu dönemlerde, İslâm Devletinin varlığı şiddetle sarsıldı sonra da ortadan kalktı. İslâm ümmetinin hayati varlığı da ortadan kalktı. Bunun için askeri teşkilatın ya da askerlerin otoritede herhangi bir varlık sahibi olmalarına izin verilmesi doğru değildir.

Şehid

Şehitler üç kısımdır:

- Ahirette şehid,
- Dünyada şehid,
- Dünyada ve Ahirette şehid,

1- **Ahret şehidi**; onlar, bazı Hadislerde yedi kısım, bazı Hadislerde sekiz kısım, bazı Hadislerde dokuz kısım, bazı Hadislerde on bir kısım olarak zikredilen kimselerdir. Müslim'de geçtiğine göre de, onlar şu beş grup insanlardır:

- a- Vebâ hastalığından ölenler,
 - b- İshal hastalığından ölen,
 - c- Suda boğularak ölen,
 - d- Enkaz altında ölen,
 - e- Savaş olmaksızın Allah'ın Kelimesini yükseltmek uğruna ölen.
- Müslim, Ebu Hureyre'den Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in

şöyle dediğini rivayet etti: **بَيِّنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ عُصْنًا شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخْرَهُ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ وَقَالَ الشُّهَدَاءُ خَمْسَةَ الْمَطْعُونُ وَالْمَبْطُونُ وَالْعَرِقُ وَصَاحِبُ الْهَدْمِ وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ** “**Kim yolda yürürken yol üstünde dikenli bir dal görür de onu yoldan alırsa, Allah onu ödüllendirir. Dedi ki; Şehidler şu beş kişidirler: Taun/veba hastalığından ölen, ishal hastalığından ölen, boğularak ölen, enkaz altında ölen, Allah Azze ve Celle yolunda şehid olan.**”¹

- Müslim, Ebu Hureyre'den Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in

şöyle dediğini rivayet etti: **مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَتْ إِنْ شُهِدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِيلَ قَالُوا فَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَ ابْنُ مِقْسَمٍ** “**Aranızda kimi şehidten sayıyorsunuz. Dediler ki; Ya Rasulullah, Allah yolunda öldürülen şehittir. Dedi ki; O zaman ümmetimin şehidleri az demektir. Dediler ki; O halde onlar kimdir, ya Rasulullah? Dedi ki; Kim Allah yolunda öldürülürse şehittir. Kim Allah yolunda ölürse şehittir. Kim taun hastalığından ölürse şehittir. Kim ishalden ölürse şehittir. (İbn Muksim dedi ki; Bu Hadis ile ilgili babanın şöyle dediğine şahit oldum: Kim boğularak ölürse şehittir.**”²

Bütün bu kişilerin “şehid” olmalarından kast olunan, onlara Ahirette şehid sevabının olmasıdır. Dünyada ise gasledilip cenaze namazları kılınır. “Şehid” kelimesi sevaba ulaşanlar hakkında ve bu açıdan zikredildiğinde o kişilere “şehid” denilmesi doğru olur. Fakat

¹ Müslim, K. İmârat, 3538

² Müslim, K. İmârat, 3539

beraberinde herhangi bir karine olmaksızın konuşmada “şehid” kelimesi geçtiğinde bu sadece Allah ^{Subhenehü ve Teala} yolunda öldürülenlere hasredilir, o kişilere hasredilmez.

2- Dünya şehidi ise; Ahireti olmaksızın dünyada şehid ile ilgili hükümler ona uygulanır. Yani gasledilmez, cenaze namazı kılınmaz, elbisesi ile defnedilir. Fakat o Ahirette, Allah’ın Kelimesinin yüce olması için savaştan şehidlerin sevabını alamaz. Zira o; ünvan için, sadece ganimet için ya da düzenbazlık için savaşmak gibi Allah yolundan başka bir gaye için savaştı. Nitekim Hadisler şehid sevabını, Allah ^{Subhenehü ve Teala} yolunda savaştan şehide has kılmıştır. O geriye dönmeden ileriye doğru ilerleyerek savaşmıştır.

- Müslim, Ebu Musa el-Eş’ârî kanalı ile şunu rivayet etti: “Bir adam Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’e gelip şöyle dedi: Ya Rasulallah, bir kişi ganimet için savaşıyor, bir kişi anılmak için savaşıyor, bir kişi yerini görmek için savaşıyor. Kim Allah yolundadır? Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ “**Kim Allah’ın**

Kelimesi yüce olsun için savaşırsa, o Allah yolundadır.”¹

- Müslim, Ebu Musa’dan şunu rivayet etti: Rasulallah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’e yiğitlik için savaştan, hamiyet (şiddetli tutuculuk için), riya (gösteriş) için savaştan kişiler hakkında; hangisi Allah yolundadır? diye sordu. Bunun üzerine Rasulallah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: مَنْ قَاتَلَ

لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ “**Kim Allah’ın Kelimesi yüce olsun için savaşırsa, o Allah yolundadır.”²**

Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, şehidin günahının affedilmesi için geriye dönmeden ileriye doğru giderek savaşmayı şart koşmuştur. Nitekim Müslim, Abdullah b. Katâde’den o da Katâde’den Rasulallah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’den şunu anlatırken işittiğini rivayet etmiştir: “Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, insanlar arasında ayağa kalkıp onlara, Allah’a iman ederek, Allah yolunda cihad etmenin en faziletli amel olduğunu hatırlattı. Bunun üzerine bir adam ayağa kalkıp ona şöyle dedi: Ya Rasulallah, ben Allah yolunda öldürülürsem günahlarım benden silinir mi, ne dersin? Bunun üzerine Rasulallah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} ona şöyle dedi: نَعَمْ إِنْ قُتِلْتَ

فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ قُلْتَ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَكْفُرُ عَنِّي خَطَايَايَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ إِلَّا الدَّيْنَ فَإِنَّ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِي ذَلِكَ

“Evet, sen Ahirette sevabını bekleyerek geriye dönmeden ileriye doğru gitmekte sabrederek Allah yolunda öldürülürsen.” Sonra Rasulallah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **Nasıl dedin?** O da dedi ki; Ben Allah yolunda

öldürülürsem günahlarım benden silinir mi, ne dersin? Rasulallah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} dedi ki; “**Sen geriye dönmeden ahiret sevabını bekleyerek ilerlemekte sabredersen, borç hariç evet. Zira Cebrail**

bana bunu dedi.”³

Bunun mefhumu; geriye dönüp savaşmazsa günahı ondan silinmez ve ona şehid sevabı olmaz.

¹ Müslim, İmârat, 3524

² Müslim, K. İmârat, 3525

³ Müslim, K. İmârat, 3497

Ayrıca **ünvan/şöhret** için savaştan kimsenin şehid olarak isimlendirdiği halde azap göreceğini Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem açıklamıştır.

Müslim, Süleyman b. Yesâr'dan şunu rivayet etti: “İnsanlar gruplar halinde Ebu Hureyre'ye gidiyordu. Ona Şam ehlinden gelen birisi şöyle dedi: Ey şeyh, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, den işittiğin bir Hadisi bize anlat. O da dedi ki; Evet, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle derken işittim: **إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ فَأَتَىٰ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعْمَهُ فَعَرَفَهَا** قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتُ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لِأَنَّ يُقَالُ جَرِيءٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَيَّ وَجْهَهُ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ” **Muhakkak ki, Kıyamet gününde hakkında hüküm verilen ilk insan, şehid edilen bir adamdır. O adam getirilip kendisine nimet tanıtılır. O da onu tanımış olur. Allah ona, Bunun için ne yaptın? der. O da; Şehid olasıya kadar Senin için savaştım, der. Allah da; Yalan söyledin, sen cesur desinler diye savaştın, nitekim öyle denildi, der. Sonra onun ateşe atılması kadar yüzüstü sürüklenmesini emreder.”¹**

Bu, ünvan ve şöhret için savaşmanın dünyada şehid hükümlerine göre muamele görse de Kıyamet Günü onun için şehid sevabı olmadığına bilakis azap olduğuna delâlet etmektedir.

3- Dünya ve Ahiret şehidine gelince; o, Allah'ın Kelimesinin yücelmesi için kâfirlerle savaşıp savaş meydanında Müslümanlar ile kâfirler arasında öldürülen kimsedir. İster savaş, harb beldelerinde olsun, ister ise İslâm beldelerinde olsun fark etmez.

Allah'ü Teâlâ şöyle dedi:

“Allah yolunda **öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler, Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadır.**”²

İşte bu **şehid**, hakkında Şer'î hükümlerin yani şehid hükümlerinin geldiği şehittir. Bu şehidlik, kâfirlere karşı savaşta öldürülen kimseye hastır. Aynı şekilde savaş meydanında yaralanan sonra bu yarasından dolayı ölen kimse de savaş meydanında öldürülen kimse gibi sayılır.

Fakat onun dışında kalanlar şehid sayılmaz. Buna binaen bağilere karşı savaşta öldürülen kimse şehid sayılmaz. Savaş meydanında yaralanan sonra yarası iyileşen daha sonra ölen kimse de şehid sayılmaz. Dolayısıyla hakkında özel hükümler olan ve Allah Subhenehü ve Teala'nın canlı olduğunu haber verdiği şehid; Allah'ın Kelimesinin yücelmesi için kâfirlere karşı savaş meydanında öldürülen kimse ve savaş meydanında yaralanıp bu yarasından dolayı ölen kimsedir, başkası değil. Zikredilen bu şehidin hükmü şudur:

Yıkanmaması, kefenlenmeyip kanı ve elbisesi ile defnedilmesi. Çünkü şehid, Kıyamet Günü kanının kokusu çok güzel misk olduğu halde haşrolunur.

1- Şehidin yıkanmaması ile ilgili Buhari'nin, Cabir'den rivayet ettiği şu Hadis vardır:

“Resulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Uhud'da öldürülenlerden iki adamı bir tek elbise içine koyuyordu. Sonra; **أَيُّهُمْ أَكْثَرُ أَخَذَا لِلْقُرْآنِ**

¹ Müslim, K. İmârat, 3527

² Ali İmran: 169-171

“**Bunlardan hangisi daha çok Kur’an okuyordu?**” diyordu. Ona birisi gösterildiğinde önce onu mezara yerleştiriyordu. Sonra da; **أنا شهيد على هؤلاء** “**Ben bunlara şahidim.**” diyordu. Onları yıkamaksızın ve cenaze namazı kılmamaksızın kanları ile defnedilmesini emrediyordu.”

- Ahmed b. Hanbel de Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, in Uhud’da öldürülen mü’minler hakkında da şöyle dediğini rivayet etti: **تَغَسَّلُوهُمْ فَإِنَّ كُلَّ دَمٍ يَفُوحُ مِسْكَاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِمْ** “**Onları yıkamayın. Zira her yara ya da her kan Kıyamet günü etrafına misk kokusu yayar. Onlara cenaze namazı kılmadı.**”¹

- Rivayet edildi ki: Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, Uhud şehidleri hakkında şöyle dedi: **زَمَلُوهُمْ بِدَمَائِهِمْ فَإِنَّهُ لَيْسَ كَلِمٌ يَكْتُمُ فِي اللَّهِ إِلَّا يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَدْمَى لَوْنَهُ** “**Onları yıkamaksızın kanları ile gömün. Zira ancak Allah yolunda yaralanan bir kimse, Kıyamet Günü yarası; rengi kan, kokusu misk kokusu olan bir şekilde kanyor olduğu halde getirilir.**”²

- Enes’ten şu rivayet edildi: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, Uhud’da öldürülenler üzerine cenaze namazı kıldırmadı ve onları yıkatmadı.”³

Uhud şehidleri yıkanmadığı gibi, Bedir şehidleri de yıkanmadı. Aynı şekilde Hendek ve Hayber şehidleri de yıkanmadı. Bu da gösteriyor ki şehid yıkanmaz.

2- Aynı şekilde şehid, ölünün kefenlendiği gibi kefenlenmez. O sadece, üzerindeki elbise ile kefenlenir. Bunun delili de Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem, in Uhud şehidleri hakkında söylediği şu sözdür: **زَمَلُوهُمْ بِكُلُومِهِمْ**

“**Onları yaraları ve kanları ile gömün.**”⁴

- İbn Abbas’tan da şu rivayet edilmiştir: “Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem, Uhud’da öldürülenlerin üzerinden deri ve demir parçalarının uzaklaştırılıp kanları ve elbiseleri ile defnedilmesini emretti.”⁵

Şehidin cenaze namazının kılınmamasına gelince; Ona cenaze namazı kılınması caizdir, kılınmaması da caizdir. Caiz oluşu; Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem, in Uhud’da öldürülenler için onları defnettikten sonra, Hamza için, savaş meydanında öldürülen bir adam için cenaze namazı kıldığına dair rivayetlerden dolayıdır.

- Buhari, Ukbe İbn Âmir’den şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, Uhud’da öldürülen mü’minler için sekiz sene sonra, ölenlere ve dirilere veda eden kimse gibi cenaze namazı kıldı.”

- Ebu Davud, Ebu Selâm’dan o da Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, in ashabından bir adamdan şöyle dediğini rivayet etti: “Biz Cüheyn’den bir kabileye saldırdık. Müslümanlardan bir adam onlardan bir adam talep etti. Ona saldırdı, isabet etmedi ve kendisi darbe aldı. Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem, “**Ey Müslümanlar topluluğu kardeşinize bakın.**” dedi.

İnsanlar hemen onun yanına gittiler, onu ölmüş buldular. Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem onu, elbisesi ve kanı ile sarmaladı ve cenaze

¹ Ahmed b. Hanbel, B. Müs. Mükessirîn, 13674

² Nesâî

³ Şâfî, Müsned’inde rivayet etti

⁴ Ahmed b. Hanbel, B. Müs. El-Ensâr, 22549

⁵ Ebu Davud

namazını kıldırıp defnetti. Dediler ki; Ya Rasulallah, o şehid mi? Dedi ki; **“Evet, ona şahidim.”**

Bu Hadisler, sâbit Hadislerdir. Bunlar şehid için cenaze namazı kılındığına dair gayet açıktırlar.

Şehid için cenaze namazı kılmamanın caiz olmasına gelince; o da Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şehid için cenaze namazı kılmadığına dair başka rivayetlerin olmasındandır.

- Nitekim Ebu Davud ve Tirmizi, Enes'ten şunu rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Uhud'da ölenler için cenaze namazı kıldırmadı ve onları yıkattırmadı.”

- Ahmed, Enes'ten şunu rivayet etti: Uhud şehidleri yıkanmadan kanları ile defnedildiler.”

- Buhari, Câbir b. Abdullah ^{RadıyAllah'u Anh} dan şöyle dediği rivayet edildi: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Uhud'da öldürülenlerden iki adamı bir tek elbisede birleştirip sonra; **أيهم أكثر أخذاً للقرآن** **Hangisi daha çok Kur'an okuyordu?** diyordu. Onlardan birisi gösterilince önce onu kabre koyuyordu. **أنا شهيد على هؤلاء** **“Kıyamet Günü ben onlara şahidim.”** diyordu. Onları yıkattırmadan, cenaze namazları kılınmadan kanları içinde defnedilmelerini emretti.”

Bu Hadisler, sabittir ve şehid için cenaze namazı kılınmadığına dair delaletleri açıktır. Nitekim Şafi; İbn Abbas Hadisi hakkında, Uhud şehidleri için defnedilmelerinden önce namaz kılınmamasının manası hakkında sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in, Uhud'da ölenler için cenaze namazı kıldırmadığına dair haberler mütevatir şeklinde gelmiştir.”

İster Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şehid için namazı kıldıracağına dair olsun, ister ise kıldırmadığına dair olsun bu haberlerin tamamı sabittir. Onlardan herhangi birisinin sübutunu ve hem rivayet hem de dirayet bakımından delil getirilenlerden olmasını reddetmeye bir yol yoktur. Onlardan birisini diğerine tercih etmeye de bir yol yoktur. Çünkü Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in o şehidler için cenaze namazı kıldıracağından sahabelerin gafil olması ihtimal dışıdır. Yine Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den ölenler için cenaze namazı kıldıracağı sabit olduğu halde bunun tersine olan cenaze namazının terk edilmesinden de gafil olmaları ihtimal dışıdır. Şu halde iki haberden birisi diğerine nasıl tercih edilir.

Şöyle denilmez: “Şehid için namaz kıldığının sabit olduğu Hadislerdeki الصلاة –**“Salât”** kelimesinden kast olunan “dua”dır. Böylece صلى –**“Sallâ”** sözü, “dua” manasında olur.” Böyle denilmez. Çünkü bir karine geçmedikçe, Şer'î hakikatler lügavî hakikatlerin önüne geçer. Burada ise bir karine geçmedi. Dolayısıyla ölü için “salâtın” kasıt; ölü için kılınan Şer'î salâttır (yani cenaze namazıdır).

Şöyle de denilmez: “Ölü için namaz kılınmasıyla ilgili Hadisler, namaz kılınmamasıyla ilgili Hadisleri neshederler. Çünkü onlardan birisi, Uhud şehidleri için sekiz sene sonra namaz kılındığına dairdir. Bu Hadisin bu konuyla ilgili bütün Hadislerin sonuncusu olduğu sabit olmuştur. Çünkü bu İbn Habbân'ın rivayetinde şöyle geçmektedir: “Sonra evine girdi. Allah onu katına alasıya kadar dışarı çıkmadı.” Böyle

denilmez. Çünkü Hadisin sadece sonra gelmiş olması neshe delâlet etmesi için yeterli değildir. Bilakis kendisinden neshin anlaşıldığı başka bir karinenin olması kaçınılmazdır. Burada öylesi bir karine yoktur. Dolayısıyla o Hadislerde nesh yoktur.

Böylece bu konudaki yukarıda geçen bütün rivayetler muteberdir. Şehid için cenaze namazı kılınmaması caiz olarak yorumlanır. Zira Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Bedir şehidleri için, Hendek şehidleri için, Hayber şehidleri için cenaze namazı kıldığı rivayet edilmemiştir. Aynı şekilde şehidler için cenaze namazı kılındığında bunda bir mahzur olmadığına yorumlanır. İnsanların şehid için cenaze namazı kılmaları engellenmez.

Şehidin “şehid” olarak isimlendirilmesi, kendisine Cennetlik olduğuna dair Kur'an nâssı ile şahitlik olmasından dolayıdır.

Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ
“Allah, mü'minlerden mallarını ve canlarını kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşır, öldürülürler, öldürülürler.”¹

- Müslim, Câbir'den şunu rivayet etti: “Bir adam şöyle dedi: Öldürülürsem ben neredeyim ya Rasulullah? Rasulullah da ona; الجنة في “Cennette.” dedi. Bunun üzerine elindeki hurmaları yere atıp öldürülesiye kadar savaştı.”

Süveyd'in Hadisinde ise şöyle geçti: “Bir adam Uhud günü, Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem dedi ki: ...”

- Enes b. Malik'ten şu rivayet edildi: “Resulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, ahabı ile birlikte sefer için erkenden yola çıktılar. Bedir'e müşriklerden önce vardılar. Sonra müşrikler geldiler. Bunun üzerine Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: لا يُقَدِّمَنَّ أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَى شَيْءٍ حَتَّى أَكُونَ أَنَا: دُونَهُ فَدَنَا الْمُشْرِكُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُومُوا إِلَى جَنَّةِ عَرْضِهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ قَالَ يَقُولُ عُمَيْرُ بْنُ الْحُمَامِ الْأَنْصَارِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ جَنَّةُ عَرْضِهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ قَالَ نَعَمْ قَالَ بَخٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِكَ بَخٍ قَالَ لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا رَجَاءَ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا قَالَ فَإِنَّكَ مِنْ أَهْلِهَا فَأَخْرَجَ تَمْرَاتٍ مِنْ قَرْنِهِ فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُنَّ ثُمَّ قَالَ لَنْ أَنَا حَبِيبٌ حَتَّى أَكُلَ تَمْرَاتِي هَذِهِ إِنَّهَا لِحَيَاةٍ طَوِيلَةٍ قَالَ فَرَمَى بِمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ التَّمْرِ ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ
“Ben ondan önce olmadıkça sizden birisi bir şeye önce varmasın.” Müşrikler yaklaştı. Bunun üzerine Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi:

“Genişliği yeryüzü ve gökler kadar olan cennete koşun!” Dedi ki; Umeyr İbn el-Himâm el-Ensâri şöyle diyordu: Ya Rasulullah! Genişliği yer ve gökler olan bir cennet mi? Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, “Evet.” dedi: O; ‘Çok iyi.’ dedi. Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Seni, çok iyi demeye sevk eden nedir? dedi. O da; ‘O Cennetin ehlinde olmam beklentisinden başka bir şey değil, Allah’a yemin olsun ya Rasulallah.’ dedi. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem de ona; “Sen onun ehliyorsun.” dedi. Çantasından biraz hurma çıkardı, onlardan yemeye başladı. Sonra da; ‘Eğer ben bu hurmalarımı yiyesiyeye kadar yaşarsam, bu

¹ Tevbe: 111

uzun bir hayat olur.’ deyip yanındaki hurmaları attı, sonra da öldürülesiye kadar müşriklerle savaştı.”¹

Böylece Allah ve Rasulallah SallAllah’u Aleyhi Vesellem, şehidin Cennette olduğuna şahidlik ettiler.

Şehidin diri olmasına gelince, bu Kur’an’ın nâssı ile sabittir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ (169) فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (170) يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ

Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah’ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadır. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar.”²

Şehidlere ait bu diri oluşu, bizim idrak edemediğimiz ve algılayamadığımız gaybî bir hayattır. Çünkü o hayat, ebediyet âleminde bir hayattır. Biz her ne kadar şehidlere ait bu hayatı idrak edemezsek de algılayamazsak da onun varlığına inanmamız kesin zorunlu bir husustur. Çünkü Kur’an’ın kesin nâssı ile sabittir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ “Allah yolunda öldürülenlere ölüler, demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz algılayamazsınız.”³

Şehidlere ait hayat, kendilerine iman edilmesi vacip olan mugayyebattan/gayıpla ilgili hususlardandır.

Şehidlerin faziletine gelince; bu dengi olmayan büyük bir fazilettir. Bunu Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem birkaç Hadiste açıklamıştır.

- Buhari, Katâde’den şöyle dediğini rivayet etti: “Enes b. Malik RadyAllah’u Anh, Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet ederken

işittim: مَا أَحَدٌ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا وَلَهُ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا الشَّهِيدُ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيَقْتُلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكِرَامَةِ “Şehidten başka cennete girip de dünya yüzünde hiçbir şeyi olmadığı halde, dünyaya dönmeyi arzu eden bir kimse yoktur. Zira yalnız şehid, gördüğü şeref ve itibardan dolayı dünyaya dönüp on defa öldürülmeyi arzu eder.”⁴

- Buhari’nin bir başka rivayetinde ise şöyle geçti: “Mugire b. Şube şöyle dedi: Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem bize Rabbimizden, bizden kim öldürülürse Cennete gideceği mesajını bildirdi. Ömer, Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e dedi ki; Bizim öldürülenlerimiz cennette, onların öldürülenleri ise cehennemde, değil mi? O da SallAllah’u Aleyhi Vesellem; بلى

“Evet, gerçekten öyle.” dedi.”⁵

¹ Müslim, İmârat, 3520

² Ali İmran: 169-171

³ Bakara: 154

⁴ Buhari, K. Cihâd ve’s Seyr, 2606

⁵ Buhari

hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı korkutursunuz.”¹

Çünkü onlar, atlarını bağlayıp besliyorlar. Onlar atlarının her birisini sahibi için hazır bağlı bekletiyorlar. Dolayısıyla o yer “**suğre**” olarak isimlendirildi. Orada ikamet etmeye de “**ribât**” denildi. Her ne kadar orada atlar olmasa da.

Buna binaen, kim düşmanı engellemek niyeti ile düşmana sınır bir yerde beklerse “**murâbit**” sayılır. İster o yer vatani olsun -yani normalinde ikamet ettiği yer olsun- ister ise olmasın fark etmez. Çünkü önemli olan husus; yerin vatani olup olmaması değil, düşmanı engellemek ve korkutmak niyeti ile olmasıdır.

Ribâtın fazileti çok büyüktür, sevabı da büyüktür. Çünkü **ribât**; Müslümanları ve kutsallarını savunmaktır, düşmana sınır yerlerin halkına ve saldırı ehline ait bir kuvvettir. **Ribât**, cihadın aslı ve fer'idir. Ribâtın fazileti hakkında birkaç nâs geçmiştir.

- Müslim'in sahihinde, Süleyman ^{RadyAllah'u Anh,} Hadisinde şöyle dediği geçmiştir: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem,} i şöyle derken işittim: رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ وَأُجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ وَأَمِنَ الْفِتَانَ **“Allah yolunda bir gün ve bir gece ribâta bulunmak, gece namazı ile birlikte bir ay oruç tutmaktan daha hayırlıdır. Eğer ölürse, yapmakta olduğu iş, öldükten sonra da onun için geçerli olur, rızkı kendisine verilir, fitnelerden emin olur.”²**

- Teberâni bir merfu Hadiste güvenilir senedle şunu rivayet etti: **“...Kim Allah yolunda murâbit iken ölürse, en büyük korkudan emin olur.”**

- Ebu Umâme'den, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem,} in şöyle dediği rivayet edildi: إن صلاة المرابط تعدل خمسمائة صلاة ونفقة الدينار والدرهم فيه أفضل من سبعمائة دينار ينفقه في غيره **“Muhakkak ki, murâbitin namazı, beş yüz namaza denktir, bu iş üzerinde iken harcanan dinar ve dirhem başkasında harcanan yedi yüz dinardan daha efdaldir.”³**

- Feddâletü b. Ubeyd'den Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem,} i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الَّذِي مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَنُمُو عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَأْمَنُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ **“Her ölenin ameli biter. Allah yolunda murâbit hariç. Zira onun ameli onun için Kıyamet gününe kadar artar ve o, kabir fitnesinden emin olur.”⁴**

Ribât, az olur, çok olur. Ribât niyeti ile geçirilen her süre, az olsun çok olsun ribâttir. Bunun için Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem,} رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ, **“Bir gün ve bir gece ribâta bulunmak.”** dedi. Efdal olanı, Müslüman'ın murâbit olmak maksadı ile yerleşmek için düşman sınırlarına yakın yerlere göç etmesidir. Daha sonra, düşman sınırına yakın bölge sakinlerinden önce yerleşenlerinden çoğu murâbit olmaları için seçilirler. Orada yerleşmekteki niyetleri düşmanı engellemek ve korkutmak olduğunda ve sadece onlarla düşmanı engelleme yeterliliği

¹ Enfal: 60

² Müslim, K. İmârat, 3537

³ Beyhâkî

⁴ Ahmed b. Hanbel, B. Mûs. El-Ensâr, 22825

oluştığında, sadece o bölge halkı murâbit sayılırlar. Onların gerisinde kalan bir bölge olmadıkça, yeterlilik oluşmadığında ise o iki bölge halkı da murâbit sayılırlar. Düşmanı engellemek ve korkutmak yeterliliği, Müslümanların ülkelerinde yerleşmesiyle hasıl olduğunda bu yerleşme **ribât** sayılır ve onlar **murâbit** olurlar.

Allah yolunda nöbet tutmak, Allah yolunda “**murâbit**” olmak gibidir. Zira onda büyük fazilet vardır.

- İbn Abbas'tan, Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem’i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: **عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ**

“İki göze cehennem dokunmaz. Birisi Allah korkusundan ağlayan göz, diğeri de Allah yolunda bir gece nöbet tutan göz.”¹

- Osman RadıyAllah'u Anh’dan, Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem’i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: **حَرَسُ لَيْلَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ لَيْلَةٍ يُقَامُ لَيْلَهَا وَيُصَامُ نَهَارُهَا** **“Allah yolunda bir gece nöbet tutmak, gündüzü oruç tutulan gecesi ibadet edilen bin gecedен hayırlıdır.”**²

İslâmi Ordu

Cihad, Müslümanlara farzdır. Müttaki ile fasık ve imanında sadık ile münafık arasında bu sorumlulukta bir fark yoktur. Zira savaş ayetleri genel olarak gelmiştir. Nâslar genel olarak geldiğinde, onları tahsis eden bir delil geçmedikçe genel olarak kalır. Müslümanlardan biri olmaksızın diğerine cihadı tahsis eden herhangi bir delil geçmemiştir. Dolayısıyla nâslar genel olarak kalır. Buna binaen, İslâm ordusunda münafıkların, fasıkların, hamiyetle savaşanların asker olması caiz olur.

Onların sadık mü'minlerle birlikte düşmanla savaşta ve ordusunda yer almalarının caiz oluşu, cihad ayetlerinin genel oluşundan ve Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in, münafıkların başı Abdullah b. Ubeyye'den savaşta yararlanmasından, bazı gazvelerde onunla beraber katılmasından ve Uhud günü çatışmadan önce savaşla ilgili istişarelerde onun da hazır olmasından dolayıdır.

Nitekim Tebük savaşına katılmamaları hususunda münafıklara izin verdiğinde Allah, Rasulü şöyle azarlamıştı:

“Allah seni affetti. عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَّبِعَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَافِرِينَ **Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancuları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?”**³

Fasıkların İslâm ordusunda yer almalarının caiz olması ise, ayetlerin genelliğinden dolayıdır ve Sâid b. el-Museyyed'den onun da Ebu Hureyre'den yaptığı şu rivayetten dolayıdır:

“Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Bilal'e insanlara şunu duyurmasını emretti: **لا يدخل الجنة إلا نفس مسلمة و إن الله ليؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر** **“Ancak Müslüman nefis/can cennete girer. Allah bu dini facir adamlarla da destekler.”**⁴

¹ Tirmizi

² Ahmed b. Hanbel, Müs. Aşaratü'l Mübeşşirîn, 433

³ Tevbe: 43

⁴ Buhari

Ayrıca cihad, halifenin uyguladığı farzlardan bir farzdır. Müslümanlardan olduğu halde, fasika o hüküm uygulanmadığında bu Allah'ın hükümlerinden bir hükmün uygulanmasının terki olur. Bu ise haramdır, caiz değildir. Bunun için cihad hükmü müttakiler üzerine uygulandığı gibi fark etmeksizin fasıklar üzerine de uygulanır.

Savaşta Kâfirlerden Yardım Almak

Zimmî olup olmadıklarına bakmaksızın, ister İslâm devleti tebaasından olsunlar ister olmasınlar, **İslâm bayrağı altında** olmaları şartı ile **fertler halinde** kâfirlerden yardım almak caizdir. Ancak, İslâm devletinden kopuk kendilerine ait siyasi varlıkları olan belirli bir grup halindeki kâfirlerden yardım almak kesinlikle caiz değildir. Bağımsız **bir devlet vasfı** ile onlardan yardım almak haram olur.

Savaşta fertler halinde kâfirlerden yardım almanın caiz olduğuna dair delil şu rivayetlerdir:

- “Müşrik olduğu halde, Kuzman, Uhud günü Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in ashabı ile birlikte savaş için yola çıktı. Müşriklerin sancaklarının taşıyıcıları Abduddâ oğullarından üç kişiyi öldürdü. Öyle ki Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ**.”¹

“Şüphesiz ki Allah bu dini facir bir adamla da destekler.”¹

- Hazâ'a kabilesi, fetih yılında Kureyş ile savaşmak için Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ile birlikte yola çıktı. Bu zaman Hazâ'a henüz müşrik idi. Hatta Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onlara şöyle dedi: **يَا مَعْشَرَ خِرَاعَةَ وَارْفُعُوا أَيْدِيَكُمْ عَنِ الْقَتْلِ فَقَدْ كَفَرْنَا أَنْ يَقَعَ لَنَا قِتْلَانِمْ قِتِيلًا لَا دِينَئَهُ** **“Ey Hazâ'a topluluğu! Öldürmekten elinizi çekin, öldürme işi çok oldu. Sizin öldürmüş olduğunuz dikkat çekici şekildedir.”²**

Bu Hadislerin tamamı; **fertler halinde** kâfirlerden yardım almanın caiz olduğuna, yani kâfirin İslâm ordusunda düşmana karşı Müslümanlarla birlikte savaşmasının caiz olduğuna açık delâlet etmektedir.

Ancak kâfir, orduda olmaya ve savaşmaya zorlanmaz. Çünkü ona cihad farz değildir ve ona ganimetten verilmez, fakat bahşiş verilir, ona maldan bir miktar verilir. Kâfir bir kişinin Müslümanlarla birlikte savaşmak -yani Müslümanların ordusunda olmak istediğinde- hainliğinden korkulmayan, güvenilirliği belli olduğunda onun ordudaki her hizmette istihdam edilmesi caiz olur.

Aişe'den rivayet olunan şu rivayete gelince:

“Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Bedir'den önce sefere çıktı. Hurret el-Vebre denilen yere geldiğinde, ona gücü ve cesareti ile bilinen bir adam yetişti. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in ashabı onu görünce sevindiler. O geldiğinde Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e dedi ki; Ben sana tabi olup seninle birlikte pay almak için geldim. Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; **تَوَمَّنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ** **“Allah ve Rasul'üne inandın mı?”** O; Hayır, dedi. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi

¹ Dâremi, K. Seyr, 2405

² Ahmed b. Hanbel, Müs. Medineyyîn, 15782

ki; فارجع فلن أستعين بمشرك “Geri dön, ben müşrikten asla yardım alman”. Aişe dedi ki; Sonra o gitti. Biz bir ağaçlı bölgeye geldiğimizde o adam yine Rasule yetiştii ve ona önce dediği gibi dedi. Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} de, ona önce dediği gibi dedi: فارجع فلن أستعين بمشرك “Geri dön, ben müşrikten asla yardım alman”. O, geri döndü. Sonra Beyda denilen yerde yine Rasule yetiştii. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} ona önce dediği gibi; تؤمن بالله ورسوله “Allah ve Rasulü’ne inanıyor musun?” dedi. O da; Evet, dedi. Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} ona; فانطلق “Haydi öyleyse hemen işe koyul!” dedi.”¹

Bu Hadis, Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in müşriklerden yardım almasının sabit oluşuyla çelişmez. Zira bu adam, ganimet almak karşılığında savaşmak istemişti. Diyordu ki; “Sana tabi olup seninle birlikte pay almak için geldim.” Ganimet ise, ancak Müslümanlara verilir. Böylece Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’nin ondan yardım almayı reddetmesi, buna yorumlanır. Aynı şekilde kâfirlerden fertler halinde yardım alması da halifenin emrine/konumuna terk edilmiş bir husus olarak yorumlanır. Halife dilerse yardım alır, dilerse reddeder.

- Hubeyb b. Abdurrahman’dan o da babasından o da dedesinden şöyle dediği rivayet edildi: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, bir gazveye çıkmak isterken Müslüman olmadığımız halde kavmimden bir adam ile ben ona gelip şöyle dedik: Biz kendileri ile birlikte şahit olmadığımız bir hususa kavmimizin şahit olmasından mahcup oluyoruz. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi : أو أسلمتما “Siz, ikiniz Müslüman oldunuz mu?”

Biz; Hayır, dedik. Dedi ki; فلا نستعين بالمشركين على المشركين “Biz müşriklere karşı müşriklerden yardım almayız.” Bunun üzerine biz Müslüman olup onunla birlikte savaşa çıktık.”²

Bu Hadis, kâfirlerden fertler halinde yardım almanın, halifenin görüşüne terk edildiğine yorumlanır. İsterse yardım alır, isterse reddeder. Zira Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Uhud’da yardım aldı, Mekke’nin fethinde yardım aldı, Bedir’de yardım almayı reddetti. Hubeyb ve onun beraberindeki adam Müslüman olasıya kadar yardımlarını reddetti. Böylece Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in kâfirlerden fertler halinde, onlar küfürleri üzerinde iken yardım aldığı sabit olmuştur. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in Müslüman olasıya kadar kâfirlerin fertlerinden yardım almayı reddettiği de sabit olmuştur. Bu, kâfirlerin fertlerinden savaşta yardım almanın caiz olduğuna, yardım alma işinin halifenin görüşüne terk edildiğine, halifenin istediğinde yardım almayı kabul ettiği istediğinde reddetti hususlardan olduğuna dair delildir. Nitekim Beyhaki, Şafi’nin şu nâssını zikretmiştir: “Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, reddettiği kişilerde istek olduğunu keşfedip, onların Müslüman olmalarını umarak onları reddetti. Allah ^{Subhenehû ve Teala} onun zannını doğruladı.”

Kâfirlerden müstakil bir devlet vasfıyla yardım almanın caiz olmadığına dair delile gelince:

¹ Müslim

² Ahmed

- Ahmed ve Nesâi, Enes'ten Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in şöyle dediğini rivayet ettiler: لَا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ “**Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız.**”¹

Bir “**topluluğun ateşi**”, bağımsız bir kabile ya da devlet gibi, harpteki varlığına kinayedir.

- Beyhaki dedi ki; “Hafız Ebu Abdullah Fesak’ın kendi senedi ile Ebu Hamid el-Sa’aidâ’ye dayanarak bize bildirdiği husus doğrudur: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} sefer için yola çıkıp Seniyetü'l Vedâ’yı arkada bıraktığında bir süvari birliği görüldü. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem},

Onlar kimdir? diye sordu. Dediler ki; Benu Kaynuka’dan Abdullah b. Selam grubudur. Dedi ki; **Müslüman mı oldular?** Dediler ki; Hayır, bilakis onlar dinleri üzeredirler. Dedi ki; قُولُوا لَهُمْ فَلْيَرْجِعُوا فَإِنَّا لَا نَسْتَعِينُ بِالْمُشْرِكِينَ “**Onlara geri dönmelerini, zira bizim müşriklerden yardım almadığımızı söyleyin.**”

Böylece Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Benu Kaynuka’dan Abdullah b. Selâm’ın grubunu reddetti. Çünkü onlar bir kâfir süvari birliğinden toplanmış grup olarak ve Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ile kendileri arasında bir takım anlaşmaların olduğu bir devlet gibi olan Benu Kaynuka’dan olduklarını belirten, kendi bayrakları altında geldiler. Ondan dolayı Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onları reddetti. Dolayısıyla onları reddetmesi, onların kendi devletlerine ait bayrakları altında gelmiş olmalarından dolayı olmaktadır. Bunun delili de, Rasul’ün Hayber’de fertler olarak gelen Yahudilerin yardımını kabul etmeleridir. Ebu Hamid’in bu Hadisi, var olduğunda hükmünde var olduğu, var olmadığına hükmünde var olmadığı Şer’i bir **illeti** içermektedir. Hadisteki illet Hadisin nâssında ortaya çıkmaktadır. Zira diyor ki: “Bir süvari birliği görüldü. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, **Onlar kimdir?** diye sordu. Dediler ki; Benu Kaynuka’dan Abdullah b. Selam grubudur. Onların bir “**süvari birliğinin**” olmasının manası; onların, müstakil bir bayrağı olan müstakil bir ordu olmaları demektir. Çünkü her süvari birliğinin bir bayrağı olur.

Böylece onların, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ile kendileri arasında bir takım anlaşmaların olduğu, bir devlet konumundaki yahudi Benu Kaynuka’dan kendilerine ait müstakil bir bayrağı olan kâfir bir süvari birliği olmaları, Rasul’ün kendilerini reddetmesinin illeti olmaktadır. İlet, sadece onların kâfir olmaları değildir. Bunun delili; bu konularına ve İslâm’ı reddetmelerine binaen onların geri dönmelerini reddetmesidir, onların sadece İslâm’ı reddetmesine binaen değil. Bunu, Enes’in şu Hadisi teyid eder: لَا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ “**Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız.**”²

Bu, siyasi varlığa delalette baskındır. Aynı şekilde, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’in müşrik olduğu halde Kuzma’nın yardımını Uhud savaşı yerinde kabul etmesi de bunu teyit etmektedir. Bunun manası; kâfirin yardımını **siyasi bir varlık** olduğunda reddetmiştir, **fert** olduğunda kabul etmiştir.

¹ Nesei, K. Zînet, 5114

² Nesei, K. Zînet, 5114

Buna binaen, kendi bayrakları altında bir kâfir devlet veya bir kâfir kabile veya bir kâfir grup ya da devletlerinden bir cüz olduklarında kâfirlerin yardımını kabul etmek hiçbir şekilde caiz olmaz.

Hazâ'a kabilesinin, müstakil bir kabile oldukları halde Fetih yılında Kureyş'e karşı Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ile beraber olmalarına gelince; bu, bağımsız bir siyasi varlığı olan bir gruptan yardım almanın caiz oluşuna delâlet etmez. Zira Hazâ'a, Hudeybiye yılında, Müslümanlar ile Kureyş arasındaki sulh anlaşması yapılırken ve anlaşma metnine şu ibare geçerken orada bulunuyorlardı; "Kim Muhammed'in akdine ve sözüne katılmak isterse ona dâhil olur, kim de Kureyş'in sözleşmesine ve sözlerine katılmak isterse ona dâhil olur."¹ Bu metne binaen Hazâ'a ileri atlayıp; 'Biz Muhammed'in sözleşmesi ve sözüne dâhiliz.' dediler. Benu Bıkr de atlayıp; 'Biz Kureyş'in sözleşmesi ve sözüne dâhiliz.' dediler. Böylece Hazâ'a kabilesi, Müslümanlar ile Kureyş arasında olan bu anlaşmada Müslümanlarla birlikte oldular. Rasul de onları, anlaşmaya göre devletinden **bir cemaat gibi himayesine dâhil etti**. Onun için onlar, bağımsız bir grup gibi değil de, İslâm Devletinden bir cüz gibi Müslümanların bayrağı altında bir kabile gibi savaşıyorlardı. Böylece onlar siyasi bir varlık gibi değil de fertler gibi olur. Hazâ'a ile Rasul arasında bir anlaşma ya da sözleşmenin olduğuna dair vehim doğru değildir. Zira anlaşma, Rasul ile Kureyş arasında idi, Rasul ile Hazâ'a arasında değil. Bu anlaşmaya binaen Benu Bıkr kabilesi onlardan bir cüz gibi Kureyş ile beraber oldu. Buna binaen Hazâ'a'nın Rasul ile birlikte savaşı, kâfir bir topluluğun Müslümanlarla savaşı değildir. Bilakis, kâfir bir kabiledaki **kâfir fertlerin, Müslümanların bayrağı altında** Müslümanlarla birlikte savaşı olmaktadır. Bu ise caizdir, bir mahzuru yoktur.

Ebu Davud ve Ahmed'in Zi Mihber'den yaptığı şu rivayete gelince: "Dedi ki Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle derken işittim: **“Rumlarla bir barış anlaşması yapacaksınız. Siz ve onlar sizi aşan bir düşmana karşı savaşacaksınız.”**² **“Siz ve onlar sizi aşan bir düşmana karşı savaşacaksınız.”** Sözü Rum'un fertlerine yorumlanır, devletlerine değil. Zira kâfirlerle Müslümanlar arasında sulh sadece Müslümanların yönetimi altına girmekle birlikte cizye vermeyi kabul etmeleri durumunda olur. Çünkü İslâm, Müslümanlara kendileriyle savaşan kâfirleri şu üç seçenekten birisini seçmekte serbest bırakmalarını emretmiştir:

- 1- Ya Müslüman olmaları,
- 2- Ya cizye vermeleri,
- 3- Ya da savaşmaları.

Onlarla sulhun meydana gelmesi, ancak İslâm bayrağı altına girerek cizye ödemeleri halinde olur. Dolayısıyla; **“Onlarla sulh yapacaksınız.”** sözü, onların Müslümanların bayrakları altında olduklarına, o zaman da fertler halinde olduklarına dair karine olmaktadır. Bunu Rumlar ile meydana gelen vakıa da teyit etmektedir. Zira Müslümanlar Rumlar ile savaştılar, onları hezimete uğrattılar ve

¹ Ahmed

² Ebu Davud, K. Cihâd, 2386

ülkelerini ele geçirdiler. Rumlar fertler halinde Müslümanlar ile birlikte savaştılar. Rumlar, devlet vasıflarıyla İslâm Devleti ile birlikte arkalarındaki düşmanla hiç savaşmadılar. Bu hiçbir gün meydana gelmedi. Bu da yukarıda geçen Hadiste الروم “Rûm” kelimesinden kastedilenin “fertler” olduğu, “devlet” olmadığı yorumunu desteklemektedir.

Böylelikle, müşriklerden, devlet olarak yardım almanın caiz olduğuna delâlet eden bir delilin bulunmadığı açığa çıkmaktadır. Bilakis bunun kesinlikle caiz olmadığı hususunda deliller gayet açıktır.

Bütün bu izahat; Müslümanlarla birlikte **bizzat savaşıması** şeklinde kâfirden yardım almakla ilgili idi.

Kendisinden silah almak şeklinde kâfirden yardım almaya gelince; garantili ve ödünç almak şeklinde olması şartı ile ister fertten olsun ister devletten olsun, silah almak caizdir. Bunun delili ise şudur:

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Hevâzin kabilesi üzerine sefere çıkma kararı aldı. Ona Sefvân b. Umeyye'de zırh ve silah olduğu hatırlatıldı. Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, o henüz müşrik iken onu yanına çağırıp şöyle dedi: يا أبا أمية أعرنا سلاحك هذا نلقى فيه عدونا غدا “**Ey Ebu Umeyye! Bu silahını bize ödünç ver. Biz yarın düşmanı onun içinde karşılayalım.**” O da; ‘Gasp olarak mı, ya Muhammed?’ dedi. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, بل عارية و مضمونة حتى نؤديها إليك “**Hayır, bilakis sana onları geri veresiye kadar garantili ve ödünç olarak.**” dedi. Bunun üzerine O; ‘Bunda bir sakınca yoktur’ deyip Rasule yüz zırh ve yeterince silah verdi. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in ondan kendisine yeterince nakliye de vermesini istediği onun da bunu yaptığı iddia edildi.”¹

Bu, Rasul’ün kâfirden silah yardımı aldığı hususunda gayet açık bir delildir. O, müşrik her ne kadar fert olsa da kabile reisidir. Ancak sadece bir kâfirden silah almak; savaşa bizzat katılmak şeklinde yardım almak gibi devletten silah almanın olmadığını tahsis eden bir delil olmadığı sürece, kâfirden silah olarak yardım almanın caiz olduğuna dair delil olur. Fakat bir devletten silah almayı yasaklayan bir delil geçmemiştir. Dolayısıyla kâfirden ister ödünç, ister ise satın olarak silah almanın caiz oluşu kayıtsız olarak kalır. Ancak devletin silah alması, genellikle bir devletten alması şeklinde hasıl olur. Buna binaen, kâfir bir devletten silah almak şeklinde yardım almak caiz olur.

İslâm Ordusunun Donatımı:

İslâm ordusunun donatımı Beyt-ül Maldan karşılanır. Çünkü Beyt-ül Mal, Müslümanların maslahatları için tahsis edilmiştir. Onun tahsis edilmiş olduğu hususlardan birisi de savaşçıların donatımıdır.

Bunun için, halifenin komutası altında bir tek İslâmî orduda savaşçıların organizasyonu kaçınılmazdır. Onun bölümleri ve organizasyon yönleri ne kadar çok olursa olsun hepsinin tek bir bayrak altında olması kaçınılmazdır. Ordu için bütün donanım Beyt-ül Maldan olur, başkasından değil. Bir kişi mücahitlerden bir kişiyi Beyt-ül Mal olduğu halde donatmak istediğinde, o bunu Beyt-ül Mala öder. Ordu için

¹Nesâî, Ebu Davud

büyük küçük her şeyin donanımı Beyt-ül Maldan karşılanır. Müslümanları korumak için orduyu donatma ihtiyacı doğduğunda, eğer bunu karşılamak için Beyt-ül Malda mal veya para yoksa halifenin - ihtiyaca göre- belirli bir miktar ödemelerini Müslümanlara zorunlu kılma hakkı vardır. Çünkü bu, bütün Müslümanlar üzerine vacip olan husustandır. Dolayısıyla, Beyt-ül Malın daimi gelirlerinden ordu donanımı için mal olduğunda masraflar oradan karşılanır. Aksi halde, onun vacip oluşu Müslümanlar üzerinde kalır. Müslümanların halifesi de onu, ordu ve donanımına harcamak için ümmetten tahsil eder. Maldan ordu donanımı için harcanan, Allah ^{Subhenehû ve Teala} yolunda harcanandır. Ordu ister harp halinde olsun ister olmasın, fark etmez. Çünkü cihad Kıyamet gününe kadar geçerlidir. Ordu donanımı da savaş için gerekli bir hususla birlikte Kıyamet gününe kadar geçerlidir.

Sancak ve Bayraklar

Ordunun sancağı ve bayraklarının olması zorunludur. Sancak ile bayrak arasındaki fark şudur:

Sancak, direğin ucuna bağlanan ve ona sarılandır. Ona; **عَلَمٌ** “**alemün**” de denir. “**Sancak**” diye isimlendirilir. Çünkü büyüklüğünden dolayı sarılı durur, gerekmedikçe açılmaz. O büyük bir bayraktır. Ordu emirinin yeri için bir alamettir. Emir nereye giderse o da oraya götürülür.

Bayrak ise, ordu için verilen bir alamettir/nişandır. Ona lakap olarak; “**ümmül harb**” da denilir. Bayrak direğe bağlanıp rüzgârın dalgalandırmasına terk edilir.

Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} zamanında İslâm ordusunun **sancak** ve **bayrakları** vardı.

-Buhari, Enes’ten şunu rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Zeyd’in Cafer’in, İbn Revaha’nın ölümünü haberleri gelmeden önce insanlara duyurmuştur. Zira şöyle demiştir: **أَخَذَ الرَّأْيَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ** “**Bayrağı Zeyd aldı, öldürüldü. Sonra Cafer aldı, öldürüldü. Sonra İbn Revaha aldı, öldürüldü.**”¹

- Rivayet edildi ki; “Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Sefer ayının sonunda Rum ile savaşa hazırlanmaları için insanlara delegeler gönderdi. Usâme’yi çağırıp şöyle dedi: **سر إلى موضع مقتل أبيك فأوطنهم الخيل فقد وليتك هذا الجيش فأغر صباحا على أهل (أبني) وحرقت عليهم وأسرع السير تسبق الأخبار فإن ظفرك الله فأقل اللبث فيهم** “**Babanın öldürüldüğü yere git. Onlara at hazırla. Seni bu orduya komutan tayin ettim. Übna halkına sabahtan saldır, onların üzerine ateş yak. Yolculukta acele et, haberlerden önce sen oraya var. Allah sana zafer verirse, onların içinde fazla oyalanma.**” Çarşamba günü Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in ağrısı başladı. Usâme’nin eline **sancağı** verdi. Usâme onu alıp ulağına/postacısına teslim etti. Askerler bir kayalıkta toplandılar.”²

- El-Haris b. Haân el-Bekri’den şöyle dediği rivayet edildi: “Medine’ye geldiğimizde Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} minberde idi. Bilal kılıç kuşanmış olduğu halde onun önünde duruyordu. O ara **siyah**

¹ Buhari, K. Menâkıb, 3474

² İbn Hişâm

bayraklar görüldü. Bu bayraklar nedir? diye sordum. Dediler ki; Amr b. Âs gazveden geldi.”¹

- Sahihey'n de Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediği rivayet edildi: لاَ غَطِيْنَ الرَّايَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ قَالَ فَتَطَاوَلْنَا لَهَا فَقَالَ ادْعُوا لِي عَلِيًّا
“**Muhakkak ki bayrağı Allah ve Rasulü'nü seven, Allah ve Rasulü'nün de kendisini sevdiği birisine vereceğim.**” Onu Ali'ye verdi.”²

- Nesâi de, Enes'ten şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in katıldığı bazı savaşlarda, İbn Ummü Mektüm'un beraberinde **siyah bayraklar** vardı.”

Yukarıda geçen rivayetlerle açığa çıkıyor ki; Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem zamanında orduya ait **sancak** ve **bayraklar** vardı. Bu nâslar dikkatle incelendiğinde görülüyor ki; **bayrak**, sancaktan küçüktür, **sancak** bayraktan büyüktür. **Sancak** ordu komutanı için bağlanır. **Bayrak** ise orduya verilir. **Sancak**, karargâhta ordu komutanına alamet olarak bulunur. **Bayraklar** ise tabur ve bölük komutanlarında ve ordunun çeşitli birliklerinde bulunur. Dolayısıyla orduda birçok **bayrak** vardır. Halbuki ordunun bir **sancağı** olur. Bu sancak ile bayrak arasındaki fark bakımındandır.

Sancak ve bayrakların renklerine gelince: Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in bayrağının siyah, sancağının beyaz olduğu sabit olmuştur:

- İbn Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in bayrağı siyah, sancağı beyaz idi.”³

- Cabir'den rivayet edilmiştir ki; “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem beyaz sancağı ile Mekke'ye girdi.”⁴

- Yukarıda geçen Hâris Hadisinde de şu ibare vardı: “O ara siyah bayraklar görüldü.”

Bu Hadisler **bayrağın siyah** renge, **sancağın ise beyaz** renge sahip olduğuna delâlet etmektedirler.

Sancak ve bayrağın şekline gelince: Bayrağın dörtgen ve kumaştan olduğu geçmiştir:

- Berâ' b. Âzid'den, kendisine; “Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in bayrağı ne idi.” diye sorulduğunda şöyle dediği rivayet edilmiştir: “O basmadan yapılmış dörtgen siyah bir bayraktı.”⁵

“**Basmadan**” kast olunan, ipekten kumaş ya da yünden kumaştır.

Bayrağın üzerinde لا اله الا الله محمد رسول الله Kelime-i Tevhid'in yazılı olduğu da rivayet edilmiştir.

Bayrak hakkında söylenen, sancak hakkında da söylenir. Sancak da kumaştan yapılmış dörtgen olur. Üzerine de لا اله الا الله محمد رسول الله yazılır. Ancak sancak bayraktan büyük olur ve üzerine siyah yazı ile yazılır. Bayrağa ise beyaz yazı ile yazılır.

Nâslarda geçtiği şekle ve bayrakların vakıasına göre; hem bayrağın hem de sancağın açıkça dörtgen olması, enin ölçüsünün boyunun ölçüsünün üçte ikisi (2/3) olması, sancağın boyunun 120 cm, eninin 80 cm olması; bayrağın boyunun 90 cm, eninin 60 cm olması göz

¹ Tirmizi

² Müslim, K. Fedâl es'Sahâbe, 4420

³ Tirmizi

⁴ Tirmizi

⁵ Tirmizi, Ahmed

önünde bulundurulur. Sancak ve bayrakların daha büyük ve daha küçük ölçülerde olması caizdir. Her tümenin ve her birliğin şekil ve renkte kendisine has flamanın olması, o tümen ve birliğe ait alamet olarak devletin bayrağı ile birlikte direğe çekilmesi güzel bulunan hususlardandır.

Sancak ve bayraklar, ordu için kullanıldığı gibi devletin organları ve dairelerinde de kullanılırlar. Hilâfet merkezinde halifenin makamı üstünde sancak çekilir. Devletin bütün devlet daireleri ve komutanlarında bayraklar çekilir. Aynı şekilde tebaanın fertlerine kendi müesseselerine ve evlerine bayraklar asmalarına izin verilir.

Esirler

Müslümanlar düşmanlarından esirler elde ettiklerinde, o esirlerin durumu doğrudan halifenin emrine terk edilmiştir. Onları esir edenin, çatışma komutanın ya da ordu emirinin bu hususta herhangi bir görüş sahibi olması hakkı yoktur. Çünkü savaşçı esir olduğunda onun hakkındaki durum halifenin görüşüne aittir. Halife bu hususta esirler hakkındaki Şer’î hükme tâbi olur.

Esirler hakkındaki hüküm, Kur’an’ın kati nâssı ile sabittir. O da; halifenin esirleri, ya fidye karşılığı serbest bırakması, ya da karşılıksız serbest bırakması hususunda serbest olmasıdır. Esirler ile ilgili ya karşılıksız, ya da fidye karşılığı serbest bırakma hükmü Allah’u Teâlâ’nın şu sözünden dolayıdır:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَنتَحْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَانَ فِيمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ
أُورَارَهَا الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا “**Kâfirlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin.**”¹

Bu ayet, esirlerle ilgili hüküm hakkında gayet açıktır. Bu, şu birkaç yönden dolayı belirlenmiş hükümdür:

- Bu sarîh nâs Muhammed sûresinde geçmektedir. Bu sûre ise savaş hakkında indirilen ilk sûredir. Bu sûrenin indirilmesi. Rasul’un Mekke’den Medine’ye varışından sonra olmuştur. “Kıtal sûresi” olarak da isimlendirilmiştir. Bu sûre Hadid süresinden sonra Bedir savaşından önce indirilmiştir. Dolayısıyla bu sûre, herhangi bir çarpışma olmadan ve esirler olmadan önce esirlerin hükmünü açıklamıştır. Buna ilaveten denilebilir ki; bu ayet, esirlerin ne yapılacağı hususunda gayet açık bir şekilde açıklanan tek ayettir. Bu da onun, esirlerin hakkında bir nâs olduğunu ve bu nâssın bu hususta asıl olduğunu, esirler hakkındaki diğer bir nâssın ona döndürüldüğünü açıklamaktadır.

- Bu hükmün esirler hakkında olduğunu belirleyen yönlerden birisi de şudur: Esirlerin hükmünün içinde geçtiği ayet, “**Ya**” sigasıyla gelmiştir. Bu da üçüncüsü olmayan iki şey arasındaki seçeneğe delâlet eder. Zira diyor ki; **“Bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız**

¹ Muhammed: 4

veya fidye karşılığı salıverin.”¹ إما -edatı iki şey arasında geçtiğinde, ikisinde seçeneğe hasredilir, ikisinden başkasının olması men edilir. Böylece, iki şey arasındaki إما “Ya” edatı ile seçeneğin sınırlandırılmasından, esirlerin hükmünde Kur’an’ın serbest bıraktığı husustan başkasının caiz olmadığı açığa çıkmıştır.

Bunu Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in Yemâme halkının lideri Sumâme b. Usâl’ı, Ebu İzzet Eşşâir, Ebu el-Âs b. Rebi’i karşılıksız serbest bırakması ve Bedir esirleri hakkındaki şu sözü teyit etmektedir: **“Mut’im b. Adiy sağ olup o pis kokulu kişiler hakkında benimle konuşsaydı, onları onun için serbest bırakırdım.”²** Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem, yetmiş üç kişi olan Bedir esirlerini bir adama iki adam karşılığı serbest bıraktı.

- Aişe’den şöyle dediği rivayet edildi: “Mekke yöneticileri, esirlerinin fidye karşılığı bırakılması için haber gönderdiğinde, Zeyneb Ebu el-Âs’ın fidye karşılığı serbest bırakılması hakkında bir mal ile gönderildi. Bu hususta Zeyneb, Hatice’nin yanında olan kendisine ait bir kolye ile gönderildi. Ebu el-Âs’a karşılık o kolye de Zeyneb ile dâhil edildi. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem Zeyneb’i gördüğünde ona çok nazik davrandı. Ve şöyle dedi: **“Siz ona ait olanı ona geri vererek onun için esirini kurtarmayı mı uygun gördünüz? Onlar; ‘Evet’ dediler.”³**

- Umran b. Husayn’dan şöyle dediği rivayet edildi: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, Benü Akil müşriklerinden bir adam karşılığı iki Müslümanı fidye karşılığı kurtardı.”⁴

- İbn Abbas’tan şöyle dediği rivayet edildi: “Bedir günü, fidyeleri olmayan bir takım esirler vardı. Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem onları Ensar’ın çocuklarına yazmayı öğretmelerine karşılık serbest bıraktı.”⁵

Ayet ile birlikte bu Hadisler, esirlerle ilgili hükmün ya karşılıksız serbest bırakmak ya da fidye karşılığı serbest bırakmak olduğuna açık bir şekilde delâlet etmektedirler.

Hassan, Atâ ve Said b. Cebir’den esirlerin öldürülmesinin mekruh olduğu anlatılmıştır. Dediler ki; Keşke, onu Bedir esirlerine yapıldığı gibi ya karşılıksız bıraksaydı ya da fidye karşılığı bıraksaydı.

Çünkü Allah’u Teâlâ şöyle dedi: **“Bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin.”⁶**

Böylece esir aldıktan sonra bu iki seçenek arasında serbest bırakılmıştır.

Bunların hepsi de, halifenin esirler hakkında -başkası değil-, iki husus arasında serbest bırakıldığına dair izahatlardır. O iki husus; ya karşılıksız serbest bırakmak, ya da fidye karşılığı serbest bırakmaktır.

¹ Muhammed: 4

² Buhari, K. Fardu’l Hamse, 2906

³ Ebu Davud, K. Cihâd, 2317

⁴ Müslim

⁵ Ahmed

⁶ Muhammed: 4

SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in fiillerini inceleyen, onun ne Araplardan ne de başkalarından esir erkekleri kesinlikle köleleştirmedini görür. Bilakis ondan rivayet olunan, onun tutsakları köleleştirdiğidir.

- Bedir savaşında düşmanlarla birlikte kadınlar yoktu. Onun için bu savaşta tutsak edinme hasıl olmadı, sadece esir edinme hasıl oldu. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in onlar hakkındaki hükmü fidyeye karşılığı serbest bırakılmaları idi.

- Huneyn gününde, Havâzin kabilesi Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile savaştı. Beraberlerinde kadınları da getirmişlerdi. Müslümanlar zafer elde edince Havâzin kabilesi arkalarında kadınları bırakıp kaçtılar. Dolayısıyla tutsak edinmeleri hâsıl oldu. Ganimet olarak malların yanına konuldular.

- Benu Mustalık savaşında da düşman, arkasında kadınları bıraktı. Dolayısıyla tutsak edinme hasıl oldu.

- Hayber'de savaştılar. Kale fethedildi, savaşçılar ile beraber olan kadınlar tutsak olarak alındılar. Erkeklerin terk edilmeleri gibi diğer insanlar da terk edildi.

Bu olayların hepsi, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in savaşan erkekleri esir edindiğine, savaşçılarla beraber olan kadınları ve çocukları da tutsak edindiğine delâlet etmektedirler. Savaş meydanında olmayan erkek ve kadınların ne esir edinmeleri ne de tutsak edinmeleri söz konusudur. Bu da Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in esirleri köleleştirmedine delâlet etmektedir.

Böylece açığa çıkıyor ki, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in esirlerle ilgili ameli, ayetin mantuğuna göre olmuştur. Zira o, bazen esirleri karşılıksız serbest bırakmıştır, bazen de fidyeye alıp serbest bırakmıştır. Esirleri ne köleleştirmiştir ne de öldürmüştür. O sadece savaşçılarla beraber olan kadınları ve çocukları tutsak edinmiştir. Müslümanlara karşı tehlike unsuru açığa çıkan, bazı şahısları da öldürmüştür.

İnsanların “esir alma” ile karıştırdıkları “tutsak edinme” meselesine gelince: O dönemde insanlar savaşçılarla birlikte çıkan kadınları ve çocukları harp ıstılahında **mallar** gibi değerlendiriyorlardı. Bunda Araplar ile Arap olmayanlar arasında bir fark yoktu. Harp ıstılahına göre mallar ve tutsaklar ganimet sayılmakta idi. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem gelip bu ıstılahı kabul edip savaşçılarla birlikte çıkan kadınları ve çocukları mallar gibi ganimetlerden saydı. Dolayısıyla bunlar köleleştirilir ve onlara **ganimetler** hükmü uygulanır, **esirler** hükmü değil. Bunun için **tutsakların** köleleştirilmeleri, esirlerin köleleştirilmeleri olmaz, bilakis Müslümanlar için savaş ganimetlerinden ganimet olurlar.

Böylece esirlerin hükmü; halifenin onları karşılıksız veya fidyeye karşılığı salıvermek arasında serbest olması şeklindedir, başkası değil. Bu hüküm kıyamet gününe kadar geçerlidir. Dolayısıyla İslâm Devleti, düşmanları ile savaştığında esirlere, karşılıksız serbest bırakma veya fidyeye karşılığı serbest bırakma tercihinden birisini seçerek muamele eder. Düşmanlar beraberlerinde savaş alanına kadınları çıkardıklarında, savaş alanı boşaltılırken o kadınlar tutsak edilip köleleştirilirler, mallar gibi ganimetlerden olurlar.

Esirler ve tutsaklar hakkındaki bu hüküm Arap ile Arap olmayan arasında fark olmaksızın bütün insanlar için geneldir, sadece Araplara

has değildir. Zira ayet ve Hadisler geneldir. Bunları Arap olmayana tahsis eden ya da Arapları istisna eden bir husus geçmemiştir.

Şâfi'nin ve Beyhaki'nin tahric ettiği Muâz Hadisine gelince: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem Huneyn günü şöyle demiştir: لو كان الإسترقاق

جانزا على العرب لكان اليوم **“Arapları köleleştirmek caiz olsaydı bugün olurdu.”** Bu zayıf bir Hadistir. Zira onun isnadında el-Vâkidî vardır ki, o çok zayıftır. Taberâni de onu başka bir yoldan rivayet etmiştir, onda da Yezid İbn İyâd vardır. O da el-Vâkidîden daha çok zayıftır. Böylesi bir Hadis ile delil getirilmez. Zira böylesi bir Hadisin Şer'i delil olması caiz olmaz.

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Arapların kadınlarını ve çocuklarını köleleştirip erkeklerini köleleştirmemesine dair rivayetlere gelince, bu doğrudur. Fakat bu, Arapların erkeklerinin köleleştirilmesinin caiz olmayıp başkalarının köleleştirilmesinin caiz olduğuna delâlet etmez. Bilakis Arap olanı da olmayanı da kapsayan genel bir hükümdür. Araplarla meydana gelen olayın oluşumuna gelince; Bu bir halin vakiasıdır, olayın mefhumu değil. Yani meydana gelen durumun Araplardan olması, onun başkasına değil de Araplara has olması demek değildir. Ayrıca Şer'i kaidelerden birisi şudur: **“Sebebin özelliğine değil, lafzın genelliğine bakılır.”** Dolayısıyla bir olay bir şahıs ya da topluluk ile birlikte meydana gelse de, o şahıs ya da topluluğa has kılınmaz. Bilakis hükmü genel olur. Aynı şekilde erkeklerin köleleştirilmesinin Araplarda meydana gelmiş olması, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Araplar ile savaşıyor olması vakiasından dolayıdır. Dolayısıyla hüküm onlara has olmaz. Bilakis bütün insanlar için genel olur. Bu, Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in mesela Kureyş gibi belirli bir kabile ile savaşıyor olmasının hükmü o kabileye has kılmaması gibidir.

Ancak bütün bunlar -yani esirler ile tutsaklar hükmü- Arap müşrikleri dışında tüm insanlara geneldir. Bu genel hükümden Arap müşrikleri, Hicri 9. senenin Zilhicce ayının 9. gününden dört ay sonrasında itibaren Kıyamet gününe kadar istisna edilirler. Zira onlardan ya Müslüman olmaları ya da savaşmaları dışında bir şey kabul edilmez. Bu tarihten önceki Arap müşrikler ise bu hükmün kapsamına girerler. Aynı şekilde Arap müşrikleri dışındaki Yahudiler ve Hıristiyanlar da bu ayetin inişinden itibaren Kıyamet gününe kadar bu hükmün kapsamında olurlar. Zira istisna, Ali RadyAllah'u Anh'un Arap müşriklerine aşağıda geçen ayetleri tebliğ ettiği günden beri, Arap müşriklerine hastır. Bugün ise Zilhicce'nin 9. günü ve ondan 4 ay sonrasında. Bu istisnaya, onlardan başkası ve bu tarihten önceki müşrik Araplar dâhil olmazlar.

Araplardan o müşriklerin, zikredilen tarihten itibaren istisna edilmeleri Kur'an nâssı ile sabittir.

Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

“Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız yada Müslüman olacaksınız.”¹ فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

¹ Feth: 16

“Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekatı verirlerse, artık yollarını serbest bırakın.”¹ فَسَبِّحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا **“Yeryüzünde dört ay dolaşın. İyi bilin ki, siz Allah’ı aciz bırakacak değilsiniz.”**²

Bu, Arap müşriklerinin ayetlerin genelliğinden istisna edildikleri hususunda gayet açık delildir. Zira bu ayetler indirildikten ve dört aylık süre geçtikten sonra, Arap müşriklerden Müslüman olmaları ya da savaşmaları dışında bir şey kabul edilmedi.

Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in Araplardan köleleştirme yaptığına dair rivayete gelince: O, Arap Yahudi ve Hıristiyanlardan köleleştirmedir ve bu ayetler indirilmeden önce Arap müşriklerden köleleştirmedir. Bu ayetlerden sonra ise, Arap müşriklerden Müslüman olmaları veya savaşmaları dışında bir şey kabul edilmedi.

Harp Siyaseti

Harp siyaseti; Müslümanlar için nusretin, düşmanları için başarısızlığın sağlanmasını hazırlayacak harp işlerinin güdülüp gözetilmesidir. Bu siyasette amelî/pratik yön açığa çıkmaktadır.

Nitekim bu siyasette Şer’iat, başka durumlarda haram kıldığı bazı şeyleri caiz kılmıştır, başka durumlarda caiz kıldığı bazı şeyleri de haram kılmıştır. Zira bu siyasette, düşmana yalan söylemek caiz kılınmıştır. Hâlbuki harp dışında yalan söylemek haramdır. Orduda esnek, yumuşak davranışı haram kılmıştır. Hâlbuki harp dışında esnek, yumuşak davranış menduptur.

İşte böylece, harp siyaseti harpte hükümlere özel bir itibar kazandırmıştır. Bu itibardan bir kısmı düşmanla muamele ile ilgilidir, bir kısmı da bunlardan başkası ile alakalıdır.

Düşmanla muamele ile ilgili olan hususa gelince: İslâm halifeye ve Müslümanlara, düşmana, onun kendisine yaptığı misli ile muamele etmeleri hakkını vermiştir. Düşmanın Müslümanlardan zorla aldığı şeyin aynısını -harp dışında haram kılınmışlardan da olsa- düşmandan zorla almaları hakkını vermiştir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi: **“Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misli ile ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o sabredenler için daha hayırlıdır.”**³

Bu ayetin indiriliş sebebi hakkında şu rivayet edilmiştir:

“Uhud günü müşrikler Müslümanlara bazı işkencelerle kötü davrandılar: Karınlarını yarıdılar, cinsi organlarını kestiler, burunlarını yarıdılar. Hanzala b. Rehâb dışında bu şekilde işkence yapmadıkları bir kişi bırakmadılar. Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem Hamza RadyAllah’u Anh’un başında durdu. Ona da böyle işkence etmişlerdi. Onu çok kötü bir şekilde gördü. Karnı yarılmış, burnu koparılmış durumda idi. Bunun

¹ Tevbe: 5

² Tevbe: 2

³ Nahl: 126

üzerine dedi ki; أما والذي أحلف به إن أظفري الله بهم لأمتلن بسبعين مكانك “**Kendisine yemin ettiğime and olsun ki, eğer Allah bana onlara karşı zafer verirse, senin yerine onlardan yetmiş kişiye işkence edeceğim.**” Bunun üzerine bu ayet indirildi.”¹

Böylece bu ayet harpte indirilmiş oldu. Her ne kadar yapılan işkenceden fazlası yasaklanmış olsa da, kâfirlerin Müslümanlara yaptığının aynısını Müslümanların onlara yapmasının mübah olduğu hususunda bu ayet gayet açıktır. Hatta ayetten, Müslümanlara işkence yapan kâfirlerin öldürülenlerine kesmek, koparmak gibi ibret olsun diye muamele yapmanın, onların yaptığından fazlasına kaçmamak kaydı ile mübah olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki bu tür işler haramdır. Zira bunun yasaklandığına dair Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} den haberler geçmiştir. Ancak bu yasak, düşmanın Müslümanların ölümlerine o şekilde muamele etmedikleri durumla ilgilidir. Aksi halde, düşmanlar Müslümanların ölümlerine kötü muamelede bulduklarında Müslümanların da onların ölümlerine onların yaptıklarının mislini yapma hakları vardır.

İhanet etmek ve ahdi bozmak da aynı şekildedir. Düşman bunu yaptığında ya da yapmasından endişe edildiğinde bizim de onu yapmamız bize caiz olur. Aksi halde bizim onu yapmamız caiz olmaz. Onun nehyinin geçmesine rağmen, onu yapmamızın caiz olması ancak **harp siyaseti** ile amel etmek olduğu içindir. Zira onun nehyedilmesi ancak düşmanın onu yapmadığı durumlarda olur. Onu yaparlarsa, Müslümanlara da onu yapmaları caiz olur.

Zira Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

“**Bir topluluğun ihanetinden korkarsan, sen de aynı şekilde ahdi bozduğunu onlara bildir.**”²

Buna binaen, düşmanla savaşlarında nükleer silahları kullanmaları Müslümanlara caiz olmaktadır. Düşman Müslümanlara karşı o silahları kullanmadan önce de olsa caizdir. Çünkü devletlerin tamamı da savaşta o silahları kullanmayı yasal görmektedir. Dolayısıyla o silahları kullanmak caiz olmaktadır. Hâlbuki nükleer silahları kullanmak, beşeri helak ettiğinden dolayı haram kılınmıştır. Cihad ise, beşeri İslâm ile ihya etmek içindir, insanlığı yok etmek için değil!

Harp işleriyle ilgili hususlara gelince: Müslümanların kâfirlerin ağaçlarını, yiyeceklerini, ekimlerini yakmaları ve evlerini yıkmaları hakkı vardır.

Zira Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

“**Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah’ın izni ile ve O’nun fasıkları rezil etmesi içindir.**”³

İleride açıklanacağı üzere Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Nadir oğullarının hurma ağaçlarını yaktırmıştır.

Yahya b. Sa’id el-Ensâri’den rivayet edilen hususa gelince: “Ebu Bekir Sıddîk ^{RadyAllah’u Anh}, Şam’a gönderdiği ordunun komutanına şöyle demiştir: “Yemek maksadı dışında bir koyun ve deve dahi kesmeyin.

¹ Taberânî, El-Kebîr’de rivayet etti.

² Enfal: 58

³ Haşr: 5

Hurmalıkları yakmayın ve onların içine dalmayın.”¹ Sahabelerin tamamı ona itiraz etmeyerek, bu emrini ikrar etmiştir. Zira harpte asıl olan, ekime elverişli arazilerin tahrip edilmemesi ve ağaçların kesilmemesidir. Fakat halife ya da ordu komutanı savaşın kazanılması için arazilerin tahrip edilmesinin ve ağaçların kesilmesinin zorunlu olduğunu gördüğünde ya da savaşın kazanılmasını hızlandırmak bunu gerektirdiğinde, harp siyasetinde ağaçları kesmek ve ekim arazilerini tahrip etmek Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in yaptığı gibi caizdir. Hayvanları öldürmek, düşmanın sahip olduğu her şeyi yakmak, harp siyaseti gerektirdiğinde, -haram kılınmış olsa da- caizdir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

“**Kâfirleri öfkeli edilecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir.**”²

Bu söz her şey hakkında geneldir. Bizzat bu ayeti tahsis eden ne başka bir ayet ne de bir Hadis geçmedi. Dolayısıyla bu ayet genelliği üzere kalır. Nitekim evlerin yakılmasının, ağaçların kesilmesi ve yakılmasının caiz olduğuna dair bir takım sahih Hadisler geçmiştir.

- İbn Ömer’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “**Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem**, Nadir oğullarının hurma ağaçlarını kestirdi ve yaktırdı.”³

Bunun hakkında da şu ayet indirilmiştir:

“**Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah’ın izni ile ve O’nun fasıkları rezil etmesi içindir.**”⁴

- Cerir b. Abdullah’tan, Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in kendisine şöyle dediği rivayet edilmiştir: **ألا ترجي من ذي الخلصة**

“**Zülhalasa’dan bana haber vererek beni sevindirmeyecek misin?**” Dedi ki; Ben, Ahmus’dan 150 süvariyle yola devam ettim. Onlar at yetiştirici bir halktır. Zülhalasa ise, Yemen’de Hase’m’a ve Becütün’e ait içinde kendisine tapılan bir putun olduğu ve kendisine “Kâ’bet’ül Yemâni/Yemenlilerin Kâbesi” denilen bir evdir. Dedi ki; Ona gitti, onu ateşle yaktı ve parçaladı. Sonra Ahmus’tan kendisine lakap olarak Ebu Erta’na denilen bir adamı Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e, bunu ona müjdelemesi için gönderdi. O, Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e geldiğinde Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e dedi ki; Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, o yeri ancak pis bir deveye dönüşmüş halde terk ettim. Dedi ki; Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, Ahmus atlarına ve adamlarına beş defa hayır duada bulundu.”⁵

- Ahmed, Ebu Davud ve İbni Mâce Esâme b. Zeyd’den şöyle dediğini rivayet ettiler: “**Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem**, beni kendisine “Übnâ” denilen bir yerleşim birimine gönderirken şöyle dedi: **ثم حرق اتنها** “**Oraya git ve yak.**” Daha sonra Übnâ’ya Filistin bina oldu.

¹ Malik, Muvatta’da rivayet etti.

² Tevbe: 120

³ Müslim

⁴ Haşr: 5

⁵ Buhari

Malik'in Muvatta'da rivayet ettiği Ömer'in vasiyetinden ve bu Hadislerin işaretlerinden açığa çıkıyor ki; ağaçların kesilmeleri ve yakılmaları, evlerin yıkılmaları ancak savaşın ya da harbin kazanılması gerektirdiğinde olmaktadır. Dolayısıyla **harp siyasetine** dâhildir.

İslâm ordusu ile ilgili hususa gelince: İmamın ya da ordu komutanının; münafıkların, ya da fasıkların, ya da savaş esnasında orduyu terk edenlerin ve terk edilmesine teşvik edenlerin, bozguncu haber yayanların v.b. savaşa katılmalarını engelleme hakkı vardır.

Bunun delili de Allah'ü Teâlâ'nın şu sözüdür:

وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ (46) لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا
ولا وضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمْ الْفِتْنَةَ “Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu. Oturanlarla beraber oturun! denildi. Eğer içinizde onlar da savaşa çıksalardı size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızı koşarlardı.”¹

Hâlbuki İslâm ordusu kendisine fasık ve münafığın katılmasını engellemez. Fakat **harp siyaseti** onun savaşa katılmasına veya belirli bir işi üstlenmesine engel olunmasını gerektirdiğinde halifenin ve ordu komutanının bunu yapması caiz olur.

Düşmanla muamelenin dışında, harp işlerinin dışında ve İslâm ordusuyla alakalı hususların dışındaki durumlara gelince:

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Beni Mustalik gazvesi dönüşünde meydana gelen husus buna örnektir. Zira Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem Müslümanlara anormal bir süratle döndü. O Medine'ye varasıya kadar gece gündüz gücünün yettiğince çok çaba sarf ederek yürüyordu. Ordu yorgunluktan bitkin düşmüştü. Hâlbuki hüküm, orduya nazik davranmaktı. Zira Câbir'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem yolculukta geriden gelirdi. Zayıfların ardından gelir, onları terekesine alır ve onlara dua ederdi.” Ancak Abdullah b. Ubeyye b. Selül'ün Müslümanlar arasında fitne çıkarması ile ilgili olarak **harp siyaseti**, ordunun zayıflarının yürüyüşü ile yürümesini değil de, kuvvetlilerin yürüyüşü ile yürümesini gerektiriyordu. Ta ki; meydan o fitne konusunu konuşmaya ve tartışmaya terk edilmesin.

İşte **harp siyaseti** savaştaki çatışmayı ya da savaşı kazanmak, düşmanı bozguna uğratarıp ona galip gelmek için harp işlerinin gözetilmesinin gerektirdiği işleri imamın yapmasını gerektirmektedir. Ancak bunların tamamı belirli bir amel hakkında bir nâsın geçmemesi ya da harpte ve dışında tahsis olmaksızın genel olarak haram kılan bir nâsın geçmesi ile kayıtlıdır. Zinada olduğu gibi.

Allah'ü Teala şöyle dedi:

ولا تقربوا الزنى إنه كان فاحشة وساء سبيلا “Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir fuhuştur ve çok kötü bir yoldur.”²

Özel bir nâs geçtiğinde, harp siyaseti bahanesiyle o ameli yapmak caiz olmaz. Bilakis hakkında geldiği konuma göre nâs ile kayıtlı olmak vacip olur. Nâs, illetsiz kesin olarak geçmişse, o zaman o fiili yapmak caiz olmaz. Nâs bir illetle illetli olduğunda, o zaman da illetin gereği olan

¹ Tevbe: 46-47

² İsrâ: 32

hükme tabi olunur. Nâs yasaklamayı getirmişse, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem de belirli hallerde onu yapmışsa, o hallerin dışında o fiil yapılmaz.

Şer'iatın yasakladığı bir takım fiiller hakkında bir takım nâslar geçmiştir. O fiillerde yasağa tabi olunur. Bunlarda harp siyaseti var denilmez. Çünkü harp siyaseti, genel oluştan istisna edilmiş bir husus hakkında bir nâs geçmedikçe geneldir. Tahsis edilen hususta o nâsa tabi olunur.

- Buhari, İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in bazı gazvelerinde öldürülmüş bir kadın bulundu. Bunun üzerine Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı.”

- Ahmed, el-Esved b. Seri'den Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti: مَا بَالُ أَقْوَامٍ جَاوَزَهُمُ الْقَتْلُ الْيَوْمَ حَتَّى قَتَلُوا الدَّرِيَّةَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا هُمْ أَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ أَلَا إِنَّ خِيَارَكُمْ أَبْنَاءَ الْمُشْرِكِينَ **“Bazı gruplara ne oluyor ki, bugün soykırımı yapacak kadar savaşta taşkınlık yaptılar.”** Bir adam dedi ki; Ya Rasulullah, onlar sadece müşriklerin çocuklarıdır. Bunun üzerine dedi ki; **“Dikkat edin! Sizin seçkinleriniz de müşriklerin çocuklarıdır.”**¹

- Ebu Davud, Enes'ten Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti: انْطَلِقُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَانِيًا وَلَا طِفْلًا **“Allah'ın adıyla, Allah'ın yardımını dileyerek ve Rasulullah'ın milleti/dini üzerine gidin. İhtiyarları, küçük çocukları, kadınları öldürmeyin. İhanet etmeyin. Ganimetlerinizi toplayın, ıslah edin ve her şeyi ihsan ile yapın. Allah ihsan edenleri sever.”**²

Bu Hadisler, harpte belirli fiilleri yasakladı. Bunların harp siyaseti bahanesiyle harpte yapılması doğru olmaz. Ancak o fiiller nâsların getirdiği biçimde yapılırlar. Nitekim bu hususların tamamının; top, bomba darbeleriyle ve uzaktan ağır bir şey ile vurarak yapılmasının caiz olduğuna, aralarına karışmalarından dolayı öldürülmedikleri sürece düşman kâfirlere ulaşmanın mümkün olmadığına çocukların ve kadınların öldürülmesinin caiz olduğuna dair nâslar geçmiştir.

- Buhari, el-Sa'ab b. Cesâme'den şunu rivayet etti: “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’e, müşriklerden bazılarını evinde barındıran bu sebeple kadın ve çocukların öldürüldüğü ev halkı hakkında soruldu. Bunun üzerine Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem dedi ki: **“Onlar onlardandır”.**³

- Bin Hibbân'ın sahihinde el-Sa'ab'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem’e müşriklerin çocuklarını onlarla birlikte öldürelim mi? diye sordum. Bunun üzerine dedi ki; **نعم فانهم **“Evet, zira onlar onlarla beraberdirler.”****⁴

- Tirmizi, Sevr b. Yezidi'den şunu tahrif etti: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Taife halkına mancınık ile ateş attırdı.”⁵

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Mekkiyyîn, 15037

² Ebu Davud, K. Cihâd, 2247

³ Buhari

⁴ Bin Hibbân

⁵ Tirmizi

Mancınık ile atılan şey düştüğü yerde, çocuk, kadın, ağaç ve başkası arasında bir ayırım yapmaz. Böylece top ve bombalar gibi ağır silahlar harpte kullanıldığında, onunla öldürmek, her şeyin yıkılması ve tahrip edilmesi caiz olur. Aynı şekilde kadınlar ve çocuklar öldürülmeden kâfirlere ulaşmak mümkün olmadığında birbirlerine karışmış olduklarından dolayı, onların öldürülmeleri caiz olur.

Bu hususlardan her bir hususun bu iki halin dışında -yani mancınıkla ateş hali ve kendileriyle savaştığımız kâfirler ile kadın ve çocuklar arasında ayırım yapma imkânının olmaması hali dışında - tek başına yapılmasına gelince; nâslarda geçen hususa göre ayırıntı vardır:

- **Küçük çocuklara** gelince: Bu halin dışında öldürülmeleri kesinlikle haram kılınmıştır. İrgatlar da aynı şekildedir. Yani mustazaf/zayıf kılınmış olanlardan olması nedeni ile zorunlu olarak o toplumda ücretle çalışanlar da aynı şekildedir. Zira bu ikisinin öldürülmesi, herhangi bir illet ile illetlendirilmeksizin kesin olarak nehyedildi.

- **Kadınlara** gelince: Onlara bakılır: Savaşıyorlarsa, öldürülmeleri caizdir. Savaşmıyorlarsa, öldürülmeleri caiz olmaz. Bunun delili de; Ahmed ve Ebu Davud'un; Ribâh b. Rebi'den yaptıkları şu rivayettir:

“O, Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ile Halid b. Velid'in öncülüğünde bir gazveye katılmış. Ribâh ve Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in ashâbı önceden öldürülmüş bir kadının önünden geçtiler. Durup ona bakıyorlar ve onun durumunu garipsiyorlardı. Öyle ki; Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, dişi binek devesi üzerinde onlara yetişti. Bunun üzerine onlar oradan ayrıldılar. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} o kadının yanında durup şöyle dedi: **“Bu kadın savaşmıyordu. Sonra onlardan birisine dedi ki; Halid'e yetiş ve ona deki; soy kırımı katliamı ve rastgele katliamlar yapmasınlar.”**¹

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in “**Bu kadın savaşmıyordu**” sözü, eğer savaşsaydı öldürülmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Böylece Hadis, kadını öldürmekten nehyi savaşmaması illeti ile illetlendirmiş olmaktadır.

- Bunu, Ebu Davud'un İkrime'den yaptığı şu rivayet desteklemektedir: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Huneyn günü öldürülmüş bir kadının önünden geçerken; **“Bunu kim öldürdü?”** dedi. Bir adam dedi ki; Ben ya Rasulallah, onu ganimet aldım. Terkeme yerleştirdim. Bizdeki bozgunu görünce, beni öldürmek için kılıcıma el uzattı. Ben de onu öldürdüm. Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onu kınamadı.”²

Böylelikle açığa çıkıyor ki; kadın savaşırca öldürülmesi caiz olur. Savaşmıyorsa öldürülmesi caiz olmaz.

- **İhtiyar kişilere** gelince: Eğer o, kendisinde kâfirler için bir fayda Müslümanlar için bir zarar olmayan fâni/çok yaşlı ise, öldürülmesinin yasaklanmasından dolayı onun öldürülmesi caiz olmaz. Eğer onda kâfirler için bir fayda Müslümanlar için bir zarar varsa, öldürülmesi caiz olur. Bunun delili de Ahmed ve Tirmizi'nin, Samra'dan Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediğine dair rivayettir: **اقْتُلُوا شُبُوحَ**

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Mekkiyyîn, 15423

² Ebu Davud

المُشْرِكِينَ وَاسْتَحْيُوا شُرَحَّهُمْ “Müşriklerin yaşlılarını öldürün, gençliğin baharında olanlarını sağ bırakın.”¹

- Buhari de, Ebu Musa Hadisinden şunu rivayet etti: “Huneyn’de işi bittiğinde Ebu Âmir’i doğuşken bir ordunun başında gördü. Sonra Derid b. el-Samme ile karşılaştı. Onun yaşı yüzün üzerindeydi. Onu onlar için bir savaş tertip etmesi için getirmişlerdi. Ebu Âmir onu öldürdü. Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem onu bu fiilinden dolayı kınamadı.”²

Buna binaen Enes Hadisi, kendisinden bir fayda ve zararın beklenmediği Hadiste geçtiği gibi çok yaşlı olan ihtiyara yorumlanır.

Yapılmalarının nehyedildiği bu hususlar, ancak nâsta geçtiği şekilde yapılırlar. Harp dışında ister helal olsun ister haram olsun, harp halinde meydana gelen herhangi bir ameli Müslümanların düşmanlarına yapması kötü bulunmaz. Bundan, hakkında savaşta ve savaş dışında genel olarak haram kılan nâssın geldiği -zina gibi- fiil olmadıkça istisna olmaz.

Harpte Yalan Söylemek

Yalan söylemenin hepsi Kur’an’ın kati nâssı ile kesin olarak haramdır. Haram kılınması, dinden zaruretle bilinen hükümlerdendir. Müslümanların menfaati için, ya da dinin maslahatı için olması ile onun aksi olması arasında bir fark yoktur. Bunun haram kılınması hakkındaki nâslar, genel olarak, mutlak olarak kesinlikle illetli olmayarak gelmişlerdir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الدِّينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثُمَّ نَبْتَهُلُ فَتَجْعَلُ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ “Allah’ın ayetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur.”³ “Sonra da dua edelim de Allah’tan yalancılar üzerine lanet dileyelim.”⁴

Bu kesinlik, mutlaklık ve genellik başka bir nâs olmadıkça illetlendirilmez, sınırlandırılmaz ve tahsis edilmez. Nâssı anlama dışında bu hususta aklın müdahale hakkı yoktur. Kitapta ve Sünnette herhangi bir illetlendirmeyi ya da takyidi/sınlandırmayı ifade eden herhangi bir nâs geçmedi.

Nâssın tahsisine gelince: Onun hakkında, yalan söylemenin haram kılınmasından belirli şeyleri istisna eden ve bu istisnayı da sadece o şeylerle sınırlandıran bir nâs geçmiştir. Herhangi bir durumda bu istisna edilen şeylerin aşılması caiz olmaz. Dolayısıyla Hadislerde zikredilen hususlardan delilin tahsis ettiği husus dışında bir şey yalanın haram kılınmasından istisna edilmez. O hususlar şunlardır:

- 1- Harp hali,
 - 2- Kadına karşı,
 - 3- İki kişinin arasını düzeltmek için.
- Bunlar hakkında şu nâslar geçmiştir:

¹ Ahmed, Müs. Basriyyîn, 19286

² Buhari

³ Nahl: 105

⁴ Ali İmran: 61

- Ahmed, Müslim ve Ebu Davud; Ummü Gülsûm bint Ukbe'den şöyle dediğini rivayet ettiler: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şu üç durum dışında insanlara söylediği bir şeyde ruhsat verirken iştirmedim: Harpte, insanlar arasını ıslahta, erkeğin kadınına, kadının erkeğine konuşmasında.”¹

- Esmâ'û bint Yezid'den Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediği rivayet edildi: أَيُّهَا النَّاسُ مَا يَحْمِلُكُمْ عَلَى أَنْ تَتَابَعُوا فِي الْكُذْبِ كَمَا يَتَّبَعُ الْفَرَّاشُ فِي النَّارِ كُلُّ الْكُذْبِ يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا ثَلَاثَ حَصَالٍ رَجُلٌ كَذَبَ عَلَى امْرَأَتِهِ لِيَرْضِيَهَا أَوْ رَجُلٌ كَذَبَ فِي خَدِيعَةٍ حَرْبٍ أَوْ رَجُلٌ كَذَبَ بَيْنَ امْرَأَتَيْنِ مُسْلِمَتَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا “Ey insanlar! Sizi, kelebeğin ateşe tabi olması gibi yalana tabi olmanıza iten nedir? Şu üç özel durum dışında, yalan söylemenin hepsi Ademoğluna haramdır: 1- Hoşnut etmek için adamın kadınına yalan söylemesi, 2- Harpte yalan söylenmesi, zira harp hiledir, 3-İki Müslüman'ın arasını düzeltmek için kişinin yalan söylemesi.”²

Bu üç durum, yalanın haram kılınmasından sahih bir nâsla istisna kılınanlardandır. Bunların dışında yalanın söylenmesi helal olmaz. Zira nâsın genelliğinden sadece delilin belirlediği istisna kılınır.

Hadiste geçen في الحرب “harpte” kelimesinin başka değil tek bir manası vardır. O da **fiili harp** halidir. Dolayısıyla harp hali dışında yalan söylemek kesinlikle caiz olmaz.

Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in bir gazveye çıkmak istediğinde, tevriye yaparak ondan başkasını gösterdiğine dair sahih rivayete gelince:

Bundan kast olunan; bir hususu kast ettiğinde bunu açığa vurmazdı. Mesela; doğu yönüne gazveye çıkmayı kast ettiğinde, batı yönünde bir husus hakkında sorar ve sefer için hazırlık yapardı. Böylece onu gören ve işiten batı yönünü kast ettiğini sanırdı. Ancak, kastı doğu olduğu halde batıyı kast ettiğini açıkça ortaya koyduğu hâsıl olmamıştır. Dolayısıyla Rasul'ün yaptığı, vakıanın hilafına haber vermek olmaz. Bu sadece “tevriye” kabilindedir. Ayrıca fiili harp haline ve harp konumuna dâhildir. Çünkü o, düşman ile fiilen savaşmak için savaş alanına gitmektedir. Bu Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in الحرب خدعة “**Harp hiledir.**”³ sözünde geçen “hile” dendir.

Câbir'den rivayet edilen şu hususa gelince: “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem dedi ki; من لكعب بن الأشرف فإنه آذى الله ورسوله “**Ka'ab el-Eşref için kim var? Zira o Allah ve Rasul'üne hakaret etmiştir.**” Muhammed b. Müselleme; Onu öldürmemi ister misin, ya Rasulullah? dedi. Dedi ki; “Evet.” Dedi ki; Bana izin ver de ona bazı şeyler söyleyeyim. O da; قد فعلت “**Verdim**” dedi. (Râvi) dedi ki; (Müselleme) ona gidip şöyle dedi: Bu, yani Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem bizden sadaka isteyerek bizi sıkıntıya düşürdü. Dedi ki; “Vallahi” de dedi. Biz ona tabi olduk, fakat onun işinin nereye ulaştığına bakar olarak kalmamızdan hoşlanmıyoruz. Dedi ki;

¹ Buhari, Müslim, Ebu Davud

² Ahmed b. Hanbel, Mûs. Kebâil, 26289

³ Müslim

Onun yanında imkan elde edesiye kadar konuşmaya devam etti. Sonra onu öldürdü.”¹

Bu da harp halindedir. Muhammed b. Müselleme'nin söylediği lafızları belirleyen Hadisin lafızları her ne kadar doğru olup yalan olmasa da -sadece ta'riz/üstü kapalı söylemek olsa da- Muhammed b. Müselleme, her şeyi söyleme izni istedi ve her şey hakkında ona izin verildi. Bunda açıkça ima ederek yalan söylemek hususunda izin vermek de dâhildir. Bu ise harp haline dâhildir.

Ahmed ve Nesâi'nin, Enes Hadisinden el-Haccac b. Alât'ın kıssasına tahriç ettikleri şu hususa gelince: “O, Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den; Mekke **halkından** malını kurtarmak hususunda **kendi maslahatı** için istediğini onun (Rasul'ün) hakkında söylemek (haber vermek) izni, istedi. Bunun üzerine Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ona bu hususta ve Mekke halkına Hayber halkının Müslümanları bozguna uğrattığı haberini vermesine izin verdi.”

Bu da aynı şekilde harp haline dâhil olmaktadır. Çünkü Mekke halkı, Müslümanlar ile bir fiili savaş halinde idiler. El-Haccac b. Alât da Müslümanlardandır. O, fiili bir savaş halinde olan düşman kâfirlerin yanına gitmekteydi. Dolayısıyla onlara karşı yalan söylemek caiz olmaktadır. Zira yalan söylemenin caiz oluşu sadece savaş alanı ile ve savaşçılar ile sınırlı değildir. Bilakis Müslümanların kendisiyle fiili harp hali olduğunda düşman kâfirlere karşı yalan söylemeleri caizdir.

Taberâni'nin el-Evsat'da tahriç ettiği şu hususa gelince: “Müslüman'ın yararı olan ya da bir borcu def eden durum olmadıkça yalanın hepsi de günahdır.” Bezzâr'da şu lafızla geçmektedir: “Müslüman'ın kendisi ile yararlanması, ya da bir şeyi kendisinden def etmesi olmadıkça yalan söylemek kesinlikle haram kılınmıştır.”

Mecmu'u el-Zevâid'de şöyle denilmektedir: “Bu rivayetin senedinde iki erişkin ve Abdurrahman b. Ziyâd b. En'am vardır. O ikisi zayıftırlar. Buna binaen, bu bir zayıf Hadistir. Dolayısıyla red olunur, kendisi ile delil getirilmez. Zira o delil olmaya uygun değildir.”

Buna binaen yalan söylemenin hepsi de haramdır. Sadece şu üç durumda yalan söylemek helal olmaktadır: **1-** Harpte, **2-** İnsanlar arasını düzeltmek, **3-** Erkeğin kadınına ve kadının erkeğine konuşması. Bunların dışında yalan söylemek kesin olarak haramdır. Çünkü yalan söylemenin haram kılınması Kur'an-Kerim'de genel olarak gelmiştir, her yalanı kapsamaktadır. Hadis gelip bu hükmü; savaş, insanlar arasını düzeltmek, erkeğin kadınına, kadının erkeğine söylemesi dışına tahsis etti. Bu üç durumu haram kılmaktan istisna etti. Dolayısıyla sadece bu üç durumda yalan söylemek helal olmaktadır, bunların dışında haramdır. Özellikle Hadis, helal oluşu bu üç durumla sınırlandırmıştır: **يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ**

يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ **“Yalan söylemek, şu üç durumun dışında Ademoğluna haramdır:...”** ve “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’i şu üç durum dışında insanlara söylediği her şeyde ruhsat verirken işitmedim.” Bu sınırlandırma, başka durumlarda haram olması demektir. Hadislerin tamamı fiili harp hali hakkında geçmiştir. Bunların dışındakiler zayıf Hadislerdir, red olunurlar ve kendileri ile delil getirilmezler.

¹ Müslim

Harp dışında tevriyeye gelince: Ondan, işitenin vakiadan başkasını anlamasıdır. Bu da lafzın dil ve genel ıstılah olarak; konuşan ve işiten yanında vakiaya ve başkasına delâlet etmemesi ile olursa yalan olur, helal olmaz. Mesela; özel bir cemaatin bir kelimeyi ıstılah olarak kullanması ve onu bu ıstılahı bilmeyen kimseye söylemesi gibi. Ya da konuşana ait bir ıstılah olup işitenin onu bilmemesi gibidir. Bunun tamamı yalandır, helal değildir. Bu her ne kadar konuşan katında tevriye olsa da, işiten o lafızdan vakiadan başkasını anlar. Dolayısıyla bu tevriye türünden sayılmaz ve helal olmaz. Fakat lafızdan vakıa ve başkası anlaşılırsa, o belâgat çeşidinden olur. Bu gerçeği söylemektir, yalan söylemek değil. Mesela; “keşke iki gözü bir olsaydı” demek gibi. Bu kişinin lehinde ve aleyhinde dua olarak kullanılır.

Tevriye, sözün birisi yakın diğeri uzak iki manasının olmasıdır. Böylece konuşan uzak manayı kast ediyor, işiten yakın manayı anlıyor. Bunun gibi durumlarda her ne kadar işiten konuşanın kast ettiğinin hilafını anlıyor olsa da cümlenin delâlet ettiği vakıanın hilafını anlamıyor.

Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} **tevriye** üslubunu kullanmıştır. Buhari'nin sahihinde, Enes b. Mâlik ^{RadyAllah'u Anh} dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Medine'ye yöneldi. Ona Ebu Bekir eşlik ediyordu. Ebu Bekir, tanınan yaşlı birisidir. Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} tanınmayan genç birisidir. Dedi ki; Bir adam Ebu Bekir ile karşılaşmış ona; ‘Ey Ebu Bekir, bu önünde giden adam kimdir?’ dedi. Ebu Bekir ise ona; ‘Bu adam bana yol göstermektedir’ dedi. Böylece o, yolu anladı. Halbuki kast edilen, hayrın yolu idi.”¹

Casusluk

Casusluk, haberleri araştırmaktır. Lügate haberleri araştırmaya, soruşturmaya casusluk yapıldığı denir. Casus da bu işi yapandır. Zira bir kişi haberleri araştırırsa o, casustur. O haberler ister açık ister gizli olsun fark etmez. Casusluk olması için haberleri araştırmada, haberlerin gizli, yani sırlı olması şart koşulmaz. Bilakis gizli olsun açık olsun -yani sır olsun veya sır olmasın- haberleri araştırmak casusluktur.

Fakat bazı şeyleri araştırma yapmaksızın, işi haberleri araştırmak olmaksızın gördüğünde, ya da yayınlamak için haberleri topladığında, ya da haberlere önem vererek ilgilendiğinde, haberleri araştırmadığı ve işi haberleri araştırmak olmadığı sürece, bunların her biri casusluk olmaz. Hatta bu gibi durumlarda haberler takip edilse de casusluk olmaz.

Çünkü casusluk olan haber araştırması; sadece onların içyüzünü bilmek maksadı için onları izlemek ve tetkik etmekle olur. Ancak haberleri toplamak için izleyen kimse onları, onların içyüzüne vakıf olmak maksadı için tetkik etmiyor, bilakis onları insanlara yaymak için topluyor. Buna binaen gazetelerin ve haber ajanslarının muhabirleri gibi haberleri takip eden ve toplayanlara casus denilmez. Ancak işi casusluk olup da gazete ve ajans muhabirliğini vesile edinenler hariç. Zira bu durumda, haber takip eden muhabir olduğundan değil, fakat işi casusluk

¹ Buhari

olduğundan dolayı casus olmaktadır. Zira o özellikle harbi kâfirlerden olan birçok muhabirde olduğu gibi muhabirliği bir gizleme olarak kullanmaktadır. Ancak sivil polis ve istihbarat elemanları gibi haberleri araştıranlar, işleri casusluk olduğu için casusturlar. Casusluğun ve casusların vakıası işte budur.

Casusluğun hükmüne gelince: Haklarında casusluk yapılanların değişmesi ile hükmü de değişir. Eğer casusluk, Müslümanlar aleyhinde ya da Müslümanlar gibi tebaa olan zimmîler aleyhinde olursa haramdır, caiz olmaz. Eğer casusluk, ister gerçekten harbî olsun, ister hükmen harbî olsunlar harbî kâfirler hakkında olursa, Müslümanlar için caiz, halife için vacip olur.

Müslümanlar ve İslâm Devleti tebaası aleyhine casusluğun haram olması Kur'an'da sarîh ayetle sabittir.

Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçın. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Casusluk yapmayın.”¹

Böylece Allah ^{Subhenehû ve Teala} ayette casusluğu yasaklıyor. Bu genel bir yasaklamadır. Zira her casusluğu kapsamaktadır. İster kendisi için olsun, ister başkası için olsun, ister devlet için, ister fertler ya da kitleler için casusluk olsun, ister casusluğu yapan yönetici, ister yönetilen olsun fark etmez. Zira söz, casusluğa uygun düşen her şeyi kapsayan genel bir sözdür. Hepsi de haramdır.

Ahmed ve Ebu Davud senedi ile Mıkdâ ve Ebu Emâme'den Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediğini rivayet ettiler: إذا إن الأمير إذا

ابتغى الريبة في الناس أفسدهم **“Emir insanlar arasında şüphe peşine düşerse onları ifsat eder.”**

Burada şöyle bir soru sorulabilir: “Müslümanların istihbarat dairesinde, ya da araştırma dairesinde v.b. işi casusluk olan, ya da casusluktan bir işi olan bir yerde görevli olarak çalışması caiz olur mu?”

Bunun cevabı; Eğer görev Müslümanlar aleyhine, ya da Müslümanlar gibi tebaa olan zimmîler aleyhine casusluk ise caiz olmaz. Zira bu casusluk Kur'an'ın sarîh ayeti ile haramdır. Bu iş Müslüman'a yasaklandığı gibi, zimmî'ye de yasaklanır. Çünkü Dârül İslâm'da zimmî, İslâm hükümlerinin kendisine tatbik edilmesi ile muhataptır. Bu hükümlerden inançlar ve ibadetler ile alakalı olanlar müstesnadır. Bu hüküm ise onlardan değildir. Ancak görev, emanlı ya da anlaşmalılardan ülkemize giren harbî kâfirler aleyhine casusluk ise caiz olur. Zira ister gerçekten harbî ister hükmen harbî olsunlar, ister ülkelerinde olsunlar ister ülkemizde olsunlar harbî kâfirler aleyhinde casusluk yapmak caiz olur.

Buna binaen istihbarat birimlerinin, sivil polislerin, araştırma bürolarının v.b. varlığı haram değildir, bilakis vaciptir. Onlarda **haram olan, Müslümanlar aleyhinde ve Müslümanlar gibi tebaa olan zimmîler aleyhinde casusluk yapmaktır.** Dolayısıyla devletin, Müslümanlar ve tebaadan diğer kimseler aleyhine casusluk için

¹ Hucurat: 12

dairelerinin, bürolarının olması caiz olmaz, bilakis bunlar devlete haram olur.

Şöyle denilmez: “Devletin maslahatı, entrikaları keşfedebilmesi ve suçlulara ulaşabilmesi için tebaanın haberlerini bilmesi gerekmektedir.” Çünkü devletin bunu polis ve gece devriyesi yolu ile bilmesi mümkündür, casusluk yoluyla değil. Ayrıca aklın o şeyi maslahat olarak, ya da maslahat olmayarak görüyor olması haram kılmanın ya da mübah kılmanın illeti olmaz. Sadece Şer’iatın maslahat olarak gördüğü husus maslahattır. Ayrıca Kur’an ayetleri, bir şeyin haram kılınması hususunda açıkça geldiğinde, onu helal kılmayı illetlendirmek için onda maslahat olduğu hususunda konuşmaya bir yer kalmaz. Zira açık Kur’an nâssı önünde onun bir kıymeti yoktur. Kur’an diyor ki; **ولا تجسسوا** “**Casusluk yapmayın!**” Yani casusluğu yasaklıyor. Ayetin kendisine delâlet ettiği husustan başkasını ve lafzındaki açıklılıktan başkasını anlamaya bir yol yoktur. Bu ayetin genelliğini tahsis eden ya da ondan bir şeyi istisna eden herhangi bir delil de geçmedi. Dolayısıyla ayet, her casusluğu kapsayan genelliğinde kalmaktadır. Böylece tebaanın tamamı aleyhinde casusluk haram olmaktadır.

Bu açıklama, Müslümanlar ya da Müslümanlar gibi tebaa olan zimmîler aleyhine casusluk yapma ile ilgilidir.

Müslümanların ve zimmîlerin, ister gerçekten fiili harbî kâfirler olsun, ister hükmen harbî olsunlar harbî kâfirler aleyhine casusluk yapmalarına gelince:

Bu, ayetin genelliğinden istisna edilmiştir. Çünkü casusluğun haram kılınmasını, **harbî kâfir olmayanlara** tahsis eden bir takım Hadisler geçmiştir.

Harbî kâfirlere gelince: Onlar aleyhinde casusluk yapmak, Müslümanlara caizdir, Müslümanların halifesine yani devlete ise vaciptir. Nitekim İbn Hişam siretinde şu geçmektedir:

“Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Abdullah b. Cahş’ı beraberinde muhacirlerden sekiz kişilik bir grup olduğu halde gönderdi. Ona bir mektup yazıp verdi. Bu mektubu ancak iki gün yürüdüktan sonra bakmasını emretti. O da kendisine emredileni uyguluyordu, arkadaşlarından kimseyi zorlamıyordu. Abdullah b. Cahş iki gün yoluna devam ettikten sonra mektubu açıp baktı. Onda şunun yazılı olduğunu gördü: **إذا نظرت في كتابي هذا فامض حتى تزل نخلة بين مكة والطائف فترصد بها قريشا وتعلم لنا من أخبارهم** “**Bu yazıma baktığında, Mekke ile Taif arasındaki hurma ağaçlığında konaklayasıya kadar yürü. Orada Kureyş’i gözetle. Onlar hakkında elde ettiğin haberleri bize bildir.**”

Bu yazıda Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Abdullah b. Cahş’a kendisi için Kureyş hakkında casusluk yapmasını ve Kureyş’in haberlerini kendisine bildirmesini emretmektedir. Arkadaşlarına kendisi ile beraber yürümeleri ya da yürümemeleri hususunda serbestiyet vermektedir. Fakat onda istenilenin yapılması talebi vardır. Böylece Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, casusluk yapmayı o grubun hepsinden talep etmiştir. Fakat Abdullah’a zorunlu kılarak diğerlerini bunu yapıp yapmamakta serbest bırakmıştır. Bu talebin, cemaat emiri için kesin, kendisi ile beraber olanlar için kesin olmadığına dair delildir. Dolayısıyla bu, düşmana karşı

Müslümanların casusluk yapmasının haram değil de caiz olduğuna ve casusluk yapmanın devlete vacip olduğuna dair delil olmaktadır.

Ayrıca düşmana karşı casusluk yapmak, Müslümanların ordusunun zorunlu olduğu işlerdendir. Zira, düşmana karşı casusluk beraberinde olmaksızın savaş için ordunun oluşturulması tamamlanmaz. Böylece orduda casusluk biriminin varlığı devlet üzerine vacip olur. Bu, “Vacipin yerine getirilmesi için gerekli husus da vacip olur.” Şer’i kaidesi kapsamındadır. Bu; haram, caiz, vacip olması bakımından casusluğun hükmüdür.

Harbî kâfirler için casusluk yapanın cezalandırılması hükmüne gelince: Casusun tabiyeti ve dinine göre bu hüküm farklı olur. Harbî kâfirler casus olduğunda, onun hükmü öldürülmesidir. Bu konuda bir ihtilaf ve başka bir hüküm yoktur. O, casus olduğunun bilinmesiyle birlikte, yani casus oluşunun sabit olmasıyla birlikte öldürülür. Bunun delili; Buhari’nin Seleme b. el-Kev’î’den yaptığı şu rivayettir:

“Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} e bir yolculuk esnasında müşriklerden bir casus gelip ashabının yanına oturdu. Konuşuyordu. Sonra sıvıştı. Bunun üzerine Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} dedi ki; ^{اطلبوه فاقتلوه} **“Onu arayın ve öldürün.”** Bunun üzerine ben onları geçtim, onu yakalayıp öldürdüm. Bana onun kuşak ipini verdi.”¹

Müslim de ise; İkrime rivayetinde bu hususta şu ayrıntı vardır: “Kuşağından bir ip çıkartıp onunla deveyi bağladı. Sonra topluluğa doğru ilerledi. Onlarla birlikte yemek yiyordu. Öğle vaktinde bizde bir cıızlık, zaaflik olduğuna, bazılarımızın da yaya olduğuna, öğle vakti çıkınca ise canlılık ve kuvvetliliğin arttığına bakıyordu.”

Ebu el-Âmi’den Yahya el-Hamânî yolundan istihraç edilmiş Ebu Na’im rivayetinde şu geçmektedir: “Onun bir casus olduğunu anladılar.”

Bu açıktır ki, Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} in yanında onun casus olduğu sabit olması ile birlikte ^{اطلبوه فاقتلوه} **“Onu arayın ve öldürün.”** demiştir. Bu talebin kesin talep olduğuna dair bir karine olmaktadır. Böylece, hükmü öldürmek olmaktadır. Bu hüküm ister anlaşmalı, ister eman verilmiş olsun veya anlaşmalı olmayan ve eman verilmemiş olan her harbî kâfir hakkında geneldir. Dolayısıyla her harbî kâfirin hükmü, casus olduğunda öldürülmesidir.

Zimmî kâfir casus olduğunda bakılır: Zimmet akdine dâhil olurken casusluk yapmaması şart koşulduğu halde casusluk yaparsa öldürülür. Zira şartla amel olunur. Dolayısıyla casus olduğunda şarta göre öldürülür. Fakat ona bu şart koşulmamışsa onun cezası şiddetli tazirdir. Ancak öldürülmesi halifeye vacip değildir. Çünkü o devletin tebasındandır ve daha önce zimmet akdinde şart koşulmamıştır.

Müslümanlara ve zimmîlere karşı düşmana casusluk yapan Müslüman casus ise öldürülmez. Çünkü Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} müşriklerin casusu iken Fur’at b. Hıyan’ın öldürülmesini emretti. “Müslüman olduğunu iddia ediyor.” dediklerinde Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: ^{إِنَّ مِنْكُمْ رَجَالًا نَكَلَهُمْ إِلَىٰ إِيمَانِهِمْ مِنْهُمْ فَرَأَتْ بِنُ حَيَّانَ:} **“Sizden**

bir takım insanlar vardır ki, biz onları imanlarına terk ediyoruz. Onlardan birisi de Fırât b. Hıyân’dır.”²

¹ Buhari

² Ahmed b. Hanbel, Müs. Küfiyyîn, 18197

Ölüm cezasının ondan kaldırılmasının illeti onun Müslüman olmasından dolayıdır.

- Buhari, Ali b. Ebu Talib ^{RadıyAllah'u Anh}, dan şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, beni, Zübeyr'i ve Mikdâd b. el-Esved'i bir yere gönderirken şöyle dedi: **اُنْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاحٍ فَإِنَّ بِهَا طَعِينَةً وَمَعَهَا كِتَابٌ فَخُذُوهُ مِنْهَا** “Acele yola çıkın, Hâh otlığına varasıya kadar

gidin. Zira orada mahfe içinde bir kadın vardır. Onun yanında bir yazı vardır. O yazıyı ondan alın.”¹ Bunun üzerine biz atlarımızı hemen o otlağa varasıya kadar koşuşturduk. O mahfedeki kadının yanına vardık. Ona; “Yazıyı bize ver.” dedik. O; “Bende bir yazı yoktur.” dedi. Biz ona; “Ya o yazıyı çıkartıp bize verirsin, ya da elbiseni çıkar.” dedik. Bunun üzerine o saç topuzu içinden o yazıyı çıkarıp bize verdi. Biz de onu Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, e getirdik. Onda şu yazılı idi: “Hâtib İbn Ebu Bilte'a'dan Kureyş halkının insanlarına.” O, onlara Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in bazı işlerini haber vermektedir. Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, “**Bu nedir, ya Hâtib?**”

dedi. Dedi ki; “Ya Rasulullah, benim hakkımda acele etme! Benim Kureyş'te bağlantılarım vardı. Ben ondan değildim. Seninle beraber olan muhacirlerden bir kısmının Mekke'de akrabaları vardı. Onlarla ev halkını ve mallarını koruyorlardı. Bunun üzerine ben de kendisi ile akrabalarımın korunmaları için, onlar yanında bir güç edinmek için, onlar içindeki o bağlantılar aklıma geldi ve onu kullanmak istedim. Bunu küfür olarak, dinden dönme olarak, İslâm'dan sonra küfürden razı olarak yapmadım.” Bunu üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; **“O size doğru söyledi”**. Ömer dedi ki; Bana bırak da bu münafığın boynunu vurayım. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; **إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَكُونَ قَدْ أَطْعَمَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ** “O Bedir'e katılmıştır. **Nereden bileceksin? Belki Allah Bedir ehline şöyle dediğini duyurmuştur: İstediginizi yapın. Ben sizi affettim.”**²

Bu Hadiste, Hâtib'in Müslümanlara karşı casusluk yaptığı ve Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in onu öldürmediği sabit olmuştur. Dolayısıyla bu, Müslüman casusun öldürülmediğine delâlet eder.

Şöyle denilmez: “Bu Bedir ehline hastır. Çünkü Hadis, onun Bedir ehlinden olması ile illetlendirilmiştir.”

Böyle denilmez. Çünkü her ne kadar nâs illetlendirmeyi ifade eden ibare ile geçmiş olsa da, ondan illetlik anlaşılan bir yönde geçse de; Ahmed'in Fırât b. Hıyân hakkındaki Hadisi; onun zimmî iken sonra Müslüman olduğu için üzerinden ölüm cezasını kaldırmıştır. Dolayısıyla yukarıdaki Hadisteki illetliği nefyedip vakıa vasfı yapmaktadır. Çünkü Fırât b. Hıyân Bedir ehlinden değildir.

Şöyle denilmez: “Fırât b. Hıyân ile ilgili o Hadisin Ebu Davud isnadında, Ebu Hammâm el-Dellâl Muhammed b. Muhabbeb vardır. Sufyan el-Sevrî'den rivayet ettiği o Hadis delil getirilmez.”

Böyle denilmez. Çünkü bu Hadisi; Ahmed, Sufyân Beşir b. el-Sırrî el-Basrî'den rivayet etmiştir. Bu kişi ise, Buhari ve Müslim'in Hadisi ile delil getirmekte ittifak ettikleri kişilerdendir. Dolayısıyla Hadis

¹ Buhari, K. Cihâd ve's Seyr, 2785

² Buhari, K. Cihâd ve's Seyr, 2785

sabittir, kendisi ile delil getirilir. Böylece bu Hadis, Müslüman casusun öldürülmediğine dair delildir. Ancak hapis cezası ile veya Halife ya da Kadının uygun gördüğü başka bir ceza ile cezalandırılır.

Bu açıklama, harbî kâfir düşman için Müslümanlar ve zimmîler aleyhine yapılan casusluk idi.

Müslümanlar aleyhinde, düşman için -yani harbî kâfir için- değil de sadece casusluk için, ya da Müslümanlar için, ya da devlet için yapılan casusluğa gelince; bu haram olmakla birlikte Şer'iat bu günah için belirli bir ceza düzenlememiştir. Dolayısıyla onun cezası ta'zir cezasıdır.

Ateşkes

Müslümanlarla kâfirler arasında **ateşkes/sulh** anlaşması yapmak caizdir. Çünkü Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Hudeybiye yılında Kureyş ile ateşkes anlaşması yapmıştır. Fakat ateşkes anlaşmasının caiz oluşu, cihadın ya da davetin yayılmasının gerektirdiği bir maslahatın varlığı ile sınırlıdır. Zira Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Hudeybiye'ye yola çıkmadan önce, Hayber ehli ile Mekke ehli arasında Müslümanlara saldırı yapmak hususunda fikir birliğinin olduğu bildirildi. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Hudeybiye'den dönüşünden hemen sonra acele olarak Hayber'e karşı savaş yaptı. Aynı şekilde krallara, emirlere kendilerini İslâm'a davet eden elçiler göndermekte de hızlı davrandı. Bu da Hudeybiye Ateşkes anlaşmasının, cihad ve davetin yayılması ile alakalı bir maslahat için olduğuna delâlet etmektedir. Zira Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Kureyş ile ateşkes anlaşması yaparak, bütün yoğunluğunu Hayber savaşına, krallara ve emirleri İslâm'a davete verebildi. Bu maslahat olmadığında sulh anlaşması yapmak caiz olmaz. Zira ateşkes anlaşması, farz olan savaşı terk etmektir. Bu ise ancak savaşa vesile olan bir durumda caiz olur. Çünkü o zaman bu anlaşma, mana olarak savaş sayılır.

Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكُمُ أَغْمَالِكُمْ “Üstün durumda iken, gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir.”¹

Bir ateşkes sözleşmesinde maslahat gerçekleştiğinde, bu sözleşmeye bilinen belirli bir süre takdir edilmesi vacip olur. Çünkü bu geçici bir sözleşmedir. Onun için belirli bir sürenin zikredilmemesi, onu ifsad eder. Çünkü bu durum ateşkes sözleşmesinde yasaklanmış olan süresizliği gerektirir. Süre zikredilmelidir ki cihadın yapılması devam etsin. Çünkü süresizlik, cihada engel olur, hâlbuki o farzdır. Ateşkes sözleşmesinde belirli bir sürenin takdir edilmesi, onun sıhhatinin şartlarından. Onda belirli bir süre takdir edilmediğinde, ateşkes sözleşmesi fasid olur. Çünkü Hudeybiye Ateşkes sözleşmesinde belirli bir süre takdir edilmişti.

Ateşkes sözleşmesi; sahih olarak yapıldığında süresi bitesiyeye kadar, ya da onlar onu bozmasıya kadar onlardan el çekmek ve ateşkes sözleşmesine riayet etmek bize vacip olur. Ateşkesin bozulması; onlardan

¹ Muhammed: 35

bir açıklama ile, ya da bize savaş açmaları ile, ya da ülkemizde bir Müslüman'ı veya zimmîyi öldürmekle, ya da ateşkes şartlarına muhalif bir şey yapıp bunu diğerlerinin söz veya fiili olarak inkar etmemeleri ile olur. Bunlar meydana geldiğinde onların hepsi hakkında ateşkes bozulmuş olur. Aynı şekilde ortaya çıkması ile ateşkes sözleşmesini bozan hususlardan bir şeyle, onların ihanet etmesinden devlet korktuğunda da ateşkes sözleşmesi bozulur. Bu da, emarenin/işaretin açığa çıkması ile olur. Böyle bir şey meydana geldiğinde, gece veya gündüz her vakitte onlara saldırmak caiz olur. Çünkü onların ateşkes sözleşmesini bozmaları, Müslümanların onlarla karşı savaşmalarını ve varılan ateşkesi bozmalarını Müslümanlara mübah kılar. Çünkü Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Kureyş ile varılan ateşkes anlaşmasını Kureyş'in bozması üzerine anlaşmada yasak olanları yaptı, onlarla savaştı ve Mekke'yi fethetti. Zira ateşkes sözleşmesi, sürenin geçmesi ile ya da bozulması ile sona eren geçici bir sözleşmedir.

Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

“Onlar size karşı dürüst/dostdoğru davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın.”¹ حَيَاةً فَائِبِدْ إِلَيْهِمْ
“Bir topluluğun hainlik yapmasından korkarsan sen de aynı şekilde (ahdi) bozduğunu onlara bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez.”² وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَلَمَّا الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ
“Eğer anlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. Umulur ki küfre son verirler.”³

Düşman bizimle ilişkilerinde ateşkes sözleşmesine riayet etmeyerek ateşkes şartlarını bozduğunda bizi ahdimizden kurtarmış olurlar. Böylelikle onların kanları ve malları bize helal olup onlarla savaşmamız bize vacip olur. Dolayısıyla onlar bize savaş açtıklarında bizim onlarla savaşmamız, onlar ateşkesi bozduklarında bizim de onu bozmamız bize vacip olur.

Askerî İttifaklar

Askerî ittifaklar; iki ya da daha çok devlet arasında yapılan ittifaklardır. Bu ittifak anlaşması, ittifaka katılan devletlerin ordularını, ortak düşmanlarına karşı birlikte savaşmalarını, ya da askerî bilgilerin ve harp aletlerinin aralarında karşılıklı değişimini, ya da aralarından birisi bir savaşa başladığında diğerlerinin onunla birlikte o savaşa girip girmemeleri hususunda gördükleri maslahat doğrultusunda görüş alış-verişi yapmalarını sağlar.

Bu ittifaklar, iki devlet arasında yapılan ikili olabildiği gibi, üç devlet arasında ve daha fazla devlet arasında da olabilir. Fakat bu ittifaklarda, ittifak devletlerinden birisine bir saldırı o ittifak devletlerin hepsine saldırı sayılmayabilir. Fakat ittifak devletlerinden birisine saldırı olduğunda, saldırıya uğrayan devlet, kendisi ile aralarında askerî ittifak

¹ Tevbe: 7

² Enfal: 58

³ Tevbe: 12

anlaşması olan devletler ile görüş alış-verişinde bulunur, maslahatlarının ışığında o devletler saldırıya uğrayan devlet ile birlikte saldırı yapan devlete karşı savaş ilan eder ya da ilan etmezler.

Bazen de bu ittifaklar grupsal anlaşmalar/paktlar şeklinde olur. Bunlarda ittifak devletlerinden birisine saldırı hepsine saldırı sayılır. Onlardan birisi herhangi bir devletle savaşa girdiğinde ittifak devletlerin hepsi o devlete karşı savaş haline girmiş olurlar. Bu ittifakların hepsi de, ister ikili anlaşmalar şeklinde olsun, ister grupsal anlaşmalar şeklinde olsun, ister ise başkası olsun ordunun müttefiki ile onu ve siyasi varlığını korumak için savaşmasını zorunlu kılar.

Bu ittifaklar esastan batıldır. Şer'iata göre böyle ittifaklar oluşturulmaz. Müslümanların halifesi böylesi ittifaklar yapmış olsa da, ümmet bunlara bağımlı olmak zorunda değildir. Çünkü bu ittifaklar Şer'iata muhaliftirler. Zira bunlar, Müslüman'ı kâfirin emri altında ve küfür bayrağı altında savaşmaktadır. Müslüman'ı, küfür siyasi varlığının devamı uğruna savaşır kılmaktadır. Bunların hepsi de haramdır. Çünkü Müslüman'ın ancak Müslüman'ın emri altında ve İslâm bayrağı altında savaşması helaldir. Nitekim sahih Hadiste kâfirlerin bayrağı altında ve emri altında savaşmaktan nehy geçmiştir.

Ahmed ve Nesai, Enes'ten Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediğini rivayet etmiştir: لَا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ “**Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız.**”¹

Yani müşriklerin ateşini kendiniz için ışık yapmayın, demektir. النار “**Ateş**”, harbe kinayedir. “Harp ateşi yaktı” denilir. Yani savaşın kötülüğünü ve kavgasını meydana getirdi demektir. Korkutma ateşi, cahiliyye döneminde Arapların anlaşma esnasında yaktıkları ateştir. Hadis, müşrikler ile beraber savaşa ve onların görüşlerini almaya kinayedir. Dolayısıyla ondan, müşriklerle birlikte savaşın nehyedilmesi anlaşılmaktadır.

İttifaklar ayrıca, kâfirleri siyasi varlıklarını koruyarak Müslümanlar ile birlikte savaşır kılmaktadırlar. Yani fertler olarak değil de devlet olarak savaşır kılmaktadır. Hâlbuki Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, siyasi bir varlık olarak kâfirlerden yardım almayı nehyetmiştir. Zira el-Dahhâk ^{RadıyAllah'u Anh} Hadisinde şu geçmiştir: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Uhud günü sefer için yola çıktı. Birden çok iyi bir süvari birliği ortaya çıktı. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, **Onlar kimdir?** dedi. Dediler ki; Filanca yahudiler. Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} dedi ki; **“Biz müşriklerden yardım almayız.”**²

El-Hâfız Ebu Abdullah bunu haber verip senedini Ebu Hâmid el-Sa'idi'ye bağlamıştır. “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} sefer için Medine'den dışarı çıktı. Seniyetü'l Vedâ'yı arkasında bıraktığında bir süvari birliği ortaya çıktı. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, **Onlar kimdir?** dedi. Dediler ki; Kaynukaoğullarından Abdullah b. Selâm'ın grubudur. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, **Müslüman oldular mı?** dedi. Dediler ki; Bilakis kendi dinleri üzeredirler.” Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi}

¹ Nesei, K. Zînet, 5114

² Ebu Davud, K. Cihâd, 2356

Vesellem dedi ki: قُولُوا لَهُمْ فَلْيَرْجِعُوا فَإِنَّا لَا نَسْتَعِينُ بِالْمُشْرِكِينَ “Onlara söyleyin, geri dönsünler. Zira biz müşriklerden yardım almayız.”

Böylece Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, yahudilerden yardım almayı; “Biz müşriklerden/kâfirlerden yardım almayız.” diyerek genellik sıygası ile reddetti.

Şöyle denilmez: “Biz düşmanımıza karşı Yahudilerden yardım alınız. Kâfirlerden yardım almak caizdir. Çünkü Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, kâfir olduğu halde Uhud'da Kuzmân'ın kendisi ile birlikte savaşmasını onayladı. Hayber savaşında Yahudilerden bir takım kişilerden yardım aldı.”

Böyle denilmez. Çünkü kâfirlerden yardım almak, Müslümanların bayrakları altında fertler halinde oldukları zaman caizdir. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in yardım aldığı o kişiler, fertler konumundaydılar. Onun için kendilerine ait birliklerinin başkanı olan, daha önceden Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile anlaşma yapmış bir devlet konumunda olan Kaynukaoğulları bir kabile iken, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile birlikte savaşmaya geldiklerinde Rasule; “Onlar Abdullah b. Selâm grubudur.” denildiğinde, O bu durumda onlardan yardım almayı kabul etmedi. Buna binaen bir kâfirin ordusundan, kendi kâfir devleti bayrağı altında iken yardım almak caiz olmaz.

El-İmam el-Sarâhî, Mebsut'da Siyer kitabında şöyle dedi: “El-Dahâh RadyAllah'u Anh Hadisinden anlaşılan; o yahudiler, gururlu oldukları için Müslümanların bayrağı altında savaşmıyorlardı. Bize göre ise; biz ancak onlar Müslümanların bayrağı altında savaşmışlarında onlardan yardım alınız. Onlar kendi bayrakları ile ayrı bir grup oluşturduklarında onlardan yardım almayız.

Bu Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'den rivayet edilen şu Hadislerin de açıklamasıdır: لا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ “Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız.”¹ “Ben, müşrikle birlikte savaşan Müslüman'dan uzağım.”²

Bunu Nesai, Enes yolu ile rivayet etti. Yani Müslüman müşriklerin bayrağı altında savaşmışında, “ondan uzağım.” demektir.”

Buradan açığa çıkıyor ki; kâfir devletler ile askerî ittifak Şer'iat'a göre haramdır, yapılmaz. Ayrıca Müslüman'a harbî kâfirleri savunma uğruna kanını akıtması helal olmaz. Müslüman ancak insanların küfürden kurtulup İslâm'a girmeleri için savaşır. Kâfirler ise küfürden küfure girmeleri için savaşır. Sen de bu uğurda kanını akıtacaksın! Bu, haramdır.

Caiz olan Anlaşmalar

İslâm Devleti'nin; sulh, ateşkes anlaşmaları, iyi komşuluk anlaşmaları, kültürel anlaşmalar, ticari anlaşmalar ve İslâm'ın onayladığı şartlar ile İslâm Davetinin maslahatlarının gerektirdiği anlaşmalardan benzerlerini yapması hakkı vardır. Bu anlaşmalar İslâm'ın onaylamadığı şartlar içerdiğinde, İslâm'da sahih olmayan o şartlar iptal edilip anlaşmalar diğer şartlar içinde geçerliliğini devam ettirir. Çünkü Şer'iate

¹ Nesei, K. Zînet, 5114

² Nesei, K. Kasâmet, 4698

aykırı olan her şart, Müslümanların Halifesi onaylasa da, razı olsa da batıldır.

- İslâm Devleti ile düşmanı arasında harp hali olduğunda; Davetin maslahatının gerektirmesine göre, o zamanki duruma göre İslâm Devletine düşmanı ile ateşkes anlaşması ve sulh anlaşması yapması caiz olur.

- Davetin maslahatının gerektirdiği bir husustan dolayı İslâm Devleti komşu bir devlet ile veya uzaktaki bir devlet ile iyi ilişkiler ve dostluk anlaşması yapmayı uygun gördüğünde bunu yapması caiz olur.

- Devlet, bazen kâfirlerle sulh anlaşmaları yapmakta, onlara daveti götürmek için, onlar yanında İslâm hakkında bir kamuoyu oluşturmak için bir vasıta/araç olduğunu düşünebilir. Bu tür anlaşmalar yaptığında büyük bir şerri defetmeyi/savuşturmayı ya da başka bir düşmana ulaşmayı düşünebilir. Onun için İslâm Devletine komşu devletlerle iyi komşuluk anlaşması yapması caiz olduğu gibi, kendisinden uzak devletlerle de belirli bir süre için saldırmazlık anlaşması yapması -bunda İslâm Daveti için bir yol, ya da Müslümanları savunmak, ya da İslâm ve Müslümanlar veya İslâm Davetinin seyri için herhangi bir maslahat olduğunu gördüğünde- caiz olur.

Nitekim Rasulallah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, düşmanı ile savaşmak maksadı ile ordusunun geçeceği yolları güvenli kılmak için Benu Medlec ve Benu Damre ile anlaşmalar yaptı. Tebuk'de Yuhanâ b. Ru'be ile devletin Rum yönündeki Şam beldeleriyle olan sınırını güvence altına almak için anlaşma yaptı.

Harp ehlinden bir topluluk, bir şey olmaksızın belirli sene sulh anlaşması yapmayı talep ettiğinde, halife bu talebe bakıp onların çok güçlü oluşlarından dolayı, ya da başka bir nedenden dolayı Müslümanlar için hayır görürse onu yapar.

Çünkü Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

“Eğer barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş.”¹

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} de, Hudeybiye yılında Mekke ehli ile belirli bir süre aralarında savaşı durdurmak üzere sulh anlaşması yaptı. Zira Rasule Hayber ehli ile Mekke ehli arasında, Müslümanlara saldırmak üzerine bir görüş birliğinin olduğu haberi ulaşmıştı. Bunun üzerine, Kureyş ile aralarında düşmanlığı durdurup barış anlaşması yaptı, sonra da Hayber ile savaşmaya yöneldi.

Caiz sulh anlaşmalarının tamamında, anlaşmanın yapılıp yapılmaması kararı halifenin görüş ve içtihadına terk edilmiştir. Çünkü halife gözetleyici/koruyucu olarak nasbedilmiştir. Bu misyonun gereklerinden birisi de öncelikle Müslümanların kuvvetini korumaktır. Kâfirler güçlü olduklarında, ya da çok kuvvetli bir topluluğa ulaşmak için Dâr'ül harpte yoğunlaşmaya ihtiyaç olduğunda, sulh anlaşması yapmakta Müslümanlar için bir maslahat olduğunu görebilir. O zaman yolu üzerinde olan kimse ile sulh anlaşması kaçınılmaz olur. Zira mesele halifenin görüşüne terk edilmiştir. Onu halife, Müslümanlar için hayırlı gördüğü hususa göre değerlendirir. Sulh anlaşması Müslümanlar için hayırlı olmazsa, onlarla anlaşma yapması gerekmez.

Bunun delili Allah'u Teâlâ'nın şu sözüdür:

¹ Enfal: 61

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلُونَ “Üstün durumda iken, gevşeyip barışa çağırmayın.”¹

Ayrıca kâfirler ile savaş farzdır. Bir özür olmaksızın farz olanı terk etmek ise caiz değildir.

Harp ehlinden bir kral, emir veya bir devlet, kendi ülkesinde öldürmek, çarmıha germek v.b. İslâm ülkesinde olması uygun olmayan hususlarda, dilediğine göre hükmetmeye terk edilmesi şartı ile Müslümanlardan zimmet anlaşması yapmak istediğinde, bu isteğe olumlu cevap verilmez. Çünkü engelleme imkânı varken zulme onay vermek haramdır. Ayrıca **zimmî**, muamelata ait hususlarda İslâm hükümleriyle sorumlu olan kimsedir. O kral, emir ya da devletin talep ettiği bu şart ise sözleşme gereğine aykırıdır. Dolayısıyla bu batıl bir şarttır. Böylece sulh ve zimmet anlaşması bu şarta binaen yapılırsa, İslâm’da uygun görülmeyen şartlarından dolayı batıl olur.

Çünkü Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} şöyle demiştir: مِنْ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ “Allah’ın Kitabından olmayan şart batıldır.”²

Eğer o İslâm’ın yönetimine razı olarak zimmet ve sulh anlaşması yapmayı isterse, o Müslümanların zimmeti altına girmiş olur. İslâm ile yönetilir. Yönettiği ülke de İslâm ülkesine dâhil olur. O ülkeleri savunmak, İslâm ülkesini savunmak olur. Onlara yardım etmek de Müslümanlara yardım etmek gibi vaciptir.

Zorunlu Anlaşmalar

Müslümanlar çok zor durumlara düşüp, caiz olmayan bir takım hususlar ile barış yapmak zorunda kalabilirler. Fakat **zaruret çaresizlik şeklinde** olmalıdır. İslâm Devleti, kendisini doğrudan Daveti taşımaya, Allah yolunda savaşmaya götürmeyen bir takım anlaşmalar yapmaya zorunlu kılan iç ve dış krizlerin içine düşebilir. Fakat bu anlaşmalar İslâm Davetini ileride taşıma ya da Davetin durması, şerrini giderme ya da Müslümanların varlığını koruma imkânı sağlayan şartların oluşmasını kolaylaştıran türden anlaşmalar olmalıdır. Bu tür anlaşmaların yapılmasını **zaruret hali** zorunlu kılar. Onun için o anlaşmaları yapması halifeye caiz olur. Bu anlaşmaların Müslümanlara uygulanması da caiz olur. Bu tür anlaşmalar fakihlerin belirlediği şu iki halde vukuu bulur:

1- Harp ehlinden bir topluluk, ülkelerinde kendilerine İslâm hükümlerinin uygulanmaması şartı ile Müslümanlara her sene belirli bir haraç vermeleri karşılığında belirli birkaç sene sulh anlaşması yapmayı Müslümanlardan istediğinde bu kabul edilmez. Çünkü bu küfrü ikrardır/onaylamaktır. Fakat devlet zulme engel olmaya gücü yetmediğinde, bu anlaşmada Müslümanlar için hayır olduğunu gördüğünde ancak o takdirde anlaşmanın yapılması caiz olur. Bu durumda devletin onlara yardım yapma yükümlülüğü olmaz. Çünkü onlar bu anlaşmayla İslâm’ın hükümleri ile kayıtlı olmayı kabul etmemişler ve de İslâm’ın yönetimine boyun eğmediklerinden dolayı da harp ehli olarak

¹ Muhammed: 35

² Buhari, K. Şurût, 2527

kalmışlardır. Dolayısıyla onlara yardım etmek Müslümanlara vacip olmaz.

Nitekim Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Yuhana b. Ru'be ile Tebuk'de Şam beldelerinin sınırında sulh anlaşması yaptı. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onu bölgesinde dini üzere terk etti. O Müslümanların bayrağı ve yönetimi altına girmedi. Belirli bir süre ile sınırlı olan bu anlaşma, o devlete İslâm Devletinden saldırmazlık emanı vermektedir. Dolayısıyla Müslümanlardan o devlete giden kimse, ayrı bir eman olmaksızın o anlaşmanın emanına dâhil olur. Onun, o devletin halkına karşı çıkması caiz olmaz. O devletin tebaasından Müslümanların ülkesine giren kimse de o anlaşmanın emanına dâhil olur. Anlaşma dışında yeni bir emana gerek kalmaz. Ona Müslümanlardan birisinin karşı gelmesi caiz olmaz. Bu devlete ait ticaret malzemeleri taşıyan tüccarlar engellenmezler. Ancak harpte kullanılan silah, harp malzemeleri v.b. gibi malzemeler hariç. Çünkü onlar anlaşmalı kimseler olsalar da, harp ehlidirler.

2- Birinci halin aksidir. Bu kendilerine ses çıkarmamalarına karşılık Müslümanların düşmanlarına mal/para ödemeleridir. Nitekim fakihler şunu zikretmişlerdir: Düşman, Müslümanları kuşatıp onlardan kâfirlere her sene belirli bir şey vermeleri karşılığında, belirli seneler sulh anlaşması yapmayı talep ederlerse, zaruret olmadıkça halifenin Müslümanlara zillet ve düşüklük konumunu içermesinden dolayı bu talebi yerine getirmesi uygun düşmez. **Zaruret hali** ise; Müslümanların helak olmaktan korkmaları ve halifenin bu sulhun onlar için hayırlı olduğunu düşünmesidir. O zaman halifenin bunu yapmasında bir sakınca olmaz. Buna delil de şu rivayettir:

“Müşrikler Hendek günü Müslümanları Medine'de kuşatmışlardı. Böylece Müslümanlar bir belaya düşmüşlerdi.

Bunu Allah'ü Teâlâ şöyle bildirmektedir:

هَذَاكَ ابْتِلَى الْمُؤْمِنُونَ وَزُلُّوا زُلْزَالًا شَدِيدًا **“İşte orada iman edenler imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardır.”**¹

Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Guyyine b. Husan'a bir mesaj gönderip ondan, her sene Medine'nin meyvelerinin üçte birini kendilerine verilmesi karşılığında, beraberlerindekiyle birlikte geri dönmesini talep etti. O, meyvelerin yarısı kendisine verilmedikçe geri dönmeyi kabul etmediğini bildirdi. Ne zaman ki onun elçileri Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in önünde sulh anlaşmasını imzalamak için hazır olduğunda, Ensar'ın efendileri Sa'ad b. Muaz ve Sa'ad b. Ubâde ^{RadyAllah'u Anha} ayağa kalkıp şöyle dediler: “Ya Rasulullah, eğer bu vahiyle belirlenmişse emrolduğun şeyi uygula, eğer senin kendi görüşün ise; biz ve onlar cahiliyyede iken bizim ve onların bir yaptırımını yoktu. Onlar, Medine'nin meyvelerine satın almak ya da misafirlere sunulan ikram dışında cesaret edemezlerdi. O halde Allah bizi Rasulü'nü göndererek dini ile aziz kıldıktan sonra mı onlara karşı düşüklük göstereceğiz? Biz onlara ancak kılıçla karşı dururuz.”

Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **إني رأيت العرب رمتمكم عن قوس واحدة فأحببت أن أصرفهم عنكم فإذا أبيتم ذلك فأنتم وأولئك إذهبوا فلا نعطيكم إلا السيف** **“Ben Arapların bir tek yaydan çıkan oklar gibi üzerinize**

¹ Ahzab: 11

çullandığını gördüm onları üzerinizden savmak istedim. Eğer bunu kabul etmezseniz, işte siz ve işte onlar. (O elçilere dönüp) Haydi gidin. Biz size sadece kılıç gösteririz!”¹

Bu delâlet ediyor ki, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Müslümanlarda zayıflık hissettiğinde başlangıçta sulh yapmaya meyletti. Sonra onlarda Sa'ad b. Muaz ve Sa'ad b. Ubâde RadıyAllah'u Anhın sözleriyle onlarda kuvvet olduğunu görünce de bunu yapmaktan kaçındı. Bu zarar görme korkusu olduğunda, onlara mal vermek üzere kâfirler ile sulh anlaşması yapmakta bir sakınca olmadığına delâlet etmektedir. Zira onlar Müslümanlara galip gelirlerse bütün mallarına el koyarlar ve nesillerini esir alırlar. Şu halde, Müslümanların mallarına ve nesillerine gelecek zarardan esirgemek için malın bir kısmını vermek ehvendir ve daha faydalıdır.

Anlaşmaların Bozulması

İslâm Devletinin yapmış olduğu tüm anlaşmaların belirli bir müddetle sınırlı olması gerekir. Anlaşma yapmanın manası, o anlaşmaya Müslümanların bütün hallerde uyması zorunluluğu olmadığı gibi, anlaşmaya ihanet etmenin ve anlaşmayı bozmanın caiz olması da değildir. Bilakis Şer'iatın belirlediği belirli haller dışında ise anlaşmayı bozmak caiz olmaz. Şer'iatın belirlediği, içerisinde düşmanla yapılan anlaşmanın bozulmasının caiz olduğu haller şunlardır:

1- Anlaşma yapan tarafın, Müslümanların düşmanlarından birisini Müslümanlara karşı desteklemesi halidir. Bu şöyle olur: İslâm Devleti ile başka bir devlet arasında fiili harp hali varken, İslâm Devleti ile arasında anlaşma olan devlet, bu düşmanı silah, mal veya adam ile destekleyip bize karşı ona yardım etmesidir. İşte, bu halde İslâm Devletinin o anlaşmayı bozması caiz olur.

Çünkü Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

“Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden, anlaşma şartlarına uyan ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır. Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.”²

Bunun mefhumu şudur: Müslümanlara karşı birisine arka çıktıklarında, Müslümanlara onlarla olan anlaşmayı bozmaları caiz olur.

2- Anlaşma yapan karşı tarafın, anlaşma şartlarından bir şartı bozma halidir.

Bu, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellemin Hudeybiye sulh anlaşmasında başına gelen durumda olduğu gibidir. Zira Haza'a kabilesi, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile anlaşma yaparak onun himayesine girdi. Kureyş bu şartı bozdu. Benu Bekr kabilesini Haza'a kabilesine karşı kışkırttı. Sonra da pişman olup anlaşmanın devam etmesi için uğraştı. Fakat Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem bu hali anlaşmayı bozmaya caiz kılan bir durum saydı. Sonra da o anlaşmayı bozdu, onlarla savaştı ve Mekke'yi fethetti.

3- Anlaşma yapan karşı tarafın ihanetinden korkulması halidir.

¹ Taberâni

² Tevbe: 4

Bu durumda anlaşmanın bozulması caiz olur.

Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

حَيَاتَةً فَأَبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ “Bir topluluğun hainlik yapmasından korkarsan sen de aynı şekilde (ahdi) bozduğunu onlara bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez.”¹

Bu durumda, düşmana kendisiyle olan anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesi gerekir. Anlaşmanın bozulması hususunda ihanetin bilfiil meydana gelmesi şart koşulmaz. Bilakis, düşmandan sadece korkunun olması, anlaşmayı bozmak için bahane olmaya yeterlidir. İki tarafın da anlaşmanın bozulduğunu aynı anda bilmesi için duyurulması yeterlidir.

4- Anlaşma yapan karşı tarafın İslâm Devleti ile olan anlaşmayı tamamen bozması halidir.

Bu durumda anlaşmanın bozulması ve Müslümanlara böyle davranmaya cesaret etmemeleri için başkalarına ibret ve ders olması maksadıyla onlara şiddetli darbeler vurulması vacip olur.

Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ⁽⁵⁵⁾ الَّذِينَ عَاهَدتْ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ⁽⁵⁶⁾ فِيمَا تَنَفَّقْتَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرَّدَ بِهِمْ مِنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَدْكُرُونَ “Allah katında yürüyen canlıların en kötüsü kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler, onlar kendileri ile anlaşma yaptığın, sonra her defasında hiç çekinmeden ahitlerini bozan kimselerdir. Eğer savaşta onları yakalarsan ibret olmaları için onlar ile arkalarında bulunan kimseleri de dağıt.”²

İşte, Müslümanlara düşmanları ile yapmış oldukları anlaşmaları bozmanın ve o düşman ile savaşmalarının caiz olduğu dört hal bunlardır.

Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ بُلْدُكُمْ يَرِدُ “Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.”³

Bu ayetten önce zikredilen süre ise Allah'ı Teâlâ'nın şu sözünde geçmektedir:

أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا⁽⁴⁾ “Yeryüzünde dört ay dolaşın.”⁴ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ “Verdikleri sözü bozan ... bir kavme karşı savaşmayacak mısınız?”⁵

Ancak anlaşmanın bozulmasında gereken; onlara aynı şekilde bozulduğunun bildirilmesidir.

Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

حَيَاتَةً فَأَبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ “Sen de aynı şekilde ahdi bozduğunu onlara bildir.”⁶

Bu, bütün anlaşmalar hakkında geneldir. Yani onun bilinmesi hususunda sizin ve onların aynı seviyede olması gerekir. Anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesinden ve kendilerini tekrar korumaya almaları için onların bunu öğrenmesinden önce düşmanla savaşmak helal olmaz. Bu gaddarlıktan/ihanetten sakınmak içindir.

¹ Enfal: 58

² Enfal: 55-57

³ Tevbe: 5

⁴ Tevbe: 2

⁵ Tevbe: 13

⁶ Enfal: 58

Bunların hepsi de ahitlerine vefalı olmayan kimseler hakkındadır. Ahitlerine vefalı olan ve İslâm Devleti ile iyi geçinenlere gelince: Müslümanların onlarla olan ahitlerine vefalı olmaları, onların dürüst oldukları gibi, Müslümanların da dürüst olmaları vaciptir.

Zira Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

“Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden, anlaşma şartlarına uyan ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır. Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.”¹

Bunun mefhumu şudur: Yukarıda geçen ikinci halde olduğu gibi bir şartı yerine getirmezlerse, ya da yukarıda geçen birinci halde olduğu gibi Müslümanlar aleyhinde birisine arka çıkarlarsa onlara verilen söz yerine getirilmez. Ancak böyle yapmazlarsa, yapılan o anlaşmaya süresinin sonuna kadar riayet etmeleri vacip olur.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ “Mescid-i Haram’ın yanında kendileriyle anlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Rasulü yanında nasıl bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları sürece siz de onlara dürüst davranın.”²

Bunun mefhumu da, onlar size dürüst davranmadıklarında siz de onlara dürüst davranmayın. Onlar size dürüst davrandıklarında siz de onlara dürüst davranın ve ahitlerine vefalı olun, demektir.

Bunlardan açığa çıkıyor ki; anlaşmalara vefalı olmak, vacip bir husustur. Anlaşma belirli bir süre yapılmışsa, sürenin sonuna kadar ona vefalı olmak da vaciptir. Süresi bittiğinde ise anlaşmanın yenilenmemesi ve sona erdirilmesi caizdir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا “Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.”³

Aynı şekilde anlaşmaları bozanlara karşı sert davranmanın da vacip bir husus olduğu açığa çıkmaktadır. Düşman anlaşma şartlarından birisini yerine getirmezse, ya da tamamını bozarsa, ya da ondan Müslümanların düşmanlarını Müslümanların aleyhine desteklediği ortaya çıkarsa veya onun ihanet etmesinden korkulursa, bütün bunlar Müslümanlara düşmanlarıyla yaptığı anlaşmaları bozmalarını mübah kılar. Müslümanların bu durumlarda anlaşmaları bozmaları ihanet değildir.

Buna binaen devletlerarası anlaşmaların çeşitlerini, bozdukları ya da kendileriyle amel edilmedikleri halleri Şer’iat Koyucu belirlemiştir. Üslup ve seçim hususu halifenin görüş ve içtihadına terk edilmiş olmakla birlikte anlaşmalarda sadece Şer’iat Koyucunun açıkladığı hususa bağlı kalmak ve anlaşmalar hakkında Şer’iatın belirlediği sınırdan durmak vacip olmaktadır.

¹ Tevbe: 4

² Tevbe: 7

³ Tevbe: 4

Harbî Kâfir

Harbî/savaş halindeki **kâfir**; Müslümanların zimmetine girmeyen her kâfirdir. İster anlaşmalı olsun ister emanlı olsun, ister anlaşmalı ve emanlı olmasın fark etmez. İslâm Devleti ile herhangi bir kâfir devlet arasında bir anlaşma yapıldığında, bu devletin tebaası anlaşmalı olup, onlarla aramızdaki anlaşmanın belirlemiş olduğu hususa göre muamele görülür. Bu anlaşmanın belirlediği her husus uygulanır. Ancak anlaşmanın varlığına rağmen anlaşmalı kâfirler, **hükmen harbî kâfir** olmaları konumundan dışarı çıkmazlar. Çünkü anlaşmanın bitmesi veya onlar tarafından veya bizim tarafımızdan bozulması ile birlikte onların hükmü diğer harbî kâfirlerin hükmüne döner.

Bundan dolayı; Müslümanlara karşı onları güçlendirme söz konusu olduğunda onlara silah ve savaş malzemelerinin satışı engellenir. Fakat Müslümanlara karşı onları güçlendirme söz konusu olmadığında onlara silah ve savaş malzemelerinin satışı engellenmez. Özellikle İslâm Devleti -bütün büyük devletlerde olduğu gibi- silah imal edip sattığında engellenmez.

Anlaşmada onlara silah ve savaş malzemeleri satmanın caiz oluşu zikredilse fakat bu satış onları Müslümanlara karşı güçlendiriyorsa bu şarta bağlı kalınmaz. Çünkü bu şart Şer'iata muhaliftir. Şer'iata muhalif olan her şart batıldır, bağlayıcı olmaz.

Kendileriyle aramızda bir anlaşma olmayanlar hükmen değil **fiilen harbî kâfirlerdir**. İster onlar ile aramızda bilfiil harp başlamış olsun ister ise olmasın fark etmez. Dolayısıyla her sefer için özel eman/vize ile olmadıkça onların Müslümanların ülkelerine girmelerine izin verilmez. Onlara ancak belirli, sınırlı bir süre ile ikamet izni verilir.

Ancak **bilfiil savaşan harbî kâfir** devlet ile bilfiil savaşmayan harbî kâfir devlet arasında fark vardır. Bu fark ise; bilfiil savaşan ile barış anlaşmasından önce herhangi bir anlaşma yapılmaz. Onun tebaasından olan bir kişiye ancak, Allah'ın kelamını dinlemek için geldiğinde veya Müslümanların ülkesinde yaşayan bir zimmî olmak için geldiğinde eman verilir. Bilfiil savaşmayan harbî devlet böyle değildir. Zira onunla ticaret anlaşmaları, iyi komşuluk ve diğer anlaşmalar yapılır. Onun tebaasına ticaret, ya da gezinti, ya da yolculuk için İslâm beldelerine girmesine eman verilir.

Eman İsteyenin Konumu

Eman isteyen kimse başkasının evine eman ile giren kimsedir, yani başkasının ülkesine eman ile giren kimsedir. O ister Müslüman olsun ister harbî olsun fark etmez.

Müslüman Dâr'ül harbe eman ile girdiğinde onlardan bir şeye karşı gelmesi haramdır. Zira Müslümanlar, şartları üzeredirler. Onların mallarından bir şekilde karşılaştığında onu gizlice ya da çalarak gasp yoluyla almaz, onu kendisine mülk edinmesi haram olur, onu zorunlu bir şekilde sadaka olarak verir. Onlardan bir şeyi gaspettiğinde onu onlara

geri verir. Çünkü gaspedilen mal kendisinden gaspedilene garantilidir, ister kâfir ister Müslüman olsun ona döndürülür.

Müslüman'ın Dâr'ül küfre eman ile girmesinin caiz olması gibi, harbînin de Müslümanların ülkesine eman ile girmesi caiz olur.

Nitekim Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Mekke'nin fethi günü kâfirlere eman vermiştir.

Şöyle demiştir: وَمَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ **“Kim kapısını kapatırsa emin olur.”**¹

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} müşriklerin elçilerine eman veriyordu ve kendisine eman verilen kimseye ihanet edilmesini haram kılıyordu.

Ebu Said'den Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in şöyle dediği rivayet edildi: لِكُلِّ غَادِرٍ لَوْاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرْفَعُ لَهُ بِقَدْرِ غَدْرِهِ أَلَا وَلَا غَادِرٌ أَكْبَرُ مِنْ أَمِيرٍ عَامَّةٍ

“Her gaddarlık yapan için Kıyamet Günü bir bayrak olur. O bayrak ihanetine göre onun için yükseltilir. Dikkat, ihanet bakımından genel emirden daha büyük ihanet eden olmaz.”²

Ancak eman isteyen harbîye, Müslümanların ülkesinde sadece bir sene kalmasına izin verilir. Zira ona vize bir ay ve iki ay veya biraz daha fazla verilir. Fakat bir seneden fazla verilmez. Bir süre ile sınırlamaksızın ona sınırsız bir eman verildiğinde, muteber olan tam bir yılın dolmasıdır. Çünkü ona Dâr'ül İslâm'da cizye olmaksızın ikamet etme izni bir sene verilir. Bir seneyi geçtiğinde, cizye zorunluluğu ile İslâm ülkesinde ikamet etmek veya dışarı çıkması arasında serbest bırakılır. Bir seneden fazla kalırsa, cizye vermeyi kabul ediyor sayılır. Ona zimmet hükmü verilip zimmî olur ve cizye alınır. Çünkü bir kâfirin İslâm ülkesinde cizye vermeksizin kalması caiz olmaz. Cizye senede bir defa alınır, bir seneden fazla kaldığında ona cizye vermesi zorunluluğu doğar ve o zorunlu olarak zimmî olur. Senenin sonunda, ya da sene dolmadan önce İslâm ülkesi dışına çıktığında ona cizye verme zorunluluğu oluşmaz. Dışarı çıkarsa önceki emanı da iptal olur. İkinci defa İslâm ülkesine girmek istediğinde yeni bir eman alması gerekir.

İslâm ülkesinde oldukları sürece eman isteyenlere yardım etmesi halifeye vacip olur. Onların hükmü zimmet ehli gibidir. Kendisine eman verilen kimse, cezayı gerektiren suç işlediğinde -içki haddi hariç zimmet-ehlinde olduğu gibi ona her ceza uygulanır. Çünkü Dâr'ül İslâm, Şer'i hükümlerin uygulanma yeridir. Dolayısıyla onda bulunan Müslüman, zimmî ve eman verilen herkese Şer'i hükümler uygulanır.

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Hristiyan oldukları halde Necran ehline şunu yazdı: **“Sizden kim riba/faiz ile alış-veriş yaparsa, ona zimmet yoktur.”**³

Riba hükmü İslâm'ın hükümlerindedir. Rasul'ün zimmet ehline riba ile alış-verişi yasaklama hükmünü tatbik etmesi, onları İslâm'ın hükümleriyle sorumlu kılmasına dair bir delildir. Eman verilen kimseye de zimmî muamelesi yapılır.

- Eman isteyen kimse, kendisi için eman alındığında onun bu emanı beraberinde ona ait olan mallarına da eman olur, o mallar için bir eman almamış olsa da. Onun kendisi korunduğu gibi malları da korunur.

¹ Müslim, K. Cihâd ve's Seyr, 3332

² Müslim, K. Cihâd ve's Seyr, 3272

³ İbn Ebu Şeybe, Musnaf'ında rivayet etti.

Dolayısıyla Müslüman onun şarabını ve domuzunu telef ettiğinde, değerini tazmin eder, onu hata ile öldürdüğünde diyetini öder, kasten öldürdüğünde ise öldürülür.

- Eman verilene eziyet etmekten kaçınılması vacip olur. Müslüman'da olduğu gibi çekiştirilmesi haram kılınır. Çünkü ona zimmî muamelesi yapılır.

- Eman verilen varisleri Dâr'ül harp'teyken Dâr'ül İslâm'da öldüğünde malı korunur, varisleri onun varisi olduğunu belgelediklerinde o malı alırlar. O mal ister Müslümanlarda olsun ister ise zimmet ehlinde olsun fark etmez. Çünkü onun malı da emandadır, onun varisi olan ehline teslim edilir.

Kısacası, Müslümanlardan eman talep eden herkese eman vermeleri Allah'ü Teâlâ'nın şu sözünden dolayı caizdir:

“Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın Kelamını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır.”¹

Ayrıca eman, garanti ve söz vermektir.

Rasul SallAllah'ü Aleyhi Vesellem diyor ki: الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ يَدُّ عَلَى مَنْ

سَوَاهِمُ يَسْمَى بِدِمَتِهِمْ أَدْنَاهُمْ “Müslümanların kanları eşittir. Onlar kendilerinden başkalarına karşı tek eldirler. Onların en düşükleri onların zimmeti ile hareket eder.”²

Ancak bu eman, eman isteyenlerin İslâm'ın hükümlerine boyun eğmeleriyle ve üzerlerine cizye vermeleri zorunluluğu gerçekleştiğinde cizye vermeleri ile sınırlıdır.

Bunun delili Allah'ü Teâlâ'nın şu sözüdür:

حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ “Kendi güçleri nispetinde küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar onlar ile savaşın.”³

Yani onlar, İslâm'ın hükümlerine boyun büküp cizye vermedikçe onlardan savaş kaldırılmaz ve onlara savaştan eman verilmez. Dolayısıyla Dâr'ül İslâm'da ikamet ettikleri sürece İslâm'ın hükümlerine boyun bükmeyi kabul etmeleri kendilerine eman verilmesi için yeterlidir. Onlar içerisinde üzerlerine cizye vermenin gerçekleştiği süre olan bir sene Dâr'ül İslâm'da ikamet ettiğinde, ondan dışarı çıkması talep edilir, dışarı çıkmayı kabul etmediğinde onlar zimmî sayılarak kendilerine cizye konulur.

Zimmîlerle İlgili Hükümler

Zimmî; İslâm'dan başka dine mensup olup, bu din üzere kalarak İslâm Devleti'nin tebaası olan herkestdir. “Zimmî” kelimesi, “zimmet” kelimesinden türemiştir. “Zimmet” kelimesi ise; ahd/sözleşme/koruma altına alma anlaşması anlamı taşımaktadır. Zira onlara bizim zimmetimize girme hakkı verilip, onlarla yaptığımız anlaşmaya göre muamelede bulunacağımıza, onlara muamelede ve işlerinin

¹ Tevbe: 6

² İbni Mace, K. Diyât, 2673

³ Tevbe: 29

güdümlümesinde İslâm'ın hükümlerine göre hareket edeceğimize dair söz verilmiştir.

Nitekim İslâm, zimmet ehli için birçok hüküm getirmiştir. Bunlardan bir kısmı:

- Onlar dinlerini terk etmeye zorlanmazlar.
- Onların sadece cizye vermek yükümlülüğü vardır ve onlardan sulh anlaşması şartlarından bir şart olmadıkça cizyeden başka bir mal alınmaz.

Urve b. el-Zubeyr'den Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Yemen ehline şöyle yazdığı rivayet edildi: إنه من كان على يهوديته أو نصرانيته فإنه لا يفتن عنها **“Yahudi ve Hıristiyanlık dini üzere olan kimse dinini terk etmeye zorlanmaz. Onun üzerindeki zorunluluk cizye ödemektir.”**¹

Müşrik ve diğer kâfirler de Yahudi ve Hıristiyanların konumundadırlar. Hasan b. Muhammed b. Ali Ebu Talib'den şöyle dediği rivayet edildi:

“Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Hicr mecusilerine bir yazı yazdı. O yazıda onları, İslâm'a davet ediyordu. Kim Müslüman olursa kabul edileceğini, kim de Müslüman olmazsa cizye konulacağını, ona ait kesilmiş hayvanın yenilmeyeceği ve kadının nikâhlendirilmeyeceği belirtiliyordu.”²

Bu, Hicr mecusilerine has değil, bilakis geneldir. Bu Hadisin mefhumu muhalefeti yoktur. Çünkü lakabın mefhumu delil değildir, ona itibar edilmez.

- Cizye; sadece buluğ çağına girmiş erkeklerden alınır. Nafi'den, o da Eslem Mevlâ Ömer'den şu rivayet edildi:

“Ömer, orduların komutanlarına; cizye koymalarını fakat onu kadınlara, çocuklara ve sakalı gelmemiş olanlara koymamalarını yazdı.”³ Ömer'in bu yazısını kimse kınamadı, eleştirmede. Bilakis Ebu Ubeyd dedi ki: “Bu Hadis kime cizyenin zorunlu olduğu, kime olmadığı hususunda asıldır.”

- Cizye, ancak ödemeye gücü yetenden alınır.

Bunun delili de Allah'u Teâlâ'nın şu sözüdür:

عَنْ يَدِ **“Güçleri nispetinde...”**⁴

Yani gücüne göre demektir. Dolayısıyla zimmî, cizye ödemekten aciz olduğunda ondan cizye alınmaz. Hatta kazanmaktan aciz olup fakir düştüğünde, cizye almamakla yetinilmez, bilakis Beyt-ül Maldan Müslümanlara nafaka verildiği gibi ona da verilir.

- Cizye alırken, cizyenin şiddetle ve eziyet ederek değil de güzellikle alınması ve kaldırılabilceği miktarda alınması vaciptir.

Dolayısıyla onlara zulmedilmez ve onlardan güçlerini aşan miktarda alınmaz. Hişam b. Hakim b. Hazzâm'dan şu rivayet edildi: “O, Filistin'de cizye hususunda eziyet veren bir topluluğa rastladı. Bunun üzerine Hişam dedi ki; Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'i şöyle derken

¹ Ebu Ubeyde rivayet etti.

² Ebu Ubeyde rivayet etti.

³ Ebu Ubeyde rivayet etti.

⁴ Tevbe: 29

işittim: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُعَذِّبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا “Allah, dünyada insanlara eziyet edenleri Kıyamet Günü cezalandıracaktır.”¹

- Cizye almak için kıymeti ne olursa olsun zimmînin geçim vasıtalarının satılması caiz olmaz. Süfyân b. Ebu Hamza’dan şöyle dediği rivayet edildi: “Ömer b. Abdulaziz şunu yazdı: “Zimmet ehline ait bir alet dahi satılmasın.” Ebu Ubeyd dedi ki; Haraçtan dolayı diyorlar. Çünkü ziraat aleti satılırsa ziraat yapamaz ve haracı düşer. Ziraat aletine diğer geçim aletleri kıyas edilir.”

- Zimmî, Müslüman olduğunda ondan cizye düşer. Ubeydullah b. Revâha’dan şöyle dediği rivayet edildi: ”Ben sürekli Meşruk ile beraberdim. Bana şunu anlattı: ‘Vadiden bir adam Müslüman oldu, ondan cizye almıyordu. Ömer’e gelip şöyle dedi: Ey mü’minlerim emiri, ben Müslüman oldum. Ömer dedi ki; ‘Belki sen korunmak için Müslüman oldun!?’ Bunun üzerine o dedi ki; İslâm’da beni koruyan ne var ki? Ömer dedi ki; ‘Bilakis vardır.’ Bunun üzerine Ömer, ondan cizye alınmamasını yazdı.”²

Kâbus b. Ebu Zıbyân’dan o da babasından Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediği rivayet edildi: وَلَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جَزِيَّةٌ “Müslüman’a cizye yoktur.”³

İbni Abbas’tan da Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediği rivayet edildi: لَا تَصْلُحُ قِبْلَتَانِ فِي أَرْضٍ وَلَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جَزِيَّةٌ “Bir yerde iki kiblenin olması uygun değildir. Bir Müslüman’a cizye yoktur.”⁴

Ömer b. Abdulaziz, cizyeden kaçarak Müslüman olanlara düşen cizyeden arta kalanlara bakan âmiline şunu yazdı: “Allah Muhammedi hidayet rehberi olarak gönderdi, vergi tahsildarı olarak göndermedi.”

- İslâm, zimmîye güzel muameleyi emretmiştir. Dolayısıyla ona kibar davranılır ve işine yardımcı olunur. Müslümanlara onun canını, malını ve ırzını korumaları, kuvvetini, evini ve elbisesini garanti etmeleri vaciptir.

Ebu Vail’den, o da Ebu Musa’dan ya da ikisinden birisinin isnadı ile Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: أَطْعَمُوا الْجَائِعَ وَعَوَّدُوا الْمَرِيضَ وَفُكُّوا الْعَانِيَّ “Aç olanı doyurun, hasta olanı ziyaret edin ve esir olanı kurtarın.”⁵

Ebu Ubeyd dedi ki; “Zimmet ehli de aynı şekildedir. Onlar olmaksızın cihad edilir. Esirleri kurtarılır. Kurtarıldıklarında hür kişiler olarak zimmetlerine ve ahitlerine dönerler. Bu hususta Hadisler vardır.”

Amru b. Meymûn’dan, o da Ömer b. el’Hattab’dan, ölümü esnasındaki vasiyetinde şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Benden sonraki halifeye şunu tavsiye ediyorum: ‘... Ona, Allah’ın zimmetini ve Rasulü’nün zimmetini hayır olarak tavsiye ediyorum. Onları savunsun, onlara kaldıramayacakları yükümlülük yüklemesin.”

- Zimmîler, üzerinde buldukları inanç ve ibadetlerini terk etmeye zorlanmazlar.

¹ Ahmed b. Hanbel, Mûs. Mekkiyyîn, 15285

² Ebu Ubeyde rivayet etti.

³ Ahmed b. Hanbel, Mûs. Benî Hâşim, 1848

⁴ Ahmed b. Hanbel, Mûs. Benî Hâşim, 2446

⁵ Buhari, K. Et’ameh, 4954

Bunun delili de Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şu sözüdür: إنه من كان

على يهوديته أو نصرانيته فإنه لا يفتن عنها **“Yahudi ve Hıristiyan olan kimse, dininde fitneye düşürülmez.”**

Yani dinini terk etmeye zorlanmaz. Bilakis o dini üzere terk edilir. Onun dini üzere terk edilmesinin manası, onun inancı ve ibadetleri üzere terk edilmesidir. Bu, Kitap ehline has değildir. Bilakis diğer din mensupları da bu konuda onlara kıyas edilirler.

Bunun delili de Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in mecusiler hakkındaki şu sözüdür: سنوا بهم سنة أهل الكتاب **“Onlara Kitap ehlinin sünnetini (onlara yapılan uygulamayı) uygulayın.”**¹

Diğer müşrikler de mecusiler gibidirler.

- Zimmîlerin kestiklerinin yenilmesi ve kadınları ile evlenilmesi hususuna gelince bakılır:

Kitap ehlinden yani Yahudi veya Hıristiyan iseler, Müslümanlara onların kestikleri yemeleri ve kadınlarıyla evlenmeleri caiz olur.

Bunun delili Allah'u Teâlâ'nın şu sözüdür:

وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ **“Kendilerine Kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine Kitap verilenlerden iffetli kadınlar da size helaldir.”**²

Ehli Kitaptan olmayan zimmîlerin kestiklerini yemek ve kadınları ile evlenmek caiz değildir.

Bunun delili ise, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Hicre mecusileri hakkındaki şu sözüdür: في أن لا تؤكل له ذبيحة ولا تنكح له امرأة **“Ona ait kesilmiş hayvan yenilmez ve kadın nikâhlanmaz.”**

Kâfirlerin Müslümanların kadınları ile evlenmesine gelince; bu kesinlikle caiz değildir. İster Kitap ehlinden olsun ister başkasından olsun, Müslüman bir kadının bir kâfirle evlenmesi kesinlikle haramdır.

Bunun delili de Allah'u Teâlâ'nın şu sözüdür:

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ **“Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildirler. Onlar da bunlara helal olmazlar.”**³

- Zimmîler ile Müslümanların arasında alış-veriş, kira, ortaklık, rehin/ipotek ve benzeri ilişkilerin olması, Müslümanların aralarındaki ilişkilerden farksız bir şekilde caiz olur.

Nitekim Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem yahudi olan Hayber halkı ile o bölgenin arazisinin ürünlerinin yarısını kendisine verilmesi karşılığında o araziye kendi malları ve insanlarıyla işletmeleri hususunda anlaşma yaptı. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, Medine'de bir Yahudi'den ona zırhını rehin vererek yiyecek satın aldı. Bir Yahudi'den bolluk vaktinde ödenmesi kaydıyla iki elbise istedi.

Bütün bunlar, zimmîlerle bütün ilişkilerin yapılmasının caiz olduğuna dair delillerdir. Ancak onlarla alış-veriş veya kira veya ortaklık

¹ Mâlik

² Maide: 5

³ Mümtehine: 10

veya ipotek ilişkisi kurulduğunda sadece İslâm'ın hükümlerinin tatbik edilmesi gerekir, başka hükümlerle işlem yapılması kesinlikle caiz değildir.

Zimmîler, diğer tebaa gibi İslâm Devleti'nin tebaası olurlar. Onların tebaalık hakkı, himaye hakkı, yaşam güvencesi hakkı, güzel muamele hakkı, kibar ve nazik muamele görme hakkı vardır. Onların Müslümanların ordusuna katılma ve onlarla beraber savaşma hakkı vardır. Fakat savaşmak onlara vacip değildir. Hak ve sorumluluklar bakımından Müslümanlarla aynı konumdadırlar. Yöneticilerin önünde, Kadî'nin önünde, işlerin gözetiminde, muamelât ve ceza hükümlerinin tatbikinde herhangi bir ayırım olmaksızın onlara Müslümanlara bakıldığı gibi bakılır. Adalet, Müslümanlar için vacip olduğu gibi onlar için de vaciptir.

Ömer zamanında, Ömer'in onlarla yapmış olduğu anlaşmada, onlara bir takım şartlar koymuş olmasına gelince: Onlar o şartları içeren anlaşmayı kabul ettiler ve o şartlar anlaşma kapsamına girmiş oldu, onlar da buna razı oldular. Dolayısıyla anlaşmanın olduğu gibi uygulanması zorunlu olmaktadır. Ancak belirli hususlarda kendilerine özel, belirli muamele yapılmasını onlarla yapılan anlaşma içermediğinde, onlara Müslümanlara yapılan muameleden farklı muamele yapılması doğru olmaz. Ancak Şer'i nâssın farklı muamele olmasını belirlediği hususlar müstesnadır. Müslüman kadınlarla evlenmelerinin caiz olmaması gibi. Ömer'in onlarla yaptığı anlaşma kapsamına binaen olduğuna dair delil; Ömer'in kendisinin ticaret vergisi hakkında yaptığıdır. O, Müslümanlardan çeyrek öşür, zimmîlerden yarım öşür alıyordu. Halbuki Şer'i hükme göre ticaretinden dolayı ne Müslüman'dan ne de zimmîden vergi diye bir şey alınmaz.

Ebu Hayr'dan şöyle dediği rivayet edildi: “Ben Rûveyfa b. Sâbit'ten, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle derken işittim: **إِنَّ صَاحِبَ الْمَكْسِ فِي النَّارِ** “**Muhakkak ki, vergi alan –yani gümrükte öşür alan- cehennemdedir.**”¹

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle demiştir: **إِذَا لَقِيتُمْ عَاشِرًا فَأَقْتُلُوهُ** “**Öşür vergisi alan ile karşılaştığınızda onu öldürün.**”²

İbrahim'den o da Muhacir'den, Ziyâd b. Hudayr'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: “İslâm'da ilk öşür vergisi alan benim.” Dedim ki; Siz kimden öşür vergisi alıyordunuz? Dedi ki; “Biz Müslümanlardan ve bir zimmîden öşür vergisi almıyorduk. Biz, Tagalluboğulları hıristiyanlarından öşür vergisi alıyorduk.”

Dolayısıyla ticaret vergisi ne Müslüman'dan ne de zimmîden alınmaktadır. Ömer'in aldığı şey ise; Müslüman'dan aldığı zekâtıdır, zimmîden aldığı ise, kabul ederek zimmî oldukları anlaşma şartlarına göre alınandır. Düşüş dönemlerinde zimmîler hakkında yapılanlar ise, anlayıştaki ve Ömer'in zimmî anlaşmalarındaki şartlarında geçenlerin bazısını taklitteki hatadan kaynaklanmaktadır. Doğru idrak edilseydi, Ömer'in sadece onların kabul ettikleri anlaşma şartlarının kapsamını uyguladığı anlaşılırdı. Ayrıca Ömer ^{RadiyAllah'u Anh,} nun zimmîler hakkında iyi muameleyi tavsiye ettiği anlaşılırdı.

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Şâmiyyîn, 16387

² Ahmed b. Hanbel, Müs. Şâmiyyîn, 17365

Buna binaen, zimmîlere en iyi şekilde muamele edilir ve onlara Şer'iatta geçen tatbik edilir. Ancak kabul ettikleri sözleşmenin şartları da uygulanır. O şartlar anlaşmada geçtiği şekilde uygulanır.

İslâm'ın Kâfirler Üzerine Tatbik Edilmesi Farzdır

Dâr'ül İslâm'da İslâm Devleti yönetiminde ister zimmî, ister anlaşmalı, ister ise eman verilen olarak olsun yaşayan herkese İslâm'ın hükümleri aynen Müslümanlara uygulandığı gibi uygulanır. Bu hususta yönetici serbest değildir. Bilakis İslâm'ın hükümleri, tereddüt edilmeksizin tatbik edilmelidir.

Çünkü Allah'u Teâlâ, Kitap ehli için şöyle demektedir:

“Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet, sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma.”¹ وَأَنْ أَحْكَمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَأَنْ أَحْكَمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ **“Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et.”²** إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ **“Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitabı hak ile indirdik.”³**

Bu ise geneldir, Müslümanları ve Müslüman olmayanları kapsar. Çünkü **“insanlar arasında hükmedesin diye”** ibaresindeki **“insanlar”** kelimesi geneldir.

Allah'u Teâlâ'nın şu sözüne gelince:

“Hep yalana kulak verirler, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse ister aralarında hükmet, ister onlarda yüz çevir.”⁴ سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّخْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ

Bundan kast olunan; İslâm Devletinin dışında olup da kendileriyle başka bir kâfir ya da kâfirler arasındaki anlaşmazlıkta Müslümanları hakem kılmak için İslâm Devletine gelen kimselerdir. Bu durumda Müslümanlar, onların arasında hükmetmek ve onlardan yüz çevirmek arasında serbesttirler. Zira ayet, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile sulh anlaşması yapmış olan Medine Yahudileri hakkındadır. Onlar başka bir devlet kabul eden kimselerdir. Onlar İslâm'ın yönetimi altına girmemişlerdi. Bilakis başka bir devlet idiler. Onun için Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile onlar arasında bir takım anlaşmalar vardı.

Zimmî olarak ya da eman verilerek İslâm'ın yönetimi altına giren kâfirler ise, -yani anlaşmalı ya da eman verilmişler gibi İslâm'ın yönetimine boyun bükerek İslâm ülkesine girmeye razı olanlar ise- onlar arasında İslâm'dan başkası ile hükmetmek caiz olmaz. Onlardan İslâm hükmüne başvurmadan kaçınan kimseyi yönetici, o hükme uymaya zorlar. Çünkü o, anlaşma kapsamına İslâm'ın hükümlerine bağımlı

¹ Maide: 48

² Maide: 49

³ Nisa: 105

⁴ Maide: 42

kalmak şartı ile girmiştir. O anlaşma ister zimmî anlaşması olsun, ister sulh anlaşması olsun, ister eman anlaşması olsun Dâr'ül İslâm'da olduğu sürece aralarında bir fark yoktur.

- Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, hıristiyan olan Necran halkına şunu yazdı: **“Sizden kim riba ile alış-veriş yaparsa, ona zimmet yoktur.”**¹

- İbn Ömer şunu rivayet etmiştir: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem evlendikten sonra zina eden iki Yahudi adam getirildi. Bunun üzerine Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem ikisinin recm edilmesini emretti.”²

- Enes, şunu rivayet etti: “Bir Yahudi, ziynetlerini almak için bir cariyeyi taş ile öldürdü. Bunun üzerine Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem onu iki taş arasında öldürttü.”³

O Yahudiler, Müslümanların tebaalarından idiler. Görülüyor ki; onlar, Yahudi siyasi varlıkları sona erdikten sonra, Müslümanların otoritesi altında tebaa olarak varlıklarını sürdürmüşler.

Ancak fiil, onların yanında inançlar babına giren hususlardan olduğunda, bizim yanımızda inançlar hususunda olmasa da, o hususta onlara müdahale etmeyiz. Onları o hususta inandıklarıyla baş başa bırakırız. Zira onlar şarap içmek örneğinde olduğu gibi; mübah olduğuna inandıkları hususta cezalandırılmazlar. Çünkü onlar şarabın haram oluşuna inanmamaktadırlar. Dolayısıyla küfürde olduğu gibi onlar onun cezasına bağımlı kılınmazlar. Biz onlara, inançla alakalı hususu tatbik etmeyiz. Çünkü o zaman dinde zorlama olur.

Allah'ü Teâlâ şöyle diyor:

لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ **“Dinde zorlama yoktur.”**⁴

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem de şöyle dedi: **إنه من كان على يهوديته أو نصرانيته فإنه لا يفتن عنها**

“Yahudi ve Hıristiyan olan kimse, dininde fitneye düşürülmez.”⁵

İnançlarıyla çelişen hususun onlara rağmen zorla tatbik edilmesi onları dinlerinde fitneye düşürmek olur. Onun için onlar inançlar ve ibadetler hususunda zorlanmazlar. Zira cizye vermeyi kabul ettiklerinde, onlarda inançlar olması bakımından küfür üzerinde oldukları halde kabul edildiler, küfür yönetimi üzerinde kalmaları ise kabul edilmez. Dolayısıyla akidelere dâhil olan husustan dolayı cezalandırılmaları, inandıkları küfürden dolayı cezalandırma olur ki bu da caiz olmaz.

Buna binaen, Dâr'ül İslâm'da kâfirlere İslâm'ın hükümlerinin tatbik edilmesi, Müslümanlara tatbik edilmesi gibi vaciptir.

Cizye

Cizye; zimmet ehlienden olan Müslüman olmayanlardan alınan özel bir maldır. Zimmet ehli ise; mutlak olarak Kitap ehli, Arap olmayan müşrikler ve diğer kâfirlerdir.

Cizyenin delili şunlardır: Allah'ü Teâlâ şöyle dedi:

¹ İbn Ebu Şeybe

² Buhari

³ Buhari

⁴ Bakara: 256

⁵ Ebu Ubeyd

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ **“Kendilerine Kitap verilenlerden Allah’a ve Ahiret Gününe inanmayan, Allah ve Rasulü’nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek güçlerinin yettiğince cizye verinceye kadar savaşın.”**¹

- Kays b. Müslim’den o da Hasan b. Muhammed’den şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Hicr mecusilerine onları İslâm’a davet eden bir yazı yazdı. (O yazıda şunu da belirtti:) فمن أسلم قيل منه ومن لا ضربت عليه الجزية في أن لا تؤكل له ذبيحة ولا تنكح له امرأة **“Kim Müslüman olursa ondan kabul edilir. Kim de Müslüman olmazsa ona cizye ödemesi zorunluluğu konulur. Onun kestiği yenilmez ve ona ait kadın nikâhlanmaz.”**²

- Ca’fer b. Muhammed’den, O da babasından Ömer’in şöyle dediği rivayet edildi: “Mecusilere ne yapacağımı bilmiyorum. Onlar Kitap ehli değildirler. Bunun üzerine Abdullah b. Avf şöyle dedi: رسول الله ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’i şöyle derken işittim: سنوا بهم سنة أهل الكتاب **“Onlara Kitap ehlinin sünnetini/onlara yapılan uygulamayı uygulayın.”**³

- İbn Şihâb yoluyla şu rivayet edildi: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Hicr mecusilerinden cizye aldı.”

- Ömer, Fars mecusilerinden cizye aldı. Sahabelerden kimse onu bu hususta kınamadı. Osman, Berberilerden cizye aldı, sahabelerden kimse onu kınamadı.

Müşrik Araplardan ise, sulh ve zimmet anlaşması kabul edilmez. Fakat onlar İslâm’a davet edilirler. Müslüman olurlarsa terk edilirler, İslâm’ı kabul etmezlerse öldürülürler.

Zira Allah’u Teâlâ şöyle dedi: **“Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız ya da Müslüman olacaksınız.”**⁴

Manası; “Müslüman oluncaya kadar” demektir. Ayet, Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in savaştığı Arapların puta tapanları hakkındadır. Dolayısıyla Müslüman olmazlarsa onların öldürüleceğine delâlet etmektedir.

- Yine Hasan yoluyla şu rivayet edilmiştir: “Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, Müslüman olmazlarsa Araplarla savaşmayı, onlardan İslâm’dan başkasını kabul etmemeyi emretti. Kitap ehli ile ise, küçülmüşler olarak güçleri nispetince cizye verinceye kadar savaşmayı emretti.” Ebu Ubeyd dedi ki: “Burada Hasan’ın, “Araplardan” kastının; onlardan Kitap ehli olmayıp da put ehli olanları olduğunu düşünüyoruz.”

Fakat Arapların Kitap ehli olanlarından Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} cizye kabul etmiştir. Bu bir kaç Hadiste açıklanmıştır. Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in Arapların puta tapanlarından bir kişiden dahi

¹ Tevbe: 29

² Ebu Ubeyde

³ Malik

⁴ Feth: 16

cizye aldığı sabit olmamıştır. Fetih ayetinin ve Tevbe suresinin inmesinden sonra onlardan Müslüman olmaları ya da harp dışında bir şey kabul etmemiştir.

Necran ehli, Yemen ehli gibi Araplardan cizye aldığına dair rivayetlere gelince; bu cizyeyi ancak Hıristiyan ve Yahudi Kitap ehlerinden almıştır, Arapların put ehlerinden olanlarından almamıştır.

Halifenin; kimden cizye almayı kabul ettiğini, cizyenin miktarını, cizyenin verilmek zorunda olduğu vakti açıklaması vaciptir. Aynı şekilde; onlara cizyeyi senede sadece bir kere aldığını ve hangi tür zenginlerden aldığını, zenginliğin limitini bildirmesi, Allah’u Teâlâ’nın şu **عن يد** –“**an yedin**” yani “**güçleri kadar**” sözünden dolayı fakirlerden almaması, vacip olmaktadır.

Cizye, kadınlar ve çocuklardan alınmaz. Cizye ancak ödemeye gücü yeten baliğ/yetişkin erkeklerden alınır. Nafi’den o da Ömer’in mevlası/azad ettiği kölesi Esleme’den şu rivayet edildi:

“Ömer, ordu komutanlarına yazdığı yazıda şunları emrediyordu: Allah yolunda savaşmalarını, sadece kendileriyle savaşanlarla savaşmalarını, ancak buluş çağına ermiş olanları öldürmelerini, cizye almalarını, kadın ve çocuklardan cizye almamalarını, buluş çağına ermiş erkeklerden cizye almalarını.”

Ebu Ubeyd şöyle dedi: “Bu Hadis, kimden cizye alınacağı kimden cizye alınmayacağı hususunda asıl konumdadır. Görmüyor musun Ömer, cizyeyi sadece çocuk ve kadınların dışında gücü yeten erkeklere yüklemektedir.”

Ömer ^{RadiyAllah’u Anha},¹ bu hususta hiçbir sahabe kınamadığı için bu, Sahabelerin İcmaa olmaktadır. Bunu Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in Yemen’deki Muaz’a yazdığı da teyit etmektedir. **“Her erginlik çağına gelmiş erkekten bir dinar (vermesi) gerekir.”¹**

Böylece, kadın ve çocuğu zikretmeksizin cizye vermek zorunda olanı erginlik çağına gelmiş erkeklere tahsis etti. Fakat “erginlik çağına gelmiş erkek ve kadın” şeklinde geçen rivayet ise, Hadisçiler nezdinde muteber değildir. Bu hususta sabit olmuş muteber Hadis, erginlik çağına gelmiş kadının zikredilmediği Hadistir. Bu hususta erginlik çağına gelmiş kadının zikredildiği rivayetin sahih olduğu farz edilse, o İslâm’ın ilk yılları ile ilgili olur. Zira müşriklerin kadınları ve çocukları erkekleri ile birlikte öldürüyorlardı. Cizye de böyle idi. Daha sonra Rasul’ün kadın ve çocuklardan almaması ile bu nesh olundu. Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’den sonra Ömer de aynı uygulamayı yaptı.

Alınan cizyenin, İslâm hükümlerine boyun bükme ile birlikte olması gerekir.

Ayette geçen; **وهم صاغرون** “**küçülmüşler olarak**” tabirine gelince; Bu İslâm’ın hükümlerinin onlara uygulanması, küfürlerinden bir şeyi, İslâm dininde haram olan bir şeyi açığa çıkartmamalarıdır. Ülkede İslâm’ın üstün kalmasıdır.

Bunun delili de Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in şu sözüdür: **الاسلام يعلو ولا يعلى عليه** “**İslâm üstün olandır, ondan üstün olmaz.**”

¹ Nesei, K. Zekât, 2408

ÖŞÜR, HARAÇ VE SULH ARAZİLERİ

Ebu Ubeyd şöyle dedi: “Arazilerin fethedilmesi hakkında Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ve ondan sonra gelen halifelerden şu üç hükmü getiren eserlerin rivayet edildiğini gördük:

1- Halkı üzerinde Müslüman olmuş araziler.

Bu arazilerin mülkü onlara aittir. Bu araziler **öşür arazileridir**. Bu araziler hakkında sahiplerine **öşürden** başka verilecek başka bir zorunluluk yoktur.

2- Belirli bir haraç karşılığı sulh yoluyla fethedilen araziler.

O arazi üzerinde bulunanlar, hakkında anlaştıkları miktardan fazlasını ödemeye zorlanmazlar.

3- Savaş ve zorlama yoluyla alınan araziler.

Bu arazi hakkında Müslümanlar ihtilaf etmişlerdir. Bazıları; ‘bunlar hakkında takip edilen yol ganimetler hakkında takip edilen yoldur. Beşe bölünüp paylaşılır. Beşte dördü, o araziye fethedenler arasında parselleştirilir. Beşte biri de Allah’u Teâlâ’nın üstün kıldığı kimseye/halifeye ait olur’ dediler. Bazıları da; ‘onun hakkında hüküm ve görüş imama aittir. Eğer imam o araziye **ganimet** yapmayı uygun görürse, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’in Hayber’de yaptığı gibi onu beşe bölüp paylaşır. Eğer onun **fev** olmasını uygun görürse ne beşe böler ne de paylaşır. Fakat o arazi Müslümanlar var oldukları sürece onlara ait genel mülk olarak kalırlar. Ömer’in Irak bölgesinin ekilip dikilen arazilerine yaptığı gibi yapar.’ dedi. Fethedilen arazi hükümleri işte bunlardır.”¹

Allah’u Teâlâ’nın; Rasulü Muhammed ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} göndermesinden itibaren yeryüzüne ve üstündekilere varis olasıya kadar İslâm’da arazi ya **öşür arazisidir**, ya **haraç arazisidir**, ya da **sulh arazisidir**.

1- Öşür arazisine gelince:

Bu, kendisinden elde edilen ürününden zekât olarak öşür ya da öşürün yarısı alınan arazidir. Dolayısıyla o **öşrî arazidir**. Bu arazinin böyle isimlendirilmesi, arazinin ürününden zekât olarak alınan **öşre** nispetle olmuştur.

Öşür arazisi, Medine-i Münevvere ve Endonezya arazisi gibi üzerindeki halkı savaş olmaksızın Müslüman olan tüm arazileri kapsar. Medine halkı, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ve ondan sonra halifeler döneminde, sadece arazilerinin ürünlerinden zekât olarak **öşür** ödüyorlardı.

Aynı şekilde, ister Medine gibi halkı savaş olmaksızın Müslüman olsun, ister Mekke gibi zorlama ve kuvvet yoluyla fethedilmiş olsun, Arap Yarımadasının tamamı **öşür arazisi** sayılır. Zira Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Mekke arazisini halkından almayı onlara terk etti. Arap Yarımadasının diğer kesimi de aynı şekildedir.

Çünkü Allah’u Teâlâ müşrik Araplardan sadece Müslüman olmalarını ya da savaşmalarını kabul etti. Allah, Rasulü’nü ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’i onların arasından seçti. Kur’an’ı onların dili ile indirdi. Onun

¹ Ebu Ubeyd

için onlar onu anlamaya ve idrak etmeye daha muktedirler. Bundan dolayı onların hepsine Müslüman olmalarını emretti. Müslüman olmayanların ise öldürülmesini emretti. Dinleri üzere kaldıkları halde onlardan cizye kabul etmedi. Onlara ikram edip bu küçülmüşlükten kurtardı. Başlarına cizye, arazilerine haraç koymadı. Bilakis Arap Yarımadasının tamamını da öşür arazisi yaptı. Bu ister halkı savaş yapmaksızın Müslüman olsun, ister zor ve kuvvet kullanma yoluyla fethedilsin fark etmez. Bu arazinin sakinlerini de Müslüman yaptı.

Rasül ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} oradan Yahudilerin çıkartılmasını emretti, ta ki orada İslam'dan başka din kalmasın. Dâremî, Ebu Ubeyde b. Cerrâh yoluyla şu rivayeti tahric etti:

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in son konuşmalarından birisi şu sözüdür: **“Yahudileri**

Hicaz'dan ve Necran halkını da Arab Yarımadasından çıkartın.”¹
Ömer ^{RadyAllah'u Anh} onları dışarı attı.

Onun için bu araziden, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, den bu güne kadar sadece ürünlerinden zekât olarak **öşür** alınır, başka değil.

Hayber arazisi gibi, Müslümanların silah gücü ile fethedip, imamın savaşılar arasında paylaştığı her arazi öşür arazisine katılıp **öşrî arazi** olur. Ya da; Şam ve Hamas'da Müslüman askerlerinin bir kısmında kalmalarını imamın kabul ettiği araziler de **öşür arazisi** olur.

- Nitekim el-Ahves b. Hakim'den şu rivayet edilmiştir: “Hamas'ı fetheden Müslümanlar oraya girmediler. Bilakis el-Erbed nehrinde askerler ordugâh kurdular. Orayı ihya ettiler. Ömer ve Osman'ın zamanını da böyle geçirdiler.”

- Rivayet edildiğine göre; Allah Müslümanları Şam ülkesine üstün/hakim kıldığında, onlar Allah ^{Subhenehü ve Teala} düşmanlarını kırıp geçirmeden ve zaferlerini tamamlamadan fethettikleri şehirlere girmeyi kerih görüp o fethedilen Hamas ve Şam ehli ile anlaşma yaptılar. Bunun üzerine Müslüman askerler el'Mezze'den Şa'bân otlığı arasındaki Berdî otlığında toplandılar. Berdî'nin kenar otlakları, Şam ve köyleri arasında serbest bölge idi. Onlardan bir kişiye ait değildi. Dolayısıyla askerler oraya yerleştiler. Bu Ömer'e haber verildiğinde Ömer onu onayladı. Ondan sonra da Osman onayladı. Bu arazi üzerine, ehlerden haraç alınmadı. Bilakis onlar öşür ödediler. Çünkü o arazi ilk defa Müslümanlara mülk oldu, bu arazilere haraç konulmadı.

Aynı şekilde; imamın zor kullanarak fethedilen arazilerden **ikta** yoluyla, insanlara vermiş olduğu **ikta**/tumar arazileri de öşür arazisine katılıp **öşür arazisi** olurlar. Bu araziler, fetih esnasında sahiplerinin Müslümanlardan kaçarak terk ettikleri arazilerdir, ya da mülkiyeti fethedilen devlete ait olan, oradaki yöneticiye, ailesine veya akrabalarına ait olan arazilerdir. Medine'nin ileri gelen yaşlılarının bazılarının rivayet edildiğine göre, divanda/hazineye ait hesap defterinde; Ömer ^{RadyAllah'u Anh} Kisra'nın ailesinin ve arazisinden kaçan herkesin, savaş alanında öldürülenlerin malına, göllere vr ormanlara el koyduğu görülmüştür. Ömer, bu arazilerden **ikta** ediyordu ve onlardan öşür alıyordu. Böylece bu araziler devlet gücü ile fethedilmiş olsa da **öşür arazisi** kabul edildi. Çünkü o araziler sahiplerinin elinde kalmadı ve

¹ Dâremî

üzerlerine de haraç konulmadı. Bilakis o araziler imam tarafından **ikta** edilmesi/tımar olarak verilmesi ile Müslümanlar sahip oldu.

Aynı şekilde, imamın henüz fethedilmemiş arazilerden tımar olarak verdiği bölüm de -Allah Müslümanlara o araziye fethetmeyi nasip etmesinden sonra kendisine- tımar olarak verilen kimseye hibe olur. Nitekim Halil'de Aynün, el-Martüm, Habrün ve Habrî arazisini Temim el-Dârî, cemaatı ile birlikte Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in huzuruna çıktığında, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, den Allah Müslümanlara fethetmeyi nasip ederse bu yerleri kendilerine ikta' etmesini talep etti. Bunun üzerine Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem oraları ona tımar olarak verdi. Buna dair de ona bir yazı verdi. Ömer de bu yazıya şahit olan iki şahidin birisi idi. Allah, Ömer zamanında oraları Müslümanlara fethetmeyi nasip ettiğinde Temim oraları Ömer'den talep etti. Ömer de Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in vermesine bağlı kalarak oraları ona teslim etti.

İmamın, sahipsiz öşür arazilerinden insanlara tımar olarak verdikleri de aynı şekildedir. Bu Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in, Bilal b. Hâris el-Meznî'ye belirli bir vadinin tamamını tımar olarak vermesi gibidir. Bu arazi, Medine'ye yakın bir öşür arazisidir.

Aynı şekilde, insanın ihya çeşitlerinden birisi ile "**ihya**" ettiği her ölü arazi de öşür arazisine katılıp **öşür arazisi** olur. Bu ihya edilen arazi, ister -Arap Yarımadası ve Endonezya gibi- halkı üzerinde fetihden önce Müslüman olmuş öşür arazilerinden olsun, ister ise zor kullanılarak fethedilmiş ülkelerden -Mısır, Şam, Irak arazileri gibi- haraç arazisi olsun fark etmez.

Câbir Abdullah'tan, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in şöyle dediği rivayet edildi: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ "Kim ölü bir araziye ihya ederse, o onundur."¹

Sa'id b. Zeyd yoluyla da Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in şöyle dediği rivayet edildi: مَنْ أَحْيَى أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَلَيْسَ لِعَرَقٍ ظَلَمٍ حَقٌّ "Kim bir ölü araziye ihya ederse, o onundur. Bir zalimin terine (emeğine) bir hak yoktur."²

Bu arazi çeşitlerinin hepsi de **öşrî arazidir**. Bu araziler hakkında sadece; eğer yağmur suyu ile sulanmış iseler ürünlerinden **öşür**/onda bir alınır veya kuyular, nehirler, sulama kanalları ile sulanmış iseler ürünlerinden öşrün yarısı/yirmide bir alınır.

Bu arazilerin konumu değiştirilmez. Her ne kadar bu araziler el değiştirirse, sahipleri değişse de sıfatı değişmediğinden dolayı konumları değişmez ve değiştirilemez. Zira o araziler, üzerindeki halkın Müslüman olduğu, ya da başlangıçta Müslümanların sahip olduğu veya Arap Yarımadasından olan arazilerdir. Bu sıfatlar ebediyen baki kalır. Bu araziler Müslümanların mülkiyetinden bir kâfirin mülkiyetine geçse dahi bu sıfatlar devam eder. Çünkü sıfat onda ayrılmaz olarak kalır.

Üründen zekât olarak öşrün ödenmesi de o arazi hakkında vacip olarak kalır. O araziden ürün elde edilmez ise, onun hakkında zekât olmaz. Onun için ziraat yapılmadıkça ve ticaret için kullanılmadıkça iskân arazisine zekât yoktur. Ziraat arazisi ticaret için kullanıldığında

¹ Ahmed b. Hanbel, Mûs. Mükessirîn, 14109

² Tirmizi, K. Ahkâm, 1299

ticaret mallarından bir mal olur ve o zaman onun hakkında ticaret mallarıyla ilgili zekât vacip olur.

Öşür arazisi sahiplerinin mülküdür. Sahipleri öşür arazisinin mülkiyetine ve menfaatine sahip olurlar. Satmak, ticaret, rehin olarak vermek, hibe olarak vermek, vakf etmek gibi ondaki tasarruf çeşitlerinin hepsine sahip olurlar. Öşür arazisi aynı şekilde sahiplerinden miras olarak varislerine geçer, rızaları olmadıkça sahiplerinden alınmaz.

Eğer devlet onu sahiplerinden almak istiyorsa, arazinin mülk ve menfaat değerini öder. Ancak arazi sahibi bu araziyi işletmeksizin, imar etmeksizin üç yıl ihmal etmiş ise devlet onu sahibinden alır başkasına verir. Devlet ona herhangi bir mülkiyet ve menfaat bedeli ödemez. Arazinin mülkiyet sebebi; satın almak, miras, ikta ya da ihya gibi ne olursa olsun fark etmez. Çünkü arazinin mülkiyet sebebine değil, işletilmeksizin ihmal edilmesine itibar edilir.

Bundan dolayı Ömer b. Hattab, Bilal b. el-Hâris el-Müznî'den kendisine tımar olarak verilen vadinin arazisinden işletemediği bölümü geri vermesini istedi. Ona şöyle dedi: "Muhakkak ki Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onu sana, insanlardan alıkoyman için tımar olarak vermedi. Sana orayı ancak işletmen için verdi. İşletmeye gücünün yettiği kadarını al, arta kalanını iade et." Bunun üzerine Bilal ona şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki bir şey yapmam. Onu bana Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} tımar olarak verdi." Bunun üzerine Ömer; "Allah'a yemin olsun ki yapacaksın." Böylece ondan işletmekten aciz olduğu bölümü, karşılığında hiç bir şey vermeksizin geri alıp Müslümanlar arasında paylaştırdı. Aynı şekilde Ömer'in minberden şöyle dediği rivayet edildi: "Kim bir araziyi ihya ederse, o onundur. Araziyi taşla çevirerek sahip olanın, işletmeksizin üç yıl bekletmesinden sonra bir hakkı yoktur." Ve şöyle dedi: "Kim işletmeksizin üç sene araziyi boş bırakırsa, sonra da başkası gelip onu imar ederse o, onundur."

Araziyi işletmeksizin üç yıl terk eden kimseden alınıp başkasına verilmesi hususunda Sahabenin İcmaı oluştu.

2- Haraç arazisine gelince:

Bu, Müslümanların gücü ve ordusu ile zor kullanarak fethedilen fakat savaşanlar arasında paylaştırılmayıp imamın sahiplerinin elinde bıraktığı ve hakkında haraç koyduğu arazidir.

Bunda asıl olan şudur: Irak, Şam ve Mısır, Ömer b. el-Hattab zamanında fethedildiğinde Müslümanlar ondan, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}'in Hayber'i paylaştığı gibi oraları aralarında paylaşmasını talep ettiler. Bu arazilerin paylaşılmasını talep edenlerin başında Bilal, Abdurrahman ve Zübeyr vardı. Fakat Ali ve Muaz, Ömer'den o arazileri paylaşmamasını talep ettiler.

Ebu Ubeyd'in el-Emvâl isimli kitabında rivayet ettiğine göre; Ömer ^{RadiyAllah'u Anh} el-Cabiye'ye geldi. O fethedilen arazileri Müslümanlar arasında paylaşmak istedi. Bunun üzerine Muaz ona şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, hoşlanmadığın şey kesinlikle olacak. Sen bugün o araziyi paylaşırsan, gelirin büyük bir kısmı o paylaştığın kişilerin elinde olur. Sonra onlar ölüp giderler. Daha sonra o bir tek adama ve kadına ait olur. Ondan sonra da başka bir toplum gelir, İslâm'da dosdoğru olurlar. Onlar bir şey bulamazlar. Şu halde, onların öncesi ve sonrasını kuşatan bir hususa bak." Bilal ve arkadaşları arazinin

paylaştırılmasında Ömer'e karşı ısrarda dayanılmaz oldular. Öyle ki Ömer şöyle dedi: "Allah'ım beni Bilal ve arkadaşlarının verdiği sıkıntıdan kurtar." Ömer, bu hususta Muhacirler ve Ensar ile istişare etti. Onlara söylediklerinden bir kısmı şöyledir: "Ben arazileri yaban eşeklerine (kâfirlere) terk edip, onlara o araziler için haraç ve kendileri için cizye koymayı uygun buluyorum. Onların ödeyeceği cizye ve haraç, Müslümanların savaşçıları ve nesilleri için ve onlardan sonra gelenler için fey olur. Şu düşmana yakın geçici sınırları görüyor musunuz? Oralardan hiç ayrılmayan adamların olması zorunludur. Şam, Cezire, Küfe, Basra, Mısır gibi şu büyük şehirleri görüyor musunuz? Oraların ordularla ve onlara bol bağışlarla dolması kaçınılmazdır. Eğer araziler ve yaban eşekleri/kâfirler paylaştırılırsa bu nereden temin edilir?" Bunun üzerine onların hepsi de dediler ki: "Görüş sana aittir. Yaptığın ve uygun gördüğün husus ne güzeldir." Ömer onlara görüşü ile ilgili olarak Haşr suresinde geçen fey ayetlerini delil gösterdi.

Onlardan bir kısmı şudur:

“**Bunların arkalarından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş kardeşlerimizi bağışla...**”¹

Bu ayetten; sahabelerin, tabiinlerin, tebait-tabiinlerin çocuklarından daha sonra Kıyamet Gününe kadar gelecek olanların bu feyden hakkı olduğuna delil getirdi.

Onun için Ömer'in düşüncesi şu idi: İhtiyaç; kendisinden orduya harcama yapılan, bağışlar ödenen, devlet dairelerinin idaresine harcama yapılan, zamanın sonuna kadar muhtaç olanlara verilen daimi bir veznenin oluşturulmasına çağrışım yapmaktadır. Bu harcamalar kesintiye uğramayan daimi bir vezneye gereksinim duyurmaktadır. Ömer'in düşüncesi ve Haşr suresinde geçen fey ayetlerini anlayışı; onu fethedilen arazileri Müslümanlar arasında paylaşmaktan sakınmaya, onları sahiplerinin elinde bırakmaya, Müslümanların maslahatları ve ordularına kendisinden harcama yapılan daimi fey olması için o arazilere haraç koymaya götürdü. Ömer'i fethedilen arazileri paylaştırmamaya sevk eden gerçek mana işte budur. Bu manayı, Ömer'in şu sözü ifade etmektedir:

“İnsanların sonuncularını kendilerine bir şey olmaksızın yoksun bırakmam söz konusu olmasaydı, tarafımdan fethedilen her yeri Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Hayber'i paylaştırdığı gibi paylaştırırdım. Fakat oraları bölüşmeleri için onlara bıraktım.”²

Buradan anlaşılıyor ki; haraç arazisinin bizzat kendisi bütün Müslümanların mülküdür. O araziler onlar için alıkonulmuştur. O araziler ancak Müslümanların yerine işletmeleri ve imar etmeleri için sahiplerinin elinde bırakılırlar. Fakat o arazilerden yararlanmalarının ve onları işletmelerinin kendilerinde kalmasına karşılık onlar haraç öderler. Zira onların o arazilerin menfaatine sahip olmaları tasvip edildi.

Onun için bazı sahabeler ve ilim ehlerinden birçok kişi bu arazilerin satılmaması gerektiği görüşündeler. Bunların arasında Ömer, Ali, İbn Abbas, Abdullah b. Ömer, Evzâi ve Mâlik vardır.

¹ Haşr: 10

² Buhari

Evzâi şöyle dedi: “Müslümanların imamları halen cizye arazisinin satılmasını yasaklıyorlar. Âlimleri de onu kerih görüyorlar.”

El-Şi’bî şunu rivayet etmiştir: “Utbe b. Fırkad, Fırat kenarından bir araziye şeker kamışı yetiştirmek için satın aldı. Bunu Ömer’e bildirdiğinde şöyle dedi: “Onu kimden aldın?” O dedi ki; “Onu sahiplerinden aldım.” Muhacirler ve Ensarlar toplandığında dedi ki; “Onların sahipleri işte bunlardır. Onlardan bir şey satın aldın mı?” O; “Hayır,” dedi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi; “Onu kendisinden satın aldığı kişiye iade et ve sana ait olanı al.”

Haraç arazisinin zimmet ehli tarafından satılmasını şunun için kerih gördüler: Çünkü o arazilerin kendileri Müslümanlar için hapsolünmüştür, dolayısıyla vâkıfa benzemektedir, o da satılmaz. Ayrıca o arazilerin zimmet ehlinden satın alınması, Müslüman’ı haraç ödeyen konumuna düşürür. Hâlbuki Müslümanlar haracı “**küçülmüşlük**” sayarlar. Müslümanların ondan uzak olmaları gerekir. Onlar şöyle dediler: “Kim haraç kabul ederse, küçülmüşlüğü ve zilleti kabul etmiştir.”

Ancak bu görüşe sahip olanlardan başka, sahabe ve fakihlerden o arazilerin satılmasında bir sakınca görmeyenler de vardır. Aynı şekilde bazı sahabeler cizye arazisinden satın almıştır. Nitekim İbn Mesûd’un, Dehkân’dan bir arazi satın aldığı rivayet edilmiştir.

Sevri şöyle demiştir: “Zor kullanarak feth olunan ülke halkının arazilerinde kalmasını İmam onayladığında, onlar o araziye miras bırakırlar ve satarlar.”

İbn Seyrîn’den ve Kurtubî’den de bu doğrultuda görüş rivayet edilmiştir.

Ahmed’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Satmak daha uygunsa, kişi ihtiyacını karşılayanı ve insanlara muhtaç kılmayanı satar.”

Kuvvet kullanılarak fethedilen, üzerindeki halkın haraç vermelerine karşılık kalmalarına izin verilen arazinin vakıasına dakik bakıldığında; bu arazinin babalardan oğullarına miras bırakıldığı, nesilden nesile böyle devam ettiği halde hiçbir sahabe ve Müslüman’ın eleştirmedeği görülür. Bu da **haraç arazisinin** öşrî arazi gibi miras bırakıldığına dair kesin delildir. Ancak haraç arazisinde miras bırakılan, ancak onun daimi menfaatidir, arazinin bizzat kendisi miras bırakılmaz. Çünkü o arazi bütün Müslümanlara ait bir mülktür.

Menfaatine gelince: Ömer b. el-Hattab, onun sürekli menfaatinin zamanın sonuna kadar sahiplerinin elinde kalmasına onay vermiştir. Menfaat, mülk edinilir ve miras bırakılır. Menfaatin sahibi; onda satmak, rehin vermek, vasiyette bulunmak, hibe etmek gibi bütün tasarruf çeşitleri ile tasarrufta bulunmak hakkına sahiptir.

Bu bir yöndür. **İkincisine gelince: “Küçülmüşlük”** haraç hakkında gerçekleşmez. O sadece kişi başına cizyede olur. Çünkü arazinin haracını; onu işletip ondan yararlanma imkânı sağlayan arazinin menfaat mülkiyetinin elinde bırakılmasına karşılık olarak arazinin sahibi öder. Onun için haraçta küçülmüşlük ve zillet manaları ortaya çıkmaz. Zira o, menfaat karşılığı ödenmektedir. Menfaat karşılığı ödenen herhangi bir malda, küçülmüşlük olmaz. Görmüyor musun? İnsan evde oturması veya dükkânda ticaret etmesi menfaatine karşılık kira ücreti ödemektedir ve bunda herhangi bir küçülmüşlük görülmemektedir. Onun

için arazinin haracı, ancak arazinin menfaatine sahip olmaya karşılıktır. Dolayısıyla küçülmüşlük sayılmaz. Böylelikle haraç arazisini satın alan kimseye herhangi bir küçülmüşlük atfedilmez.

Üçüncüsüne gelince: Hakkında haraç ödediği fethedilen arazide kalmasına izin verilen kâfirin kendisinin ve neslinin Müslüman olması mümkündür. Onun Müslüman olması ile arazinin menfaatinin mülkiyeti kâfirden Müslüman'a geçmiş olur. Böylelikle haracın ödenmesi de kâfirden Müslüman'a geçer. Bu bilfiil meydana gelmiştir. Zira Irak, Şam, Fars, Mısır ve diğer fethedilen ülkelerin halkları Müslüman olmuştur. Böylece de Müslüman haraç ödeyen olmuştur. Haraç arazisinin intikali de almak, satmak, hibe etmek, miras yoluyla fark olmaksızın Müslüman'dan Müslüman'a olmuştur. Müslümanlar ise eşittirler. Zira bir Müslüman'ın mülkiyeti ile başka bir Müslüman'ın mülkiyeti arasında bir fark yoktur.

Böylelikle açığa çıkıyor ki; haraç arazisinin miras, satın almak, hibe veya vasiyet v.b. yoluyla bir Müslüman'dan başka bir Müslüman'a geçişinde bir sakınca yoktur.

Arazinin sıfatı ve ona gerekli olan husus zamanın sonuna kadar devam eder. Arazinin mülk sahibinin çeşidi ne olursa olsun, mülk ne kadar çok el değiştirirse değiştirsin bu durum değişmez. Çünkü onun sıfatı, zor ve kuvvet kullanılarak fethedilmiş oluşundandır. Bu sıfat zamanın sonuna kadar devam eder ve değişmez. O arazinin menfaatinin mülkiyetinin kâfirden Müslüman'a geçmesi de bu sıfatı değiştirmez. Aynı şekilde o arazi üzerine vacip olan haracı da değiştirmez. Çünkü **haraç**; halkının üzerinde kalmasına izin verilen fethedilmiş arazi ile alakalıdır, mülkle alakalı değil.

Arazinin menfaatine sahip olan kimsenin bu menfaati satması ve değerini isteme hakkı vardır. Çünkü menfaatler satılırlar ve değerleri de hak edilir. Hiçbir kimsenin hatta Müslümanların halifesinin dahi bunu sahibinden zorla alma hakkı yoktur.

Ebu Yusuf şöyle dedi: “İmamın zor ve kuvvet kullanarak fethedip paylaşmasını uygun görmediği, -Ömer b. el-Hattab'ın RadıyAllah'u Anh Irak arazisine yaptığı gibi- ehlinin elinde kalmasını uygun gördüğünde o, onun olur. O haraç arazisidir. Bundan sonra onu onlardan alma hakkı yoktur. O arazi, onların miras bıraktıkları ve sattıkları mülk olur. İmam onlara haraç koyar. Irak arazisinden valilerin kendisine tımar olarak verdikleri kişilerden, sonra gelen halifelere onu geri almaları helal olmaz. Varis ya da satın alanın elinde olanı alamaz. Vali, bir araziyi bir kimsenin elinden alıp başka birisine tımar olarak verirse, bu gasp olur. Birisinden gasp edip başkasına vermiş olmaktadır. İmama bir Müslüman'ın veya anlaşmalının hakkını, onun üzerinde kendisine ait vacip olan hakkın dışında insanlardan birisine tımar olarak vermesi helal olmaz ve izinli değildir. O, onun üzerinde kendisine ait vacip olanı alır...”

Buna binaen devlet, Müslümanlar için zorunlu olan bu maslahattan dolayı haraç arazisinden bir araziyi almaya ihtiyaç duyduğunda, araziden elde edilen menfaatin mülkiyet değerini o arazinin sahibine ödemesi vacip olur, arazinin kendi değerini ödemesi vacip olmaz. Çünkü haraç arazisinin sahibi sadece arazinin menfaatine sahiptir, kendisine değil. Zira arazinin kendisi Müslümanlara aittir. Onun için devlete, ona sahip olduğunun değerini ödemesi vaciptir. Onun sahip

olduğu ise, ne kadar büyük ya da küçük olursa olsun menfaattir. O arazi üzerine yapılmış bina ve dikilmiş ağacın değerini ödememezlik yapmaz. Aksi halde sahip olduğu hakkı gasp etmiş sayılır. Zira o, o arazinin üzerine yaptığı bina ve diktiği ağaçların, üretim için yerleştirdiği teknik cihazların, daimi menfaatlerin sahibi olmaktadır. Dolayısıyla bütün bunların değerinin takdir edilmesi gerekir. Özellikle; arazinin sahibi on binlerce dinara satın almış olabilir. Hâlbuki onun üzerinde olan bina ve ağaçlar o değerinde olmadığı durumlarda, sadece o bina ve ağaçların değerinin ödenmesi ile yetinilmesi, o mal sahibine zülüm olur, hakkının kaybedilmesi olur. Devlet, sahibinin arazisinde bulunan bütün menfaati ödemez ise gasp eden olur. Zira herhangi bir menfaat satıldığında değerinin tamamen ödenmesi gerekir.

Yukarıda geçen haraç arazisi ile ilgili hükümlerin hepsi, **ziraat** için hazırlanmış **arazi** hakkındadır.

Fethedilen ülkelerdeki **iskân arazilerine** gelince: Onların hükümleri ziraat arazisi hükümlerinden farklıdır. Zira **iskân** arazilerine haraç yoktur. Onların kendileri de menfaatleri de mülk edinilir. Bunun delili de Sahabelerin İcmaıdır. Zira Müslümanlar Irak'ı fethettiklerinde Küfe ve Basra'ya ilerleyip oraları yerleşim birimine çevirdiler. Orayı aralarında paylaştırdılar ve oralar onların bizzat mülkü oldu. Ömer b. el-Hattab zamanında, onun izniyle oraların hem menfaatine hem de kendisine sahip oldular. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in ashabi oraları iskân edindiler. Şam, Mısır ve diğer fethedilen ülkeler de aynı şekildedirler. Buralar için herhangi bir haraç ödemediler. Bu iskân arazileri herhangi bir mülk gibi alınıp satılıyordu. Aynı şekilde onlar hakkında zekât da yoktur. Ancak o araziler ticaret malı haline getirilirlerse o zaman, ticaret malı zekâtı onlar için de geçerli olur.

Kuvvet ve zor kullanılarak fethedilen arazilerin durumu İmama aittir. İsterse Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in Hayber'i paylaşması gibi o araziye paylaşır. İsterse o arazinin sahipleri elinde hapsedilmiş olarak terk edip, o arazi hakkında Müslümanlara ait fey olarak haraç koyar. Bu da Ömer'in Irak'ın, Şam ve Mısır'ın ziraat arazileri hakkında yaptığı gibi olur. İmam bu hususta Müslümanlar için maslahat olarak uygun gördüğünü yapar.

3- Sulh arazisine gelince: O, halkının üzerinde belirli şartlarla kalması hakkında anlaşma yapılan arazidir. Sözleşmelere vefalı ve bağlı kalmayı vacip kılan, Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünnetinde geçen ayetler ve sarih Hadislere uygun düştüğü sürece anlaşma şartlarına bağlı ve vefalı olmaları Müslümanlara vacip olmaktadır.

Sulh arazisi, sulh yapılırken hakkında ittifak edilen şartların çeşitlerine göre çeşitli olur.

- Bunlardan bir arazi, anlaşma şartlarına göre halkı oradan uzaklaştırarak Müslümanlara teslim edilir. Bu, Nadiroğulları Yahudilerine yapılan gibidir. Zira Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onlarla, onların Medine'den uzaklaştırılmaları, silah hariç yiyecek ve mallarından devenin taşıdığına kendilerine ait olması hakkında anlaşma yaptı. Bu arazi, Allah ^{Subhenehû ve Teala}, nın, Rasulü'ne fey olarak verdiği hususlardandı. Bu arazi çeşidinin durumu İmama terk edilmiştir. O arazi hakkında Müslümanlar için maslahat gördüğü şekilde tasarrufta bulunur.

- Bir arazi de; mülkiyetinin üzerindeki halkın elinde kalması hakkında anlaşma yapılan ve onların orada kalmalarını belirli bir haraç ödemelerine karşılık onay verilen arazidir. Bu arazinin, kendisi ve menfaati anlaşma şartına göre sahiplerine ait mülk olarak kalır. Onlar o araziye, sahip oldukları herhangi bir mal gibi aralarında el değiştirirler. Onun alım-satımı, vakfedilmesi, hibe edilmesi, miras bırakılması sahiplerine ait bir haktır. O arazi için, hakkında anlaşılan haraçtan başka bir şey konulmaz, artırılmaz. Bu haraç cizye konumundadır. Onun için eğer onların arazisi bir Müslüman'ın eline geçerse, o Müslüman o arazi için haraç ödemez. Çünkü arazi, haraç arazisi değildir. Aynı şekilde o arazinin sahipleri Müslüman olduklarında -Müslüman olan kimseden cizyenin düşmesi gibi- onlardan da haraç düşer. Bu Hicr ve Bahreyn arazisi gibidir. Çünkü Hicr ve Bahreyn, Eyletül Akabe, Dumetul Cendele ve Ezrûh gibi sulh yoluyla feth olunmuştur. Bu şehirler, Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e cizye ödüyorlardı. Kayseriyye hariç, Şam şehirleri de aynı şekildedir. Arap Yarımadası beldeleri, Horasan beldelerinin tamamı ve daha birçoğu sulh yoluyla feth olunmuştur. Onun için onlar hakkındaki hüküm sulh arazisi hükmüdür.

- Bir başka arazi de; arazinin bize ait olması, belirli bir haraç karşılığı orada kalmaları ve onu işletmelerini kabul etmemiz hususunda kâfirlerle hakkında anlaşma yapılan arazidir. Bu arazinin hükmü, kuvvet ve zor kullanılarak fethedilen arazinin hükmüdür, haracı da kuvvet ve zor kullanılarak fethedilen arazinin haracıdır.

DÂR'ÜL KÜFÜR VE DÂR'ÜL İSLÂM

الدَّار “Dâr”); lügatte yer, mesken, ev, belde demektir. Lügatte; kabileye de “dâr” denilir.

Dâr'ül Harp düşman arazisidir, kâfirlerin ikamet edip içinde küfürle hükmettikleri kâfirlere ait beldelerin **Dâr'ül harp** ve **Dâr'ül küfür** olduğu hususunda bir ihtilaf yoktur. Aynı şekilde Müslümanların ganimet olarak elde edip henüz içinde İslâm'ın hükümlerini uygulamadıkları çatışma arazisinin –Müslümanların eli altında olsa da- **Dâr'ül harp** ve **Dâr'ül küfür** olduğu hususunda da ihtilaf yoktur.

Onun için fakihler şöyle diyorlar: “Dâr'ül harpte ganimetler paylaştırıldığında payını alan kimseye o payından satmak ve diğer tasarruflarda bulunması caiz olur.”

Dâr'ül harp ve **Dâr'ül küfür** kelimeleri; düşman beldelerine ve çatışma arazilerine bir tek mana ile verilen isimlerdir.

Aynı şekilde içerisinde yaşayan insanları ister Müslüman olsunlar ister zimmî olsunlar, Müslümanların yönettikleri ve İslâm'ın yönetimi altında olan beldelerin **Dâr'ül İslâm** olduğu hususunda da ihtilaf yoktur.

Fakihler şöyle demişlerdir: “**Dâr'ül küfür**, içerisinde İslâm'ın hükümlerinin hâkim olması ile **Dâr'ül İslâm'a** dönüşür.”

Ancak fakihler, **Dâr'ül İslâm**'ın ne zaman **Dâr'ül küfre** dönüşeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı müçtehitler şöyle demişlerdir:

“Dâr'ül İslâm ancak şu üç şartla Dâr'ül küfür olur:

- Onda küfür hükümlerinin hakim olması,
- Dâr'ül küfre bitişik/sınır komşusu olmak,
- İçerisinde Müslümanların emanı olan ilk eman ile emin olan bir Müslüman ve zimmînin kalmamasıdır.”

Bu söz, bir delile dayanmamaktadır. Bu, **dâr**/ülke vakıasının vasfıdır. Görünen o ki; Müslümanlarla kâfirler arasında savaş olduğunda, kâfirler Müslümanlara ait araziye aldıklarında o arazi üzerinde savaş devam ettiği sürece, bu durumda **Dâr'ül İslâm**, **Dâr'ül küfre** dönüşmüş sayılır ve bununla yetinilir.

Bazı müçtehitler de şöyle dediler: “**Dâr'ül İslâm**, içerisinde küfür hükümlerinin hakim olması ile **Dâr'ül küfre** dönüşür.”

Bu sözün manası şudur: “**Dâr'ül İslâm**”, “**Dâr'ül küfür**” sözlerimiz, “**dâr**” kelimesinin “**İslâm**” ve “**küfür**” kelimelerine terkibinden oluşan isim tamlamalarıdır.

“**Dâr**” kelimesi, “**İslâm'a**” veya “**küfre**” ancak onda İslâm ya da küfrün hakim olması ile izafe edilir. Bu da, Cennette “**selâm**” olduğu için ona “**Dâr'üs-selâm**”, Cehennemde de “**bevâr**”/helak olduğu için “**Dâr'ül-bevâr**” denilmesi gibi. İslâm'ın veya küfrün hakim olması ise, hükümlerinin hakim olması ile olur. Dolayısıyla bir

dârda küfür hükümleri hakim olunca orası **Dâr'ül küfre** dönmüş olur ve “**Dâr'ül küfür**” terkibi doğru olur. Bundan dolayı, başka bir şart olmaksızın içerisinde İslâm'ın hükümlerinin hakim kılınmasıyla ülke **Dâr'ül İslâm'a** döndüğü gibi, içerisinde küfür hükümlerinin hakim olmasıyla **Dâr'ül küfre** de dönüşür.

Mademki, mesele **dârın** vakıası ile alakalıdır, o halde ülkenin **Dâr'ül küfre** veya **Dâr'ül harbe** bitişik olup olmamasının pek önemi yoktur. Çünkü İslâmî beldelerin geçici sınırlarının hepsi de **Dâr'ül harbe** veya **Dâr'ül küfre** bitişiktir. Bununla birlikte oralar Sahabelerin İcmaı ile **Dâr'ül İslâm'dır**. Eğer bu şart olsaydı, **Dâr'ül İslâm**'ın bütün sınırları **Dâr'ül küfür** olurdu.

Aynı şekilde, **dârı Dâr'ül İslâm** yapma hususunda emanın Müslümanların emanı olmasının şart sayılmaması, kâfirlerin nüfuzu ve emanına boyun bükmüş İslâm beldelerinin, İslâm ile yönetildiğinde Dâr'ül İslâm sayılmalarına yol açar. Hâlbuki orada Müslümanlar, Müslümanların emanında değil de kâfirlerin emanındadırlar.

Gerçek ise, ülkenin **Dâr'ül İslâm** ya da **Dâr'ül küfür** sayılmasında şu iki hususa bakılır:

1- İslam ile **yönetime**,

2- Müslümanların emanı ile yani sultanı/otorite sahibi ile **emana**.

Dârda bu iki unsur yani İslâm ile yönetilmesi ve emanın Müslümanların emanı ile yani sultanı ile sağlanması gerçekleştiğinde o **Dâr'ül İslâm'dır**. Bu iki unsurun oluşması ile Dâr'ül küfür Dâr'ül İslâm'a dönüşür. Ancak bu iki unsurdan birisi olmadığında ülke Dâr'ül İslâm'a dönüşmez. **Dâr'ül İslâm**, İslâm ile yönetilmediğinde **Dâr'ül küfür** olur, İslâm ile yönetildiği halde emanı Müslümanların emanı yani sultanı ile değil de kâfirlerin emanı yani sultanı ile sağlandığında da **Dâr'ül küfür** olur.

Buna binaen, bugün Müslümanların bütün ülkeleri, **Dâr'ül küfürdür**. Çünkü İslâm ile yönetilmiyorlar. Aynı şekilde, kâfirler o ülkeleri bir Müslüman'a kendi emanları ve otoriteleri altında İslâm ile yönettirseler dahi oralar **Dâr'ül küfür** olarak kalır. Bugün Müslümanların ülkelerinin Dâr'ül İslâm'a dönüşebilmesi için orada İslâm'ın yönetiminin kurulması ve emanının Müslümanların emanı -yani sultanı- ile olması gerekir.

Buna binaen **dârın** vakıası, ülkenin **yönetime** ve yönetiminin gereklerinden bir cüz olduğu için **emana** bakarak vasıflandırıldığına delâlet etmektedir. Dolayısıyla Dâr'ül İslâm, İslâm yönetimi veya Müslümanların emanı ile sağlanan emanı kaybettiğinde Dâr'ül küfre dönüşür. Ülkenin **Dâr'ül İslâm** olarak kalmasının şartı, İslâm ile yönetilmesi ve emanının Müslümanların emanı ile olmasıdır.

Dâr'ül küfre gelince; o, İslâm ile yönetilmediği ve emanı da Müslümanların emanı ile olmadıkça Dâr'ül İslâm'a dönüşmez. Zira bu iki husus gerçekleşmedikçe ülke **Dâr'ül küfür** olarak kalır. Şu halde **İslâm ile yönetim** ve emanın **Müslümanların emanı** ile olması, ülkenin **Dâr'ül İslâm** olarak vasıflandırılması bakımından gerekli iki husustur.

Özetle; dârin **Dâr'ül İslâm** veya **Dâr'ül küfür** olması, “**dâr**”ın vakıası ile alakalıdır. Lügate; kabileye “**dâr**” ismi verilir. **Dâr'ül harp**, düşman arazisidir. “Dâr'ül harp-Dâr'ül İslâm” ve “Dâr'ül küfür-Dâr'ül İslâm” dediğimizde, her ikisiyle de aynı manayı kast ederiz. Zira Müslümanlar, insanlar **Lâ ilahe illallah** diyesiye kadar ya da İslâm hükümlerine boyun bükesiye kadar harp etmekle yani savaşmakla emrolunmuşlardır. Ancak kâfir olarak kalıp, İslâm'ın hükümlerine boyun bükerlerse onlara karşı savaş durdurulur. İslâm'ın yönetimi altına girmedikleri takdirde onlarla savaşılır. Zira onlarla savaşmanın sebebi; davete icabet etmeyen kâfir olmalarından dolayıdır. Savaşın durdurulmasının sebebi de; İslâm ile yönetilmeyi kabul etmeleridir. Kâfir olarak kalıp da İslâm ile yönetildiklerinde, savaşın durdurulmasının ve harbin sona erdirilmesinin vacip oluşunun sebebi doğmuş olur. Bu da, ülkelerini Dâr'ül harpten Dâr'ül İslâm'a dönüştürenin onların İslâm ile yönetilmeleri olduğuna delâlet etmektedir. Zira harbin devam etmesi ya da durdurulmasının kendisine bağlı olduğu husus, **İslâm ile yönetim** olmaktadır. Bu da; ülkenin **Dâr'ül İslâm** ya da **Dâr'ül küfür** olmasını belirleyen vasfın **İslâm ile yönetim** olduğuna delâlet etmektedir. Onun yönetim olmasının manası; **iç ve dış emanın** kendisi ile olduğu sultan/otorite sahibi olması yani İslâmî otorite olmasıdır. Aksi halde, yönetim olarak ayırt edici vasfını kaybetmiş olur. Buna binaen **İslâm ile yönetim** ve onun gereklerinden bir gerek olan **emanı**, ikisi ülkenin **-Dâr'ül İslâm** ve **Dâr'ül küfür** olması- vasfını belirlemektedir.

Buna başka bir delil de; halife yani devletin reisi, küfür hükümleri ile yöneterek İslâm ile yönetmediğinde, İslâm ile yönetesiye kadar onunla savaşmaları Müslümanlara farz olmaktadır. Aynı şekilde Müslümanlar İslâm'ın hükümlerini terk ettiklerinde, İslâm'ın hükümlerine tekrar dönesiye kadar onlarla savaşması İmama farz olur. Bu da **İslâm ile yönetmenin** Müslümanlar da olsa, İslâm ile yönetmeyen ile savaşmayı gerekli kılan olduğu hususunda gayet açık bir husustur. Bu da bir ülkenin **Dâr'ül harp** olduğunun kendisi ile bilindiği alamete delâlet etmektedir.

Dâr'ül küfür ve **Dâr'ül harp** aynı manaya gelmektedir. Ancak **dâr** belirli bir tamlanana tamlanması/eklenmesi onun vasfını oluşturmaktadır. O vasıf da **yönetimin** vasfıdır. Aynı şekilde **Dâr'ül İslâm** da ancak ülkenin yönetimi ile vasıflanır. Ayrıca fethedilen ülkeler, halkları kâfir olarak kalsalar da İslâm ile yönetildiklerinde, kesinlikle **Dâr'ül İslâm** olurlar.

MÜ'MİNLERİN KÂFİRLERİ VELİ EDİNMELERİ

Allah'ı Teâlâ şöyle dedi:

لا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ
“Mü'minler mü'minler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah katında bir değeri yoktur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır. Allah sizi kendisiyle sakındırır. Dönüş Allah'adır.”¹

Yakub, تَقِيَّةٌ –kelimesini hemzesiz okuyarak “**takıyyeten**” şeklinde okumuştur. Bu, hasen/sahih ile garip arası bir okuyuştur.

Mücahid ve diğerleri تَقَاةٌ –“**tukâtan**” şeklinde okumuştur.

El-Kâmus el-Muhit de تَقِيَّةٌ –kelimesinin “**korunma, sakınma**” manası olduğu bildirilmiştir.

Ayetteki bu nâs, ayetin konusunu belirlemektedir. تَقِيَّةٌ “**takıyyeten**” kelimesinin lügat manası, kelimenin bu ayetteki anlamını belirlemektedir. Çünkü bu kelime için Şer'i bir mana tespit edilmemiştir. Dolayısıyla onun tefsirinin lügat manası ile olması gerekmektedir. Sadece bu esasa binaen, bütüncül ve detaylı olarak anlaşılır.

Ayetin nüzul sebebi hakkında bir takım hadislerle gelince; eğer onlar sahih iseler, ayette geçen hususun ayrıntılarına dikkat çekmektedirler, fakat ayetin konusunu ve ayetin dil ve Şer'iatın delaletlerine göre cümlelerin manalarını değiştirmezler.

Ayetin cümlelerindeki açık konusu, mü'minlerin kâfirlere **velayetidir**, yani dostluklarıdır. Zira nâs şudur: لا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ “**Mü'minler mü'minler dışında kâfirleri veli edinmesinler.**”²

Bir ayet veya bir hadis, belirli bir konu hakkında geldiğinde bu konuya has olur, başkasını kapsamaz. Dolayısıyla konu, ayetin kendisini kesin bir şekilde nehyederek hakkında gelmiş olduğu, mü'minlerin kâfirleri veli edinmeleri meselesidir. Bu, bu konu hakkında gelmiş olan tek ayet değildir. Bu konu hakkında birkaç ayet daha gelmiştir.

Allah'ı Teâlâ'nın şu sözleri gibi:

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا⁽¹³⁸⁾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
“**Münafıklara, kendilerine elem verici bir azap olduğunu müjdele. Onlar iman edenleri bırakıp da kâfirleri veli edinirler.**”³ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ “**Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri veli edinmeyin.**”⁴ لا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ
لا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
“**Allah ve Ahiret gününe iman eden bir topluluğun Allah ve Rasul'üne karşı gelenlere sevgi beslediğini görmezsin.**”⁵ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي
“**Yahudi ve Hıristiyanları veli edinmeyin.**”⁶

¹ Ali İmram: 28

² Ali İmram: 28

³ Nisa: 138-139

⁴ Nisa: 144

⁵ Mücadele: 22

⁶ Maide: 51

وَعَدُوْكُمْ اَوْلِيَاءَ “Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları veli edinmeyin.”¹ v.b.

Dolayısıyla konu, mü'minlerin kâfirlere **velayeti** konusudur. Ayetin diğer kısımları konuya ait ayrıntıdır. Zira Allah'ı Teâlâ, mü'minlere kâfirleri kendilerine **veli** edinmelerini nehyetmiştir. Bu nehye kesinlik ifade eden ibareler eşlik etmiştir. Kim onu yaparsa yani kâfirleri veli edinirse Allah'ın ondan uzak olduğu bildirilmiştir. Sonra bu kesin nehyiden bir tek durum istisna kılınmıştır. O da, mü'minin kâfirden eziyet/işkence görmekten kaygı duymasıdır. Bu durumda, bu eziyeti defetmek için kâfiri veli edinmesi ona caiz olmaktadır. Bu, eli çaresiz olarak kâfirin sultası altında olduğunda söz konusudur. Yani kâfirden çekinmek, onu veli edinmeyi caiz kılmaktadır. Çekinme gittiğinde veli edinmek haram olur.

Buna binaen, mesele asıl olanı gizleyerek veli edinir görüntüsü vermek değildir. Bilakis mesele; kâfiri kendisine **veli** edinmenin genel haram oluşundan, mü'minin eli kolu bağlı olduğunda kâfirden çekinmesi halinin istisna edilmesidir.

Buna binaen ayetin manası şöyle olur: Kâfirleri kendilerine **veli edinmekten**, onlardan yardım istemekten, onlara sığınmaktan, onlarla kendileri arasında bir muhabbet olacak şekilde onları dost edinmekten mü'minlerin kesin olarak nehyedilmeleridir.

Dolayısıyla, mü'minleri bırakıp kâfirleri **veli edinmeleri** mü'minlere haram kılınmıştır. Sonra bunda **bir tek durum** istisna edilmiştir. O da, onların **otoriteleri altında olduklarında onlardan korkunun var olması** halinde söz konusudur. Zira o zaman onların kötülüğünü ve eziyetini uzaklaştırmak için onlara sevgi ve dostluk görüntüsü vermek caiz olur. Yani onların yönetimi altında olduklarında, onlardan korkunun var olması halinde kâfirleri dost edinmeleri Müslümanlara caiz olur. Bu halin dışında kesinlikle caiz olmaz. Bu sadece mü'minlerle birlikte olan kâfirlerle ilgilidir. Zira ayet, Mekke'deki müşriklerle alakaları olan mü'minlerin durumu hakkında inmiştir. Zira ayet, Medine'de olanlara Mekke'deki müşrikleri veli edinmeyi nehyetmektedir ve de bütün mü'minleri de nehyetmektedir. Yalnız bu nehyiden Mekke'deki mü'minleri bu nehyin dışında bırakmaktadır. Zira onlar, elleri kolları bağlı, müşriklerin otoriteleri altında idiler. Dolayısıyla ayet, onları kâfirlerin eziyetinden kendilerinde korkunun olması durumundan dolayı istisna etmiştir.

İşte, ayetin konusu budur, manası budur ve ondan istinbat edilen Şer'i hüküm budur. O da yardım, dostluk, yardım istemek v.b. **veli edinmenin** bütün çeşitleri ile **kâfirleri veli edinmenin** haram kılınmasıdır. Çünkü ayetteki اَوْلِيَاءَ –“**veliler**” kelimesi genel olarak geldi. Dolayısıyla bütün manalarını kapsamaktadır. Onları **veli edinmenin** caiz oluşu ise; onlardan **çekinme/sakinmaları** halindedir. Yani kâfirler mü'minlere galip geldiğinde, Mekke'de müşriklerle birlikte yaşayan Müslümanların durumu gibi, Müslümanların tamamen elleri kolları bağlı/çaresiz olduklarında, kâfirlerin eziyet ve şiddetli zulmünden korkunun olduğu durumdadır. Ayetin başka bir manası yoktur. Ondan bu hükümden başka herhangi bir hüküm de istinbat edilmez.

¹ Mümtehine: 1

Bazılarının şu sözüne gelince:

“التقية –**Takıyye**; Müslüman’ın, kendisine eziyet etmesinden çekindiği, kendisinde olan hakikatin bilinmesinden dolayı korktuğu herhangi bir şahsın önünde gizlediğinin zıttı görüntüsünü vermesidir. Kendisinden sakınılan ve korkulan şahıs ister kâfir olsun, ister Müslüman olsun fark etmez.” Bu söz, apaçık yanlıştır. Ayet hiçbir şekilde buna delâlet etmemektedir. Çünkü **“Onlardan sakınmanız hali müstesna”** sözünün manası; ‘kendisinden sakınılan bir şeyden dolayı onlardan sakınmanız hali müstesna’ demektir. Zira اتقيت الشيء تقية “Bir şeyden takıyye ederek sakındım” sözünün manası; o şeyden sakındım demektir. **“Tukâte”** –التقاة ve **“Takıyyete”** –التقية aynı anlamdadır. Bu; mü’minlerin, mü’minleri bırakıp kâfirleri veli edinmelerinin nehyedilmesinden istisna edilen haldir ve de bu istisna, istisna edilen hususa hastır.

Buna binaen Müslüman’ın, küfürle yöneten fasık zalim yöneticiye, eziyetinden korkarak sevgi göstermesi haramdır. Aynı şekilde, görüşte kendisine muhalif olan Müslüman’a buğzunu gizleyerek sevgi göstermesi de Müslüman’a haramdır. Kâfir ya da zalim fasık birisi önünde İslâm’a bağlı olmama, ona özen göstermeme görüntüsü vermek de caiz olmaz. Zira bunun ve benzerlerinin hepsi de Şer’iatın Müslümanlara haram kılmış olduğu nifaktır/iki yüzlülüktür. Zira **“Onlardan sakınmanız hali müstesna...”** sözünün konusu, Mekke’de müşriklerin arasındaki Müslümanların halinin vakıası ile sınırlıdır. Yani **Müslümanların kâfirlerin otoritesi altında olup onların otoritelerini ortadan kaldırmaya güçlerinin yetmediği hal ile yani çaresiz oldukları hal** ile sınırlıdır. Dolayısıyla kendilerinden sakınılan bir hususun kendilerine gelmesinden sakınarak kâfirleri veli edinmeleri Müslümanlara caiz olmaktadır. Bu kendisinden sakınılan husus ister canlarına, ister mallarına, ister namuslarına ister ise maslahatlarına gelmesi söz konusu olsun fark etmez. Sadece bu halde mü’minlerin dışında kâfirleri veli edinmek caiz olur. Bu halin içine giren her hususta kâfirleri veli edinmeleri Müslümanlara caiz olur. Bunun dışında caiz olmaz. Şu halde mesele; içerisinde kâfirleri veli edinmelerinin Müslümanlara caiz olduğu halin açıklanması meselesidir. **O hal ise; Müslümanların, kâfirlerin otoritesi yani yönetimi altında olmalarından dolayı kâfirlerin önünde elleri kolları bağlı/çaresiz olmalarıdır.** Başkası kesinlikle değildir.

Muhammed b. Cerir el-Taberi tefsirinde şöyle dedi: “لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً” **“Mü’minler mü’minler dışında kâfirleri veli edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah katında bir değeri yoktur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.”**¹ Bu ayetin açıklanması hakkında şunlar söylenmiştir:

“Ebu Ca’fer şöyle demiştir: Bu, Allah Azze ve Celle tarafından, kâfirleri destekçi, yardımcı, koruyucu edinmekten mü’minlere nehiydir.

¹ Ali İmram: 28

Zira يتخذ -kelimesinin son harekesi kesredir. Bu ise nehyde müzâri fiile cezim konulması ile ilgilidir. Çünkü ذ -zâl harfinin harekesi aslında cezimdir/sükûndur. Cezim ise geçiş halinde kesreli okunur. Bunun manası şöyle olur: “Ey mü’minler! Kâfirleri destekçi, yardımcı, koruyucu edinmeyin, dinlerine rağmen onları veli edinmeyin, mü’minlerin dışında onlara Müslümanlara karşı destek vermeyin. Bunu kim yaparsa, o Allah Subhenehû ve Teala’ dan bir şey üzere değildir. Yani bunu yapmasıyla Allah’tan uzaklaşmış olur. Dininden çıkıp küfre girmesinden dolayı Allah ondan uzaktır.” إلا أن تتقوا منهم تقاة “**Onlardan sakınmanız hali müstesna...**” Yani onların yönetimi altında olup canlarınız hakkında onlardan korkmanız hali müstesnadır. Bu durumda onlara karşı içinizde düşmanlık besleyerek dillerinizle dostluk görüntüsü verin, küfürden bir hususta onları izlemeyiniz/onlara uymayınız. Bir Müslüman’a karşı onlara destek vermeyin, şu hususlardan dolayı:

- Bana el-Müsni anlattı. Dedi ki; Abdullah b. Sâlih dedi ki; Bana Muaviye b. Sâlih Ali’den o da İbni Abbas’tan şu sözünü rivayet ederek anlattı: لا يتخذ المؤمن الكافرين أولياء “**Mü’minler mü’minler dışında kâfirleri veli edinmesinler.**”¹

Ancak kâfirlerin galip/hakim olmaları hali müstesnadır. Bu durumda mü’minler onlara nezaket gösterirler, fakat dinde onlara muhalefet ederler. Bu, إلا أن تتقوا منهم تقاة “**Onlardan sakınmanız hali müstesna...**” sözünün manasıdır. Sonra şöyle diyordu:

- Hasan b. Yahya bize anlattı. Dedi ki; Abdurrezzak bize haber verdi. Dedi ki; Bize, Muammer Katâde’den; لا يتخذ المؤمن الكافرين أولياء “**Mü’minler mü’minler dışında kâfirleri veli edinmesinler.**”² sözü hakkında rivayetle şöyle dediğini haber verdi: “Mü’mine, dini hakkında kâfiri veli edinmesi helal olmaz.” إلا أن تتقوا منهم تقاة “**Onlardan sakınmanız hali müstesna...**” sözü hakkında da şöyle dedi: “Onunla senin aranda akrabalığın olması, ondan dolayı onunla alaka kurmandır.”

- Ebu Câ’fer şöyle dedi: Katâde’nin sadece kendisine ait te’vilinde/açıklamasında söylediği budur. Ayetin zâhirinde sadece kâfirlerden sakınmalarının istisna kılınması vardır. Bu sözün baskın manası; mü’minlerin kâfirlerden korkması” manasıdır. Dolayısıyla Allah’ın bu ayette zikrettiği “**takiyye**” sadece kâfirlere karşı takiiyedir, başkalarına karşı değil. Katâde burada şu manaya yönelmiştir: “Onlarla sizin aranızda akrabalığın olması halinde onlarla akrabalık bağı hususunda Allah’tan sakının. Dolayısıyla onlarla akrabalık bağını kurun.” Bu, o sözün baskın manası değildir. Kur’an’da te’vil, Arapların aralarında kullanılan sözün bilinen zâhir manasındaki baskın manaya binaen olur.”³

Ebu Ali el-Fadl b. el-Hasan el-Tabrasî, Mecmu’ul Beyân Fi Tefsir il-Kur’an isimli kitabında, yukarıda geçen Ali İmran: 28. ayeti hakkında şöyle dedi:

¹ Ali İmram: 28

² Ali İmram: 28

³ Taberi’nin sözü burada sona erdi.

“Takıyyeten” – تَقِيَّة – kelimesini hemzesiz okuyarak تَقَاة – “Takıyyeten” şeklinde okumuştur. Bu hasen kıraattır. Mücahid ve diğerleri تَقَاة – “Tukâten” şeklinde okumuştur...

Dünya ve Ahiretin sahibi, aziz ve zelil kılmaya kadir olan Allah Subhânehü; Kendi katında olana ve Allah’ın düşmanları olan kâfirlerin yanında değil de Allah’ın dostları olan mü’minlerin yanında olana rağbet/istek olması için yanlarında izzetlenmenin olmadığı ve düşmanlıklarından dolayı da zilletlenmenin olmadığı kimseleri veli edinmekten mü’minleri nehyini açıklarken şöyle dedi: لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ

أَوْلِيَاءَ **“Mü’minler mü’minler dışında kâfirleri veli edinmesinler.”**¹

Yani mü’minlere kâfirleri kendilerine veli edinmeleri, onlardan yardım istemeleri, onlara sığınmaları ve onlara muhabbet gösterisinde bulunmaları yakışık almaz. Böyle bir şey yapılmamalıdır. Bu nehiy Kur’an’da birkaç yerde de geçmektedir.

Şu ayetlerde olduğu gibi:

“Allah ve Ahiret gününe iman eden bir topluluğun Allah ve Rasulü’ne karşı gelenlere sevgi beslediğini görmezsin.”² لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ **“Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları veli edinmeyin.”**³ لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ **“Mü’minlerin dışında.”**⁴⁵

Bunun manası, veli edinmek mü’minlerle beraber olması gerekir demektir. Bu ise, kâfirleri veli edinmekten ve mü’minlere karşı onlara yardımcı olmaktan nehiydir. Denildi ki; kâfirlere karşı nazik olmaktan/dostluktan nehiydir.

İbni Abbas’tan şu rivayet edilmiştir: “الأولياء – “evliyâ” kelimesi الولي – “veli” kelimesinin çoğuludur. O ise; işinden hoşnut olduğu kimseye yardım ve destek verilmesini emreden kimsedir. Bu ise iki yönde cereyan eder. Birisi; destekle yardım eden, diğeri ise, yardım alandır. Hâlbuki Allah’u Teâlâ şöyle dedi: اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا **“İman edenlerin velisi Allah’tır.”**⁶ Bunun manası, onlara yardım eden ve destek veren denir. Denilir ki; mü’minler de Allah Subhenehü ve Teala’nın velisidir. Yani Allah’ın yardımını ile yardım görendir, demektir.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ **“Kim onu yaparsa...”**⁷ Sözüne gelince; Yani “Kim mü’minlerin dışında kâfirleri veli edinirse” demektir. Yani; “O Allah’ın velilerinden değildir. Allah da ondan uzaktır.” demektir. Denildi ki; “O Allah’ın velayetinden bir şey üzere değildir.”

Daha sonra istisna edip şöyle dedi: إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً **“Onlardan sakınmanız hali müstesna.”**⁸ Bunun manası; Kâfirlerin galip,

¹ Ali İmram: 28

² Mücadele: 22

³ Maide: 51

⁴ Mümtehine: 1

⁵ Ali İmran 28

⁶ Bakara: 257

⁷ Ali İmran: 28

⁸ Ali İmran: 28

mü'minlerin mağlup olması halidir. Mü'min eğer onlara uyum gösterisinde bulunmaz ve onlarla birlikte uyumlu yaşamazsa onları ürkütür. O zaman onlardan sakınarak ve ona itikat etmeksizin kendisinden onların şerrini defederek onlara sevgi ve sıcakkanlılık göstermesi ona caiz olur. Bu ayette, can hakkında korku olduğunda dinde takıyyenin caiz olduğuna dair delâlet vardır. Dostlarımız, “zaruret durumunda her hususta takıyye caizdir” dediler. Bazen nezaket ve iyi davranış gösterisinde bulunmak vacip olur. Onun dinde fesad çıkarmak olduğunu bilmediği, ya da bu hususta zannı galibinin oluşmadığı halde mü'minin öldürülmesi söz konusu olan fiillerden yapması caiz olmaz. El-Mufid dedi ki; “O bazen farz olduğu halde vacip olur, bazen farz olduğu halde caiz olur, bazen de vacip olmadığı halde caiz olur. Bir zaman terk edilmesinden efdal olur, bazen de terk edilmesi efdal olur. Bu, eğer faili/yapanı; mazeretli, affedilmiş ve takıyyeyi kınamayı terk etmesi ile ödüllendirilmiş olması halinde söz konusudur.”

Şeyh Ebu Ca'fer el-Tûsî şöyle dedi: “Rivayetlerin zahiri, takıyyenin can korkusu olduğunda vacip olduğuna delâlet etmektedir.” Rivayet edilmiştir ki; o mü'min kişinin yanındaki hakkı açık söylemesinin caizliği hakkında ruhsattır. Hasan şunu rivayet etti: “Museylemet ül-Kezzâb, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in sahabelerinden iki adamı ele geçirdi. Onlardan birisine; ‘Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şahitlik ediyor musun?’ dedi. Dedi ki; ‘Evet.’ O da dedi ki; ‘O halde şimdi benim Allah’ın Rasulü olduğuma şahitlik ediyor musun?’ O dedi ki; ‘Evet.’ Sonra Museylemet ül-Kezzâb diğerini çağırttı. Ona da; ‘Muhammed’in Allah’ın Rasulü olduğuna şahitlik ediyor musun?’ dedi. O; ‘Evet.’ dedi. Sonra; ‘Benim Allah’ın Rasulü olduğuma şahitlik eder misin?’ dedi. O ise; ‘Ben sağırım.’ dedi. Museylemet ül-Kezzâb üç kere aynı soruyu sordu. O her seferinde ilk cevap verdiği gibi aynı cevabı verdi. Bunun üzerine boynu vuruldu. Bu haber Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} e ulaştığında şöyle dedi: أما ذلك

“O المقتول فمضى على صدقه ويقينه وأخذ بفضلته فهيننا له وأما الآخر فقبل رحمة الله فلا تبعة عليه **Öldürülene gelince, o içtenlik ve kesinlik üzerinde fazileti alarak gitti. Ne hoş ona. Ötekine gelince, o da Allah’ın ruhsatını kabul etti. Dolayısıyla ona bir sorumluluk yoktur.**” Buna binaen takıyye, ruhsat olmaktadır. Hakkı açığa vurmamak ise, fazilet olmaktadır.” El-Tabrasi’nin sözü burada sona erdi.

Buna binaen yukarıda zikredilen iki müfessirin yani farklı iki mezhepten olan el-Taberi ve el-Tabrasi’nin sözlerinden o ikisinin ayetin manasının açıklamasında ittifak ettikleri açığa çıkmaktadır. Yukarıda da geçtiği gibi, onların ittifak ettikleri mana şudur: Ayet; mü'minlerin kâfirleri veli edinmelerini yasaklamaktadır, mü'minlerin kâfirlerin eziyetlerinden korkmaları halini bu yasaktan istisna kılmaktadır.

El-Taberi’nin şu sözüne bakın: “Onlardan sakınmanız hali müstesnadır. Yani onların otoritesi altında olmanız, onlardan canlarınız hususunda korkmanız dolayısıyla onlara dillerinizle dostluk görüntüsü vermeniz hali müstesnadır.”

El-Tabrasi’nin şu sözüne bakın: “Sonra da, “Onlardan sakınmanız hali müstesna” diyerek istisna etmiştir. Bu, şu demektir: Kâfirler galip, mü'minler mağlup olmaları hali müstesnadır. Zira o durumda mü'min

onlara uyum ve onlarla birlikte yaşamda iyi davranışta bulunmazsa onları ürkütür. O zaman can korkusundan ve onlardan sakındığından dolayı onlara diliyle sevgi ve uyum göstermesi mü'mine caiz olur.”

Dolayısıyla iki müfessir, mü'minlere kâfirleri veli edinmelerinin yasaklanmasından istisna edilen konu hakkında ve o konunun onunla sınırlı olması hususunda ittifak etmişler.

Ancak el-Tabrasi, bunun hemen ardından o konunun dışına çıkıp, ayeti **can korkusu** durumunda, din hakkında takıyyenin caiz olduğuna delil yapmıştır. Bu ayette yoktur. Çünkü ayetin konusu; mü'minlerin kâfirleri veli edinmekten nehyedilmeleri ve kafirlerin mü'minlere galip olduklarında mü'minlerin kâfirlerden korkmaları halinin, bu halde onları veli edinmelerini caiz kılarak istisna edilmesidir. Din hakkında takıyye konusu değildir. Ve bu can korkusuna da has değildir. Çünkü buradaki söz konusu istisna geneldir. **“Onlardan sakınmanız hali müstesna...”** Yani, “Kendisinden sakınılan bir hususta onlardan sakınmanız hali müstesna” demektir.

El-Keşşâf isimli kitabında el-Zamahşer'i şöyle dedi: “Kendisinden sakınılması vacip olan bir hususta onlardan korkmanız hali müstesna.”

Dolayısıyla, sakınılması gereken her hususta yani kendisinden çekinilen her hususta onları veli edinmek caiz olur. Bu ise; can, mal, namus ve maslahat hususundaki her konuyu kapsayan genel bir sakınmadır. Onun için bu ayetin din hakkında takıyyeye delil yapılması, konunun dışına çıkmak olur. Ayeti sadece can korkusu haline has kılmak da tahsis eden olmaksızın tahsis yapmak olur. Ayrıca bu, sadece iman ve küfürle alakalı başka bir konu olmaktadır. O da bu ayetle değil başka bir ayetle alakalıdır.

El-Tabrasi'nin şu sözüne gelince: “Dostlarımız zaruret halindeki her meselede takıyye caizdir, dediler.” Sonra da, bazen vacip olan bazen de vacip olmayan hususlarla ilgili olarak söylemiş olduğu sözleri el-Mufid'den nakletti. El-Tabrasi'nin bu sözü, herhangi bir delilden yoksun bir sözdür. Çünkü ayet kesinlikle buna delâlet etmemektedir. Hatta el-Tabrasi'nin kendi tefsirine göre de delâlet etmemektedir. O, bu sözüne o ayetten başka ne Kitaptan ne Sünnetten ne de Sahabelerin İcmaından bir delil getirmiştir. Onun için bu söz red olunur ve itibar derecesinden düşer.

Şöyle denilmez: “Kendisinden çekinilmesi, korkulması halinde kâfirin dost edinilmesi caiz olduğuna göre, kuvvet/şiddet sahibi zalim ya da fasık yöneticiyi kandırmak evlâ babından olur.”

Böyle denilmez. Çünkü evlâ babından olan, hitabın konusudur. Bu ise ondan değildir ve onunla bir bağ kurulmaz.

Zira o, Allah'ı Teâlâ'nın şu sözleri türünden değildir:

“Ehli kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bırakırsan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bırakırsan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez.”¹

¹ Ali İmran: 75

Çünkü fasık, ne kâfir babındandır ne de cinsindedir. Çünkü bu ayette yasaklanan **veli edinme**, mü'minlerin dışında **kâfirleri veli edinmektir**. Kuvvet sahibi zalim ve fasık yönetici ise mü'minlerdendir. Onun tarafından yapılan zulüm ve onun büründüğü fisk kendisinden iman sıfatını nefyetmez/yok etmez. Bunun için bu konu, evlâ babından bir bahse dâhil olmaz. Bundan dolayı kendisi ile delil getirilmesi için ona evlâ babı öne sürülmez.

Ayrıca, kuvvet sahibi zalim ve fasık yöneticiyi güven halinde de korku halinde de fark etmeksizin veli edinmek caizdir. Çünkü o mü'mindir. Mü'minlerin veli edinilmesi ise kesinlikle caizdir. Çünkü من دون المؤمنين “**mü'minlerin dışında**” tabirinde المؤمنین –“**mü'minler**” sözü, bütün mü'minleri kapsayan genel bir sözdür. Zalim ya da fasık yöneticiyi veli edinmenin yasaklanması ya da fasıkları ve facirleri veli edinmeyi yasaklayan bir nâs gelmedi. Bilakis nâslar, **kâfirleri veli edinmeyi yasaklamaya** hastır. Üstelik zalim yöneticiye masiyet/Allah'a isyan dışında itaat etmek vaciptir, onun bayrağı altında cihad etmek vaciptir. Namaz imamı fasık da olsa, arkasında bütün namazları kılmak caizdir. Bu, onları veli edinmenin caiz oluşuna delâlet eden hususların en önemlilerindedir. Bu yöneticiler hakkında nehyedilen sadece yöneticinin zulmüne ve fasıkın fiskına rıza göstermektir. Buna binaen onların “takıyye” olarak isimlendirdikleri yok olmaktadır. O da; kuvvet sahibi fasık ya da zalim yönetici önünde mü'minin gizlediğinin aksini göstermesi veya düşüncenin aksini göstermesidir v.b. Bu ise yapılması haram kılınmıştır. Çünkü bu nifaktır/iki yüzlülüktür. İki yüzlülük ise tamamen haramdır.

Buna ilave olarak:

1- Zulmü hakkında zalim yöneticinin muhasebe edilmesi farzdır. Mal veya maslahatlar hususunda ya da eziyet görmek hususunda yöneticiden korkarak bu farzın terk edilmesi helal olmaz. Bu hususta takıyye helal değildir.

2- İslâm ile yönetiliyor iken, kendisinde açık küfür gördüğünde o yöneticiye savaş ilan etmek de farzdır. Bu farzı yerine getirmekten geri kalmak haram olur.

3- Zulüm ve fisk ehlerinden yöneticiye ve başkalarına marufu emretmeyi ve münkeri nehyetmeyi Allah ^{Subhenehû ve Teala} Müslümanlar üzerine vacip kılmıştır.

Bu hususlar, “takıyye” hakkında yukarıda zikredilen sözü nefyetmektedirler ve o söz ile tamamen tezat teşkil etmektedirler. Çünkü zalim yöneticiye ve fasıka karşı susmayı kesinlikle haram kılmaktadırlar. Takıyye ise; buna susmayı bazı zamanlar vacip, bazı zamanlar mendub, bazı zamanlarda caiz kılmaktadır. Bu da; marufu emretmek ve münkeri nehyetmek ayetleri ile çelişmektedir. Zalim veya fasık olduklarında yöneticileri, emirleri ve imamları yermek hakkında gelen sahih hadisler ile çelişmektedir. Onları işlerinde muhasebe etmenin vacip oluşu hakkında gelen hadislerle çelişmektedir. Kınayanın kınamasına aldırmağınızın hakkı bütün çıplaklığı ile söylemenin vacip oluşu ile ters düşmektedir. Onun için zalim ya da fasık yöneticiye, facirlerden tasallutta bulunan güçlü kişilere, düşüncede size ters düşen kimseye karşı takıyye yapmakla çelişen ve aksi ile amel etmeyi vacip kılan ayetlerin,

sahih hadislerin gelmiş olması da takıyyenin haram oluşunu te'kid eden hususlardandır. Bu hususta “takıyye” -nifak olmasına ilaveten-yapması Müslümanlara helal değildir.

Şu ayetle ilgili meseleye gelince:

إِلَّا مَنْ أَكْرَهُ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ “Kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka.”¹

Bazı müfessirler, bu ayeti, إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً “Onlardan sakınmanız hali müstesna.”² ayeti ile irtibatlandırıp onun babından saymaktadırlar. Bunu imanın gizlenip küfür görüntüsü verilmesini veli edinme babına dâhil etmeye delil getirmektedirler. Dolayısıyla bu ayeti “takıyye” olarak isimlendirdikleri hususa dâhil ederler. Bazıları da bu ayeti, veli edinmenin sadece ölüm korkusu halinde caiz olduğuna, onun dışında caiz olmadığına delil getiriyorlar.

Bu açık bir hatadır. Çünkü Nahl: 106. ayetinin konusu başkadır. Çünkü bu ayetin konusu, **zanni olarak değil de kesin olarak baş başa kalındığında ölümden korkmanın varlığı halinde İslâm'dan irtaddır/dışarı çıkmadır.** Ali İmran: 28. ayetinin konusu ise, **kâfirleri veli edinmenin bütün çeşitleri ile nehyedilmesidir.** Bu veli edinmenin kendisinden çekinilen bir durumun varlığı halinde caiz oluşunun istisna kılınmasıdır. Bu ister can korkusu, ister mal korkusu, ister ise maslahat hakkında korku olsun veya herhangi bir eziyetin varlığı söz konusu olsun fark etmez.

Bu iki ayetin halleri ve konuları arasında fark vardır. Dolayısıyla birisi diğerine dâhil edilmez. Konu ve halin farklı olmasından dolayı bu iki ayet birbiri ile ilişkilendirilemez.

Zira Müslüman'a eli çaresiz olarak kâfirlerin otoritesi altındayken, onları kandırarak, görünüşte İslâm'dan irtidat etmesi caiz olmaz. Bilakis dininin hükümlerini yapamadığında hicret etmesi ona vacip olur. Bu, o kâfirleri veli edinmekten başkadır. Fakat Müslüman, kesin bir ölümden dolayı can korkusuna düştüğünde küfre zorlanırsa, bu durumda imanı gizleyerek küfür görüntüsü vermesi ona caiz olur. Onun dışında caiz olmaz. Çünkü ayetin nâssı şöyledir: مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهُ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ “Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkar ederse, - kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka-...”³

Dolayısıyla konu, imandan sonra küfür konusudur. Yani İslâm'dan dışarı çıkma konusudur. Hal ise, ölümden korkma halidir. Bu, fakihlerin “**ikrah ul-mulcî**”/“**çaresiz bırakan zorlama**” dedikleridir. Zorlanan kimse hakkında hükmün içerisinde kaldırıldığı bütün hallerde, Şer'iata göre muteber **ikrah** sadece bu zorlamadır. Dolayısıyla Şer'iata göre istisna edilen ikrah **ikrah ul-mulcî**dir. O da **kesin olarak ölüm korkusunun olduğu** haldir.

Ayetin ölüm korkusu ile irtidat eden Müslümanlar hakkında inmiş olması da bu durumu teyid etmektedir. Nitekim bu ayetin Ammar b. Yasir hakkında indirildiği rivayet edilmiştir. El-Taberi şöyle dedi:

¹ Nahl: 106

² Ali İmran: 28

³ Nahl: 106

“Muhammed b. Sa’ad bana anlattı. Dedi ki; Bana babam anlattı. Dedi ki; Bana amcam anlattı. Dedi ki; Bana babam babasından o da İbni Abbas’tan Nahl:106. ayeti hakkında şöyle dediğini anlattı: Müşrikler Ammar b. Yasir’i ele geçirip ona işkence ettiler. Sonra onu terk ettiler. Daha sonra da Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem, e başvurup Kureş’ten gördüğü işkenceyi ve ne söylediğini ona anlattı. Bunun üzerine Allah, iman ettikten sonra Allah’ı inkâr edenin özrünü zikrettiği sözünü; **وَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ** “Onlar için büyük bir azap vardır.” sözünün sonuna kadar indirdi.” Bize Beşir anlattı. Dedi ki; Bize Yezid anlattı. Dedi ki; Bize Sa’id Katâde’den rivayetle anlattı: Nahl:106 ayetinin Ammar b. Yasir hakkında indirildiği bize zikredildi. El-Muğire oğulları onu ele geçirip bir maymun kuyusuna kapatarak ‘Muhammed’i inkâr et’ demişler. O da kalbi kerih gördüğü halde onların dediğini yapmış. Bunun üzerine Allah Nahl: 106.ayeti indirdi.

El-Taberi dedi ki; Bize İbn Abdula’la anlattı. Dedi ki; Bize Muhammed b. Süver, Muammer’den o da Abdulkerim el-Cezrî’den o da Ebu Ubeyd b. Muhammed b. Ammar b. Yasir’den rivayetle anlattı. Dedi ki; “Müşrikler Ammar b. Yasir’i ele geçirdiler. Onların istediklerinden bazısında onlara uyasıya kadar kendisine işkence ettiler. Daha sonra Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem, e bunu anlattı. Bunun üzerine Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem ona şöyle dedi: **كَيْفَ تَجِدُ قَلْبَكَ** “Kalbini nasıl buluyorsun?” O da dedi ki; İman ile mutmain. Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem de şöyle dedi: **فَانِ عَادُوا فَعَد** “Onlar tekrar yaparlarsa, sen de aynısını yine yap.”

Bu hadisler, Nahl:106. ayetinin nüzul sebebinin Ammar olayı olduğuna, ayetin konusunun da İslâm’dan irtidat olduğuna delâlet etmektedir. Bu ayetle ilgili özel durum, **kesin olarak ölüm korkusudur**. Tek başına bu, ayetin Ali İmram:28. ayeti ile alakası olmadığını tekid etmek için yeterlidir.

Ayrıca; **“Kalbi imanla mutmain/dolu olduğu halde zorlanan kimseler hariç.”**¹ Ayeti iman konusunda Mekke’de inmiş bir ayettir. **“Onlardan sakınmanız hali müstesna...”**² ayeti ise, mü’minlerin kâfirleri veli edinmelerinin haram kılınmasından, kendisinden çekinilen bir husustan dolayı çekinme halinin istisna edilmesi konusu hakkında Medine’de inmiş bir ayettir. Onun için bu iki ayet birbirinden farklıdır.

Bir de şu meselenin hükmüne gelince: Ölümle kesin bir şekilde tehdit edilen kimsenin, ölümden kurtulması için imanını gizleyerek küfür görüntüsü ortaya koymak mı efdaldır. Yoksa öldürülmesine yol açsa da imanında sebat etmesi mi efdaldır?

Bu sorunun cevabı şöyledir: Muhakkak ki, ölüme yol açsa da imanda sebat etmek efdaldır. Çünkü küfür görüntüsü vermenin caiz oluşu ruhsattır. Günahın kaldırılmasıdır. İmanda sebat etmek ise, azimettir, asil olandır. Onun için bu efdaldır.

Rivayet edildi ki; Museylemet ül-Kezzâb iki adamı ele geçirdi. Onlardan birisine; “Muhammed hakkında ne dersin?” dedi. O da;

¹ Nahl: 107

² Ali İmran: 28

“Allah’ın Rasulü’dür.” dedi. O; “Benim hakkımda ne dersin?” dedi. O da; “Sen de” dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktı. İkinci adama; “Muhammed hakkında ne dersin?” dedi. O da; “Allah’ın Rasulü’dür.” dedi. O da; “Benim hakkımda ne dersin?” dedi. O da; “Ben sağırım.” dedi. O bu soruyu üç defa sordu. O adam da her seferinde aynı cevabı verdi. Bu Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’e haber verildiğinde şöyle dedi: أما ذلك المقتول فمضى على صدقه ويقينه وأخذ بفضلنا فهيننا له: **“Birincisine gelince, Allah’ın ruhsatını aldı. İkincisine gelince, o hakkı açıkça söyledi. Ne hoş ona.”** Bu, imanda sabredip sebat edenin Allah ^{Subhenehü ve Teala}’nın ruhsatını kullanıp kesin olarak öldürülmekten korkarak küfür görüntüsü veren kimseden efdal kılmak hususunda gayet açık bir delildir.

Bu, kendisinden küfür talep edilen kimse hakkındadır. Kendisinden bundan başka bir şey talep edilen kimseye; mesela, İslâm davetini terk etmenin ya da bir masiyet işlemenin v.b. kendisinden talep edilen kimseye gelince; bu ayetten onu yapmasının caiz oluşu çıkartılmaz.

Onun için şöyle denilmez: “Allah küfür görüntüsü vermeyi Müslüman’a caiz kıldığına göre, küfrün dışındaki bir husus evlâ babından caiz olur.”

Böyle denilmez. Çünkü masiyet/günah işlemek, küfür cinsinden değildir. Dolayısıyla evlâ babına girmez. Aynı şekilde, küfre de kıyas edilmez. Çünkü illet yoktur ki kıyas olsun.

Ancak, **kesin olarak öldürülmekten korkan** kimseden bir masiyet işlemesi veya küfürden başka bir şeyi yapması istenildiğinde, canını öldürülmekten kurtarmak için onu yapması kendisine caiz olur, ona günah olmaz. Bunun delili ise Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in şu sözüdür: **“Ümmetinden hata, unutma ve üzerinde zorlandıkları hususlar kaldırıldı.”**¹

Yani günah ve engel kaldırıldı, demektir. Bu demektir ki onun yapılması caizdir. Fakat bu, bir tek halde geçerlidir. O da **kesin olarak öldürülmekten korkmaktır**. Bu, fakihlerin **“ikrah el-mülcî”** dedikleri haldir. İçerisinde zorlanan kişi hakkında hükmün kaldırıldığı bütün hallerde Şer’iata göre muteber tek zorlamadır. Talak, evlenme v.b. ameller ve sözleşmelerden diğerleri buna örnektirler. Dolayısıyla Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in; **“Hakkında zorlanılan husus”** sözü, **ikrah el-mülcî/çaresiz bırakan zorlama** demektir.

¹ İbni Mace, K. Talâk, 2035

DÂR'ÜL KÜFÜRDEN DÂR'ÜL İSLÂM'A HİCRET

Hicret, Dâr'ül küfürden Dâr'ül İslâm'a göç etmektir.

Allah'ü Teâlâ şöyle dedi:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (97) إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا (98) فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفْوًا غَفُورًا “Kendilerine zulmedenlerin canlarını aldıklarında melekler onlara; Ne yaptınız bakalım? Deyince; Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik, diyecekler. Melekler de; Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya? Diye cevap verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir. Çaresiz kalan ve yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklar müstesnadır. İşte Allah'ın bunları affetmesi umulur. Allah affedendir, bağışlayandır.”¹

Ebu Davud, Cerir b. Abdullah yoluyla Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediğini rivayet etti: أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَظْهَرَ: “Ben, iki müşrik arasında ikame eden/oturan her Müslüman'dan uzağım. Dediler ki; niçin ya Rasulullah? Dedi ki: İkisinin ateşleri bağdaşmaz.”²

Dolayısıyla Dâr'ül küfürden Dâr'ül İslâm'a hicret etmek, durdurulmaksızın devam eden bir hükümdür.

- Buhari'nin rivayet ettiği Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şu sözlerine gelince: لا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ “Mekke'nin fethedilmesinden sonra hicret yoktur.”³ لا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ “Fetihten sonra hicret yoktur.”⁴ “Hicret durdurulmuştur. Fakat cihad ve niyet vardır. Savaşa çağrıldığımızda, acele edin.”⁵

- Yine rivayet edildi ki: “Safvân b. Umeyye Müslüman olduğunda kendisine denildi ki: “Hicret etmeyenin dini yoktur.” O da bunun üzerine Medine'ye geldi. Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem ona dedi ki: مَا جَاءَكَ أَبَا وَهَبٍ “Seni getiren nedir, ey Ebu Veheb?” Dedi ki; Denildi ki, hicret etmeyenin dini yoktur. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem dedi ki: ارْجِعْ أَبَا وَهَبٍ إِلَى أَبِي طَالْحٍ مَكَّةَ فَقَرُّوا عَلَى مَسْكَنِكُمْ فَقَدْ انْقَطَعَتِ الْهَجْرَةُ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ فَإِنْ اسْتَفْرَمْتُمْ فَانْفِرُوا “Ey Ebu Veheb, Mekke'nin geniş yataklı vadilerine geri dön. Evlerinizde oturun. Zira hicret artık durdurulmuştur. Fakat cihad ve niyet sürekli. Savaşa çağrıldığımızda, acele edin.”⁶

Bunların tamamı, Mekke'nin fethedilmesinden sonra hicreti nefyettir/kaldırmaktadır. Ancak bu nefy hükmü, hadisin kendisinden çıkartılan Şer'i bir illet ile illetlidir. Zira; “Mekke'nin fethinden sonra...” demektir. Bu söz, illeti içerir şekilde gelmiştir.

Bunun benzeri, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şu sözüdür: لَا تَنْبُدُوا التَّمْرَ وَالْبُسْرَ جَمِيعًا “Kuru hurma ve kuru üzümü tamamen şıra

¹ Nisa: 97-99

² Ebu Davud, K. Cihâd, 2274

³ Buhari, K. Cihâd ve's Seyr, 2849

⁴ Buhari, K. Cihâd ve's Seyr, 2575

⁵ Buhari

⁶ İbn Asâkir rivayet etti.

yapmayın.¹ Zira جميعا –“tamamen” sözü illetlik içerir bir şekilde gelmiştir, dolayısıyla sıra yapmanın yasaklanması hükmünün illetidir.

Buna göre Mekke'nin fethedilmesi, hicretin nefyedilmesinin illeti demektir. Bu demektir ki; bu illet, var olması ve yok olması bakımından illetlendirilen ile birlikte döner. Mekke'ye has kılınmaz. Bilakis herhangi bir ülkenin fethi olur. Bunun delili de başka rivayetteki; لا هجرة بعد الفتح “Fetihten sonra hicret yoktur.” Sözüdür. Bunu, Buhari'nin Aişe'den rivayet ettiği şu husus teyid etmektedir: “Ona hicret hakkında sorulduğunda şöyle dedi: Bugün hicret yoktur. Mü'min, fitneye düşmek korkusuyla diniyle birlikte Allah ve Rasulü'ne kaçıyor. Fakat bugün, Allah İslâm'ı hâkim kıldı. Mü'min de Rabbisine istediği yerde ibadet etmektedir.”²

Bu da, hicretin fetihten önce Müslüman tarafından, fitneye düşmek korkusu ile dini ile kaçmasına, fetihten sonra ise; dinini açığa vurmaya ve İslâm'ın hükümlerini yapmaya güç yetirir hale geldiği için nefyedildiğine delâlet etmektedir. Dolayısıyla fetih doğurduğu netice hicretin nefyinin illeti olmaktadır, sadece Mekke'nin fethedilmesi değil.

Buna binaen, لا هجرة بعد الفتح “Fetihten sonra hicret yoktur.” Sözüyle kast olunan; ‘fethedilmiş bir ülkeden hicret yoktur’ anlamındadır. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in Safvân'a söylemiş olduğu, قد انقطعت “durdurulmuştur” sözü; ‘fethedilmesinden sonra Mekke'den hicret durdurulmuştur’ demektir. Çünkü hicret, kâfirlerin ülkesinden, Dâr'ül küfürden göçtür. O ülke fethedildiğinde, Dâr'ül İslâm'a dönüşür, kâfirlerin ülkesi ve Dâr'ül küfür konumu sona erer, dolayısıyla da onda hicret kalmaz. Aynı şekilde, fethedilen her ülkede hicret gereği kalmaz.

Bunu, Ahmed'in Muaviye yoluyla rivayet ettiği husus da teyid etmektedir. “Dedi ki; Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'i şöyle derken işittim: وَلَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا تُقْبَلَتِ التَّوْبَةُ وَلَا تَزَالُ التَّوْبَةُ مَقْبُولَةً حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنَ الْمَغْرِبِ “Tevbe kabul edildiği sürece hicret durmaz. Güneş batıdan doğasıya kadar tevbe makbul olacaktır.”³

Yine Ahmed'in rivayetinde: إن الهجرة لا تنقطع ما كان الجهاد “Muhakkak ki cihad oldukça hicret durdurulmaz.”

2- لا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ “Kâfirler savaştıkça hicret durdurulmaz.”⁴

Bunlar da Dâr'ül küfürden Dâr'ül İslâm'a hicretin, durdurulmaksızın devam eden bir hüküm olduğuna delâlet etmektedir.

Hicretin hükmüne gelince:

- Hicret yapmaya gücü yeten bakımından bazı hallerde farz olur, bazı hallerde mendub olur.

- Hicret yapmaya gücü yetmeyen kişiyi ise Allah Subhenehû ve Teala affetmiştir, o hicretten sorumlu değildir. Bu onun; bir hastalıktan, ikame etmeye zorlanmasından –hicret ayetinin sonunda geçtiği gibi kadınlar ve çocuklar v.b. gibi- zayıflıktan dolayı hicret etmekten aciz olduğu içindir.

- Hicret yapmaya gücü yetip de dinini açığa vurmayan ve kendisinden talep edilen İslâm'ın hükümlerini yerine getiremeyen kimseye hicret etmesi farzdır.

¹ İbni Mace, K. Eşrebeh, 3387

² Buhari

³ Ahmed b. Hanbel, Aşaratü'l Mbeşşirîn, 1581

⁴ Buhari, K. Bey'at, 4103

Bunun delili hicret ayetinde geçen şu husustur:
إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا
“Kendilerine zulmedenlerin canlarını aldıklarında melekler onlara; Ne yaptınız bakalım? Deyince; Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik, diyecekler. Melekler de; Allah’ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya? Diye cevap verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir.”¹

Bu ayetteki haber, emir demektir. O da talep sığındandır. Sanki “Allah’ın arzında hicret edin!” dendi. Bu ayetteki talep, hicretin terk edilmesine şiddetli tehditle birlikte te’kid ile gelmiştir. Bu, kesin talep olmaktadır. Bu da, bu halde hicret etmenin Müslüman’a farz olduğuna, hicret etmediğinde günahkâr olduğuna delâlet etmektedir.

Hicret etmeye gücü yetip de, dinini açığa vurabilen ve kendisinden talep edilen Şer’iatın hükümlerini yapabilen kimseye ise, bu durumda farz değil, menduptur. Mendub oluşu, şu delillerden dolayıdır:

- Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem, fetihten önce Dâr’ül küfür iken Mekke’den hicrete teşvik ediyordu.

- Bu hususta açık ayetler gelmiştir. Şu ayetler gibi:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
“İman edip hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler Allah’ın rahmetini umarlar. Allah bağışlar ve merhamet eder.”²
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةٍ عِنْدَ اللَّهِ
“İman edip hicret edenlere, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlere Allah katında en büyük dereceler vardır. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”³
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
“Doğrusu inanıp hicret edenler ve Allah yolunda malları ve canları ile cihad edenler, muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler, işte bunlar birbirinin velisidirler.”⁴
وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ
“Sonra iman edip hicret eden ve sizinle beraber cihad edenler, işte onlar sizdendir.”⁵

Bütün bunlar, hicretin talep edilmesi hususunda açıktırlar.

Farz olmayışına gelince: Çünkü Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem

Müslümanlardan Mekke’de kalanlara rıza gösterdi. Nitekim rivayet edilmiştir ki; Nu’mın el-Nehhâm hicret etmek istediğinde, kavmi Adiyogulları ona gelip dediler ki; “Dinin üzere olsan da yanımızda kal. Biz seni, sana eziyet etmek isteyenlerden koruruz. Sen de bizi korumakta olduğun hususta bizi koru.” O, Adiyogullarının dul kadınları ve yetimlerini gözetip kolluyordu. Bunun üzerine bir müddet hicretten vazgeçti, daha sonra hicret etti. Bunun üzerine Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem ona şöyle dedi: قومك كانوا خيرا لك من قومي لي . قومي أخرجوني وأرادوا قتلي وقومك حفظوك ومنعوك
“Kavmin sana, benim kavmimin bana yaptığından hayırlı davranıyordu. Benim kavmim, beni öldürmek isteyerek sürgüne yolladı. Senin kavmin seni korudu, himaye etti.” Bunun

¹ Nisa: 97

² Bakara: 218

³ Tevbe: 20

⁴ Enfal: 72

⁵ Enfal: 75

üzerine o şöyle dedi: “Ya Rasulullah! Bilakis senin kavmin seni Allah’a itaate ve düşmanı ile cihada sürdü. Benim kavmim ise beni hicretten ve Allah’a itaatten alıkoydu.”

Bütün bunlar, sakinlerinin Müslümanlar ya da kâfirler olmalarına bakmaksızın Dâr’ül küfür yani Dâr’ül harp hakkındadır. Çünkü **dârın** hükmü, sakinleriyle değişmemektedir, fakat **yönetildiği nizam** ile ve halkının güvenliğinin kendisiyle sağlandığı **eman** ile değişmektedir. Buna binaen, Endonezya ve Kafkasya arasında, Somali ve Yunanistan arasında bir fark yoktur.

Ancak dinini açığa vurabilen, istenilen Şer’i hükümleri yerine getirebilen kimse, içinde ikamet ettiği Dâr’ül küfürü Dâr’ül İslâm’a dönüştürmeye güç sahibi olan kimsenin, bu durumda Dâr’ül küfürden Dâr’ül İslâm’a hicret etmesi haram olur. İster o kişi bu güce bizzat kendisi sahip olsun, ister ülkesindeki Müslümanlarla kitleleşerek sahip olsun, ister ülkesi dışındaki Müslümanlardan yardım alarak sahip olsun, ister İslâm Devleti ile yardımlaşarak ya da herhangi bir vesile ile sahip olsun fark etmez. Zira onun, o Dâr’ül küfürü Dâr’ül İslâm yapmak için çalışması üzerine vaciptir. O zaman oradan hicret etmesi ona haram olur.

Bunun delili şöyledir:

1- Onun içinde yaşadığı ülke, sakinleri kâfir olup küfürle yönetiliyorsa; o ülke halkı Müslüman olasıya ya da İslâm ile yönetilerek cizye veresiye kadar, onlarla savaşmaları Müslümanlara vacip olmuştur. Müslümanlardan bir Müslüman olması, kâfirlere yakın ve düşmana en yakın kimselerden olması itibarı ile savaşmak onun üzerine de vacip olur.

2- Onun içinde yaşadığı ülke, eğer sakinleri Müslümanlar olup İslâm dışı bir yönetimle yani küfür sistemi ile yönetiliyorsa, İslâm ile yönetilesiye kadar ülkenin yöneticileri ile savaşmaları Müslümanlara vacip olmuştur. Küfürle yönetilen o Müslümanlardan birisi olması itibarı ile ona da vacip olmuştur.

Bu iki halden her birinde de o Müslüman’a eğer gücü yetiyorsa, savaşması ve savaşa hazırlıklı olması vacip olmuştur. Hali bu iki halin dışına çıkmayan Dâr’ül küfürde yaşayan Müslüman, ya kendisine yakından kâfirlerle cihad etmesi vacip olan kimselerdendir ya da küfür ile yöneten yöneticiyle savaşması vacip olan kimselerdendir. Bu iki halde; Müslüman’ın İslâm dışı sistemle yani küfürle yönetilen Dâr’ül küfürden dışarı çıkması; ya içerisinde kendisine cihadın vacip olduğu yerde cihattan kaçış sayılır ya da küfürle yönetenle savaştan kaçış sayılır. Her ikisi de Allah ^{Subhenehû ve Teala} nın katında büyük günahdır.

Onun için Dâr’ül küfürü Dâr’ül İslâm’a dönüştürmeye gücü yeten kimseye orayı Dâr’ül İslâm’a çevirmeye güç sahibi olduğu sürece, o Dâr’ül küfürden hicret etmesi caiz olmaz. Bu hususta, küfür nizamı ile yönetildikleri sürece Türkiye, İspanya, Mısır ve Arnavutluk arasında bir fark yoktur. Hepsisi de aynı konumdadır.

İSLÂM'IN KÖLELİK VE KÖLELEŞTİRMEYE KARŞI TUTUMU

İslâm geldiğinde dünyanın her yerinde köle vardı ve kölelik dünyanın her yerindeki bütün halklar ve ümmetler nezdinde yaygın bir nizamdı. Dünyada içerisinde köle ticareti yapılmayan ve hür kişilerin köleleştirilmediği bir yerin varlığı bilinmiyordu. İçerisinde köleleştirmenin olmadığı bir ülkenin varlığından haber verilmedi. İslâm bu sorunun şu iki yön ile alakalı olduğunu gördü:

a- Birincisi: Bilfiil köleleştirilmiş zayıf güçsüz kişiler ile yani **kölelikle** alakalıdır. O köleler ki, saygınlıkları diğer hür kimselerin saygınlık seviyesinden aşağıya düşmekte, alınıp-satılan ve hakkında pazarlık yapılan diğer ticaret malları gibi ticari mal sayılmaktaydılar. Dolayısıyla bu köleliğe, o zayıf güçsüz insanları kölelikten kurtarıp hür kimseler olmasını sağlayan bir çözümün olması kaçınılmaz idi.

b- İkincisi: Köleleştirme ile alakalıdır. Köleleştirmeye bir sınır getiren bir çözümün olması da kaçınılmazdı.

Onun için, bu iki yöne de çözüm getiren ayetler ve hadisler gelmiştir. Bu çözüm insan vakıasına, insanın fertleri ve ümmetleri arasındaki ilişkilerin vakıasına mebnidir/kuruludur ve insan için faydalıdır.

Kölelik İle İlgili Çözüm:

İslâm, **kölelikle** ilgili olarak, kölenin kendisine konulmuş olan konumunu hafifletmeyi sağlayan, zorla ya da isteyerek onun kölelikten kurtulmasını sağlayan bir çözüm getirmiştir. Bu konu hakkında birçok hüküm koymuştur. Fakihler bunları bütün detaylarıyla açıklamışlardır.

1- İslâm; insanları, köleleri mülk edinir halde buldu. Kölenin sahipleriyle ilgili sorunlarına; köleye haklar veren, insanda yaratılmış fitri sıfatları bakımından hür kimseler gibi onun insan olması, saygınlığını koruyan bir çözüm getirmiştir.

Nitekim Allah ^{Subhenehû ve Teala}, Kur'an-ı Kerim'de ve Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} de hadisi Şer'ifte kölelere ihsanda bulunmayı ve onlara iyi muameleyi tavsiye etmiştir.

Allah'u Teâlâ şöyle dedi:

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَيَالِ الَّذِينَ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ “Allah’a kulluk edin. O’na bir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve elinizin altında bulunan kimselere ihsanda bulunun/iyilik edin.”¹

“Elinizin altında bulunan kimselere” tabirinin manası, “köle ve hizmetçileriniz” demektir.

Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: اتقوا الله فيما ملكت أيمانكم هم إخوانكم جعلهم الله تحت أيديكم فأطعموهم مما تأكلون وألبسوهم مما تلبسون ولا تكفؤهم ما يغلبهم فإن كلفتموهم فأعينوهم “Eliniz altında olanlar hakkında Allah’tan

¹ Nisa: 36

korkun. Onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah onları eliniz altına vermiştir. O halde onlara yediğinizden yedin, giydiğinizden giydin. Onları ezecek şeyleri onlara yüklemeyin, eğer yüklerseniz onlara yardım edin.”¹

Yine Müslim, Ebu Hureyre yoluyla Rasul Sallallah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti: لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ عَبْدِي وَأُمَّتِي كَلُّكُمْ عِبْدُ اللَّهِ وَكُلُّ نِسَائِكُمْ فَتَاتِي وَفَتَاتِي إِمَاءُ اللَّهِ وَلَكِنْ لِيَقُلَنَّ غَلَامِي وَجَارِيَّتِي وَفَتَاتِي وَفَتَاتِي “Sizden kimse, ‘kulum/kölem’, ‘kadın kulum’ demesin. Hepiniz Allah’ın kullarınız/köleleriniz, bütün kadınlarınız da Allah’ın köleleridir. Fakat hizmetçim, cariye, uşağım, kadın hizmetçim desin...”²

- Şer’iat, kölenin konumunu yükseltip onu hür kimseler gibi yapmıştır. Zira, onun kanını koruma altında kılmıştır. Köleyi öldüren hür kimse öldürülür.

Çünkü Allah’u Teâlâ şöyle diyor: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında üzerinize kisas farz kılındı.”³

Kisas, tekâbül etmektir/benzerliktir. Suç işleyenin cezalandırılmasıdır. Suçun cezasına da kisas denir. كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ “Size kisas yazıldı.” demek; ‘öldürülenler hakkında suçun cezası, katilinin öldürülmesi şeklinde size farz kılındı’ demektir. Bu ise, geneldir. Erkeği, kadını, hürü, köleyi kapsar.

Bunu İbni Mace’nin, İbni Abbas yoluyla rivayet ettiği Rasul Sallallah’u Aleyhi Vesellem’in şu sözü de teyit etmektedir: الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ “Müslümanların kanları denktir/eşit değerdedir.”⁴

Bu geneldir. Dolayısıyla hür kimse ve kölenin her birisinin de kanının masum olması ve öldürülmesinin haram olması, hangisi olursa olsun katilinin öldürülmesi hususunda eşittirler. Buna binaen İslâm, kölenin canına hür kimsenin canı gibi aynı şekilde itibar edip kanını hür kimsenin kanı gibi masum saymıştır.

Rasul Sallallah’u Aleyhi Vesellem şöyle demiştir: مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ “Kölesini kim öldürürse, onu öldürürüz.”⁵

- Yine İslâm; köleye evlenme, boşanma, öğrenme, hür olsun köle olsun başkası hakkında şahitlik yapma hakkı vermiştir.

- İslâm, kadın kölenin sahibine, ondan cinsi tatminde bulunma hakkını verse de o kölenin konumunu yükseltip kölelikten kurtulmasına yol açmaktadır. Çünkü sahibinin kadın kölesinden cinsi tatminde bulunması, kocanın karısı ile cinsi tatminde bulunması gibidir. Bu ise kadın köleyi hür eşin seviyesine yükseltir, ona sahibinin yanında bir seviye kazandırır. Ayrıca bu cinsi tatmin sonunda hamile kalış ve doğum, bu köle kadına, sahibinin ölümünden sonra zorunlu olarak kölelikten kurtulma fırsatı verir.

2- İslâm, kölenin kölelikten kurtulmasına teşvik etmiştir. Köle azad etmeyi insana, Allah’ın yüce nimetine şükretmesine yardımcı ve o zor geçidi geçmesine yardımcı kılmıştır.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir:

¹ Müslim, K. İman, 3139

² Müslim, K. El-Fâz min el’Edebi ve Gayrihâ, 4177

³ Bakara: 178

⁴ İbni Mace, K. Diyât, 2673

⁵ Ahmed b. Hanbel, Müs. Basriyyîn, 19263

“Ama o zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O zor geçit, bir köle azad etmektir...”¹

Ayette geçen; **العقبة** zorla içeri sokmaktır, girmektir. **العقبة** zorluktur, güçlüktür. Salih amelleri **عقبة** zorluk, güçlük kılması ve onlar için çalışmayı da **الافتحام** zorla girişmek kılması, bu hususta; sıkıntıdan, zorluktan ve nefisle mücadeleden dolayıdır. **فك الرقبة** “**boynu serbest bırakmak**”, boynu kölelikten kurtarmak, demektir. Böylece Allah ^{Subhenehü ve Teala}, bu ayette kölelerin azad edilmesine teşvik etmiştir.

Aynı şekilde Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} de kölelerin kölelikten kurtulmasına teşvik etmiştir. Şöyle demiştir: **أَيُّمَا رَجُلٍ أَعْتَقَ امْرَأً مُسْلِمًا اسْتَفَقَدَ** “**Ne zaman ki bir adam, Müslüman bir köleyi kölelikten kurtarırsa, Allah’u Teâlâ da onun her organını cehennemin parçalamasından kurtarır.**”²

Böylelikle İslâm’ın, köleleri kölelikten kurtarmaya çok teşvik ettiği ve bu amele büyük sevap verdiği açığa çıkmaktadır.

3- İslâm, köleleri kölelikten kurtarmayı vacip kılan ameli hükümler/uygulama amaçlı hükümler koymuştur. Nitekim Şer’iat, kölelikten kurtarmayı zorunlu kılan hükümler koymuştur.

- Zira İslâm, mahrem akrabasının mülkiyetine ait kölenin azad edilmesini, mülkün oluşmasıyla birlikte zorunlu kılmıştır. Mülkün sahibi ister razı olsun ister razı olmasın, ister azad etsin ister etmesin fark etmez, o köle hemen azad olur. Satın alma ya da miras yoluyla mahrem akrabalığı olan bir köleye sahip olan her insana, onun mülkiyetine geçmesi ile birlikte hemen kölelikten kurtulmasını, azad etmesine gerek olmaksızın zorunlu kılmıştır.

Ebu Davud, Hasan’dan o da Samra’dan Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **مَنْ مَلَكَ ذَا رَحِمٍ مَحْرَمٍ فَهُوَ حُرٌّ** “**Kim mahrem bir akrabasına sahip olursa o, hürdür.**”³

- Yakmak, bir organı kesmek, bozmak gibi yöntemlerle köleye işkence etmeyi ve acı veren şiddetle vurmaya, köleyi azad etmeye zorunlu kılan sebep kılmıştır. Bu durumda efendisi o köleyi azad etmezse yönetici onu efendisine rağmen cebren/zorunlu bir şekilde azad eder.

Zira Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle demiştir: **مَنْ لَطَمَ مَمْلُوكَهُ أَوْ ضَرَبَهُ فَكَفَّارَتُهُ أَنْ يُعْتِقَهُ** “**Kim sahibi olduğu kişiyi/kölesini dövse ya da ona vurursa, bunun kefareti o köleyi azad etmesidir.**”⁴

Bu hadiste geçen “**vurmaktan**” kasıt olunan; çok acı veren şiddetle vurmaktır. Çünkü efendinin kölesine terbiye için vurmasını caiz kılan hadisler geçmiştir.

- İslâm, köle azad etmeyi, birçok günah için gerekli kefaret kılmıştır. Mesela:

*Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, onun kefareti bir mü’min köle azad etmektir.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir: **وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ**

¹ Beled: 11-13

² Buhari, K. ‘Itka, 2333

³ Ebu Davud, K. ‘Itka, 3441

⁴ Müslim, K. İmân, 3130, İbni Ömer yoluyla rivayet etmiştir.

“Bir mü’minin bir mü’mini yanlışlık dışında öldürmesi asla caiz değildir. Bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü’min köleyi azad etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça, onlara diyet ödemesi gerekir. Eğer öldürülen, size düşman bir topluluktan ve mü’min idiye, öldürenin bir mü’min azad etmesi gerekir. Eğer aranızda anlaşma olan bir topluluktan ise ailesine diyet ödemesi ve bir mü’min azad etmesi gerekir.”¹

* Kim yeminini bozarsa, hatasının kefareti olan hususlardan birisi de bir köle azad etmesidir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَوْ هَلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ “Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden (kasıtsız yeminden) dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz (yemin kastı ile yaptığınız) yeminden dolayı sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti ailenize yedirdiğiniz orta yollusundan on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azad etmektir.”²

* Eşine, “Sen bana annemin sırtı gibisin” diyerek “zihar” edip sonra tekrar eşine dönen kimsenin kefareti, bir köle azad etmektir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَانِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا “Karılarından zihar yoluyla bazılarını boşayıp sonra söylediklerinden geri dönenlerin, birbirlerine temastan önce bir köle azad etmeleri gerekir.”³

* Kim Ramazan orucunu cima/cinsi münasebet yoluyla bozarsa, bir köle azad etmesi gerekir.

Ebu Hureyre’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir adam Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e gelip; ‘Helak oldum ya Rasulullah’ dedi. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem de ona; ما أهلك “Seni helak eden nedir?” dedi. O da; ‘Ramazanda eşimle cinsi münasebette bulundum’ dedi. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem; “هل تجد ما تعتق” “Bir köle azad edebilir misin?” dedi. Adam; ‘Hayır’ dedi. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem; فهل تستطع أن تصوم شهرين “هل تجد ما تعتق” “Ard arda kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin?” dedi. Adam; ‘Hayır’ dedi. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem; هل تجد ما تطعم ستين مسكينا “Altmış fakiri doyura bilirmisin?” Adam; ‘Hayır’ dedi. Sonra oturdu. Daha sonra Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem ona bir sepet hurma getirdi ve ona verip; تصدق بهذا “Bunu sadaka olarak dağıt” dedi. Adam; ‘Benden daha fakir kimse var mı? Ona benim ev halkımdan daha muhtaç olan var mı?’ dedi. Bunun üzerine Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem; اذهب وأطعمه أهلك “Haydi git ve onu ehline/ev halkına yedir.”⁴

Görüldüğü gibi Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in ilk emrettiği husus, köle azad etmek olmuştur. Onun bunu yapmaktan aciz olduğu açığa çıkmadıkça diğerlerine geçmemiştir. Bütün bu kefaretle ilgili hükümler, kefaretle yükümlü olana köle azad etmeyi zorunlu kılmaktadırlar.

¹ Nisa: 92

² Maide: 89

³ Mücadele: 3

⁴ Müslim

İslâm bununla yetinmemiştir. Bilakis köleye kendisini kölelikten kurtarmak üzere çalışmak için bir yol göstermiştir. Aynı şekilde sahibine de kölenin ücretini telafi etme yolu göstermiştir. Bu konu **mükâtebe** bahsinde izah edilir. İslâm buna teşvik etmiştir. Allah’u Teâlâ Kur’an’da bunu talep etmiştir.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir:

وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ “Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenlerin onlardan bir iyilik görürseniz bedel vermelerini kabul edin, onlara Allah’ın size verdiği maldan verin.”¹

Sahibi, kölesine; “Bana şu süre içerisinde şu kadar para verirsen hürsün” diyerek “mükatebe” yaptığında, efendinin kölesini mükatebe söylediği malı kazanasıya kadar çalışması için serbest bırakması vacip olur. İstenilen malı/parayı getirdiğinde onu azad etmesi de vacip olur. Onun bu mükatebeden cayması da doğru olmaz.

Fakihler **mükâtebe**yı şöyle tarif etmişlerdir: “Kölesinin malı ile sahibinin onu derhal serbest bırakmasıdır. Mükatebe anlaşması sahih olduğunda, köle efendisinin elinden dışarı çıkar, ücreti ödendiğinde ise, efendisinin mülkiyetinden dışarı çıkar.”

Bu hükümlerin hepsi de kölelerin azad edilmesi içindir. Bu hükümler incelendiğinde şu yolun izlendiği dikkati çekmektedir:

a- Cazip kılma ve teşvik ile yönlendirme yolu,

b- Allah’a karşı muttaki olmanın itmesi ile fert uygulamadığında devletin kuvvetle uyguladığı hükümler koyma yolu.

Bunların hepsi de, köle sahiplerinde köleleri azad etmekle ilgili düşünme ve amel etmeyi oluşturmaya yol açmaktadırlar, kölelerde de kendilerini kölelikten kurtarmak için çalışmakla ilgili düşünme ve amel etmeyi oluşturmaya yol açmaktadırlar. Bu, toplumdaki köleliliği sona erdirmeye yönelik yol almayı sağlar.

4- İslâm, kölelikten kurtarmaya teşvik etmekle, kölelikten kurtarmayı zorunlu kılan bir takım hükümler koymakla yetinmedi. Bilakis Müslümanların Beyt-ül Malından kölelerin azad edilmeleri için özel bir bölüm ayırmıştır. Zira zekâtın harcandığı sekiz sınıftan birisi de kölelerin azad edilmesi için ayrılmıştır.

Allah’u Teâlâ şöyle demiştir:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبِهِمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ “Zekatlar, Allah’tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalpleri imana ısındırılacaklara verilir. Kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve o yolda kalanların uğruna sarf edilir. Allah bilendir, hakimdir.”²

Ayette geçen **وفي الرقاب** “ve köleler hakkında” sözü, kölelerin kölelikten kurtulmaları demektir.

İslâm bu bölüm için belirli bir miktar tayin etmemiştir. Devlete, zekât mallarından kölelerin azad edilmesi için bir miktar ayırması caizdir. Hatta zekâtın harcandığı diğer bölümlerden birisine harcama zorunluluğu olmadığında, zekât mallarının tamamını köle azad etmek uğruna harcaması da devlete caiz olur. Zira zekâtın o sekiz sınıfa/bölüme

¹ Nur: 33

² Tevbe: 60

da harcanması vacip değildir. Bilakis Müslümanların halifesi uygun gördüğünde bu sekiz sınıftan bir bölüme zekât mallarını harcaması caiz olur.

Köleleştirme İle İlgili Çözüm:

İslâm geldiğinde, dünyada yürürlükte olan eski sistemlerde köleleştirmenin kapıları çok idi.

- Müflis/iflas eden borçlunun köleleştirilmesine hükmolunuyordu. Zira borçlu olan kimse daha çok fakirleşip iflas edince, borç verenin onu köleleştirme hakkı oluyordu.

- Bazı suçlar ve hataların işlenmesinde insanların köleleştirilmesine hükmolunuyordu.

- Hür kimseye, kendisinin köleleştirilmesini kabul etmesi hakkı veriliyordu. Zira o, aralarında anlaşmaları belirli bir zaman sonra azad etmesi şartı ile kendisini başkasına köle olarak satıyordu.

- Güçlü kabileler, zayıf kabilenin fertlerini köleleştirmeyi kendilerine bir hak görüyorlardı.

- Genel bir şekilde, harpler ve savaşlar esirlerin köleleştirilmelerini gerektiriyordu. Bir ülke işgal edildiğinde, halkının tamamının köleleştirilmesi yasal görülüyordu. Bazı ülkeler, sadece savaşta esir olarak ele geçirilen erkekler, kadınlar ve çocukların köleleştirilmesini yasal görüyordu. Dolayısıyla savaşta esir olarak ele geçirilen kimse köleleştirilince, o yasal olarak köle sayılmaktaydı ve onun köle oluşu duyurulmaktaydı.

İslâm gelince; içerisinde köleleştirmenin yapıldığı hallerle ilgili, köleleştirmekten başka bir takım Şer’i hükümler getirdi.

- İflas eden borçlu ile ilgili olarak; borç verenin, borçlunun işi yoluna giresiye kadar beklemesini açıkladı.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:
“Eğer (Borçlu) **darda ise, işi yoluna giresiye kadar/eli genişleyesiye kadar bekleyin.**”¹

- İşlenen suçlara dair cezaları tafsilatlı bir şekilde açıkladı. Özellikle cezası köleleştirmek olan hırsızlık cezasını açıklamıştır.

Buna Allah’u Teâlâ Kur’an’da şöyle işaret etmiştir:

“**Dediler ki; Onun cezası; kayıp eşya kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır.**”²

İslâm onun cezasını yani hırsızlığın cezasını, elin kesilmesi olarak açıkladı.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:
“**Hırsızlık yapan erkek ile hırsızlık yapan kadının ellerini kesin.**”³

- Köle ile efendisi arasında, kölelikten kurtarma hakkında anlaşma getirdi, köleleştirme hakkında değil.

- Hür olan kimselerin köleleştirilmesini kesin olarak haram kılmıştır.

¹ Bakara: 280

² Yusuf: 75

³ Maide: 38

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} Allah Azze ve Celle'nin şöyle dediğini söyledi: **ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ عَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا وَأَجْرَهُ كَيْفَ يَبِيعُ حُرًّا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَكَمْ يُعْطَى أَجْرَهُ كَيْفَ يَبِيعُ حُرًّا** “Kıyamet Günü üç kişinin hasmıyım: 1- Benim (adım) ile söz verip sonra vefasızlık eden adam, 2- Hür bir kimseyi köle olarak satıp bedelini yiyen adam, 3- Bir kişiyi ücretle çalıştırıp ondan faydalandıktan sonra ücretini vermeyen adam.”¹

Buna göre Allah ^{Subhenehû ve Teala}, hür kimseyi köleleştirip satanın düşmanı olmaktadır.

- **Harp haline gelince**; İslâm o konuda ayrıntılı açıklama yapmıştır. Esirlerin köleleştirilmesini kesin olarak yasaklamıştır. Hicretin ikinci senesinde esirlerle ilgili hükmü açıklamıştır. Bu hükme göre; ya onları karşılık olmaksızın serbest bırakarak lütuf edilir, ya bir mal veya Müslümanlardan, zimmîlerden onun dengi bir esir ile fidye karşılığı serbest bırakılır. Böylelikle esirlerin köleleştirilmesi engellenmiş olur.

Allah'u Teâlâ şöyle dedi:
فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْبَثْتُمْهُمْ فَشُدُّوا الوثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدَ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الحَرْبُ أوزَارَهَا “Savaşta kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Sonunda onlara üstün geldiğinizde onları esir alın. Savaş sona erince, onları ya karşılıksız ya da fidye ile salverin.”²

Ayet şu manada gayet açıktır: Ya karşılıksız ya da fidye ile salıvermek. Bu manadan başkasına kesinlikle yorumlanmaz. Arap dili, esirlerle ilgili hükmü, ya karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakmaktan birisi ile sınırlandırmayı gerektirmektedir. Çünkü **“ya”**, edatı iki şey arasında serbest oluşa ve bu iki şeyde hasredilmeyi/sınırlı oluşu ifade eder. Burada ayet, karşılıksız serbest bırakmak ile fidye ile serbest bırakmak arasında bırakarak ve hükmü bu ikisi ile sınırlandırarak gelmiştir. Sınırlandırmayı da; **“ya karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakın.”** derken seçenekli kılma ve o seçeneklerle sınırlı kılma edatı olan **“ya”**, edatını ifade ederek yapmıştır.

Burada, bazı fakihlerde oluşan şüphe konusu soru olarak ileri sürülebilir. Zira onlar, ondan halifenin uygun gördüğünde esirleri köleleştirme hakkının olduğu görüşünü almışlardır. O soru ise şudur: **“Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, bu ayetin indirilmesinden sonra köleleştirme yapmıştır. Zira bu ayet, hicretten sonra Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ile Kureys'in kâfirleri arasında savaşın başlaması esnasında indirilmiştir. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} ise Huneyn savaşında köleleştirme yapmıştır. Rasul'un ameli Allah'ın ayetleri için tefsir sayıldığı gibi, teşrî/Şer'i hüküm kaynağı da sayılmaktadır. O halde Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, bu ayetin indirilmesinden sonra Huneyn savaşında köleleştirme yapmış olduğu halde, bu ayet ile esirlerin köleleştirilmesi nasıl yasaklanır?”**

Buna cevap şudur: Rasul'un ameli ve sözü Kur'an ayetleri için ya bir mücmelin açıklamasıdır, ya mutlakın takyididir/sınırlandırılmasıdır, ya da bir genelin tahsisidir/özelleştirilmesidir. Rasul'un ameli ve sözü Kur'an için nesh edici olmaz. Esirlerle ilgili o ayet, mücmel değildir ki tafsili olsun, lafızları genellik lafızları değildir ki tahsisi olsun, mutlak değildir ki takyidi olsun. Şu halde, Rasul'un bu ayetin indirilmesinden sonra köleleştirme yaptığı rivayeti sahih olduğunda, bu ayeti nesh eden

¹ Buhari, K. Buyu', 2075

² Muhammed: 4

olur ki bu caiz değildir. Buna ilaveten, Rasul'ün esirleri köleleştirmiş olması bu haber ile çelişen bir ahad haberidir. Ahad haber, ayetlerden ve hadislerden kati olan ile çeliştiğinde, ahad haber **dirayeten**/anlam bakımından reddolunur. Buna binaen esirlerle ilgili bu ayetin indirilmesinden sonra Rasul'ün esirleri köleleştirdiğine dair rivayetin bir itibarı olmaz.

Ayrıca; Rasul'ün o amelinin vakıası şudur: Huneyn Gazvesinde, müşriklerin savaşçıları beraberlerinde kadınları ve çocukları da savaş alanına getirmişlerdi. Bunu da sayılarını çok göstermek ve erkeklerini savaşa coşturmak için yapmışlardı. Müşriklerin savaşçıları savaş alanında bozguna uğrattıklarında kadınlar ve çocuklar sebiy/tutsak oldular. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, de onları Müslümanların savaşçıları arasında paylaştırdı. Bu tutsakların durumu tekrar gözden geçirildiğinde, onların sebiyi hakkındaki iyi muamele ve sebiy ehline geri verme hakkından kendilerine lütfederek verilmesini Müslümanlardan istedikleri görülür. Bu da sebiyi köleleştirmenin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Sebiy ise, sayıyı çok göstermek ve savaşçıları coşturmak için savaş meydanına savaşçılarla birlikte gelmiş olan kadınlar ve çocuklardır.

Bununla birlikte Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem Hayber'de sebiyleri köleleştirmede. Zira Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem Hayber'de savaşçı halkına karşı zafer elde ettikten sonra, Hayber halkını hür kişiler olarak terk ettiği gibi oranın arazisini de, ürününün yarısına karşılık ziraat yapmaları için onların elleri altında bıraktı. Ebu Ubeyd, sebiy hakkında şöyle dedi: "İmam onları paylaşırıp paylaştırmamak hakkında serbesttir. Onları paylaştırdığında onlar üzerinde, kendilerine ait olduğu kimselere güzel muamele ve lütuf istemekten başka bir yol yoktur. Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Huneyn halkına yaptığı gibi. Onlardan sebiy olanlardan kimse, lütufta bulunmak ve güzel muameleden başka yolla geri dönen olmadı. Çünkü onları paylaşmıştı. Bunu Hayber ehline yapmadı. Çünkü onları hür kimseler olarak terk etti. Kimse onlara lütufta bulunmadı. Çünkü onlar üzerinde paylaşırma olmadı."

Sebiy olmayanlara gelince: Onlar savaşan erkeklerden esir edilenlerdir. Onlar esir edildiklerinde Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem kimseyi kesinlikle köleleştirmede. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem savaşan erkeklerden esir olanları köleleştirdiğine dair rivayet sahih değildir. Ne Araplardan, ne yahudilerden ne de hıristiyanlardan savaşan erkeklerden esir olanı hiç köleleştirmede.

"**Esir**" kelimesi, sadece savaşan erkekler kast edilerek söylenir. Kadın ve çocuklar için esir değil, "**sebiy**" denilir,.

Buradan da açığa çıkıyor ki; İslâm savaşan erkeklerden esir olanların köleleştirmesini yasaklamıştır ve sebiy hakkında ise, onları köleleştirmesi ve serbest bırakması hakkında halifeye serbestiyet vermiştir. Onlar hakkında fidye ile serbest bırakmak yoktur. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in Huneyn sebiyelerine yaptığı gibi yapılır. Zira o SallAllah'u Aleyhi Vesellem onları köleleştirdi ve sonra da serbest bıraktı. Hayber sebiyleri hakkında yaptığı gibi yapılır. Onlar hakkında da onları köleleştirmeyip hür kimseler olarak terk etti.

Bu sebiy hükmü, düşmanın kadınları ve çocukları harpte orduya eşlik ettiklerinde söz konusudur. Fakat onlar evlerinde kaldıklarında bir şey olmaz, ne esir olurlar ne de sebiy olurlar.

Halifenin, sebiyleri köleleştirmesi meselesi, düşmanla muamele hususundaki dış siyasetin gerektirdiği hususa göre şekillenir. Onunla kast olunan köleleştirmek değildir. Zira o, hakkında takdirin sadece halifeye terk edilen harp muamelelerinden bir muameledir. Bu hususta halife düşman ile ilgili konunun gerektirdiği hususa ve kendisinin uygun gördüğü hususa göre amel eder. Bundan açığa çıkıyor ki, İslâm köleleştirmek sorununa çözüm getirmiştir. Zira içerisinde köleleştirmenin meydana geldiği bütün halleri yasaklamıştır. Sebiy durumunda ise, düşmanın tutumuna bağlı olarak hüküm verme hususunda halifeyi serbest bırakmıştır.

Böylelikle köleleştirmeye son verilebilir. Özellikle de son asırlardan bugüne kadar modern savaşlarda olduğu gibi; insanlar, savaşçıları çoğaltmak, sayılarını çoğaltmak için kadınları ve çocukları orduyla birlikte savaş alanına çıkarmayı iptal ettiklerinde, köleleştirmeye son verilebilir. Zira içerisinde köleleştirmenin meydana geldiği bir tek hal dahi kesinlikle kalmamaktadır. Böylelikle de İslâm köleleştirmeyi yasaklamış oluyor.

FERTLER ARASI İLİŞKİLER

Bundan önceki bölümde açıklanmış olunan hükümler; İslâm Devleti ile alakalı, onun diğer devletlerle, halklar ve ümmetlerle ilişkisi ile alakalı Şer'i hükümlerden örneklerdir. Bazı hükümler diğer hükümlere örnek olarak açıklanmıştır. Ta ki onlardan Müslüman'a bu genel ilişkilerin üzerine kurulu olduğu esas ve o ilişkilerin sorunlarını çözen hükümlerin türü açığa çıksın.

Bu bölümde ise; fertler arasındaki yaşamlarında maslahatlarının üzerine kurulu olduğu ilişkiler vardır. İslâm gelip fertler arasındaki bu ilişkileri, ferdi ilişkilere göre özel, insan olması vasfı ile insan için genel Şer'i hükümler ile çözmüştür.

İslâm, bütün teşriinde/hüküm koyuşunda insan için hüküm koyar, belirli fertler için değil. Fakat fertler içerisindeki örnek insan için hüküm koyar. O fertler için, bir cemaati oluşturan insanlardan bir topluluk olmaları itibarı ile insanî vasıfları bakımından hüküm koyar. O fertler ve bu cemaat için ilişkilerden ve varlıkları ile toplumu oluşturan fertler arası ilişkilerden ihtiyaç duydukları hususla ilgili hüküm koyar. Kast olunan, insan cinsinden insan olduğunda, onun Hâlid olmasına Mahmud olmasına bakılmaz. Zira teşrî bu insan için geldi, belirli bir fert için değil. Fertten kast olunan; -belirli bir- Hâlid ya da Mahmud olması bakımından belirli bir şahıstır. Zira İslâm teşrî yükümlülüklerin yapılmasını; fert olması itibarı ile fertten talep edilen ve kendisi ile herhangi bir ferdin sorunlarının çözümü kast edilen, İslâm'da gelen her hususa bağlanmakla emrolunan kılınıştır. Zira hükümler her ne kadar insan için konulmuş olsa da, onların yükümlülüklerinin yapılması kendisinden talep edilen, belirli fertler yani Hâlid ve Mahmud'dur. Fakat boyu, yeşili sevmesi, eti sevmemesi gibi hakkında başkasının kendisine ortak olmadığı ferdi özelliği itibarı ile değil de, insanın fitrî sıfatlarının kendisinde tatbik edildiği bir insan olması itibarı ile dir. Bu insan olması itibarı ile ferdin fiillerinden açığa çıkan hayat enerjisinin görüntülerinden bir görüntü olan hususlardandır.

İslâm, genel ve özel yaşamlarda fertler arasındaki ilişkileri düzenlemek için hükümler getirmiştir. Yani insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek için hükümler getirdiği gibi, insanın devlet ile ilişkilerini ve devletin diğer devletlerle ilişkilerini düzenlemek için ya da cemaat olması bakımından cemaati tanzim için konulmuş hükümler getirdi. Bütün bunlar, Mahmud, Hâlid ve Hasan olan belirli ferdin kendileriyle mükellef kılındığı hükümlerdir. Fakat fert, insan olması bakımından yükümlü olmaktadır.

Şer'i hükümlerin bütünlük içinde incelenmesinden; İslâm'ın hükümler koyarken özel kişisel özellikleriyle ferdin maslahatını gözettiğini, fertleri arasındaki ilişkileri bakımından değil de cemaat olması bakımından fertlerden oluşan bir cemaat itibarı ile ferdin içerisinde yaşadığı cemaatin maslahatını gözettiğini görürüz. Aralarındaki ilişkilerle ilgili hususlarda cemaat için hüküm koyarken ferdin maslahatını gözetmektedir. Ferdin başkasıyla arasındaki

ilişkilere bir hususta fert için hüküm koyarken de cemaatin maslahatını gözetmektedir. Onun için onu, Beyt-ülmalın belirlemiş gelirleri yetmediğinde devlete tebaanın işlerinin idaresi için Müslümanların malından alma hakkı verirken, devleti ancak cihad için mal almak, açların doyurulması için mal almak gibi Allah'ın cemaate farz kıldığı hususlar için almakla sınırlandırmıştır. Bunu da ancak zenginlerin mallarının ihtiyaç fazlasından -yani onların yemek, giysi, mesken gibi temel ihtiyaçlarından ve evlenmek, uzak ihtiyaçlarını karşılamak için peşine düştükleri husus gibi, hizmetçi gibi v.b. benzerlerin ihtiyaçlarından ma'ruf olmasına göre yani toplumların ıstilahına göre zaruri sayılan lüks ihtiyaçlarından- arta kalandan almakla devleti sınırlandırdığını görürsün. Böylece cemaati korumak için yapılan bu hüküm koyuşta ferdin maslahatı gözetilmiş olmaktadır. Yine Şer'iatın ferde bir ev yapmasına ya da bir bahçe dikmesine izin verirken insanlara yol hakkı vermesini ona zorunlu kılıp, onu yol hakkında ya da kamu mülkiyetine tecavüz eden herhangi bir şekilde ziraat yapmayı, dikim yapmayı, bina yapmayı yasaklamış olduğunu görürsün. Ferde sahip olduğunu, ticarî maksat ile Dâr'ül İslâm'ın dışına satmasına izin verirken, ona silah satmasını ve düşmanın Müslümanlara karşı güçlü olmasını sağlayan hususları satmasını yasaklamıştır. İşte bu, içerisinde cemaatin maslahatını gözeterek fert için hükümler koymaktır.

Buna binaen, fertler arası ilişkileri düzenleyen teşrî koyma her ne kadar ferdî ilişkiler için hüküm koyma olsa da hem insan için hüküm koyma oluşundan, hem cemaat için hüküm koyma oluşundan, hem de toplum için yani bu cemaatin fertleri arasındaki ilişkiler için hüküm koyma oluşundan kopuk ayrı olmaz.

Buna binaen, fertlerin ilişkileriyle alakalı Şer'i hükümlerin örnekleri; her ne kadar fertlerin ilişkilerini düzenleseler de genel olarak insanoğlu için Şer'i hükümlerdir. Bu hükümler, onları doğrudan ilgilendiren fertlere uygun düşen hükümlerdir. Mesela; alış-veriş hükümleri; İslâm Devletinin bayrağı altında İslâm'ın hükümlerini tatbik eden fertler arasındaki ilişkilerin tanzimi için Şer'i hükümlerdir. O fertler, bu hükümlerle doğrudan ilgilidirler. Fakat bu hükümler, insanoğlundan bütün fertlere de uygun düşerler. Mahmud ve Hâlid alış-veriş hükmü ile doğrudan ilgili olduklarında alış-verişe girişmelerinden dolayı alış-veriş hükümlerini uygulamakla muhatap olmaktadırlar. Alış-verişe girişmeyen Sâlih ve Hasan bu hükümlerden sorumlu olmazlar. Zira alış-veriş hükümleri, fertlerin tatbik etmeleri için konulmuştur. Fakat o fertlerin insanoğullarından olmaları, bir cemaatte yaşıyor olmaları, sorun meydana geldiğinde o hükümleri tatbik ediyor olmaları ve o hükümlerle doğrudan ilgili olmaları itibarı ile o hükümler konulmuştur.

Fert Müslüman ise, ferdî amellerine İslâm'ın hükümlerini tatbik etmesi kaçınılmazdır. Doğrudan yapmayı istediği her meselede Şer'iatın hükmünü bilmesi o fert üzerine farzı ayındır. Dolayısıyla fertlerin birbirleri ile ilişkileriyle alakalı hükümlerden örnekler sunulması; Müslümanların onları bilmeleri, ihtiyaç duyduklarını öğrenmeleri için Şer'i kitaplara başvurmaları için faydalıdır.

9-1: ALIŞ-VERİŞ

Şer'iata göre **alış-veriş**; karşılıklı rıza yoluyla mülkiyet hakkını devretme ve devir alma şeklinde bir malın bir mal ile değişimidir. **Alış-veriş**, Kitap ve Sünnet ile caizdir.

Allah'ü Teâlâ şöyle dedi:

“Alış-veriş yaptığımızda şahit tutun.”² “Ancak, karşılıklı rıza ile yapılan ticaret ile olması müstesna.”³ وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ¹ “Allah, alış-verişi helâl kıldı.” وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ

Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem de şöyle dedi: النَّبِيُّ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا⁴ “Alış-veriş yapan iki kişi oradan ayrılmadıkları sürece serbesttirler.”⁴

Rivayet edildi ki; Rifa'a, Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile namaz kılma yerine gittiğinde insanların alış-veriş yapmakta olduklarını gördü ve şöyle dedi; ‘Ey tüccar topluluğu! Allah'ın Rasulü'ne icabet edin!’ Bunun üzerine onların kafalarını kaldırıp bakışlarını ona yönelttiklerini, onun da şöyle dediğini rivayet etti: إِنَّ التَّجَارَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَارًا إِلَّا مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَبَرَّ وَصَدَّقَ “Muhakkak ki tüccarlar Kıyamet Günü fâcirler olarak dirileceklerdir. Sadece Allah'tan korkup iyilik yapan ve sadaka verenler hariç.”⁵

Ebu Said yoluyla da Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, in şöyle dediğini rivayet etti: التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشَّهَدَاءِ “Güvenilir dürüst tüccarlar, nebiler, sıddıklar ve şehitler ile beraberdirler.”⁶

Şer'iat, alış-verişte tarafların her birisine delâlet eden bir lafızla ya da ahrazların işareti gibi lafzın yerini tutan bir hususla icab ve kabulün varlığını şart koşmuştur. Yazı lafızdan sayılır.

Müşterinin ekmek, gazete, posta pulu v.b. bir şeyi satın alması gibi bir malı alıp bedelini ödemesi şeklinde oluşan amelî/pratik olarak alış-verişe gelince, bakılır:

- Eğer mal, pazarda/piyasada hakkında pazarlık yapılmayan **fiyatı belirli** bir mal ise, o zaman amel (alıp fiyatını ödemek) icab ve kabule delâlet eder ve bu alış-veriş sayılır. Bu fakihlerin kendisine “mu'âtâtün”/elden alış-veriş dedikleridir.

- Fakat malın **fiyatı piyasada belirlenmemiş** olduğu halde pazarlığa gerek duyulmuyorsa, onda malı alıp bedel ödemek doğru olmaz. Çünkü bu işlem icab ve kabule delâlet etmez. Zira o işleme nizanın/çekişmenin dâhil olması mümkündür. Bu ise muamelatın üzerinde olması gerektiği hususa aykırıdır. Zira muamelatın çekişmeleri önleyen bir biçimde olması gerekmektedir. Bu durumda, malı alıp hemen bir bedel ödeme şeklinde alış-veriş, icab ve kabule delâlet eden ifade tarzından yoksun olduğundan dolayı Şer'iata göre alış-veriş sayılmaz.

Bundan açığa çıkıyor ki; icab ve kabul, alış-verişin sıhhati hakkında şart olunca; alış-verişin bu ikisine delâlet eden bir lafızla veya işaretle veya çekişme olmaksızın başkasına delâlet etmeyen kesin delâlet ile icabet ve kabule delâlet eden bir işlem ile olması kaçınılmazdır.

¹ Bakara: 275

² Bakara: 282

³ Nisa: 29

⁴ Buhari, K. Buyu', 1937

⁵ Tirmizi, K. Buyu', 1131

⁶ Tirmizi, K. Buyu', 1130

Alış-veriş; ölçülen, tartılan ve sayılan dışında akdin/sözleşmenin neticeye bağlanmasıyla tamamlanır. Bunda alış-verişin tamamlanması için kabz/teslim alma şart koşulmaz. Çünkü alış-veriş tamamlanmıştır. Dolayısıyla ölçülen, tartılan, sayılandan olmayan ev, araba, hayvanın satılması gibi satılan şey teslim almadan önce hasar/zarar görürse onun tazmini müşteriye aittir, satıcıya değil.

Çünkü Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle demiştir: **الْخَرَجُ بِالضَّمَانِ** “**Dışarı çıkış, tazmin yükümlülüğü ile birliktedir.**”¹

Bu alış-verişin artışı da müşteriye aittir, tazmin yükümlülüğü de müşteriye aittir. Zira müşteri bir hayvan satın alsa, onun teslim almadan o hayvan yavrulamışsa, o hayvanın yavrusu da müşteriye aittir, satıcıya değil.

İbn Ömer RadyAllah'u Anha'nın rivayetine göre; “O, Ömer’e ait bir genç deve üzerinde olmayı sıkıcı buluyordu. Bunun üzerine Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem Ömer’e; **بِعْنِيهِ** “**Onu bana sat**” dedi. Ömer de; O senin ya Rasulullah, dedi. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem de onu satın alıp şöyle dedi; **هُوَ لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ فَاصْنَعْ بِهِ مَا شِئْتَ** “**O senin ya Abdullah b. Ömer, onunla istediğini yap**”²

Bunda teslim almadan önce, alış-veriş tasarrufu hasıl olmuştur. Bu ise, müstesnadır. Çünkü bu ölçülmeyen, tartılmayan ve sayılmayan bir maldır.

Alış-veriş; **ölçmeye, tartmaya ve saymaya** dayalı olduğunda, satılan şey teslim alınmadan alış-veriş tamamlanmaz. Dolayısıyla satılan mal teslim alınmadan önce hasar görünce; o, malı satanın malından tazmin edilir.

Çünkü Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem teslim alınmadan önce, yiyeceğin satılmasını nehyetti, şöyle dedi: **مَنْ ابْتِئَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ** “**Kim bir yiyecek satın alırsa, onu tamamen teslim almadan satmasın.**”³

Müslim, İbn Abbas’tan şöyle dediğini rivayet etti: “Biz seyyar satıcılardan rasgele yiyecek alıyorduk. Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem o yiyeceği yerinden nakletmedikçe satmamızı bize nehyetti.”⁴

Bu hadis de satılan malın, satanın sorumluluğunda olduğuna delâlet etmektedir. Müşterinin sorumluluğunda olsaydı, onu satması ve teslim almasının sonrasında olduğu gibi onda tasarrufta bulunması ona caiz olurdu. Teslim almadan önce satılması yasaklanınca, onda tasarruf yasaklanmış olur. Bu ise, o malda mülk edinme oluşmamıştır, demektir. Zira o satanın sorumluluğundadır, satın alanın sorumluluğu altında değil. Her ne kadar yasaklama yiyecek hakkında geçmiş olsa da, yiyecek ölçmek veya tartmak veya saymaktan ayrı düşünülmez. Dolayısıyla nehiy; ölçülen, tartılan ve sayılan yiyeceğe yönelik olmaktadır. Böylelikle nehiy, ister yiyecek olsun ister başkası olsun, teslim alınmadıkça her ölçülen, tartılan ve sayılanın satılmasını kapsamaktadır. Çünkü bazı hadislerde ölçü-tartı belirtilmiş, bazılarında ticari mallar belirtilmiş, bazılarında da eşya belirtilmiştir.

- Müslim, Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti:

¹ Ebu Davud, K. Buyu’, 3044

² Buhari

³ Buhari, K. Buyu’, 1982

⁴ Müslim

“Kim bir yiyecek satın alırsa, onu tartmadıkça satmasın.”¹

- Hakim b. Hazzam’dan şu rivayet edilmiştir: “Dedim ki; Ya Rasulullah, ben alıp satıyorum, bu hususta bana helal olan ve haram olan nedir?” Dedi ki: **“Bir satılığı satın aldığı anda onu teslim almadıkça satma.”**²

- Zeyd b. Sâbit’ten şu rivayet edildi: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem, tüccarlar onları konaklama yerlerine götürmedikçe, ticari malların satıldıkları yerde satılmasını yasakladı.”³

- Ahmed de Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti: **“Kim bir ölçü yada tartı ile bir yiyecek satın alırsa onu teslim almadıkça satmasın.”**⁴

Bu hadislerin tamamı; ölçülen, tartılan ve sayılan eşyaya genel olarak delâlet etmektedirler. Bunun delili de; ölçülmeyen, tartılmayan ve sayılmayan şeylerin İbn Ömer hadisi ile istisna edilmesidir. Bu hadiste; Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in Ömer’den bir deve satın aldığı ve onu teslim almadan önce İbn Ömer’e hibe ettiği zikredilmektedir.

Dolayısıyla; ölçülen, tartılan ve sayılanların aksine bu işlemde teslim alma şart koşulmaz. Zira bunlarda alış-verişin tamamlanmasının şartı, satın alanın satılanı teslim almasıdır.

Şer’iata göre muteber **teslim alış**; eşyanın çeşidine göre farklı olmaktadır. Zira her şeyin teslim alınışı kendi konumuna göredir:

- Eğer o şey, tartılan veya ölçülen ise, teslim alınışı ölçü ve tartı ile olur.

Çünkü Buhari, Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti: **“Satıldığında tart, satın alındığında tarttır.”**⁵

Osman’dan da şu rivayet edildi: “Ben, kendilerine Kaynukaoğulları denilen Yahudilerin içinden kuru hurma satın alıp onu kâr ile satıyordum. Bu durum Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem’e haber verildiğinde şöyle dedi: **“Ya Osman, satın alındığında tarttır, sattığında tart.”**⁶

- Satılan şey, dirhemler ve dinarlar ise, onların teslim alınışı peşin olur.

- Satılan şey; elbise ise, onun teslim alınışı nakil olur.

- Hayvan ise onun teslim alınışı bir yerden yürütülmesidir.

- Satılan şey, ev arsa gibi taşınmayan ve nakledilmeyen hususlardan ise, onun teslim alınışı, satın alan ile onun/satılanın arasını boşaltmak ve başkasına engel olmaktır.

Çünkü, **قبض** – “kabz”/teslim alma” kelimesi, ıstılahî manası olan bir lafızdır. Hakkında Şer’i bir nâs geçmediğinde, toplumda kendisine delâlet edilen hususun vakiasına itibar edilir.

Teslim alışın, bedelin ödenmesinden önce ve sonra olması caizdir. Çünkü teslim etmek sözleşmenin gereklerindedir. Sözleşmeden sonra ne zaman teslim etme hasıl olursa, akid yerini bulmuş olur. Bedelin

¹ Müslim, K. Buyu’, 2809

² Ahmed b. Hanbel, Mûs. Mükessirîn, 14777

³ Ebu Davud

⁴ Ahmed b. Hanbel, Mûs. Mükessirîn min es’ Sahâbe, 5634

⁵ Buhari, K. Buyu’

⁶ Ahmed b. Hanbel, Aşaratü’l Mübeşşirîn bi’l Cenneh, 528

teslim edilmesi de aynı şekildedir. Birisinin teslim alınması diğerine bağlı değildir.

Haram Kılınan Her Şeyin Alış-Verişi Haramdır

Bazı şeyler vardır, Allah ^{Subhenehû ve Teala} yenilmesini haram kılmıştır, ölmüş hayvan eti gibi. Bazı şeylerin içilmesini haram kılmıştır, şarap gibi. Bazı şeylerin alınmasını haram kılmıştır, putlar gibi. Bazı şeylerin elde edilmesini haram kılmıştır, heykeller gibi. Bazı şeylerin yapılmasını haram kılmıştır, canlı resmi çizmek gibi. Bazı şeylerin haram kılınması hakkında ayetler ve hadislerden Şer'i nâslar gelmiştir.

Haram kılınışı hakkında bir Şer'i nâssın geçtiği şeylerden Allah'ın kullara haram kıldığı hususa gelince; -ister yenilmesi ister ise başka bir şeyi haram kılınmış olsun fark etmez- işte Allah ^{Subhenehû ve Teala}'nın kullara haram kıldığı bu şeylerin **alış-verişi** de haramdır. Çünkü onların bedelleri de haramdır.

- Cabir'den, Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: **إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِزِيرِ وَالْأَصْنَامِ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السِّنُّ وَيُدَّهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ لَا هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ قَاتِلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ** **Allah ve Rasulü şarabın, ölü hayvanın, domuzun ve putların alış-verişini haram kıldı.** Denildi ki; Ya Rasulullah! Ölü hayvanın iç yağına ne dersiniz? Zira onlar gemilere sürülmekte, onlarla deriler yağlanmakta, insanlar aydınlanmaktadır. Bunun üzerine Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **لا هو حرام Hayır, o haramdır.** Sonra de şöyle dedi: **قاتل الله اليهود إن الله لما حرم شحومها جمَلوه ثم باعوه فأكلوا ثمنه** **Allah Yahudileri kahretsin! Allah onlara iç yağını haram kılınca onlar, onu süsleyip sattılar ve bedelini yediler.”**¹

- Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediği rivayet edildi: **لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ حَرَمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَبَاعُوهَا وَأَكَلُوا أَمْثَاتِهَا وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٌ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنَهُ** **Allah Yahudilere lânet etti. Onlara iç yağı haram kılındı. Onlar onu satıp bedelini yediler. Allah bir topluluğa bir şeyin yenilmesini haram kıldığında o şeyin bedelini de haram kılmıştır.”**²

Haram kılma hususundaki bu Şer'i nâs illetli değil, onu illetlendiren başka bir Şer'i nâs da yoktur. Onun için illetli olmaksızın mutlak olarak kaldı.

Şöyle denilmez: “Onların haram kılınışındaki illet, mübah menfaatin olmayışıdır. Bundan onlarda bir mübah menfaat olsaydı, caiz olurlardı, noktasına varılır.” Böyle denilmez. Çünkü bu, illetlendirmenin yokluğu hususunda açık bir nâstır. Onun illeti olduğunun anlaşılmasına ihtimal verilmez.

Onun için **kullara haram kılınan şeyin alış-verişi haramdır.** İster bunda bir mübah menfaat olsun ister olmasın fark etmez. Buradan hareketle; putların, haçların alış-verişi haram kılındı, insan ve hayvan gibi canlı varlıkların heykellerinin alış-verişi haram kılındı, insan ve hayvan gibi canlıların elle çizilmiş resimlerinin alış-verişi haram kılındı.

¹ Buhari, K. Buyu', 2082

² Ahmed b. Hanbel, Müs. Benî Hâşim, 2111

Sana Ait Olmayan Şeyin Alış-Verişi Caiz Olmaz

Mülkiyet hakkı oluşmadan önce malın alış-verişi caiz olmaz. Bu halde o mal satılırsa, bu alış-veriş batıl olur. Bu tamamen şu iki duruma uyar:

Birincisi; malın, mülkiyet hakkı oluşmadan önce satılması,

İkincisi; malın, satın alınmasından sonra satılması. Fakat o mala, mülkiyet hakkının oluşmasının tamamlanması hususunda şart koşulan teslim alma ile sahip olmadan önce satılması. Çünkü alış-veriş akdi ancak mülk üzerinde olur. Fakat onu henüz mülk edinmemiş, ya da satın alıyorken, fakat onda kendisi için mülk hakkı oluşmamışsa. Çünkü onu hala teslim almamıştır.

Bunlar üzerinde alış-veriş akdi oluşmaz. Çünkü üzerinde Şer'iata göre akdin meydana geldiği mahal/yer bulunmamaktadır. Nitekim Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem satıcıya sahip olmadığı şeyi satmasını yasaklamıştır.

- Hakim b. Hazzam'dan şu rivayet edildi: “Dedim ki; Ya Rasulullah! Bir adam gelip satmakta olduğum şeyden yanımda olmayanı satmamı benden istedi. Sonra onu pazarda sattım. Bunun üzerine Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem dedi ki: **لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ** “**Yanımda olmayan şeyi satma.**”¹

- Amru b. Sauby'dan o da babasından o da dedesinden Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediğini rivayet etti: **لَا يَحِلُّ سَلْفًا وَبَيْعٌ وَلَا شَرْطَانِ فِي بَيْعٍ وَلَا رَيْحٌ مَا لَمْ تَضْمَنْ وَلَا يَبِيعُ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ** “**Alış-veriş yaparken selef (paranın peşin malın sonradan verilmesi) helal olmaz. Alış-verişte iki şart olmaz. Tazmin etmedikçe kazanç olmaz. Yanında olmayanın satışı olmaz.**”²

Böylece Rasul'ün; **مَا لَيْسَ عِنْدَكَ** “**Yanımda olmayan**” tabiri geneldir. Ona “mülkünde olmayan”, “teslim etme gücünde olmayan”, “hakkında mülk edinme hakkı tam oluşmamış olan” manaları da dâhil olur. Bunu, mülk edinme hakkının tamamlanmasında teslim almanın şart koşulduğu hususlardan, teslim alınmayan şeyin alış-verişini yasaklama hakkında geçen hadisler de teyid etmektedir. Zira o hadisler, satın alınmasının kendisine tamamlanması için, teslim alınmasının gerektiği şeyi satın alan kişi, onu teslim almadıkça satmasının caiz olmadığına delâlet etmektedir. Böylece onun hükmü, sahip olmadığı şeyin satılması hükmünü almaktadır.

- Çünkü Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **مَنْ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ** “**Kim bir yiyecek satın alırsa, onu tamamen teslim almadan satmasın.**”³

-Ebu Davud da şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, tüccarlar onları konaklama yerlerine götürmedikçe, ticari malların satıldığı yerde satılmasını yasakladı.”⁴

- İbn Mâce de şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, teslim alınasıya kadar sadakaların satılmasını yasakladı.”⁵

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Mekkiyyîn, 14772

² Ebu Davud, K. Buyu', 3041

³ Buhari, K. Buyu', 1982

⁴ Ebu Davud

⁵ İbni Mâce

- Şu da rivayet edildi: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem Attâb b. Useyd’i Mekke’ye gönderirken şöyle dedi: **فانهم عن بيع ما لم يقبضوا** “Onlara teslim almadıkları şeyi satmayı yasakla.”¹

Bu hadisler, teslim almadıkları şeyin satılmasının yasaklanması hakkında açıklarlar. Çünkü satıcının o mal için mülkiyet hakkı oluşmamıştır. Bunun nedeni de, teslim almanın gerekli olduğu hususta müşteri onu teslim almadıkça o malda mülkiyet hakkı tamamlanmış olmaz. Çünkü o malın sorumluluğu halen satıcısındadır.

Buradan açığa çıkıyor ki; alış-verişin sıhhati hakkında, mala satıcının sahip olması ve o mal için mülkiyet hakkının tamamlanmış olması şart koşulmaktadır. Mala sahip olmamışsa ya da sahiptir fakat mülkiyet hakkı o mal için tamamlanmamışsa o malı satması kesinlikle caiz olmaz. Bu hüküm, alış-verişin tamamlanması için hakkında teslim almanın şart koşulduğu ölçülen, sayılan ve tartılan şeylerden sahip olunup da teslim alınmayan şeyleri kapsar.

Mülkiyet hakkının oluşması için teslim almanın şart koşulmadığı hususa gelince; bu ölçülen, tartılan ve sayılan şeylerden başkadır. Hayvan, ev, arazi v.b. gibi malların teslim almadan önce satması satıcıya caiz olur. Bu hususlarda ister teslim almış olsun ister almasın, icap ve kabul alış-veriş akdinin yapılmış olması ile alış-veriş tamamlanmış olur. Onun için satıcı o malı satarken, kendisi için mülkiyet hakkının tamamlanmış olduğu şeyi satmış olur.

Dolayısıyla alış-verişin olmaması meselesi, teslim almak ve teslim almamakla alakalı değildir. Mesele sadece alış-veriş mülkiyetiyle ve bu mülkiyetin onun için tamamlanmış olması ile alakalıdır.

Ölçülmeyen, tartılmayan ve sayılmayan şeylerden teslim alınmamış olanın alış-verişinin caiz olması ise, sahih hadis ile sabittir.

- Buhari İbn Ömer’den şunu rivayet etti: “İbn Ömer, Ömer’e ait bir genç deve üzerinde olmayı sıkıcı buluyordu. Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem Ömer’e dedi ki; **بعنيه** “Onu bana sat.” Ömer de; O senindir, dedi. Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem de onu satın alıp şöyle dedi: **هو لك يا عبد** “O senindir, ya Abdullah b. Ömer. Onunla istediğini yap.”²

Bu, teslim almadan önce alış-verişte hibe ile tasarruftur ki; teslim almadan önce satılanın mülkiyetinin tamamlandığına delâlet etmektedir. Satıcıya o mal için mülkiyet hakkının tamamlanmış olmasından dolayı alış-verişin caiz olduğuna delâlet etmektedir.

Buna binaen, hakkında mülkiyet hakkı tamamlanmış satıcıya, sahip olduğu şeyi satması caiz olmaktadır. Sahip olmadığı veya hakkında mülkiyet hakkı tamamlanmamış olanı satması ise caiz değildir.

Buna göre; küçük tüccarların mal hakkında müşteri ile pazarlık yapmaları, sonra bedel üzerinde müşteri ile anlaşmaları, o malı müşteriye satması, sonra da kendisine sattığı kimse için o malı satın almak maksadı ile başka bir tüccara gitmesi, o malı getirip müşteriye teslim etmesi caiz olmaz. Çünkü bu sahip olmadığı şeyi satmaktır. O tüccara maldan sorulduğunda, mal yanında değildir ve o mala sahip de değildir. Fakat o malın pazarda başkasında mevcut olduğunu bilmektedir. Müşteriye o malın var olduğunu bildirerek yalan söylemektedir ve ona satmaktadır.

¹ Beyhaki

² Buhari

Sonra da onu satmasından sonra satın almak için gitmektedir. İşte bu henüz sahip olmadığı bir malın satılması olduğu için caiz değildir, haramdır.

Sebze ve tahıl pazarındaki dükkânların sahiplerinin kendileri için mülkiyet hakkı tamamlanmadan önce sebze ve buğday satmaları da aynı şekildedir. Zira bazı tüccarlar çiftçilerden sebze ya da buğday satın alıyorlar, onları teslim almadan satıyorlar. Bu ise caiz değildir. Çünkü bu, teslim almadan önce mülkiyet hakkının tamamlanmadığı yiyecektendir.

Başka ülkelerden mal ithal eden ithalatçıların yaptığı da aynı şekildedir. Zira onların bazıları malı satın alıyorlar ve o mal hakkında ülkeye teslim edilmesini şart koşuyorlar. Sonra da o malı; ülkeye ulaşmadan önce yani o mal hakkında mülkiyet hakkı oluşmadan önce satıyorlar. Bu haramdır. Çünkü bu henüz mülkiyet hakkı oluşmamış şeyin alış-veriştir.

Selem Alış-Verişi

Sahip olunmayan ve henüz mülkiyet hakkı oluşmamış olanın alış-verişi haramdır. Çünkü bu hususta hadisler geçmiştir. Hadisler genel olarak gelmiştir. Sahip olunmayan ve mülkiyet hakkı tamamlanmamış olan her şeyi kapsar.

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ “Yanında olmayan şeyi satma.”¹

- Attâb b. Useyd de şöyle dedi: فَانْهَمُوا عَنْ بَيْعِ مَا لَمْ يَقْبَضُوا “Onlara teslim almadıkları şeyi satmayı yasakla.”

Ancak bu genel deliller, selem alış-verişinin dışındaki hususlar hakkında tahsis edilmiştir.

Selem alış-verişine gelince; Şer'iat onu nehiyden istisna etmiş ve caiz kılmıştır.

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ “Kim selef yaparsa o belirli bir tartıda, belirli bir ölçüde, belirli bir süreye kadar olur.”²

السلف –“selem”, iki fetha/üstünle kalıp ve mana bakımından –“selef” demektir. **Selem**; peşin ve belirli bir zaman sonra ödenecek, vasıfları belirli bir bedel için teslim etmektir. Yani bedel malı, belirli bir süre sonra teslim alınacak olunan mal için önceden ödemektir.

Selem, bir alış-veriş türüdür. Alış-veriş sözleşmesinin kendisi ile yapıldığı husus ile ve “selem” ve “selef” lafzı ile selem sözleşmesi de yapılır. Alış-verişte muteber olan şartlar onda da muteber olur.

İnsanların ticari ilişkileri **selem** ve **selef** yöntemi ile de yürümüştür. Çünkü insanların özellikle de çiftçilerin ve tüccarların buna ihtiyacı vardı. Zira ziraatla meşgul olanlar ve meyve yetiştiricileri kendi ve sorumlu oldukları kimseler için, o ziraat ve meyvenin gereksinim duyduğu işleri tamamlayasıya kadar nafakaya/harcama yapmaya ihtiyaç duyarlar. Onlar bazen paraya ihtiyaç duyarlar, sonra da onu bulamazlar. Dolayısıyla ürünlerini kaldırmadan önce; malın kararlaştırılan vakit girdiğinde teslim edilmesi koşulu ile satış yapılan yerde hemen peşin

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Mekkiyyîn, 14772

² Buhari, K. Selem, 2086

olarak teslim alınan ücret karşılığı satar. Tüccarlar bazen, belirledikleri bir zamana kadar yanında olmayan malları satıp malı, belirlenen vakit girdiğinde teslim etmeleri koşulu ile bedeli alış-veriş sözleşmesinin yapıldığı yerden peşin olarak hemen alırlar.

Selemin caiz oluşu sünnet ile sabittir. İbn Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem Medine'ye geldiğinde, Medineliler bir senenin ve iki senenin ürünü hakkında selem alış-verişi yapıyorlardı. Bunun üzerine Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: مَنْ أَسْلَفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ “**Kim hurmada selef alış-verişi yaparsa, selef belirli bir tartıda, belirli bir ölçüde, belirli bir zamana kadar olur.**”¹

- Abdurrahman b. Ebezî ve Abdullah b. Ebî Evfa'dan şöyle dedikleri rivayet edildi: “Biz Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem ile ganimetlerden pay alıyorduk. Bize Şam nebatilerinden bir takım nebati geliyordu. Biz onlarla buğday, arpa, kuru üzüm hakkında belirli bir zamana kadar selef/peşin ödeme yapıyorduk. Dedim ki; Onların bir ekimi var mıydı, yoksa yok muydu? O ikisi dedi ki; Biz onun hakkında onlara sormuyorduk.”²

- Bir başka rivayette ise; “Biz Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem zamanında, Ebu Bekir ve Ömer zamanında buğday, arpa, hurma, kuru üzüm hakkında yanlarında olmadığı halde selef ödeme yapıyorduk.”³

Bu hadislerin tamamı da selemin caiz olduğuna açık delillerdir. Haklarında selemin caiz olduğu ve caiz olmadığı şeylere gelince; bu hadis ve icmaada açıktır. Şöyle ki:

Selem, sahip olmadığın şeyin satışdır ve mülkiyet hakkının tam oluşmadığı şeyin satışdır. Her ikisi de yasaklanmıştır. Selem, bu ikisinden nâs ile istisna edilmiştir. Yasak ondan başkasına tahsis edilmiştir. Onun için hakkında selemin sahih olduğu şeyin nâsla belirlenmiş olması zorunludur. Nâslara başvurulduğunda, **selemin tartılan, ölçülen ve sayılan** her şeyde caiz olduğunu görürüz.

Ölçülen ve tartılan şeylerde selemin caiz oluşu, İbn Abbas hadisi ile sabit olmuştur. Bu hadiste Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle demiştir: مَنْ أَسْلَفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ “**Kim hurmada selef/selem alış-verişi yaparsa, selef belirli bir tartıda, belirli bir ölçüde, belirli bir zamana kadar olur.**”⁴

İbn Abbas'a ait başka bir rivayette ise Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle demiştir: مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ “**Kim bir şeyde selef/selem yaparsa, belirli bir tartıda, belirli bir ölçüde, belirli bir zamana kadar yapsın.**”⁵

Bu da, hakkında **selem** yapılan malın **tartılan ve ölçülen** mal olduğuna delâlet etmektedir. Her **sayılan** şeyde de selemin caiz oluşuna gelince; yiyecekte selemin caiz olduğu hususunda sahabelerin icmaı oluşmuştur. Bu icmaı İbn Munzir nakletmiştir. Buhari rivayet etti. Dedi ki: “Şi'be bize anlattı, o da dedi ki: Bana Muhammed ya da Abdullah b. Şidâd b. el-Hâd ve Ebu Burde selef hakkında ihtilafa düştüler. Bunun

¹ Müslim, K. Mesâkât, 3010

² Buhari

³ Ebu Davud

⁴ Müslim, K. Mesâkât, 3010

⁵ Buhari, K. Selem, 2086

üzerine beni İbn Ebu Evfâ ^{RadıyAllah'ü anh's} a gönderdiler. Ona bu hususu sordum. Dedi ki: Biz Rasulullah zamanında da, Ebu Bekir ve Ömer zamanında da buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada selef/selem yapıyorduk.”¹

Bu, **selemin** yiyecekte de caiz olduğuna delâlet etmektedir. Yiyecekler ise; tartılmak, ölçülmek ve sayılmaktan yoksun olmazlar. Böylece hüküm yiyeceğin kendisi ile ölçüldüğü **tartmaya**, **ölçmeye** ve **saymaya** bağlı olur. Teslim alışın, teslim almaya ihtiyaç duyulan husustan olmasından dolayı bunlara bağlı olması gibi, ribanın, ölçünün, tartının ya da sayımın fazla olunca faiz olmasından dolayı bu husustaki fazlalığa bağlı olması gibi.

Hadiste ölçülen ve tartılan şeylerde selemin caiz olması hakkında nâs vardır, sayılan şeyler zikredilmemiştir. Yiyecekler hakkında selemin caiz olduğuna dair icmaa da sayılan şeyleri seleme dâhil etmiştir.

Ancak selem yoluyla alış-verişi yapılan şeylerin **sıfatlarının** tam olarak **belirtilmiş** olması kaçınılmazdır. Mesela; Havran buğdayı, Burni hurması, Mısır pamuğu, Hint ipeği, Türk inciri gibi. **Tartı** ya da **ölçünün** de tam olarak **belirlenmiş** olması kaçınılmazdır. Mesela; Şam sa'sı/hacim birimi, Irak ratlı/ağırlık birimi, kilo, litre gibi. Yani ölçüde tartının, belirlenmiş bilinen olması kaçınılmazdır.

Aynı şekilde selem yoluyla alış-veriş yapılan şeyin cinsinin, tartılan, ölçülen şeyin **cinsinin** bilinmesi gerekir. Yine alış-verişin **bir süre** için olması ve o sürenin bilinmesi gerekir. Selemin hemen olması doğru olmaz. Bilakis sürenin şart koşulması zorunludur.

Çünkü Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي** **كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ** “**Kim bir şeyde selef/selem yaparsa, belirli bir tartıda, belirli bir ölçüde, belirli bir zamana kadar yapsın.**”²

Bu da **sürenin**, selemin sıhati için şart olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca alış-veriş, hemen olup belirli bir süre tayin edilmemişse, selem olarak isimlendirilmez. Çünkü onu selem yapan iki bedelin/mal ve paranın birisinin önceden verilmesi, diğer bedelin sonraya bırakılmasıdır.

Sürenin bilinmesi zorunludur. Çünkü Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ** “**Belirli bir süreye kadar.**”³

Sürenin belirlenmesi ise ancak farklılaşmayan bir zaman için olur. Mesele; bir aya, bir yıla, altı aya kadar ya da içerisinde çelişkiler bulunmayan bir şekilde filanca tarihe kadar gibi. Kurban bayramına kadar, Ramazana kadar, yine Hıristiyanların paskalya yortusuna kadar, onların oruçlarına kadar selem yapılması da sahih olur. Çünkü bu tarihler bilinmektedir, değişmezler. Küçük ihtilaflar muaf tutulmuştur. Her belirli süreye kadar selem yapmak sahihtir. Belirlenen sürenin kısa ya da uzun olması fark etmez. Ancak “**ecel**”/belirli süre kelimesi, bir delâlet edileni olan lafızdır. Delâlet edileni hakkında toplumun ıstılah edindiği/ittifak ettiğine göre bu lafızla amel edilir. Eğer toplum bu hususta bir saate bir mühlet/ecel olarak itibar etmiyor da o süre içinde yapılan alış-verişe peşin alış-veriş gözüyle bakıyorsa, bir saat ecel/mühlet sayılmaz. Eğer bir

¹ Buhari

² Buhari, K. Selem, 2086

³ Buhari, K. Selem, 2086

saat bir mühlet olarak itibar ediliyorsa o zaman saat de bir senenin mühlet sayılması gibi mühlet sayılır.

Aynı şekilde **fiyatın** da bilinmesi kaçınılmazdır.

Çünkü Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle demiştir: **فليسلف في ثمن معلوم** “**Belirli bir fiyatta... selef/selem yapın.**”

Fiyat, sözleşme yapılan yerde **hemen peşin** olarak ödenmedikçe ve teslim alınmadıkça alış-veriş caiz olmaz. Alış-veriş yapanlar, bedelin tamamını teslim almadan önce ayrılırlarsa, alış-veriş anlaşmasının tamamı batıl olur. Çünkü Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’in sözünde geçen; **التسليف** –“**selef yapmak**”, bir şey hakkında bir şey vermektir. Yani daha sonra alacağı bir mal hakkında, önceden/peşin olarak bir mal ödemesidir. Kim önceden ödeneni ödemezse, selem yapmış olmaz. Sadece önceden ödeyeceğine dair vaadde bulunmuş olur. Az olsun çok olsun bedelin bir kısmını ödemişse, bedelden teslim alınan hakkında selem sahih olur, teslim alınmayan hakkında iptal olur. Zira satıcının müşteriden bedeli teslim alması, selem sığhatinin şartıdır, fakat alış-veriş esnasında satılan malın varlığı şart değildir. Zira selem, selem sözleşmesinin yapıldığı esnada var olan ve olmayan şeyde, yanında bir şey olan kimse ile yapılması caizdir. Çünkü Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Medine’ye geldiğinde, onlar bir senelik ve iki senelik ürün üzerine selem yapıyorlardı. Meyvenin/ürünün bu süre boyunca kalmadığı bilinen bir husustur. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, onları bu iki sene ve bir sene hususunda nehyetmedi. Bilakis onları bu hususta onayladı. Buna binaen, ister mevcut olsun ister mevcut olmasın, ecel olarak itibar edilen belirli bir süre sonra teslim edilen bir malın bedelinin ödenmesi caiz olur.

Ancak bedelde dolandırıcılığın olmaması şart koşulur. Fakat fiyatın alış-veriş sözleşmesi yapılırken pazarda o belirlenen süre benzerindeki fiyata göre olması, malın teslim esnasında fiyata göre olmaması gerekir. Zira **selem**, alış-veriştir. Dolandırıcılık ise bütün alış-verişlerde haramdır. Buna selem alış-verişi de girer.

Dolayısıyla bir malın, peşin olarak teslim alınıp bedelin dolandırıcılıkla ertelenerek ödenmesi şeklinde alış-verişi caiz olmadığı gibi, aynı şekilde bir malın teslim alınması ertelenip bedelinin dolandırıcılık ile peşin olarak ödenmesi şeklinde alış-veriş de caiz olmaz.

Dolandırıcılık alış-verişte haramdır. Selem de dolandırıcılık olduğu açığa çıktığında, selem hükümü alış-verişte dolandırıcılığın hükümü gibi olur. O hüküm de şudur: Dolandırılan ister alış-verişi fesh eder, isterse devam ettirir. O malın gerçek değeri ile satıldığı değeri arasındaki farkı alamaz. Ancak bu serbestlik, şu iki şart ile sabit olur:

- Sözleşme vaktinde bilgisinin olmaması,
- Fahiş fazlalık ya da noksanlığın benzerleri ile insanların birbirlerini kandırmamaları.

Dolandırıcılık, tüccarların takdiri ile belirlenir. Dolayısıyla onların dolandırıcılık saydıkları dolandırıcılık olur, değilse değil.

Meyvenin Dalındayken Satılması

İnsanların ticari ilişkilerde, uyarınca hareket ettikleri muamelelerden birisi de ağacındaki; turuncgil meyvelerin kefaleti, zeytin

kefaleti, acur kefaleti, üzüm kefaleti, hurma kefaleti v.b. gibi meyvenin kefaletidir.

İnsanların bir kısmı zeytin bağlarına iki, üç veya daha fazla seneliğine kefil olmaktadır. O bağı her sene özenle sürmektedir, bakmaktadır ve meyvesini yemektir. Bu kefaletin bir seneden çok oluşunun sebeplerinden birisi; mesela zeytin, her sene iyi meyve vermez, bilakis genellikle bir sene iyi meyve verir, bir sene az meyve verir. Zira bir sene dal sürer, diğer sene ise meyve verir. İyi meyve vermesi; sürmek, budamak, gübre vermek gibi gerekli bakımın yapılmasına bağlıdır. Dolayısıyla o bağa kefalet veren kimse, kefaleti birden çok sene verir. Ta ki iyi ve çok meyve alabilmesi için yeterli bakım ve hizmet yapabilsin. Zeytinde olan bu husus, limonda da, ağaçtaki diğer benzer meyvelerde de olmaktadır.

Bazı insanlar da acıra bir seneliğine kefalet vermeleri gibi limona, zeytine, üzüme de bir seneliğine kefalet vermektedirler. Onun kefaleti ağaçta bulunan meyvelerin takdiri ile belirlenir. Bu meyvenin az olmasına, çok olmasına ya da iyi olmasına veyahut kötü olmasına bakılmaz. Kefalet vermek meyveyi satın almak bakımından, ağacı satın almaksızın ağaçta olana olur ya da iki veya üç sene veya daha fazla sene ağacın meyvesini satın almak bakımından olur.

İki ya da daha fazla seneliğine ağaca kefalet vermeye gelince; bu mevcut olmayan bir meyvenin satışidir. Çünkü henüz mevcut değildir. Olmayan bir şeyin alış-verişi ise caiz değildir. O **garar alış-verişi**/teslim edilmesi kesin olmayan alış-veriş konusuna girer. **Garar alış-verişi** ise haramdır. Çünkü Müslim Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, hasad/çakıl taşı satışını ve garar satışını nehyetti/yasakladı.”¹

Garar satışı, meçhulün /bilinmeyen satışidir. Çünkü Ahmed, İbn Mesud'tan Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediğini rivayet etti: “**Sudakini satın almayın. Zira o garardır.**”²

Dolayısıyla **garar** çeşitlerinden bir çeşit olduğu için ağacın meyvesinin iki seneliğine satışı caiz olmaz. Ayrıca iki veya üç veya daha fazla seneliğine ağacın meyvesinin satılması yanında olmayanın satışidir. Bu da caiz değildir. Üstelik alış-verişin bu çeşidi ki o, ağacın meyvesinin iki, üç ya da daha fazla seneliğine satılması, nehyedilen selem satışidir ki, dolayısıyla caiz olmaz. Zira caiz olan selem, belirlenmemiş meyvenin satışidir. Bu ise, belirli bir ağacın meyvesinin satışidir. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} belirli bir ağacın meyvesinin satışında selemi nehyetmiştir. Zira Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, Medine'ye geldiğinde oranın halkı hurma ağaçlarının meyvelerinin aynısında selem yapıyorlardı. Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} bunu onlara yasakladı. Buna binaen zeytin ve limon için iki ya da üç sene müddet için ağacın meyvesini satmak hususunda kefalet vermeleri haramdır. Bu, nehyedilmesi hakkında Şer'iatın açık olarak geldiği alış-verişlerdendir.

Meyvesi açığa çıkmış bir ağacın meyvesine kefalet vermeye, -acura kefalet verilmesi v.b. gibi- gelince: Bu dalda mevcut bir meyvenin satışidir. Yanında olmayanın satışı kısmına girmez. Çünkü

¹ Müslim

² Ahmed b. Hanbel, Müs. Mükessirin min es'Sahâbe, 3494

satıcının yanında mevcuttur. Hurma ağacının meyvelerinin aynısında selem yapmaya da dâhil olmaz. Çünkü o, peşin alış-veriştir, selem değildir. Onun için hükmü, iki veya üç veya daha fazla seneliğine kefalet vermenin hükmünden farklı olmaktadır.

Kefalet vermek, yani **dalda mevcut olan meyvenin dalındayken satılması** hakkında ayrıntılı açıklama içeren Şer'i hüküm vardır. Şöyle ki: Meyveye bakılır. Olgunlaşmış görünüyorsa -yani ondan yenilmesi mümkün olmuşsa- bu durumda meyvenin kefaleti yani satılması caiz olur. Meyve henüz olgunlaşmış görünmüyorsa, yenmeye başlanmamışsa satışı caiz olmaz. Çünkü Müslim, Cabir ^{RadıyAllah'u Anhı} dan şöyle dediğini rivayet etti:

“Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, lezzetli olasıya kadar meyvenin satışını yasakladı.”¹

Buhari de ondan şöyle dediğini rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, olgunlaşmaya yüz tutmadıkça meyvenin satılmasını nehyetti. ‘Olgunlaşmaya yüz tutmak nedir?’ denildi. Dedi ki; **تحمّر وتصفر ويؤكل منها** “**Kızarması, sararması ve ondan yenilmesidir.**”²

Buhari, Enes b. Malik'tan, o da Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} den şunu rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, olgunlaşması belirgin olasıya kadar meyvenin satılmasını, serpilesiye kadar hurmanın satışını nehyetti. ‘Serpilmek nedir?’ denildi. Dedi ki; **يحمّر أو يصفر** “**Kızarması ya da sararmasıdır.**”³

Yine ondan şunu rivayet etti: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, serpilesiye kadar meyvenin satışını yasakladı. Denildi ki; ‘Serpilmesi nedir?’ Dedi ki; **حتى تحمر** “**Kızarasıya kadar**”. Sonra Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **أَرَأَيْتَ إِذَا مَنَعَ اللَّهُ الثَّمَرَ بِمَ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ** “**Birinizin kardeşinin malını alması ile, Allah'ın meyveyi yasakladığında ne dersin?**”⁴

Buhari, Abdullah b. Ömer'den şunu rivayet etti: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, olgunlaşması belirginleşmesiye kadar meyve satışını yasakladı.”⁵

Müslim'in rivayetinde şu lafızla geçti: “Serpilesiye kadar hurma satışını ve beyazlaşmasıya ve afetten emin olasıya kadar başak satışını yasakladı.”⁶

Bu hadislerin tamamı olgunlaşmadan önce meyve satışının yasaklandığı hususunda sarihtir. Bu hadislerin mantuku ile olgunluğu belirginleşmeden önce meyve satışının caiz olmadığına delil getirilir. Bu hadislerin mefhumu ile de olgunluğu belirginleşince meyve satışının caiz olduğuna delil getirilir. Buna binaen limon, zeytin, hurma v.b. gibi meyvesi açığa çıkmış ağaca kefalet verilmesi, meyvenin tadına bakılmaya başladığında caizdir, başlamadığında caiz değildir.

Meyvede olgunlaşmanın belirtisi, tadına bakılmasıdır. Bu hususta yukarıda geçen hadislerden anlaşılan budur. Zira olgunlaşması belirginleşmeden önce meyvenin satışının yasaklanması hakkında geçen

¹ Müslim

² Buhari

³ Buhari

⁴ Buhari, K. Buyu', 2048

⁵ Buhari

⁶ Müslim

hadisler dikkatle incelendiğinde, onlar hakkında birkaç açıklama geçtiğini görürüz. Şöyle ki; Cabir hadisinde **حتى يبدو صلاحه** “olgunlaşması belirginleşesiye kadar”, **حتى يطيب** “lezzetli olasıya kadara” tabirleri geçmektedir. Enes hadisinde ise şu geçmektedir: “Kararasıya kadar üzümü satmaktan, sertleşesiye kadar hububatı satmaktan nehyetti.”¹

Cabir’e ait başka bir hadiste de; **حتى تشفع** “olgunlaşmaya yüz tutasıya kadar” tabiri geçmekte, İbn Abbas hadisinde; **حتى يطعم** “tadına bakasıya kadar” tabiri geçmektedir.

Buna binaen, bu hadislerin hepsi de bir tek mana üzerinde ardarda gelmektedirler. O mana da; “tadına bakılmaya başlanasıya kadar”dır. Meyvenin vakıasına bakıldığında görülür ki; meyvelerde tadına bakılmaya başlanması meyvesine göre farklılaşmaktadır. Bir kısmında renginin görülür bir şekilde değişmesiyle tadına bakılmaya başlanır. Zira bu olgunlaşmaya delâlet eder. İncir, üzüm, hurma, armut v.b. gibi. Bir kısmı da, olgunlaşma yakından incelemekle veya bilenler tarafından kendisine bakılmasıyla açığa çıkar. Karpuz gibi. Çünkü olgunlaşma ile renginin değişmesini idrak etmek zordur. Bazılarında tadına bakma, çiçeğin meyveye dönüşmeye başlaması ile belli olur. Salatalık, acur gibi.

Buna binaen her meyvede olgunlaşmanın belirginleşmesinden kast olunan, **yenilmeye elverişli oluşunun açığa çıkmasıdır**. Buna İbn Abbas hadisi delâlet etmektedir. “Rasulullah ﷺ kendisinden yenilesiye kadar hurmanın satılmasını yasakladı.” Buhari ve Müslim’in ittifak ettikleri Cabir rivayetiyle gelen hadiste; “lezzetli olasıya kadar” geçen ibare de buna delâlet etmektedir.

Buradan salatalık ve acur v.b. meyvenin satışının caiz oluşu, yani sadece meyve vermeye başlamasıyla yani sadece çiçeğin salatalığa dönüşmeye başlamasıyla salatalık deveğine kefalet verilmesinin caiz oluşu açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla meyve çiçek iken ve çiçek açmadan önce satılır. Yani meyve bu halde, onda bir şeyin varlığı oluşmaya başlamasıyla birlikte henüz yok iken satılır. Bu mevcut olmayanın satışı konusundan değildir. Çünkü onların meyveleri ardı ardına gelir, bir kerede var olmazlar. Dolayısıyla salatalık deveğinin meyvesinin tamamı bütün dönemlerinde var olanı henüz var olmayanı ile birlikte satılır.

Zira meyvenin olgunlaşmasının hurma gibi kızarmasıyla, ya da üzüm gibi kararmasıyla, armut gibi rengin değişmesiyle belli olmasıyla, olgunluğunun bir kısmının açığa çıkması ile ve başka bir kısmının çiçeklerinin ve meyvelerinin ardı ardına gelmesi ile belli olması arasında fark yoktur. Ancak çiçeğin meyveye dönüşmeye başlamasına itibar edilmeyen karpuz gibi meyvelerde bu satış caiz olmaz. Dolayısıyla bademin çiçek iken satılması caiz olmaz, incirin olgunlaşması belli olmadan yeşil iken satılması caiz olmaz. Satılmasından kast olunan, o ağaçtayken satılmasıdır. Yani ağaca kefalet verilmesidir. Çünkü ağaçtayken meyvenin olgunlaşmaya başladığına delâlet edenin açığa çıkması ile kayıtlı kılınmıştır.

Meyvenin olgunlaşma belirtisinden kast olunan, her meyvenin olgunlaşma belirtisi değildir. Zira bu imkânsızdır. Çünkü meyve tane tane ve salkım salkım olgunlaşır, sonra da ardı ardına diğerleri olgunlaşır. Kast olunan tek başına her bostandaki olgunlaşma belirtisi de değildir.

¹ Ebu Davud

Fakat meyvenin olgunlaşması belirtisinden kast olunan zeytin gibi çeşitleri olgunlaşmada farklılık göstermiyorlarsa meyvenin cinsinin olgunlaşması belirtisidir ya da incir ve üzüm gibi çeşitleri olgunlaşmada farklılık gösteriyorsa çeşidinin olgunlaşması belirtisidir. Mesela; bir bahçedeki hurma ağacı meyvelerinin bir kısmının olgunlaşması belirttiğinde, bütün bahçelerdeki bütün hurma ağaçlarının meyvesinin satışı caiz olur. Bazı ağaçlardaki bir elma türünün olgunlaşması belirttiğinde, bütün bahçelerdeki o elma türünün satılması caiz olur. Bir bahçede bir takım ağaçlardaki zeytinlerin olgunlaşması belirttiğinde, bütün bahçedeki zeytinlere kefalet verilmesi caiz olur. Çünkü hadis diyor ki; **“Serpilesiye kadar hurmanın, beyazlaşması ve afetten emin olasıya kadar başağın satılmasını yasakladı.”**, **“Kararasiya kadar üzümün, sertleşesiye kadar tahılın satışını yasakladı.”**

Böylece her meyve cinsinin ve çeşidinin hükmünü açıkladı. Zira tahıl hakkında “sertleşesiye kadar” dedi. Siyah üzüm hakkında “kararasiya kadar” dedi. Böylece hüküm diğer cinslere bakmaksızın her cinsin olgunlaşmasının belirtisine ve diğer türlere bakmaksızın her türün olgunlaşmasının belirtisi ile alakalıdır. Hadiste bir tek cins ve bir tek tür hakkında geçen “olgunlaşma belirtisi” kelimesi, ne kadar az olursa olsun meyvenin bir kısmına uymaktadır. Ayrıca meyvenin vakıası, onun olgunlaşmasının ardı ardına geldiğine delâlet etmektedir.

Buradan açığa çıkıyor ki; olgunlaşmasının belirmesinden önce - yani meyvenin olgunlaşmasından önce- herhangi bir ağaca kefalet verilmesi yani herhangi bir ağacın meyvesinin satılması caiz olmamaktadır.

Allah’u Teâlâ’nın şu sözüne gelince:

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ “Allah, alış-verişi helâl kıldı.”¹

Bu geneldir. Fakat hadisler, alış-verişi, hakkında yasağın geçtiği hususların dışında helal olduğunu belirterek tahsis etmişlerdir.

Olgunlaşması belirmeden önce ağaçtaki meyvenin satışının haram oluşu mutlak olarak gelmiştir. Zira bu haram oluş, sınırlandırılmış değildir. İster kotarma/toplama, işi bitirme şart koşulsun ister şart koşulmasın o haramdır. Ancak satıcı müşteriye meyvenin olgunlaşmasından önce kotarılmasını şart koştuğunda, sözleşmenin maksadını yok saydığından dolayı o şart fasid şart olur. Müşteri kotarmayı olgunlaşma vaktinden sonraya ertelediğinde ise bakılır: Eğer ertelenmeden satıcı zarar görüyorsa –portakalda olduğu gibi, zira o gecikme portakalın ikinci sene için çiçeklenmesini etkilemektedir- bu durumda müşteri olgunlaşma vaktinde kotarmaya zorlanır. Eğer zeytin, incir gibi ağaç o gecikmeden dolayı bir zarar gömüyorsa, o zaman müşteri buna zorlanmaz.

Bunun hepsi de ağaç olmaksızın sadece meyvenin satılması durumunda söz konusudur. Ağaç meyvesi ile birlikte satıldığında hurma ağacı ile diğerleri arasında fark vardır. Hurma ağacının üzerinde meyvesi ile satılması caizdir. Hurma ağacı henüz aşılınmamış ise, zikredilmesine gerek olmaksızın meyve ağaca tabi olarak alış-verişe dâhil edilir. Fakat hurma ağacının aşısı yapıp sonra da satıldığında, o zaman meyve alış-veriş sözleşmesinde zikredilmedikçe ağaç ile birlikte alış-verişe dâhil

¹ Bakara: 275

olmaz. Zikredilmediğinde meyve satıcıya, hurma ağacı ise alıcıya ait kalır. Satıcının meyveyi olgunlaşmasıya kadar bekletmesi sonra da onu kotarması ya da olgunlaşması belli olduktan sonra satması hakkı vardır. Çünkü o, onun mülküdür. Bunun delili; Müslim'in, İbn Ömer'den rivayet ettiği şu hadistir.

Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle demiştir: **مَنْ ابْتَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤَبَّرَ فَتَمَرْتُهَا لِلَّذِي بَاعَهَا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ أَشِيلَانِدِكْتَانِ سُونِرَا كِيم بِير هُرْمَا آĞَاÇI SَاتIN ALIRSA, SَاتIN ALAN ŞART KOŞMADIKÇA ONUN MEYVESİ ONU SATAN KİMSEYE AİTTİR.**¹

Ahmed, Ubâde b. Sâmit'ten şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem satın alan şart koşmadıkça, hurma ağacının hurmasının aşılایana ait olduğuna hüküm verdi.”²

Böylece hadisin mantuğu ile kim üzerinde aşılانmış hurmaları olan ağacı satarsa, meyvenin alış-verişe dâhil olmadığına, bilakis satıcının mülkünde kalmaya devam ettiğine delil getirilir. Bu hadisin mefhumu ile de, ağaç aşılانmamış ise, meyvesinin alış-verişe dâhil olduğuna ve müşteriye ait olduğuna delil getirilir. Burada mefhumdan kast olunan, mefhumu muhalefettir. Burada o, şart mefhumudur. Bu mefhumu almak zorunlu olur. Çünkü aşılı olmayanın hükmü aşılı olanın hükmü olsaydı, şart ile sınırlandırılması faydasız ve boşuna bir şey olurdu. Buna binaen hurma ağacının meyvesi aşılانmadan önce ağaca tâbidir, aşılانdıktan sonra ise ağaca tâbi değildir. Fakat meyvenin olgunlaşması belli olasıya kadar satılması caiz olmaz. Bu, hurma ağacına hastır. Başkası buna kıyas edilmez. Çünkü aşılama yapmak belirli bir iştir. Kelime her ne kadar vasıf olsa da, hükmün illeti için anlaşılان bir vasıf değildir ve illetlendirme içermez. Onun için illetlilik yönü olmadığından dolayı ona kıyas yapılmaz. Ona dâhil de edilmez. Çünkü o, ondan bir detay değildir, kendisine kıyas yapılan da değildir.

Ancak aşılamakla ilgili bu hüküm, hurma ağacına hastır, başkası hakkında olmaz. Hurma ağacı, aşılانmadığında meyve vermez. Aşılamak; yarmak ve döllemektir. Bunun manası, hurma ağacının dışı meyve tomurcuğunun içerisine erkek meyve tomurcuğunun konulması için yarılmasıdır.

Şöyle denilmez: “Burada hüküm meyvenin ortaya çıkması ile alakalıdır. Dolayısıyla diğer meyveler de ona kıyas edilir ve ona dâhil edilir. Çünkü kast olunan döllemenin varlığı değildir, fakat döllemenin neticesi olan meyvenin meydana çıkmasıdır.”

Böyle denilmez. Çünkü hurma ağacındaki vakıa şudur: Dölleme yapılır, sonra takriben bir ay geçtikten sonra meyvenin ortaya çıkması hasıl olur. Dolayısıyla hurma ağaçları, -mesela; bir tek gün de olsa aşılama yapıldıktan sonra satıldığında- meyve ortaya çıkmamış olsa da alış-veriş sahih olur. Şu halde hüküm, aşılama ile alakalıdır, meyvenin ortaya çıkması ile alakalı değildir. Dolayısıyla birleştirenin var olmaması nedeni ile kıyas için bir yer yoktur. Onun için bu hüküm hurma ağacına hastır, ona kıyas yapılmaz ve ona dâhil edilmez.

Diğer ağaçların hükmüne gelince; bu hüküm, olgunlaşma belirtisinden önce alış-verişinin caiz olmaması ve olgunlaşma belirtisinden sonra caiz olması mefhumundan alınır. Tek başına

¹ Müslim, K. Buyu', 2854

² Ahmed b. Hanbel

meyvenin olgunlaşması belirtisinden önce alış-verişin caiz olmayışı, o zaman meyvenin ağaçta ayrı olmaksızın ağaca tâbi olduğu manasını belirleyen olur. Tâbi olan ise alış-verişte zikredilmese de, tâbi olunanla birlikte alış-verişe dâhil edilir. Buna binaen hurma ağacı olmayan ağaçların tamamında meyve ağacın satışına dâhil edilir. Olgunlaşması belli olmadığında ağaca tâbi olur. Olgunlaşması belli olduğunda ise zikredilmedikçe dâhil edilmez. Bunun delili ise, olgunlaşma belirtisinden sonra meyvenin satışının caiz olduğuna delâlet eden hadislerin geçmesidir. Bu demektir ki, o meyve tâbi olan değildir. Zikredilmedikçe dâhil edilmez. O zaman meyvenin tek başına, ağacın tek başına satılması caiz olur.

Ancak ağaç satıldıktan sonra rüzgâr gelip onu kökünden söküp attığında, hasar verdiğinde -yani o ağaca bir afet geldiğinde- satıcıya bir şey gerekmez. Çünkü alış-veriş tamamlanmıştır. Bu durumda müşteri için fiyat düşürülmesine dair bir nâs geçmedi.

Meyve böyle değildir. Ağaçtayken satıldıktan sonra ona bir afet geldiğinde; satıcının, afetin isabet ettiği meyvenin değerini, meyvenin bedelinden düşürmesi gerekir. Bunun delili de, İbni Mace'nin Cabir'den rivayet ettiği Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şu sözüdür: **“Kim bir meyve satarsa, sonra da o meyveye bir afet isabet ederse, kardeşinin malından bir şey almasın. Sizden birisi, Müslüman kardeşinin malını neden alsın?”**¹

Afetten kast olunan; rüzgâr, donma, kuraklık, soğuk, yağmur gibi semâvi afetlerdir. Fakat meyveye isabet edip de ona hasar veren şey, semâvi afet değil de sulama teçhizatın bozulmasından oluşan kuraklık, hırsızlık, yağmacılık v.b. türden ise, o afet sayılmaz. Satıcı da müşteri için bir şey/fiyat indirmes. Zira bu, hadisin delâlet edilenine dâhil edilmez.

Borç ve Taksitle Alış-Veriş

Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ** “Alış-veriş ancak karşılıklı rıza ile olur.”²

Mal sahibinin malını razı olduğu fiyatla satması hakkı ve razı olmadığı fiyatla satmasını önlemesi hakkı vardır. Bunun için mal sahibinin malına peşin fiyatı ve belirli bir süreyle gecikmeli fiyatı olmak üzere iki fiyat koyması hakkı vardır. Gecikmeli ödeme, ya belirli bir tek süre sonra bir seferde olur ya da birkaç seferde taksitle olur. Onun için satıcının müşteri ile hangi fiyatla satışı kabul edeceği hususunda pazarlık yapması caizdir. Müşterinin de satıcı ile hangi fiyatla satın almayı kabul edeceği hususunda pazarlık yapması caizdir. Bunların hepsi de, **fiyat üzerinde pazarlıktır**, alış-veriş değildir. Belirli bir fiyat üzerinde anlaşılırsa, satıcı müşteriye peşin fiyatına satar müşteri de kabul ederse ya da satıcı gecikmeli ödeme fiyatı üzere satar müşteri de bunu kabul ederse işte o sahihtir. Çünkü sadece fiyat üzerinde pazarlık alış-veriş değildir.

¹ İbni Mace

² İbni Mace, K. Ticârât, 2176

Pazarlık etmek caizdir. Zira Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem pazarlık yaptı. Ahmed, Enes b. Malik'ten şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem fiyatı artırarak ok ve yay sattı.”¹

Müzâvede/açık artırma ile satış, pazarlık yapmaktır. Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in pazarlık yaptığı sabit olmuştur. İbni Mace, Süveyd b. Kays'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ben ve Muhramet ül-Abdi birlikte Hicr denilen yerden kumaş getirdik. Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem yürüyerek bize geldi. Bir pantolon hakkında bizimle pazarlık yaptı. Onu ona sattık.”²

Pazarlığın bitmesinden sonra, alış-veriş için belirli **bir tek fiyat üzerinde** alış-veriş yapanların karşılıklı rızalarıyla alış-veriş sözleşmesi yapıldığında alış-veriş sahih olur. Bu, malın fiyat üzerinde peşin veya gecikmeli olarak pazarlık yapıldığında sonra da o ikisinden birisi üzerinde tek olarak sözleşme yapıldığında söz konusu olandır. Böylece satıcının birisi peşin diğeri vadeli olmak üzere iki fiyat belirleyip birisi ile malını satması caiz olmaktadır.

- Bir kişi, başka birisine; “Bu malı sana peşin 50 liraya vadeli 60 liraya sattım” derse; o da, “Onu vadeli 60 liraya satın aldım” derse ya da “Peşin 50 liraya satın aldım” derse alış-veriş sahih olur.

- Aynı şekilde satıcı ona; “Bu malı sana, bedelin ödenmesinin gecikmesi nedeni ile peşin olan asıl fiyatı üzerine 10 lira ilave ile vadeli 50 liraya sattım” derse, müşteri de bunu kabul etse, alış-veriş yine sahih olur.

- Şöyle söyleseydi evlâ babından olurdu: “Bu malın fiyatı peşin olarak 30 lira, vadeli olarak 40 liradır.” Müşteri de; “Onu senden peşin olarak 30 liraya satın aldım”, ya da “Vadeli olarak 40 liraya satın aldım” derse bunun üzerine satıcı da; “Onu sana sattım”, ya da “Onu al”, ya da “O senin” derse, alış-veriş sahih olur. Çünkü bu son örnekte fiyatlar üzerinde pazarlık yapıp alış-veriş tek bir fiyat üzerinde yapılmıştır. İlk örneklerde ise, alış-veriş iki fiyat üzerinde yapılmıştır.

Alış-verişte bir tek mal için; peşin fiyat ve borç olarak vadeli fiyat şeklinde iki fiyatın konulması caiz olmuştur. Bu ise, alış-verişin caiz oluşu hakkında geçen delillerin genelliğinden dolaydır.

Allah'u Teâlâ şöyle dedi: **وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ** “Allah, alış-verişi helâl kıldı.”³

Bu söz geneldir. Dolayısıyla mesela; haram kılınışı hakkında bir nâs geçtiği **garar** alış-verişi gibi belirli bir alış-veriş çeşidinin haram kılınışına dair Şer'i bir nâs geçmedikçe alış-veriş helal olur.

Allah'u Teâlâ'nın; **وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ** “Allah, alış-verişi helâl kıldı.” sözünün genelliği, bütün alış-veriş çeşitlerinin helal olmasını kapsar. Bundan haram kılınışı hakkında nâssın geçtiği alış-veriş çeşitleri istisna kılınmıştır. Zira o zaman o tür alış-verişler, nâsla genellikten müstesna kılınmış olarak haram olur. Mal için iki fiyat konulmasının haram kılınması hakkında bir nâs geçmemiştir. Peşin fiyat, vadeli fiyat, ayetin genelliğinden alınarak helal olurlar.

Ayrıca Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ** “Alış-veriş ancak karşılıklı rıza iledir.”¹

¹ Ahmed b. Hanbel

² İbni Mace

³ Bakara: 275

Alış-veriş yapan iki taraf burada serbesttirler. Alış-veriş o ikisinin rızası ile tamamlanır.

Fakihlerin çoğunluğu, bedelin ödenmesinin gecikmesinden dolayı bir şeyin satıldığı günkü fiyattan fazlası ile satılmasının caiz oluşunu belirtmişlerdir. Tâvus, El-Hakem ve Hamâd'dan şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: “Sana, peşin şu fiyata, vadeli şu fiyata satıyorum demesi ve o ikisinden birisi üzerine satış yapmasında bir sakınca yoktur. Ali ^{RadyAllah'u} ^{Anh} şöyle demiştir: “Birisi peşin, birisi vadeli olan iki fiyattan birisi üzerine pazarlık yapan kimse, anlaşma yapmadan önce o iki fiyattan birisinde karar kılıp belirtsin.”

Buradan açığa çıkıyor ki, bir tek mal için iki bedel üzerinde pazarlık yapmak sonra da ikisinin rızası ile o iki fiyattan birisi üzerinde alış-veriş sözleşmesini yapmak caizdir, bu şekilde yapılan alış-veriş sahihtir. Yine açığa çıkıyor ki; iki fiyat üzerine sözleşmeyi teklif etmek ve müşterinin tamamen açık ve belirlenmiş bir şekilde iki fiyattan birisi ile kabul etmesi de, delillerin genelliğinden dolayı ve bu çeşit alış-verişin haram kılınmasına dair bir nâssın geçmemiş olması nedeni ile caizdir.

Ahmed'in şu rivayetine gelince: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} bir tek alış-veriş anlaşmasında iki alış-verişin olmasını nehyetti.”²

Bundan kast olunan, bir tek sözleşmede iki akdin olmasıdır. Şöyle denilmesi gibi: “Bu evimi sana, öteki evimi şu fiyata sana satmama karşın sattım.” Ya da; “Bu evimi sana, evini bana satmana karşın sattım.” Ya da; “Bu evimi sana, kızını benimle evlendirmene karşın sattım.” Bu sahih değildir. Çünkü; “Bu evimi sana sattım” sözü bir sözleşmedir. “Evini bana satmana karşın” sözü de ikinci bir sözleşmedir. İkisi bir sözleşmede birleştirilmiştir. Bu ise caiz olmaz.

Yukarıdaki hadiste kastolunan; bedelin ödenmesinin gecikmesi nedeni ile bedelin fazla olmasının nehyedilmesi değildir. Yine iki fiyat teklif edip belirleyerek birisinin kabul edilmesinin nehyedilmesi de değildir.

Ebu Davud'un rivayet ettiği Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’ın şu sözüne gelince: **“Kim bir alışverişte iki alış-veriş yaparsa, ona ya o ikisinin en azı vardır yada riba/faiz vardır.”**³

Bunun manası şudur: Bir tek mal hakkında şu şekilde iki alış-veriş vardır: Bir mal bir süreye kadar bir fiyat ile satılır. Sonra o sürenin dolup da o bedel ödenmediğinde, satıcı önce belirlenen fiyatı artırarak başka bir süre daha verir. Yani malın fiyatını başka bir süre için artırılmış fiyat sayar. Böylece bir tek mal için iki satış yapmış olur. Ya da bir mal belirli bir fiyat ile satılır. Müşteri malı satın alır. Sonra bedelin ödenmesinin belirli bir süreye ertelenmesini talep eder. Satıcı bunu kabul edip belirlenen süreye kadar ilk fiyattan fazlasıyla başka bir satışla malı tekrar satar yani fiyatı artırıp vade verir. Bu ve benzeri hadiste geçen bir alış-verişte iki alış-veriş yapmaktır. Onu yapana o ikisinin zararı vardır yani o ikisini noksanlaştırması vardır. O ise ilk fiyattır.

İbn Rasulân'e ait Sünen Şerhinde bu hadisin tefsirinde şu geçmektedir: “O, bir ölçek buğday hakkında bir ay sonra almak için bir

¹ İbni Mace, K. Ticârât, 2176

² Ahmed b. Hanbel

³ Ebu Davud K. Buyu', 3002

dınarı önceden vermesi, bir ay geçince buğdayı istediğinde satıcının ona; ‘Sana ait olan bir ölçek buğdayı iki ay süreliğine iki ölçek buğdaya bana sat’ demesidir. Bu bir satışta iki satıştır. Çünkü ikinci satış, birincisine dâhil edilmiştir. Dolayısıyla o ikisi indirilir ki o ilk olandır.”

Hadisin tefsirinde ne denilirse denilsin, hadisin mantuku ve mefhumu bir alış-verişte iki alış-verişin olmasını yani bir tek sözleşmede iki sözleşmenin oluşmasını yasaklamaktadır. Bu ne bir sözleşmede iki fiyat hakkındadır ne de iki fiyat üzerinde tek bir sözleşme hakkındadır. Dolayısıyla bu hadis, taksitle alış-verişe ve borçla alış-verişe uygun düşmez. Zira nehyolunan, bir tek sözleşmede iki sözleşmenin meydana gelmesidir. Bu hadis, bir tek sözleşmede ya da bir tek alış-veriş sözleşmesinde hâsıl olan her iki alış-veriş sözleşmesine uygun düşer. Şekli ne kadar çoğalırca çoğalsın, bu halden başkasına uygun düşmez.

Özetle; alış-veriş yapanlardan birisi diğerine; “Evimi sana, evini bana bin liraya satmana karşılık bin liraya sattım” derse, o da; “Kabul ettim” derse bu, içerisinde iki alış-verişin meydana geldiği bir tek alış-veriş sözleşmesidir. Dolayısıyla caiz olmaz. Çünkü Nebi ^{SallAllah`u Aleyhi Vesellem} bir alış-veriş sözleşmesinde iki alış-verişin yapılmasını yasakladı.

- Alış-veriş yapanlardan birisi diğerine; “Kızınla beni evlendirmene karşın evimi sana sattım” dediğinde o da; “Kabul ettim” derse, bu da bir sözleşmede iki sözleşmenin olmasıdır. Birisi alış-veriş sözleşmesidir, diğeri evlilik sözleşmesidir. İkisi bir tek sözleşmede birleşmiştir. Bu ise caiz olmaz. Çünkü Nebi ^{SallAllah`u Aleyhi Vesellem}, bir sözleşmede iki sözleşmenin olmasını yasaklamıştır.

- “Bu evi sana bin liraya sattım” derse, o da; “Kabul ettim” deyip, “Bedeli ödemek için bana bir ay süre ver” derse, bunun üzerine satıcı; “Fiyatı sana artırıyorum” deyip sonra aynı evi ona, satış için belirlenmiş asıl fiyattan artırılmış fiyat ile bir süreye kadar satarsa, bu caiz olmaz. Çünkü bir tek alış-veriş sözleşmesinde ya da tek sözleşmede iki alış-veriş meydana gelmiştir. Birisi diğerinden artırılmıştır. Bu durumda alış-veriş sahihtir, fakat az olan bedel bağlayıcıdır, çok olan bedeli almak ise ribadır.

Çünkü Rasul ^{SallAllah`u Aleyhi Vesellem} diyor ki: **مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْ كَسَهُمَا أَوْ الرِّبَا** “Kim bir alışverişte iki alış-veriş yaparsa, ona ya o ikisinin en azı vardır yada riba vardır.”¹

Yani o ikisinin eksik olanını alır ya da faiz olur. Zira **فله أو كسهما** “ona o ikisinin en az olanı vardır” sözü, alış-verişin sahih olduğuna delâlet eder. Zira “en az olan ile” hüküm vermek, alış-verişin sıhhatini gerektirir.

Buradan açığa çıkıyor ki; Tüccarların yaptıkları, iki fiyatla - peşin olarak ödendiğinde belirli bir fiyatla, taksitli olarak ödendiğinde artırılmış fiyatla- malları satmaları caiz olmaktadır. Bu konudaki Şer’i hüküm caiz olduğudur. Bazı çiftçilerin çiftlik sahiplerinin buğday, elbise, hayvan, alet/teçhizat satın alıp bunların bedellerinin ödenmesini mevsimin sonuna kadar ertelemeyi şart koşmaları, bunun üzerine onların ödemeyi mevsim sonuna kadar geciktirmelerine karşılık aldıkları şeylerin peşin fiyatından fazlasını ödemeleri caiz olmaktadır. Bir tek mal için iki fiyat –peşin fiyatı ve vadeli fiyatı yani borçlu fiyatı- konulmuş olsa da

¹ Ebu Davud K. Buyu’, 3002

caizdir. Ancak bir tek mal için, vadeli fiyatının peşin fiyatı üzerine artırılmasında, insanlar arasında etkin olan tefecilerin yaptığı gibi dolandırıcılığın olmaması şart koşulur. Zira bu alış-verişte dolandırıcılık olduğunda, dolandırıcılık haramdır. O alış-veriş ve selem alış-veriş hakkında da dolandırıcılığın hükmü uygun düşer. Dolayısıyla haram olan, dolandırıcılıktır. Peşin ödenen fiyattan fazla bir fiyatla vadeli satış değildir.

Simsarlık

Hakim b. Hazzâm'dan, o da babasından Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}’in şöyle dediği rivayet edildi: **دعوا الناس يصيب الله بعضهم من بعض فإذا استتصح الرجل أخاه فلينصح له** “**İnsanları (kendi hallerine) bırakın. Allah onları birbirinden kazandırır. Bir kişiden kardeşi nasihat isterse/görüş sorarsa, o ona nasihatta bulunsun.**”¹

Ticaret, alış-veriş durumlarını gözden geçirdiğimizde, buralarda insanları Allah’ın birbirleri ile rızıklandırıldığını görürüz. Bu ister büyük ticaret olsun, ister küçük ticaret olsun fark etmez. Çoğunlukla büyük tüccarların ticari mallarını, küçük tüccarlara kazançlarından yüzde bir gibi belli bir yüzde oranında almaları karşılığı sattıklarını görürüz. Bunu genellikle toptancı tüccarları yaparlar. Buna da “**komisyon**” denir.

Bütün ticari mallarda bu olmaktadır. Tartılan, ölçülen, kıyaslanan v.b. şeylerde olmaktadır. Kumaş üretmek, şekerlemeler imal etmek, kâğıt imal etmek, makineler imal etmek için büyük şirketlerle toptancı bayileri arasında da olmaktadır. Onlara “bâyi”, “temsilci”, “satış acentesi/yetkili temsilci” denilmektedir. O bayiler, o şirketlerden belli bir kâr alırlar. Bu kâr, sattıklarından belli bir yüzdelik oranıdır. Büyük tüccar veya fabrika ile küçük tüccar arasındaki alış-veriş tüccar, ya da fabrika yanında çalışan bir takım şahıslar vasıtasıyla da olmaktadır. Onlar, belirli bir tüccar veya belirli bir fabrikaya tekel olmuşlardır/yetkili satıcı olmuşlardır. O kişiler malları insanlara sunarlar, satarlar. Onların satışları uygulanır. Onların yanında çalıştıkları büyük tüccar ya da fabrikadan, malı tanıtma işlemine karşın belirli bir ücretleri vardır. İster satış yapsınlar ister yapmasınlar, o ücreti alırlar. Bir de yapmış oldukları her satış için belirli bir ücret alırlar. Bu ücret, sattıkları fiyattan belirli bir yüzdelik oranıdır. Fabrikalarda ve şirketlerde satıcı-alıcı arasındaki aracılık, her hususta müşteri ile tüccar arasındaki aracılık işte böyle meydana gelmektedir.

Kumaş ve tatlılarda böyle olduğu gibi, sebze meyve v.b. şeylerde de böyledir. Sebze pazarında tüccar, sebzeyi belirli bir komisyon ile çiftçinin hesabına satıp o komisyonunu çiftçiden alır.

Bu işlerin hepsi de –ister şirketler arasında olsun, ister şirketler veya fabrikalar ile tüccarlar arasında olsun, ister ise büyük tüccarlar ile küçük tüccarlar arasında olsun, ister ise tüccarlar ile müşteriler arasında olsun fark etmez- **simsarlık**tır/komusyonculuktur. Bunu yapanlar da **komisyonculardır**. Çünkü **simsar**, işe kayyumdur/bakandır ve onu koruyandır. Sonra alım-satım işinin üstlenilmesi hakkında da bu kelime

1 Ahmed

kullanıldı. Fakihler simsarı şöyle tarif ettiler: “Bir ücretle alım ve satım işinde başkası için çalışan kimseye verilen isimdir.”

Simsarlık, Şer’iata göre **helal** olmaktadır. Ticari işlerden sayılır, Şer’iata göre kendisi ile mal sahibi olunan iş çeşitlerinden bir çeşittir.

Ahmed, Kays b. Ebi Garzat ül-Kenanî’den şunu rivayet etti: “Biz Medine’de yükleri satın alıyorduk. Bize “**simsarlar**” diyorlardı. Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem bize geldiğinde bizi, kendimizi isimlendirdiğimizden daha güzel olan bir isim ile isimlendirdi. Zira şöyle dedi: **يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ هَذَا الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ اللَّعْوُ وَالْحَلْفُ فَشُوبُوهُ بِالصَّدَقَةِ** “**Ey tüccarlar topluluğu! Muhakkak ki bu alış-veriş boş söz ve yemin dâhil olur. O halde onu sadaka ile arındırın.**”¹

Bunun manası; malını ancak vasfını boş sözle yani gerekenden fazla fakat yalan derecesine ulaşmayan söz söyleyip satmış olabilir. Malının satışının artması için yeminde rast gele davranmış olabilir. Sonra pişmanlık duyup onu yok etmek için sadakaya başvurursa, demektir.

Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in simsarlara yaptıkları işi onaylamasından ve onlara “**Ey tüccarlar topluluğu!**” demesinden simsarlığın caiz oluşu ve ticaretten olduğu anlaşılmış olur. Bu, simsarlığın Şer’iata göre helal olduğuna dair delildir. Dolayısıyla **simsarlık** Şer’iatta caiz muamelattandır.

Ancak, alım-satım için kiralanan işin, ister mal ile ister süre ile belirli olması, kârın veya komisyonun veya ücretin belirli olması mutlaka gereklidir. Dolayısıyla bir tüccar bir kişiyi, kendisine filanca evi veya filanca malı satması ya da satın alması için kiralarsa, alış-veriş sahih olur. Aynı şekilde onu kendisi için alım-satım yapması maksadı ile gündelik ücret ya da aylık ücretle kiralarsa da sahih olur. Yine o kişiyi, kendisi için alım-satım yapması maksadı ile gündelikçi ya da aylıkçi olarak belirli bir ücretle kiralaması, aynı zamanda kendisi için bir malı alması, ya da satması maksadı ile her alış-veriş sözleşmesi için belirli bir komisyon karşılığı kiralaması da sahih olur. Çünkü alım-satım için kiralanan iş ve ücret belirlidir.

Buna binaen, Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’den günümüze kadar tüccarlar ve insanlar arasında bilinen manası ile simsarlık helaldir. Bunu yapanların kazançları helaldir.

Sahih hadiste **nehîyi geçen simsara** gelince: O nehiy; fiyatı bilmemelerinden, piyasayı bilmemelerinden veya malları hakkındaki deneyimsizliklerinden dolayı v.b. nedenlerle, insanları oyuna getiren hilekâr/düzenbaz simsarlara hakkında özel olmasıdır. Zira Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem ticari işlerden bir iş olması itibarı ile genel bir şekilde simsarlığı onayladı. Bir takım komisyonculuk çeşitlerini ise yasakladı. Onları yasaklamasının illetinin de onlardaki **düzenbazlık** olduğunu açıkladı. Alış-verişi genel bir şekilde mübah kılıp, içlerindeki bir illetten dolayı alış-verişten belirli bir takım çeşitleri yasaklaması gibi. Simsarlık hakkında geçen hadisler incelendiğinde ve onların teşrî ile ilgili manaları dikkatle incelendiğinde bu açık olarak anlaşılır. Alım-satım ile alakalı bir takım işlerin nehyedilmesi hakkında geçen hadisler, simsarlığı ve nehyedilmesini zikretmemişlerdir. Fakat bazı sahabeler ve raviler o işleri simsarlık ile ve simsar olmanın nehyedilmesi ile tefsir etmişlerdir. O

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Medineyyîn, 15550

işlerin vakıalarına bakıldığında onların simsarlık çeşitlerinden olduğu açığa çıkar.

- Buhari, Abdullah b. Tâvûs'tan, o da babasından, o da İbn Abbas'tan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediğini rivayet etti:

“**Mal getirenleri yolda karşılamayın. Şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın.**” Dedi ki; “Ben, İbn Abbas'a; **Şehirli, bedevi için alış-veriş yapmasın**” sözünün ne olduğunu sordum. Dedi ki; “Ona simsar olmasın.”¹

- Tâvûs'tan yapılan bir başka rivayette de dedi ki; “Ben, İbn Abbas'a; **Şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın**” sözünün manası nedir diye sordum. Bunun üzerine dedi ki; “Onun için simsar olmasın.”

- Buhari, “şehirli, bedevi için simsarlıkla alış-veriş yapmasın bâbı” derken nehiy-lâmelifini (لا) kullandı. Sonra da bu bâbda iki hadis zikretti. Onlardan birisi, Sa'id b. Museyb'den, onun Ebu Hureyre'den Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şu sözünü işittiğini rivayet etti: **لا يَبْتَاعُ الْمَرْءُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا تَتَأَجَّشُوا وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ** “**Kişi, kardeşinin alış-verişini bozmasın, alış-verişte artırım yapmayın, şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın.**”²

- İkinci hadis de; Enes b. Mâlik ^{RadyAllah'u Anh}, dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bize, şehirlinin bedevi için alış-veriş yapması yasaklandı.”³

Buhari dedi ki; “**Artırım bâbı.**” Bu alış-veriş caiz değildir, diyenleri şöyle zikretti: İbn Ebu Evfâ dedi ki; “Artırım yapan, faiz yiyen haindir. Bu hilekârlıktır ve batıldır, helal değildir.

Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **الْخَدِيعَةُ فِي النَّارِ وَمَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ** “**Hilekârlık ateştedir/cehennemdedir. Kim hakkında emrimiz olmayan bir iş yaparsa o red olunur.**”⁴

Sonra Buhari, bir tek hadis zikretti. O da İbn Ömer ^{RadyAllah'u Anh}, dan rivayet edilen şu sözdür: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} alış-verişte artırım yapmayı yasakladı.”⁵

Bir takım iş türlerini Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in nehyettiğinin zikredildiği bir takım hadisler geçmiştir.

- Nitekim Ebu Hureyre ^{RadyAllah'u Anh}, dan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediği geçmiştir: **لا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ وَلَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَلَا تَتَأَجَّشُوا وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ** “**Mal getirenleri yolda karşılamayın. Bir kısmınız bir kısmınızın alış-verişi üzerine alış-veriş yapmasın. Alışverişte artırma yapmayın. Şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın.**”⁶

- Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediği de rivayet edildi: **لا تَلْقُوا الْجَلْبَ فَمَنْ تَلَقَى مِنْهُ شَيْئًا فَصَاحِبُهُ بِالْخِيَارِ إِذَا أَتَى السُّوقَ** “**Satmak için malları pazara getirmekte olanları yolda karşılamayın. Kim onlardan yolda bir şey alırsa, o satan kişi pazara girdiğinde serbesttir.**”⁷

¹ Buhari, K. Buyu', 2013

² Buhari, K. Buyu', 2015

³ Buhari

⁴ Buhari, K. Buyu'

⁵ Buhari

⁶ Buhari, K. Buyu', 2006

⁷ Ahmed b. Hanbel, B. Mûs. Mükessirîn, 9933

Bu hadisler ve diğerleri incelendiğinde; onlarda şehirlinin bedevi için alış-veriş yapmasının yasaklanmış olduğunu, alış-veriş tamamlanmış ise kişinin kardeşinin alış-verişi üzerine alış-veriş yapmasının yasaklanmış olduğunu -yani bir adamın başkasına satılmış bir mala gelip, fiyatı artırarak birinci alış-verişi feshetmek için o malı satın almasının yasaklanmış olduğunu- görürüz. Satın alan olmadığı halde ticari malda fiyat artırımını yapmanın -yani satın alınmasını istemediği malın fiyatını, o mal için pazarlık yapan kimsenin kendisine uyması dolayısıyla o malın fiyatının ancak onun artırdığı kadar artırılacağını sanması için artırmasının- yasaklanmış olduğunu görürüz. Bu, pazara mal getirmekte olan bedeviye fiyatları bilen şehirlinin gidip malını senin için satayım, demesi ya da o beldenin fiyatları hakkında bedeviye yalan söyleyip, onda piyasa fiyatından çok az bir fiyatla satın almasıdır. Ya da şehre girmekte çok sıkıntı olduğunu, kendilerinde olanın piyasada gitmediğini veya piyasanın durgun olduğunu haber vererek onları kandırıp, ellerinden mallarını değerinin çok altında satın almalarının yasaklandığını görürüz.

İşte o hadislerde nehyedilen işler bunlardır. Bunların bir kısmı doğrudan simsarlık ile ilgilidir. Bir kısmı isen alış-veriş ile ilgilidir. Bu işlerin nehyedilmesi hakkında geçen hadislerin dikkatle incelenmesi ile onlar hakkındaki nehyin anlaşılır bir vasfa bağlı olduğu açığa çıkmaktadır. Yani nehyin, kendisinden dolayı vukuu bulunduğu ve kendisinden anlaşılabilir bir vasfa bağlı olduğu anlaşılır. Anlaşılır vasfa bir emir ya da nehiy bağlı kılındığında, o emir ve nehiy illetli olur. Anlaşılır vasfın içerdiği mana o emrin illetidir ya da o nehyin illetidir. Dolayısıyla o emirdeki vacip oluş ya da o nehiyedeki haram oluş, emir veya nehyin kendisine bağlı olduğu illete bağlı olur. İlet var olduğunda hüküm de var olur, illet olmadığında hüküm de var olmaz. Dolayısıyla hüküm var olup olmaması bakımından illet ile birlikte döner. İlet başkasında var olduğunda hüküm de başkasına kıyas yoluyla uygulanır.

Şu halde “şehirli”, “bedevi”, “kardeşinin alış-verişi üzerine alış-veriş”, “fiyat artırımını”, “mal getirenlerin yolda karşılanması” hepsi de anlaşılır vasıftır. Zira bunlar, kendisinden dolayı nehyin var olduğu şeyin bildirimidirler. Yani bunların manası, hükmün kendisinden dolayı var olduğu şeydir. Zira hüküm “bedeviye” bağlanmıştır. Çünkü onda illet vardır, o da fiyatları bilmemektir. Hüküm, “kardeşinin alış-verişi üzerine alış-veriş yapmasına” bağlanmıştır. Çünkü onda fiyat istikrarının oluşması ve birisinin diğerine güveninin oluşması vardır. Hüküm, “fiyat artırımına” bağlanmıştır. Çünkü o malı almak istemiyor, sadece müşteriye zarar vermek için artırmaktadır. Hüküm, “pazara satmak için mal getirenlerin yolda karşılanmasına” bağlanmıştır. Çünkü onda şehir halkı için fiyatların yükseltilmesi ya da mal sahipleri için ise çok düşürülmesi vardır.

Bu manaların bu alış-verişlerde bulunmasından dolayı o alış-veriş haram kılındı. Bununla birlikte bunlar için yapılan simsarlık da haram kılındı. O manalar var olmadığı sürece alış-veriş de haram değildir, simsarlık da haram değildir. Nitekim Ömer b. Hattab, şehirlinin bedevi için alış-veriş yapmasının nehyedilmesi hakkında illetin fiyat bilgisizliği olduğunu anlamıştır. Şöyle demiştir: “Onlara pazarı gösterin, yolu gösterin ve fiyatları onlara haber verin.”

Buna binaen simsarlık, delilin ortaya çıkması nedeni ile alış-verişin helal olması gibi helaldir. Hakkında nehyin geçmiş olduğu bazı simsarlık türleri meydana geldiğinde, ya da kendisinden dolayı nehyin var olduğu illetin içinde bulunduğu simsarlık ise haram olur. Simsarlık, kendi zatından dolayı haram olmaz, bilakis helal kalır. Simsarın kazancı da helal kazanç kalır.

9-2: İCAR

İcar/kiralama, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde akittir. Üç çeşit icar vardır:

1- Sözleşmenin, **malların menfaatleri** üzerinde yapıldığı kiralama. Evler, hayvanlar, binekler v.b. kiralınması gibi.

2- Sözleşmenin, **işin menfaati** üzerine yapıldığı kiralama. Belirli işler için meslek sahipleri ve zanaatkârların kiralınmaları gibi. Dolayısıyla hakkında sözleşme yapılan, işten hasıl olan menfaat olmaktadır. Boyacı, demirci, marangoz v.b. kiralınması gibi.

3- Sözleşmenin, şahıstan elde edilen menfaat üzerine yapıldığı kiralama. Hizmetçi, amele/işçi v.b. kiralınması gibi.

Kiralama bütün çeşitleriyle Şer’iata göre caizdir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

“Onların bir kısmı diğer bir kısma iş gördürsün diye, kimini kimine dereceler ile yükselttik.”¹ “Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin.”²

Beyhakî, Ebu Hureyre yoluyla Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in şöyle dediğini rivayet etti: “Kim bir ücretli kiralarsa, ona ücretini bildirsin.”³

Buhari de şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah’u Aleyhi Vesellem ve Sıddîk (Ebu Bekir), El-Dîloğullarından bir adamı tecrübeli bir yol rehberi olarak kiraladılar.”⁴

Ücretle Çalışan

İşin menfaati üzerine ve şahıstan elde edilen menfaat üzerine yapılan kiralama sözleşmesi, **ücretli** ile alakalıdır. **Ücretli**, ücretle çalışan demektir.

Şer’iat, hizmetçi gibi kendisinden elde edilen menfaat için ya da boyacı, mühendis gibi işinden elde edilen menfaat için bir insanı kiralamay/ücretle çalıştırmayı caiz kılmıştır.

Kiralama sözleşmesinin tamamlanması için sözleşme yapan her iki tarafın da akleden ve ayırt eden olmaları şart koşulur. Mecnun ve ayırt eden olmayanla ve çocuk ile kiralama sözleşmesi yapılmaz.

Kiralama sözleşmesi yapılırsa, o sözleşmenin sıhhati için sözleşme yapan iki tarafın rızasının ve hakkında sözleşme yapılanın –ki o menfaattir- tartışmayı engelleyen bir şekilde **belirli** olması şart koşulur.

¹ Zuhruf: 32

² Talak: 6

³ Behakî

⁴ Buhari

Ücretli bakımından menfaatle ilgili bu bilgi; bazen sürenin açıklanması, bazen menfaatin sınırlandırılması, bazen istenilen işin detaylı bir şekilde vasıflandırılması veya ücretlinin yapacağı şeyin belirlenmesi, işinin keyfiyetinin belirlenmesi ile olur. Buna binaen zorlanan/baskı altında tutulan kişinin kiralınması, belirsiz menfaatin kiralınması sahih olmaz.

Ücret

Kiralama malının yani **ücretin** bizzat görerek, ya da belirsizliği kaldıran vasıfla belirli olması şart koşulur. Nesâî, Hasan'dan ücreti kendisine bildirilmedikçe kişiyi kiralamanın kerih görüldüğünü rivayet etti.

Ancak satılanın fiyatında kıymet şart koşulmadığı gibi, kiralamada da değer şart koşulmaz. Değer ile fiyat arasındaki fark şudur:

Değer, bir şeyin maliyet miktarına uygun düşen husustur. Bu değer/paha biçenlerin değerlendirmesine göre dengelenir. **Fiyat** ise, değere ilaveten, daha fazla ya da daha az bir şekilde üzerinde uzlaşılan husustur.

Ücretle çalışanın ücretinin, işin değeri olması şart koşulmaz. Çünkü değer, kiralamada bedel olmaz. Dolayısıyla ücretin, işin değerinden daha fazla olması ve daha az olması caizdir.

Bir kişi, belirli bir biçimde altın ya da gümüş parçalarını şekillendirmek için birisini belirli bir ücretle çalıştırırsa bu caiz olur. Çünkü onu belirli bir iş için kiraladı. Ücretle, gümüş ya da altından yaptığı işin ölçüde eşit olması şart koşulmaz. Çünkü ücretten şart koşulan husus, işin karşılığı olmasıdır, işin yerine karşılık olarak değil. Ücret ile yaptığı işin konumu arasında bir alaka yoktur.

Para gibi alış-verişte bedel olmaya uygun olan, kiralamada da bedel olmaya uygun olur. Yani bedel olmaya uygun olan, ücret olmaya da uygundur. Fakat alış-verişte bedel olmaya uygun olmayanın kiralamada bedel olması caizdir. Zira meselâ, bir sene bir evde oturmaya karşılık bir hayvanın satılması caiz olmaz. Fakat bir evde oturmaya karşılık bir bahçenin kiralınması sahih olur. Çünkü alış-veriş malın mal ile değişimidir. Dolayısıyla malın menfaat ile değişimi alış-veriş sayılmaz. Kiralama ise böyle değildir. Zira o, bir bedel karşılığı menfaat üzerine sözleşmedir. Bu bedelin mal olması zaruri değildir, menfaat de olabilir.

Ücretin Belirlenmesi

Kiralama, bir bedel karşılığı olarak menfaat üzerine sözleşmedir, diye tarif edilmiştir. Bu sözleşme şu üç türde geçer:

1- Malların menfaatleri üzerine yapılır, evlerin, hayvanların, bineklerin v.b. kiralınması gibi. Hakkında sözleşme yapılan **malın menfaatidir**.

2- İşlerin menfaatleri üzerine yapılır. Boyacı, mühendis, mimar v.b. gibi. Hakkında sözleşme yapılan **işin menfaatidir**.

3- Hizmetçi, amele gibi şahısların menfaatleri üzerine yapılır. Hakkında sözleşme yapılan **şahsın emeğinden yararlanmaktır**.

Bu üç türde, hakkında sözleşme yapılan, her birisinde var olan menfaattir. Dolayısıyla üzerinde sözleşmenin yapıldığı şey, **menfaat** olmaktadır. Belirlenen ücret ise bu menfaate karşılık olmaktadır.

Buna binaen, **ücretin belirlenmesinin üzerine bina olduğu esas**, o malın ya da o işin, ya da şahsın verdiği **menfaat** olmaktadır. Esas; iş bakımından, hakkında çalışılan şeyin kıymeti ya da fiyatı değildir. Ücretle çalışan bakımından, ihtiyacının giderilmesi olmadığı gibi ücretle çalışanın ürettiği de değildir. Aynı şekilde ücretin belirlenmesinde, yaşam standardının düşmesi ya da yükselmesinin bir ilgisi de yoktur. Dolayısıyla ücretin belirlenmesinin şeyin değerine, ya da fiyatına, ya da çalışanın üretimine ve ihtiyacın giderilmesine, yaşam standardının yükselmesine ve düşmesine bağlanması sahih olmaz. **Ücretin belirlenmesinde** sadece bir tek şeye bağlı kılınır, o da menfaattir. Çünkü o, bir bedel karşılığı menfaat üzerine sözleşmedir. **Ücret**, üzerinde kiralama sözleşmesinin yapıldığı menfaatin belirlenmesine göre belirlenir.

Ücretin miktarı hakkında ihtilaf olduğunda **ücret**, beyyine/ispat vasıtası ve hüccet/açık kesin delil ile belirlenmez. Zira bu hususta beyyinenin bir dahili yoktur. Çünkü ücretin ispatı istenmez, sadece miktarın bilinmesi istenir. **Ücret** sadece, kiralama sözleşmesinin üzerine yapıldığı **menfaatin** ve o menfaatin **bedelinin** uzmanlar tarafından takdir edilmesi ile belirlenir.

Bu açıklama, **ücretin esası** yönünden idi. Başka bir ifade ile ücretin belirlenmesinin üzerinde cereyan ettiği **birim** yönünden idi.

Ücretin farklı olması yönüne gelince: **Ücret**; şahıslarda, bir tek işte, farklı işlerde, zaman ve mekânda menfaatin farklı olması ile birlikte farklı olmaktadır. Sözleşmenin şahısların menfaatleri üzerine yapıldığı amellerin ücretleri, harcadıkları emeklerinin farklılığına göre farklı olmaktadır. Ücret kuvvetli kişi için şöyle belirlenirken zayıf kişi için böyle belirlenir. Ya da şu kadar çalışma süresi için şu kadar ücret, çok çalışma süresine çok ücret, az çalışma süresine az ücret v.b. şekilde farklılık gösterir. Hakkında işin menfaati üzerine kiralama sözleşmesinin geçtiği bir tek iş için belirli bir miktarda ücret belirlemesi yapılır. Ücret, bu işte çalışan şahıslar arasında -mesela; mühendisler gibi o işe vakıf olmadaki farklılıklarına göre- farklı olur. Dolayısıyla mühendise filanca ücret verilir ve ücret onların işe vakıf olmadaki farklılıklarına göre farklı olur. Aynı şekilde farklı işler için ücret belirlenmesi, o işlerde çalışanların -yani zanaatkârların- kiralınması esnasında o işlerdeki kast edilen menfaate göre olur. Bu işler için ücret, toplum nezdinde menfaatlerin farklılaşması ile farklı olmaktadır. Böylece mühendisin ücreti filanca olur, mimarın ücreti falanca olur ve böyle farklılık oluşur.

Şahıslar için, bir tek iş için, farklı işler için bir zamanda ücretin belirlenmesi, başka bir zamanda belirlenmesinden başka olmaktadır. Mesela; gece çalışan kimseye, aynı işte gündüz çalışan kimseden daha fazla ücret verilir.

Aynı şekilde, şahıslar için, bir tek iş için, farklı işler için bir mekânda ücretin belirlenmesi, başka bir mekânda belirlenmesinden farklı olmaktadır. Mesela; çölde çalışan kimseye, aynı işte şehirde çalışan kimseden daha fazla ücret verilir. V.b.

Ücretin; saat, gün, ay, sene gibi belirli bir vakitle geçici olarak belirlenmesi caiz olmaktadır.

Ücretin Miktarı

Ücretle çalışan kişinin maaşı, belirlenmiş olur ve uygun ücret olur. Belirlenmiş maaş, sözleşme zamanında belirlenen ve zikredilen ücrettir. Belirli bir derecedeki memurlar gibi ya da içerisinde çalışanın ücretinin bulunduğu belirli bir fabrikadaki işçiler gibi, her birinin ücreti bilinen, çalışanların ücreti de belirlenmiş maaştan sayılır. Onun için bir takım işçi ve memur, kendilerine ücretleri belli olduğu halde çalıştırıldığında, belirlenmiş olan, onların ücreti olur. Ücretleri belirlenmemiş ise bakılır; eğer biliniyorsa o ücret onlara verilir ve o belirlenmiş maaş sayılır. Eğer ücret belli değilse onlara uygun ücret verilir.

Uygun ücret, benzer işin ve benzer çalışanın ücretidir ya da sadece benzer çalışanın ücretidir. Uygun ücretin belirlenmesi uzman kişi tarafından olması zorunludur. Uzman kişilerin de ücretle çalışan kişiye bakarak ücreti belirlemeleri zorunlu kılınır. Uygun ücretin belirlenmesi esnasında şu üç hususa bakılması gerekli olmaktadır:

1- Kiralama; menfaat üzerine yapılmışsa; menfaati, ücretle çalışanın sağladığı menfaate denk olan şeye bakılır.

2- Kiralama iş üzerine yapılmışsa; o işte ücretle çalışana benzer kişiye bakılır. Yani işe ve çalışana bakılır.

3- Kiralamanın yapıldığı zaman ve mekâna bakılır. Çünkü ücret; menfaat, iş, zaman ve mekânın farklılaşması ile farklılaşır.

Uygun ücretin bilinmesi, uzman kişilere bağlıdır. İddia eden tarafından bu hususta beyyine/ispat delili getirilmesi caiz olmaz. Bilakis **uygun ücreti**, önyargıdan uzak uzman kişilerin belirlemesi gerekir. Anlaşmazlığa düşen iki taraf uzman kişileri ittifak ile seçerler. İttifak etmezlerse, uzman kişileri yönetici seçer.

Ücretin Ödenmesi

Ücretin peşin ödenmesi ya da ertelenmesi caizdir. Sözleşme yapan iki taraf ücretin peşin ödenmesini ya da ertelenmesini şart koştuklarında o ikisinin şartı dikkate alınır.

Rasul SallAllahu Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **المُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ** “Müslümanlar şartları yanındadır.”¹

Böylece ücretin peşin ödenmesi ya da ertelenmesi hakkında sözleşme yapan iki tarafın şart koştuğu her husus dikkate alınır ve itibar edilir.

Sözleşme yapan iki taraf, ücretin peşin ödenmesi ya da ertelenmesi hakkında bir şeyi şart koşmamış iseler bakılır: Ücret; aylık, senelik gibi belirli bir vakit ile tayin edilmiş ise, ödenmesinin o vaktin bitiminde yapılması zorunlu olur. Meşhur olan aylık ise ayın bitiminde yıllık ise yılın bitiminde ödenmesidir.

¹ Buhari, K. İcârat

Kiralama; elbise dikmek veya kuyu kazmak veya araba tamir etmek v.b. gibi **iş üzerinde** olduğunda, ücretin işin bitiminde ödenmesi zorunlu olur.

Ücretin; iş, çalışan, mesafe, zaman, mekân hususunda iki ya da üç şekilde ödenmesi caiz olur. Ücretin fiilen ortaya çıkan suretin gereğine göre verilmesi zorunlu olur. Mesela; terziye ‘elbiseyi dakik bir şekilde dikersen sana şu ücret, kaba biçimde dikersen sana şu ücret var’ denilirse, hangi şekilde yaparsa ücretini alır.

Ücretle Çalışanların Çeşitleri

Ücretle çalışan, özel ve müşterek olmak üzere iki kısma ayrılır.

a- **Özel ücretle çalışan**; belirli bir tek kişi için ya da birden çok kişi için tahsis edilerek geçici bir iş yapan kişidir. Yani o, sadece ücretle çalıştırana tahsis edilir. Onun, kiralama süresi boyunca başkası için çalışması engellenir. Dolayısıyla bir ya da daha fazla kişi, süre belirleyerek **özel** olarak kendilerine yemek pişirmek için bir aşçı kiralarlarsa, o aşçı **özel ücretle çalışan** olur.

b- **Müşterek ücretle çalışan**; bir kişi için emanet edilmeyen bir iş yapan ya da ona tahsis kılma şartı olmaksızın geçici bir iş yapan, yani ücretle çalıştırana tahsis olmamış kimsedir. Bilakis onun, o ücretle çalıştırandan başkasına çalışması caiz olur. Dolayısıyla senden başkasına çalışmamasını şart koşmamaksızın mobilya için bir döşemeci kiralandığında, ister senin evinde olsun ister kendi yerinde olsun, ister çalışma süresi belirlenmiş olsun ister olmasın, o **müşterek ücretle çalışandır**.

Özel ücretle çalışan, belirlenen süre içerisinde sorumlu kılındığı hususu gücü nispetinde yerine getirmek için kendisini işe vermesi ile birlikte ücreti hak eder. İster o işi yapmış olsun ister yapmamış olsun fark etmez. Onun ücreti hak edişi, işe göre değil **süreye göre** olur. Onun için onu, kiralama süresinde kendisini ücretle çalıştırandan başkasına iş yapması caiz olmaz. Başkasına çalışırsa, çalıştığı kadarı ücretten kesilir.

Müşterek ücretle çalışan, işin kendisine binaen ücreti hak eder. Terzi, marangoz, boyacı, tuzcu v.b. gibi. Onun ücreti hak edişi, süreye göre değil **işe göre** olur.

Tazmin/garanti sorumluluğu bakımından özel ücretle çalışan ile müşterek ücretle çalışan arasındaki fark şudur:

- Özel ücretle çalışan, emindir/kendisine emanet edilendir. Dolayısıyla kasıt, gevşek davranma ve ihmal olmaksızın elindeki şey, yok olur ya da hasar görürse, onu tazmin etmez.

- Müşterek ücretle çalışan ise, o şey ya onun fiili ile yok olur/hasar görür ya da değil. Eğer onun fiili ile hasar görmüşse tazmin eder. Bu hasar görüş ister kasıtlı olsun ister olmasın fark etmez. O şey onun fiilinden başkası ile yok olmuş ise bakılır; eğer o, tedbir alınması mümkün olmayan hususlardan ise tazmin etmez. Eğer o, hakkında tedbir alınması mümkün olan hususlardan olup da tedbir alınmamışsa tazmin eder.

Zira özel ücretle çalışanın, çalışmakta olduğu şey her ne kadar elinin altında olsa da, ücretle çalıştırana tasarrufu altındadır, çalışanın değil. Bundan dolayı, onun eli, emanet eli olmaktadır. Müşterek/genel

ücretle çalışan ise böyle değildir. Zira onun çalışmakta olduğu şey, bizzat onun tasarrufu altındadır, yani ücretle çalışanın tasarrufu altındadır, ücretle çalıştırmanın tasarrufu altında değil. Onun için eli emanet eli olmaz, bilakis tasarruf edenin eli olur.

Ücreti hak etmeleri bakımından ikisi arasındaki fark ise şudur:

- Özel ücretle çalışan kimse, kiralama süresinde iş yerinde bulunduğu ücreti hak eder. Bilfiil çalışması şart koşulmaz.

- Müşterek ücretle çalışan ise, ancak iş ile ücreti hak eder.

Özel ücretli için kiralama süresi, ya sözleşmede belirlenmiş olur ya da belirlenmemiş olur. Belirlenmemiş ise, sürenin belirsiz oluşundan dolayı sözleşme fasid olur. Dolayısıyla sözleşme yapanlardan her birisi istediği herhangi bir vakitte sözleşmeyi feshetme hakkına sahiptir. Ücretle çalışan ise, hizmeti süresince uygun ücret alma hakkına sahiptir. Süre, sözleşmede belirlenmiş olup da ücretle çalıştırın; hasta olması ya da işi yapmaktan aciz olması gibi feshetmeyi gerektiren bir kusur ücretle çalışanda olmadığı halde ve başka bir mazeret de olmadığı halde, o belirlenen süre dolmadan önce kiralama sözleşmesini feshederse, ücretle çalıştırın, ücretle çalışana süresinin tamamının ücretini ödemesi gerekir. Ücretle çalışan ister hizmetçi olsun, ister çiftçi olsun fark etmez. Fakat kiralama sözleşmesini, feshetmeyi gerektiren bir kusurun ücretle çalışanda ortaya çıkmasından ya da mazeretten dolayı feshederse, ona ancak kiralama sözleşmesinin feshedildiği vakte kadar ücret öder.

İslâm'da İşçi Sorunu Olmaz

Kapitalizm nizamı, Batı dünyasında ve Komünist Parti hâkim olmadan önce Rusya'da tatbik edilmekteydi. Kapitalizm ideolojisinin esaslarından birisi "mülkiyet hürriyetidir". Bundan iş sahiplerinin ücretle çalışanlara yani işçilere istibdatları/keyfi uygulamaları doğdu. Karşılıklı rıza olduğu sürece ve onların aralarında zorunluluk nazariyesi/teorisi hakim olduğu sürece bu netice doğdu. Ücretle çalışanlar, ücretle çalıştıranlardan baskı, sindirme, zulüm, emeklerini ve terlerini sömürme gördüler.

İşçiye insafılı davranmayı seslendirerek **sosyalizm** fikri ortaya çıktığında, işçilerin sorunlarını çözme esası üzerine ortaya çıktı, kira sözleşmesine çözüm getirme esası üzerine değil. Onun için sosyalizm, işçilere insafılı davranılması için çözümler; iş süresinin, işçi ücretinin belirlenmesi, izin hakkının garanti edilmesi v.b getirdi. Böylece zorunluluk nazariyesi sorunların çözümü için elverişli olmadığı ortaya çıkarak yıkıldı.

Batı kanunu hukukçuları, zorunluluk nazariyesinin sorunlar önünde sağlam durabilmesi için "zorunluluk" ile ilgili teorilerini değiştirmek için zorlandılar. Onun için teorilerini yamamak için değişiklikler yaptılar. Zira iş sözleşmesine bir takım kurallar ve hükümler dâhil ettiler. Bu kural ve hükümler işçileri korumayı, daha önce sahip olmadıkları; toplantı hürriyeti, sendikalar kurma hakkı, grev hakkı, onlara emeklilik, ikramiyeler ve tazminatların verilmesi hakları gibi hakların verilmesini hedefliyordu. Hâlbuki zorunluluk teorisi metni bunun gibi hakları garanti etmemektedir. Fakat bu teori, sosyalist fikirlerin işçiler arasında oluşturduğu "işçi sorunlarına" çözüm için, tevil

edildi/yorumlandı. Sonra mal mülkiyetini yasaklamak ve işçiye ihtiyaç duyduğunu sınırsız olarak vermek için **komünizm** teorisi geldi.

Sosyalizm ideolojisi –komünizm ideolojisi de ondandır- ve kapitalizm ideolojisi arasındaki mülkiyete ve ücretle çalışana bakış açılarındaki farklılıktan onlar nezdindeki **işçi sorunu** ortaya çıktı. Hayata farklı bakışlarının oluşturduğu bu sorunun çözümü hakkında o iki ideolojinin her birisinin özel metodu oldu.

İslâm'da ise, “**işçi sorunu**” diye isimlendirilen bir sorun yoktur. İslâm ümmeti; işçiler, kapitalistler, çiftçiler, toprak sahipleri v.b. sınıflara ayrılmaz. Mesele hepsinin de ücretle çalışanla alakalı olmasıdır. Ücretle çalışan ister uzmanlar, teknik elemanlar gibi iş üzerine ücretle çalıştırılsın, ister diğer çalışanlar gibi emeği üzerine ücretle çalıştırılsın fark etmez. İster, şahısların yanında ücretle çalışan olsun, ister cemaatler yanında, ister ise devlet yanında ücretle çalışan olsun, ister özel ücretle çalışan olsun, ister müşterek ücretle çalışan olsun fark etmez. Zira hepsi de ücretle çalışandır. Bu ücretle çalışana ait hükümler konulmuş ve açıklanmıştır:

- Zira, ücretle çalışanlar belirlenmiş bir ücret üzerinde ittifak ettiklerinde iş sözleşmesi süresince o belirlenmiş ücreti hak eder.

- Onların iş sözleşmesi süresinin bitmesinden sonra kendilerini ücretle çalıştırana terk etme hakları vardır.

- Ücretle çalışanlar, kendilerini çalıştıranlarla ihtilafa düşerlerse, uygun ücretin belirlenmesi için uzmanların rolü devreye girer. O uzmanları iki taraf seçerler, iki taraf uzmanlar hususunda ittifak edemezlerse, onları yönetici seçer. Uzmanların söylediğine her iki tarafın da uyması zorunlu olur.

- Yönetici tarafından belirli bir ücret belirlenmesi, mallar için fiyat koymanın caiz olmamasına kıyas edilerek caiz olmaz. Çünkü ücret, menfaatin bedelidir, fiyat da malın bedelidir. Mal piyasası, malın fiyatını doğal olarak belirlediği gibi aynı şekilde menfaat piyasası da ücretle çalışanlar için işçilere ihtiyacı belirler.

- Ancak devlete düşen, işçiler için işler hazırlamaktır.

Rasul SallAllahu Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ** “**İmam çobandır, güttüğünden sorumludur.**”¹

- Devlete düşen, iş sahiplerinin zulmünü işçiler üzerinden kaldırmasıdır. Zira ortadan kaldırılmasına güç yettiği halde zulme sessiz kalmak haramdır ve onda büyük bir günah vardır.

- Devlet bu zulmü kaldırmakta gevşeklik gösterdiğinde ya da kendisi ücretle çalışanlara zulmettiğinde, ümmetin üzerine düşen bu zulüm hakkında devleti hesaba çekmesi ve o zulmü ortadan kaldırmak için uğraşmasıdır.

Mezalim Mahkemesine düşen de bu zulme bakması ve mazlumların üzerinden o zulmü kaldırmasıdır. Mezalim Mahkemesinin bu husustaki emri yöneticiye ve devlete uygulanır. Bu grevler ve gösterilerle işçi sorunlarının çözümleri hakkında günümüzde olduğu gibi sadece zulüm gören ücretle çalışanlar hakkında değildir. Çünkü tebaadan herhangi bir ferde zulmün olması ve tebaadan herhangi bir ferdin işlerinin güdülmesinde devletin gevşek davranması; bir tek şahıs ya da

¹ Buhari, K. İstikrâd, 2232

bir takım şahıslara özel olsa da, ümmetin tamamının işlerinin güdülmesi ile alakalı bir husustur. Çünkü bu, Şer'i hükmün uygulanmasıdır, her ne kadar belirli bir topluluğun üzerine meydana gelse de belirli bir kesim ile alakalı değildir.

İşçilerin ihtiyaç duyduğu, kendileri ve aileleri için sağlık güvencesi, işsiz kaldığında ya da yaşlandığında geçim güvencesi, çocuklarının eğitim güvencesi v.b. işçilere güven vermek için araştırılan güvencelelere gelince; İslâm'da bunlar, ücretle çalışanlar konusunda incelenmezler. Çünkü bunlar, ücretle çalıştırmanın sorumlulukları değildir. Bunlar sadece devletin sorumluluklarıdır. Bunlar sadece işçilere ait değildirler. Fakat tebaada her aciz kişiye ait haklardır. Çünkü devlet tedavi ve öğrenimi topluma bedava temin eder. İster işçi olsun, ister işçi olmasın aciz olan kişiye geçim güvencesi verir/zorunlu ihtiyaçlarını karşılar. Çünkü bu, Beyt-ül mala ve bütün Müslümanlara farz kılınan hususlardandır.

Buna binaen, **işçi sorunu** yoktur. Ümmetten bir kesim ya da gruba has sorun da olmaz. Zira tebaanın işlerini gütmekle alakalı her sorunun çözümünden devlet sorumlu olur. Ümmetin hepsi de sorunun çözümü ve zulmün kaldırılması için devleti hesaba çeker. Sorumlu sadece, o sorunun sahibi ya da zulme maruz kalan kimse değildir.

Malların Kiraya Verilmesi

Evlerin, hayvanların, arabaların v.b. kiralınması gibi **sözleşme** malların menfaatleri üzerine yapıldığında; üzerinde sözleşme yapılan **malın menfaati** olur. Uygun ücretin belirlenmesi, menfaati kiralananın menfaatine denk olan şeye bakmayı kaçınılmaz kılar.

Malın kiralınması ne zaman tamamlanırsa, kiralayanın kiraladığı malın menfaatinin tamamını alma hakkı olur. Bir ev kiraladığında onda oturması onun hakkı olur. Bir hayvan ya da araba kiraladığında ona binip yolculuk yapması onun hakkı olur.

Kiralayanın, kiraladığı malı teslim alınca, kira ücretinin aynısı veya fazlası ya da azı ile o malı kiraya vermesi hakkı vardır. Çünkü kiralanan malın teslim alınması; menfaatin teslim alınması yerini alır. Bunun delili de; o menfaatte tasarrufta bulunmasının caiz olmasıdır. Dolayısıyla o menfaat üzerine sözleşme yapması da caiz olur. Zira sermaye ile sözleşme yapmak caiz olduğu gibi, fazlası ya da eksigi ile de sözleşme yapmak caiz olur.

Ancak o, malı bir menfaat için kiraladığında, o menfaatin aynısını kullanma hakkı vardır, ondan başkası zarar vermektir. O menfaatin fazlasını kullanma hakkı yoktur. Çünkü hakkindan fazlasını ya da hak etmediği şeyi kullanması ona caiz olmaz. Dolayısıyla, binmek için bir hayvan kiralarsa, onun o hayvana yük taşıması caiz olmaz. Çünkü binici yükten daha hafiftir. Yine belirli bir mesafe sürmek için araba kiraladıysa, arabayı kiraladığı mesafeden fazla sürmesi ona caiz olmaz. Oturmak için bir ev kiraladıysa, onu odun veya demir gibi eve oturmaktan daha fazla zarar veren bir şey için depo yapması ona caiz olmaz.

Kısaca, **sözleşme**; bir bedel karşılığı **mal** üzerine olduğunda o, **alış-veriş** olur, bir bedel karşılığı **malın menfaati** üzerine olduğunda ise

kiralama olur. Dolayısıyla sözleşme; meyvesi olgunlaşmaya başlamış meyveli ağacın, meyvesini satmaksızın sadece ağacı satmak gibi sadece malın üzerine olabilir. Olgunlaşmaya başlamış meyvenin satışı gibi sadece meyve üzerine olabilir. Evde oturulması gibi mal ile cisimleşmemiş belirli bir menfaat üzerine olabilir.

Sözleşme mal sayılmayan herhangi bir menfaat üzerine yapıldığında, o kiralama olur, alış-veriş olmaz. Malı satın alan kimsenin malı mülk edinmesi, onda diğer tasarruflarda bulunması gibi, aynı şekilde kiralama yoluyla sahibi olduğu menfaati kiralayan kimsenin de o menfaatte diğer tasarruflarda bulunması hakkı vardır. Ağacın meyvesini satın alan kimsenin olgunlaştığında o meyveyi ağacındayken satması hakkı olduğu gibi, aynı şekilde malı kiralayan kimsenin de o malı kiraya vermesi hakkı vardır. Çünkü o da satın alan kimsenin satın aldığı o meyveyi mülk edinmesi gibi, o malın menfaatini mülk edinir. Buna binaen kiralayana kiraladığı malı teslim alınca kiraya vermesi caiz olur. Çünkü malın teslim alınması, kiralanan menfaatin teslim alınması yerinde olur. Çünkü onda tasarrufta bulunması caiz olur. Ağacın üzerindeki meyvenin satışı gibi o menfaat üzerine sözleşme yapmak da caiz olur. Malın kiralınması menfaatlerinin teslim alınması işlemi tamamlandığında, kiralayan kimse kiraladığı malın menfaatindeki bütün Şer’i tasarruflara sahip olur. Çünkü o menfaatler onun mülküdür. Dolayısıyla onun o malı ne kadar olursa olsun uygun gördüğü bir ücret ile kiraya vermesi hakkı vardır. Mesela; elli liraya kiraladıysa beş yüz liraya kiraya vermesi caiz olur. Çünkü o, o menfaate sahiptir, dolayısıyla uygun gördüğü ücretle onu kiraya verme hakkına da sahiptir. Kiraladığı ücretle kiraya vermesi şart değildir. Buna binaen depolar, evler v.b. için “hava parası” dedikleri –ki bu, ev veya depo için birinci kiralayana belirlenmiş ücretten fazla belirli bir ücretin ondan kiralamak isteyen kimse tarafından ödenmesidir- caizdir, bunda bir mahzur yoktur. Çünkü kiracı, kiraladığı evi veya depoyu başkasına belirli bir ücretle, ona ödediği ücretten fazla bir miktarla kiraya veriyor. Bu, kiraladığı malı, kendisinin kira olarak verdiği ücretten fazlası ile kiraya vermektir. Bu caiz bir husustur. Çünkü o kişiye, kiraladığı şeyi kiraladığından daha fazlası ya da eksisi ile kiraya vermesi caiz olmaktadır. Çünkü o, malı artıran sözleşmedir. Dolayısıyla satın alınanın teslim alındıktan sonra, satın aldığından fazlası ile satmak gibi, fazlalık caiz olmaktadır.

Burada bir mesele var: Kiralanan malın, sözleşme bitince mal sahibine teslim edilmesi, kiralayana vacip midir yoksa değil midir?

Buna cevap şudur: Kiralayana ait kiralanan malın geri verilmesi, kiralanan elinin altında ise, kiralayana vaciptir.

Bunun delili de; Ahmed’in Şamra’dan rivayet ettiği Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in şu sözüdür: **“Aldığını geri veresiye kadar el sorumludur.”**¹

Eğer kiralanan mal elinin altında değilse, bakılır; o, kendisinden gasp edilmiş ise, o kiralanan malın sahibine geri vermek sorumluluğu gasp edenin üzerindedir, kiralayanın üzerinde değil. Çünkü gasp eden, malı geri vermekle emrolunandır/sorumlu olandır.

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. 19228

Nitekim Ahmed, el-Saib b. Yezid'den, o da babasından Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in şöyle dediğini tahrîc etmiştir: لَا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ صَاحِبِهِ جَادًا وَلَا لَاعِبًا وَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ عَصَا صَاحِبِهِ فَلْيَرُدُّهَا عَلَيْهِ “Sizden birisi, sahibinden malını ciddi olarak ya da oyun ile almasın. Sizden birisi sahibinin bastonunu almışsa onu, ona geri versin.”¹

Bu, geneldir. İster o malı sahibinden alsın ister başkasından fark etmez.

Eğer kiralayan, kiralanan malı başkasına ödünç vermişse ya da kiraya vermiş ise; kiralayan ile mal sahibi arasındaki sözleşme sona erdikten sonra, kiralayanın, kiralanan malı mal sahibine teslim etmesi vacip olur. Bu, عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذْتُ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ “Aldığımı geri veresiye kadar el sorumludur.” hadisinin genelliğinden dolayıdır. Kiralama ve başkası hakkında, gasp hakkında geçen bu hadisi istisna eden başka bir nâs geçmedi. Onun için bu hadis, حَتَّى تُؤَدِّيَهُ “...geri veresiye kadar...” sözündeki genelliği üzere kalır.

Şöyle denilmez: “Hadis, ikinci kiralayanı da kapsar. Çünkü onun eli de aldı. Dolayısıyla onun da geri vermesi gerekir. Böylece geri vermek sorumluluğu ikinci kiralayan üzerine de olur.”

Böyle denilmez. Çünkü hadis, her ne kadar ikinci kiralayanı kapsıyor olsa da kiralananın geri verilmesi sorumluluğu birinci kiralayandan düşmez. Dolayısıyla birinci kiralayanın üzerine düşen, kiraladığı malı sahibine geri vermektir. İkinci kiralayana düşen de kiralanan malı birinci kiralayana geri vermesidir. Bu, birinci kiralayan üzerindeki o malı geri verme sorumluluğunu düşürmez. Aynı şekilde ikinci kiralayan üzerindeki o malı geri vermesi gerekliliği, birinci kiralayandan o malı geri verme sorumluluğunu düşürmez. Ancak, mal sahibi kiraya verdiği ve malı teslim ettiği kişinin peşine düşer. O kişi de birinci kiralayandır.

Buna binaen bir kişi bir evi bir başka kişiye kiraya verdiğinde, o kiracı da o evi başka birisine daha fazla ücretle kiraya verdiğinde, yani “hava parası” denileni aldığı anda, birinci kiralayanın kiralama süresi sona erdiğinde sözleşme sona erer. Evi sahibine teslim etmesi birinci kiralayan üzerine zorunlu olur. Ancak, ev sahibi onunla sözleşmeyi yenilerse, ev onun eli altında olmasa da otoritesi altında kalmaya devam eder. Ya da evin sahibi sözleşmeyi ikinci kiralayan ile yaparsa, ev sahibi, evi kendisi teslim almış sayılır. O zaman birinci kiralayan, evi teslim etme sorumluluğundan kurtulmuş olup, evi sahibine teslim etmiş sayılır. Evin sahibi ile alaka, ikinci kiralayan ile olur.

Evlerin Oturmak İçin Kiralanması

Kim oturmak için bir evi kiralarsa, onun onda bizzat kendisinin oturması ve yerine istediği başka birisini oturtması hakkı vardır. Çünkü üzerine sözleşme yapıldan bizzat kendisinin ve naibinin/temsilcinin faydalanması hakkı vardır. Kişinin, üzerine sözleşme yapıldan faydalanma hususunda kendi yerine temsilcisini oturtması, satın alınan teslim alma hususunda vekil tayin etmesi gibi caizdir.

¹ Ahmed b. Hanbel, Müs. Şâmiyyîn, 17261

Onun, evin içinde oturan kişinin normalinde yaptığı her şeyi, - mobilya koyması, süslemesi, yemek yapması v.b. hakkıdır. Ancak kiralayanın kiraladığı eve, kendisinden daha fazla zarar veren birisini oturtması hakkı yoktur. Dolayısıyla kiralayan mesela; çamaşırcı ya da demirci değilse, eve çamaşırcıları ve demircileri oturtmaz. Çünkü onlar eve zarar verirler. Bu, üzerine sözleşmenin yapıldığı menfaatten daha fazla menfaattir. Zira sözleşme bu evin benzeri için bilinen bir menfaat üzerine yapılmıştır. Sahibine haber vererek de olsa, kira sözleşmesinin üzerine yapıldığı menfaatten daha fazla bir menfaati tüketmesi ona caiz olmaz.

Evin oturmak için kiralanmasında, oturmak için olduğunun metne geçmesine gerek yoktur. Bilakis bu hususta sözleşmenin mutlak olması caizdir, oturma için olduğunun zikredilmesine ve sıfatına gerek yoktur. Çünkü ev ancak oturmak için kiraya verilir. Onun zikredilmesine ihtiyaç duyulmaz, oturmada farklılık oluşur, onu kontrol altına almaya gerek duyulmaz.

Evi kiralayanın, kiralama sözleşmesi müddetince evi başkasına kiraya verme hakkı vardır. Kiralama sözleşmesi müddeti, sözleşme metnindeki farklılığa bağlı olarak farklı olur. Kiralama, belirli bir şey karşılığı her ay üzerine olduğunda, kiraya veren ve kiralayandan birisinin ancak her ayın sonunda feshetme hakkı vardır. Ancak ilk ayda, kiralama sözleşmesinin mutlaklığına bağlıdır. Çünkü bilinir ki, sözleşmenin ardından onun belirli bir ücret hakkı vardır. Ondan sonraki aylarda o husustaki sözleşme eve girmeye –ki o evde oturaktır- bağlıdır. Eve girdiğinde ilk sözleşmede geçen sahil olur. Eve girmezse ya da ilk ayın sonunda sözleşmeyi feshederse, fesholur. Eve girmek ayın içine terk edilirse, onun hakkında sözleşmenin olmaması nedeni ile kiralama sabit olmamıştır.

“Erimi yirmi aylığına her ay şu kadar ücret karşılığı sana kiraya veriyorum” derse caiz olur. Çünkü süre bellidir, ücreti bellidir. İkisinden birinin hemen sözleşmeyi feshetme hakkı yoktur. Çünkü o süre tek bir süredir. Bir evi bir seneliğine kiralarsa, sene dolmadan önce sözleşmeyi bozması belli olunca, ona ücretin tamamını ödemesi zorunlu olur.

Bir kişi evini kiraya verdiğiğinde, kiraya verenin, kiralayanın kullanımına elverişli bir şekilde evi teslim etmesi zorunludur. Evin anahtarlarını teslim etmesi, banyonun fayanslanması, kapıların çalışması, suyun akması ve evden yararlanma imkânı sağlayan her şeyin yapılması ya da iyileştirilmesi için gerekli olan her şeyin sağlanması gibi. Fakat menfaatlerden yararlanmak için, portatif merdiven, ip, kova, su saati, elektrik sayacı gibi şeylerin temini kiralayanın üzerinedir. Güzelleştirme ve süsleme ise ikisinden birisine zorunlu değildir. Çünkü o olmaksızın da yararlanmak mümkündür. Evin beyaza boyanması, kanalizasyonun ve tuvaletin temizlenmesine gelince; kiralama esnasında bunlara gerek var ise, onu yapmak kiraya verenin üzerinedir. Çünkü bunlar faydalanmayı mümkün kılan hususlardandır. Eğer onlar, kiralayanın fiili ile dolmuş ise, onları boşaltmak kiralayanın üzerinedir. Çöplerin atılması, kiracının üzerinedir.

Kiraya veren, faydalanmayı mümkün kılan hususlardan kendisine Şer’iatın vacip kıldığı hususların masraflarını kiracının ödemesini kira sözleşmesinde şart koşarsa o şart, sözleşmenin gerektirdiğine ters

oluşundan dolayı fasittir. Aynı şekilde kiracı da kiracının yapmak zorunda olduğu şeyleri kiraya verenin ödemesini şart koşarsa, o şart da sözleşmenin gerektirdiğine ters düşmesi nedeni ile fasittir.

Kiraya veren ve kiralayan ya da ikisinden birisi öldüğünde, kiralama aynı şekilde devam eder. Çünkü kiralama, hakkında sözleşme yapılan selamette iken ölüm ile fesh olunmayan zorunlu bir sözleşmedir.

9-3: RÜŞVET

İnsanların maslahatlarından bir maslahatı yerine getirmeyi kendisine zorunlu kılan bir yetkiye sahip olan herkes tarafından, bu maslahatı yerine getirmek için alınan mal/para **rüşvet** olur, hiçbir şekilde ücret olmaz.

Ücret ile rüşvet arasındaki fark şudur:

- **Ücret**, yapmak zorunda olmadığı bir işi, yapmak karşılığı alınan maldır/paradır.

- **Rüşvet** ise, karşılıksız olarak yapmak zorunda olduğu bir işi yapması karşılığı ya da yapmak zorunda olduğu işi yapmaması karşılığı, işin kendisi için yapıldığı kişiden alınan maldır/paradır.

Buna binaen **rüşvet**; alanın üzerine zorunlu olduğu bir maslahatın yerine getirilmesi için ya da yapması üzerine zorunlu olduğu bir hususu alanın yapmaması ile bir maslahatın yerine getirilmesi için verilen maldır. Maslahat, ister bir menfaatin elde edilmesi olsun, ister bir zararın giderilmesi olsun, ister hak olsun ister batıl olsun fark etmez. Verene; **rüşvet veren**, alana; **rüşvetçi**, aracı olana da; **rüşvete yardım eden** denir.

Rüşvet, nâsların açık ifadesi ile haramdır. Nitekim:

- Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mâce, Abdullah b. Amru'dan Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem in şöyle dediğini rivayet etti: **لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّأْسِيِّ وَالْمُرْتَشِيِّ** “Allah’ın laneti, rüşvet verenin ve rüşvet alanın üzerine olsun.”¹

- Ahmed, Sevbân’dan şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem rüşvet verene, rüşvet alana ve rüşvete yardım edene yani ikisi arasında gidip gelene lânet etti.”²

Bu hadisler geneldir, her rüşveti kapsamaktadır. Rüşvet ister hakkın talebi için olsun, ister batılın talebi için olsun, ister bir sıkıntıyı gidermek için olsun, ister bir menfaati elde etmek için olsun, bir zulmü kaldırmak için ya da bir zulmü oluşturmak için olsun fark etmez. Zira hepsi de haramdır.

Şöyle denilmez: “Rüşvet, batılı talep etmek ya da hakkı yok etmek olduğu için haramdır. Böyle olursa rüşvet haramdır. Fakat hakkın talebi için ya da bir zulmün kaldırılması için olursa, o helaldir.”

Böyle denilmez. Çünkü bu, rüşvetin haram kılınmasının; var olduğunda hükmün var olduğu, gittiğinde ise hükmün gittiği bir illet ile illetli olarak gelmiş olması demektir. Bu doğru değildir. Çünkü rüşvetin haram kılınması hakkında gelmiş olan nâsların hepsi de, rüşvetin haram kılınmasını bir illet ile illetlendirmemişlerdir. Ne o nâslarda ne de herhangi bir nâsta,

¹ Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mâce, K. Ahkâm, 2304

² Ahmed b. Hanbel

rüşvetin haram kılınması için illet olarak istinbat ettiğimiz bir husus vardır. Onun için rüşvetin haram kılınması, illetli olmayan açık nâstan dolaydır. Dolayısıyla kesinlikle illeti yoktur.

Şöyle denilmez: “Hakkın yerine getirilmesi, sahibinden rüşvet olarak alındığında caiz olur. Çünkü o helal bir işin yapılması için alınan maldır, bu hakkın yerine getirilmesidir.”

Böyle denilmez. Çünkü rüşveti haram kılan nâslar genel olarak gelmişlerdir. Dolayısıyla rüşvetin bütün çeşitlerini kapsayan genellikleri üzerinde kalırlar. Bu nâsların tahsis edilmeleri ya da rüşvetin çeşitlerinin bir kısmı istisna edilmeleri istenildiğinde, onları tahsis eden başka bir nâsa ihtiyaç duyulur. Çünkü nâs sadece Kitap veya Sünnetten bir nâs ile tahsis edilir. Öyle bir nâs da gelmediğine göre, o nâslar tahsis olmaksızın genel olarak kalırlar.

Buna binaen, rüşvetin bütün çeşitleri haramdır. Onun, bir hakkın talebi olması, bir zulmün kaldırılması ya da bir zulmün işlenmesi olması, bir sıkıntının giderilmesi ya da bir menfaatin elde edilmesi arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla bunların tamamı nâssın genelliği altına girmektedirler.

Aynı şekilde rüşvetin haram kılınması hususunda, rüşvetin yöneticiye verilmesi ile memura, başkana veya başkasına verilmesi arasında bir fark yoktur. Zira hepsi de haramdır.

“Ahmed, Ebu Hureyre’den Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **لَعَنَ اللَّهُ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ فِي الْحُكْمِ “Allah’ın lâneti, yönetimde rüşvet alan ve rüşvet veren üzerine olsun.”**¹

Bu, “yönetimde” olmakla sınırlıdır. Dolayısıyla mutlak/sınırsız olan sınırlı olana hamledilir/yorumlanır.” Denilmez. Çünkü kendisi için “sınırlı” olarak vasıf kabul edilen lafız, genel lafız değil, mutlak lafızdır. Genel lafız ise, tahsis yapılır, sınırlandırma yapılmaz. Genel lafız ile birlikte bir kayıt geçtiğinde o, fertlerinden bir ferde tahsis kabilinden olur, sınırlandırma kabilinden olmaz. Bu hadiste geçen, “rüşvet veren”, “rüşvet alan”, “rüşvete yardım eden” lafızları genel lafızlardır, mutlak lafızlar değil. Onun için, **في الحكم** “yönetimde” sözü o lafızlara sınır olmaz ki, diğer hadisler ona hamledilsin. Fakat o söz, genel lafızın fertlerinden bir ferde tahsis eden olur ki, o da “yönetimdir”. Böylece o hadislerin tamamı genel olarak kalırlar ve genellikleri üzere devam ederler. Dolayısıyla ister yönetici için olsun, ister memur, ister ise başkası için olsun rüşvetin tamamı haramdır. Zira sıkıntıyı gidermek için polise rüşvet vermek, yöneticiye rüşvet vermek gibidir. Şirkette çalıştırması için ya da işten çıkarmaması için şirket müdürüne verilen rüşvet, vergi tahsildarına ya da kendisine tebliğ etmemesi için mahkeme davası tebliğcisine verilen rüşvet gibidir. Kendisine hafif iş vermesi için işçi başına verilen rüşvet, ya da mallar içinde kendisine iyi mallar seçmesi için bir tüccarın yanında çalışan işçiye müşterinin verdiği rüşvet veya matbaa sahibinin haberi olmadan kitabın işini tamamlaması için kitap sahibinin matbaada çalışan bir işçiye verdiği rüşvet... Hepsi de rüşvettir, hepsi de haramdır. Çünkü hepsi de, **karşılıksız olarak yapmak zorunda olduğu bir işi yapması karşılığı, kendisi için yapılan kişiden alınan maldır/paradır.**

Bir ihtiyacını gidermek maksadı ile yanında nüfuzunu kullanması için memurun nezdinde itibar ve saygınlık sahibi olan kişiye bazılarının verdiği mal da rüşvete girer. Fakat burada memur rüşveti alan değildir. Rüşveti alan,

¹ Ahmed b. Hanbel, B. Mûs. Mükessirîn, 8662

memur ile konuşandır. O konuşmasına karşılık ona mal/para vermektedir. Bu da rüşvettir. Çünkü bu mal, yerine getirmesi kendisine zorunlu olan kimseden bir maslahatın elde edilmesine karşılık verilmektedir ki dolayısıyla rüşvettir. İster o maslahatı yerine getiren o malı alsın, ister almasın fark etmez. Zira malın rüşvet oluşunun gerçekleşmesinde, onun doğrudan maslahatı yerine getiren kimse tarafından alınması şart koşulmaz. Fakat malın rüşvet oluşundaki şart, bu malın işin yapılmasına karşılık alınmasıdır. Onu ister o şahıs alsın, ister arkadaşı alsın, ister başkası alsın fark etmez. Zira malın rüşvet olmasının gerçekleşmesinde önemli olan; onun **yerine getirilmesi zorunlu olan bir maslahatın yerine getirilmesine karşılık, kendisi için yerine getirilen kimseden alınmasıdır.**

Rüşvet, haram olma hususunda; yöneticilere, âmillere ve benzerlerine verilen hediyeye benzemektedir. Hatta bazıları o hediyeleri rüşvetten saymışlardır. Çünkü karşılıksız olarak yapılması zorunlu olan bir işin yapılması için, kendisine yapılan kişiden alınan mal oluşu bakımından o hediye ve rüşvet birbirine benzemektedir.

Rüşvet ile yöneticilere, âmillere ve benzerlerine verilen hediye arasındaki fark şudur: Rüşvette mal, maslahatın yerine getirilmesine karşılık verilir. Yöneticilere, âmillere ve benzerlerine verilen hediyeler ise, maslahat sahibi tarafından verilir, bir maslahatın elde edilmesine karşılık değil. Fakat kendisine hediye verilen, bizzat kendisi ya da vasıtası ile maslahatın yerine getirilmesini fiilen üstlenmektedir. İster belirli bir maslahatın yerine getirilmesini umarak hediye edilmiş olsun, ister belirli bir maslahat yerine getirildikten sonra olsun. İster oluştuğunda maslahatların yerine getirilmesini umarak olsun fark etmez.

Burada, rüşvet ile yönetici ve benzerine verilen hediye birbirisine benzemektedir, birisi diğerine kıyas edilmektedir. Fakat ikisinin vakiasında farklılık vardır.

Yöneticiye, âmile ve benzerlerine hediye vermenin haram oluşu hadislerde açık olarak gelmiştir.

Nitekim Buhari, Ebu Hâmid el-Sâ'idî'den şunu rivayet etti: “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, İbn el-Lütbeyye'yi, Beni Selim kabilesinin zekâtlarını toplamak işine âmil tayin etti. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'e, gelince ona şöyle hesap verdi: “Bu size aittir. Bu da bana hediye edilendir.” Bunun üzerine Rasulallah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle dedi: **فَهَلَا جَلَسْتَ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَبَيْتِ أُمِّكَ حَتَّى تَأْتِيَكَ هَدِيَّتُكَ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَطَبَ النَّاسَ وَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَا بَعْدُ فَبِأَيِّ أَسْتَعْمِلُ رَجَالًا مِنْكُمْ عَلَى أُمُورٍ مِمَّا وَلَا يَبِي اللَّهَ فَيَأْتِي أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذِهِ هَدِيَّةٌ أَهْدَيْتَ لِي فَهَلَا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَبَيْتِ أُمِّهِ حَتَّى تَأْتِيَهُ هَدِيَّتُهُ وَاللَّهِ لَا يَأْخُذُ أَحَدَكُمْ مِنْكُمْ شَيْئًا بغيرِ حَقِّهِ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ يَحْمِلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ** “Doğruysan söyle! Sen babanın ve annenin evinde otursaydın o hediyen gelir miydi ? Sonra Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem ayağa kalkıp Allah'a hamd ve senâdan sonra insanlara hitap etti.

Şöyle dedi: “Ben sizden bir adamı, Allah'ın bana yüklediği bazı işlerin üzerine görevli tayin ediyorum. Sonra biriniz bana gelip, bu sizin için, bu da bana hediye edilen hediyedir, diyor. Doğruysa söyleyin, o babası ve annesi evinde otursaydı, ona hediyesi gelir miydi? Allah'a yemin olsun ki; sizden birisi hakkı olmaksızın ondan bir şey alırsa, Kıyamet Günü Allah'a onun sorumluluğunu taşıyarak gelir.”¹

¹ Buhari, K. Hayl, 6464

- Bureyde'den, Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediği rivayet edildi: **من استعملناه على عمل فرزقناه رزقا فما أخذ بعد ذلك فهو غلول** “Biz, kimi bir işe görevlendirip de maişetini temin edersek, onun ondan sonra aldığı ihanet lokmasıdır.”¹

- Ya da Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem onu **suht**/yasaklanan, kanunsuz mal olarak yani haram mal olarak isimlendirdi. Nitekim Enes'ten, Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şöyle dediği rivayet edildi: **هدايا العمال سحت** “**Âmillerin hediyeleri suhttur/yasal olmayan maldır.**”²

- Mesruk'tan, o da İbn Mesud'dan şu rivayet ile hikâye edildi: “Ona; suht rüşvet midir? diye soruldu. Bunun üzerine o şunu dedi: Hayır, fakat **suht**, bir adamın haksız davranışına karşılık senden yardım istemesi ve bunun üzerine sana hediye vermesidir. Onu kabul etme!”

- Ebu Vail Şakik b. Seleme –tabiin imamlarından birisidir- şöyle dedi: “Kadı, hediye kabul edince suht yemiş olur. Rüşvet alınca da, rüşvet onunla küfür noktasına gelir.”

Ebu Hamid, Bureyde ve Enes hadislerinin tamamı, genel işleri üstlenenlerden birisine verilen hediyelerin haram olduğu hususunda gayet açıktır. İster belirli bir işin yapılmasından sonra hediye edilmiş olsun, ister yapılmasından önce olsun, ister ona bir hususta yetki sahibi olduğu için hediye edilsin, ister maslahatın yerine getirilmesi elinde olan kimse yanında nüfuzu olduğu için hediye edilmiş olsun fark etmez. Zira bunların hepsi de haramdır. Hadiste “hediye” lafzı geçmiştir. **هدايا العمال سحت** “**Âmillerin hediyeleri suhttur.**” Bu, âmillere verilen bütün hediyeleri kapsar şekilde genel olarak gelmiştir.

İnsanlara ait bir maslahatın yerine getirilmesini üstlenmiş olup onu karşılıksız yerine getirmesi zorunlu olan herkes âmillere kıyas edilir. Onun, maslahatın kendisi için yerine getirildiği kimseden aldığı haram olur. Onu ister hediye olarak alsın, ister ise hediye bu maslahatın sahibi olan kişiden yerine getirilmesi umudu ile alınsın fark etmez, ona onu alması haram olur. Dolayısıyla polis, şirket başı, işçi başı ve bunlar gibi kişilere hediye almaları haram olmaktadır, onların hediyeleri suht olmaktadır.

Ancak, onlara verilen hediye, hediye verenin kendilerine hediye vermesi adet olan kimseden olmadığında haramdır. Fakat onun ister maslahatların yerine getirilmesini üstlenenler olsunlar ister olmasınlar kendilerine hediye verilmesi âdetinden ise, o hediye onlara caiz olur, bir sakıncası olmaz. Çünkü Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem şöyle diyor: **فَهَلَا جَلَسْتَ فِي بَيْتِ أَبِيكَ وَبَيْتِ أُمَّكَ حَتَّى تَأْتِيكَ هَدِيَّتُكَ إِنْ كُنْتَ صَادِقًا** “**Doğruysan söyle! Sen babanın ve annenin evinde otursaydın o hediyen gelir miydi?**”

Bunun mefhumu, âmil olmadan babasının ve annesinin evinde otururken kendisine verilen hediye caizdir. Bu şu demektir: Hediye verenin adeti olarak verilen hediye bir kişiye maslahatı üstlenen olduğu halde vermesi de caizdir, maslahatın yerine getirilmesinin üstlenilmesi halinde de caizdir. Nehiy edilen hadisler o hediye tatbik edilmez. Zira o hediye hadisin mefhumu ile onlardan istisna edilmiştir.

¹ Ebu Davud

² El Hutayb, Telhîs El-Müteşâbih'de tahrîc etti.

9-4: REHİN

Rehin/ipotek lügatte; sâbitlilik, süreklilik demektir. Denildi ki; ‘O, hapsedilendir/alıkonulandır.’

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينٌ “Herkes, kazandıklarına bir rehindir.”¹
كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ “Her nefis kazandığına karşılık bir rehindir.”²
Yani bağlıdır demektir.

Şer’iata göre **rehin**; borçludan borcu tam olarak alamadığında değerinden hakkını alması için borca vesika/güvence yapılan maldır. Bu caizdir ve Şer’iatın caiz kıldığı muamelelerdendir. Delili de Kitap ve Sünnettir.

Allah’u Teâlâ şöyle dedi:

وَأِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ “Yolculukta olur da, yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir.”³

- Buhari, mü’minlerin annesi Aişe ^{RadyAllah’u Anha} dan şunu rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} bir yahudiden bir süre vade ile bir yiyecek satın alıp ona demirden bir zırhı rehin verdi.”⁴

- Tirmizi, İbn Abbas’tan şunu rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} zırhı, ailesi için aldığı yirmi sa’a/ölçek yiyeceğe rehin olduğu halde vefaattı.”⁵

- Buhari, Enes’ten şunu rivayet etti: “Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Medine’de kendisine ait zırhı bir yahudiye rehin vererek, ondan ailesi için arpa aldı.”⁶

Rehin, yolculukta da, yerleşik yaşamda da caizdir. Çünkü ayette geçen; ^{وَأِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ} “Yolculukta olur da”⁷ kelimesi, bir durumun vakıasını açıklamaktır, kayıtlandırmak/sınırlandırmak değil. Bunun delili, Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in demirden zırhını rehin olarak vererek bir yahudiden yiyecek satın almasıdır. O zaman Nebi ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem} Medine’de idi, yolculukta değil.

Rehin, aynı sözleşmede teslim alınmadıkça caiz olmaz. Çünkü Allah’u Teâlâ şöyle diyor: ^{فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ} “teslim alınmış rehin.”⁸ Rehinde kabzetme/teslim alma sıfatı, ona el koymaktır. Rehin, taşınabilir şeylerden ise kendisine taşınmasıdır. Ev, arazi gibi taşınamayan şeylerden ise, onun kontrolüne el koyar. Yani onu teslim alması, rehin verenin kendisi ile rehinle borç verenin arasındaki engeli boşaltmasıdır. Rehinin teslim alınmasında vekil tayin etmek, rehinin gerektiğinde ve diğer hükümlerinde kendisinin teslim alması yerine vekilin teslim alması caizdir.

¹ Tür: 21

² Müddesir: 38

³ Bakara: 283

⁴ Buhari

⁵ Tirmizi

⁶ Buhari

⁷ Bakara: 283

Alış-verişi caiz olan her hususta rehin caizdir. Alış-verişi caiz olan her malın rehin verilmesi de caizdir. Çünkü rehinden kast olunan; rehin verenin zimmetinden borcunun alınmaması durumunda rehinin bedelinden borcun alınabilmesini temin etmek için borca güvence vermektir. Şarap, put gibi ve vakıf, rehin mal v.b. alış-verişi caiz olmayan şeylerden rehin verilmesi caiz olmaz.

Rehinle Borç Veren Rehinden Faydalanması

Rehin işlemi tamamlandığında, rehin verilen mal, teslim almasından sonra rehinle borç verenin eli altına girmiş olur. Ancak bu; ipotek alan kimse rehinden faydalanma hakkına sahiptir, demek değildir. Bilakis rehin malın, ipotek alanın eli altında olması sadece ve sadece o malın, borcuna güvence olması içindir. Rehlin verenin borcunu, rehinle borç verene ödeme vakti gelse de, rehin sahibine ait olarak kalır. Cahiliyye döneminde rehin ile borç veren kimse, rehin ile borç alan kimse kendisine kararlaştırılan vakitte borcunu ödemediğinde rehini mülk ediniyordu. İslâm gelip bunu iptal etti.

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: لا يخلق الرهن من صاحبه الذي رهنه له غنمه وعليه غرمه **“Rehin, rehin veren sahibine tamamen kapatılmaz. O rehlin kazancı onun lehinedir. Zararı da onun aleyhinedir.”**¹

Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in, لا يخلق الرهن من صاحبه **“Rehin sahibine tamamen kapatılmaz.”** sözü, rehini şart koşulan vakitte sahibi kurtarmadığında, rehin alanın rehini hak etmeyeceği/sahiplenmeyeceği anlamına gelir. Dolayısıyla rehin verilen mal, rehin verenin mülkü olarak kalır. O malın menfaati de onun mülkü olarak kalır. Çünkü o menfaat onun kazancıdır. Zira bu, Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} in له غنمه **“kazancı onun lehinedir”** sözüne dâhildir. Ayrıca, menfaat rehin verilen malın nemasıdır/gelişmesidir. Dolayısıyla o nema, o maldan türemiştir. İster bu nema evde oturmak gibi bir menfaat olsun, ister ise ağacın meyvesi ve ineğin yavrusu gibi bir mal olsun fark etmez. Zira bunlar rehin verene ait mülktürler. Rehlin sözleşmesi bunlara düşmez, dolayısıyla bunlar rehin değildir. Zira sözleşme mal üzerinedir, o malın menfaati üzerine değil. Mademki menfaat, rehin verenin mülküdür o halde onu alması hakkıdır. Dolayısıyla onun rehin verilmiş evini kiraya vermesi ve ücretini alması hakkı vardır. O evi ister rehin alan kimseye kiraya versin ister başkasına kiraya versin fark etmez. Bu ücret rehin olmaz, bilakis rehin verene ait mülk olur, rehine tabi olmaz. Çünkü o menfaat, evin anahtarı gibi zikredilmeksizin alış-verişe dâhil olan eve bağlı hususlardan değildir. Buna binaen rehin alan kimsenin, kendisine rehin verdiği ya da kendi eli altında olduğu bahanesi ile rehin maldan faydalanma hakkı yoktur. Bilakis o rehin olarak verilen malın menfaati sahibine aittir.

Rehin verilen malın menfaati sahibine ait olunca onun, o menfaati, malı hibe etmesi hakkı olduğu gibi hibe etmesi o maldan

¹ Şâfi, Sa'id b. Müseyyib yoluyla rivayet etti.

faydalanması için istediği kişiye vermesi hakkı vardır. Ancak rehin verenin, rehin alana, rehin aldığı maldan yararlanması ile ilgili izninin hükmü başkasına verilen izinden farklıdır. Zira rehin verenin, rehin alandan başka istediği her insana, rehin verdiği maldan yararlanmasına izin vermesi caiz olmaktadır. Fakat onun rehin alana izin vermesinde tafsilat vardır. O da şudur: Eğer rehin, alış-verişin bedeli veya bir evin ücreti veya karz/kredi olmayan herhangi bir borç ise, rehin verenin izni ile rehin alanın rehin verilmiş maldan yararlanması caizdir. Çünkü o, onun mülküdür, onun o maldan istediğine yararlanma izni vermesi hakkı vardır. Bu rehin alanı da başkasını da kapsar. Buna engel olan bir nâs yoktur. Zira rehin alanı bundan istisna eden herhangi bir nâs geçmedi. Dolayısıyla hüküm genel olarak kalır. Çünkü satıcının fiyatı artırması caizdir. Kiraya verenin bir müddet için olduğunda ücreti artırması caizdir. Dolayısıyla satılan malın bedeline ilaveten ya da kiralanan malın ücretine ilaveten maldan faydalanmaya izin vermesi de caiz olmaktadır. Bu faiz sayılmaz. Çünkü buna ribanın tarifi ve vakıası uygun düşmemektedir.

Nâssın belirlediği faizle ilgili husus eşyalara da dâhil değildir. Bilakis o, peşin fiyattan daha yüksek olan vadeli fiyattır, peşin olan ücretten daha çok olan vadeli ücretle kiralamaadır. Bunların hepsi de Şer'iata göre caiz muamelelerdendir.

Borç, bir kişinin başka birisine bir sene için bin lira karz vermesi gibi, karz borç halinde olur, borç alan borç verene evini rehin verip ona evinden faydalanma izni verirse, bu durumda rehin alan kimseye, rehin verilen maldan faydalanması caiz olmaz, rehin veren izin verse de. Bunun delili de bunun yasaklanması hakkında nâssın geçmesidir. Zira Enes'ten şu rivayet edildi: “Bizden kardeşine borç mal/para veren sonra da kendisine hediye verilen adamın durumu soruldu. Bunun üzerine Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle dedi: **إِذَا أَقْرَضَ أَحَدُكُمْ قَرْضًا فَأَهْدَى لَهُ أَوْ حَمَلَهُ عَلَى الدَّابَّةِ فَلَا يَرْكَبُهَا وَلَا يَقْبَلُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ قَبْلَ ذَلِكَ** “Sizden birisi borç verdiği; sonra kendisine hediye verilir yada hayvana bindirilirse, o hayvana binmesin ve o hediyeyi kabul etmesin. Onunla borç verdiği kişi arasında daha önce geçen bir husus müstesna.”¹

- Enes'ten Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem}, in şöyle dediği rivayet edildi: **إِذَا أَقْرَضَ فَلَا يَأْخُذْ هَدِيَّةً** “Borç para verdiği hediye kabul etmesin.”²

- Buhari; sahihinde Ebu Burde b. Ebu Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti: “Medine'ye geldim. Abdullah b. Selem ile karşılaştım. Bana dedi ki; Sen, içerisinde faizin bol olduğu bir topraktasın. Birisinde alacağın olduğunda, o sana bir yük saman, bir yük arpa, ya da bir yük kuru yonca hediye ederse onu alma. Zira o ribadır.”³

- Beyhaki, el-Marife'de, Feddâle b. Ubeyde'den şunu tahrîç etti: “Menfaat çeken her borç verme, riba çeşitlerinden bir çeşittir.”⁴ Bunu el-Haris b. Ebu Usâme, Ali ^{RadyAllah'u Anh} hadisinden şu lafızla

¹ Ibn Mace, K. Ahkâm, 2423

² Buhari, Tarihinde rivayet etti. Şevkanî de onu aktardı.

³ Buhari

⁴ Beyhaki

“İnsanların hayırlısı, borcunu en iyi şekilde ödeyendir.” Dolayısıyla illetlik burada açıktır. Bu da güzel ödemedir, borç alınandan fazlasını ödemek değil.

Buna binaen, sadece borç para verme halinde, rehin alan kimseye rehin edilmiş maldan faydalanması haram olmaktadır. Çünkü o, güzel ödemedir değildir, bilakis o, borç alınan şeyden ya da miktardan fazlalık kabilindedir. İster şart koşulsun ister şart koşulmasın fark etmez. Ayrıca o, ona hediye vermesi adetinden olan hediye kabilinden de değildir.

Ancak bunların hepsi de, rehin verilen maldan faydalanma karşılıksız olduğunda söz konusudur. Rehlin verenin evini rehin alana kiraya vermesi gibi, bir karşılık ile rehin alınan maldan faydalanırsa; borçta ve başkasında rehin verilen maldan yararlanılması caiz olur. Çünkü o borçtan faydalanmıyor, fakat o, iltimas geçmeden ücret olması şartına binaen ücretle faydalanmadır. Bunda iltimas geçilirse, o zaman faydalanmanın hükmü karşılıksız faydalanma hükmü olur. O borçlanmada caiz olmaz, borçlanma dışında caiz olur.

9-5: MÜFLİS

Müflis/iflas eden, lügatte malı olmayana, kendisi ile ihtiyacını karşıladığı bir şeyi olmayana denir. Bununla, onun hakkında, içerisinde yanında fülus/dinarın binde biri para kalmamış bir hale düşmüş olması kast edilir. İşte ona müflis denir.

Müslim, Ebu Hureyre yoluyla Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in söyle dediğini rivayet etti: **أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضْرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنَيْتُ حَسَنَاتِهِ قَبْلَ أَنْ يُفْضَى مَا عَلَيْهِ أَخَذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فُطِرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ** **“Müflis kimdir, biliyor musunuz?”** Dediler ki; Bizde müflis, bir dirhemi ve malı, varlığı olmayan kimsedir. Bunun üzerine Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem dedi ki; **“Müflis, ümmetinden bir kişinin Kıyamet Günü namazı, orucu ve zekâtı ile gelmesi. Fakat filana sövmüş, filana iftira etmiş, filanın malını yemiş, filanın kanını dökmüş, filana vurmuş olarak gelir. Sonra onun hasenatından filana verir, filana verir. Borcunu ödemedir hasenatı biterse, onların günahlarından alır, o günahlar ona atılır. Sonra da o ateşe/cehenneme atılır.”**¹

Onların o sözleri, müflisin gerçeği hakkında haber vermektir. Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in; **ليس ذلك المفلس** “müflis o değildir” demesi ise, kendisi ile hakikatin nefyedilmesi, mecaz söylemesidir. Bilakis, Ahiret müflisinin, dünyada zengin kimsenin müflis olmasına göre daha şiddetli ve önemli olduğunu kast etmiştir.

Fakihlerin örfünde **müflis**; borcu malından çok olan ve gideri gelirinden çok olan kimsedir. Ona, malı olsa da müflis ismi verdiler. Çünkü malını borcuna harcaması gerekmektedir. Dolayısıyla sanki malı yoktur.

¹ Müslim, K. Birr ve's Salah ve'l Âdâb, 4678

Ne zaman insan borçları kapatmak zorunda olduğunda ve malı da buna yetmediğinde, alacaklıları yöneticiden ona **hacr**/kanuni engelleme konulmasını isterler, o zaman yöneticinin onlara olumlu cevap vermesi zorunlu olur. İnsanları onunla muameleden uzaklaştırmak için ona hacr ilan edilmesi tercih edilir. Ona hacr konulması ile birlikte şu dört hüküm sabit olur:

- 1- Alacaklıların onun bizzat malındaki hakları,
- 2- Onun bizzat hazır malında tasarrufun engellenmesi,
- 3- Onun hazır malından yanında bulunan alacaklı şartlar bulunduğu o malda diğer alacaklılardan daha hak sahibi olması,
- 4- Yöneticinin, onun malını satıp alacaklılara verme hakkının olması.

Müflise hacr engelleme konulmasına dair delil, Ka'ab b. Malik'in rivayet ettiği şu husustur: "Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem Muaz b. Cebel'in malına hacr koyup, onu onun borçları için sattı."¹

- Abdurrahman b. Ka'ab'dan şu rivayet edildi: "Muaz b. Cebel, kavminin en iyi gençlerinden idi. O tutumlu değildi. Çok geçmeden malını borca batırdı. Alacaklıları ile Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem konuştu. Bir kişi bir kişi için alacağını erteler miydi? Onlar Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem den dolayı Muaz'a mühlet verdiler, alacaklarını ertelediler. Bunun üzerine Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem onlar için malını sattı. Öyle ki, Muaz'ın hiçbir şeyi kalmadı."²

İnsanlara mal borcu sabit olduğunda, ya da adil delil ile ya da ondan doğru ikrar ile mal ödemenin zorunlu olduğu hususlarda, müflise ait olan her şey onun aleyhine satılır, alacaklılar haklarını alırlar. O hiçbir şekilde zordaki borçlunun kesinlikle hapse konulmadığı gibi hapse konulmaz.

Bunun delili Allah'u Teâlâ'nın şu sözüdür:

“Eğer (borçlu), **zorluk/darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir).**”³

- Bir delil de, Müslim ve Ebu Davud'un, Ebu Sa'id el-Hudri'den yaptıkları şu rivayettir: "Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem zamanında bir adamın satın aldığı meyvelere hasar isabet etti. Dolayısıyla o adamın borçları arttı. Bunun üzerine Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem "**Ona tasaddukta bulunun.**" dedi. Bunun üzerine insanlar ona sadaka verdiler. Verilenler, borçlarının ödenmesine yetmedi. Bunun üzerine Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem onun alacaklarına şöyle dedi: **خُذُوا مَا وَجَدْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ** "Bulduğunuzu alın, size ondan başkası yoktur."⁴

- Rivayet edildi ki; Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem, müflisin malını alacaklılar arasında paylaştırdı, onu hiç hapse koymadı. Muhammed b. Ali b. Huseyin'den, Ali b. Ebu Talib'in şöyle dediği rivayet edildi: "Borcunun olduğu bilindikten sonra kişinin hapse konulması zulümdür."

- Said b. Musayyib yoluyla Ömer'den rivayet edilen şu hususa gelince: "Ömer, çocuğun malından kadınlara değil de erkeklere veren

¹ Hâkim

² Hâkim

³ Bakara: 280

⁴ Müslim, Ebu Davud, K. Buyu', 3009

baba tarafından akrabalarını hapse koydu.” Bu, borçlunun hapsedilmesine delâlet etmez. Sadece nafakayı temin etmenin kendisine vacip olduğu kimsenin, çocuğa nafaka vermediğinde hapse konulmasına delâlet eder. Nafaka ise, harcamaya gücü yetene zorunlu kılınan mallardandır. Dolayısıyla bu rivayet, çocuğa nafaka vermeyen kimsenin hapse konulmasına delâlet etmektedir.

Müflis hakkındaki hüküm; yöneticinin, borçlunun malını alacaklılar için satıp onlara borçları nispetinde paylaşmasıdır. Çünkü onların alması için bundan başka bir yol yoktur. Ömer b. Abdurrahman b. Delâf’dan o da babasından şu rivayet edildi: “Cehine’den bir adam, dişi binek devesini vadeli satın alıp pahalıya satıyordu. Daha sonra iflas etti. Sonra o, Ömer b. Hattab’a çıkıp durumunu arz etti. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: “Ey insanlar! Kara boyalı elbise Cehine oğullarının kara boyalı elbisesidir. O borcunu ve emanetini kabul ediyor. O belirsiz bir zor duruma düştü. Borçlanmış oldu. Kimin onda alacağı varsa sabahleyin erkenden koşup gelsin. Zira biz onun malını alacaklılarına paylaşacağız.”

- Ömer b. Abdulaziz’den, müflis hakkında, malının alacaklılar arasında paylaşılması sonra da Allah onu rızıklandırması kadar terk edilmesi hükmü verdiği rivayet edildi.

Müflisin yanında bulunan malı, alacaklılar arasında sadece borçlarının geri ödenmesinin süresi dolmuş istekli mevcut alacaklılar göz önünde bulundurularak paylaşılır. Alacağına talip olmayıp da orada bulunan onlara dâhil edilmez, vekil tayin etmemiş ve orada bulunmayan alacaklı dâhil edilmez. Borcunun ödeme süresi henüz gelmemiş, orada hazır bulunan ya da bulunmayan, alacağına talip olsa da olmasa da dâhil edilmez. Çünkü borcunun ödeme süresi gelmemiştir, dolayısıyla o malda henüz hakkı yoktur. Talip olmayan, istemeyen kimseye de istemediği sürece, elde etmeye zorlanmaz.

Müflis, yaşıyorsa hüküm böyledir. Müflis ölmüşse; hüküm, hazır olan-olmayan, isteyen-istemeyen, belirli bir süreye kadar ya da süresiz borcu olan herkes için verilir. Çünkü alacaklı olan için de borçlu olan için de ölümle birlikte bütün süreler sona erer.

Ölen müflis üzerinde Allah ^{Subhenehû ve Teala}’nın hakları ile kulların hakları birleştiğinde, Allah’ın hakları insanların hakları önüne alınır. Dolayısıyla malından ödemeye zekât gibi, kefaret gibi ihmal ettiği hususlardan başlanır. Karmaşık değilse, o mal, bir şeyi diğer bir şeyin önüne geçirmeksizin bu hakların her birisine paylaşılır. İnsanlara olan borçlar da aynı şekildedir. Ölen müflisin malı o borçların hepsine yetmezse, alacaklıların her birisi, bulunan malın miktarınca alır.

Allah’ın haklarının kulların hakları önüne geçirilmesinin delili, Rasulullah ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in şu sözleridir: **فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَىٰ** “...Allah’a olan borçlar, ödenmeye daha layıktır.”¹ **فَاقْضِ اللَّهَ فَهُوَ أَحَقُّ** **بِالْقِضَاءِ** “Allah’a borcunu öde. Zira o borcun ödenmesine daha layıktır.”²

¹ Buhari, K. Savm, 1817

² Buhari, K. İmân ve’n Nuzûr, 6205

Müflisin malı satılırken, nafakası ve temini kendisine zorunlu olan nafaka ihtiyaçları göz önünde bulundurulur. Dolayısıyla oturmak zorunda olduğu evi satılmaz. Fakat onun iki evi varsa, oturmak zorunda olmadığı bir evi satılır. Müflis kendisinin ve bakmakla zorunlu olduğu kimselerin geçimini sağlayacak kazançla sahipse, ya da kendisi ücretle çalışarak onu bilfiil kazanmaya gücü yetiyorsa, oturmak zorunda olduğu evi hariç, malının tamamı satılır. Bir şey kazanmaya gücü yetmiyorsa, malından kendisine ve bakmakla zorunlu olduğu kimselere yetecek kadar bırakılır. O, malı alacakları arasında paylaşımına kadar kendi malından kendisine ve bakmakla zorunlu olduğu kişilere ma'ruf bir şekilde harcar.

9-6: HAVALE

“**Havale**” kelimesi, borcu bir zimmetten başka bir zimmete tahvilinden/nakledilmesinden alınmıştır. **Havale**; borçlu olan kimsenin, hakkını kendisinden isteyen kimseyi alacağı olduğu başka birisine göndermesidir.

Havale, Sünnet ile sabittir.

Buhari, Ebu Hureyre yoluyla Rasulullah SallAllah'u Aleyhi Vesellem in şöyle dediğini rivayet etti: **مَطْلُ الْعَنِيِّ ظَلَمٌ فَإِذَا أَتَيْتَ أَحَدَكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ** “**Zengin borcunu ödemeyi savsaklaması zulümdür. Sizden birisi bir vereceklili yeri doldurana tâbi kılınca tâbi olsun.**”¹ **وَمَنْ أَحِيلَ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَحْتَلْ** “**Hakkı, bir vereceklili yerini doldurana havale edilen kimse onu kabul etsin.**”²

Havale, borçta, malda yani peşin ve vadelide caizdir. Çünkü o, birisine ait bir hakkın başka birisine transferidir. Bu hüküm geneldir, her hakkı kapsar. Çünkü hadisin şu; **“Sizden birisi, bir vereceklili yeri doldurana tâbi kılınca...”** lafzı geneldir. Bir kişiyi ve yeri dolduranın peşin vereceği olmasını kapsadığı gibi vadeli vereceği olmasını da kapsamaktadır. Dolayısıyla genelliği üzerinde kalır.

Vereceklili yeri dolduran, ödemeye gücü yetendir. Ancak, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem kendisine havale edinildiğinde vereceklili yerini doldurana tâbi olmayı emretti. Vereceklili yerini dolduranın borcu inkar eden ve savsaklayan olmaması gerekir. Bu, havale edilenin vereceklili yerini doldurana tâbi olmaya zorunlu kılınmasından anlaşılmaktadır. Dolayısıyla vereceklili yerini dolduran, borcu inkar etmeksizin ve savsaklamaksızın ödemeye gücü yeten olur.

Havalenin vakıası ve hadisin mantuku, havalde, havaleyi yapanın, havaleyi alacaklı olanın ve havaleyi kabul edenin/kendisine havale yapılanın olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Zira hadiste geçen; **“tâbi olunan”** kimse havaleyi yapandır. **“Sizden birisi”** kelimesi; borcu hakkında tâbi olmakla emrolunan alacaklı şahıstır. **“Vereceklili yerini dolduran”** da; alacaklı şahsın kendisine tâbi olmakla emrolunduğu havaleyi kabul eden/kendisine havale yapılan kimsedir.

Havalenin sıhhati hakkında şu dört husus şart koşulur:

¹ Buhari, K. Havvâleh, 2125

² Ahmed b. Hanbel, B. Mûs., 9594

1- İki hakkın, sürenin bitmesi ya da vadesi bakımından ve cinsi bakımından denk olmasıdır.

Çünkü havale, hak/borç için transferdir, nakletmektir. Dolayısıyla borç sıfatı üzerine nakledilir. Onun için altın borcu olanın altına, gümüş borcu olanın gümüşe havale etmesi sahih olur. Altın borcu olanın gümüşe, gümüş borcu olanın altına havale etmesi sahih olmaz. Bir ay vadeli borcu olanın bir ay vadeli borca havale etmesi sahih olur. Vadesi gelmiş borcu olanın vadesi gelmiş borca havale etmesi sahih olur. Zira peşin olanın peşine, vadeli olanın vadeliye havale edilmesi sahih olur. Fakat iki borçtan birisi vadesi dolmuş diğeri vadeli ise ya da birisi bir ay vadeli diğeri iki ay vadeli ise, havale sahih olmaz.

2- Havalenin kesinleşmiş bir borç üzerine olmasıdır.

Zifafa girmeden önce kadın mihri kocasına havale ederse, sahih olmaz. Çünkü o mihir henüz kesinleşmiş değildir. Memur, işini bitirmeden önce ya da kiralama süresi bitmeden önce ücretini havale ederse, sahih olmaz. Çünkü o kesinleşmiş bir borç değildir.

Borcu olmayan bir kimse, birisini kendisinden alacağı olduğu birisine havale ederse, bu “havale” değildir, fakat vekâlettir. Onun hakkında vekâlet hükümleri sabit olur, havale hükümleri değil.

Borcu olmayan kimse, borcu olmayan bir kimseye havale ederse, bu da “havale” değildir. Zira havaleyi kabul eden/kendisine havale edilen kimse ödemekle zorunlu değildir, alacaklı olanın da bunu kabul etmesi zorunlu değildir. Çünkü havale takas etmektir/karşılıklıdır. Burada takas etme yoktur. Zira alacaklı, kendisine havale edilenden borcu teslim alırsa, havale edene döndürülür.

3- Havalenin bilinen bir mal ile olmasıdır. Bilinmeyen malın havalesi sahih olmaz.

4- Havalenin, havale edenin rızası ile olması, havale etmeye zorlanmaması. Çünkü borcu onun üzerinedir. O, borcunu bir şekilde ödemeye zorlanmaz. Zira o, borcunu kendisine havale edilen kimsedeki borç yönünden ödemeye zorlanmaz. Bilakis onun borcunu istediği herhangi bir şekilde ödeme hakkı vardır.

Alacaklı olanın ve kendisine havale yapılanın rızası şart koşulmaz. Bilakis o ikisinin rızasına kesinlikle itibar edilmez. Zira alacaklı olan, havaleyi kabul etmeye mecburdur, kendisine havale yapılan da havaleyi kabul etmeye mecburdur.

Alacaklı olanın mecbur edilmesi, Nebi ^{SallAllahu Aleyhi Vesellem}’in şu sözünden dolayıdır: **فَإِذَا أَتَيْتُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعُوا** “Sizden birisi, bir verecekli yeri doldurana tâbi kılınca, tâbi olsun.”¹

Çünkü havale edenin borcunu bizzat kendisi ve vekili ile ödemesi hakkı vardır. Kendisine havale yapılanı, ödemekte kendi yerine koymuştur. Dolayısıyla alacaklının kabul etmesi gerekir.

Kendisine havale yapılanın rızasının olmamasına gelince; havale yapan borç verendir, alacaklıyı hakkını teslim almakta kendi yerine koymuştur. Dolayısıyla vekâlette olduğu gibi, borçlu olanın rızasına ihtiyaç yoktur.

¹ Buhari, K. Havvâle, 2125

Buna binaen, çekler gibi peşin meblağları ya da vadesinde ödenen vadeli meblağları içeren senetlerdeki havale, sadece havale edenin rızası ile caizdir. Bunlarda alacaklı olanın ve kendisine havale edilenin rızası şart koşulmaz. Alacaklının rızası olsa da olmasa da, kendisine havale yapılanın rızası olsa da olmasa da, borç havalesi denilen kambiolar gibi vadesinde ödenmeyen vadeli meblağları içeren senetlerin havalesi de caizdir.

Havale sözleşme değildir ki, onda rıza aransın. Havalede icab-kabul yoktur. O sadece, güvence, kefalet, vasiyet v.b. gibi, akid sayılmayan tasarruflardan bir şahsın kendisinin yaptığı bir tasarruftur.

9-7: TASVİR

Tasvir/suret yapmak, bir şeyin **suretini**/resmini çizmektir. Heykeller yapmak da tasvirdendir. Tasvir, heykeltıraşçılığı da kapsar. Resim ya da heykel **surettir**. Onlara lügatte tesâvir/tasvirler denir. Bu, heykelleri de kapsar.

Şer'iat; insan, hayvan, kuş gibi **canlı sureti** yapmayı haram kılmıştır. Bu tür suret çizimi, ister kâğıt üzerine olsun, ister deri üzerine, ister elbise üzerine, ister kap-kacak üzerine olsun, ister dekorasyon ve ziynet üzerine olsun, ister para üzerine olsun v.b. fark etmez, hepsi de haramdır. Zira üzerine suret çizilen ne olursa olsun sadece **canlı sureti çizmek** haramdır.

Canlı olmayan şeyin suretini yapmak caizdir, onda bir sakınca yoktur. Nitekim Şer'iat ağaçların, dağların, çiçeklerin v.b. şeylerin suretlerini yapmayı helal kılmıştır.

Canlı olanın suretinin yapılmasının haram kılınması Şer'i nâslar ile sabittir.

- Buhari, İbni Abbas hadisinden şöyle dediğini tahriç etmiştir: “Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} evde resimler olduğunu görünce, onların yok edilmesini emretmedikçe eve girmedi.”¹

- Aişe'den rivayet edildi ki; “İçerisinde resimler olan bir perdeyi asmış. Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} içeri girdiğinde o örtüyü söküp atmış. Aişe dedi ki; Sonra o örtüyü parçaladım, iki yastık yaptım. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} o iki yastığa yaslanıp dinleniyordu.”²

- Ahmed'in rivayetinde şu lafızla geçmekte: “O örtüyü alıp fırlattım. Sonra onu iki yastığa parçaladım. Sonra Rasulü içerisinde resim olduğu halde o iki yastığa yaslanmış gördüm.”³

- Buhari ve Müslim, Aişe hadisinden şöyle dediğini ortaya koydular: “Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} bana geldiğinde, bana ait olan kapı girişini içerisinde resim olan bir çeşit nakışlı kumaş ile örtmüştüm. Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} onu görünce, yüz rengi kızarılarak onu çekip yırttı. Şöyle dedi: يَا عَائِشَةُ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يَصَاهُونَ بِخَلْقِ

¹ Buhari

² Müslim

³ Ahmed b. Hanbel

Bu hadislerin tamamı, suret yapmanın terk edilmesinin kesin bir şekilde talebini içermektedirler. Bu suret yapmanın haram olduğuna dair delildir. Bu hadisler geneldir. İster gölgesi olsun, ister tam olsun ister büst olsun, fark etmeksizin her sureti kapsamaktadır. Zira gölgesi olan suretin haram kılınması ile gölgesi olmayan suretin haram kılınması arasında, canlısı yaşaması mümkün olan tam sureti yapmanın haram kılınması ile yaşaması mümkün olmayan büst şeklindeki suretin haram kılınması arasında fark yoktur. Hadislerin genelliği nedeni ile hepsi de haramdır.

Ev hakkındaki İbn Abbas'ın hadisinde, Ka'be'deki suretler, resim olarak çizilmiş idiler, gölgeleri yoktu. Onlar yok edilmeden, Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem oraya girmedi.

Aişe hadisi, örtüde gölgesi olmayan resmin çizilmiş olduğuna delâlet etmektedir. Rivayet edildi ki; “Nebi SallAllah'u Aleyhi Vesellem Ali'yi bir seriyyeye gönderdi. Ona şöyle dedi: لا تدر تمثالاً إلا هدمته ولا صورة إلا طمسها ولا قبراً مشرفاً إلا سويته **“Ortada yıkmadığın bir heykel, silip yok etmediğin bir suret, dümdüz yapmadığın yüksek kabir bırakma.”**¹

Dolayısıyla hadis her iki çeşit sureti de zikretti, **heykeli** yani gölgesi olanı ve silinen/kazınan **resmi** -yani gölgesi olmayanı- zikretti.

Gölgesi olan ile gölgesi olmayanı farklı görmek doğru değildir ve bir aslı yoktur. Çünkü suretin hayat sahibi olması ya da olmaması, haram kılınışının illeti değildir. Onu haram oluştan istisna eden bir delil de yoktur.

Can sahibi olmayan ağaç, dağ, ve benzerlerinin suretlerinin yapılmasının caiz oluşu ise;

Suret yapmanın haram kılınması hakkında gelen hadislerde haram oluş, **içerisinde can olanın sureti** ile kayıtlı kılınmıştır. Bu, kendisi ile amel edilen bir mefhumu olan muteber bir kayıttır. Onun mefhumu ise, içerisinde can olmayanın sureti haram değildir.

Evet, bazı hadisler mutlak olarak gelmiştir. Fakat bazı hadisler de mukayyet/kayıtlı olarak gelmiştir. Usul ile ilgili kural ise, “**Mutlak, mukayyede hamledilir/yorumlanır**” şeklindedir. Dolayısıyla haram kılma sadece, insan, hayvan, kuş gibi içerisinde ruh/can olanın suretine ait olur. Fakat bunun dışında kalan suretlerin yapılması haram olmaz, bilakis caiz olur. Ayrıca ağaç v.b. içerisinde can olmayanın suretinin yapılmasının mübah oluşu hadislerde açık olarak geçmiştir. Zira Ebu Hureyre hadisinde; “Evin kapısında olan heykelin kafası ile karşılaştığında onu parçaladığı, onun ağaç şeklini aldığı” geçmektedir. Bu demektir ki, ağaç heykelinde bir sakınca yoktur. İbn Abbas hadisinde de; “Eğer onu mutlaka yapacaksan, ağaç ve canlı olmayanın suretini yap.” denilmektedir.

Suret yapmanın haram kılınması ile ilgili gelen hadisler illetli değildir. Suret yapmak herhangi bir illet ile illetlendirilmemiştir. Onun için ona illet aranmaz.

İbn Ömer'den rivayet edilen Rasul SallAllah'u Aleyhi Vesellem'in şu sözü; **فَيَقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ** **“Onlara yarattıklarınızı canlandırın**

¹ Müslim, K. Cenâiz, 1609

denilir.” Ve İbn Abbas hadisinde geçen; حتى يَنْفَخَ فِيهَا الرُّوحَ وما هوَ بِنَافِخٍ “O üfüremediği halde, ona ruh üfüresiye kadar” sözü; Aişe hadisinde geçen; أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهَوْنَ بِخَلْقِ اللَّهِ “Kıyamet Günü insanların azap bakımından en zorlu/sıkıntılı olanı, Allah’ın yaratmasına misilleme yapandır.” sözü, bunların hepsi de illetlendirme tarzında geçmemektedir. Bu hadislerde geçen lafızlar ve cümlelerden illetlik anlaşılmamaktadır. Bu hususta geçenin hepsi, Rasul ^{SallAllah’u Aleyhi Vesellem}’in suret yapmayı, yaratmaya, suret yapanı da yaratıcıya benzetiyor olmasıdır. Benzetmek ise illetlik ifade etmez. Bir şey başka bir şeye benzetildiğinde illet olmaz. Benzeyen, kendisine benzetilenin illeti yapılmaz, o sadece ona ait bir vasıf olur. Bir şeyin vasfı ise, onun illeti değildir. Onun için “İçerisinde Allah’ın yaratmasına benzeşme olduğu için suret yapmak haramdır” denilmez. Zira Allah’u Teâlâ, insanı, hayvanı, kuşu yarattığı gibi ağaçları, dağları, çiçekleri de yarattı. Dolayısıyla insan, hayvan ve kuşun suretinin yapılması, Allah’ın yaratmasına benzeşme olduğu için haram olsaydı, bu illet; ağaçlarda, dağlarda, çiçeklerde ve diğerlerinde de vardır. Zira onları da Allah ^{Subhenehü ve Teala} yarattı. O zaman onların suretlerinin yapılmasında da illet olduğu için onların suretlerini yapılması da haram olurdu. İlet, var olup olamama bakımından illetlendirilen ile birlikte döner. Hâlbuki nâslar, ağacın ve içerisinde can olmayan her şeyin suretinin yapılmasının caiz oluşuyla ilgili olarak geçmiştir.

Buna binaen, haram kılınması hakkında nâsların geçmesinden dolayı insan ve hayvan suretinin yapılması haramdır. Bu haram oluş, bir illetten dolayı değildir. Ağaçlar, dağlar ve içerisinde can olmayan her şeyin suretinin yapılması ise caizdir. Mübah oluşu hakkında nâsların geçmesinden dolayı bunda bir sakınca yoktur.

Allah ^{Subhenehü ve Teala}’nın haram kıldığı **sureti yapmak**, sadece insanın bizzat kendisinin doğrudan suret yaptığı hususlardan olan resim çizmek, nakış yapmak v.b. hususlardır.

Fotoğraf makinesi ile suret yapmak buna dâhil değildir. **Fotoğraf çekmek**, haram kılınan suret yapmaktan değildir, bilakis mübahtır. Zira fotoğraf çekmenin hakikati, suret yapmak değildir. O sadece, gölgenin vakiyadan filme nakledilmesidir. O, suret yapan tarafından bir şahsa ait sureti yapmak değildir. Zira fotoğraf makinesi ile suret yapan, şahsın suretini yapmıyor, sadece şahsın gölgesini/bir anlık görüntüsünü makine vasıtası ile filme baskılamaktadır. Böylece bu, gölgenin/bir anlık görüntünün naklidir, suret yapımı değil ve alet vasıtası ile, suret yapan tarafından değil. Dolayısıyla hadiste geçen nehye dâhil olmaz. Zira hadisler diyor ki; “**Bu suretleri yapanlar**”, “**Ben bu suretleri yapıyorum**”, “**Her suret yapan**”, “**Suret yapanlar**”. Fotoğraf ile insan ya da hayvan suretini alan kimse, bu sureti yapmıyor, o suret yapmıyor, suret yapan değildir. Sadece bir anlık görüntüyü filme nakleden fotoğraf makinesidir. O, makineyi çalıştırmaktan başka bir şey yapmıyor. Onun için o suret yapan değildir. Onun suret yapan olması hiçbir şekilde mümkün değildir. Bunun için o nehiy onu kapsamaz.

Ayrıca hadislerde haram kılınması geçen “**suret yapmak**”, vasıflandırılmış ve çeşidi belirlenmiştir. O yaratmaya benzeyendir. İçerisinde bir şeyi icat etmek bakımından suret yapanın yaratıcıya

benzediği şey ise, ya zihninden çizimle ya da önünde mevcut olanın aslından çizerek bir suretin icat edilmesidir. Her iki halde de suret icat edilmektedir. Çünkü onda icat etmek vardır. Fotoğraf sureti bu türden değildir. Çünkü o, suret icat etmek değildir. Onda icat etmek yoktur. O sadece mevcut şeyin bir anlık görüntüsünün filme bastırılmasıdır. Onun için o, haram kılınması hadislerde geçen “**suret yapmak**” türünden sayılmaz. Dolayısıyla o hadisler fotoğraf çekmeye uygulanmaz. Fotoğraf çekmek, haram kılınma bakımından o hadislerin kapsamına girmez.

El ile yapılan surete ait ve fotoğraf makinesi ile elde edilen surete ait sanatsal vakıa bunu tamamen teyit etmektedir. Zira ikisi tamamen farklı iki çeşittir. Zira el ile çizilen sanatsal suret, hem yaratıcılık bakımından hem de sanat bakımından fotoğraf suretinden başkadır. Buradan da, fotoğraf makinesi ile suret yapmak mübah olmaktadır, bir mahzuru yoktur. Bu izahat **suret yapmak** bakımındandır.

Yapılan suretleri elde etmeye gelince: Eğer o mescid, namaz kılınan yer v.b. gibi ibadet için hazırlanmış bir yerde ise, o **kesinlikle haramdır**. Bunun delili ise, İbn Abbas’ın hadisinde geçen Rasulullah SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in, içinde bulunan resimlerin yok edilmeden Ka’be’ye girmeyi kabul etmemesidir. Bu terk için kesin bir taleptir, dolayısıyla haram kılmaya bir delil olur.

Evler, bürolar, okullar v.b. gibi ibadet için hazırlanmamış bir yerde o suretleri elde etmeye gelince; bu hususta ayrıntı vardır. Açıklaması ise şöyledir:

1- Gölgeli olmayan sureti –düz resmi- bulundurmamak, **ona tazim konumunda olursa**, haram değil, mekruh olur. Tazim konumunda olmazsa caizdir, bir sakıncası yoktur.

Surete tazimin olduğu bir yerde, onun bulundurulmasının mekruh oluşu ise; Aişe hadisinden dolayıdır. Onda geçtiğine göre; Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem içinde suret olan bir örtüyü çekip attı. Ebu Hureyre hadisinde de Cibril, içerisinde heykeller, resimler ve köpek olduğu için eve girmeyi kabul etmedi.

Bu mekruh oluşun, içerisinde surete tazimin olduğu bir yerde konulmuş suretlere has olması ve içerisinde surete tazimin olmadığı bir yerde suretlerin bulunmasında bir sakınca olmaması ise; Aişe hadisinde, Rasul SallAllah’u Aleyhi Vesellem’in içerisinde resimler olan örtüyü çekip atması ve içerisinde resimler olduğu halde koltuk yastığına yaslanmasıdır. Ebu Hureyre hadisinde de; “Resul SallAllah’u Aleyhi Vesellem resimli örtü ile karşılaştığında onu parçalıyor ve sonra ondan iki yastık yapıyordu.” şeklinde geçmesidir. Bu, nehyin suretin, **kendisine tazim yapılan bir yerde konulmasına** bağlı olduğuna, onu elde etme ve buldurmaya bağlı olmadığına delâlet etmektedir.

Surete tazimin olduğu bir yerde suretin konulmasının haram değil de mekruh olmasına gelince:

Bu, bu hususta geçen nehyin, suret yapma hakkında olduğu gibi, suret bulduranı azapla tehdit etmek ve zemmetmek v.b. kesinliğe delâlet eden bir karine ile birlikte gelmeyip bilakis, sadece terkin talebi şeklinde gelmesindedir. Bir takım başka hadislerin, heykeller

bulundurmamayı nehyederek de çizilmiş suretleri bulundurmamayı caiz kılarak gelmesi, nehyin kesinlik için olmadığına karine sayılan hususlardandır.

Müslim, Ebu Talha'dan Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} şöyle derken işittiğini rivayet etti: **لَا تَدْخُلُ الْمَلَايِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ** “İçerisinde bir köpek ve suret olan bir eve melek girmez.”¹

Müslim'in rivayet ettiği başka bir rivayette ise şöyle denilmektedir: **إِلَّا رَقْمًا فِي ثَوْبٍ** “Kumaş elbise üzerine çizilmiş müstesna.”²

Bu, kumaşa çizilmiş suretin istisna edildiğine delâlet etmektedir. Mefhumu ise; içerisinde kumaşa çizilmiş şekiller olan yani resim olarak çizilmiş suret olan eve melekler girer. Bu hadis, diğer nehiy hadisler ile bir araya getirildiğinde, suret bulundurmamayı terkin talebinin kesin olmadığına karine olur. Dolayısıyla surete taziminin olmadığı bir yerde suret bulundurmamak, haram değil mekruhtur.

2- Suret gölgeli ise, yani heykel ise; onun hakkındaki hüküm, düz resim hakkındaki hükümden farklıdır. Çünkü Rasulullah ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} yukarıda geçen hadisteki şu sözü ile düz resmi istisna etti, heykeli istisna etmedi.

Aynı şekilde Cibril ^{Aleyhisselam} Rasul ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} heykellerle ilgili olarak şöyle dedi: **فَمُرُّ بِرَأْسِ التَّمَاثِيلِ يُقَطِّعُ فَيُصَيِّرُ كَهَيْئَةِ الشَّجَرَةِ** “...bir heykel ile karşılaştığında onu parçalıyor, o da ağaç şekli alıyordu...” Yani heykelin görünümünü canlı sureti görünümünden çıkartıyordu. Aynı zamanda yastık örtüsündeki nakışlı düz suretin parçalanmasını emretmiyordu. Fakat onun tazim olunan bir yere asıldığında parçalanmasını emrediyordu. **وَمُرُّ بِالسُّرِّ يُقَطِّعُ فَيُجْعَلُ مِنْهُ وَسَادَتَانِ** “Resimli örtü ile karşılaştığında onu parçalıyor sonra ondan iki yastık yapıyordu.”

Düz resmin istisna edildiği gibi, heykelin istisna edilmemesi ve görünümünün canlı suretinden çıkartılması ile heykel bulundurmanın yasaklanması bir araya getirildiğinde, yasağın kesin yasak olduğu anlaşılır. Yani canlı varlık heykelini bulundurmamak haramdır.

Canlı varlık heykelini bulundurmanın haram oluşundan çocukların oyuncak bebekleri istisna edilir. Bunun delili ise şu hadislerdir:

Buhari, Aişe ^{RadyAllah'u Anha} dan şunu aktardı: “Ben Nebi ^{SallAllah'u Aleyhi Vesellem} yanında oyuncak bebeklerle oynuyordum.”

Buhari ve Müslim, Rabi' bint Mauz El-Ensari ^{RadyAllah'u Anha} dan şunu aktardı: “...Biz onlar için yünden oyuncak bebek yapardık. Onlardan birisi yemek için ağladığında iftar vakti gelesiye kadar onu ona verirdik.”

* * *

2. cildin sonu.

¹ Müslim, K. Lilbâs ve'z Zîneh, 3929

² Müslim, K. Lilbâs ve'z Zîneh, 3931